SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü't-Tefâsîr
Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-486-9 (5. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

5

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

LUKMÂN SÛRESİ سورة لقمان 7
Lukmân sûresi 1-11 9
Lukmân sûresi 12-19 16
Lukmân sûresi 20-34 23

SECDE SÛRESİ سورة السجدة 33
Secde sûresi 1-17 35
Secde sûresi 18-30 42

AHZÂB SÛRESİ سورة الأحزاب 49
Ahzâb sûresi 1-20 51
Ahzâb sûresi 21-35 65
Ahzâb sûresi 36-52 78
Ahzâb sûresi 53-73 90

SEBE' SÛRESİ سورة سبأ 105
Sebe' sûresi 1-14 107
Sebe' sûresi 15-33 117
Sebe' sûresi 34-54 129

FÂTIR SÛRESİ سورة فاطر 141
Fâtır sûresi 1-14 144
Fâtır sûresi 15-31 156
Fâtır sûresi 32-45 165

YÂSÎN SÛRESİ سورة يس 177
Yâsîn sûresi 1-32 180
Yâsîn sûresi 33-58 193
Yâsîn sûresi 59-83 205

SÂFFÂT SÛRESİ سورة الصافات 217
Sâffât sûresi 1-61 219
Sâffât sûresi 62-113 233
Sâffât sûresi 114-182 245

SÂD SÛRESİ سورة ص 257
Sâd sûresi 1-26 259
Sâd sûresi 27-54 271
Sâd sûresi 55-88 281

ZÜMER SÛRESİ سورة الزمر 291
Zümer sûresi 1-20 294
Zümer sûresi 21-31 306
Zümer sûresi 32-52 312
Zümer sûresi 53-75 323

MÜ'MİN (ĞÂFİR) SÛRESİ سورة المؤمن (غافر) 335
Mü'min (Ğâfir) sûresi 1-22 338
Mü'min (Ğâfir) sûresi 23-46 348
Mü'min (Ğâfir) sûresi 47-66 360
Mü'min (Ğâfir) sûresi 67-85 369

FUSSILET SÛRESİ سورة فصلت 379
Fussılet sûresi 1-18 382
Fussılet sûresi 19-38 390
Fussılet sûresi 39-54 399

ŞÛRÂ SÛRESİ سورة الشورى 409
Şûrâ sûresi 1-18 412
Şûrâ sûresi 19-31 422
Şûrâ sûresi 32-53 430

ZUHRUF SÛRESİ سورة الزخرف 441
Zuhruf sûresi 1-25 444
Zuhruf sûresi 26-45 453
Zuhruf sûresi 46-64 461
Zuhruf sûresi 65-89 469

LUKMÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 34 âyettir.

Sûreyi Takdim

Bu mübarek sûre Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûreler, inanç konusunu ele alır ve iman akidesinin üç esası olan "Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme" konularına ağırlık verir. Nitekim Mekke'de inen sûrelerin özelliği budur.

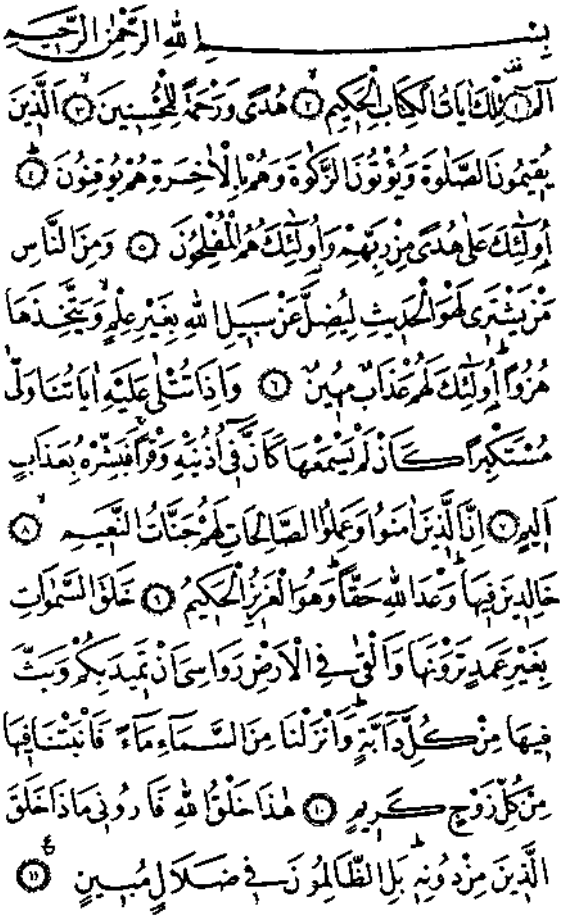
Bu mübarek sûre, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ebedî mucizesi ve sonsuza kadar devam edecek olan Hikmetli Kitabı anarak başlar. Âlemlerin Rabbinin bir olduğuna dair deliller getirir. Bu geniş âlemdeki eşsiz kudretin ve harikulade yaratmanın delillerini gösterir. Göğü ve yeriyle, ayı ve güneşiyle, gündüzü ve gecesiyle, dağları ve denizleriyle, dalgaları ve yağmurlarıyla, bitkileri ve ağaçlarıyla ve Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren kişinin girebileceği diğer delilleriyle, uyumlu, sağlam ve muntazam yaratılmış olan bu geniş kâinattaki delilleri gösterir. Bunlar. "kişinin kalbini büyüleyen ve aklını hayrete düşüren ve insanın karşısında O Yüce Yaratıcının gücüne teslim olmaktan başka hiçbir şey yapamayacak şekilde apaçık duran delillerdendir.

Aynı zamanda bu sûre müşriklerin dikkatini bu eşsiz kâinata serpiştirilmiş olan, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren delillere çeker ve onları iyice bir sarsar. هذا خلق الله فأروني ماذا خلق الذين من دونه بل الظالمون في ضلال مبين İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi siz, ondan başkasının ne yarattığını bana gösterin. Doğrusu, o zalimler apaçık bir sapıklık içindedir.

Bu mübarek sûre, mal ve çocukların fayda vermeyeceği o korkunç günden sakındırarak sona erer. "Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten kaçının. Ne babanın evladı, ne evladın babası nâmına bir şey ödemeyeceği günden sakının..."

SÛRENİN İSMİ

Lokman Hekim kıssasını kapsadığı için bu sûreye "Lukmân Sûresi" adı verilmiştir. Lukmân kıssası, hikmetin faziletini, Yüce Allah'ı ve sıfatlarını tanımanın sırrını, şirki yermeyi, güzel ahlâkı emretmeyi, çirkin ve güzel olmayan şeyleri yasaklamayı ve Allah'ın ona söylettiği kıymetli vasiyetleri kapsamaktadır. Bu vasiyetlerin, hikmet ve irşâd fonksiyonu bakımından değeri yüksektir.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Elif, Lâm. Mîm.

2. İşte bunlar hikmet dolu Kitâb'ın âyetleridir.

3. Güzel davrananlar için bir hidâyet rehberi ve rahmet olmak üzere indirilmiştir.

4. Onlar namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak iman ederler.

5. İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir.

6. İnsanlardan öyleleri var ki, bilgisizce, Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara alçaltıcı bir azap vardır.

7. Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona elem verici bir azabın müjdesini ver!

8, 9. Şüphesiz, iman edip de amel-i sâlihde bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol Cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği gerçek sözdür. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

10. O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı, sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her faydalı nebâttan çift çift bitirdik.

11. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi, O'ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin! Hayır! Zalimler açık bir sapıklık içindedirler.

KELİMELERİN İZAHI

الحكيم : Hakîm, kendisinde bozukluk ve çelişki olmayan sağlam şey.

يوقنون : Kesinkes inanırlar. يقين Kesin olarak inanmak demektir.

لهو الحديث: Lehve'l-hadîs, hayırdan ve ibadetten alıkoyan batıl şey manasınadır.

وقرا : Vakr, işitmeye engel olan sağırlık ve ağırlıktır.

عمد : Amed, direk manasına gelen عماد kelimesinin çoğuludur. İmâd, bir şeyin dayandığı sütûn demektir.

رَواسي : Ravâsî, sabit dağlardır. Gemi durup demir attığında رست السفينة denir.

تميد : Hareket eder, sallanır.

بثّ : Yaydı, dağıttı.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre Nadr b. Hâris şarkıcı câriyeler satın alırdı. İslâm'a girmek isteyen herhangi birini yakalarsa, hemen onu, şarkıcı câriyesine götürür ve cariyesine: "Ona yedir, şarap içir ve şarkı söyle" derdi. Sonra da adama dönerek: "İşte bu, Muhammed'in seni çağırdığı namaz, oruç ve onun önünde savaşmandan daha iyidir" derdi. Bunun üzerine Yüce Allah "ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله İnsanlardan öyleleri var ki, Allah yolundan saptırmak için boş lafı satın alır..."[1] âyetini indirdi.

1 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl. Kurtubî, 14/52, el-Bahr, 7/183-184.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الم Elif, Lâm, Mîm. Bu hurûf-ı mukatta'a Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmekte, âlimleri ve edebiyatçıları susturan bu mucize kitabın, elif, lâm, mîm gibi alfabe harflerinden meydana geldiğine işaret etmektedir. Bu harfler, Arapça konuşan kimseler tarafından kullanıldığı halde, Kur'ân meydan okumasına rağmen, onlar, bu harflerden, bu kitabın benzerini meydana getirmekten âciz kalmışlardır. İşte bu durum, Kur'ân'ın, herşeyi bilen hikmet sahibi tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu gösteren en parlak ve açık delillerdendir.

2. تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ Bunlar, açıklama, kanun ve hükümler koyma hususunda bütün kitaplardan üstün olan o eşsiz kitabın âyetleridir. O kitap üstün bir hikmet ve parlak hârikalar sahibi, hikmetle ve apaçık konuşan bir kitaptır. Burada, yakın olan bir şeyin, uzak için kullanılan **تلك** işaret ismiyle gösterilmesi, bu kitabın şeref ve fazilette çok üstün bir mevkii olduğunu gösterir.

3. هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ Bu kitap, dünyada güzel iş yapan kimseler için bir hidâyet ve rahmettir. İçindekilerden, sadece güzel iş yapanlar yararlanacağı için, özellikle onlar zikredildi. Bundan sonra Yüce Allah, onların niteliklerini anlatarak şöyle buyurdu:

4. الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ Onlar namazı, rükunleri ve âdâbı ile huşû içerisinde en mükemmel bir şekilde kılarlar. **وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ** Zekâtı, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla gönül hoşluğuyla, verilmesi gereken yerlere verirler. **وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ** Ahiret yurduna, şeksiz şüphesiz inanır ve itikat ederler, Yüce Allah, ahirete inananların sadece onlar olduğunu ifade etmek ve bunu pekiştirmek için **"وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** onlar" zamirini tekrarladı.

5. أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ İşte bu yüce sıfatları taşıyan o kimseler güçlü ve övgüye layık Yüce Allah tarafından kendilerine lütfedilen bir nur ve kalp gözü açıklığı içinde ve dosdoğru, açık bir yol üzerindedirler. **وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** İşte, dünyada da ahirette de mutluluğu elde edenler ve kurtuluşa erenler onlardır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, onların derece ve erdemlerinin üstünlüğüne dikkat çekmek için, **"اولئك** İşte onlar" işaret ismini tekrarladı.[2] Yüce Allah, Kur'ân'la hidâyet bulan ve onu dinlemekten yararlanan mutlu kişilerin durumunu anlattıktan sonra, ardından, Allah'ın kelâmını dinleyip yararlanmaktan yüz çeviren, şarkı ve çalgıları dinlemeye yönelen mutsuzların durumunu anlattı.

6. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ Öyle kimseler vardır ki, insanları Allah'a itaatten alıkoyacak ve O'nun yolundan çevirecek faydasız ve yararsız şeyler satın alır. Zemahşerî şöyle der: Lehv, iyi şeyden alıkoyan her batıl şeydir. Mesela, hurâfeler söyleyerek gece sohbetleri yapmak, güldürücü hurâfeler anlatmak, fuzûli ve gereksiz

2 el-Bahr, 7/183.

söz söylemek.[3] Taberî'nin rivâyetine göre, bu âyet Abdullah b. Mes'ûd'a (r.a.) sorulmuş, o da üç kere, "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, o, şarkıdır" demiştir.[4] Hasan el-Basrî de şöyle der: Bu âyet, şarkı ve çalgılar hakkında indi.[5] لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا İnsanları delilsiz ve hüccetsiz hidâyet yolundan saptırmak, Allah'ın dosdoğru dininden uzaklaştırmak ve bu yüce kitabın âyetleriyle alay etmek için böyle yaparlar. Bu hareket çok çirkin ve sapık bir davranıştır. أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ Onlar için, zillet ve horluk dolu şiddetli azap vardır.

7. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّى مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا Ona Kur'ân'ın âyetleri okunduğunda, Kibirlenerek, onu hiç işitmemiş gibi, ondan yüz çevirip geri gider. Onun bu durumu, söze kulak vermeyen ve onu hiç işitmemiş gibi gaflet gösteren kibirli kimsenin durumu gibidir. كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا Sanki iki kulağında, Allah'ın âyetlerini işitmeye engel olan sağırlık ve ağırlık vardır. فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Ey Muhammed! Onu son derece elem verici ve şiddetli bir azapla müjdele, Burada "uyarma" yerinde "müjde" kullanılması, alay ve eğlence ifade eder. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, "boş laf" satın alanı birkaç yönden kınamayı kapsar. Hikmetten yüz çevirmek, hakka karşı kibirli davranmak, âyetleri dinlememek, aşırı bir şekilde yüz çevirmek. Âyet, bu kimsenin durumunu işitmeyen kimsenin durumuna benzetmektedir. Zira o şahıs âyetlere ne kulak vermekte, ne de iltifat etmektedir. Ayrıca bu âyet, en şiddetli azabı müjdelemek sûretiyle onunla alay etmeyi de kapsamaktadır.[6]

Yüce Allah, kâfirleri tehdit ettiği elem verici azabı anlattıktan sonra mü'minlere vaadettiği Naîm Cennetlerini anlatarak şöyle buyurdu:

8. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ İmanla güzel ameli ve iyi niyetle ihlaslı ameli birleştirenler var ya, işte, imanlarında ve Allah'ın dininde dosdoğru gitmelerinden dolayı onlar için ebedîlik Cennetleri vardır. Orada yiyecek, içecek, giyecek, kadın, hûrî ve Allah'ın lütuf ve ihsanından vereceği, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklından geçmeyen diğer şeyler gibi çeşitli lezzet veren şeylerden yararlanacaklardır.

9. خَالِدِينَ فِيهَا O Cennetlerde ebedî kalacaklar, oradan aslâ çıkmayacaklar ve ayrılmak istemeyecekler. وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا Bu, Allah'ın kesin bir vaadidir. Mutlaka yerine getirilecek. Bundan dönülmez. Çünkü Allah verdiği sözden dönmez. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Yüce Allah güçlüdür, sözünü yerine getirmesine engel olmak için hiçbir şey O'na gâlip gelemez. Hikmet sahibidir, hikmet ve menfaatin gerektirdiğinden başkasını yapmaz Bundan sonra Yüce Allah, birliğini gösteren delilleri getirmek için, kudretinin delillerine ve büyüklüğünün eserlerine dikkat çekerek şöyle buyurdu:

---

3 el-Keşşâf, 3/390.
4 Taberî, 21/39.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/163. Sûre başındaki nüzûl sebebine bak.
6 el-Bahr, 7/184.

10. خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا Geniş, büyük ve sağlam gökleri, dayandığı direkler olmadan yarattı. Siz onların hiçbir şeye dayanmadan durduğunu görüyorsunuz. Onları, Yüce ve Ulu Allah'ın gücünden başkası tutmuyor. وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ Allah yeryüzünde sabit dağlar yarattı ki, hareket edip de sizi sallamasın sizi alt üst edip yok etmesin veya sallanarak evlerinizi yıkmasın. Fahreddin er-Râzî şöyle der: Bileşin ki, yer yüzünün sabit durması, ağırlığından dolayıdır. Böyle olmasa, sular ve rüzgârlar sebebiyle yerinden kayardı: Eğer Allah yeryüzünü kum gibi yaratsaydı, ziraata elverişli, sabit bir halde kalamazdı. Nitekim kumlu arâzide kumların, bir yerden başka bir yere gittiğini görmekteyiz. İşte yeryüzünün dağlarla sabit kılınmasının hikmeti budur.[7] Yüce Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz. وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ Allah yeryüzünün her tarafına, her türlü eti yenilen ve binilen hayvan ve canlıları yaydı, dağıttı. Bunlar, renklerinin ve şekillerinin sayısını onları yaratandan başkasının bilemeyeceği varlıklardır. وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Sizi ve hayvanlarınızı korumak için bulutlardan yağmur indirdik. فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ Böylece yeryüzünde her türlü bitki ve her çeşit gıda ve ihtiyaç maddeleri bitirdik. Âyetteki كَرِيمٍ çok faydalı ve yaratılış ve oluşumu güzel manasınadır.[8]

11. هَذَا خَلْقُ اللَّهِ Ey Müşrikler! Sizin gördüğünüz bu şeyler, Allah'ın yarattıklarındandır. Göklere, yere, insanlara, bitkilere, hayvanlara ve Allah'ın diğer yarattıklarına bakın da, O'nun kudretinin alâmetlerini, eşsiz, sanatını düşünün ve bana söyleyin, فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ Allah'ı bırakarak tapınış olduğunuz ilahlar, putlar ne yarattı? Hadi bana gösterin! Bu, onlarla ve iddia ettikleri ilahlarıyla alay yollu bir sorudur. Sonra Yüce Allah, onları susturmayı bırakıp, apaçık sapıklık içinde olduklarını tescil etmeye yönelerek şöyle buyurdu: بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Bilakis müşrikler, apaçık bir zarar ve en derin bir sapıklık içindedirler. Çünkü onlar, tapılmayacak şeylere taptılar ve işitmeyen, görmeyen, fayda veya zarar veremeyen şeylere ibadet ettiler. Onlar yabani hayvandan daha sapıktır. Çünkü cansız puta tapan ve kâinatı yöneten Yüce Yaratıcıyı bırakan kimse, hayvandan daha aşağı olur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

---

7 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/143.

8 Merhum Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirinde şöyle der: Kur'ân metni Yüce Allah'ın, bitkileri çift bitirdiğini açıklamaktadır, "Her faydalı bitkiden çift bitirdik". Bu, ilmin daha yeni bulduğu büyük bir gerçektir. Her bitkinin erkeklik ve dişilik özellikleri vardır. Bunlar, ya tek bir çiçekte bir arada bulunmaktadır. Veya bir gövdede bulunan iki çiçekte bulunmaktadır. Ya da iki gövde veya iki bitkide ayrı ayrı bulunmaktadır. Meyve ancak, bitki çiftleri arasında döllenmeden sonra meydana gelir. Nitekim, insan ve diğer, canlıların durumu da böyledir.

1. "هدى ورحمة للمحسنين Güzel davrananlar için bir hidâyet ve bir rahmet..." âyetinde mastar, mübâlağa için kullanılmıştır.

2. "تلك آيات Onlar âyetlerdir" cümlesinde, uzak için kullanılan işaret ismi, yakın için olan هذه yerinde kullanılmıştır. Bu, âyetlerin mertebesinin yüceliğini, kadir ve şanının yüksekliğini ifade eder.

3. "وهم بالآخرة هم يوقنون ■ أولئك على هدى من ربهم وأولئك هم المفلحون Onlar, ahirete kesin olarak iman edenlerin ta kendileridir. İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler. Onlar, kurtuluşa erenlerdir" âyetlerinde, zamirin ve işaret isminin tekrarlanmasıyle itnâb yapılmıştır. Bu, onlara çok değer verildiğini ve onların çokça övüldüğünü ifade eder. Bu cümle, aynı zamanda hasr ifade eder. Yani, kurtuluşa erenler, başkaları değil, onlardır.

4. "ومن الناس من يشترى لهو الحديث İnsanlardan öylesi var ki, boş lafı satın alır" cümlesinde, istiâre-i tasrîhiyye vardır. Bunu yapanların durumu, mal satın alıp zarar eden kimsenin durumuna benzetilmiş ve "يشترى satın alır" lafzı, istiâre-i tasrîhiyye yoluyla, "يستبدل değiştirir" manasında müsteâr olarak kullanılmıştır.

5. "كأن في أذنيه وقرا Sanki kulaklarında ağırlık vardır" cümlesinde mürsel mücmel teşbîh vardır. Teşbîh edâtı söylenmiş, vech-i şebeh söylenmemiştir. Böylece mürsel mücmel bir teşbîh olmuştur.

6. "فبشره بعذاب أليم Onu, elem verici bir azapla müjdele" cümlesinde alay üslubu vardır. Çünkü müjde, sadece hayırda olur. Müjdenin şerde kullanılması alay ve istihzâ ifade eder.

7. "خلق Yarattı القى attı ve بث yaydı" şeklinde III. şahıs kipi fiillerden sonra, وأنزلنا من السماء Gökten indirdik, şeklinde I. çoğul kipinin kullanılarak III. şahıstan I. şahsa dönüş (iltifât) yapılmıştır. Bu, Allah'ın şanını yüceltmeyi ve nimet elde etme makamının hakkını tam vermeyi ifade eder. Bu da edebî sanatlardandır.[9]

8. هذا خلق الله Bu, Allah'ın yarattığıdır" cümlesinde, mübâlağa ifade etmek için, ism-i mef'ûl yerine mastar kullanılmıştır.

9. "ماذا خلق الذين من دونه Allah'ın dışındakiler ne yarattı?" sorusu, kınama ve susturma ifade eder.

10. بل الظالمون في ضلال مبين Bilakis o zalimler, apaçık bir sapıklık içindedir" cümlesinde, daha fazla kınamak ve onların son derece zalim ve câhil kişiler olduğunu

9 Fahredin Râzî der ki: Bu iltifât sanatında fesâhat ve hikmet vardır. Fesâhat şöyledir: Muhatap bir sözü aynı üslupla uzun süre dinler de, sonra başka bir üslupla söylenirse hoşuna gider. Baksana, sen, "Zeyd şöyle dedi, Halit şöyle dedi, Amr şöyle dedi" şeklinde konuşup da sonra, "Bekir güzel bir söz söyledi" dersen, bu, hoşa gider. Çünkü önceki söz defalarca tekrarlanmıştır. Bu sanattaki hikmet ise şöyledir: Suyun indirilişi, her zaman ve heryerde, tekrar tekrar verilen açık bir nimettir. Yüce Allah, açıkça, "Suyu indirdik" buyurdu ki, insan nimetin şükrünün edâ edilmesi gerektiğini anlasın da, böylece Allah, ona olan rahmetini arttırsın (et-Tefsîru'l-kebîr, 25/144).

tescil etmek için, zamir yerine açık isim kullanılmıştır. Bu manalar kastedilmeseydi: "بل هم في ضلال مبين Bilakis onlar, apaçık sapıklık içindedir" denilirdi.

11. عذاب أليم ، جنات النعيم ، زوج كريم ve الكتاب الحكيم gibi âyet sonlarında, fâsılalara riâyet edimiştir. Edebiyatta bu sanat türüne secî denilir. Secînin en üstünü, tarafların birbirlerine eşit, zorlama ve tekrardan uzak olmasıdır. Bu, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin sonlarında çok bulunur.

FAYDALI BİLGİLER

Bu sûrede, Kitab'ın, الكتاب الحكيم Hikmetli kitâb denilerek, hikmet vasfıyla nitelenmesi, bu mübarek sûrenin atmosferine uygundur. Çünkü hikmet konusu, sûrede tekrarlanmıştır: ولقد آتينا لقمان الحكيم "Biz Lukmân'a hikmet verdik" buyurulmuş, dolayısıyle, Kur'ân'ın, lafızlarla konular arasında uygunluk sağlama üslubuna göre, bu yüce Kitab'ın sıfatları arasından "hikmet" vasfının seçilmesi uygun düşmüştür.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ
وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ
﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ
وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ
الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ
مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ
أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

12. Andolsun biz Lukmân'a, "Allah'a şükret!" diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, her türlü övgüye layıktır.

13. Lukmân, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.

14. Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını emrettik. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. Önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunduk. Dönüş ancak banadır.

15. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana gelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

16. "Yavrucuğum! Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığında olsa da bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer de bulunsa, yine de Allah onu getirir. Doğrusu Allah çok lütufkâr, her şeyden haberdârdır."

17. "Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeğe çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir."

18. "Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen kimseleri aslâ sevmez."

19. "Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, hiçbir şey yaratamayan putları, her şeyi yaratana ortak koşmaları ve inatları sebebiyle müşriklerin itikatlarının bozukluğunu anlattıktan sonra burada da Lokman Hekim'in vasiyetlerini anlatmaktadır. Bunlar, son derece hikmetli ve doğru yola davet eden kıymetli vasiyetlerdir. Bu vasiyetler, günahların en çirkini ve Allah katında suçların en büyüğü olan şirkten sakındırarak başlar.

KELİMELERİN İZAHI

الحكمة : Hikmet, isabetli söz söylemek ve iş yapmaktır. Bunun aslı, bir şeyi yerli yerine koymaktır. İbn Manzûr şöyle der: Bir kimse bir şeyi sağlam yaptığında أحكم الأمر denir. Bir adam hikmetli davrandığında, "tecrübeler onu sağlamlaştırdı" manasına, قد أحكم التجارب denir. حَكيم İşleri sağlam yapan kimsedir.[10]

يعظه : Ona öğüt ve nasihat veriyor. عِظَة ve مَوْعِظَة kelimeleri, nasîhat ve irşâd manasınadır.

وهنا : Vehn, zayıflık demektir. "Kemiklerim zayıfladı" manasına olan وهن العظم منى âyetinde[11] de bu manada kullanılmıştır.

10 Lisânu'l-Arab, حكم maddesi.

11 Meryem sûresi, 19/4.

فصاله : Fisâl, sütten kesmek manasınadır. Bu kelime sadece, sütten kesme manasına kullanılır: فَصْل (ayırmak) daha geneldir. Kadın çocuğunu memeden kesip emzirmeyi bıraktığında فصلت المرأة ولدها denir.

أناب : Döndü. Tevbe ve istiğfâr ederek Rabbine dönen kimseye منيب denir.

لا تصعر: Yüzünü çevirme. صَعَر Aslında, deveye isabet eden bir hastalıktır ki, bu hastalık sebebiyle deve boynunu büker. Sonra bu kelime, kibir ve gururdan dolayı boynunu yana eğmede kullanıldı. Amr et-Tağlibî şöyle der:

وكنا إذا الجبار صعر خده أقمنا له من ميله فتقوم

Zorba kibrinden yüzünü çevirdiğinde, onun eğriliğini biz düzeltiriz de o düzelir.[12]

مرحا : Merah; şımarık, aşırı sevinç ve gurur.

مختال : Muhtâl, salınarak yürüyen demektir.

اقصد : Orta halli ol. قَصْد Hızlı yürümekle yavaş yürümek arasında orta haldir.

اغضض : Alçalt. Bir kimse sesini alçalttığında غض الصوت denir. Cerîr şöyle der:

فَغُضَّ الطرف إنك من نمير فلا كعبا بلغت ولا كلابا

Gözünü kapa. Çünkü sen Nemîr kabilesindensin. Ne Ka'b'a, ne de Kilâb'a yetişebildin.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

12. وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ Andolsun, Lukmân'a hikmeti verdik. Hikmet, isabetli söz söylemek, doğru görüşlü olmak, hakka uygun olanı konuşmak demektir. Mücâhid şöyle der: Akıl ve derin bilgi, isabetli söz söylemektir. O, peygamber değil, sadece hakîm idi.[13] أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ Ona dedik ki: "Sana ihsânı ve lütfundan dolayı Allah'a şükret". Zira O sadece sana hikmet verdi ve seni hikmetli konuşturdu." Kurtubî şöyle der: Cumhurun görüşü olan doğru görüş şudur: Lukmân (a.s.), peygamber değil, hakîm idi. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Lukmân peygamber değildi. Fakat, çok düşünen, inancı güzel bir kuldu. O Allah'ı sevdi, Allah da onu sevdi ve ona hikmet verdi.[14] وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ Kim Rabbine şükrederse, şükrünün karşılığı kendisinedir. Onun faydasının, kendisine dönmesi şundan dolayıdır: Yüce Allah'a, ne şükredenin şükrü fayda verir, ne de nankörlük edenin nankörlüğünün zararı dokunur. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu: وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ Kim, Allah'ın nimetini inkâr ederse, o sadece kendine kötülük

12 Kurtubî, 14/69.
13 Taberî, 21/43.
14 Kurtubî, 14/59.

etmiş olur. Çünkü Allah'ın, kullara ihtiyacı yoktur. Bütün hallerde övgüye layıktır. Zâtı ve sıfatlarından dolayı övülmeye müstahaktır. Râzî şöyle der: Allah, şükre muhtaç değildir ki, nankörlük edenin inkârından zarar görsün. O, kendi zatında övülmüştür. İnsanların O'na şükretmesi veya etmemesi O'nun için birdir.[15] Bundan sonra Yüce Allah, Lukmân (a.s.)'ın, oğluna verdiği bazı öğütleri anlattı ve söze, son derece çirkin ve âdî olan şirkten on sakındırarak başladı.

13. وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ Ey Muhammed! Kavmine, Lokman Hekim'in oğluna verdiği öğüdü anlat. Hani Lukmân, oğluna bir öğütçü, nasihatçı ve mürşid olarak şöyle demişti: Oğlum! Aklını kullan. İnsan olsun, put olsun, çocuk olsun, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşma. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ Şüphesiz şirk çirkin bir şey ve büyük bir zulümdür. Zira o, bir şeyi, konulması gereken yerden başka bir yere koymaktır. Kim, yaratanla yaratılanı, ilah ile putu bir tutarsa, kuşkusuz o, insanların en ahmağı, akıl ve hikmet mantığından en uzak olanıdır. Ona zalimlik sıfatının verilmesi ve hayvanlar arasında sayılması uygun düşer.

14. وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ İnsana, anne ve babasına, özellikle annesine güzel davranmasını emrettik. حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ Annesi onu, karnında bir cenin olarak taşıdı. Gebe kaldığı andan itibaren doğum yapana kadar, annenin zayıflığı günden güne artar. Çünkü çocuk büyüdükçe, annenin yükü ve zayıflığı artar. وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ Çocuğun sütten kesilmesi, iki yılın bitiminde olur. أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ Biz insana, "iman ve lütuf nimetine karşılık Rabbine, büyütüp besleme nimetine karşılık da anne ve babana şükret" dedik. إِلَيَّ الْمَصِيرُ Dönüş ve varış sadece banadır. İyi davranana iyiliğinin karşılığını, kötü davranana da kötülüğünün karşılığını veririm. İbn Cüzeyy şöyle der: أن اشكر şükret" diye başlayan cümle vasiyetin açıklamasıdır. Vasiyetle onu açıklayan cümle arasına, "anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur" cümlesi getirilmiştir ki, annenin, çocuğu için katlandığı zorluğu ve hakkının büyüklüğünü gerektiren şeyi açıklasın. Bu zorluklar sebebiyledir ki, annenin hakkı, babanın hakkından daha büyüktür.[16]

15. وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا Anne ve baban, Allah'ı inkâr etmen ve O'na ortak koşman için bütün güçlerini harcayarak seni zorlasalar da onlara itaat etme. Çünkü, yaratana isyan hususunda yaratılana itaat yoktur. وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا Onlar müşrik de olsalar, dünya hayatında onlara karşı iyi davran ve güzel muâmele et. Çünkü onların Allah'ı inkâr etmeleri, çocuğu büyütüp beslerken katlandıkları sıkıntıların ortadan kalkmasını ve iyiliği inkâr etmeyi gerektirmez. وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ Allah'ı birleyerek, itaat ederek ve iyi amel işleyerek O'na dönen kimselerin yoluna gir. ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Bütün yaratıkların dönüşü Allah'a'dır. Allah, onların amellerinin karşılığını verecektir. Lukmân'ın

15 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/145.
16 et-Teshîl, 3/126.

vasiyetleri arasına ana-babaya iyiliğin alınmasının hikmeti, önce geçen şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür" âyetinin ifade ettiği şirkin çirkinliğini vurgulamaktadır. Yüce Allah sanki şöyle buyuruyor: Biz, insana, anne ve babası hakkında vasiyet etmemize, onlara güzellik ve şefkatle muamele etmesini emretmemize, çocuk üzerindeki büyük hakları sebebiyle onlara itaati şart kılmamıza, bütün bunlara rağmen, Allah'a isyan ve O'na ortak koşma durumunda onlara itaat etmeyi yasaklamışızdır. Çünkü Allah'a ortak koşmak, en büyük günahlardan olup son derece çirkin ve âdî bir şeydir. Bundan sonra söz, tekrar Lukmân'ın vasiyetlerine geldi.

16. يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ Ey oğlum! Hata ve günah ne kadar küçük olursa olsun, hatta hardal tanesi ağırlığı kadar küçük dahi olsa, فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ Son derece küçük olmasına rağmen o günah, sağır kayanın içi gibi en gizli ve saklı bir yerde veya en yüksek gökte veya yerde olsa dahi, Allah onu getirir ve ondan dolayı hesaba çeker. Bundan maksat, kulların amellerinden hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağını temsilî olarak açıklamaktır. إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ Yüce Allah, kullarına lütufkâr ve gizli durumlarından haberdârdır.

17. يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلاةَ Ey oğlum! Namaza vakitlerinde, âdâbına uyarak ve huşû içinde devam et. وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ İnsanlara her türlü iyiliği ve fazileti emret. Her türlü kötü ve rezil şeyleri yapmamalarını da söyle. وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ Sıkıntı ve belâlara sabret. Çünkü hak davetçisi, eziyetlerle karşı karşıya kalmış demektir. Ebû Hayyân der ki: Lukmân önce oğluna. Allah'a ortak koşmamasını söyledi. Sonra da Allah'ın ilmini ve kudretinin sonsuzluğunu bildirdi. Daha sonra da, kişinin Allah'a ulaşmasına vesile olan itaatleri emretti. İşe, ibadetlerin en şereflisi olan namazla başladı. Sonra, iyiliği emretmesini ve kötülükten nehyetmesini emretti. Daha sonra ise, iyiliği emretmesi sebebiyle karşılaşabileceği sıkıntılara sabretmesini söyledi. Çünkü çok zaman, bunu yapan kimse eziyet görür.[17] إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الأُمُورِ Kuşkusuz bu anlatılanlar. Allah'ın, kesin olarak yapılmasını emrettiği şeylerdendir. İbn Abbas der ki. Sıkıntılara sabretmek, imanın hakikatındandır. Râzî de şöyle der: Yani, bu anlatılanlar, kesin olarak yapılması gereken işlerdendir. Burada عزم mastarı, ism-i mef'ûl manasında kullanılmıştır.[18]

18. وَلا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ İnsanlara karşı kibirlenip kasılma. Kurtubî şöyle der: İnsanları küçümseyip onlara karşı böbürlenme, kibirlenip kasılma. Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür.[19] وَلا تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحًا Yeryüzünde kibirlenip salınarak yürüme. إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ Çünkü Allah, kendini büyük gören, kullarına karşı böbürlenen,

17 el-Bahr, 7/188.
18 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/149.
19 Kurtubî, 14/70.

salınarak yürüyen kibirli kimseleri ve başkalarına karşı üstünlük taslayanları sevmez. Bu bölüm, önceki yasaklamanın sebebidir. Lukmân (a.s.) oğluna, kötü huylardan sakınmasını söyledikten sonra, ona güzel huyları emretti:

19. وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ Yürürken, orta yürüyüşle yürü. Hızlı gitmekle yavaş gitmek arasında orta bir yol tut. وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ Sesini alçalt. Yüksek sesle konuşma. Çünkü yüksek sesle konuşmak çirkindir. Akıllı kişinin yapacağı bir iş değildir. إِنَّ أَنكَرَ الأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ Unutma ki, seslerin en çirkini eşeklerin sesidir. Yüksek sesle konuşan, eşeğe benzemiş ve çirkin bir iş yapmış olur. Hasan el-Basrî şöyle der: Müşrikler, seslerinin yüksekliği ile övünürlerdi. Yüce Allah onlara, "Eğer sesin yüksekliği hayırlı bir şey olsaydı bununla eşeği onlardan üstün kılardım" diye cevap verdi. Katâde şöyle der: Seslerin en çirkini eşek sesidir. İlk çıkardığı sese zefîr, son sesine de şehîk denir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "شكر Şükretti" ile "كفر nankörlük etti" arasında tıbâk vardır.

2. "فخور، خبير، لطيف، حميد، غني Vezinleri, mübâlağa sîgalarıdır. Çünkü فعيل ve فعول vezinleri, mübâlağa sîgalarıdır. Yani çok zengin, çok övgüye layık, çok bilen, çok haberdâr, çok böbürlenen demektir.

3. "ووصينا الانسان بوالديه İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik"ten sonra, "حملته أمه annesi onu taşıdı" cümlesinin gelmesi, umûmdan sonra husûsun zikri kabilindendir. Bu, husûsî olarak zikredilene daha fazla önem verildiğini ifade eder.

4. "إليّ المصير Dönüş ancak banadır", "إليّ مرجعكم dönüşünüz sadece banadır" cümlelerinde, sonra gelmesi gerekenin öne alınması hasr ifade etmek içindir. "Başkasına değil, sadece banadır" demektir.

5. "إنها إن تك مثقال حبة من خردل فتكن في صخرة Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığında da, olsa bir kayanın içinde bulunsa" ifadesi bir temsîldir. Lukmân (a.s.) bunu, Allah'ın ilminin herşeyi, küçük, büyük, iyi, kötü, kapsayacak şekilde geniş olduğuna misal getirdi. Çünkü Yüce Allah, en gizli yerlerdeki en küçük şeyi bilir.

6. "فتكن في صخرة Bir kayanın içinde bulunsa" Lukmân (a.s.), günahın kendisinde bulunan gizliliğini, yerinin gizliliğiyle tamamladı. Buna tetmîm denir ki, bu da bir edebî sanattır.

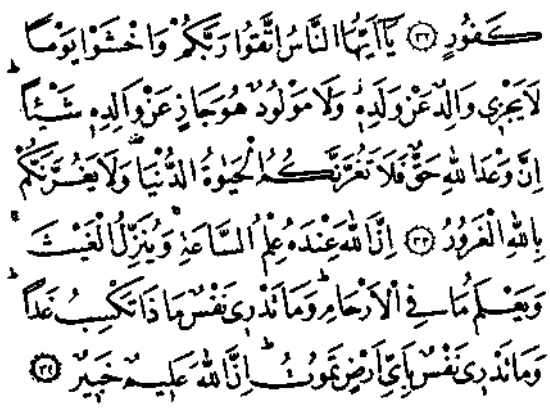
7. "وامر بالمعروف emret" ile "وانه عن المنكر kötülükten nehyet" arasında mukâbele sanatı vardır. Lukmân (a.s.) iki lafzı karşıt olarak söyledi.

8. "إن أنكر الأصوات لصوت الحمير Seslerin en çirkini, kuşkusuz eşeklerin sesidir" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Seslerini yükseltenler eşeğe, sesleri ise eşek sesine benzetildi. Teşbîh edatı söylenmedi. Aksine daha çok yerme ve sesini yükseltenleri nefretleme için istiâre yoluyla ifade etti.

BİR UYARI

Yüce Allah, anne ve babaya şükrü emredince, onlardan önce kendisine şükredilmesini isteyerek "bana şükret" dedi. Ardından da "Anne ve babana da" buyurdu. Bu, Allah hakkının anne-baba hakkından daha büyük olduğunu bize bildirmek içindir. Çünkü insanın yaratılışında gerçek sebep Allah'tır. Ana-baba ise, görünüşte ve şekilde sebeptir. Bunun içindir ki Allah, anne ve babası kendisini Allah'ı inkâr etmeye zorladığında, kişinin onlara itaat etmesini haram kılmıştır.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ
فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ
اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ
كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسْلِمْ
وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ
وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾
نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِنْ
سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ
أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا
بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ
لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا
غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۖ فَلَمَّا
نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ

20. Allah'ın, göklerde ve yerdekileri sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsân ettiğini görmediniz mi? Yine de, insanlar içinde, bilgisi, rehberi ve aydınlatıcı bir kitâbı yokken Allah hakkında tartışan kimseler vardır.

21. Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde: Hayır, biz, babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız, derler. Ya Şeytan, onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse!

22. İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Bütün işlerin sonu Allah'a varır.

23. İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.

24. Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

25. Andolsun ki, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah..." derler. De ki: Öyleyse övgü yalnız Allah'a mahsustur, ama onların çoğu bilmezler.

26. Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki Allah, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve övülmeye layık olandır.

27. Şâyet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz daha katılarak (mürekkep) olsa yine Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak gâlib ve hikmet sahibidir.

28. Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki, Allah bilen ve görendir.

29. Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmaktadır. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir vaadye kadar hareketine devam eder. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdârdır.

30. Çünkü Allah, hakkın tâ kendisidir, O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz batıldır. Gerçekten Allah, yüce ve uludur.

31. Gemilerin denizde, Allah'ın lütfuyla yürüdüğünü görmez misin? Allah bununla size, varlığının delillerini gösterir. Bunlarda pek sabırlı ve şükreden kimselerin hepsi için ibretler vardır.

32. Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a hâs kılarak O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi, ancak nankör hainler bilerek inkâr eder.

33. Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödemeyeceği günden çekinin. Bilin ki, Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.

34. Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru o yağdırır, O, rahimlerde olanı da bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdârdır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde şirkten sakındırdı ve bunu, Lokman Hekim'in iman ve güzel ahlâk hususundaki vasiyetleri ile pekiştirdi. Burada da kendisinin birliğini gösteren açık delilleri anlattı. Sanattan, sanatkârın varlığına ve Onun, sayılamıyacak kadar çok olan nimetlerine dikkat çekti. Bunlar, içindeki güneş, ay, yıldızlar ve bulutlarla birlikte gökleri, içinde bulunan hayvanlar, bitkiler, madenler, denizlerle birlikte yeri insanlara hizmete hazır hale getirmesidir. Bunun dışında, Allah'ın birliğini gösteren diğer delilleri anlattı. Yüce Allah bu mübarek sûreyi, "beş gaybı" anlatarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

أسبغ : Tamamladı, ikmâl etti. Nimet tam olunca, أسبغت النعمة denir. Mastarı سبوغاً gelir.

استمسك : Tutundu, asıldı, sarıldı.

نفدت : Bitti, boşaldı.

يولج : Sokar إيلاج sokmak manasınadır. "حتى يلج الجمل Deve iğne deliğine girinceye kadar"[20] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

الفلك : Fülk, gemiler demektir.

الظلل : Zulel, gölgelik manasına gelen ظلة kelimesinin çoğuludur. Zulle, kişiye gölge yapan dağ veya bulut gibi herşeydir.

ختار : Ḫattâr, hain demektir. ختر En kötü hainliktir. Şâir şöyle der:

فـــإنك لـو رأيـت أبا عـــمـــيـــر مـــلأت يديك من غـــدر وخـــتـــر

Şüphesiz sen Ebû Umeyr'i görsen, ellerini hainlikle doldururdun.[21]

غرور : Ğarûr, şeytan ve benzeri, aldatan şeydir. Emel, bir kimseyi aldattığında غرّه الأمل denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Ey insanlar! Görmediniz mi ki, Yüce Allah, göklerde bulunan güneşi, ayı ve yıldızları; yerdeki dağları, ağaçları, nehirleri, meyveleri ve daha sayılamayacak kadar çok diğer şeyleri, faydalanasınız diye emrinize verdi. وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً Ey insanlar! Allah, size birçok nimetini tam olarak verdi. Bunlar, göz, kulak, sağlık ve İslâm gibi görünen, kalb, akıl, anlayış, bilgi ve benzeri gözle görünmeyen nimetlerdir: Beyzâvî şöyle der: Allah size, duyularla bilinen ve akıl yoluyla anlaşılan, bildiğiniz ve bilmediğiniz birçok nimeti bol bol verdi.[22] وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلاَ هُدًى وَلا كِتَابٍ مُنِيرٍ İnsanlar içinde bir grup da vardır ki, Allah'ı inkâr eder, Onun birliği ve sıfatları hususunda bilgisizce, anlamadan, delilsiz ve hüccetsiz olarak ve Allah katından indirilmiş bir kitap olmaksızın mücadele edip tartışır. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, bir Yahudi hakkında inmiştir. Bu Yahudi Peygamber (s.a.v.)'e gelerek dedi ki: "Ey Muhammed! Rabbini bana tanıt. O, hangi şeyden olmuştur?" Bunun üzerine bir azap gelip onu yakaladı.[23] Münîr, "apaçık, cehalet ve sapıklık karanlığından kurtaran" demektir.

21. وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ O, batıl yollara girerek mücadele edenlere, "Allah'ın peygamberine indirdiğine uyun ve onu tasdik edin. Çünkü o, hakkı batıldan, hidâyeti dalâletten ayırır" denildiğinde قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا Onlar: "Biz, babalarımızın

20 A'râf sûresi 7/40.
21 Kurtubî, 14/80.
22 Beyzâvî, 2/109.
23 Kurtubî, 14/74, Bir görüşe göre bu âyet, Nadr b. Hâris, Übeyy b. Halef ve benzerleri hakkında inmiştir. Bunlar, aklî bir bilgi ve şer'î bir delilleri olmadan, Allah'ın birliği ve sıfatları hakkında Peygamberimiz (s.a.v.) mücadele ediyorlardı.

yolundan gideriz. Putlara ibadet etme hususunda onlara uyarız" derler. أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ Bu soru, kınama ve inkâr ifade eder. Yani, babaları sapık olsa, hatta şeytan onları, şiddetli alevi olan Cehennem azabına çağırıyor idiyse, yine de onlara uyarlar mı?

22. وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ Kim, Allah'ı birleyen bir mü'min olarak, O'na itaata yönelir, emirlerine boyun eğer de samimi bir niyetle O'na ibadet ederse, sağlam bir ipe yapışmış olur. Kurtubî şöyle der: Allah'ı görür gibi olmayan ve kalben O'nu tanıyarak yapılmayan ibadet fayda vermez.[24] Bu âyetin bir benzeri de şu âyettir: "Her kim mü'min olarak, iyi olan işlerden yaparsa"[25] Şu halde iman ve ihlâsla amel gerekmektedir. فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى İşte bunu yapan kimse, kopmayan bir ipe sarılmış ve tutunulabilecek en sağlam sebebe tutunmuş olur. Zemahşerî der ki: Bu, temsîl kabilindendir. Allah'a tevekkül eden kimsenin durumu, yüksek bir yerden sarkan ve kopmayacağından emin olunan sağlam bir ipten yapılmış en güvenilir kulpa yapışan kimsenin durumuna benzetildi.[26] Râzî de şöyle der: En sağlam kulp Allah'ın katındadır. Çünkü onun dışındakilerin hepsi kopup yok olacaktır. Allah ise, ebedîdir, sonu yoktur.[27] وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ İşlerin hepsinin dönüşü, başkasına değil, sadece Allah'a'dır. Allah, yapana, onların karşılığını en güzel bir şekilde ödeyecektir.

23. وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir. Yani, ey Muhammed! Ne inkâr edenin inkârı ne de sapanın sapması seni üzmesin. Onlar hakkında bir takım üzüntülere dalarak canın sıkılmasın. Er veya geç, biz onlardan intikam alacağız. إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا Onların dönüşü sadece bizedir. O zaman, dünyada yaptıkları işleri onlara bildireceğiz. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Kuşkusuz Allah, onların kalplerindeki tuzağı, inkârı ve yalanlamayı bilir ve onlara bunların karşılığını verir.

24. نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا Onları dünyada az bir müddet bırakırız da, ondan faydalanırlar. ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ Sonra ahirette onları şiddetli azaba, Cehennem azabına çarptırırız. O, nefse zor gelen pek kötü bir azaptır. Yüce Allah, inkârcıların azaba müstehak olduklarını anlattıktan sonra, dünyadaki çelişkili davranışlarını açıkladı. Bu çelişkili durum, onların, göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu itiraf etmeleri, buna rağmen, Allah'a başkalarını ortak koşarak onlara ibadet etmeleridir. Halbuki onların, Allah'ın mülkü ve mahluku olduğunu itiraf etmektedirler.

25. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ Ey Muhammed! Mekke kâfirlerinden o müşriklere, gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, durum son derece açık

24 Kurtubî, 14/74.
25 Tâhâ sûresi, 20/112.
26 el-Keşşâf, 3/395.
27 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/154.

olduğu için, "Allah yarattı" diyeceklerdir. Bunu itirafa mecburdurlar. قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ Onlara de ki: Delil aleyhinize gerçekleştiği ve iman delilleri açıkça ortaya çıktığı için Allah'a hamd olsun. بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمُونَ Ama o müşriklerin çoğu düşünüp tefekkür etmezler, dolayısıyle bilemezler. Yüce Allah bundan sonra şöyle buyurdu.

26. لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Kâinatta ne varsa, hepsi Yüce Allah'ın mülkü, mahluku ve idare ettiği şeylerdir. إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ Kuşkusuz Allah, yarattıklarına ve onların ibadetine muhtaç değildir. Yaptıklarında ve nimetlerinde övgüye layıktır.

27. وَلَوْ أَنَّمَا فِي الأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلامٌ Eğer yeryüzünde bulunan bütün ağaçlar kalem yapılsa, وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ Deniz, bütün genişliğiyle mürekkep olsa, yedi deniz de ona katılsa ve bunlarla, Allah'ın büyüklüğü, yüceliği ve sıfatlarını gösteren kelimeler yazılsa مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ o kalemler ve denizler yok olup biter, fakat Allah'ın kelimeleri bitmez. Çünkü ağaçlar ve denizler tükenir. Allah'ın kelimeleri ise sonsuzdur. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, göklerde ve yerde olanları insanların emrine verdiğini ve nimetlerini tamamladığını anlattıktan sonra, şuna dikkat çekti. Eğer ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, bunlarla, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren harika sanatları yazılsa, o harika şeyler bitmez.[28] İbnu'l-Cevzî der ki: Bu sözde hazif yapılmıştır. Takdiri şöyledir: Bu kalemler ve denizlerle Allah'ın kelimeleri yazılsa, kesinlikle kalemler kırılır denizler tükenir, fakat Allah'ın kelimeleri bitmez.[29] إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Kuşkusuz Allah gâliptir, hiçbir şey onu âciz bırakamaz. Hikmet sahibidir; hiçbir şey onun ilminden ve hikmetinden dışarı çıkamaz.

28. مَا خَلْقُكُمْ وَلا بَعْثُكُمْ إِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ Ey insanlar! Sizin yoktan yaratılışınız ve öldükten sonra da diriltilmeniz, sadece bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir.[30] Çünkü Allah, bir şeyin olmasını istediği zaman, ona "Ol" der. O da oluverir. Sâvî der ki: Yani hiçbir şey Allah'a zor gelmez aksine alemin yaratılışı ve tümüyle tekrar diriltilmesi bir tek nefsin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ Kuşkusuz Allah, kulların sözlerini işitici, yaptıklarını görücüdür. Bundan sonra Yüce Allah, kudretini gösteren, dış âlemdeki delillere işaret ederek şöyle buyurdu:

29. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ Ey muhatab! Görmüş derecesinde kesin bir bilgiyle bilmedin mi ki, Yüce Allah, gecenin karanlığını gündüzün aydınlığına, gündüzün aydınlığını da gecenin karanlığına sokar. Ezelî hikmeti gereği, birini arttırır, diğerini eksiltir. وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Süreleri takdir etmek ve menfaatleri tamamlamak için, ay ile güneşi, doğacak ve batacak şekilde yaratmıştır. Ay ile güneşten her biri, kendi yörüngesinde kıyamete kadar yürür. وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Yüce Allah sizin durumlarınızı ve yaptığınız işleri bilir. Hiçbir şey

28 Kurtubî, 14/76.
29 Zâdu'l-mesîr 6/326.
30 Sâvî Hâşiyesi, 3/259.

O'na gizli kalmaz. Şüphesiz bunun gibi parlak sanatı ve üstün yönetimi gören kimse, bu sanatın, yaratıcının, kendi yaptıklarını da kuşatan birisi olduğundan gafil kalmaz.

30. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ İşte bu gördüğünüz sanat harikaları ve sonsuz kudret, Allah'ın, sadece kendisine ibadet edilmesi gereken gerçek ilah olduğunu iyice anlamanız ve وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ Allah'ı bırakıp da taptıkları putların tümünün batıl olduğunu, aslı olmadığını bilmeniz içindir. Nitekim Lebîd şöyle der: ألا كل شئ ما خلا الله باطل Biliniz ki, Allah'tan başka her şey batıldır. Her şey O'nun mahluku ve kuludur. O'nun yarattıklarından hiçbiri, izni olmadan bir zerreyi bile hareket ettiremez. وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ Bu, Allah'ın sıfatlarının yüce, Zâtının ulu olduğunu bilmeniz içindir.

31. أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَةِ اللَّهِ Bu bölüm, başka bir nimeti hatırlatmaktadır. Yani, ey akıllı! görmedin mi ki, büyük gemiler, geçim sebeplerini hazırlamak için, Allah'ın kudreti ile ve o gemileri insanların emrine vererek onlara lütuf ve ihsanda bulunması sebebiyle denizlerde gider. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, lütfu ve iradesiyle gemilerin denizde akıp gitmesi için, kendisinin denizi hazır hale getirdiğini haber veriyor. Çünkü, eğer Allah suya, gemileri taşıma kuvveti vermeseydi, gemiler yüzemezdi.[31] Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu: لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ Sanatının hârikalarını, birliğini ve kudretini gösteren delilleri size göstermek için bunu yaptı. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ Bu gemilerin emre hazır kılınmasında ve taşıdıkları gıda maddeleri, erzak ve ticaret mallarında, Allah'a yönelen, sıkıntı anında çok sabırlı, bolluk anında çok şükreden her kul için apaçık ibret ve alametler vardır. Sabbâr ve Şekûr kelimeleri, çok sabreden ve çok şükreden manasınadır.

32. وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ Müşrikler, denizde bulundukları sırada, üzerlerine dağlar gibi yoğun dalgalar gelip de onları örttüğünde, دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ Allah'tan başka kendilerini kurtaracak hiç kimse olmadığını anlayınca, kurtulmak için, başkasına değil, sadece Allah'a dua ederler. فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ Allah onları, denizdeki zorluklardan kurtarıp da, karada kurtuluş sahiline çıkarınca فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: Onlardan bir kısmı orta yolu tutar, bir kısmı da inkâr eder. Âyetin daha sonra gelen "âyetlerimizi inkâr etmez..." cümlesi bunu göstermektedir. Muktasıd, işte orta yolu tutan demektir. İbn Kesîr der ki: Bu, o korkunç halleri ve o büyük olayları gören, denizdeki apaçık mucizeleri gören kimseyi yadırgama bâbındandır. Çünkü, bu sıkıntıları görüp de Allah, kendisini kurtardıktan sonra, bu nimeti tam amel, hayırlara koşma ve sürekli ibadetlerle karşılaması gerekirdi. Böyle yapmayıp da orta yolu tutan eksik

31 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/69.

yapmıştır.[32] وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلاَّ كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ Âyetlerimizi ancak her hain ve Allah'ın nimetlerini çok inkâr eden yalanlar.

33. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ Ey insanlar! Emirlerine sarılarak ve yasaklarından kaçınarak, Rabbinizin azabından sakının. وَاخْشَوْا يَوْمًا لا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ O zor ve korkunç günden korkun. O gün, hiçbir baba, çocuğuna yarar sağlayamaz. Ona gelecek herhangi bir zararı da savamaz. Onun yükünden herhangi bir şeyi de çekemez. وَلا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا Hiçbir çocuk da babasından herhangi bir şeyi savamaz. Veya onun suçundan veya yaptığı haksızlıklardan herhangi bir şeyi gideremez. Taberî şöyle der: Allah katında şefaatın ve diğer vesilelerin bir faydası olmaz. Ancak, dünyada yapıp da bıraktığı salih amel şefaata vesile olur.[33] إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Kuşkusuz Allah'ın, sevap, ceza, öldükten sonra dirilme ve hesapla ilgili vaadi haktır. Bu, dönülmeyecek bir vaattir. فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Sakın dünya hayatı, süsü ve lezzetleriyle sizi aldatmasın. Sonra ona meyledersiniz. وَلا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ Sakın, düzenbaz şeytan sizi aldatmasın. O, mahlukatı batıl şeylerle aldatır, ümitlendirir ve ahireti düşünmekten alıkor.

34. إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ Kıyamet vakti hakkındaki ilim ancak Allah'ın katındadır. Bu ayetteki esaslar, sadece Allah'ın bildiği gayb bilgileridir. Bunlar beş tanedir. Nitekim sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: Gaybın anahtarları beştir. Onları Allah'tan başkası bilmez. Rasulullah daha sonra bu âyeti okudu.[34] Yani, kıyametin kopacağı zamanla ilgili ilim Allah katındadır. وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ Yağmurun nereye ve ne zaman ineceğini de O bilir. وَيَعْلَمُ مَا فِي الأَرْحَامِ Rahimlerdeki'nin erkek mi dişi mi, mutlu mu mutsuz mu olacağını da O bilir. وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا Hiç kimse yarın başına ne geleceğini, hayır veya şerden ne yapacağını bilemez. وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ Hiç kimse, nerede öleceğini bilemeyeceği gibi, nereye gömüleceğini de bilemez. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ Şüphesiz Allah pek iyi bilendir, her şeyi bilir. Eşyanın dışından da içinden de haberdârdır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ظاهرة Dışı " ile "باطنة içi ", "الحق hak"ile" "الباطل batıl" arasında tıbâk vardır.

32 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/70.
33 Taberî, 21/55.
34 Buhârî, Tefsîr 13/1, Tevhîd 4; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/24, 52, 58.

2. "أو لو كان الشيطان يدعوهم Şeytan onları çağırıyor idiyse de mi?" cümlesinde, hazif yapılarak kınama ve inkâr ifade edilmiştir. Yani, "Şeytan onları, Cehennem azabına çağırıyor idiyse de onlara uyacaklar mı?" demektir.

3. "ومن يسلم وجهه Kim yüzünü Allah'a çevirirse" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Cüz' söylenmiş, küll kastedilmiştir.

4. "فقد استمسك بالعروة الوثقى Sağlam bir kulpa tutunmuş olur" cümlesi teşbîh-i temsîlîdir. İslâma sarılmış olan kimse, dağın zirvesine çıkmak isteyip de sağlam bir ipe tutunan kimseye benzetilmiştir. Mübâlağa ifade etmesi için, teşbîh edatı hazfedilmiştir.

5. "ومن يسلم وجهه إلى الله وهو محسن Kim, mü'min olarak yüzünü Allah'a çevirirse" ile "ومن كفر فلا يحزنك كفره Kim inkâr ederse, onun inkârı seni üzmesin" arasında mukâbele vardır.

6. "عذاب غليظ katı bir azab" ifadesinde istiâre vardır. Katı manasına gelen الغليظ kelimesi, الشدة manasına kullanılmıştır. Ğılz, sadece maddî şeyler için kullanılır. Burada müsteâr olarak, manevî şey için kullanılmıştır.

7. "وإلى الله عاقبة الأمور İşlerin dönüşü, sadece Allah'adır" cümlesinde , sonra gelmesi gerekenin öne alınmış olması hasr ifade eder. Yani, işlerin dönüşü, başkasına değil, sadece Allah'adır.

8. "صبار شكور Çok sabreden, çok şükreden, ختار كفور Çok hain, çok nankör, عليم خبير çok bilen, çok haberdâr olan ve سميع بصير çok işiten, çok gören" kelimeleri mübâlağa sîgalarındandır. Aynı zamanda bunlarda, âyet sonu uygunluğu da vardır. Buna secî denilir. Bu da edebî sanatlardandır:

Allah'a hamd olsun, Lukmân sûresinin tefsiri bitti.

SECDE SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 30 âyettir.

Sûreyi Takdim

Secde sûresi Mekke'de inmiştir. Bu da, Mekke'de inen diğer sûreler gibi, Allah'a, ahiret gününe, kitaplara, peygamberlere, öldükten sonra dirilmeye ve hesaba iman etmek gibi, İslâm'ın inanç temellerini ele alır. Bu mübarek sûrenin üzerinde durduğu ana konu, öldükten sonra dirilme konusudur. Müşrikler bu hususta Peygamber'le (s.a.v.) çok mücadele etmiş ve onu yalanlamak için bunu bir vesile edinmişlerdir.

Bu mübarek sûre, başlangıçta Rasulullah (s.a.v.)'ın büyük mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'den kuşku ve şüpheleri defeder. Böylece o Kur'an'ın etrafında şüpheler ve batıllar dolaşamaz. Kur'ân'ın mucizeliğinin açıklığına, âyetlerinin parlaklığına, ifadesinin açıklığına ve hükümlerinin yüceliğine rağmen, müşrikler, Peygamberimizi (s.a.v.), "Bu Kur'ân'ı uydurdu, kendinden çıkardı" diye ithâm ettiler. Dolayısıyle bu mübarek sûre, parlak delillerle bu iftirayı reddeder.

Sonra bu sûre, Allah'ın ulvî ve süflî kâinattaki kudretinin alâmetlerini açıklamak sûretiyle, onun birliğini ve kudretini gösteren delilleri anlatır. O bu delillerle bir ve üstün olan Allah'ın eşsiz yaratmasına, Kur'ân üslubuyla dikkatleri çeker.

Daha sonra Kur'ân-ı Kerîm, müşriklerin, öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr etmeleri hususundaki mantıksız şüphelerini anlatır ve o şüpheleri parlak ve kesin delillerle reddeder. Bunlar, inatçı ve inkârcı hasmın delillerini öyle çürütür ki, hasım, ister istemez, Kur'ân'ın bu ezici ve parlak delilleri karşısında, mağlubiyeti hemen kabul eder.

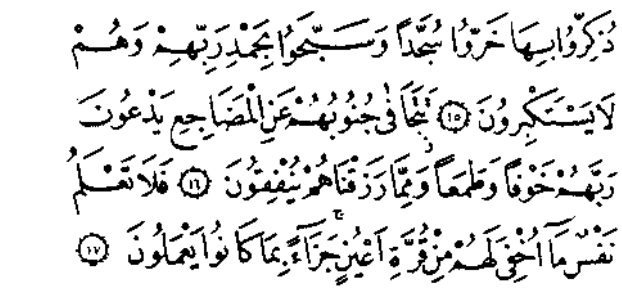
Bu mübarek sûre, hesap gününü ve o günde Allah'ın takvâ sahibi mü'minler için hazırlamış olduğu ebedîlik Cennetlerindeki ebedî nimetleri ve suçlular için Cehennem de hazırlamış olduğu azap ve cezayı anlatarak sona erer.

İSMİ

Yüce Allah, bu sûrede, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini işittiklerinde "Büyüklük taslamadan secdeye kapanan ve Rabbleri'ni hamd ile tesbih eden samimi mü'minlerin vasıflarını anlattığı için, bu sûreye "Secde sûresi" adı verildi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ① تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ②
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا
أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ③ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ
④ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ⑤ ذَٰلِكَ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ⑥ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ
شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ⑦ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ
مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ⑧ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ⑨ وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ⑩ قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ⑪
وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا
أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ⑫
وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي
لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ⑬ فَذُوقُوا بِمَا
نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑭ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Kendisinde şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, âlemlerin Rabbindendir.

3. Yoksa "Onu Peygamber kendisi uydurdu" mu diyorlar? Hayır, o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için Rabbinden gönderilen haktır. Umulur ki doğru yolu bulurlar.

4. Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratan, sonra arşı istivâ eden, Allah'tır. O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefâatçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?

5. Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.

6. İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak gâlib ve merhamet sahibi O'dur.

7. O Allah ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.

8. Sonra onun zürriyetini, nutfeden, hakir bir sudan üretmiştir.

9. Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

10. "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11. De ki: Size vekîl kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.

12. O günahkârların, Rableri huzurunda başlarını öne

eğecekleri, "Rabbimiz! Gördük duyduk, şimdi bizi geri döndür de, iyi işler yapalım, artık kesin olarak inandık" diyecekleri zamanı bir görsen!

13. Biz dilesek, elbette herkese hidâyetini verirdik. Fakat, "Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye benden kesin söz çıkmıştır.

14. O gün onlara şöyle diyeceğiz: "Bu güne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk; yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın!"

15. Bizim âyetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bu âyetlerle kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbîh ederler.

16. Korku ve ümitle Rablerine yalvarmak üzere onların vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

17. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.

KELİMELERİN İZAHI

افتراه : Kur'ân'ı, kendisi uydurdu.

يعرج : Yukarı çıkar, yükselir.

يدبر : İdare eder. تدبير Başkasının işlerini idare etmektir.

سلالة : Sülâle; hülâsa, öz demektir.[1]

مهين : Mehin; zayıf, âdî manasınadır.

سواه : Onu düzgün yarattı. Azâlarına şekil vermek ve mükemmel yapmak sûretiyle dosdoğru yaptı.

ضللنا : Yok olduk, kaybolduk. Bunun aslı, Arapların, süt suyun içinde kaybolup gittiğinde söyledikleri ضل اللبن في الماء sözünden alınmıştır.

ناكسوا رؤسهم: Başlarını öne eğmiş olanlar. Bir kimse başını yere eğip sustuğunda نكس رأسه denir.

الجنة : Cinne, cinler demektir.

1 Sülâle'nin manası hakkında bkz. Mü'minûn sûresi âyet 12.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الم Elif, Lâm, Mîm. Hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmek içindir.[2]

2. تَنزِيلُ الْكِتَابِ لا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Ey Muhammed! Sana vahy olunan bu kitap, Kur'ân'dır. Onun, Allah katından olduğunda şüphe yoktur. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.

3. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ "Onu, kendisi uydurdu" mu diyorlar? Cümlenin fâili olan zamir, Kureyş kâfirlerini gösterir. Buradaki أم ise, بل ve ا manasınadır. Yani, "Yoksa o müşrikler, Kur'ân'ı, Muhammed uydurdu, onu kendiliğinden çıkardı mı" diyorlar? Hayır! Mesele, onların iddia ettiği gibi değildir. بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ Bilakis o, Rabbin katından indirilmiş, hak ve gerçek bir sözdür. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah, önce Kur'ân'ın mucizeliğine işaret etti, sonra da, mucize oluşunun, onun, âlemlerin Rabbinden indirilmiş olmasını gerektirdiğini söyledi ve bunu, onda hiçbir şüphe bulunmadığını vurgulayarak açıkladı: Ardından da, müşriklerin, Kur'ân'ı inkâr etmek ve onun şaşılacak tuhaf bir şey olduğunu ifade etmek için bunun aksini söylediklerini açıkladı. Bundan sonra Yüce Allah, şu sözüyle, Kur'ân'ı indirmekten maksadını açıkladı.[3] لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ Ey Muhammed! Kur'ân'la, senden önce kendilerine herhangi bir peygamber gelmemiş olan bir kavmi uyarmak için o Kur'ân'ı sana indirdi. Tefsirciler şöyle der: Bu kavim, İsa (a.s.) ile Muhammed (s.a.v.) arasında yaşamış olan fetret devri insanlarıdır. Bu dönemden önce İbrahim, Hud ve Sâlih gibi peygamberler (aleyhimusselâm) gelmişti. Fakat, bunlardan sonra uzun bir süre geçince, Allah, Muhammed (s.a.v.)'i onlara gönderdi ki, Kur'ân'la onlara karşı delil getirsin ve onları Allah'ın azabına karşı uyarsın. لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ Doğru yolu bulmaları ve güçlü, övgüye layık olan Allah'a iman etmeleri için onu gönderdi. Bundan sonra Yüce Allah, kendisinin birliğini gösteren delilleri anlatmaya başladı ve şöyle buyurdu:

4. اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Yüksek ve sağlam bir şekilde gökleri, harikulade ve güzel bir tarzda yeri ve bu ikisi arasında olan mahlukatı altı günde yaratan Yüce Allah'tır. Hasan el-Basrî şöyle der: O altı gün, dünya günlerindendir. Allah dileseydi, kâinatı göz açıp kapayacak kadar kısa bir sürede yaratırdı. Fakat O kullarına, işlerinde aceleci olmamalarını öğretmek istedi. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, Kur'ân'ı dinlesinler ve onu düşünsünler diye, onlara kudretinin sonsuzluğunu gösterdi. Daha önce değilken, yoktan yarattı, meydana getirdi.[4] ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Sonra benzetme olmaksızın, şanına layık bir şekilde Arş'ı istivâ etti.[5]

---

2 Hurûf-i mukatta'a hakkında, bkz. Bakara sûresinin başı.

3 Beyzâvî, 2/111.

4 Kurtubî, 14/86.

5 İstivâ'nın manası ve bu hususta Selef'in görüşleri hakkında geniş bilgi için, A'râf sûresi 54. âyetin tefsirine bakın.

مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلا شَفِيعٍ Ey insanlar! Allah'ın izni olmadan O'nun azabını sizden savacak O'ndan başka ne bir yardımcınız, ne de O'nun katında size şefaat edecek bir şefaatçiniz vardır. Aksine işlerinizi idare eden ve menfaatlerinizi koruyan O'dur. أَفَلا تَتَذَكَّرُونَ Bunu düşünüp de iman etmeyecek misiniz?

5. يُدَبِّرُ الأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الأَرْضِ Göklerde ve yerlerde bulunan bütün mahlukatın işini o idare eder, hiçbir kimsenin işini ihmal etmez. İbn Abbas şöyle der: Yani, kaza ve kaderi gökten yere indirir. Takdir edip uyguladığını da indirir. ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ Sonra bütün bu işler, hakkı batıldan ayırması için büyük bir günde, şiddetinden dolayı, dünya günlerinden bir sene uzunluğundaki kıyamet gününde O'na yükselir.

6. ذَلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Mahlukatın işlerini idare eden O Yüce Allah, her şeyi bilendir:

O, mahlukatın bildiklerini de bilmediklerini de bilir. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, tehdit ve azap ile korkutma ifade eder. Yüce Allah sanki şöyle diyor: Sözlerinizde ve işlerinizde ihlâslı olun. Ben size onların karşılığını vereceğim. Âyetteki "gayb" ve "şehâdet"ten maksat, mahlukatın gördüğü ve görmediği şeylerdir.[6] الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Allah, emrini yerine getirecek güce sahiptir, kullarının işlerini yönetme hususunda da onlara merhametlidir.

7. الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ O, yarattığı ve meydana getirdiği her şeyi, muhkem ve sağlam yaratandır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, nimetleri sayıp dökme hususunda daha vurguludur. Her şeyi yerli yerine koydu, demektir. Bunun içindir ki, İbn Abbas şöyle demiştir: Maymunlar güzel değildir. Fakat mükemmel bir şekilde yaratılmışlardır.[7] Bazı âlimler şöyle der: Filin, deve başı gibi bir başı, tavşanın aslan başı gibi bir başı, insanın da eşek başı gibi bir başı olduğunu tasavvur etsen, elbette bunda büyük bir çelişki, uyumsuzluk ve uygunsuzluk görürsün. Fakat devenin, yürürken rahatça otlayabilmesi için boynunun uzun ve dudaklarının yarık olduğunu; eğer fil hortumsuz olsaydı o büyük cismiyle, yiyip içecek şeyleri almak için eğilemiyeceğini, bütün bunları düşünürsen, bunun, herşeyi mükemmel olarak yaratan Allah'ın sanatı olduğunu anlar ve "Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir" dersin. (Tefsirlerden naklen). وَبَدَأَ خَلْقَ الإِنسَانِ مِنْ طِينٍ İnsan neslinin babası Adem'i (a.s.) çamurdan yarattı.

8. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ Sonra da onun neslini, zayıf ve âdî bir su olan meniden ürer hale getirdi.

9. ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ Sonra da azalarını dosdoğru yaptı ve anne karnında yaratılışını dengeli kıldı. Bundan sonra ona ruhu üfürdü. Artık insan, en mükemmel bir şekle ve en güzel bir hale gelmiştir. Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah, "ona kendi

6 Kurtubî, 14/89.
7 el-Bahr, 7/199.

ruhundan üfürdü" diyerek ruhu kendisine izâfe etti ki, insanı şereflendirsin ve onun eşsiz ve harika bir mahluk olduğunu, Allah'ın yüceliğine uygun, üstün bir vasıfta yaratıldığını bildirsin.[8] وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ Allah sizin için şu duyu organlarını, yani sesleri işitmeniz için kulağı, eşyayı görmeniz için gözü, hakkı ve hidayeti anlayabilmeniz için aklı yaratttı. قَلِيلاً مَّا تَشْكُرُونَ Rabbinize ile de az şükrediyorsunuz. Cümledeki ما şükrün azlığını vurgular.

10. وَقَالُوا أَئِذَا ضَلَلْنَا فِي الأَرْضِ أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ Öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr eden Mekke kâfirleri dediler ki, biz yok olup da kemiklerimiz ve etlerimiz toprak olup kaybolacak ve ayırt edilemiyecek derecede yeryüzünün toprağıyla karıştığında mı, yeniden yaratılıp ikinci defa hayata döneceğiz? Bu, öldükten sonra dirilmeyi, alaylı bir ifadeyle daha pek uzakta olduğunu beyandır. Onun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu: بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ Bilakis burada alaydan daha âdî ve öte bir şey vardır ki, o da, onların ahirette Allah'ın karşısına çıkacaklarını inkâr etmeleridir.

11. قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ Onların batıl iddialarını reddetmek için de ki: Sizi, ruhlarınızı almakla görevlendirilen ölüm meleği ve yardımcıları öldürecektir. ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ Sonra kıyamet gününde hesap ve ceza için dönüşünüz sadece Allah'adır. İbn Kesîr şöyle der: Açık olan şudur ki, ölüm meleği muayyen bir şahıstır. Bazı rivayetlerde ona Azrâîl adı verilmiştir ki, meşhur olan da budur. Hadiste de buyrulduğu gibi, onun, ruhları bedenin çeşitli yerlerinden çıkaran yardımcıları vardır. Can boğaza geldiğinde, onu ölüm meleği alır.[9] Mücâhid şöyle der: Arz onun için dürüldü ve bir leğen haline getirildi. O, dilediği yerden alır.[10]

Bundan sonra Yüce Allah, suçluların kıyamet günündeki hallerini ve o günkü zillet ve horluk durumlarını haber vererek şöyle buyurdu:

12. وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ Ey Muhatap! Eğer sen, o suçluların kıyamet gününde, utançtan Rableri önünde başlarını eğdikleri zamanki durumlarını bir görsen, çok acaip birşey görmüş olursun. Ebussuûd şöyle der: لو Edatının cevabı söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: Şiddeti ve korkunçluğu sebebiyle miktarı ölçülemeyen korkunç bir olay görmüş olursun"[11] رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا Derler ki, Ey Rabbimiz! İşin gerçeğini gördük. Peygamberlerle ilgili inkâr ettiğimiz, kör ve sağırlar olup da işitmediğimiz şeyleri şimdi işittik. فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا Bizi dünya yurduna geri gönder de iyi iş yapalım. إِنَّا مُوقِنُونَ Şimdi biz, kesin olarak tasdik eden, Sen'in vaadinin hak ve huzuruna çıkmanın gerçek olduğuna inananlarız. Taberî şöyle der: Yani şimdi Sen'in birliğine, Sen'den başkasına ibadet etmenin doğru

8 Ebussuûd, 4/196.
9 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/73.
10 Taberî, 21/62.
11 Ebussuûd, 4/197.

olmayacağına, Sen'den başka bir Rabbin bulunmasının uygun olmayacağına, öldürenin de diriltenin de, dilediğini yapanın da Sen olduğuna kesinlikle inandık.[12] Yüce Allah onları reddederek şöyle buyurdu:

13. وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا Eğer bütün mahlukatın hidayete ermesini isteseydik bunu yapardık. Fakat bu, hikmetimize aykırıdır. Çünkü biz onlardan, zorlama ve icbâr yoluyla değil, kendi iradelerini kullanarak iman etmelerini istiyoruz. وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي Fakat, günahkârların cezalandırılacağına dair sözümüz vacip oldu ve şu tehdidim gerçekleşti. لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ Cehennemi, bütün cin ve insanların âsileri ile dolduracağım.

14. فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا Cehennemliklere, kınama ve azarlama üslubuyla şöyle denilir: Ahiret yurdunu unutmanız ve şehevî arzularınıza, dalmanız sebebiyle bu elem verici ve rezil edici azabı tadın. إِنَّا نَسِينَاكُمْ Âyetlerimizle amel etmeyi terkettiğiniz gibi, biz de bugün sizi azap içinde bırakıyoruz. وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ İnkâr etmeniz ve yalanlamanız sebebiyle, Cehennemde ebedî azabı tadın. Yüce Allah, bedbahtların durumunu ve kötü âkibetlerini anlatınca, ardından mutlu kimselerin durumlarını ve onlar için ahiret yurdunda hazırlamış olduğu ebedî nimetleri anlattı ki, kul, korku ile ümit arasında yaşasın.

15. إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا Âyetlerimizi ancak takvâ sahibi mü'minler tasdik eder. Âyetlerimizle onlara öğüt verildiğinde, Allah'ın âyetlerine gösterdikleri saygıdan dolayı, O'na secde etmek üzere yüzleri üzerine kapanırlar. وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ Onlar, Allah'a ibadet ve itaatten büyüklük taslamaksızın, nimetlerinden dolayı O'nu tesbih ederler.

16. تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ Onların bedenleri yataklardan ve uyuyacak yerlerden uzak durur. Bundan maksat, ibadetle meşgul oldukları için, geceleri az uyuduklarını ifade etmektir. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: "Geceleri pek az uyurlardı, seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi"[13] Mücâhid: Bundan maksat, geceyi ibadetle geçirmektir" der. يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا Onlar, azabından korkarak, rahmetini ve sevabını umarak Rablerine ibadet ederler. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ Kendilerine verdiğimiz rızıktan hayır ve hasenât yollarında harcarlar.

17. فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ Allah'ın vereceği nimetlerin miktarını, mahlukattan hiçbiri bilemez. O nimetleri hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiçbir insanın akıl ve hayalinden geçmemiştir. جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bu, onların dünyada yapıp sundukları iyi amellerin karşılığı olarak kendilerine verilir.

12 Taberî, 21/62.
13 Zâriyât sûresi, 51/17-18.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ
كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ
ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ
إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن
فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ۖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ
أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ
رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿٢٥﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ
﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ
﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ
يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانتَظِرْ ۖ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

18. Öyle ya, mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar.

19. İman edip de, iyi işler yapanlar için, yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları Cennet konakları vardır.

20. Yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler ve kendilerine, "Yalandır, deyip durduğunuz Cehennem azabını tadın!" denir.

21. En büyük azaptan önce, onlara mutlaka en yakın azaptan taddıracağız, olur ki dönerler.

22. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki biz, günahkârlara, ettiklerinin karşılığı olan cezayı vereceğiz.

23. Andolsun biz Musa'ya Kitap verdik, "(mükâfatım!) Sen Ona kavuşacağından şüphe etme" (dedik) ve onu İsrailoğullarına hidâyet rehberi kıldık.

24. Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

25. Muhakkak ki Rabbin, ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkında kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

26. Kendilerinden önce yaşamış, halen yurtlarında gezip dolaştıkları nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

27. Kupkuru ve çorak yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da görmeyecekler mi?

28. "Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih hani ne zaman?" derler.

29. De ki: "Fetih gününde inkârcılara imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır!"

30. Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde günahkârların ve takvâ sahibi mü'minlerin ahiretteki durumunu, Naîm Cennetlerinde mü'minler için hazırlamış olduğu ikramları anlattıktan sonra, burada da, bu iki grubun yani iyilerle kötülerin eşit olmayacağını anlatmaktadır. Çünkü Allah'ın adâleti salih mü'min ile kâfir ve fâsığın arasını ayırmayı gerektirir.

KELİMELERİN İZAHI

فاسقا : Fâsık, Allah'a itaatten çıkan demektir.

نزلا : Nüzül, ziyâfet ve ikrâm demektir. Nüzül, misafir için hazırlanan şey demektir. Şâir şöyle der:

وكنا إذا الجبار بالجيش ضافنا جعلنا القنا والمرهفات له نزلا

Biz, zorba kişi ordusuyla bize misafir olduğunda, onun için ziyafet olarak, keskin kılıçları ve mızrakları hazırlardık.

الجُرُز : Cüruz; bitkisiz, çorak, kuru yer demektir. جَرْز Kesmek demektir. Zemahşerî şöyle der: Cüruz, bitkisi kesilen yer demektir. Bu, ya susuzluktan veya hayvan otlatılarak yok edilmesinden ileri gelir. Çoraklığından dolayı bitki bitirmeyen yere cüruz denmez.[14]

الفتح : Feth, hüküm demektir. Bu manada hâkime "fâtih" ve "fettâh" denilir. Çünkü o verdiği hüküm sayesinde, haklı ile haksızı birbirinden ayırır.

ينظرون: Kendilerine mühlet verilir, ertelenirler:

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre, Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) ile Ukbe b. Ebî Muayt arasında bir münâkaşa çıktı. Bunun üzerine Velîd b. Ukbe, Ali'ye (r.a.) şöyle dedi: Sus, sen bir çocuksun. Vallahi ben senden daha iyi konuşurum, daha yürekliyim ve toplum içinde silahım senden daha güçlüdür. Ali (r.a.) da ona, "Sus, sen fâsıksın" diye cevap verdi. Bunun üzerine, "أفمن كان مؤمنا كمن كان فاسقا لا يستوون Mü'min olan, yoldan çıkmış fâsık kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olmazlar" âyeti indi.[15]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

18. أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا Dünya hayatında Allah'a kesin olarak inanmış olan kimse, O'na itaat etmeyen fâsık gibi olur mu? لَا يَسْتَوُونَ Dünya'da itaat ve ibadet hususunda eşit olmadıkları gibi, ahirette de sevap ve ikram bakımından eşit değillerdir. Bu âyet, Yüce Allah'ın, "Öyle ya, teslimiyet gösterenleri, o günahkârlarla bir tutar mıyız hiç?"[16] meâlindeki sözüne benzer. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, adalet ve ikramını bildiriyor. Şöyle ki, kıyamet günü vereceği hükümde, âyetlerine inanan ve peygamberlerine uyanları, Rabbine itaat etmeyen ve Allah'ın peygamberlerini yalanlayanlarla bir tutmayacağını bildiriyor.[17]

Bundan sonra Yüce Allah, bu iki gnıba verilecek ceza veya mükâfatı açıklayarak şöyle buyurdu:

14 el-Keşşâf 3/408.
15 Sâvî Hâşiyesi, 3/265; Kurtubî, 14/105; Zâdu'l-mesîr, 6/340.
16 Kalem sûresi, 68/35.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/76.

19. أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ İman edip iyi işler yapan takvâ sahiplerine gelince, فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى Onlar için, içinde oturacak yerler, yüksek evler ve köşkler bulunan Cennetler vardır. Mü'minler buralarda oturur ve onlardan yararlanırlar. Beyzâvî şöyle der: Cennet, hakiki barınaktır, dünya ise, mutlaka kendisinden göç edilip gidilmesi gereken bir konaklama yeridir.[18] نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Cennet, onlara ikrâm edilmek için hazırlanmış bir ziyafettir. Bu, misafire ikram edilmek için hazırlanmış ziyafete benzer. Bu ikrâm, onların, önceden gönderdikleri iyi amellerden dolayıdır.

20. وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ Allah'a itaatten çıkanlara gelince, onların sığınak ve barınakları Cehennem ateşidir. كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا Alevler onları ateşin üzerine çıkarttığında, tekrar ateşin içindeki yerlerine gönderilirler. Fudayl b. İyâz şöyle der: Allah'a andolsun ki, eller bağlanmış, ayaklar bukağılanmıştır. Alev onları yükseltmekte, melekler ise kamçılamaktadır.[19] وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ Cehennem bekçileri kınamak ve azarlamak için onlara şöyle derler: Dünyada yalanladığınız ve alay ettiğiniz, rezil edici Cehennem azabını tadın. Bundan sonra Yüce Allah, dünyada vereceği azap ile onları tehdit ederek şöyle buyurdu:

21. وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى Onlara en yakın azaptan, yani öldürmek, esâret, musibet ve belalar gibi bazı dünya azaplarından tattıracağız. Hasan el-Basrî şöyle der: En yakın azap, kulların imtihan edilip tevbe etmelerini sağlayacak dünya musibetleri ve hastalıklarıdır. Mücâhid: "Öldürülme ve açlıktır" der.[20] دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ Bu yakın azap, kendilerini bekleyen, o en büyük ahiret azabından önce olacaktır. لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ Umulur ki, inkâr ve isyanı bırakıp tevbe ederler. Yüce Allah, onları tehdit edip korkuttuktan sonra, onların azaba müstehak olduklarını açıklayarak şöyle buyurdu:

22. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا Hiç kimse, kendisine öğüt verilip de Rabbinin âyetleri hatırlatılan, sonra da iman etmeyip onları unutmuş gözüken kimseden daha çok kendine zulmetmiş değildir. إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ Âyetlerimi yalanlayanlardan şiddetli bir şekilde intikam alacağım. Suçlarını üzerlerine tescil etmek için, منهم şeklinde zamir yerine من المجرمين denilerek açık isim getirildi.

23. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ Andolsun biz, Musa'ya Tevrat'ı verdik. فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ Ey Muhammed! Kur'ân'ı alma hususunda şüpheye düşme.[21] Musa Tevrat'ı

---

18 Beyzâvî, 2/112.

19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/76.

20 Tefsirciler der ki: Mekke halkı, yedi yıl o derece kıtlık ve darlık çektiler ki, o yıllarda leş, kemik ve köpekleri yediler.

21 Bazı tefsirciler, لقائه deki zamirin, Musaya (a.s.) ait olduğu kanaatindedir. Buna göre mana şöyle olur: "Musa'nın Tevrat'ı aldığından şüphe etme." Bizim anlattığımız, tercihe daha şâyândır. Beyzâvî ve Ebussuûd'un da tercihi budur.

aldığı gibi sen de onu al. Bundan maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ın peygamberliğini açıklamak ve ona verilen kitabın, semâvî bir vahy ve ilahî bir kitap olduğunu vurgulamaktır. وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ Tevrat'ı İsrailoğulları için, sapıklıktan kurtaran bir hidayet rehberi kıldık.

24. وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً Aralarından iyilik hususunda kendilerine uyulan önderler ve liderler kıldık. يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا Onlar bizim emrimiz ve görevlendirmemizle halkı bize itaata çağırır ve onlara din yolunu gösterirler. لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ Allah yolunda güçlüklere sabırla katlandıklarında ancak, bu görevi yaparlar. Onlar âyetlerimizi de son derece kuvvetli bir şekilde tasdik ederlerdi. İbnu'l-Cevzî der ki: Burada Kureyş'in dikkati çekilmekte ve, "Eğer siz de iman ve itaat ederseniz, sizden de önderler kılınır" denilmektedir.[22]

25. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Ey Muhammed! Kıyamet gününde Rabbin, mü'minlerle kâfirler arasında hükmedecek hak yolda olanlarla batıl yolda olanları birbirinden ayıracak ve hakkında ihtilafa düştükleri din hususunda her birine hak ettiği karşılığı verecektir. Taberî şöyle der: Hakkında ihtilaf ettikleri din, öldükten sonra dirilme, sevap ve ceza meselelerinde, hak ettikleri karşılığı verecektir.[23] Bundan sonra Yüce Allah, kudretinin mahlukatta bulunan alâmetlerine dikkat çekti ve inkâr edip de yok edilen geçmiş milletleri kâfirlere delil getirdi.

26. أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ O müşrikler, gafil mi oldular? Peygamberleri yalanlayan geçmiş ümmetlerden helâk ettiklerimizi çokluğunu görmediler mi? يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ Halbuki Mekkeliler onların yurtlarında dolaşıyor ve yaptıkları yolculuklarda helâk olanların kalıntılarını görüyorlar. Hâlâ ibret almayacaklar mı? İbn Kesîr şöyle der: O yalanlayanlar, daha önceki zalimlerin yurtlarında dolaşıyorlar. Orada daha önce yaşamış ve orasını imar etmiş olanlardan hiç kimseyi göremiyorlar.[24] إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ Onların yok edilmesinde, kudretimizi gösteren büyük deliller vardır. Hâlâ, düşünüp ibret alacak şekilde dinlemeyecekler mi? Bundan sonra Yüce Allah, birliğini gösteren delilleri anlatarak şöyle buyurdu:

27. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ Kurumuş yere su göndermemizde gücümüzün sonsuzluğunu görmediler mi? Biz, susuzluğun şiddetinden dolayı bitkisiz ve kupkuru hale gelmiş o yere yeniden hayat vermek için su göndeririz de, فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ onun sebebiyle çeşitli meyveler ve ekinler çıkarırız. O ekip diktikleri şeylerin ot ve samanından hayvanları; hubûbât, sebze, meyve ve

22 Zâdu'l-mesîr, 6/144.
23 Taberî, 21/71.
24 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/77.

baklalarından da kendileri yerler. أَفَلَا يُبْصِرُونَ Hâlâ, bunu görüp de Allah'ın gücünün ve lütfunun sonsuzluğuna delil getirmeyecekler mi? Ölmüş olan bu yeri dirilten kimsenin, kendilerini de, öldükten sonra diriltebileceğini anlamayacaklar mı?

28. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Mekke kâfirleri, alay ve eğlence yoluyla müslümanlara derler ki: Ne zaman bize galip geleceksiniz? Bize karşı ne zaman zafer kazanacaksınız? Eğer iddianızda doğru iseniz söyleyin. Sâvî şöyle der: Müslümanlar, Allah müşriklere karşı bize zafer verecek ve onlarla bizi birbirimizden ayıracak" diyorlardı. Mekkeliler onların böyle konuştuklarını duyunca, yalanlamak ve alay etmek maksadıyle, bu olayın hemen olmasını isteyerek, "bu fetih ne zaman olacak?" diyorlardı. Bunun üzerine şu âyet indi.[25]

29. قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ Ey Muhammed! Kınamak ve susturmak üzere onlara de ki: Hakiki feth günü kıyamet günüdür. O gün, Yüce Allah sizinle aramızda hükmünü verecektir. O günde artık ne iman fayda verir, ne de mazeret ileri sürmek. O halde niçin acele ediyorsunuz? وَلا هُمْ يُنْظَرُونَ Tevbe etmek için onlara mühlet de verilmez. Beyzâvî şöyle der: Fetih günü, kıyamet günüdür. Çünkü o gün, mü'minlerin kâfirlere karşı zafer kazandığı ve aralarında hüküm verildiği gündür. Bir görüşe göre, fetih günü, Bedir günüdür.[26]

30. فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ Ey Muhammed! O kâfirlerden yüz çevir, onlara aldırma. إِنَّهُمْ مُنتَظِرُونَ Onların başlarına gelecek olan, Allah'ın azabını bekle. Şüphesiz onlar da, sizin başınıza gelecekleri beklemektedirler. Kurtubî der ki: Zamanın belâlarının size gelmesini beklerler.[27]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "تنذر Uyarırsın" ile نذير uyarıcı ve انتظر beklerim ile منتظرون bekleyenler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

2. "الغيب Görünmeyen ile الشهادة görünen ve خوفا korku ile طمعا ümit" arasında tıbâk vardır.

3. "وجعل لكم Sizin için kıldı" cümlesinde, III. şahıs zamirinden II. şahıs zamirine dönüş vardır. Bunun aslı, "وجعل له onun için yani insan için kıldı"dır. Bundaki nükte şudur: Hitâp ancak diriye olur. Allah o insana ruhu üfürünce, zürriyetiyle birlikte ona hitâp güzel olmuştur.

4. "أئذا ضللنا في الأرض أئنا لفي خلق جديد Toprak içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?" cümlesi istifhâm-ı inkârîdir. Maksat, alay etmektir.

25 Sâvî Hâşiyesi, 3/226.
26 Beyzâvî, 2/113.
27 Kurtubî, 14/112.

5. "ربنا أبصارنا وسمعنا Ey Rabbimiz! Gördük ve işittik" cümlesinde hazif vardır. Yani, "Ey Rabbimiz! gördük ve işittik" derler.

6. "ثم إلى ربكم ترجعون Sonra, kıyamet gününde dönüşünüz başkasına değil, sadece Allah'a olacaktır" cümlesinde ihtisâs (yani hasr) vardır.

7. "ولو ترى إذ المجرمون ناكسوا رؤسهم O günahkârları, başları önlerine eğik oldukları zaman bir görsen" cümlesinde durumun korkunçluğunu ifade etmek için لو edatının cevabı söylenmemiştir. Yani, "Mutlaka korkunç bir olay görmüş olurdun" demektir.

8. "نسيتم لقاء يومكم Bugününüze kavuşmayı unuttunuz" ile "إنا نسيناكم biz de sizi unuttuk" arasında müşâkelet vardır. Müşâkelet, lafızların bir, mananın farklı olması demektir. Çünkü Yüce Allah unutmaz. Maksat, "unutulmuş bir şeyin bırakılması gibi sizi azap içinde bırakırız".

9. "İyilerin mükâfatını ifade eden "أما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فلهم جنات المأوى iman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar için, varıp kalacakları Cennetler vardır" âyeti ile, kötülerin cezasını ifade eden "وأما الذين فسقوا فمأويهم النار yoldan çıkanlara gelince, onların varacakları yer ateştir" âyeti arasında güzel bir mukâbele vardır. Bu da, güzel sanatlardandır.

10. تتجافى جنوبهم عن المضاجع Onların yanları, yataklarından uzaklaşır cümlesi, geceleyin çok ibadet etmek ve zühd hayatı yaşamaktan kinayedir.

11. "أولم يهد لهم Onları doğru yola sevketmedi mi?" "أولم يروا أنا نسوق الماء suyu ulaştırdığımızı görmediler mi?" "أفلا يسمعون Hâlâ dinlemiyorlar mı?" ve "أفلا يبصرون Hâlâ görmüyorlar mı?" Soruları kınama ve azarlama ifade eder. Hepsi, kınamak ve kötü yoldan çevirmek maksadıyla sorulmuştur.

12. "يرجعون ، لا يستكبرون ، موقنون" ve أفلا يسمعون gibi âyet sonlarında fâsıla harflerine ve âyet sonlarına riâyet edilerek secî yapılmıştır. Bu da güzel sanatlardan olup Kur'ân-ı Kerîm'de çoktur.

Allah'ın yardımıyle "Secde sûresi"nin tefsiri bitti.

AHZÂB SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 73 âyettir.

Sûreyi Takdim

Ahzâb sûresi Medine'de inen sûrelerdendir. Medine'de inen diğer sûreler gibi bu sûre de, İslâm toplum hayatının, ahkâm yönünü ele alır. Müslümanlar'ın özel ve genel hayatlarını anlatır. Bilhâssa aile hayatını işler. Bu münâsebetle topluma sağlık ve mutluluk sağlayacak kanunlar koyar. Evlat edinme, zıhâr ve bir insanda iki kalbin bulunmasına inanmak gibi, Câhiliyye döneminden kalma bazı âdet ve gelenekleri kaldırır. Câhiliyye toplumunun bataklıklarını kurutur ve o zaman yaygın olan hurâfe ve kuruntuları yok eder.

Bu mübarek sûrenin ana konularını üç noktada özetleyebiliriz.

1. İslâm ahlâkı ve İslâmî yönlendirmeler,
2. İlahî hüküm ve kanunlar,
3. Hendek (Ahzâb) ve Benî Kureyzâ savaşları

Birincide, ziyafet, açılıp saçılmama, örtünme ve hicâb kaideleri, Peygamberimize (s.a.v.) karşı davranış ve saygı kaideleri ve benzeri sosyal ahlâk kurallarından söz eder.

İkincide; zıhâr, evlat edinme, verâset, evlatlığın boşadığı kadınla evlenme, Peygamber (s.a.v.)'in çok kadınla evlenmesi, bundaki hikmet, Peygamberimize salavât getirme ve şer'î örtünmenin hükmü, düğün ziyafetine davet işiyle ilgili hükümler ve diğer bazı şer'î hükümlerden bahseder.

Üçüncüde, bir adı da Ahzâb savaşı olan Hendek savaşını geniş bir şekilde anlatır. Bu savaşta, şer kuvvetlerinin mü'minlere karşı nasıl birleştiklerini gâyet güzel bir şekilde tasvir eder: Münafıkların sırlarını ortaya çıkarır tuzak kurma, köstek olma ve yardımsız bırakma gibi davranışlardan sakındırır. Sûrenin başında ve sonunda onlardan o kadar çok söz eder ki, onların hiçbir gizli taraflarını ve anlatmadık tuzaklarını bırakmaz. Melekler ve rüzgâr göndermek sûretiyle düşmanların tuzağını bozma hususunda, Allah'ın mü'minlere lütfettiği büyük nimeti hatırlatır. Aynı zamanda, Benî Kureyza savaşından ve Yahudilerin, Peygamber (s.a.v.) ile yaptıkları anlaşmayı bozmalarından bahseder.

İSMİ

Müşrikler her taraftan müslümanlara karşı birleşip grup grup toplandıkları için bu sûreye "Ahzâb sûresi" denilmiştir. Mekke kâfirleri, Gatafân, Benî Kureyza ve diğer Arap kabileleri ile müslümanlara karşı birleştiler. Fakat Yüce Allah onları hor ve zelil kıldı. Mü'minlere, savaşta bu parlak mucize yetti.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ
إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝١ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ
مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝٢ وَتَوَكَّلْ
عَلَى اللّٰهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ وَكِيلًا ۝٣ مَّا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ
فِي جَوْفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ
أُمَّهَاتِكُمْ ۖ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ
قَوْلُكُم بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ
۝٤ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللّٰهِ ۚ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا
آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ
غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٥ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ
أُمَّهَاتُهُمْ ۗ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ
اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَن تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُم
مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝٦
وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ
وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ۝٧
لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝٨
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ۝٩ إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ
الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ۝١٠

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ
دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا
تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ
مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾
قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَا تُمَتَّعُونَ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا
أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا
وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ
لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ
فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي
يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ
أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا
وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Ey Peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara uyma. Elbette Allah her şeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

2. Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdârdır.

3. Allah'a güvenip dayan. Vekîl olarak Allah yeter.

4. Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, "zıhâr" yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise, gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

5. Onları babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve dostlarınız olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok, fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

6. Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha kıymetlidir. Eşleri de onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın Kitâbına göre, birbirlerine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnâdır. Bu Kitap'ta yazılı bulunmaktadır.

7. Hani biz peygamberlerden söz almıştık, senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.

8. Allah bu sözü doğrulara sadâkatlerinden sormak için aldı. Kâfirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.

9. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın, hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmektedir.

10. Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman;

11. İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı.

12. Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık bulunanlar, "Allah ve Rasulü, meğer bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar!" diyorlardı.

13. Onlardan bir grup da demişti ki: "Ey Yesribliler; Artık sizin için durmanın sırası değildir, haydi dönün! İçlerinden

bir kısmı ise "Gerçekten evlerimiz emniyette değil" diyerek Peygamber'den izin istiyordu, oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.

14. Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da, o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenemezlerdi.

15. Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mes'ûliyeti gerektirir!

16. De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size aslâ faydası olmaz! O takdirde de, yaşatılacağınız süre çok değildir.

17. De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir)? Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.

18. Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve karddeşlerine, "Bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir.

19. Size karşı pek hasîstirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar iman etmiş değillerdir, bunun için, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

20. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhâmı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi.

KELİMELERİN İZAHI

ادعياء : Ed'iyâ, evlatlık manasına gelen دَعِيّ kelimesinin çoğuludur. Da'iyy, başkasının oğullarından edinilen evlâtlıktır. İbn Manzûr: "Da'iyy babasından başkasına nisbet edilen demektir" der. Şâir şöyle der:

دعى القوم ينصر مدعيه ليلحقه بذى النسب الصميم

أبي الإسلام لا أب لي سواه إذا افتخروا بقيس أو تميم

Kavmin evlatlığı, babalığına yardım eder ki, babalığı onu temiz soylulara katsın. Onlar Kays veya Temîm'e mensûp olmakla iftihar ederken, ben İslâm ile iftihar ederim. Benim babam İslâm'dır, benim ondan başka babam yoktur.

أقسط : Aksetu, daha âdil. Bir kimse âdil davrandığında أقسط الرجل denir. Zulmettiğinde ise قَسَط denir. قِسْط Adâlet demektir.

مسطورا : Mestûran, silinmeyecek şekilde yazılmış, demektir.

ميثاق : Mîsâk, yeminle veya benzeri şeylerle pekiştirilmiş söz, ahit.

الحناجر : Hanâcir, حَنْجَرَة kelimesinin çoğuludur. Hancere, gırtlağın sonu, yiyecek ve içeceklerin yemek borusuna girdiği yerdir.

يثرب : Yesrib, Medine-i Münevvere'nin adıdır. Rasulullah (s.a.v.) bu şehre, "طَيِّبَة Tayyibe" de demiştir.

عورة : Avrat; emniyetsiz, koruyacak kimsesi olmayan. Kolayca girilebilen yere, دار معورة denir. Cevherî şöyle der: Avrat; "savaşta veya sınır boylarında düşmanın sızmasından korkulan her türlü gedik, açıklık" demektir.[1]

أقطار : Aktâr, yan ve yöre manasına gelen قُطْر kelimesinin çoğuludur.

يعصم : Korur.

المعوقين : Mua'vvikîn; köstekleyenler, alıkoyanlar. Bu kelime, "döndürdü" manasına gelen عاق fiilinden türemiştir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Rivâyete göre, Kureyş'ten Cümeyl b. Mâ'mer isimli bir adam, zeki ve işittiğini ezberleyen birisiydi. Kureyşliler, "bunun içinde iki kalbi olduğu için, bu şeyleri ezberliyor" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: "Allah, bir insanın içinde iki kalp yaratmadı..." âyetini indirdi.[2]

b. Rivâyete göre, Peygamber (s.a.v.) Tebük savaşına çıkmak istediğinde, müslümanlara hazırlanıp savaşa çıkmalarını emretti. Bazıları: "Anne ve babamızdan izin alalım" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: "Peygamber mü'minlere, kendi canlarından üstündür. Eşleri de onların analarıdır..." âyetini indirdi.[3]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ Ey Peygamber! Allah'tan korkmada sebât ve devam et. Bu nidâ, Peygamberimizi (s.a.v.) şereflendirmek ve değerini yükseltmek maksadıyla yapılmıştır. Çünkü, "Peygamberlik" lafzı, yüceltme ve değer vermeyi ifade eder. Ebussuûd şöyle der: Peygamber (s.a.v.)'e, "Ey Peygamber!" diye seslenmek, onun şanını yüceltmek ve makamının yüceliğine dikkat çekmek içindir. Burada emredilen "takvâ"dan maksat, takvâda sebat etmek ve daha çok korkmaktır. Çünkü takvânın

1 Cevherî, Sıhâh, عور maddesi.

2 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/349.

3 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 21/151.

alanı sonuna ulaşılamayacak kadar geniştir.[4] وَلَا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ Kâfir ve münafıkların, seni çağırdıkları yumuşaklık, hoşgörü ve ilahlarına dil uzatmama gibi hususlarda onlara uyma. Söylediklerinin nasihat olduğunu açıklasalar bile, sözlerini kabul etme. Tefsirciler şöyle der: Müşrikler, Rasulullah (s.a.v.)'ı ilahlarına dil uzatmayı bırakmaya ve onların şefaat edeceklerini kabul etmeye çağırdılar. Rasulullah (s.a.v.) bunu hoş karşılamadı. Bunun üzerine bu âyet indi.[5] إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا Şüphesiz Yüce Allah, kulların yaptıklarını ve içlerinde gizlediklerini bilir. Onların işlerini hikmetle idare eder.

2. وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ Rabbinin sana vahyettiği dosdoğru şeriat ve hikmetli din ile amel et. Sana indirilen Kur'ân'a sarıl. إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdârdır. İşlerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O, yaptıklarınızın karşılığını size verecektir.

3. وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ Allah'a güven, bütün işlerinde Ona, sığın وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا sana ve arkadaşlarına, Allah'ın koruyucu ve yardımcı olması yeter. Bundan sonra Yüce Allah, parlak gerçeği açıklayarak Câhiliyye halkının iddialarını reddetti ve şöyle buyurdu:

4. مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ Allah, kim olursa olsun, hiçbir insanın içinde iki kalp yaratmadı. Mücâhid şöyle der: Bu âyet, Kureyş kabilesinden, dehâsından dolayı, "iki kalpli" diye çağrılan bir adam hakkında indi. O, şöyle derdi: Benim içimde iki kalp vardır. Onlardan herbiri ile, Muhammed'den daha iyi düşünürüm.[6] وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ Zıhâr yaptığınız eşlerinizi de, analarınız yerinde tutmadı. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yüce Allah, eşin anne olmayacağını bildirdi. Câhiliyye devrinde bir adam karısına, "sen bana annemin sırtı gibisin" demesiyle karısını boşamış olurdu.[7] وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ Kendi sulbünüzden olmayan evlatlıklarınız, gerçek oğullarınız değildir. ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ Onlara "oğullar" demeniz, sadece ağızla söylenen kuru bir laftır. Bunun gerçekle ilgisi yoktur. وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ Allah, her yönüyle vâkıaya uygun gerçeği söyler. وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ O, doğru yolu gösterir. Âyetin maksadı, Câhiliyye halkının iddialarının batıl olduğuna dikkat çekmektir. Bir kimsenin göğsünde iki kalp olamayacağı gibi, zıhâr yapılan eşin anne, evlatlığın da oğul olması mümkün değildir. Çünkü gerçek anne, çocuğu doğuran, gerçek oğul ise, kişinin kendi sulbünden doğandır. Öyleyse, zıhâr yapılan eşleri, nasıl anneler sayıyorlar. Kendi sulplerinden olmadıkları halde, başkalarının oğullarına, nasıl "oğullarım" diyorlar?! Bundan sonra Yüce Allah, evlatlıkların nesebinin babalarına verilmesini emrederek şöyle buyurdu.

4 Ebussuûd, 4/201.
5 Kurtubî, 14/115; Zâdu'l-mesîr, 6/347.
6 Kurtubî, 14/1 16.
7 Zâdu'l-mesîr, 6/350.

5. ادْعُوهُمْ لآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ Evlatlık edindiğiniz o insanları, asıl babalarına nisbet ediniz. Allah'ın hükmü ve şeriatına göre, bu daha âdîldir.[8] İbn Cerîr şöyle der: Onları babalarına nisbetle çağırmanız, Allah katında, babalarından başkasına nisbetle çağırmanızdan daha âdil ve doğrudur.[9] فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ Gerçek babalarını bilip de onlara nisbet edemiyorsanız, onlar sizin din kardeşlerinizdir. وَمَوَالِيكُمْ Ve dinde dostlarınızdır. Öyleyse, sizden biri onlara, din kardeşliğini ve dostluğunu kastederek, "Ey kardeşim, ey dostum!" desin, İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, evlatlıkların babalar biliniyorsa neseplerinin onlara bağlanmasını emretti, bilinmiyorsa, yitirdikleri nesep yerine, onların, mü'minlerin din kardeşleri ve dostları olduklarını bildirdi. Bundan dolayıdır ki, Rasulullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise'ye: "Sen, bizim kardeşimiz ve dostumuzsun" dedi.[10] İbn Ömer de şöyle der: "Onları babalarına nisbet ederek çağırın, Allah yanında en doğrusu budur" mealindeki âyet ininceye kadar biz Zeyd b. Hârise'yi, Zeyd b. Muhammed diye çağırırdık.[11] وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ Ey mü'minler! Hata ile onları babalarından başkasına nisbet etmenizde, size herhangi bir günah veya vebal yoktur. وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ Fakat, kasten babasından başkasına nisbet etmenizde günah vardır. وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah'ın mağfireti geniş, rahmeti boldur. Hata edeni bağışlar, tevbe eden mü'mine merhamet eder.

Bundan sonra Yüce Allah, Peygamberimizin (s.a.v.) ümmetine karşı olan şefkatini ve onlara verdiği nasihatı açıklıyarak şöyle buyurdu.

6. النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ Rasulullah (s.a.v.) mü'minlere karşı daha şefkatli ve merhametlidir. Bütün dünya ve din işlerinde onlara kendilerinden daha yetkili söz sahibidir. Hükmü daha geçerli, ona itaat daha çok gereklidir. وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ Peygamber'in temiz eşleri de, kendilerine saygı gösterilmesi ve evlenmelerinin haram kılınması husûsunda mü'minlerin anneleridir. Ebussuûd şöyle der: Onlarla evlenmenin haram kılınması ve hürmete layık olmaları hususunda, anneler gibidirler. Bunun dışında, yabancı kadınlar gibidirler.[12] وَأُولُو الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ Allah'ın şeriatına ve dinine göre, akraba olanlar, verâsete, Muhâcir ve Ensârdan daha hak sahibidirler. إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا Ancak hayatınızda iken, mü'min ve Muhâcir kardeşlerinize iyilik yapar veya ölmek üzere iken, onlara vasiyette bulunursanız bu da câizdir. Bol bol yardım etmek, Allah'ın, kullarını teşvik ettiği iyi şeylerdendir. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, İslâm'ın ilk dönemlerinde uygulanmış olan iman, hicret ve benzeri kardeşlikler

8 Tefsîru âyâti'l-ahkâm adlı kitabımızdan (2/254) naklen.
9 Taberî, 21/76.
10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/81.
11 Buharî-Tefsir, 33/2.
12 Ebussuûd, 4/203.

sebebiyle müslümanların birbirlerine vâris olmaları hükmünü nesheder.[13] كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً Akrabalar arasındaki verâsetin hükmü Yüce Kitap'ta yazılmıştır. Ne değiştirilir, ne de bozulur? Katâde şöyle der: Allah katında, kâfirin müslümana vâris olmayacağı yazılmıştır.[14]

7. وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ Peygamberler'den, üzerlerine aldıkları görevi yerine getireceklerine, birbirlerini tasdik edeceklerine ve hem birbirlerinin hem de Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine iman edeceklerine dair yeminle pekiştirilmiş söz aldığımız zamanı hatırla. وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ Ey Muhammed! O sözü, özellikle senden, Nûh, İbrahim, Musa ve İsa'dan aldık. Bunlar azim sahipleri, Ulu'l-azm olan meşhur peygamberlerdir. Rasulullah (s.a.v.)'ın üstünlüğünün ve yüceliğinin daha fazla olduğunu ifade etmek için, önce onun ismini söyledi. Beyzâvî şöyle der: Bunlar meşhur, şeriat sahibi peygamberler oldukları için Allah özellikle bunların adını andı. Peygamberimiz'in üstünlüğünü ve şanının yüceliğini ifade etmek için önce onu zikretti.[15] İbn Kesîr şöyle der: Son peygamberin yüceliği ve mertebesinin üstünlüğünü göstermek için önce onu zikretti. Sonra da, zaman içerisindeki gelişlerine göre onları sırayla zikretti.[16] وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا Üzerlerine aldıkları peygamberliği tebliğ görevini tam anlamıyla yerine getireceklerine dair peygamberlerden sağlam ve kesin bir söz aldık.

8. لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ Allah, kıyamet gününde sadık peygamberlere, Allah'ın emirlerini kavimlerine tebliğ edip etmediklerin sorması için söz aldı. Sâvî şöyle der: Allah'ın, peygamberlerin doğruluğunu bilmesine rağmen onlara sormamasındaki hikmet, kıyamet gününde kâfirleri kınamak ve susturmaktır.[17] Kurtubî de şöyle der: Bu âyet, kıyamet gününde peygamberler sorguya çekilirlerse, diğerlerinin durumlarının ne olacağına dikkat çekmektedir. Peygamberler'in sorguya çekilmesinin faydası, kâfirleri kınamaktır. Nitekim Yüce Allah, İsa'ya, (a.s.) "Ey İsa insanlara, beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi dedin?"[18] buyurmuştur.[19] وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا Allah, inkârları ve hakkı kabul etmekten yüz çevirmeleri sebebiyle, kâfirler için elem ve acı verici bir azap hazırlamıştır.

Bundan sonra Yüce Allah, Hendek savaşını ve mü'minler için ondaki bol nimetlerle parlak mucizeleri anlatmaya başladı:

9. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ Ey inananlar! Allah'ın size verdiği lütuf ve nimetlerini hatırlayın. إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ Hani bir zamanlar, bölük bölük ordular gelmiş, aleyhinize birleşmişlerdi. Ebussuûd şöyle der: "Ordular"dan maksat; Kureyş,

13 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/354.
14 Kurtubî, 14/162.
15 Beyzâvî, 2/114.
16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/83.
17 Sâvî Hâşiyesi, 3/269.
18 Mâide sûresi, 5/116.
19 Kurtubî, 14/128.

Gatafân, Benî Kureyza ve Benî Nadir Yahudilerinden oluşan birliklerdir. Bunlar 12.000 kişi kadardı. Rasulullah (s.a.v.), onların gelmekte olduklarını duyunca, Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesiyle Medine'nin etrafına hendek kazdı. Sonra 3.000 müslümanla çıkıp, hendek, müşriklerle kendisi arasında olacak şekilde karargâhını kurdu. Mü'minler'in korkusu arttı ve her türlü zanlarda bulundular. Münafıklar'ın münafıklıkları ortaya çıktı. Hattâ Muattıb b. Kuşeyr: "Muhammed, bize, İran Kisrâsı ve Bizans Kayseri'nin hazinelerini vaadediyor. Halbuki biz, korkumuzdan abdest bozmaya gidemiyoruz.[20] فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا O ordular üzerine şiddetli bir rüzgâr ve meleklerden sizin görmediğiniz bir ordu gönderdik. Bunlar bin kişi kadardı. Tefsirciler şöyle der: Allah, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr gönderdi. Bu rüzgâr, zifiri karanlık ve şiddetli soğuk bir gecede meydana gelen Sabâ rüzgârıdır. Rüzgâr, onların çadırlarını söktü, tencerelerini devirdi. Adamları yere savurmaya başladı. Yüce Allah melekleri de gönderdi. Melekler onlarla savaşmadan, onları sarstı ve kalplerine korku saldılar.[21] وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا Yüce Allah, o zaman sizin hendek kazmanızdan ve peygambere yaptığınız yardımda gösterdiğiniz sebattan haberdardır.

10. إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ Hani o birlikler, doğu tarafından, vadinin üst tarafından size gelmişlerdi. O taraftan Esed ve Gatafân kabileleri gelmişti. وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ Vadinin alt tarafından, yani batıdan da gelmişlerdi. Bu taraftan Kureyş, Kinâne ve diğer Arap kabileleri gelmişti. Yani müşrikler doğudan ve batıdan geldiler ve bileziğin bileği sardığı gibi müslümanları kuşattılar. Benî Kureyza Yahudileri de, Peygamber (s.a.v.) ile yapmış oldukları anlaşmayı bozarak müşriklere katıldılar ve onlara yardım ettiler. Dolayısıyla korku arttı, musibet büyüdü. Onun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: وَإِذْ زَاغَتْ الأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ Hatırla ki, o zaman korkunun ve dehşetin şiddetinden, gözler şaşkın ve belermiş bir vaziyette bakış istikametinden eğilmişti.[22] Kalpler, nerdeyse gırtlaklara gelecek şekilde, göğüs içindeki yerlerinden oynamıştı. Bu, onların başlarına gelen korku ve heyecanın şiddetini temsilî olarak anlatmaktadır. Korku o derece şiddetliydi ki, onlardan her birinin başına gelen korkunun şiddetinden, sanki kalbi hanceresine ulaşmıştı.[23] وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَ Siz bu şiddetli durum içerisinde, Allah hakkında çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. Hasan el-Basrî şöyle der: Münafıklar, müslümanların tamamen yok olacağını, mü'minler ise kendilerine yardım edileceğini sandılar.[24] Mü'minler, hayır, münafıklar ise şer düşündüler. İbn Atıyye şöyle der: Nerdeyse mü'minler sıkıntıdan dolayı, "Bu, sözünde durmama nedir?" diyeceklerdi. Bunlar, insanın atması mümkün olmayan düşünceler olup mü'minlerin de aklına gelmiştir. Münafıklar ise acele edip akıllarına

20 Ebussuûd, 4/304.
21 Sâvî Hâşiyesi, 3/271.
22 el-Keşşâf 3/426.
23 Kurtubî şöyle der: Bu tefsir, İkrime'den nakledilmiştir. Daha açık olan şudur: Yüce Allah, kalbin sıkışmasını ve çarpmalarını kastetmiştir. Kalp, çarpıntının şiddetinden dolayı, sanki hançereye ulaşmıştır. (Kurtubî, 14/145).
24 Kurtubî, 14/145.

geleni söylediler ve "Allah ve Rasulü bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar"[25] dediler.

11. هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ O zaman ve o yerde, samimi mümin ile münafık birbirinden ayrılsın diye, mü'minler imtihandan geçirildiler. Kurtubî der ki: Bu imtihan, korku, savaş, açlık, muhâsara ve vuruşma şeklinde olmuştur.[26] وَزُلْزِلُوا زِلْزَالا شَدِيداً Başlarına gelen musibetin korkunçluğundan şiddetli bir şekilde sarsıldılar. Sanki yer onları sarsıyor ve ayaklarının altında deprem meydana geliyordu. İbn Cüzeyy der ki: Zelzele'nin asıl manası, şiddetle sallamadır. Burada kalplerin sıkışması ve sarsılmasından ibarettir.[27]

12. وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ Hatırla ki, bir zamanlar, münafıklar ve iman kalplerine yerleşmediği için, kalplerinde nifâk hastalığı bulunanlar şöyle demişlerdi: مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً Allah ve Rasulü bize sadece hile ve boş şeyleri vaadetmişler. Sâvî şöyle der: Bunu söyleyen Muattib b. Kuşeyr'dir. O şöyle demişti: Muhammed bize İran ve Bizans'ın fethedileceğini vaadediyor. Halbuki hiçbirimiz korkudan ortaya çıkamıyoruz. Bu, Muhammed'in, bizi aldattığı boş vaadden başka bir şey değildir.[28]

13. وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ Hani bir zaman, Evs b. Kayzî ve tâbileri ile Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve taraftarlarından oluşan münafıklar güruhu şöyle demişti. يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لا مُقَامَ لَكُمْ Ey Yesrib halkı! Artık siz burada kalamazsınız. فَارْجِعُوا Muhammed ve arkadaşlarını bırakın da evlerinize dönün. وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ Bir grup münafık da, sudan bahanelerle, evlerine dönmek için Peygamber'den izin istiyordu. يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ Evlerimiz korunmasızdır, düşmanların ve hırsızların girmesinden korkuyoruz, diyorlardı. وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ Halbuki durum, onların iddia ettiği gibi değildir. Bu, Allah'ın onları yalanlamasıdır. إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَاراً Peygamber'den istedikleri izinle, savaş ve cihattan kaçmaktan başka bir şey istemiyorlar. Fiilin, يستأذن izin istiyor" şeklinde geniş zaman olarak getirilmesi, olayın şeklini zihinde canlandırmak içindir. Âyeti dinleyen, sanki o anda onları izin isterken görüyormuş gibi olur. Bundan sonra Yüce Allah, yalan ve nifâklarını açıklamak sûretiyle onları rezil etti.

14. وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا Eğer düşmanlar, Medine'nin her tarafından o münafıklara gelselerdi, ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لآتَوْهَا Sonra da Allah'ı inkâr edip müslümanlara karşı savaşmaları istenseydi, bunu kendiliklerinden yaparlardı. وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلاَّ يَسِيراً Onu hemen yaparlar, aşırı fesatlarından ve kalplerinde iman olmadığından hiç

25 el-Bahr, 7/217.
26 Kurtubî, 14/146.
27 et-Teshîl, 3/134.
28 Sâvî Hâşiyesi, 3/272.

beklemezlerdi. İmanı korumazlar, en basit bir korku ve endişe anında onu bırakırlardı.[29] Bu, âyet, onları son derece yermektedir.

15. وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لا يُوَلُّونَ الأَدْبَارَ O münafıklar, Bedir savaşından sonra, Hendek savaşından önce, savaştan kaçmayacaklarına dair söz vermişlerdi. وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولا Allah'a verdikleri bu sözün, yerine getirilmesi gerekirdi. Çünkü onlar bundan mes'ûl olacaklar. Bu âyet, tehdit ifade etmektedir. Katâde şöyle der: Münafıklar Bedir'de bulunmadıkları ve Allah'ın, Bedir savaşına katılanlara verdiği zafer ve değeri gördükleri için: "Eğer Allah bize bir savaş gösterirse, mutlaka savaşırız" demişlerdi.[30]

16. قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ Ey Peygamber! Hayatta kalmayı ve yaşamayı çok istedikleri için savaştan kaçan o münafıklara de ki: Eğer kaçarsanız, bu sizin ömürlerinizi asla uzatmaz, ecellerinizi ertelemez, ölümü sizden asla savamaz. وَإِذًا لا تُمَتَّعُونَ إِلاَّ قَلِيلا Şu halde, kaçarsanız, o takdirde, az bir zaman yaşarsınız. Çünkü her canlının sonu ölümdür. Kılıçla ölmeyen başka bir şeyle ölür.

17. قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً De ki, Allah sizin helâk ve yok olmanızı veya kalmanızı ve zafer kazanmanızı takdir ederse, O'nun size bunu yapmasına kim engel olabilir? وَلا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلا نَصِيرًا Allah'tan başka onları koruyacak ve yardım edecek kimse yoktur. Ne, onlara fayda verecek bir yakınları, ne de yardım edecek kimseleri vardır.

18. قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ Kuşkusuz Allah azimleri kıran o münafıkların durumunu bilir. Onlar, insanları cihattan ve savaştan alıkoyanlardır. وَالْقَائِلِينَ لإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا Onlar, kâfir ve münafık kardeşlerine, "Muhammed'i ve arkadaşlarını bırakın, helâk olsunlar, bize gelin, onlarla beraber savaşmayın" diyenlerdir. وَلا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلاَّ قَلِيلا Savaşa da onlardan, riyâ ve gösteriş için, sadece az bir grup katılır. Sâvî şöyle der: Çünkü, başkasını savaştan alıkoyanın âdeti, ona kendisinin, hiç yapmaması veya sadece âdî bir maksatla, çok az yapmasıdır.[31] Ebû Hayyân şöyle der: Yani, onlar savaşa çok az katılırlar. Mü'minler'e, onlarla beraber oldukları zannını vermek için, birlikte çıkarlar. Ama savaştıklarını göremezsin. Ancak mecbur kaldıkları zaman çok az savaşırlar. Onların savaşı gerçek değil, sadece bir gösteriştir.[32]

19. أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ Size karşı sevgi, şefkat ve nasihat hususunda cimridirler. Çünkü onlar, sizin iyiliğinizi istemezler. فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى

29 Bu, Katâde, ve İbn Zeyd'in görüşüdür. İbn Cerîr'in tercihi de budur. Kurtubî ise şöyle der: Süddî, Hasan el-Basrî ve Ferrâ dediler ki: Âyetin manası şudur: Onlar, inkâr ettikten sonra Medine'de. çok az bir zaman kalırlar ve yok olurlardı. Birinci görüş, tefsircilerin çoğunluğunun görüşüdür. Onların bu tutumu niyetlerinin zayıflığı ve nifâklarının aşırılığından dolayıdır. İçlerine düşman girse, hemen inkârlarını açığa vururlar. Kurtubî, 14/150.

30 Kurtubî, 14/150.

31 Sâvî Hâşiyesi, 3/273.

32 el-Bahr, 7/220.

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ Savaş başladığında, o münafıkları, görülmemiş bir korku içinde görürsün. Hatta onların gözlerinin, ölüm sarhoşluğu etkisiyle korku ve endişeden bayılan kimsenin gözleri gibi, göz yuvalarında döndüğünü görürsün. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah onları korkaklıkla niteledi. Korkakların âdeti budur. Sağa sola dikkatlice bakarlar. Çoğu zaman da, korkunun şiddetiyle bayılırlar.[33] فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ Savaş sona erip de korkuları gittiğinde, saldırgan dillerle konuşarak size eziyet ederler. Sizi aşırı derecede yerer ve incitirler. Katâde şöyle der: Ganimetleri taksime sıra gelince, size dil uzatarak şöyle derler: "Bize verin, bize verin. Çünkü biz sizinle beraberdik. Siz, ganimeti, bizden daha çok haketmiş değilsiniz." Savaş anında, kavmin en korkakları ve hakkı en çok yardımsız bırakanlar; ganimet bölüşürken ise, kavmin en cimrileri ve en çok konuşanlardır.[34] أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ Onlar, mal ve ganimete karşı aşırı düşkünlüklerinden, size bu şekilde hitâp ederler. أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا Bu anlatılan kötü sıfatları taşıyan o münafıklar, her ne kadar görünüşte müslüman olsalar da, kalben gerçekten inanmamışlardır. فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ İnkârları ve münafıklıkları sebebiyle, Allah, onların amellerini boşa çıkardı. Çünkü, amellerin kabul edilmesi için iman şarttır. وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا Onların amellerini boşa çıkarmak, Allah için çok kolaydır. Bundan sonra Yüce Allah, onların korkak olduğunu gösteren delilleri haber vererek şöyle buyurdu:

20. يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا O münafıklar, korkularının şiddetinden dolayı, müşrik ordularının, yenildikten sonra Medine'den çekip gitmediklerini sanırlar. Halbuki onlar çekip gitmişlerdir. Bu ordular, Kureyş kâfirleri ve onlarla birlikte toplanıp Medine'ye gelmiş olan ordulardır. وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ Kâfirler tekrar savaşmak üzere onlara dönecek olsalar, o münafıklar, aşırı korkularından dolayı, çölde bedevîlerle birlikte olmayı isterler. Öldürülmekten korktukları ve başınıza musibetlerin gelmesini bekledikleri için, sizinle birlikte Medine'de olmak istemezler. يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ Sizin hakkınızdaki haberleri ve başınıza gelenleri sorarlar. Bizzat görerek değil de, haber alma yoluyla durumunuzu öğrenmek için, "Müslümanlar yok oldu mu?, Ebû Süfyân gâlip geldi mi?" diye sorarlar وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا Eğer onlar savaş kızıştığında aranızda olsalardı, korkaklıkları, zelillikleri ve hayata düşkünlükleri sebebiyle, sizinle birlikte çok az savaşırlardı.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه" Allah, hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmadı"

33 Kurtubî, 14/153.
34 Zâdu'l-mesîr, 6/366; Kurtubî, 14/154.

cümlesindeki رجل kelimesinin nekra getirilmesi, kapsam ve umûm ifade eder. Bu kelimenin başına zâid olarak bir harf-i cerrin getirilmesi, bu umumîliği pekiştirmek içindir. "في جوفه içinde" terkibinin söylenmesi ise, bunun olmayacağını daha fazla tasvir etmek içindir.

2. "وتوكل على الله وكفى بالله وكيلا Allah'a güvenip dayan. Vekîl olarak Allah yeter" cümlesinde, توكل ile وكيلا kelimeleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "أخطأتم Hatâ ettiniz" ile "تعمدت قلوبكم kasten yaptınız" ve "سوء kötülük" ile "رحمة rahmet" arasında tıbâk vardır. Çünkü سوء den maksat, kötülük; رحمة den maksat da iyiliktir.

4. "وأزواجه أمهاتهم Onun eşleri, onların analarıdır" cümlesinde teşbîh-i belîğ vardır. Burada vech-i şebeh ile teşbîh edatı hazfedilerek teşbîh-i belîğ olmuştur. Cümlenin aslı şöyledir: "Onun eşleri, kendilerine hürmet, saygı ve değer vermenin vacip olması hususunda, mü'minlerin analarıgibidir.

5. "أولى ببعض Birbirlerine daha yakındırlar" ifadesinde hazif yoluyla mecâz vardır. "Birbirlerinin mîrâsını almaya daha yakındırlar" demektir.

6. "... وإذ أخذنا من النبيين ميثاقهم ومنك ومن نوح Hani biz, peygamberlerden söz almıştık. Senden, Nûh'tan..." cümlesinde, üstün olduğunu vurgulamak için, umumdan sonra husus söylenmiştir. Çünkü burada adı geçen peygamberler de, peygamberler topluluğu içerisindedirler. Fakat bunların şanını yüceltmek ve üstün olduklarını ifade etmek için özel olarak zikretti.

7. "ميثاقا غليظا Katı bir söz" ifadesinde istiâre vardır. Yüce Allah maddî şeylerin özelliği olan katılığı, ahde saygıyı, onun büyüklüğünü ve ağırlığını açıklamak gibi manevî bir şeyde müsteâr olarak kullandı.

8. "ليسأل الصادقين Doğrulara sorması için" cümlesinde, I. şahıs kipinden III. şahıs kipine dönüş vardır. Bundan maksat, müşrikleri susturmak ve kınamaktır.

9. "من فوقكم üstünüzden" ile "ومن أسفل منكم alt tarafınızdan" arasında tıbâk vardır.

10. "تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت Üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri döner" cümlesinde teşbîh-i temsîlî vardır. Çünkü vech-i şebeh, birkaç şeyden alınmıştır.

11. "وبلغت القلوب الحناجر Kalpler, hançerelere ulaştı" cümlesindeki temsîlde mübâlağa vardır. Yüce Allah, kalpleri, titreme ve çarpıntı hususunda sanki gırtlaklara ulaşmış gibi tasvir etmiştir.

12. "لا يولون الأدبار Sırtlarını çevirmeyecekler" cümlesi, savaştan kaçmaktan kinayedir.

13. "سلقوكم بألسنة حداد Sizi, keskin dilleriyle incitirler" cümlesinde istiâre-i

mekniyye vardır. İstiâre-i mekniyye yoluyla, dil, keskin kılıca benzetilmiş, müşebbehun bih söylenmemiş ve müşebbehun bih'in levâzımından bir şey ile, yani "vurmak" anlamına gelen سَلْق ile ona işaret edilmiştir. "حـداد keskin" kelimesinin söylenmesi ise, bunun istiâre-i müreşşeha olduğunu gösterir.

14. "غرورا، مـطورا ve benzeri âyet sonlarında, fâsıla harfleri birbirine uygundur. Bu, sözü daha güzel ve parlak hale getirir. Çünkü bunun parlak bir etkisi ve tatlı bir nâmesi vardır.[35]

BİR UYARI

Yüce Allah, diğer peygamberlere isimleri ile hitâp ederek şöyle buyurdu: "Ey Nûh! Selâmetimizle in"[36], "Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın"[37] "Ey Musa! Ben, risaletlerimle ve seninle konuşmamla seni insanlara üstün kıldım"[38] Ancak, Rasulullah (s.a.v.)'a, sadece, nübüvvet ve risalet lafızlarını kullanarak hitap etti. "Ey Peygamber! Sana Allah yeter"[39], "Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et".[40] Kur'ân'ın hiçbir yerinde, ona, ismiyle seslenildiğini göremeyiz. Ona sadece, "Ey Nebî!" ve "Ey Rasul!" şeklinde hitâp edilmiştir. Bu, onun şanının ve makamının yüce kılındığını ifade eder. Onun, öncekilerin de sonrakilerin de efendisi nebî ve rasullerin önderi olduğunu gösterir. Aynı zamanda, Rasulullah'a (s.a.v.) nasıl davranacağımızı bize öğretir. Dolayısıyle biz Peygamberimiz'i (s.a.v.), sadece saygı ve hürmetle anar ve onu sadece en mükemmel sıfatla vasıflandırırız. "Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın"[41] "Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın, kalplerini takvâ ile imtihan ettiği kimselerdir".[42]

BİR NÜKTE

Soru: Rasulullah (s.a.v.) takvâ sahiplerinin efendisi olduğu halde, Allah'ın ona, takvâyı emretmesinin anlamı nedir? Cevap: Bu, takvâda sebât ve devam emridir. "Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamberi'ne iman ediniz"[43] meâlindeki âyete benzer. Yani, "imanda sebât ediniz" demektir. Aynı şekilde müslümanın, doğru yolda olduğu halde, "bize doğru yolu göster"[44] demesine benzer. Müslümanın bundan maksadı, "bizi doğru yolda sabit ve dâim kıl" demektir. Yahut, bu soruya şöyle de cevap verebiliriz: "Burada Rasulullah (s.a.v.)'a hitâp edilmiş, ümmeti kastedilmiştir".

---

35 Biz burada edebî sanatların hepsini değil de, misal yoluyla özet olarak anlattık ki, okuyucu, bazı parlak ifadelerin tadını tatsın. Yoksa, Allah'ın Kelâmı mucizedir. Bu kelâmda öyle edebî sanatlar ve ifade sırları vardır ki insan onun zevkini alır, dil ise onu anlatamaz.

36 Nûh sûresi, 11/48.

37 Sâffât sûresi 37/104,105.

38 A'râf sûresi, 7/144.

39 Enfâl sûresi, 8/64.

40 Mâide sûresi, 5/67.

41 Nur sûresi, 24/63.

42 Hucurât sûresi, 49/3. Bkz. Ebû Hayyân, el-Bahr, 7/210, Kâdî İyâz, eş-Şifa, ... Bunların her ikisi de konuyu gayet anlatmışlardır.

43 Nisâ sûresi, 4/136.

44 Fâtiha sûresi, 1/6.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا
اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ
الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ
قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ
الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ
فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرًا ﴿٢٧﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ
الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ
لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا
أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ

النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا
﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ
مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا
﴿٣٤﴾ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا
وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

21. Andolsun ki, Rasulullah'da, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlara ve Allah'ı çok zikredenlere en mükemmel bir örnek vardır.

22. Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde, "İşte Allah ve Rasulü'nün bize vaadettiği! Allah ve Rasulü doğru söylemiştir" dediler. Bu, onların ancak imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.

23. Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan bazısı, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir, bazısı da beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.

24. Çünkü Allah, sadâkat gösterenleri sadâkatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara dilerse azap edecek, yahut

da tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

25. Allah, o inkâr edenleri hiçbir şey elde etmeden öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak gâlibdir.

26. Allah, Ehl-i Kitaptan onlara yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter.

28. Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.

29. "Eğer Allah'ı, Peygamberi'ni ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

30. Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

31. Sizden kim, Allah'a ve Rasulüne itâat eder ve yararlı iş yaparsa ona, mükâfatını iki kat veririz. Ve ona bol bir rızık hazırlamışızdır.

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer korkuyorsanız, (en yüksek makamdasınız) sözü, yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel söz söyleyin.

33. Evlerinizde oturun, ilk Câhiliyye devri (kadınlarının) yürüyüşü gibi açılıp saçılarak, zînetlerinizi göstererek yürümeyin. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasulüne itâat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.

35. Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, itâata devam eden erkekler ve itâata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevâzı

erkekler ve mütevâzı kadınlar, zekat veren erkekler ve zekat veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve (namuslarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Hendek savaşını ve bu savaşta cihada katılmamak ve katılmak isteyenleri kösteklemek sûretiyle, imanla küfür arasında müttereddit kalan münafıkların tutumlarını anlatmıştı. Bu âyetlerde de, sabır, sebât, fedakârlık ve cihad hususunda Rasulullah (s.a.v.)'a uyulmasını mü'minlere emretti. Daha sonra söz, Rasulullah (s.a.v.)'ın temiz eşlerine geldi. Onlara da zâhidâne davranma ve dünya süsüne uymama hususunda Rasulullah (s.a.v.)'a uymayı emretti. Çünkü onlar, diğer mü minlerin kadınlarına örnektirler.

KELİMELERİN İZAHI

أسوة : Üsve, örnek demektir. Bu kelime, hem أُسْوَة hem de إِسْوَة diye iki türlü okunur. Bir kimse diğer bir kimseye uyduğunda ائتسى فلان بفلان denir.

نحبه : Nahbehu; adağı, sözü. نحب adamak ve söz vermek demektir. Bir kimse, bir şey adadığında نحب denilir. Geniş zamanı يَنْحُبُ dur. Geniş zamanı يَنْحِبُ okunduğunda "ağlamak" manasına gelir. Lebîd şöyle der:

ألا تسألان المرء ماذا يحاول أنحب فيقضى أم ضلال باطل

O kişiye sormaz mısınız? Ne için çabalıyor? Yerine getirilmesi gereken bir adak mı? Yoksa sapıklık ve boş şey mi?[45]

Bir kimse öldüğünde قضى نَحْبَهُ denir. Her canlı, mutlaka öleceği için bununla ölüm ifade edildi. Sanki ölüm, insanın boynunun borcu olan bir adaktır. Öldüğünde, adağını yerine getirmiş olur.[46]

صياصيهم: Sayâsîhim, kaleleri. Sayâsî, kendisiyle korunulan şey manasına gelen صيصية kelimesinin çoğuludur. Şâir şöyle der:

فأصبحت الثيران صرعى وأصبحت نساء تميم يبتدرن الصياصيا

Öküzler öldü. Temim kadınları, onların boynuzlarına koşuştular.[47]

---

45 Kurtubî, 14/158.

46 el-Keşşâf, 3/421.

47 Kurtubî, 14/161. Öküzü, düşmanlarına karşı koruduğu için, "koruyanlar" manasına, boynuzlara صياصي denilmiştir. Kadınlar da boynuzları dokumacılıkta mekik olarak kullanırlardı.

أمتعكن : Boşanma bedellerinizi vereyim. مـــتـــــاع Aslında, kendisiyle yetinilip geçinilecek azık demektir. Bu manada, boşanan kadına verilen mala da مُتْعَة denilir. Zira kadın, ondan yararlanır ve onunla geçinir.[48]

أسرحكم : Sizi boşayayım. تسريح Lügatte; serbest bırakmak, salıvermek demektir.[49]

ولا تبرجن: Açılıp zînetlerinizi göstererek yürümeyin. Kadın, zinetlerini ve güzelliklerini yabancılara gösterdiğinde تبـــرجت المرأة denir.[50] Aslında bu kelime, ortaya çıkmak manasınadır. Bu manada, بُرْج burca da, genişliği ve görünmesinden dolayı bu isim verilmiştir.

وقرن : Evlerinizden ayrılmayın. Bir kimse, bir yerde kalıp da oradan ayrılmadığı zaman قَررتُ بالمكان der. Geniş zamanı أقرُّ şeklindedir. قَرار Kalmak manasında mastardır. قرن kelimesinin aslı, اقررن dir. ر hazfedilmiş ve üstünü; bir önceki harf olan ق a verilmiştir. ق a Hareke verilince, baştaki vasıl hemzesine ihtiyaç kalmamıştır.[51]

الرجس : Rics, lügatte; pislik ve necâset demektir. Burada maksat, günahlardır. Çünkü, kişinin bedeni necâsetlerle kirlendiği gibi, günah işlediği zaman da manevî şahsı onun pislenir ve kirlenir.[52]

NÜZÛL SEBEBİ

a.) Taberî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre, Enes şöyle der: Amcam Enes b. Nadr Bedir savaşında bulunamadı. Dedi ki: "Rasulullah (s.a.v.)'la birlikte ilk savaşta bulunamadım. Eğer Allah bana bir savaş gösterirse, bu savaşta ne yapacağımı Allah mutlaka görecek". Uhud günü gelip de müslümanlar yenilgiye uğrayınca şöyle dedi: Ey Allahım! Ben bu müşriklerin yaptıklarından uzağım, Senin yanındayım. Müslümanlar'ın yaptığından dolayı da Senden özür dilerim. Bundan sonra Enes, kılıcını kuşanıp yürüdü. Sâ'd b. Muâz onun karşısına çıkınca ona şöyle dedi: Ey Sa'd! Vallahi, Uhud'un arkasından Cennet korkusunu alıyorum. Bundan sonra, şehit oluncaya kadar savaştı. Sa'd, "Yâ Rasulallah!" dedi. Ben, onun yaptığını yapamadım. Enes b. Mâlik şöyle devam ediyor: Amcamı şehitler arasında bulduk. Kılıç, mızrak ve ok yaralarından 80 küsur yarası vardı. Onu tanıyamadık. Neticede kızkardeşi geldi de, parmak uçlarından tanıdı. Enes diyor ki: Biz, şu âyetin, o ve arkadaşları hakkında indiğini anlatırdık: "Mü'minler içerisinde, Allah'a verdikleri

(Mütercimler).

48 el-Misbâhu'l-münîr, 2/226.
49 el-Mu'cemu'l-vasît, 1/427.
50 el-Misbâhu'l-münîr, 1, 48
51 Kurtubî, 14/178.
52 el-Keşşâf, 3/425.

sözde duran nice erler var. İşte onlardan bazısı, sözünü tutup o yolda canını vermiştir. Bazısı da beklemektedir.[53]

b.) İmam Ahmed'in rivayetine göre Câbir (r.a.) şöyle demiştir: «İnsanlar, Rasulullah (s.a.v.)'ın kapısı önünde otururken, Ebû Bekir (r.a.) gelip içeri girmek için izin istedi. Fakat izin verilmedi. Sonra Ömer (r.a.) gelip izin istedi, ona da izin verilmedi. Sonra Ebû Bekir (r.a.) ile Ömer (r.a.)'e izin verildi. İçeri girdiler. Peygamber (s.a.v.), çevresinde hanımları olduğu halde, susmuş vaziyette oturuyordu. Ömer dedi ki: "Rasulullah (s.a.v.) ile konuşacağım, belki güler" dedi ve ilâve etti. "Ey Allah'ın Rasulü! Şu Zeyd'in kızına baksana -hanımını kastediyor- az önce benden nafaka istedi, boynunu vurdum. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) o derece güldü ki, azı dişleri göründü. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "İşte bunlar da, benim etrafımda, benden nafaka istiyorlar." Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.), Âişe (r.a.)'yi dövmek için kalktı. Ömer (r.a.) de Hafsâ yı (r.a.) dövmek için kalktı. Her ikisi de şöyle diyorlardı: "Rasulullah (s.a.v.)'ta bulunmayan şeyi mi ondan istiyorsunuz? Rasulullah (s.a.v.) her ikisine de engel oldu. Rasulullah (s.a.v.)'ın eşleri de: "Vallahi, bu meclisten sonra, Rasulullah (s.a.v.)'tan, onda olmayan şeyi istemeyeceğiz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.), muhayyerlik âyetini indirdi: "Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer, dünya dirliğini ve süsünü istiyorsaniz, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim". Bu âyet inince Rasulullah .(s.a.v.) Âişe'den (r.a.) başlayarak şöyle dedi: "Sana bir şey söyleyeceğim. Ancak, anne ve babana danışmadan, bu hususta acele etmeni istiyorum." Âişe: "Nedir o ya Rasulallah!" dedi. Rasulullah (s.a.v.) ona bu âyeti okudu. Âişe (r.a.) : "Senin hakkında, anne ve babama mı danışacağım?" dedi. "Bilakis ben Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu tercih ederim. Ancak senden, benim tercih ettiğimi, diğer hanımlarından herhangi birine söylememeni istiyorum". Rasulullah (s.a.v.) da, "Allah beni, katı davranıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi. Hanımlarımdan hangisi bana sorarsa, ona bildiririm" dedi.»[54]

c.) Ümmü Seleme (r.a.)'nin rivayetine göre, o, Rasulullah (s.a.v.)'e şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Neden, Kur'ân'da erkeklerin anıldığını kadınların anılmadığını görüyorum? Bunun üzerine Yüce Allah: Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar..." meâlindeki âyeti indirdi.[55]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ Ey müminler! Bu Yüce Peygamber'de sizin için güzel bir örnek vardır. İhlasında, cihadında ve sabrında ona uyarsınız. O, bütün söz, fiil ve davranışlarında kendisine uyulması gereken en yüce örnektir. Çünkü o, ne heva ve hevesiyle konuşur, ne de bunlara göre davranır. Aksine vahye ve kendisine indirilene göre konuşur ve davranır. Dolayısıyla onun yoluna girmeniz

53 Taberî, 20/85; Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 237; Buhârî, Tefsîr, 33/3; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 4/193

54 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 3/328; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/92.

55 en-Nesâî, es-Sünen, (Varyantı) Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 6/305.

ve uymanız gerekir. لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ Allah'ın sevabını uman ve azabından korkan Samimî bir mü'min için, Rasulullah (s.a.v.)'ta güzel bir örnek vardır. وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً Ve Rabbini, diliyle ve kalbiyle çokça anan kimseler için onda güzel örnek vardır. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah insanlara, sabrı, sabırda direnişi, cihadı ve cihada hazırlıklı olması hususunda peygambere uymalarını emretti. Onun içindir ki, Hendek savaşında dağılıp sarsıntı geçiren, sıkıntıya düşen kimselere şöyle buyurdu: "Sizin için, Allah'ın Rasulü'nde güzel bir örnek vardır". Yani, ona uyup onun gibi davransanız ya![56] Bundan sonra Yüce Allah, sâdık mü'minlerin, Hendek savaşında Kureyş ordularını ve onlarla birlikte toplanmış olanları gördüklerinde takındıkları tavrı, ihlas ve kesin inançla takındıklarını anlattı. Bu savaş, iman ve fedâkârlık ruhunu açık bir şekilde gösterir. Yüce Allah şöyle buyurdu :

22. وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ Müminler, kâfirlerin kendilerine doğru geldiklerini görünce, ki kâfirler onları, bileziğin bileği sardığı gibi her taraftan kuşatmışlardı, dediler ki: Bu, Allah ve Rasulü'nün bize bildirdiği sıkıntı ve imtihandır. Bunun sonunda düşmana karşı zafer vardır. وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ Allah vâ'dinde, Rasulullah (s.a.v.) da bize verdiği müjdede doğru söylemişlerdir. Tefsirciler şöyle der: Müslümanlar hendek kazarken, önlerine büyük bir kaya çıktı, onu kıramadılar. Durumu Rasulullah (s.a.v.)'a bildirdiler. Rasulullah (s.a.v.) geldi ve balyozu alarak kayaya üç defa vurdu. Balyoz darbelerinden çıkan kıvılcımlar, Kisrâ'nın saraylarını ve Bizans'ın köşklerini aydınlatıp Peygamber (s.a.v.)'e gösterdi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): "Zafer müjdesi ile sevinin" dedi. Müşrikler'in toplulukları gelip mü'minler onları görünce dediler ki: "İşte, Allah ve Rasulü'nün bize vaadettiği. Allah ve Rasulü doğru söylemiştir".[57] وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا Bu, ancak onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırmıştır. Yani, orduların çokluğu, sıkıntının şiddeti ve muhasara, onların Allah'a olan derin ve kuvvetli imanlarını ve O'nun emirlerine teslimiyetlerini arttırmaktan başka bir şey yapmadı.

23. مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ O mü'minlerden öyle sadık erler vardır ki, onlar, Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte herhangi bir savaşa girerlerse, sebat edeceklerini ve şehid oluncaya kadar savaşacaklarını vaadettiler. فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ Onlardan bazıları, adağını ve verdiği sözü yerine getirmiş, neticede Allah yolunda şehit olmuştur. Enes b. Nadr ve Hamza (r.a.) böyledir. وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ Bazıları da, Allah yolunda şehit olmayı beklemektedir. وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلا Onlar, Rablerine verdikleri sözü asla bozmadılar.

24. لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ Bu, sözlerinde durmaları ve güzel işleri sebebiyle, Allah'ın, sadık kullarını ahirette en güzel şekilde mükâfatlandırması içindir. وَيُعَذِّبَ

56 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/88.
57 Sâvî Hâşiyesi, 3/270.

الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ Bir de, verdikleri sözde durmayan münafıkları da, bu halleri üzere öldürmek ve cezalandırmak sûretiyle azap etmesi, veya onlara acıyıp tevbelerini kabul etmesi içindir. إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا Kuşkusuz Allah'ın, kullarına karşı mağfireti bol, rahmeti çoktur. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah'ın merhamet ve şefkati, öfkesinden fazla olduğu için, âyet-i kerîmeyi, merhametli olduğunu bildirerek sona erdirdi.[58]

25. وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ Allah, Medine'ye karşı savaşmak üzere toplanmış olan orduları, elleri boş, ziyana uğramış, öfkeli ve içleri kin dolu olarak geri çevirdi. İstediklerini elde edip de sevinemediler. لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا Ne dünya için, ne de ahiret için hiçbir iyilik elde edemeden döndüler. Hattâ Peygamber (s.a.v.) ile savaştıkları ve onu öldürmeyi istedikleri için günah kazanmış olarak geri döndüler. وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ Düşmanların kötülüğüne karşı Allah onlara yetti. Onların üzerine şiddetli fırtına ve melekleri gönderdi de neticede onlar hezimete uğramış olarak arkalarını dönüp kaçtılar. وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا Kuşkusuz Allah, düşmanlarından intikam olmaya kâdirdir, yenilemeyecek derecede güçlü ve üstündür. Bunun içindir ki, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: لا إله إلاّ الله وحده، نصر عبده وأعز جنده وهزم الأحزاب وحده Allah'tan başka ilah yoktur. O, tektir. Kuluna yardım etti, ordusunu güçlendirdi. Tek başına, düşman ordularını mağlup etti.[59]

26. وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ Yüce Allah, Kureyzâoğulları Yahudilerini kalelerinden indirdi. Onlar, anlaşmalarını bozup müşriklere yardım etti ve Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşlarının aleyhlerine döndüler. Yüce Allah da onları, sığınmış oldukları barınak ve kalelerinden indirdi. وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ Kalplerine şiddetli korku saldı. Nihayet kalelerirn açıp teslim oldular. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet, Kureyzaoğulları Yahudileri hakkında inmiştir. Onlar, Rasulullah (s.a.v.) ile antlaşma yapmışlar, daha sonra antlaşmayı bozup Kureyş tarafını tutmuşlardı. Müşrikler mağlup olup da Kureyş, Medine'den çekip gidince, Rasulullah (s.a.v.) Kureyzâoğulları'nı kuşattı. Sonunda Sa'd b. Muâz (r.a.)'ın vereceği hükme razı olup kaleden indiler. Sa'd da, erkeklerinin öldürülmesine, kadın ve çocukların esir alınmasına hükmetti.[60] İşte âyetin devamı bunu ifade etmektedir: فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا Onlardan bir grubu, yani erkekleri öldürüyor, bir grubu da, yani kadın ve çocukları esir alıyorsunuz. O gün, Kureyzâoğulları'ndan 800 ile 900 arası erkek öldürülmüştür.

27. وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا Ey müminler topluluğu! Allah sizi Kureyzâoğulları'nın yurduna, gayr-i menkullerine, evlerine, atlarına ve bıraktıkları mallarına ve henüz ayak basmadığınız diğer yurtlara vâris kıldı. Bu yurtlar,

58 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/89.
59 Buhâfı, K.Ümre, 3/8-9, Dua, 8/103; Müslim, Hacc 4/105.
60 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/136. Geni bilgi için bkz, İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6l373.

Kureyzâ'dan sonra alınan Hayber ve daha sonra müslümanların fethettiği bütün ülkelerdir. وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيراً Allah, istediği herşeyi yapar. Ne yerde, ne gökte hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, herşeye gücünün yettiğini açıklayarak bu âyeti sona erdirdi. Burada sanki, müslümanlara birçok fetih nasip edeceğine işâret vardır. Onları bu yurtlara sahip kıldığı gibi, diğer ülkelere de sahip kılmaya gücü yeter.[61]

28. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ Ey Peygamber! Kendileri için daha fazla harcama istemelerinden dolayı üzülmene sebep olan eşlerine de ki: إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا Eğer dünya nimetini, onun bolluğunu ve geçici güzelliğini istiyorsanız, فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً Gelin size boşanma bedelini ödeyeyim ve herhangi bir zarar vermeksizin sizi boşayayım.

29. وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الآخِرَةَ Eğer Allah ve Rasulü'nün rızasını ve ahirette bolca nimetler elde etmeyi istiyorsanız فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً Bilin ki Yüce Allah, güzel iş yapanlarınıza, yaptıklarının karşılığında anlatılamayacak kadar büyük sevap verecektir. Sevap da içinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına gelmediği nimetler bulunan Cennettir. Âyetin bu bölümü, daha önce geçen şartın cevabıdır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, Peygamberine (s.a.v.) yardım edip düşman ordularını dağıtıp başından savınca Kureyzâ ve Nadîr'in yurtlarını fethetmeyi nasip edince, eşleri, Yahudilerin en değerli malları ve stoklarını, sadece Rasulullah (s.a.)'ın alacağını sanarak çevresinde oturdu ve şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasulü! İran Şahı ile Bizans İmparatoru'nun kızları (ve hanımları) zînetler ve süslü elbiseler içinde yaşıyorlar. Biz ise, gördüğün gibi fakr u zarûret içindeyiz! Eşleri ondan maddî imkânlarının daha da genişletilmesini, kendilerine krallar ve ileri gelen devlet adamlarının eşlerine yaptıkları muamele gibi muamele edilmesini istemek sûretiyle kalbini incittiler. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber'e (s.a.s.), eşleri hakkında inen âyeti onlara okumasını emretti. O sırada Peygamber'in (s.a.v.) dokuz eşi vardı.[62]

30. يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ Ey Peygamber hanımları! Sizden kim, büyük günahlardan bir günah veya haddi aşacak şekilde çirkin bir iş yaparsa, ki, İbn Abbas'a göre bu, geçimsizlik ve kötü huydur,[63] يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ Onun cezası, diğer kadınların cezasının iki katı olur. Çünkü işlenen günahın büyüklüğü, fazilet ve mertebenin üstünlüğüne tâbidir.[64] وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيراً Bu cezayı vermek Allah için kolaydır. Onların peygamberin eşleri olmaları, Allah'ın bu cezayı vermesine engel olamaz. Bu âyette çeşitli hitâp şekilleri kullanılmıştır. Daha önce onlara peygamber dili ile hitâp edildiği halde, burada, onların işlerine önem

61 el-Bahr, 7/225.
62 el-Bahr, 7/227.
63 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/378.
64 Zemahşeri, el-Keşşâf, 3/424.

verildiğini göstermek ve nasihat etmek maksadıyla, doğrudan doğruya kendilerine hitap edildi. Sâvî şöyle der: Bu âyetler, Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin faziletini ve Allah katındaki derecelerinin büyüklüğünü göstermek için, Yüce Allah tarafından kendilerine yapılmış bir hitâptır. Çünkü hitâp ederken azarlama ve sert konuşma, onların mertebelerinin yüceliğini gösterir. Zira onlar Rasulullah (s.a.)'a çok yakındır ve aynı zamanda Cennette de eşleridir. Allah'a yakınlık Rasulullah (s.a.)'a yakınlık derecesine göre olur.[65]

31. وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا Sizden kim Allah'a ve Rasulü'ne itaate devam eder, iyi işler ve sâlih ameller yaparak Allah'a yaklaşırsa نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ Ona iki kat sevap veririz: Biri, itaat ve takvâsından, diğeri de kanaat etmek ve iyi geçinmek sûretiyle Rasulullah (s.a.v.)'ın rızasını istemesinden dolayı... وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا Alacağı sevaptan fazla olarak da, Cennette onun için, hoşuna gidecek tükenmez güzel bir rızık hazırladık. Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.)'ın eşlerinin diğer kadınlardan daha faziletli olduklarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

32. يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ Ey Peygamber'in hanımları! Siz, diğer kadınlardan daha faziletli ve şerefli olmanız hasebiyle onlardan farklısınız. Çünkü, insanların en üstünü ve son peygamber Hz. Muhammed (a.s.)'in eşlerisiniz. Sizden biri, diğer kadınlardan herhangi birine benzemez. إِنِ اتَّقَيْتُنَّ Eğer sakınırsanız... Bu bir şart cümlesidir. Önce geçen ifadelerden anlaşıldığı için cevabı kaldırılmıştır. Yani, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınırsanız, en yüce makamda olursunuz. Kurtubî şöyle der: Allah, onlara öncekilerin ve sonrakilerin efendisi olan Rasulullah (s.a.v.)'a eş olmayı nasip ettiği için, faziletlerinin, ancak takvâ şartıyla tamamlanacağını açıkladı.[66] İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah bu âyette şunu demek istiyor: Benim katımda sizin değeriniz, diğer saliha kadınların değeri gibi değildir: Siz, Benim katımda daha değerlisiniz: Eğer takvâlı olursanız, sevabınız daha büyüktür. Yüce Allah, onların faziletinin, Rasulullah (s.a.v.)'ın eşleri olmalarından değil sadece takvâdan ileri geldiğini açıklamak için, takvâyi onlara şart kıldı.[67] فَلَا يَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا Erkeklerle konuşurken yumuşak konuşmayın. فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ Sonra, kalbinde kötülük, sûizan ve kadınlarla konuşma sevgisi bulunan kimse ümide kapılır. وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا Erkeklerle konuşurken, zanna sebep olmayacak şekilde, yumuşaklık ve kırıtma olmaksızın iffetli ve güzel konuşun.[68] İbn Kesîr şöyle der:

---

65 Sâvî Hâşiyesi, 3/276.

66 Kurtubî 14/177.

67 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/378.

68 Ben derim ki: Kur'ân kadına, kötüler ve fâsıkların, kendisinden herhangi bir ümide kapılmaması için, yabancı (nâmahrem) erkeklerle yumuşak konuşmayı yasaklıyorsa, pis gece konserlerinde erkek ve kadın şarkıcıların beraber söylediği, radyoların naklen yayınladığı, tamamen gevşeklik ve çözülmeden ibaret olup iç güdüleri ve nefsanî arzuları gıdıklayan lâubâlî şarkıları söyleyenler hakkındaki tutumu ne olur? Bütün bunlardan sonra, ilim adamı olduklarını iddia eden bazı kimselerden, kadın sesinin nâmahrem olmadığını delil getirerek bunu övdüklerini işitiyoruz. Allahım! Gençlerin yoldan çıktığı, kadınların azdığı, kötünün iyi, iyinin de kötü kabul edildiği bu zamanın şerrinden sana sığınırız. Güç ve kuvvet Allah'tandır.

Yani, kadın, yabancı erkeklerle, yumuşak olmayan bir sesle konuşur. Yabancılarla, kocası ile konuştuğu gibi konuşmaz.

33. وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ Evlerinizden ayrılmayın, ihtiyacınız olmadan dışarı çıkmayın. Zarûret olmaksızın yollarda şaşkın şaşkın dolaşan gafil kadınların yaptığı gibi yapmayın. وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى Câhiliyye kadınlarının yaptıkları gibi, yabancı erkeklere zinetlerinizi ve güzelliklerinizi göstermeyin. Câhiliyye döneminde kadın, güzelliklerini göstermek için, vücudunun açılması uygun olmayan yerlerini açarak pazarlara çıkardı. Katâde şöyle der: Câhiliyye kadınları kırıtarak ve cilve yaparak yürürlerdi. Yüce Allah bunu yasakladı. وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ Namazı kılmaya ve zekâtı vermeye devam edin. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, önce onları kötülükten men etti, sonra da onlara, bir olan Allah'a ibadet etmekten ibaret olan namaz kılmak ve insanlara iyilik demek olan zekât vermek gibi hayırlı şeyleri emretti.[69] وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Takvâ sahibi hanımların mertebelerini elde etmeniz için, bütün emir ve yasaklarında Allah ve Rasulü'ne itaat ediniz. إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا Ey, Peygamber'in aile efrâdı (Ehl-i Beyt)! Allah'ı sizi sadece günah kirlerinden kurtarmak ve insanın bedeninin necâsetle pislendiği gibi, manevî varlığının da kirlendiği günahlardan temizlemek istiyor. O sizi günah kirlerinden tamamen arındırmak istiyor.

34. وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ Evinizde okunan Kur'ân âyetlerini ve peygamberin sünnetini okuyun. Çünkü kurtuluş başan onlardadır. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah onlara, evlerinin vahyin indiği yer olduğunu hatırlattı ve evlerinde okunan Kitab'ı unutmamalarını emretti. O kitap, Peygamber'in (s.a.v.) doğruluğunu gösteren apaçık mucizeler ile semâvî kanunlar, ilimler ve hikmetler gibi iki önemli şeyi kapsar.[70] إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا Şüphesiz Allah, kulların durumuna uygun olanı bilir, onların faydasına olan şeylerden haberdârdır. İşte bunun içindir ki, dünya ve ahirette insanları mutlu kılacak kanun ve kâideleri koymuştur.

Bundan sonra Yüce Allah, ceza ve mükâfatta kadın ve erkeğin eşit olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurdu:

35. إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ Erkek olsun, kadın olsun, İslâm'ın emir ve yasaklarına sarılanlar ve onun ahlâkıyla ahlâklananlar, وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ Allah'ı, âyetlerini ve peygamberlerine indirdiklerini tasdik edenler, وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ ibadet ve itaata devam edenler, وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ iman, niyet, söz ve işlerinde doğru olanlar, وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ sıkıntılı ve rahat anlarda itaatlara ve nefsanî arzulardan uzak durmaya sabredenler وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ Allah'a boyun eğip ondan korkanlar, kalpleri ve

69 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/94.
70 Zemahşerî, el-Keşşâf, 3/425.

azâlarıyla Onun huzurunda eğilenler, وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ iyilikte bulunmak ve zekâtlarını edâ etmek maksadıyla mallarını fakirlere verenler, وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ Ramazan ayında ve diğer günlerde, Allah rızası için oruç tutanlar. Oruç, bedenin zekâtıdır, onu temizler ve arındırır. وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ Avret yerlerini, haram ve günahlardan, zinâ ve avret yerini açmak gibi, helâl olmayan şeylerden koruyanlar; وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ Her zaman ve her yerde, kalp ve dilleriyle Allah'ı anmaya devam edenler var ya, أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا İşte Allah, o takvâ sahibi iyi ve bu yüce sıfatlarla sıfatlanmış olan kimseler için, yaptıkları iyi işlerden dolayı günahlarını bağışlayarak en büyük sevap ve mükâfat olan Cenneti hazırlamıştır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وصدق الله ورسوله İşte bu, Allah'ın ve Rasulü'nün bize vaadettiği şeydir. Allah ve Rasulü doğru söylemiştir" âyetinde zâhir isim tekrarlanmak sûretiyle itnâb yapılmıştır. Şereflendirme ve yüceltme için yüce isim tekrar edilmiştir.

2. "قضى نحبه Adağını yerine getirdi" cümlesinde istiâre vardır. Nahb, adak manasına olup, burada ölüm için müsteâr olarak kullanılmıştır. Çünkü ölüm, her canlının sonudur. Sanki o, insanın boynundan hiç ayrılmayan bir adaktır.[71]

3. "ويعذب المنافقين إن شاء أو يتوب عليهم Münafıkları dilerse azaplandıracak, yahut onlara tevbe nasip edecektir" âyetinde, "إن شاء dilerse" bölümü ara cümlesi olup, azap veya merhametin Allah'ın dilemesine bırakıldığına dikkat çekmek için gelmiştir.

4. "ان كنتن تردن الحياة الدنيا وزينتها Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız..." cümlesi ile "وان كنتن تردن الله ورسوله والدار الآخرة Eğer Allah'ı, Peygamberi'ni ve ahiret yurdunu diliyorsanız..." cümlesi arasında mukâbele vardır.

5. "ولا تبرجن تبرج الجاهلية Câhiliyye yürüyüşü gibi yürümeyin" cümlesinde teşbîh-i belîğ vardır. Burada teşbîh edatı ile vech-i şebeh söylenmemiş, böylece teşbîh-i beliğ olmuştur.

6. "اقمن الصلاة وآتين الزكاة Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin" cümlesi üzerine وأطعن الله ورسوله Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin" cümlesinin atfedilmesi, umûmun husûs üzerine atfıdır. Çünkü Allah ve Rasulü'ne itaat, daha önce geçen bütün emir ve yasakları kapsar.

7. "ليذهب عنكم الرجس ويطهركم تطهيرا Allah, sizden sadece günahı gidermek ve

71 Bkz. Beyzâvî, 2/116; el-Keşşâf, 3/421.

sizi tertemiz yapmak istiyor" âyetinde istiâre vardır. Burada Yüce Allah "günahlar" için رجس (kir)'i, "takvâ" için طهـر (temizlik)'u müsteâr olarak kullanmıştır. Çünkü günahları işleyen kimsenin manevî varlığı kirlenir. İtaatla beraber ise, temiz elbise gibi, kirlerden korunmuş ve pâktır.

8. "الحـافظات Koruyanlar" ifadesinde hazif yoluyla icaz vardır. Önceki ifadeden anlaşıldığı için mef'ûl hazfedilmiştir. والحـافظات فـروجـهن Avret yerlerini koruyan kadınlar" demektir.

9. "أعـد الله لهم Allah, onlar için hazırladı" âyetinde tağlîb sanatı vardır. Yüce Allah erkekleri çoğunluk saydı, kadınları onlarla bir araya getirdi. Sonra hepsini aynı zamirde birleştirdi.

10. "يـسيرا ، قديرا ، كثيرا gibi, âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ
لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾ وَاِذْ تَقُوْلُ لِلَّذِيْٓ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ
اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِيْ فِيْ نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ
مُبْدِيْهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰىهُ ۗ فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِّنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنٰكَهَا لِكَيْ لَا يَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ فِيْٓ اَزْوَاجِ
اَدْعِيَآئِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۗ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٣٧﴾
مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيْمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهٗ ۗ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۗ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَّقْدُوْرًا ﴿٣٨﴾ اَلَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ
رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ
حَسِيْبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ
اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٤٠﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ﴿٤١﴾ وَّسَبِّحُوْهُ
بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ
مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۗ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ﴿٤٣﴾
تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ﴿٤٤﴾ يٰٓاَيُّهَا
النَّبِيُّ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿٤٥﴾ وَّدَاعِيًا اِلَى
اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ
مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ
وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٤٨﴾ يٰٓاَيُّهَا

الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ
أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ
وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ
أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا
أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ
خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ ۖ وَامْرَأَةً
مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا
خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ
عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾
تُرْجِي مَن تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَن تَشَاءُ ۖ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ
وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَّا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ
مِن بَعْدُ وَلَا أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ
إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا ﴿٥٢﴾

36. Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Rasulü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37. Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine lütfettiğin kimseye: "Eşini yanında tut, Allah'tan kork!" diyorsun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyorsun. Oysa asıl korkulmağa layık olan

Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki, evlâtlıkları, karılarıyle ilişkilerini kestiklerinde mü'minlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.

38. Allah'ın kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.

39. O peygamberler, Allah'ın gönderdiği emirleri duyuranlar, Allah'tan korkanlar ve O'ndan başka kimseden korkmayanlardır. Hesap görücü olarak Allah yeter.

40. Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Rasulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

41. Ey inananlar, Allah'ı çokça zikredin.

42. Ve O'nu sabah-akşam tesbih edin.

43. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir.

44. Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifâtı, "selâm"dır. Allah onlara çok değerli mükâfat hazırlamıştır.

45. Ey Peygamber! Biz seni hakîkaten bir şahid, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik.

47. Allah'tan büyük bir lütfa ereceklerini mü'minlere müjdele.

48. Kâfirlere ve münafıklara itâat etme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a güvenip dayan, vekil ve destek olarak Allah yeter.

49. Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp da, henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

50. Ey peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan câriyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'mine kadını, diğer mü'minlere değil, sadece sana mahsus olmak üzere helâl

kıldık. Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan (câriyeleri) hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı biliriz. Ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

51. Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Geriye bıraktıklarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Böyle yapman onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine râzı olmalarına daha uygundur. Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah, hakkıyle bilendir, Halîm'dir.

52. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunları başka hanımlarla değiştirmen sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetlemektedir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETI

Yüce Allah önceki mü'minlerin sıfatları ve kazandıkları yüksek dereceleri anlattıktan sonra, burada da, Peygamber'e (s.a.v.) itaatin Allah'a itaat olduğunu, onun emrinin Allah'ın emri olduğunu açıklamaktadır. Sonra da, mü'minlere büyük nimeti hatırlatmaktadır ki o da, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan aydınlatıcı nurun gönderilmesidir.

KELİMELERİN İZAHI

الخيرة : Hıyera, seçme manasında mastardır. "الطيرة tıyera" kelimesinin, تطير nin mastarı olduğu gibi, bu da تخير nin kâide dışı mastarıdır:[72]

مبديه : Bir şeyi açığa çıkaran. Bir kimse, bir şeyi açığa çıkardığında, أبدى الشئ denir.

وطرا : Vatar, nefsanî ihtiyaç demektir. Zeccâc şöyle der: Vatar, önem verdiğin ihtiyaçtır. İnsan o ihtiyacını giderdiğinde, قضى وطره denir. Müberrid şöyle der: Vatar, şehvet demektir. "Canımın istediği şekilde senden faydalanamadım" manasında, ما قضيت من لقائك وطرا denir. Daha sonra Müberrid şu şiiri okudu:

وكيف ثوائ بالمدينة بعدما قضى وطرا منها جميل بن معمر

Cümeyl b. Ma'mer ondan ihtiyacını giderdikten sonra artık ben Medine'de nasıl kalabilirim?[73]

حرج : Harac, darlık ve günah, demektir.

72 Ebû Hayyân, el-Bahr, 7/233.
73 *a.g.e.*, 7/209.

خلوا : Geçip gittiler.

قدرا مقدورا: Ezelde takdir edilmiş bir kader.

بكرة : Bukre, gündüzün ilk vakitleridir.

أصيلا : Asîl, gündüzün son vakitleridir.

ترجى : Ertelersin. Bir kimse bir şeyi ertelediğinde, أرجيت الأمر veya أَرْجَأْتُهُ der.[74]

تؤوى : Yanına alırsın. "آوى إليه أخاه Kardeşini yanına aldı"[75] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas öyle der: Rasulullah (s.a.v.) Zeyneb bint Cahş'ı, azatlı kölesi Zeyd b. Hârise için istedi. Zeyneb bunu kabul etmeyip onunla evlenmeye razı olmayınca şu âyet indi: وما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيرة من أمرهم Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur..." Bunun üzerine Zeyneb emre uyup Zeyd ile evlendi. Bir rivâyete göre, Zeyneb Kureyş soyundan olduğu için, kendisi de, kardeşi Abdullah da bu teklifi kabul etmedi. Fakat âyet inince kardeşi gelerek: "Ey Allah'ın Rasulü! Bana dilediğini emret" dedi. Rasulullah (s.a.v.) da: "Zeyneb'i Zeyd ile evlendir" diye emretti. Abdullah buna razı olup onu Zeyd ile evlendirdi.[76]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

36. وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا Allah ve Rasulü, herhangi bir şey emredince, mü'min erkek ve kadınlardan hiçbirinin أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ herhangi bir görüş belirtmesi veya tercihte bulunması doğru ve uygun olmaz. Aksine onların, boyun eğmeleri ve teslim olmaları gerekir. Sâvî şöyle der: Burada Yüce Allah'ın adının söylenmesi, Onun şanını yüceltmek ve Rasulullah (s.a.v.)'ın verdiği hükmün, Allah'ın verdiği hüküm olduğuna işaret içindir. Çünkü Rasulullah (s.a.v.), heva ve hevesine uyarak konuşmaz.[77] İbn Kesîr de şöyle der: Bu âyet, bütün işler için geçerlidir. Yani, Allah ve Rasulü herhangi bir hüküm verdiklerinde, hiçbir kimse ona muhalefet edemez. Hiç kimsenin tercih etme, görüş açıklama ve söz söyleme yetkisi yoktur.[78] Bunun içindir ki Yüce Allah, muhâlefet edenlerin sonlarının çok kötü olacağını söyleyerek şöyle buyurdu: وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا Kim, Allah ve Rasulü'nün emrine aykırı davranırsa, doğru yoldan çıkmış, yanlış yola girmiş ve apaçık bir sapıklığa düşmüştür.

---

74 Kurtubî, 14/214.
75 Yusuf sûresi, 12/69.
76 Kurtubî 14/187.
77 Sâvî Hâşiyesi, 3/278.
78 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/97.

37. وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ Ey Peygamber! Allah'ın, İslâm'a girmeyi nasip ettiği, senin de azat edip kölelikten hürriyete kavuşturduğun kimseye nasihatta bulunduğun zamanı hatırla. Tefsirciler öyle der: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) azat ettiği bu şahıs Zeyd b Hârise'dir. Zeyd, Câhiliyye dönemi kölelerinden idi: Hz. Hatice (r.a.) onu satın alıp Rasulullah (s.a.v.) bağışlamıştı. Rasulullah (s.a.v.)'ın kölesi idi. Sonra Rasulullah (s.a.v.) onu azat edip evlatlık edindi[79] ve halasının kızı Zeyneb bint Cahş ile evlendirdi. أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ Hani sen Zeyd'e, eşin Zeyneb'i nikahında tut, onu boşama, ona yapacağın muamelede Allah'tan kork diyerek nasihatte bulunuyordun. وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ Ey Muhammed! Halbuki Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyordun Rasulullah (s.a.v.)'ın içine gizlediği şey de Zeyneb'le evlenme isteğidir.[80] İbn Cüzeyy şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'ın gizlediği, câiz ve mübah olan bir şeydir. Günah sayılacak ve kınanacak bir şey değildir. Fakat o, insanların, "Muhammed, oğlunun karısı ile evlendi" demelerinden çekinmiştir. Zira, Rasulullah (s.a.v.) Zeyd'i evlatlık edinmişti. Utandığı, mahcup olduğu, şeref ve haysiyetini insanlardan korumak istediği için olayı insanlardan gizledi. Gizlediği şey, evlat edinme hükmünü kaldırmak için, Allah'ın emri üzerine Zeyneb'le evlenme isteğidir. Allah, Zeyneb'le evlenmesini emretmek sûretiyle bunu açıklamıştır. وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ İnsanların," Muhammed, oğlunun eşiyle evlendi" demelerinden korkuyorsun. Oysa tek olan Allah'tan korkman ve sana vahyetmiş olduğu, "Zeyd boşadıktan sonra Zeyneb'le evleneceksin" emrini açıklaman daha uygundur. İbn Abbas şöyle der: Rasullah (s.a.v.) münafıkların, "Muhammed oğlunun hanımı ile evlendi" demelerinden çekindi. فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا Zeyd onu boşayıp ilişiğini kesince, seni onunla evlendirdik, İşte bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ın gizlediği şeyin, iftiracıların iddia

79 Zeyd kıssası hakkında bilgi için, bkz. Revâiu'l-beyân adlı kitabımız, 2/334.

80 Bazı İslâm düşmanları Rasulullah (s.a.v.)'a dil uzatmak ve yüce makamına kusur atmak için, bazı tefsir kitaplarında bulunan ele alınacak ve tutulacak bir tarafı olmayan son derece zayıf rivâyetlere sarılırlar. Müsteşriklerin mal bulmuş mağribî gibi kapıp aldıkları, fırtınalar koparıp fitne çıkardıkları rivâyetlerden biri de şudur: Rasulullah (s.a.v.), Zeyneb'i, Zeyd b. Hârise ile evli iken gördü. Hoşuna gitti ve sevgisi kalbine düştü. Bunun üzerine: "Kalpleri döndüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir" dedi. Zeyneb bu sözü işitti, sonra Zeyd'e haber verdi. Bunun üzerine Zeyd, Zeyneb'i boşamak istedi. Fakat Rasulullah (s.a.v.) ona: "Eşini yanında tut" dedi. Neticede, Kur'ân inerek, bu olayı gizlediğinden dolayı onu azarladı...". Bunlar, içinde hiçbir doğru şey bulunmayan batıl rivâyetlerdir. Nitekim büyük âlim Ebû Bekir b. el-Arabî de böyle demiştir. Bu iftiranın reddi hususunda âyet açıktır. Çünkü Yüce Allah, peygamberin gizlemiş olduğu şeyi açığa çıkaracağını haber vermiştir: "Allah'ın açığa çıkaracağını içinde gizliyorsun". Allah, neyi ortaya çıkarmıştır? Allah, Peygamber'in Zeyneb'e karşı sevgisini ve aşkını mı ortaya çıkardı, yoksa ortaya çıkardığı şey büyük bir hikmete binaen, Peygamber'in (s.a.v.) Zeyneb'le evlenmesini emretmesi midir? Bundaki hikmet, Câhiliyye döneminde yaygın olan, "Evlat edinme" hükmünü kaldırmaktır. Bunun içindir ki Yüce Allah, olayı açık ve seçik bir şekilde ifade ederek şöyle buyurdu: "Zeyd o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikahladık ki evlatlıkları karıları ile ilişkilerini kestiklerinde, (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü'minlere bir zorluk olmasın." Ey insanlar. Aklınızı başınıza alın ve düşünün. Saptırmaksızın ve yanlışlarla karıştırmaksızın hak için anlamaya çalışın. Ne söylediğinizin şuûrunda olmaya gayret edin. Bir kimsenin, Komşusunun eşini sevdiğini açıklamamasından dolayı kınanması akıl işi değildir. O mübarek, tertemiz Peygamber (s.a.v.), başka bir erkeğin nikahında bulunan bir kadına aşık olmaktan ve bu aşkı, Kur'ân inip de bundan dolayı kendisini kınayıncaya kadar gizlemekten uzaktır. Çünkü böyle bir şey, mahlukatın en şereflisi olan Peygamber'den de öte, herhangi bir erkek için dahi uygun değildir. el-Bahru'l-muhît'te Ali b. el-Hüseyn'den nakledildiği gibi, olaydan maksat şudur: Yüce Allah (c.c.), Peygamberi'ne (s.a.v.), Zeyd, Zeyneb'le evlenmeden önce, Zeyneb'in, hanımlarından biri olacağını bildirmişti. Zeyd gelip de Zeyneb'i Rasulullah'a şikâyet ettiğinde ona: "Allah'tan kork ve eşini nikahında tut" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah onu kınadı ve: Ben seni Zeyneb'le evlendireceğimi sana bildirdim. Sen ise, Allah'ın açığa çıkaracağını içinde gizliyorsun" buyurdu. Bu iftiranın reddi için bkz. en-Nübuvve ve'l-enbiyâ adlı kitabımız, s. 99.

ettiği gibi, Zeyneb'e olan aşkı değil, Zeyd Zeyneb'i boşadıktan sonra, vahyin emrini yerine getirmek için onunla evlenme isteği olduğunu gösteren açık ve kesin bir delildir. زوجناكـــهـــا "Onu sana eş kıldık" demektir. Tefsirciler şöyle der: Zeyneb'i Rasulullah (s.a.v.) ile evlendiren Allah'tır (c.c.). Zeyneb'in iddeti sona erince Rasulullah (s.a.v.), izin, akit, mehr ve şahit olmaksızın onunla zifafa girdi. Bu, sadece Rasulullah (s.a.v.)'a mahsus bir olay idi Buhârî, Enes. b. Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Zeyneb, Rasulullah (s.a.v.)'ın diğer eşlerine karşı şöyle diyerek övünürdü. Sizi, aileleriniz evlendirdi. Beni ise, yedi göğün üstünden Rabbim evlendirdi.[81] Bundan sonra Yüce Allah, bu evliliğin sebeb-i hikmetini açıklamak üzere şöyle buyurdu: لِكَيْ لا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا Evlatlıkların, kendileriyle ilişkilerini keserek boşamış oldukları kadınlarla evlenme hususunda Allah'ın koyduğu kanunlarda mü'minlere herhangi bir günah, zorluk ve vebal olmasın diye bunu emretti. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yani, evlatlığın olan Zeyd'in karısı Zeyneb'le seni evlendirdik ki, evlatlığın, boşamış olduğu karısı ile evlenmenin helal olmadığı sanılmasın. وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولا Allah'ın sana verdiği emir ve Zeyneb'le evlenmene dair ettiği vahiy, kesinlikle yerine getirilecek olan takdir edilmiş bir işti. Yüce Allah, önceki âyette mü'minlerden zorluğu kaldırdıktan sonra, değer vermek ve şereflendirmek için, özellikle, Peygamberlerin Efendisinden (s.a.v.) de zorluğu kaldırmak üzere şöyle buyurdu:

38. مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ Allah'ın, Rasulü için, mübah kıldığı ve ona verdiği eşler hakkında, herhangi bir vebal, günah ve kınama yoktur. Dahhâk şöyle der: Yahudiler, çok evliliğinden dolayı Rasulullah (s.a.v.) kınamışlardı. Yüce Allah onlara cevap vermek üzere şöyle buyurdu. سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ Bu, Allah'ın önceki bütün peygamberlere uyguladığı bir kanunudur. Şöyle ki, Allah, onlar için mübah kıldığı şeylerde, kendilerine rahat hareket etme ruhsatı vermiştir. Kurtubî şöyle der: Allah (c.c.), Davut ve Süleyman (a.s.) gibi, önceki peygamberlere uyguladığı, çok kadınla evlenme ruhsatını Hz. Peygamber'e (s.a.v.) de verdi: Câriyelerin dışında Davut (a.s.)'un yüz, Süleyman (a.s.)'ın üçyüz karısı vardı.[82] وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا Allah'ın emri ezelde kesin olarak verilmiş bir hükümdür. Ne değişir, ne de bozulur. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak bütün peygamberleri övdü:

39. الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالاتِ اللَّهِ Ey Muhammed! Haklarında sana bilgi verdiğim ve kendilerini senin için önder kıldığım o peygamberler Allah'ın emirlerini, gönderildikleri kimselere ulaştıranlardır. وَيَخْشَوْنَهُ وَلا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلاَّ اللَّهَ Onlar, sadece bir olan Allah'tan korkarlar, O'ndan başka kimseden korkmazlar. Ey Muhammed! Onlara وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا Bütün iş ve fiillerden hesaba çekici olarak Allah yeter. Dolayısıyle, O'ndan başkasından korkulmaması gerekir. Bundan sonra Yüce Allah, Câhiliyye döneminde yaygın olan evlat edinme hükmünü kaldırmak üzere şöyle buyurdu:

81 Buhârî, Tevhîd, 9/152.
82 Kurtubî, 14/195.

40. مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değildir. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Zeyneb (r.a.) ile evlenince, halk: "Muhammed, oğlunun karısı ile evlendi" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[83] Zemahşerî şöyle der: Muhammed (s.a.v.), gerçekte sizden herhangi bir adamın babası değildir ki, baba ile evlat arasındaki evlilik ve nikah akrabalığından doğan haramlık, onunla Zeyd arasında da bulunsun.[84] وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ Fakat o, peygamberlerin sonuncusudur. Allah onunla, semâvî emirlerini sona erdirmiştir. Artık ondan sonra herhangi bir peygamber gelmeyecektir. İbn Abbas şöyle der: Eğer peygamberleri onunla sona erdirmemiş olsaydım, ona mutlaka, kendisinden peygamber olacak bir çocuk verirdim.[85] وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا Allah, sözlerinizi ve yaptıklarınızı bilendir. Hallerinizden hiçbir şey Ona gizli kalmaz.

41. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Ey inananlar! Gece, gündüz, seferde ve hazarda, "lâilahe illallah" diyerek, hamd ederek, yücelterek ve takdis ederek Allah'ı çok çok anın.

42. وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا Rabbinizi sabah akşam tesbih edin. Âlimler şöyle der: Sabah akşam meleklerin inmesinden dolayı, bu vakitler daha faziletli olduğu için Yüce Allah özellikle onları zikretti.[86]

43. هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ Yüce Allah sürekli olarak size merhamet eder. İşlerinize ve sizin iyiliğinize ve yararınıza olan her şeye önem verir. Melekleri de, aynı şekilde, dua, istiğfar ve rahmet dilekleriyle sizin için yalvarırlar. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah'ın salât etmesi, kulunu, meleklerin yanında övmesidir. Bir görüşe göre, Allah'ın salâtı rahmet, meleklerinki ise, dua ve istiğfar manasındadır.[87] لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ O sizi, sapıklıktan hidâyete, isyan karanlıklarından itaat ve iman nuruna çıkarmak için böyle yapar. وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir. Şöyle ki, onların az amellerini kabul eder, imanlarındaki samimiyetten dolayı günahlarından çoğunu affeder.

44. تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ Rablerine kavuşacakları gün mü'minlere yapılacak dirlik temennisi, herşeyi bilen ve herşeyin sahibi olan Yüce Allah'ın Cennette onlara vereceği "selâm" ve "ikram"dır. Nitekim Yüce Allah: "Merhametli olan Rab katından onlara selâm vardır"[88] buyurmuştur. وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا Ve onlar için güzel bir mükâfat hazırlamıştır ki, bu mükâfat da Cennet ve içinde bulunan sonsuz nimetlerdir. İbn Kesîr şöyle der: Güzel mükâfattan maksat, Cennet ve içinde bulunan yiyecek, içecek, giyecek, barınacak, zevk alınacak şeyler ve seyredilecek manzaralardır ki bunlar, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatır ve

83 Tirmizî, Tefsîr, 3207.
84 el-Keşşâf, 3/430.
85 Zâdu'l-mesîr, 6/393.
86 Sâvî Hâşiyesi, 3/281.
87 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/101.
88 Yâsîn sûresi, 36/58.

hayalinden geçirmediği şeylerdendir.[89] Yüce Allah, mü'minleri inkâr ve sapıklık karanlığından hidâyet ve iman nurlarına çıkardığını açıkladıktan sonra ardından, kendisiyle kâinatı aydınlattığı o parlak kandilin niteliklerini anlattı.

45. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا Ey Peygamber! Seni, ümmetine ve bütün ümmetlere şahit olarak gönderdik ki o ümmetlerin peygamberlerinin rablerinin risaletini kendilerine tebliğ ettiğine şahitlik edesin ve aynı zamanda seni mü'minlere Naîm Cennetlerini müjdeleyici ve kâfirleri Cehennem azabıyla korkutucu olarak da gönderdik.

46. وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا Kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle insanları Allah'ı birlemeye ve O'na itaat ve ibadet etmeye çağırıcı ve nurlu bir kandil olarak gönderdik yani, ey Muhammed! Sen, insanlar için ışık saç nurlu bir kandil gibisin. Karanlıklarda parlak yıldızla yol bulunduğu inkâr karanlıklarında da seninle doğru yol bulunur. İbn Kesîr şöyle der: Ey Muhammed! Sen, parlaklık ve aydınlatma hususunda güneş gibisin. Bunu, inatçıdan başkası inkâr edemez.[90] Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, peygamberi nurlu kandile benzetti. Çünkü nurlu kandille gecenin karanlığı giderildiği ve yol bulunduğu gibi, Allah, şirk karanlıklarını peygamberle giderdi. Sapıklar da onunla doğru yolu buldu.[91] Yüce Allah Peygamberi 5 sıfatla niteledi ki, bunların hepsi de olgunluk, güzellik, övgü ve yücelik ifade eder. Son olarak da Rasulullah {s.a.v.)'ın, Allah'ın, kendisiyle sapıklık karanlıklarını dağıttığı parlak bir kandil olduğunu belirtti. Rabbimin salât ve selâmları her zaman ve her ân onun üzerine olsun.

47. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا Ey Muhammed! Özellikle mü'minlere, Allah'ın kendileri için Naîm Cennetlerinde büyük ve çok lütfu bulunduğunu müjdele.

48. وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ Din işinde, münafık ve kâfirlerin kolaylık ve yumuşaklık hususundaki isteklerine uyma. Aksine sana vahyolunan şeylerde kararlı ol. وَدَعْ أَذَاهُمْ Onların sana eziyetlerine ve insanları sana gelmekten alıkoymalarına aldırış etme. وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ Bütün iş ve hallerinde Allah'a dayan. وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا Allah, dünya ve ahiret işlerinde kendisine dayanana yeter. Sâvî şöyle der: Bu âyetle, tevekkül olayının çok önemli olduğuna işaret vardır. Kim Allah'a tevekkül ederse, üzüntü ve keder veren din ve dünya işlerinde Allah ona yeter.[92] Konu, Peygamber (s.a.v.)'ın hanımları, Zeyd kıssası ve onun Zeyneb'i boşaması olduğu için, söz, mü'minlerin hanımlarına ve onları boşama hasusunda takip edilecek en güzel yolu anlatmaya geldi.

49. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ Ey, Allah ve Rasulü'ne inanmış olan mü'minler! Mü'min kadınlarla evlenme akdi yapıp onlarla evlenir,

89 Muhtasaru İbn Kesîr 3/102.
90 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/103.
91 el-Keşşâf, 3/432.
92 Sâvî Hâşiyesi, 3/282.

sonra da, cinsî ilişkide bulunmadan onları boşarsanız, فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا Onları sayacağınız bir iddet müddetince bekletme hakkınız yoktur. Çünkü siz onlarla cinsî ilişkide bulunmadınız. Dolayısıyle hamile kalma ihtimalleri yoktur ki, nesebinizi korumak maksadıyle kadını tutasınız. Ehl-i Kitap kadınları da bu hükmün içine girmesine rağmen, Yüce Allah'ın özellikle mü'min hanımları zikretmesi, müslümanın, soyu için iyi eş seçmesinin ve iffetli mü'min kadınlardan başkasıyla evlenmemesinin daha uygun olduğuna dikkat çekmek içindir.[93] فَمَتِّعُوهُنَّ O halde, onları memnun edin. Yani size düşen, gönüllerini hoş etmek ve boşanma olayın onlara verdiği sıkıntıları hafifletmek için, mal ve elbiseden gönül rızasıyle onlara vermek sûretiyle ikram edin. وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا Onlara zarar ve eziyet vermeksizin, haklarını yemeden, iyi bir şekilde serbest bırakın. Ebû Hayyân şöyle der: Güzel bir şekilde serbest bırakmak, eziyet vermeden ve alması gereken hakkını engellemeden güzel söz söylemektir.[94] Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'ın eşlerinin durumları ile ilgili konuları anlatarak şöyle buyurdu:

50. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ Ey Muhammed! Biz senin için, İslâmî tebliği kolaylaştırmak ve seni rahat hareket ettirmek gayesiyle, kadınlardan birçok nev'ini sana, mübâh kıldık. Bu cümleden olmak üzere belirli bir mehirle evlendiğin ve nikâhın altına aldığın eşlerini sana helal kıldık.[95] وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ Savaşta kâfirlere karşı zafer kazanarak sahip olduğun câriyeleri de sana mübah kıldık. Ganimet olarak alınan câriyeler, satın alınanlardan daha üstün olduğu için, Yüce Allah burada, "ganimet yoluyla" kaydını koydu: Zira bunları elde etmek için meşakkat çekilmiş ve sıkıntıya düşülmüştür. Halbuki bu durum, ikinci grup câriyelerin elde edilmesinde yoktur. وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ Yine sana, seninle birlikte hicret etmiş olmaları şartıyla amcaların, halaların, dayıların ve teyzelerin kızları gibi akrabalarınla evlenmeni mübah kıldık. وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا Ve yine, Allah ve Rasulü sevgisi ile ve sana yaklaşmak maksadıyle, kendilerini sana hibe eden sâliha mü'min kadınları da sana helâl kıldık. Ey Muhammed! Sen, bu kadınlardan dilediğinle mehirsiz olarak evlenmek istediğin takdirde bunlar senin için mübahtır. خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ Ey Muhammed! Bu durum, diğer mü'minlere değil, sadece sana mahsustur. Çünkü mehirsiz evlenmek onlara helâl değildir. Kadının kendisini hibe etmesi de sahih olmaz: Aksine "Mehr-i misil" gerekir. قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ

---

93 el-Keşşâf, 3/433.

94 el-Bahru'l-muhît, 7/240.

95 Bu, tefsircilerin iki görüşünden biridir. Diğeri ise, bundan maksat bütün kadınlardır Allah (c.c.), Peygamberi'ne (s.a.v.), mehrini vereceği her kadınla evlenmeyi mübah kılmıştır. Bu görüş öncekinden daha geniştir. Kurtubî Hz. Âişe'nin (r.a.) hadisini delil getirerek bunu tercih etmiştir. Hadis şudur: "Rasulullah (s.a.v.) ölmeden, Allah ona bütün kadınları helâl kıldı. Kurtubî 14/207.

أَيْمَانُهُمْ Mü'minlere farz kıldığımız nafakayı, mehri, akit sırasındaki şahitleri, dört kadından fazla evlenemeyeceklerini ve hürler dışında onlar için mübah kıldığımız câriyeleri biz biliriz. Sana gelince, kolaylık olsun diye, birçok şeyi sadece sana verdik, لِكَيْ لا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ Sana bir meşakkat veya sıkıntı olmasın diye böyle yaptık. وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً Allah'ın mağfireti büyük, rahmeti geniştir.

51. تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ Ey Peygamber! Eşlerinden dilediğini boşamak ve dilediğini yanında tutmak hususunda sen serbestsin.[96] وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلا جُنَاحَ عَلَيْكَ Nöbet dışı tuttuklarından herhangi birini yanına almak istediğinde, sana bir vebal ve kınama yoktur. ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلا يَحْزَنَّ وَيَرْضَوْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ İşleri hakkında seni bu şekilde serbest bırakmamız, kalplerinin rahat etmesi, üzülmemeleri ve senin yaptığına razı olmaları için daha elverişlidir. Çünkü onlar, bunun Allah'tan gelen bir emir olduğunu bilirlerse, gönülleri daha hoş olur, üzüntü ve keder hissetmezler. وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ Allah, kalplerinizde olanları bilir. Bu, yüceltmek maksadıyla Peygamber'e (s.a.v.) yapılmış bir hitâptır. Yani, Ey Muhammed! Allah senin ve her insanın kalbindeki adalet veya taraf tutma, sevgi veya nefreti bilir. İstediğin hususlarda sana kolaylık olsun diye hanımların hakkında seni serbest bıraktık. وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَلِيماً Allah'ın ilmi geniştir. Açığa vurduğunuz veya gizlediğiniz her şeyi bilir. O, Halîm'dir. İşleri yerli yerine kor, cezalandırmada acele etmez. Aksine erteler ve mühlet verir, fakat ihmal etmez. Buhârî, Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ben, kendilerini Peygamber'e (s.a.v.) hibe eden kadınları kıskanır ve şöyle derdim: "Kadın da kendini hibe eder mi?" "Ey Muhammed! Onlardan istediğini bırakır, istediğini yanına alırsın. Sırasını geri bırakmış olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur" meâlindeki âyet inince dedim ki: Görüyorum ki, Rabbin, senin arzunu hemen yerine getiriyor.[97] Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurdu:

52. لا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ Ey Peygamber! Nikâhında bulunan bu dokuz kadından sonra, artık kadınlar sana helâl değildir. وَلا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ Bunlardan herhangi birini boşayıp, yerine başka bir kadınla evlenmen senin için helal olmaz. وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ Diğer kadınların güzelliği hoşuna gitse de durum budur. إِلاَّ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ Ancak câriyelerin hariç. Onları almanda bir beis yoktur. Çünkü onlar zevce değildir. وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيباً Allah yaptıklarınızdan haberdâr ve onları görmektedir. Bu âyet, Allah'ın koyduğu sınırları aşmaktan, helal ve haramını çiğneyip geçmekten sakındırmaktadır. Tefsirciler şöyle der: Allah, Rasulü'ne dört sınıf kadını mübah

96 Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Mücâhid ve Dahhâk ise şöyle der: Dilediğini nöbete tâbi tutarsın, dilediğini de ertelersin. Dilediğinin yanında az kalırsın dilediğinin yanında çok. Bu hususta sana herhangi bir vebâl yoktur. el-Bahr'da da böyledir. Bkz. el-Bahr, 7/247.

97 Buhârî; Tefsir, 33/6.

kıldı. Bunlar, mehirleri verilenler, ganimet olarak alınanlar, hicret etmiş olan akrabalar ve kendini bağışlayan kadınlardır. Bunları, risaleti yaymak ve İslâm'ı tebliğ etmek hususunda Rasulü'ne kolaylık ve serbestlik olsun diye mübah kıldı. "Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını istiyorsanız..." meâlindeki tahyîr âyeti indiğinde, Rasulullah (s.a.v.) onları serbest bırakmış, onlar da Allah ve Rasulü ile ahiret yurdunu tercih etmişlerdi. Allah da, onların bu davranışlarına mükâfat olarak Rasulü'nü, sadece mevcut eşlerine ait kıldı ve onların dışındaki kadınlarla evlenmesini haram kıldı.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanâtı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وما كان لمؤمن ولا مؤمنة Hiçbir mü'min erkek ve kadın için seçme hakkı yoktur" terkibinde, مؤمن ve مؤمنة kelimeleri umum ifade etmek için nekra getirilmiştir. Çünkü olumsuz ifadeden sonra gelen nekra umum ifade eder. Yani, onlardan hiçbir kimsenin, Allah ve Rasulü'nün isteğinden başkasını isteme hakkı yoktur.

2. "تخفي Gizliyorsun ile مبديه onu ortaya çıkarıcıdır." "الظلمات karanlıklar" ile النور nur" ve مبشرا müjdeleyici" ile نذيرا korkutucu" arasında tıbâk vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

3. "قدرا Kader" ile "مقدورا takdir edilmiş" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "ويخشونه ولا يخشون أحدا Ondan korkarlar. Ondan başkasından korkmazlar" cümlesinde tıbâk-ı selb vardır.

5. "سراجا منيرا Nurlu bir kandil" ifadesinde teşbîh-i belîğ vardır. Bu teşbîhin aslı şöyledir: Ey Muhammed! Sen, hidâyet ve irşâd hususunda parlak bir kandil gibisin. Buradan teşbîh edatı ile vech-i şebeh hazfedilmiş ve böylece teşbîh-i belîğ olmuştur. Bu, Araplar'ın, "علي أسد Ali, bir aslandır" "محمد قمر Muhammed bir aydır" sözlerine benzer.

6. "من قبل أن تمسوهن Onlara dokunmadan önce" ifadesinde kinaye vardır. Yüce Allah, cinsî ilişkiden kinaye olarak "dokunma" kelimesini kullanmıştır. Bu, meşhur kinayelerden ve övülmüş Kur'ânî edeplerdendir. Çünkü Kur'ân, âdî lafızlardan uzaktır.

7. "بكرة Sabah" ile akşam", أصيلا geriye bırakırsın" ile تؤوى yanına alırsın" ve ابتغيت diledin" ile عزلت ayırdın" arasında tıbâk vardır.

8. Kulağa daha hoş gelen ve daha güzel olan, âyet sonları uygunluğu vardır; سراجاً منيرا، مبشرا ونذيرا، عليما حليما، سراحا جميلا ve غفورا رحيما gibi. Bu, Kur'ân-ı Kerîm'in hususiyetlerinden olup güzelleştirici edebî sanatlardandır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا
طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ
كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي
مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ
ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ
أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ
أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا
أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾
لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا
أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا
مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ
لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ
يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا
يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾

مَلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ
فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾
يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ
سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾
يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ
وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا
فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ
لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ
فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ ۖ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

53. Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girmeyin. Kendiniz yemeğin pişmesini beklemediğiniz halde, yemeğe çağrılmanız hariç. Fakat çağrıldığınızda girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamberi üzüyor, fakat o utanıyor. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından birşey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır.

Sizin, Allah'ın Rasulü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra O'nun hanımlarını nikâhlamanız aslâ câiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günahtır).

54. Birşeyi açığa vursanız da, gizleseniz de şüphe yok ki Allah, her şeyi gâyet iyi bilmektedir.

55. Onlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları ve ellerinin altında bulunan (câriye)lerinden dolayı bir günah yoktur. Allah'tan korkun, şüphesîz Allah, her şeye şahiddir.

56. Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey mü'minler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslîmiyetle selâm verin.

57. Allah ve Rasulü'nü incitenlere Allah, dünyâda ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına cilbâblarını üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

60. Andolsun, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar, vazgeçmezlerse, seni onlara musallat ederiz, sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.

61. Hepsi de lanetlenmiş olarak nerede ele geçirilirlerse, yakalanır ve öldürülürler.

62. Allah'ın önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda aslâ bir değişiklik göremezsin.

63. İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Kıyametin yakın bir zamanda kopacağını sen nerden biliyorsun?

64. Şu muhakkak ki, Allah kâfirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65. Orada ebedî olarak kalacaklar, ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.

66. Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, "Eyvah bize! Keşke Allah'a itâat etseydik, Peygamber'e de itâat etseydik!" derler.

67. "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar" derler.

68. "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."

69. Ey iman edenler! Siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah yanında şerefli idi.

70. Ey iman edenler! Allah'dan korkun ve doğru söz söyleyin.

71. Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Rasulüne itâat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

72. Biz emâneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yüklendi, çünkü o, çok zalim, çok câhildir.

73. Sonunda Allah münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabûl buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Peygamber (s.a.v.)'in eşleri ile olan durumlarını anlattı. Burada da, mü'minlerin, Peygamber (s.a.v.)'in evlerine girecekleri zaman izin isteme ve sıkıntı vermeme gibi, uymaları gereken edep kurallarını zikretti. Sonra da Allah'ın ve meleklerin salât ve selâm etmesi sebebiyle Peygamber'in (s.a.v.) şerefinin yüceliğini anlattı. Bu mübarek sûreyi kıyametten ve ondan sonra inkârcıların ve sapıkların başlarına gelecek musibetlerden ve ebedîlik yurdunda mutlu ve mutsuz kişilerin hallerinden bahsederek sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

إناه : Onun pişmesi. İbn Manzûr şöyle der: إنَى الشئ Bir şeyin varması ve erişmesidir. الإنى Olgunlaşmak demektir.[98]

مستأنسين: Müste'nisîn, sohbete dalanlar. اسْتِئْناس Söze dalmak istemek demektir. Bir kimse birisiyle sohbet etmek ve neşelenmek istediğinde استأنست بحديثه der. Evde sana arkadaşlık edecek ve seni rahatlatacak kimse bulunmadığı zaman, ما بالدار من أنيس dersin.

متاعا : Metâ', kapkacak ve benzeri ihtiyaç duyulan araç ve gereç.

بهتانا : Bühtân, iftirâ ve açık yalan demektir. Bunun aslı, asılsız şeyi atmak manasına gelen بهت kökündendir.[99]

---

98 Lisânu'l-arab, انى maddesi.

99 el-Misbâhu'l-munîr, 1/71.

جلابيب : Celâbîb, bütün bedeni örten elbise anlamındaki جلبـــاب kelimesinin çoğuludur. Zamanımızdaki çarşafa benzer. Şâir şöyle der:

تمشي النـــور إليـــه وهي لاهيـــة مـــشي العـــذارى عليـــهن الجـــلابيب

Akbabalar dalgın bir şekilde oynayarak ona doğru, üzerlerinde çarşaflar bulunan bâkire kızların yürüyüşü gibi yürüyorlar.[100]

المرجفون : Mürcifûn, yalan haber yayanlar. Bu, kelimesinin çoğuludur. Mürcif, insanları korkutmak için yalan ve batıl haberler yayan, demektir. Şâir şöyle der:

وانا وان عـــيـــرتمونا بقـــتله وأرجف بالاســـلام باغ وحـــاســـد

Bize gelince, her ne kadar onun öldürülmesinden dolayı bizi ayıplasanız ve azgın ve hasetciler İslâm hakkında yalanlar ortaya atsa da..."[101]

نغرينك : Seni musallat ederiz. أغـــراه به Onu teşvik etti ve onu ona musallat etti" demektir.

سعير : Saîr, alevi şiddetli ateş.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) Zeyneb bint Cahş (r.a.) ile evlendiğinde, onun için bir düğün ziyafeti verdi. İnsanları davet etti. Yemekten sonra davetlilerden bir grup Rasulullah (s.a.)'ın eşi de oturup sohbet etmeye başladılar. Rasulullah (s.a.v.)'ın eşi de yüzünü duvara doğru çevirmişti. Bu tutumlarıyla Rasulullah (s.a.v.)'ı, üzdüler. Enes diyor ki: Davetlilerin çıkıp gittiğini, ben mi Rasulullah'a haber verdim, yoksa o mu bana haber verdi bilmiyorum. Rasulullah (s.a.v.) gidip eve girdi. Ben de onunla beraber, girmek üzere gittim. Fakat o, benimle kendisi arasına perdeyi gerdi ve "Hicâb" âyeti indi. İnsanlara, gerekli nasihat yapıldı. Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Size izin verilmeden Peygamber'in evlerine girmeyin."[102]

b. İbn Abbas şöyle der: Mü'minler'den bir grup, Peygamber (s.a.v.)'in yemek zamanını gözetlerdi. Yemek pişmeden önce eve girer, pişinceye kadar otururlardı. Sonra yemeği yerler, fakat evden çıkmazlardı. Bunun üzerine bu âyet indi.[103]

c. Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Ömer (r.a.) dedi ki: Ya Rasulallah! Eşlerinin yanına iyi ve kötü insanlar giriyor. Onlara perde arkasında durmalarını emretsen. Bunun üzerine "Hicâb" âyeti indi: "Peygamber'in hanımlarından bir şey

---

100 İbn Manzûr, Lisânu'l-A'rab, جلب maddesi.

101 Kurtubî, 14/246.

102 Kurtubî, 14/224. Olayın tamamı için bkz. Buhârî ve Müslim. Buhârî, Tefsir, 33/8; Müslim Nikâh, 4. Bu olayda Rasulullah (s.a.v.)'ın apaçık bir mucizesi vardır.

103 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/142 İbn Cüzeyy şöyle der: Enes'ten nakledilen ilk görüş daha meşhurdur. İbn Abbas'ın görüşü ise, âyetteki, kendilerine izin verilinceye kadar içeri girmeyi yasaklayan bölüm hakkındadır.

istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin, hem onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır."[104]

d. Süddî'den rivayet edildiğine göre, kadınlar geceleyin sokağa çıktıklarında fâsık kimseler onlara eziyet veriyordu. Peçeli bir kadın gördüklerinde onu bırakıyorlar, bu hür, diyorlardı. Kadını peçesiz gördüklerinde, bu câriyedir diyor ve eziyet ediyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, şu meâldeki âyeti indirdi: "Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına, dış örtülerini üzerlerine almalarını söyle".[105]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

53. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلاَّ أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ Ey mü'minler! Peygamber'in hanımlarının haklarına riâyet etmek, ona eziyet etmemeye ve onu üzmemeye dikkat etmek için, size izin verildiği haller hariç, hiçbir durumda Peygamber'in evlerine girmeyin. Peygamber'in evleri" izafeti şereflendirme ve değer verme ifade eder. Âyet, mü'minleri bu yüce ahlâka yönlendirmektedir. إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ Ancak, kendiniz gidip yemeğin pişmesini beklemeden, herhangi bir yemeğe çağrıldığınızda gidebilirsiniz. وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا Ama davet edildiğiniz ve size girme izni verildiğinde girin. فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا Yemeği bitirdiğinizde orada kalmayın, evlerinize dağılın. وَلا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ Sohbet etmek üzere, Peygamber'in evine girmeyin. Bu terkip, غير ناظرين terkibi üzerine atfedilmiştir. Mana şöyledir: Ne yemeği beklemek ve ne de birbirinizle sohbet etmek üzere Peygamber'in evlerine girmeyin. Ebû Hayyân şöyle der: Birbirleriyle sohbet etmek üzere uzun süre oturmaları yasaklandı.[106] إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ Bu yaptığınız Peygamber'i üzüyor. Canını sıkıyor ve ona ağır geliyor. Birçok işini yerine getirmesine de engel oluyor. فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ Sizi evinden çıkarmaktan utanıyor. Yüce ahlâkı merhametli kalbi ve sahip olduğu hayâ duygusu, size gitmenizi emretmesini engelliyor. وَاللَّهُ لا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ Allah ise, gerçeği açıklamaktan vazgeçmez. O'nun size gerçeği açıklamasını ve beyan etmesini hiçbir şey engelleyemez. Kurtubî şöyle der: Bu bir ahlâk kâidesidir. Yüce Allah bununla, başkalarına sıkıntı verenleri terbiye etmiştir. Sa'lebî'nin kitabında öyle yazılıdır: Başkalarına sıkıntı verenlere şeriatın tahammül etmemesi onlar hakkında sana yeter.[107] وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ Onun temiz ellerinden herhangi bir ihtiyacınızı istediğinizde, perde arkasından isteyin. ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ Onlardan isteyeceğiniz şeyi, perde arkasından istemeniz, hem sizin, hem de onların kalpleri

104 Buhârî, Tefsir 33/8.
105 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/422.
106 el-Bahr, 7/247.
107 Kurtubî, 14/224.

için daha temiz ve pâk bir davranıştır. Fitneyi ve sû-i zannı daha çok gidericidir. وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ Hayatında Peygamberinize eziyet vermeniz size yakışmaz ve yaraşmaz. Allah, onun sayesinde size hidayet nasip etmiştir. وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا Vefat ettikten sonra da, asla onun eşleriyle evlenme hakkınız yoktur. Çünkü onlar sizin anneleriniz, kendisi de babanız gibidir. Hal böyle olunca, hem kendisi hem de ailesi ile ilgili hususlarda ona eziyet etmek size nasıl yakışır? إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا Ona eziyet etmek ve ondan sonra eşleriyle evlenmek, Allah katında büyük bir hâdise ve büyük bir günahtır. Allah, bu günahınızı bağışlamaz. Ebussuûd şöyle der: Bu âyette Yüce Allah'ın, Rasulü'nün (s.a.v.) şeref ve haysiyetini yücelttiği, sağ iken de öldükten sonra da kendisine saygı gösterilmesinin gerektiği apaçık görülmektedir.[108] Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

54. إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ Herhangi bir şeyi açığa vursanız da, kalplerinizde gizleseniz de, فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا şüphesiz Allah onu bilir. Ondan dolayı sizi hesaba çekecektir: Beyzâvî şöyle der: "Âyetteki genel ifade, maksat için bir delil olmakla birlikte, tehditin şiddetini de vurgular."[109] Yüce Allah "Hicâb" âyetini indirdikten sonra, mahremleri bu âyetin hükmünün dışında tutarak şöyle buyurdu:

55. لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ Peygamber'in eşlerine babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, mü'min kadınlar ve ellerinin altında bulunan câriyeleri gibi mahrem kimselerle perdesiz görüşmelerinde herhangi bir günah yoktur. Kurtubî şöyle der: Hicâb âyeti inince, babalar ve oğullar Rasulullah (s.a.v.)'a: "Biz de mi onlarla perde arkasından konuşacağız?" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi. Âyette geçen نسائهن den maksat, mü'minlerin kadınlarıdır.[110] İbn Abbas şöyle der: Çünkü Yahudi ve Hıristiyanların kadınları, müslüman hanımlardan kocalarına bahsederler. Bu nedenle gayr-i müslim kadınların, kâfir kocalarına anlatmaması için müslüman hanımın, bedeninden herhangi bir yerini açması helâl değildir.[111] وَاتَّقِينَ اللَّهَ Ey kadınlar topluluğu! Allah'tan korkun. Gizli ve açık hallerde O'ndan sakının. إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا İşlerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O âzâların hareketlerini bildiği gibi, kalpten geçenleri de bilir. Râzî şöyle der: Buradaki ifade, son derece güzeldir. Çünkü geçen âyette, belirtilen mahremlerle yalnız kalmanın ve onların yanında açılmanın cevâzına işâret vardır. Dolayısıyle Yüce Allah, birbirleriyle yalnız kaldıkları zamanlarda da onları gördüğünü bildirerek âyeti sona erdirdi. Allah katında, yalnız kalmak, başkalarıyle birlikte kalmak gibidir.

108 Ebussuûd, 4/218.
109 Beyzâvî, 2/120.
110 Kurtubî, 14/231.
111 Sâvî Hâşiyesi, 3/287.

Allah ikisini de bilir. Öyleyse, onlar Allah'tan korkmalılar.[112] Bundan sonra Yüce Allah, o yüce peygamberin değerini açıklayarak şöyle buyurdu :

56. إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ Muhakkak Allah, Peygamberi'ne merhamet , eder, şanını yüceltir ve makamını yükseltir. Onun itaatkâr melekleri de, Peygamber için dua eder ve bağışlanmasını dilerler. Allah'tan, kulu ve elçisi olan Muhammed (s.a.v.)'i yüceltmesini ve en yüksek mertebeye erdirmesini isterler. Kurtubî şöyle der: Allah'ın salâtı, O'nun rahmeti ve rızası demektir. Melekler'in salâtı, dua ve istiğfar manasındadır: Ümmetin salâtı ise, dua ve Onun emrine saygı göstermek demektir.[113] Sâvî şöyle der: Bu âyette, Peygamber (s.a.v.)'in üzerine rahmet inen bir kimse olduğuna ve mutlak olarak öncekilerin ve sonrakilerin en üstünü olduğuna en büyük delil vardır. Çünkü, Allah'ın Peygamberi'ne salâtı, yüceliğini ifade ile birlikte rahmetidir. Peygamber'in (s.a.v.) dışındakilere salâtı ise, mutlak rahmettir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Allah size salât edendir. Melekleri de salât eder".[114] İki salât arasındaki farka ve iki makam arasındaki üstünlüğe bak. İşte bu sebeple, Hz. Muhammed (s.a.v.) rahmetlerin kaynağı ve tecellilerin menbaı olmuştur.[115] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا Siz de ey mü'minler! Peygamber'e çokça salât ve selâm getiriniz. Onun, sizin üzerinizde çok hakkı vardır. Sizi sapıklıktan hidayete ileten, karanlıklardan nura çıkaran O'dur. Öyleyse, O'nun şerefli ismi ne zaman anılırsa, اللهم صل على محمد وآله وسلم تسليما كثيرا Allahım! Muhammed'e ve âline rahmet et. Ona çokça selâm et" deyin. Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Dedik ki, yâ Rasulallah! Sana selâm vermeyi biliyoruz, sana salât nasıl olur? Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "اللهم صل على محمد وعلى آله محمد كما صليت على إبراهيم Ey Allahım! İbrahim'e salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve âline de salât et..." deyin.[116] Sâvî şöyle der: Meleklerin ve mü'minlerin Peygamber'e (s.a.v.) salât etmelerinin hikmeti, onları bununla şereflendirmektir. Şöyle ki, onlar Peygamber'e (s.a.v.) salat ve onu yüceltme hususunda Allah'a uymuşlardır. Aynı zamanda, onun insanlar üzerindeki bazı haklarından dolayı bir mükâfattır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.); insanlara ulaşan bütün nimetlerde en büyük vasıtadır. Bir kimseye herhangi bir şahıstan bir nimet gelirse, o şahsı mükâfatlandırması onun üzerine bir haktır. Ancak insanlar Rasulullah (s.a.v.)'a mükâfat vermekten âciz oldukları için, herşeyin sahibi ve herşeye güç yetiren Allah'tan ona mükâfat vermesini istediler. İşte, "اللهم صل على محمد Allahım! Muhammed'e salât et" sözünün sırrı budur.[117]

57. إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ İnkâr etmek, kendisine eş ve çocuk nisbet etmek ve Yahudilerin, "Allah'ın eli bağlıdır"[118] Hıristıyanların da "Mesih, Allah'ın oğludur"[119]

112 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/227.
113 Kurtubî; 14/232.
114 Ahzâb sûresi, 33/43.
115 Sâvî Hâşiyesi, 3/287.
116 Buhârî, Tefsîr, 33/10.
117 Sâvî Hâşiyesi, 3/287.
118 Mâide sûresi, 5/64.

dedikleri gibi, O'na layık olmayan şeylerle O'nu nitelemek sûretiyle Allah'a eziyet edenler, peygamberliğini yalanlamak, şeriatını kötülemek, daveti ile alay etmek sûretiyle Peygamber'e (s.a.v.) eziyet edenleri Allah lanetlemiştir. İbn Abbas şöyle der: Âyet, Rasulullah (s.a.v.), Safiyye bint Huyey ile evlendiğinde onu kötüleyenler hakkında inmiştir.[120] لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ Allah, onları rahmetinde kovmuş ve dünyada horluk ve hakirlik vermek, ahirette de Cehennem azabında edebî bırakmak sûretiyle üzerlerine gazap ve öfkesini indirmiştir. وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا Onlar için şiddetli bir azap da hazırlamıştır. Bu azap, son derece küçültücü ve alçaltıcıdır.

58. وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا Mümin erkek ve kadınları yapmadıkları bir şey ve işlemedikleri bir cinayet, hak etmedikleri bir eziyet sebebiyle üzenler var ya, فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا Onlar da, kendilerine iftira, yalan, batıl ve apaçık günah yüklemişlerdir. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, Kendisine (c.c.) ve Rasulü'ne (s.a.v.) yapılan eziyeti mutlak olarak ifade etti. Mü'min erkek ve kadınlara yapılan eziyeti ise, "Yapmadıkları bir şeyden dolayı" kaydıyla ifade etti. Bunun sebebi şudur: Allah ve Rasulü'ne yapılan eziyet, kesinlikle haksız yere olur. Fakat mü'min erkek ve kadınlara yapılan eziyet, haklı da olabilir, haksız da.[121]

Yüce Allah eziyet etmeyi haram kılınca, değerli Peygamberi'ne (s.a.v.), bütün ümmetini, İslâm'a ve onun irşâd edici öğretilerine, özellikle önemli sosyal bir emir olup kadının, fâsıkların eziyetine ma'ruz kalmaması için, onun şeref ve haysiyetini koruyan, iffetini muhafaza eden, onu kötü bakışlar, çirkin sözler ve kötü niyetlerderi koruyan hicâb emrine uymaya çağırmasını emretti.

59. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ Ey Muhammed! Mü'minlerin anneleri sayılan senin temiz eşlerine, faziletli kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: Güzelliklerini ve süslerini örten, kötü dillerden onları koruyan ve Câhiliyye kadınlarının sıfatlarından ayıran geniş elbiselerini giysinler. Taberî, İbn Abbas'ın bu âyetle ilgili olarak şöyle dediğini rivayet eder: Yüce Allah, mü'minlerin kadınlarına, herhangi bir ihtiyaç için evden çıktıklarında, "cilbâb"larla başlarının üstünden yüzlerini örtmelerini ve bir tek gözü açık bırakmalarını emretti.[122] İbn Kesîr, Muhammed b. Sîrîn'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ubeyde es-Selmâni'ye, Yüce Allah'ın, يدنين عليهن من جلابيبهن "Cilbâblarını üzerlerine örtsünler" âyetini sordum. Ubeyde başım ve yüzünü örttü ve sol gözünü açık bıraktı.[123] ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ Bu örtünme, onların iffetli, örtülü ve kendini koruyan kimseler

---

119 Tevbe sûresi, 9/30.

120 Zâdu'l-mesîr, 6/420.

121 Kurtubî, 14/238.

122 Yüzün örtülmesinin şart oluşu hususunda İbn Abbas'tan rivayet edilen bu nas açıktır. İbn Kesîr'in Muhammed b. Sîrîn'den naklettiği rivayet ve bunların dışında, kadının yüzünü örtmesinin şart olduğunu açıklayan Sahih rivayetler de böyledir. Selef-i Sâlihîn ve büyük tefsir âlimlerinin imamlarının görüşleri nerde, yabancıların karşısında, kadının, yüzünü açmasını mübah gören bu asır ve zamanda, âlim olduğunu iddia edenlerin görüşleri nerde! Bu hususta, müfessirlerin görüşleri için bkz. Revâiu'l-beyân adlı kitabımız, 2/382.

123 İbn Kesîr, 3/114.

olarak tanınmasına daha elverişlidir. Böylece kötü ve ahlâksız kimseler onlar hakkında ümide kapılmazlar. Bir görüşe göre de, onların hür oldukları daha iyi bilinir ve câriyelerden daha iyi ayrılırlar. وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Yüce Allah, onların önceki kusurlarını bağışlayıcı, kullarına merhamet edicidir. Zira o, kulların bu cüz'î işlerini ve yararlarını gözetmektedir. Bundan sonra Yüce Allah, eziyet veren her tür insanı çeşitli azaplarla tehdit ederek şöyle buyurdu:

60. لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ İman ettiklerini söyleyip, kalplerinde inkârı gizleyen o münafıklar nifâklarını, kalplerinde kötülük hastalığı bulunan zina edenler de kötülüklerini bırakmazlarsa, وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ Fikirleri karıştırmak, safları bozmak ve kötü haber yaymak maksadıyla Medine'de yalan ve asılsız haberler yayanlar bu işi bırakmazlarsa لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ Ey Muhammed! Mutlaka seni onlara musallat edeceğiz. ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا Sonra onlar Medine'den çıkarlar ve çıkmak için hazırlanacakları az bir süre hariç bir daha senin yanına dönemezler. Râzî şöyle der: Yüce Allah, Rasulü'nün gücünü göstermek için, düşmanlarını onun eliyle Medine'den çıkarıp sürgün edeceğini vaadetti.[124]

61. مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا Onlar, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmışlardır. Nerede bulunurlar ve nerede ele geçirilirlerse, şiddet ve zorla yakalanıp Allah'ı inkâr etmelerinden dolayı öldürülürler.

62. سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ Bu, daha önce gelip geçmiş olan münafıklar hakkında uygulana gelen, Allah'ın kanunu ve âdetidir. Kurtubî der ki: Yüce Allah, peygamberler hakkında yalan haber yayan ve açıkça münafıklık yapan kimsenin yakalanıp öldürülmesini emretmiştir.[125] وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا Allah'ın kânunu aslâ değişmez. Çünkü o, sağlam bir temel üzerine kurulmuştur. Sâvî şöyle der: Bu âyet; Peygamberi (s.a.v.) teselli etmektedir. Yani, ey Muhammed! Münafıkların varlığına üzülme. Çünkü bu, Allah'ın ezelî bir kanunudur. Onların bulunmadığı hiçbir zaman olmamıştır.[126] Bundan sonra Yüce Allah kıyameti ve ondaki korkunç halleri anlatarak şöyle buyurdu:

63. يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ Ey Muhammed! Müşrikler, alay ve eğlence yollu, sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ Onlara de ki: Ben onun zamanını bilmiyorum. Onu, ancak gaybları çok iyi bilen Allah bilir. Allah, bir hikmete binaen onun vaktini gizlemiş, onu, ne derecesi yüksek yakın bir meleğe, ne de gönderilmiş bir peygambere bildirmiştir. وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا Kıyametin yakın bir zamanda kopacağını sen nerden bileceksin? Ebussuûd şöyle der: Burada acelecileri, tehdit ve yanlışını bulmak için soru soranları susturmak vardır. Zamir yerinde açık ismin kullanılması, meseleyi daha açık ifade etmek ve korkunçluğunu göstermek içindir.[127]

---

124 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/231.
125 Kurtubî, 14/247.
126 Sâvî Hâşiyesi, 3/288.
127 Ebussuûd, 4/220.

64. إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ Şüphesiz Allah, inkârcıları kovup rahmetinden uzaklaştırmıştır. وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا Ve onlar için, alevli, şiddetli ateş hazırlamıştır.

65. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Onlar Cehennemde ebedî olarak kalıcıdırlar: لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا Onları Cehennemden çıkarıp Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcı ve dost bulamazlar.

66. يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ Yüzleri, ateşte kızartılan et gibi, bir yönden diğer yöne çevrildiği gün, يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا Kaçırmış oldukları fırsatların hasretini çekerek şöyle derler: Keşke Allah'a ve Rasulü'ne itaat etseydik de bu horlayıcı azabı çekmeseydik.

67. وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا Derler ki: Ey Rabbimiz! Biz, aramızdaki önderlere ve ileri gelenlere uyduk. Onlar da bizi hidayet ve iman yolundan saptırdılar.

68. رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ Ey Rabbimiz! Onlara bizim azabımızın iki katını çektir. Çünkü onlar, bizim yoldan çıkmamıza sebep oldular. وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا Onları, lanetin en büyüğü ve en şiddetlisi ile lanetle. Bundan sonra Yüce Allah, Yahudilerin, peygamberlerine eziyet verdikleri gibi, mü'minleri Rasulullah'a eziyet vermekten sakındırarak şöyle buyurdu.

69. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا Ey inananlar! İsrailoğulları gibi olmayın. Onlar, peygamberleri Musa'ya eziyet ettiler. Aşırı derecede utangaç olduğu ve vücudunu iyice örttüğü için Musa'yı delilik veya alaca hastalığı ile itham ederek üzmüşlerdi. Yüce Allah da onun bu gibi hastalıklardan uzak olduğunu ortaya koydu ve kendisini itham ettikleri hususta Yahudileri yalancı çıkardı. Buhârî, Ebû Hüreyre (r.a.)'dan, Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini rivayet eder: Musa (a.s.) çok utangaç, vücudunu çok örten bir adam idi. Hayâ duygusundan dolayı iyice örtündüğü için teninden hiçbir şey görünmezdi. İsrailoğullarından bazıları ona eziyet etti. Dediler ki: O, sadece tenindeki bir kusurdan dolayı bu şekilde örtünüyor. Onda ya alaca hastalığı, veya delilik ya da bir âfet var. Yüce Allah, Hz. Musayı (a.s.), onların dedikodusundan kurtarmak istedi. Musa (a.s.), bir gün tekbaşına kaldı. Elbisesini çıkarıp taşın üzerine koyarak yıkandı. Yıkanmayı bitirince elbisesini almak için yöneldi. Taş, elbisesini kaçırıyordu. Musa (a.s.) asâsını alarak taşın peşine düştü. "Ey taş; elbisem! Ey taş, elbisem" demeye başladı. Neticede, İsrailoğullarından bir grubun yanından geçti. Onu çıplak olarak, Allah'ın en güzel yaratığı halinde gördüler. Allah, Yahudilerin dedikodusundan onu böylece aklamıştı..."[128] وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا Hz. Musa, Allah katında yüksek bir dereceye, makama ve şerefe sahipti. İbn Kesîr şöyle der: Rabbi katında onun şeref ve itibarı vardı. Ne istediyse Allah ona verdi.[129]

128 Buhârî, Tefsîr, 33/11, Enbiyâ sûresi, 28.
129 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/116.

70. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا Ey iman edenler! Bütün söz ve fiillerinizde Allah'ın gözetiminde olduğunuzu bilin. O'nun razı olacağı doğru söz söyleyin. Taberî şöyle der: Yani, haksız değil, âdil, batıl değil hak söz söyleyin.[130]

71. يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ Böyle yaparsanız, Allah sizi iyi amel işlemeye muvaffak kılar ve yaptığınız bu iyi amelleri kabul eder. İbn Abbas şöyle der: Güzel amellerinizi kabul eder. وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ Günahlarınızı siler. وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse, istediği gayeye ulaşır.

Yüce Allah, kullarına güzel ahlâkı gösterdikten sonra, insanlığı mükellef kıldığı şer'î emirlerin yüceliğine dikkat çekerek şöyle buyurdu:

72. إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا Biz, farzları ve şer'î teklifleri göklere, yere ve oturmuş dağlara arzettik. Fakat onlar bu emâneti yüklenmeyi kabul etmediler, ağırlığından ve şiddetinden korktular. Bundan maksat, emânetin büyüklüğünü ve yükün ağırlığını tasvir etmektir. Ebussuûd şöyle der: Yani, bu emânetin şanı o kadar yücedir ki, kuvvet ve sağlamlıkta darb-ı mesel olan o büyük cisimler, emâneti gözetecek şuur ve idrake sahip olsalar ve bununla mükellef kılınsalardı, kabul etmezler ve bundan kaçınırlardı.[131] İbn Cüzeyy şöyle der: Emânet, itaatlere sarılmak ve masiyetleri terketmek gibi, şer'î tekliflerdir. Bir görüşe göre, mâlî emânettir. Sahih olan, tekliflerin umumî olmasıdır: Emânetlerin arzedilmesi, iki türlü tefsir edilebilir: Biri, Allah bu varlıklar için anlayış melekesi yaratmış ve emânetler hakîkî manada onlara verilmiş, fakat onlar bundan korkmuş ve onu yüklenmekten kaçınmışlardır. Diğeri ise, bundan maksat, emânetin şanını yüceltmek ve onun ağır bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktır. Şöyle ki, eğer bu emanet göklere, yere ve dağlara yüklenseydi, bunlar mutlaka onu yüklenmeyi kabul etmez ve ondan korkarlardı. Bu, bir nevi mecâzdır. Bu, senin şu sözüne benzer: Ağır yükü hayvana yükledim. Fakat o, taşımayı kabul etmedi. Bundan maksat, hayvan onu taşıyamadı" demektir.[132] وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا İnsan o emaneti yüklendi. Şüphesiz o nefsine çok zulmedici, işlerin sonucu hususunda da çok câhildir. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yüce Allah, "أبين kabul etmediler" sözüyle, onların muhalefet ettiklerini kastetmedi. Onlar sadece korktukları için kabul etmediler. Çünkü emaneti arz, zarûrî değil, ihtiyârî idi.[133]

73. لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ Bunun sonucu olarak Allah, münafık erkek ve kadınlar ile Allah'a ortak koşan erkek ve kadınlara azap edecektir. İbn Kesîr der ki: Allah emaneti yani teklifleri Ademoğulları'na yükledi ki, sonunda, iman ettiklerini açıklayıp inkâr ettiklerini gizleyen münafıklar ile, açıktan ve gizlice inkâr eden müşrikleri cezalandırsın. "وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ Ve Allah iman edenlere merhamet etsin, tevbelerini kabul edip günahlarını bağışlasın ve

130 Taberî, 22/32.
131 Ebussuûd, 4/221.
132 et-Teshîl, 3/145.
133 Zâdu'l-mesîr, 6/428.

kendilerinden razı olsun. وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah'ın, mü'minler için mağfireti geniştir. Şöyle ki, geçmiş günahlarını affetmiştir. Onlara karşı merhametli olup çeşitli ikramlarla lütufta bulunmuş ve sevap vermiştir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "لا تدخلوا بيوت النبي Peygamber'in evlerine girmeyin" cümlesindeki izafet evlerin şereflendirilmesi içindir. Çünkü evler, Peygambere (s.a.v.) nisbet edilince şeref kazanmıştır.

2. "ادخلوا Girin" ile "انتشروا dağılın" "ان تبدوا açığa çıkarırsanız" ile "او تخفوا veya gizlerseniz" ve "ثقفوا bulundular" ile "اخذوا yakalandılar" arasında tıbâk vardır.

3. "فيستحيي منكم Sizden utanır" ile "والله لا يستحيي من الحق Allah hakkı açıklamaktan haya etmez" arasında tıbâk-ı selb vardır.

4. "لئن لم ينته المنافقون Eğer münafıklar son vermezlerse..." den sonra "والمرجفون yalan haber yayanların söylenmesi, umumdan sonra hususun zikredilmesidir. Çünkü yalan haber yayanlar münafıkların kendileridir. Yüce Allah, yaptıklarının çok çirkin olduğunu vurgulamak ve âdîliklerini göstermek için, önce genel, sonra özel olarak zikretti.

5. "Mübâlağa ifade etmek için فعول ve فعيل kalıpları kullanılmıştır. Mesela: "إنه كان ظلوما جهولا insan oğlu çok zalim ve çok câhildir." "بكل شئ عليما Allah, herşeyi bilendir" "على كل شهيدا Allah, herşeyi görendir. ...

6. Te'kîd için (vurgulama) fiille birlikte mastarı getirilmiştir. Mesela: "وقتلوا تقتيلا şiddetle öldürüldüler", "وسلموا تسليما ona tam bir selâm verin" gibi.

7. يقولون يا ليتنا أطعنا الله وأطعنا الرسولا Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat , etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik, derler" âyetinde, temennî yoluyla üzüntü ve hasret ifadesi vardır.

8. "لا تكونوا كالذين آذوا موسى Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın" cümlesinde mürsel mücmel teşbîh vardır.

9. إنا عرضنا الأمانة على السموات والأرض والجبال Emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır: Yüce Allah, büyüklüğü, şanının yüceliği ve önemi hususunda emânetin, ağır şeylerden olduğunu temsîli olarak anlattı. Şöyle ki, bu emânet eğer göklere, yere ve dağlara verilseydi, onlar, en kuvvetli ve muhkem varlıklar olmalarına rağmen almaktan kaçınır ve korkarlardı. İşte bu ifâde, emaneti yüklenmenin dikkat ve itina isteyen bir iş olduğunu, neticesinden korkulması gerektiğini vurgulayan parlak bir misaldir.

10. "ليعذب الله المنافقين والمنافقات Sonunda Allah, münafık erkek ve kadınları cezalandırsın" cümlesi ile ويتوب الله على المؤمنين والمؤمنات Allah, mü'min erkek ve kadınların tevbesini kabul etsin" cümlesi arasında latîf mukâbele vardır. Sûrenin bu âyetle sona erdirilmesi, edebiyatçıların "Reddu'l-acez ale's-sadr" dedikleri edebî sanatlardandır. Çünkü sûrenin başlangıcı münafıkları yerme hakkında idi. Sonu da, münafıkların sonunun kötülüğünü açıklamaktadır. Dolayısıyle başlangıçla son arasındaki uygunluk münasebetiyle söz güzel olmuştur.

11. "إن الله وملائكته يصلون على النبي Allah ve melekleri Peygambere salât ederler" cümlesinde Peygamber'e (s.a.v.) övgü vardır. Cümlenin bu kalıpta gelmesinde, beyan ilmi bakımından birkaç edebî incelik vardır:

a. Önemine binâen, haber cümlesi إن edatıyla te'kîd edilmiştir.

b. Süreklilik ifade etmesi için, isim cümlesi ile söylenmiştir.

c. Cümle, başlangıçta ان الله ile, isim cümlesi olarak başlamış, sonunda يصلون ile fiil cümlesi olarak bitmiştir. Bu durum,Yüce Allah'ın, Rasulü'nü övmesinin zaman zaman yenilenerek devam ettiğine işaret eder. Bu ince sırrı bir düşünün.

12. "أعد لهم سعيراً، لا يجدون لهم ولياً ولا نصيراً، والعنهم لعنا كبيراً gibi, âyet sonlarının birbirine uygunluğu vardır. Çünkü bu durum kulağa hoş gelmektedir. Bu da, ifadeyi güzelleştiren edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına şöyle..." meâlindeki âyet güzel bir nükteye işaret eder. Bu nükte de şudur: Davet ancak, davetçi o davete kendinden ve aile fertlerinden başlarsa meyve verir. İşte şer'î örtünmeye, peygamberin eşleri ve kızları ile başlanmasının sırrı budur.

KADINLARIN YÜZLERİNİN AÇILMASININ MÜBAH OLDUĞUNU SÖYLEYENLERİ RET ve ÖRTÜLMESİNİN GEREKTİĞİNE DAİR, TEFSİRCİLERİN BAZI GÖRÜŞLERİ

1. İbn Kesîr, şöyle der: Yüce Allah, mü'minlerin kadınlarına, herhangi bir ihtiyaç için evlerinden çıktıklarında, başlarının üstünden cilbâblarla yüzlerini örtmelerini emretti.

2. İbnu'l-Cevzî, "Cilbâblarını üstlerine alsınlar" meâlindeki âyetin tefsirinde şöyle der: Hür oldukları anlaşılsın diye başlarını ve yüzlerini örtsünler.

3. Ebussuûd şöyle der: Âyetin manası şöyledir: Herhangi bir sebeple dışarı çıkmak istediklerinde, cilbâblarla yüzlerini ve bedenlerini örtsünler.

4. Taberî şöyle der: İhtiyaçları için dışarı çıktıklarında, kendilerine herhangi bir fâsığın kötülük etmemesi için, saçlarını ve yüzlerini açıp da giyimlerinde câriyelere benzemesinler.

5. Ebû Hayyân şöyle der: عليهن Sözünden maksat, "yüzlerinin üzerine"dir. Çünkü, Câhiliyye döneminde onların açık olan yeri yüzleriydi.

6. Cessâs şöyle der: Âyet, genç kadına, kalbinde eğrilik bulunanların kendisinden herhangi bir ümide kapılmamaları için, yabancılara karşı yüzünü örtmesinin emredildiğini gösterir.

İşte bunlar, kadının, yüzünü örtmesinin gerekli olduğuna dair, tefsir imamlarının görüşlerinden bir özettir.

Allah hakkı söyler ve doğruya iletir.[134]

Yüce Allah'ın yardımıyle "Ahzâb sûresi"nin tefsiri bitti.

134 Şer'î tesettürün şartları, nasıl örtünüleceği ve bunun emredilmesindeki hikmetle ilgîli bilgi için, bkz, "Revâiu'l-beyân fi tefsîri ayâti'l-ahkâm mine'l-Kur'ân" adlı kitabımız 2/387.

SEBE' SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 54 âyettir.

Sûreyi Takdim

Sebe' sûresi, İslâm inançları konusuna önem veren ve Allah'ın birliğini, peygamberliği, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri isbât gibi dinin esaslarını ele alan Mekkî sûrelerdendir.

Bu mübarek sûre, mahlukatı yoktan yaratan, âlemlerin işlerini sağlam yapan, hikmetiyle kâinatı idare eden Allah'ı yüceltmekle söze başlar. Allah, yaratan, yoktan var eden ve hikmet sahibidir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığı birşey O'nun bilgisinden gizli kalmaz. İşte bu, âlemlerin Rabbinin birliğini gösteren en büyük delillerdendir.

Sûre, önemli bir meseleden söz eder ki, o da, müşriklerin ahireti inkâr etmeleri ve öldükten sonra dirilmeyi yalanlamalarıdır. Dolayısıyle sûre, Rasulullah (s.a.v.)'a, bedenler yok olduktan sonra tekrar diriltileceğine dair Yüce Rabbine and içmesini emretti: "İnkârcılar, kıyamet saati bize gelmeyecek dediler. De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için, o, mutlaka size gelecektir..."

Bu mübarek sûre, bazı peygamberlerin kıssalarını ele alır. Mesela, Davut ve oğlu Süleyman (a.s.)'ı ve Yüce Allah'ın onlara verdiği çeşitli nimetleri anlatır: Rüzgârı Süleyman (a.s.)'ın emrine vermesi, kuşları ve dağları da Davut (a.s.) ile birlikte tesbih ettirmesi gibi. Bu sûrede bunların anlatılmasından maksat, Yüce Allah'ın, bu peygamberlere bu büyük lütuflarla vermiş olduğu nimetini açıklamaktır.

Bu mübarek sûre; müşriklerin, peygamberlerin sonuncusunun risaleti etrafındaki bazı şüphelerini de ele alır. Kesin delillerle onların şüphelerini reddeder. Aynı zamanda Allah'ın varlığı ve birliğini gösteren kesin deliller getirir.

Sûre, müşrikleri, bütün mahlukatın işlerinin idaresi elinde bulunan Bir ve her şeye Kâdir Allah'a imana çağırarak sona erer.

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede Sebe' kıssasını anlattığı için buna "Sebe' sûresi" denildi. Sebe'liler; Yemen'in yöneticileriydi. Buranın halkı nimet , bolluk, huzur ve sükûnet içerisinde idiler. Bağ ve bahçeler içerisinde yaşıyorlardı. Nimete karşı nankörlük edince, Yüce Allah Arim Seli ile onları yok etti ve ders alacak olanlar için bir ibret kıldı.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ
وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ۝١ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ
مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝٢ وَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَا تَاْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبِّي لَتَاْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَآ اَصْغَرُ
مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ۝٣ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
۝٤ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِينَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ
اَلِيمٌ ۝٥ وَيَرَى الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٦
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ اِذَا
مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ اِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝٧
اَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
فِي الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيدِ ۝٨ اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ
اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنْ نَشَاْ نَخْسِفْ
بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَآءِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ۝٩ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا
يٰجِبَالُ اَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۝١٠ اَنِ اعْمَلْ
سٰبِغٰتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ۝١١ وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ

وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ
رَبِّهِ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِن مَّحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَّاسِيَاتٍ ۚ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ
إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Hamd göklerde ve yerde bulunanların hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sâhibidir, her şeyden haberi olandır.**
2. **Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, esirgeyendir, bağışlayandır.**
3. **İnkârcılar, bize "ihânet germeyecek", dediler. De ki: "Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre miktârı hiçbir şey, O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık kitapta yazılıdır.**
4. **İnanıp iyi işler yapanları mükâfatlandırmak için (her şeyi açık bir kitapta tesbît etmiştir). Onlar için büyük bir mağfiret ve güzel bir rızık vardır.**
5. **Âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar için de, iğrenç ve elem verici bir azap vardır.**
6. **Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilirler, onun mutlak gâlip ve övgüye layık olan Allah'ın yoluna ilettiğini görürler.**
7. **Kâfir olanlar şöyle dediler: Didik didik parçalandığınız vakit yeniden dirileceğinizi söyleyerek size birtakım haberler veren kişiyi gösterelim mi?**
8. **"Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etmiştir? Yoksa onda delilik mi var? " dediler. Hayır! Ahirete inanmayanlar azapta ve derin bir sapıklık içindedirler.**

9. Onlar, önlerinde ve arkalarında bulunan göğe ve yere bakmıyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız, ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda Rabbine yönelen her kul için bir ibret vardır.

10. Andolsun, Davut'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar, onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.

11. "Geniş zırhlar imâl et, dokumasını ölçülü yap. İyi işler yapın. Kuşkusuz ben, yaptıklarınızı görmekteyim" diye (vahyettik).

12. Sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı da Süleyman'ın emrine verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle Cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırız.

13. Onlar Süleyman'a kaleler, heykeller, havuzlar kadar geniş leğenler ve sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davut ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!

14. Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen güve gösterdi. Yıkılınca anlaşıldı ki Cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı:

KELİMELERİN İZAHI

يلج : Girer, وُلوج girmek demektir. "حتى يلج الجمل في سم الخياط Deve, iğne deliğine girmedikçe..."[1] meâlindeki âyette de bu manada kullanılmıştır.

يعرج : Yükselir. Göklere yükselmek manasına gelen مِعْراج bu köktentendir.

يعزب : Gizli kalır. Bir şey bir kimsenin gözüne görünmediğinde عزب عن عينه denir.

مثقال : Miskâl, ağırlık ve miktar demektir.

جِنّة : Cinne, delilik manasınadır. جُنّة İse, korunmak demektir.

كسَفا : Kisef, parçalar demektir.

أوبى : Tesbih et. تأويب Tesbih demektir.

سابغات: Sâbiğât, geniş ve mükemmel. Bir zırh veya elbise, bütün bedeni örtüp biraz da uzun olduğunda سبغ الدرع والثوب denir. Ebû Hayyân şöyle der: Sâbiğât, zırhlar demektir. Bu kelime aslında, تمام manasına gelen سُبوغ

1 A'râf sûresi, 7/40.

ile nitelemek demektir. Bu sıfat zırhta çok kullanıldığı için, zamanla, isim olarak zırh manasında kullanılmıştır. Nitekim, "çakıllık" manasına kullanılan أبطح kelimesi de bunun gibi zamanla isim olarak kullanılmıştır. Şâir şöyle der:

عليها أسود ضاريات لبوسهم سوابغ بيض لا يخرقها النبل

Onların üzerinde avcı aslanlar vardır. Ki, elbiseleri okların delemeyeceği beyaz ve uzun zırhlardır.[2]

السرد : Serd, örmek demektir. Burada zırhın halkalarını örmek manasınadır. Kurtubî der ki: Serd, aslında sağlam yapmak manasınadır. Şâir Lebîd şöyle der:

صنع الحديد مضاعفا أسراده لينال طول العيش غير مروم

Demirin (Zırhın) halkalarını kat kat yaptı ki, boyun eğmeksizin uzun ömür yaşasın.[3]

القطر : Kıtr, erimiş bakır.

جفان : Cifân, büyük çanak anlamına gelen جفنة kelimesinin çoğuludur.

الجوابي : Cevâbî, içinde su biriktirilen büyük havuz manasına gelen جابية kelimesinin çoğuludur. A'şâ şöyle der:

نفى الذم عن آل المحلق جفنة كجابية الشيخ العراقي تفهق

Iraklı Şeyhin dolmakta olan sarnıcına benzeyen büyük çanak, Muhallak ailesinden yerilmeyi yok etti.[4]

مِنْسَأة : Minsee, baston demektir. Kendisiyle korunulduğu ve zararlı şeyler uzaklaştırıldığı için, bastona bu isim verilinişitir. Şâir söyle der:

إذا دببت على المنسأة من كبر فقد تباعد عنك اللهو والغزل

İhtiyarlıktan dolayı bastona dayanarak yürüdüğünde, artık eğlence ve flört senden uzaklaşmıştır.[5]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Yüceltme yoluyla tam övgü, kâinatta ne varsa hepsinin yaratıcısı, mâliki ve onlarda tasarruf sahibi olan Allah'a mahsustur. Bunların hepsi O'nun mülkü, kullarıdır. O'nun kudreti ve tasarrufu altındadır. Sonsuz gücünden dolayı aynen övgü O'na mahsustur. Geniş rahmetinden dolayı yeryüzünde de övgü O'na mahsustur. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ Ahirette de övgü O'na mahsustur. Bütün övgüler O'nadır. O'ndan başka hiçkimse bu övgüye layık değildir.

2 el-Bahr, 7/255.
3 Kurtubî, 14/269.
4 Kurtubî, 14/275.
5 el-Bahr, 7/255.

Çünkü dünya ve ahirettekilere nimetini lütfeden O'dur. وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ Yaptığında hikmet sahibidir. Yarattıklarından haberdardır. Yaptıklarından herhangi birine itiraz edilemez.

2. يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا Bu âyet, Yüce Allah'ın bildiklerinden bazılarını açıklamaktadır. Yani Allah, yerin içine giren yağmuru, hazineleri ve ölüleri bilir. Ekinler, bitkiler, göze ve kuyu suları gibi, yerden çıkanları da bilir. وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ Yağmurlar, melekler ve rahmet gibi, gökten inen ve iyi ameller ve samimi dualar gibi, göğe yükselenleri bilir. وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ O, kullarına karşı çok merhametli, tevbe edenlerin günahlarını da çok bağışlayandır. Onları hemen cezalandırmaz. Bundan sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilmeyi ve kıyameti inkâr edenlerin sözlerini anlatarak şöyle buyurdu.

3. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَأْتِينَا السَّاعَةُ Senin kavminin müşrik olanları: "Aslâ kıyamet, öldükten sonra dirilme ve haşir yoktur" dediler. Beyzâvî şöyle der: Bu, kıyametin geleceğine dair yapılan vaatle alay etmek için, onun geleceğini inkâr etmek veya uzak görmektir.[6] قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: Yüce Allah'a andolsun ki, kıyamet, kesinlikle size gelecektir. Çare yok, bu mutlaka olacak. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, kıyametin kopacağına dair, Yüce Allah'ın, Rabbine yemin etmesini Rasulüne emrettiği üç âyetten biridir. İkinci âyet Yunus sûresindedir: "De ki, evet, Rabbime andolsun ki, o, şüphesiz gerçekleşecektir".[7] Üçüncüsü de Teğâbûn sûresindedir: "De ki, hayır, Rabbime andolsun ki, mutlaka diriltileceksiniz"[8] عَالِمِ الْغَيْبِ لا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلا فِي الأَرْضِ Yüce Allah, gözlerin görmediği ve onlardan gizli kalanı bilir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar bir şey O'na gizli kalmaz. وَلا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلا أَكْبَرُ Zerreden daha küçük ve daha büyük ne varsa إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ hepsi Levh-i mahfûz'dadır. Allah onları bilir. Bundan maksat şudur: Kâinatta bir zerre dahi Yüce Allah'ın bilgisinden gizli değildir. Hal böyle olunca, insanlar ve onların hallerini nasıl bilmez? Kemikler parçalanıp dağılsa da, Yüce Allah nerede parçalandığını ve nereye gittiğini bilir. Sonra, kıyamet günü onları tekrar diriltir.

4. لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Bunu Levh-i mahfûz'da saklamıştır ki bu dünyada güzel amel işleyen mü'minlere en güzel şekilde sevap versin. أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Onlar için günahlarının affı ve Naîm Cennetinde değerli güzel bir rızık vardır.

5. وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ Rasulümüzü mağlup ederek Kur'ân'ı yok etmek için çalışıp gayret sarfedenler var ya, onlar, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği ve Kur'ân etrafında yaydıkları şüphelerle Allah'ı âciz bırakacaklarını sanıyorlar. أُولَئِكَ

6 Beyzavî, 2/122.
7 Yunus sûresi, 10/53.
8 Teğâbûn sûresi 64/7. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/121.

لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ İşte o suçlular için, en kötü ve en elem verici azaplardan bir azap vardır. Katâde, "Ricz, kötü azaptır" der.

6. وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ Peygamber'in Ashâbından ilim sahipleri ve onlardan sonra gelip ilmiyle amel eden âlimler, sana indirilen bu Kur'ân'ın, kendisine batıl yaklaşamayan bir hak oldığıunu bilirler. وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ Ve yine bilirler ki o, kendisine tutunana, mağlup edilemeyen, herşeye gâlip olan ve zâtı, sıfatı ve fiillerinde övülmüş olan Allah'ın yolunu gösterir. Bundan sonra Yüce Allah, insanları Allah'ın dininden alıkoymak ve O'nun Rasulü ile alay etmek hususunda müşriklerin takip ettiği yolu anlatmak için şöyle buyurdu:

7. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ Kâfir olanlar şöyle dediler: "Didik didik parçalandığınız zaman yeniden dirileceğinizi haber veren adamı size gösterelim mi?" Mekke müşriklerinden, öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr eden kâfirler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kastederek dediler ki: Size çok acaip şeyler söyleyen bir adamı gösterelim mi? O şöyle diyor: Kabirlerde çürüyüp de bedenleriniz toprak içinde dağıldığı ve çürümüş toprak olarak herbirinin bir tarafa gittiği zaman, işte bu parçalanma ve dağılmadan sonra yeni bir yaratılışla yaratılacaksınız. Müşrikler'in bundan maksatları alay ve eğlenceye almaktır. Ebû Hayyân şöyle der: Bunu söyleyenler Kureyş kâfirleridir. Onlar bu sözü alay ve hayret yollu söylediler. Nitekim bir kimse, hayrete düşürmek istediği kişiye, "Sana, benzeri görülmemiş garip bir olay göstereyim mi?" der. Onlara göre, öldükten sonra dirilmek imkânsız olduğu için, bu olayın meydana geleceğini bildiren kimseyi, kendisine hayret edilen şahıs yerine koydular ve ismini söylemeyip alay yollu, "... bir adamı size gösterelim mi?" dediler. Halbuki onun ismi, Kureyş içerisinde en meşhur isimdir.[9]

8. افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ Allah hakkında yalan mı uyduruyor yoksa onda herhangi bir delilik var da bilmediklerini mi söylüyor? Yüce Allah, onları reddederek şöyle buyurdu: بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ Hayır, iş onların iddia ettiği gibi değildir. Onda yalan ve delilik yoktur. Aksine, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edip ahirete inanmayan o kâfirler hak karşısında, kendilerine ateşin azabını gerektiren bir sapıklık ve şaşkınlık içerisindedirler. Onlar, farkına varmadan sapıklığa düşmüşlerdir. Bu durum, son derece delilik ve aptallıktır. Âyette geçen بل edatı "ıdrâb" içindir: Yüce Allah kıyameti isbat etmek için deliller getirdikten sonra, tehdit ile birlikte Allah'ın birliğini gösteren başka bir delil getirerek şöyle buyurdu:

9. أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ O kâfirler, kendilerini her taraftan kuşatan göğü ve yeri görmediler mi? İnsan nereye yönelse ve nereye baksa, önünde ve arkasında, sağında ve solunda göğü ve yeri görür. Bunlar yaratıcının birliğini gösterir. Onlar bunu düşünüp de yeri göğü yaratanın, öldükten sonra insanları diriltebileceğini anlamıyorlar mı? Bundan sonra Yüce Allah, şu sözüyle

9 el-Bahr, 7/259.

إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ :onları tehdit etti Dilersek, Kârûn'a yaptığımız gibi onları yere batırırız, yahut Eyke halkına yaptığımız gibi, üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. O zaman, nereye kaçacaklar? İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yani, onlar nerede olurlarsa olsunlar, yerim ve göğüm onları kuşatır. Benim onlara gücüm yeter. Dilersem onları yere batırır; dilersem üzerlerine gökten parçalar yağdırırım.[10] إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ Şüphesizdir, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren eserlerden görmekte oldukları şeylerde, tevbe edip Allah'a dönen ve gördüklerini düşünen her kimse için delil ve ibret vardır. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah şunu murat ediyor: Bu yüksek ve geniş gökleri, alçak, uzun ve geniş yerleri yaratabilen kimse, bedenleri tekrar eski haline getirmeye ve çürümüş kemikleri toplamaya kâdirdir.[11]

Bundan sonra Yüce Allah, Davut (a.s.)'un kıssasını ve Allah'ın ona özel olarak verdiği büyük nimeti anlatmak üzere şöyle buyurdu:

10. وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا Buradaki لام موطئة، ل olup mahzuf bir yeminin cevabının başına gelmiştir. Yani, Allah'ın izzet ve celâli hakkı için, biz Davut'a, takdir edilemeyecek kadar bol ve büyük nimet verdik. Tefsirciler şöyle der: Allah'ın bu nimeti peygamberlik, Zebûr, dağların ve kuşların, onun emrine verilmesi, demiri yumuşatması, kendisine zırh sanatının öğretilmesi ve benzeri nimetlerdir. يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ Dedik ki, "Ey dağlar! Davut'la birlikte tesbih edin. O tesbih ettikçe siz de tesbih edin. Ey kuşlar! Siz de böyle yapın". İbn Abbas şöyle der: Davut (a.s.) tesbih ettiğinde, kuşlar da onunla birlikte tesbih ederdi. Okuduğunda, onu dinlemeyen hiçbir hayvan kalmazdı. O ağladığında hepsi ağlardı.[12] وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ Onun elinde demiri yumuşattık, hattâ hamur gibi oldu. Katâde şöyle der: Allah demiri onun emrine verdi. Dolayısıyle, o, demiri ateşe sokma ve çekiçle dövme ihtiyacını duymazdı. Demir onun elinde mum ve hamur gibi olurdu.

11. أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ "O demirden, insanı savaşın kötülüğünden koruyacak geniş zırhlar yap" dedik. Tefsirciler şöyle der: Davut (a.s.) demiri eline alırdı, demir sanki hamur olurdu. Ondan dilediğini yapardı, Günün kısa bir zamanında bin dirhemlik zırh yapardı. Bu paradan kendisi yer ve yoksullara dağıtırdı.[13] سابغات Kelimesi, mahzûf bir mevsûfun sıfatıdır, دروعا سابغات takdirindedir ki, bu da, giyenin bedenini örten hattâ sahibinin yerde sürteceği kadar fazla olan tam ve geniş zırhlardır. وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ Zırh örmede, halkaları birbirine uygun gelecek şekilde ölçülü hareket et. Sâvî şöyle der: Herbir halkayı diğerine uygun ve okun delemeyeceği kadar kalın, giyene ağır gelmeyecek şekilde dar yap. Hepsini bir oranda yap.[14] وَاعْمَلُوا

10 Zâdu'l-mesîr, 6/435.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/122.
12 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/436.
13 Kurtubî, 14/266.
14 Sâvî Hâşiyesi, 3/294.

صَالِحًا Ey Davut ailesi, sâlih amel işleyiniz. Babanızın gücüne ve makamına güvenmeyiniz. إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Kuşkusuz ben, yaptıklarınızdan haberdârım, onları gözetlemekteyim ve size onların karşılığını vereceğim. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, Davut (a.s.) için demiri yumuşattı. Neticede demir onun elinde hamur gibi oldu. Bu, Allah'ın kudretinde kolay bir şeydir. Çünkü demir, ateş vasıtasıyle, kendisiyle yazı yazılacak hale gelinceye kadar yumuşamaktadır. Hangi akıllı bunu Allah'ın gücünden uzak görür?[15] Zırhı halkalar halinde ilk yapan Davut (a.s.)'dur. Ondan önce zırhlar, ağır levhalar halinde idi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:" Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik".[16] Bundan sonra Yüce Allah, Davut (a.s.)'un oğlu Süleyman (a.s.)'a verdiği peygamberliği, melikliği ve yüce makamı anlatmak üzere şöyle buyurdu:

12. وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Rüzgâr onun emriyle gidiyordu. Onun sabahtan öğleye kadar ki yürüyüşü, gayretle yürüyen bir kimsenin bir aylık yürüyüşü kadardı. Öğleden akşama kadar olan yürüyüşü de yine bir aylık idi. Tefsirciler şöyle der: Allah rüzgârı onun emrine verdi. Rüzgâr, sayılı birkaç saatte onu uzak mesafelere götürürdü. Onu ordusuyla birlikte taşır ve ülkeden ülkeye götüiürdü: Sabahtan öğleye kadar onu bir aylık mesafeye götürür, akşama kadar da, bir aylık mesafeden geri getirirdi. Böylece bir günde, ona iki aylık, mesafe katettirirdi. وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ Onun için bakırı da eriittik. Hattâ bakır yerden fışkıran su gibi akardı. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, açık ve parlak bir mucize olarak, Davut (a.s.) için demiri yumuşattığı gibi, Süleyman (a.s.) için de bakırı akıttı. وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ Cinleri de onun emrine verdik. Cinler onun emri ve isteği ile, ne dilerse yapıyordu. Bunlar insanların yapamayacağı işlerdendir. Bütün bunlar, Allah'ın emri ve emre hazır hale getirmesiyle olmuştur. وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ Onlardan kim, kendisine emrettiğimiz, Süleyman'a itaattan yan çizerse, ahirette ona alevli ateşi tattırırız. Bundan sonra Yüce Allah, Cinlerin mükellef kılındığı işleri anlatarak şöyle buyurdu:

13. يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ Cinler, Süleyman'a, istediği yüksek köşkler ve bakır ve camdan çok güzel heykeller yaparlardı. Hasan el-Basrî şöyle der: O zaman heykel haram değildi. Allah'tan başkasına ibadet edilmesin diye, kötülüğe giden yolları kapatmak için bizim şeriatımızda haram kılınmıştır. وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ Havuzlara benzer, büyük çanaklar yaparlardı. İbn Abbas : كالجواب "havuz gibi" anlamındadır. وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ Ve sabit büyük kazanlar yaparlardı. Bunlar, büyüklük ve ağırlıklarından dolayı yerlerinden oynamazdı. İbn Kesîr şöyle der: القدور الراسيات Büyük oldukları için, yerlerinde duran, hareket etmeyen ve sağa sola döndürülmeyen

15 Tefsir-i Kebîr, 25/245.
16 Enbiyâ sûresi, 21/80.

kazanlar demektir.[17] اعْـمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا Onlara dedik ki: Ey Davut hanedanı! Bu yüce nimetlerden dolayı Rabbinize şükredin. Rabbiniz bu büyük nimeti ve yüce makamı sadece size verdi. Yüce Allah'a şükretmek için O'na itaata çalışın" وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ Kullardan, Allah'ın nimetine şükredenler azdır. İbn Atıyye şöyle der: Burada, Allah'a şükretmeye teşvik ve uyarı vardır.[18] Bundan sonra Yüce Allah, Süleyman (a.s.)'ın nasıl öldüğünü haber vererek şöyle buyurdu:

14. فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ Biz Süleyman'ın ölümüne hükmedip de, ona ölüm gelince, مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلاَّ دَابَّةُ الأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ onun ölümünü Cinlere, güve denilen bir haşereden başkası bildirmedi. O güve, Süleyman (a.s.)'ın asasını yiyordu. فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتْ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ Süleyman (a.s.) asâsından düşünce, ortaya çıktı ki, eğer Cinler, insanların iddia ettikleri gibi gaybı bilselerdi. مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ O kadar uzun süre o mesakkatli iş içinde durmazlardı. Tefsirciler şöyle der: İnsanlar, Cinlerin gelecekte olacak gâib şeyleri bildiklerini söylerlerdi. Süleyman (a.s.), mihrâbında asâsına yaslanmış olarak namaz kılmak üzere durmuştu. Öldü ve o hal üzere bir sene kaldı. Cinler, onun öldüğünden habersiz, o zor işleri yapmaya devam ettiler. Nihâyet güve, Süleyman'ın asâsını yedi de Süleyman (a.s.) yere düştü. Bunun üzerine öldüğünü anladılar. İnsanlar da anladı ki, Cinler gaybı bilmiyorlar. Çünkü Cinler gaybı bilselerdi, uzun süre bu meşakkatli işi yapmazlardı. Hz. Süleyman (a.s.) öldüğü halde, onun sağ olduğunu sanıyorlardı:

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الحمد لله Hamd, Allah'a mahsustur" cümlesinde, mübtedâ ile haberin marife olması hasr ifade eder. Yani, tam manasıyle hamde, Allah'tan başka hiç kimse layık değildir.

2. "يلج Girer ile يخرج çıkar, ينزل iner ile yükselir ve اصغر en küçük ile اكبر en büyük" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

3. "وهو الحكيم الخبير O, hikmet sahibi ve her şeyden haberdâr olandır", وهو الرحيم الغفور O, çok merhametli ve çok bağışlayandır" ve "وقليل من عبادي الشكور Kullarımdan çok şükreden azdır" âyetlerindeki فعيل ve فعول kalıpları, çokluk ifade eden kalıplardır.

4. "ليجزي الذين آمنوا وعملوا الصالحات İman edip sâlih amel işleyenlerin mükâfatını

17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/124 .
18 Kurtubî, 14/277.

vermesi için" ile والذين سعوا في آياتنا معاجزين âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışırcasına uğraşanlar" arasında mukâbele vardır. Yüce Allah mağfireti ve değerli rızkı güzel amel işleyenler için mükâfat, azabı ve elem verici iğrenç cezayı da, suçlulara, karşılık olarak vermiştir.

5. "هل ندلكم على رجل ينبئكم Size haber verecek bir adamı gösterelim mi? cümlesindeki soru, alay ve istihzâ ifade eder. Onların bundan maksatları, Peygamber'le (s.a.v.) alay etmektir. Peygamber'in (s.a.v.), tanınmayan bir adam olduğuna işaret etmek için adını zikretmediler. Sanki o, bilinmeyen bir insanmış.

6. "آتينا داود منا فضلا Katımızdan Davut'a lütufta bulunduk" cümlesinde فضلا kelimesinin nekre olarak getirilmesi, nimetin büyüklüğünü vurgulamak içindir. "Büyük bir nimet verdik" demektir. Davut'un, "fazl" kelimesinden önce söylenmesi ona verilen önemi ve nimete teşviki ifade eder.

7. "غدوها شهر ورواحها شهر Sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir aydır" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Sabah gidişi bir aylık mesafe akşam dönüşü de bir aylık mesafedir" demektir.

8. "وجفان كالجواب Havuzlar gibi çanaklar" terkibinde teşbîh vardır. Teşbîh edatı zikredildiği, vech-i şebeh de hazfedildiği için buna mürsel mücmel teşbîh denir.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا
مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ
جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾
ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا ۖ وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا
فِيهَا السَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا
رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ
وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا
مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ
مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُو مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ
لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ
﴿٢٣﴾ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۙ وَإِنَّا
أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُل لَّا تُسْأَلُونَ
عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا
ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۚ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ

الَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ
مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ
يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ
يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾
قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ
عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُم بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَن نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

15. Andolsun, Sebe' kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda diğeri solda iki bahçeleri vardı. "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin, güzel bir ülke ve çokça bağışlayan bir Rab var" denildi.

16. Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik.

17. Nankörlük ettikleri için onları böyle cezâlandırdık. Biz nankörden başkasını cezâlandırır mıyız?

18. Onların yurdu ile, içlerini bereketlendirdiğimiz memleketler arasında, birbirinden görünen nice beldeler varettik ve bunlar arasında yürümeyi mesâfelere ayırdık. "Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin, dolaşın" dedik.

19. Bunun üzerine, "Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır" dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, dillere destan ettik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

20. Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında hepsi ona uydular.

21. Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfûzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırdedip bilelim diye (ona bu fırsatı verdik). Rabbin gerçekten her şeyi koruyandır.

22. De ki: "Allah'tan başka tanrı saydığınız şeyleri çağırın! Onlar ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sâhiptirler. Onların buralarda hiç bir ortaklıkları da yoktur, Allah'ın da onlardan bir vardımcısı yoktur."

23. Allah'ın huzûrunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefâati fayda vermez. Nihâyet onların yüreklerinden korku giderilince: "Rabbiniz şefâat hakkında ne buyurdu?" derler. "Hak olanı buyurdu" derler. O, yücedir, büyüktür.

24. De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" De ki: "Allah! O halde biz veya siz, (ikimizden biri), ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."

25. De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz, biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz."

26. De ki: "Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en âdil hüküm veren, hakkıyla bilendir."

27. De ki: O'na koştuğunuz ortaklarınızı bana gösterin. Hayır! Bilakis, yegâne gâlip ve her şeyi hikmetle idâre eden ancak Allah'tır.

28. Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

29. "Eğer sözünüzde doğru iseniz bu vaadettiğiniz ne zaman kopacak?" derler.

30. De ki: "Size öyle bir gün vaadedilmiştir ki, siz ondan ne bir saat geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz."

31. Kâfir olanlar dediler ki: "Biz hiçbir zaman bu Kur'ân'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız." Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara, "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk" derler.

32. Büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara "Size hidâyet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik Bilakis siz suç işliyordunuz" derler.

33. Zayıf sayılanlar da, büyüklük taslayanlara, "Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz" derler. Artık azabı gördüklerinde, pişmanlıklarını içlerine atarlar, biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar, ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Davut ve Süleyman (a.s.)'ın kıssalarını anlatmak sûretiyle nimetine şükredenlerin durumunu açıkladıktan sonra, burada da Sebe' kavminin kıssasını anlatarak nimetlerine karşı nankörlük edenlerin durumlarını açıkladı. Bunları, Kureyş'e öğüt vermek, onları sakındırmak ve Allah'ın nimetlerine nankörlük edenlerin başlarına gelen belâ ve musibetlere dikkatlerini çekmek için anlattı. Sonra da, kendisine kulluk edip şükretsinler diye, Mekke kâfirlerine olan nimetlerini hatırlattı.

KELİMELERİN İZAHI

سبأ : Sebe', Yemen de oturan bir Arap kabilesi olup ataları Sebe' b. Yeşcüb b. Kahtan'ın adıyla anılırlar.

العرم : Arim, iki şey arasında bulunan engel demektir. Nehhâs şöyle der: Önünde bir engel bulunduğu halde, iki dağ arasında toplanan yağmur suyuna "Arim" denir.[19]

خمط : Hamt, acı ve tiksindirici demektir. Zeccâc şöyle der: Yenilmesi mümkün olmayacak derecede acı olan her bitki hamt'tır. Müberrid de şöyle der: İştah almayacak şekle dönüşen her şey. Süt ekşidiğinde ona da "hamt" denir.

19 Kurtubî, 14/286.

اثل : Esl, meyvesiz bir ağaç. Ferrâ şöyle der: Esl, tarfâ ağacının bir benzeridir. Ancak o, tarfâdan daha uzundur. Rasulullah (s.a.v.)'ın minberi ondan yapılmıştı. Tekili أثلة dir.

سدر : Sidr ağacı. Ferrâ der ki: O, servidir. Ezherî de şöyle der: Sidr iki türlüdür. Birincisi, kendisinden faydanılmayan ve yaprağı da sabun olarak kullanılmaya elverişli olmayandır. Yenilmeyen kokulu bir meyvesi vardır. İkincisi, su üzerinde biten, meyvesine nibk denilen, yaprakları sabun olarak kullanılabilen sidr ağacıdır.[20]

ظهير : Zahîr, yardımcı demektir.

الفتاح: Fettâh, kadı ve hak ile hükmeden hâkim.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

15. لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ Buradaki لام موطئة، ل olup, kendisinden sonra gelen cümlenin, mahzuf bir yeminin cevabı olduğunu ifade eder. Yani, Allah'a andolsun ki, Sebe' kavminin Yemen'de yurtlarının bulunduğu yerde, Allah'ı ve O'nun, iyi iş yapanlara iyiliklerinin karşılığını, kötü iş yapanlara da kötülüklerinin karşılığını verebileceğini gösteren büyük bir alâmet vardır. Allah, nimetine karşı nankörlük ettikleri için, Sebe kavminin düzenlerini bozdu, en kötü bir şekilde dağıttı, mülklerini harap etti ve ibret alacak olanlar için onları bir ibret kıldı. Bundan sonra Yüce Allah, o nimetin ne olduğunu açıklamak üzere şöyle buyurdu: جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ Onların sağlı-sollu iki büyük bahçesi vardı. Bu bahçelerde her türlü meyveler bulunurdu. Vadinin sağında da solunda da güzel güzel bahçeler yer alıyordu. Katâde şöyle der: Bahçelerinde ağaçlar ve meyveler vardı. İnsanlar onların gölgelerinde neşelenirdi. Kadın, başına sepet veya zenbil alarak ağaçların altında yürürdü. Ağaçlardan, külfetsiz ve koparma olmadan, zenbili dolduracak kadar meyve dökülürdü. Zira meyveler çok ve olgundu.[21] Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah, sadece iki bahçeyi kastetmedi. Aksine bahçelerden iki grubu kastetti ki, bunlardan bir grup yurtlarının sağ tarafında, bir grup da sol tarafında idi. Bahçeler birbirine çok yakın ve içiçe olduğu için bir bahçe gibi idiler. Bu sebeple, her birine bir bahçe denildi.[22] كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ Peygamberlerin diliyle onlara dedik ki: Allah'ın lütfundan ve nimetlerinden yiyin . Bunlara karşılık Rabbinize şükredin. بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ Yaşadığınız bu ülke, güzel bir ülkedir. Toprağı iyi, havası güzeldir. Geliri çoktur. Size rızık veren ve şükretmenizi emreden Rabbiniz de, kendisine şükredeni çok bağışlayan Rab'dır.

20 el-Bahr, 7/256.
21 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/126.
22 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/85, el-Keşşâf, 3/454.

16. فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ Onlar Allah'a itaat etmek, şükretmek ve peygamberin emirlerine uymaktan yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine harap ve yok edici seli gönderdik. Onun şiddeti ve çokluğu karşısında durulamaz. Bütün bahçelerini ve evlerini sel aldı. Taberî şöyle der: Onlar peygamberlere inanmaktan yüz çevirince, sellere engel olan o baraj delindi. Sonra da su taşıp, bağ ve bahçeler sel altında kaldı. Sel, tarlalarını ve yurtlarını harap etti.[23] وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ O zengin bahçeleri acı ve tiksindirici meyvesi bulunan kupkuru bahçeler haline getirdik. وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ Bu kuru bahçelerde esil ve sidr ağaçları gibi, meyvelerinden faydalanılmayan bazı ağaçlar da vardı. Râzî şöyle der: Yüce Allah onların üzerine mallarını alıp götüren, evlerini harap eden bir sel gönderdi. Dikenli ve meyvesi acı olan her çeşit ağaca hamt denir. Esl ise, tarfâ türünden bir ağaçtır. Sadece bazı zamanlarda meyve verir. Üzerinde, tadı ve özelliği bakımından meşe palamutuna benzer veya ondan daha küçük bir meyve bulunur. Sidr ise, bilinen bir ağaçtır. Âyette, Yüce Allah sidr için, "az" tabirini kullandı. Zira o, Arapların en değerli ağaçlarındandır. Yüce Allah, bu âyetle, bahçelerin hangi yolla harap edildiğini açıkladı. İçinde bakım yapan insanların bulunduğu bahçelerde, bu bakım sebebiyle güzel meyveler olur. Bu bahçeler yıllarca bakımsız kalırsa, orman ve çalılık haline gelir, ağaçlar birbirine dolaşır, zararlı bitkiler yetişir. Meyveler azalıp ağaçlar çoğalır.[24] Tefsirciler şöyle der: Harap edilen bahçelerin yerine onlara verilenlere de "bahçe" denilmesi bir nevi alaydır. Çünkü esl, sidr ve dikenli ve acı meyveli ağaçların bulunduğu yere bahçe denmez. Bunlar hemen hemen hiç faydalanılmayan ağaçlardır. Bu yerlere, müşâkelet yoluyla bahçe denilmiştir.

17. ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا Onlara verdiğimiz bu korkunç ceza, inkârlarından dolayıdır. وَهَلْ نُجَازِي إِلاَّ الْكَفُورَ Biz böyle şiddetli cezayı, ancak aşırı derecede kâfir olanlara veririz. Mücâhid şöyle der: Yüce Allah sadece, inkârda aşırı gidenleri cezalandırır. Çünkü Allah mü'minin günahlarını örter. Kâfiri de, yaptığı bütün kötü işlerden dolayı cezalandırır.[25]

18. وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً Bu bölüm, onlara Allah'ın lütfettiği nimetlerin anlatımının devamıdır Yani, Sebe' ülkesiyle, âlemler için bereketlerle dolu olarak yarattığımız Suriye şehirleri arasında, Yemen'den Suriye'ye kadar uzanan sıra sıra beldeler meydana getirdik. Yakınlıklarından dolayı birinden diğeri görünen, yolcuların görebileceği beldeler meydana getirdik. وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ Sebe'lilerin beldeleri ile Suriye arasındaki yürüyüşü, konaktan konağa, beldeden beldeye olmak üzere belli bir miktar tayin ettik. سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ Onlara, "Ne zaman isterseniz, gece ve gündüz korkmadan, bu beldeler arasında yolculuk yapın" dedik. Zemahşerî şöyle der: Sebe'lilerden sabah yola çıkan, öğleyin bir köyde dinlenir,

23 Taberi, 22/54.
24 Râzî, 25/251.
25 Kurtubî, 14/288.

öğleden sonra yola çıkan geceyi bir köyde geçirirdi. Bu, Suriye'ye kadar böyle devam ederdi. Yolcu ne açlık, ne susuzluk çeker, ne de düşmandan korkardı. Ne azık, ne su taşıma ihtiyacını duyardı. Yolcular, hiçbir şeyden korkmadan güven içerisinde yolculuk yaparlardı.[26]

19. فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا Bu âyet, Sebe'liler'in, nimeti nankörlükle karşıladıklarını haber vermektedir. Yani onlar nimete nankörlükle karşılık verip rahat ve esenlikten bıktıklarında Allah'tan çöllerde yürümek ve yolculukları için azık almak gayesiyle, birbirine bitişik olan köyleri uzaklaştırmasını istediler. Bunun üzerine Yüce Allah o köyleri harap edip ıssız çöller haline getirmek sûretiyle isteklerine çabucak cevap verdi. وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ Nimete nankörlük ederek kendilerine zulmettiler. فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ Biz de onları, sonraki insanlara anlatılan haberler haline getirdik. وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ Onları çeşitli ülkelere dağıtarak darmadağın ettik. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ Onların bu anlatılan kıssasında, belâlara sabreden ve nimetlere şükreden her kul için ibretler ve öğütler vardır. Sebe' kıssasını anlatmaktan maksat, öncekilerin başlarına gelenlerin, yaşayanların da başına gelmemesi için, onları nimete nankörlük etmekten sakındırmaktır. Bundan dolayı onların kıssaları darb-ı mesel haline gelmiştir. Herhangi bir topluluk, birleşemeyecek şekilde dağıldıklarında ذهبوا ايدي سبأ denilir. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin sapmalarının sebebini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

20. وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ Mel'un İblis'in bu sapıklar hakkındaki zannı gerçekleşti. Çünkü o, batılı güzel göstermek sûretiyle onları aldatabileceğini zannetmiş ve "Andolsun, hepsini mutlaka azdıracağım"[27] diye yemin etmişti. Böylece zannı gerçekleşmiş oldu. Mücâhid şöyle der: İblis bir fikir tasarladı: Düşündüğü gibi de oldu. Böylece düşüncesini gerçekleştirdi".[28] فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Bir grubun yani mü'minlerin dışında insanlar onun sapıklık çağrısına uydular. Mü'minler ise uymadılar. Kurtubî der ki: Mü'minler'den ancak bir grup, şeytanın şerrinden kurtuldu. İbn Abbas da, "bütün mü'minler kurtuldu" der. Buna göre من "bir kısmı" manasında değil de açıklama manasında kullanılmıştır. İblis, gaybı bilmediği halde düşüncesini gerçekleştireceğini anlamıştı. Çünkü, kendisine Adem'i (a.s.) etkileme gücü verilince, kuvvetli ihtimalle, aynı şekilde zürriyetini de etkileme gücü verileceğini tahmin etti. Tahmini de gerçekleşmiş oldu.[29]

21. وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ Vesvese vermek ve aldatmak sûretiyle İblis'in, mü'minler üzerinde hakimiyet ve üstünlüğü yoktur. إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ Bu, ancak yüce bir hikmete binâendir ki o da, ahirete inanan mü'mini ve

26 el-Keşşâf, 3/455.
27 Hicr sûresi 15/39.
28 Taberî 22/60.
29 Kurtubî, 14/292.

bu hususta şek ve şüphe içinde olanı bildiğimizi, dolayısıyla herkese amelinin karşılığını vereceğimizi kullara göstermektir. Kurtubî şöyle der: İblis onları inkâra zorlamadı. O sadece çağırdı ve inkârı güzel gösterdi.[30] Hasan el-Basrî şöyle der: Vallâhi, İblis onlara bastonla vurmadı. Onları herhangi bir şeye de zorlamadı. Onun yaptığı sadece aldatma ve kuruntudan ibaretti. O insanları bunlara çağırdı, onlar da kabul ettiler.[31] وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ Ey Muhammed! Senin Rabbin her şeyi görüp gözetlemektedir. Kulların yaptıklarından hiçbiri O'na gizli kalmaz. O, onların amellerini korumakta, durumlarını ve niyetlerini bilmektedir. Sâvî şöyle der: Şeytan, aldatmanın sebebidir, yaratıcısı değildir. Allah kimi korumak isterse, Şeytan'ı ondan engeller. Kimin de aldatılmasını isterse Şeytanı ona musallat eder. Bunların hepsi Yüce Allah'ın fiilidir.[32] Allah'ın, Şeytanı insanlara musallat kılmasındaki hikmetin, iyileri kötülerden ayırmak maksadıyla imtihan ve deneme olduğu anlatıldı. Âyette geçen لنعلم den maksat, "bildiğimizi insanlara gösterelim" demektir. Yoksa, Yüce Allah olmuşu da olacağı da bilir.

22. قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Allah'ı bırakıp da tapınış olduğunuz ve ilah olduklarını iddia ettiğiniz putları çağırın. Çağırın da size yarar sağlasınlar ve sizden zararı defetsinler. Ebû Hayyân şöyle der: İlahların çağrılmasını emretmek, onları âciz düşürmek ve aleyhlerine delil getirmek içindir.[33] لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ Onlar zerre kadar menfaat veya zarar veremezler. فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ Göklerde, yerde ve bütün kâinatta hiçbir şey yapamazlar. وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ O ilahların ne yaratmada, ne mülkiyette, ne de tasarruf hususunda Allah'la herhangi bir ortaklıkları yoktur. وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ Göklerin ve yerin idaresi hususunda o ilahlardan, Allah'a yardım eden herhangi bir yardımcı yoktur. Aksine O, herşeyi tek başına yaratan, tek başına var eden ve yok edendir. Yüce Allah, yaratma ve sahip olma hususunda ilahların ortaklığını reddettikten sonra, şefaat edemeyeceklerini de belirtti.

23. وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ Şefaat hususunda kendisine izin verilmedikçe Allah katında, hiçbir melek veya peygamberi şefaat edemez. Hal böyle olunca, onlar, ilahlarının kendilerine şefaat edeceğini nasıl iddia ederler? İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah'ın büyüklüğü ve yüceliğinden dolayı, hiçkimse Onun katında, herhangi bir hususta şefaate cesaret edemez. Ancak, Allah'ın şefaat hususunda izin vermesinden sonra şefaat edebilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İzni olmadan, Onun katında kim şefaat edebilir?"[34] Allah'ın razı olduğundan başkasına şefaat edemezler"[35] Şefaat, Adem (a.s.) soyunun efendisine, Onun yüce makamını

30 Kurtubî, 13/293.
31 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/128.
32 Sâvî Hâşiyesi, 3/298.
33 el-Bahr, 7/275.
34 Bakara sûresi, 2/255.
35 Enbiyâ sûresi 21/28.

göstermek için verilmiştir. O, Allah katında en büyük şefaatçidir. Bu olay, bütün insanlara şefaat etmek için, makâm-ı mahmûda çıktığı zaman gerçekleşecektir.[36] حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ Melekler ve peygamberlerden oluşan şefaatçilerin kalplerinden korku gittiğinde, قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ Birbirlerine: "Şefaat hususunda Rabbiniz ne dedi?" derler. Şöyle cevap verirler: "O hususta Yüce Allah mü'minler için izin verdi. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, peygamberlere ve meleklere şefaat izni verir." Ancak onlar, kusur ederiz endişesiyle, o anda içinde bulundukları korkulu hâlet-i rûhiye ve şiddetli tedirginlikten dolayı, Allah'tan son derecede korku içinde bulunurlar. Üzüntüleri gidince üstlerindeki meleklere derler ki: "Rabbiniz ne emretti?" Onlar da "hakkı emretti, yani, mü'minler için şefaat etme hususunda size izin verdi" derler.[37] وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ Allah, yücelikte ve büyüklükte tektir. Saltanat ve azametinde yücedir. Ebussuûd şöyle der: Bu bölüm, şefaatçilerin sözünün devamıdır. Onlar bu sözü, Yüce Allah'ın hudutsuz büyüklüğünü itiraf etmek için söylediler. Onun izni olmadan, hiçkimsenin konuşma yetkisi yoktur.[38] Bundan sonra Yüce Allah, yaratan ve rızık verenden başkasına ibadet etmelerinden dolayı müşrikleri kınadı:

24. قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Ey Muhammed! Onlara de ki: Göklerden yağmuru indirmek, yerden bitkileri ve meyveleri çıkarmak sûretiyle size rızık veren kimdir? قُلِ اللَّهُ Onlara de ki: "Rızık veren, sizin ilahlarınız değil Allah'tır." İbnu'l-Cevzî şöyle der: Rızık verenin ibadete müstehak olduğuna dâir kâfirlere delil getirmek için, onlara bunu sorması Rasulullah (a.s.)'a emredildi. Halbuki onlar, Allah'tan başka bir rızık verenin bulunduğunu isbât edemezler. İşte bunun içindir ki, cevap "Allah'tır, de" şeklinde geldi. Çünkü onlar, bundan başka bir cevap veremezler.[39] وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Bizden veya sizden, iki gruptan biri, mutlaka ya hidâyet veya apaçık bir sapıklık içindedir. Bu, hasma karşı son derece insaflı bir davranıştır. Ebû Hayyân şöyle der: Burada söz, şüphe varmış gibi söylendi. Oysa, bilinen bir şeydir ki, tek olan Allah'a ibadet eden doğru yolu bulmuştur. Allah'ı bırakıp da cansız varlıklara tapan ise sapmıştır. Burada, iddiada insaflı ve yumuşak bir ifade kullanılmıştır. Onların sapıklıkları tariz yoluyla anlatılmaktadır ki, bu ifade onların iddialarını açıkça reddetmekten daha vurguludur. Bu, arkadaşının yalancı olduğunu kesinkes bilen Arab'ın söylediği şu söze benzer: أخزى الله الكاذب منّي ومنك Ben veya sen hangimiz yalancıysa Allah onu rezil etsin".[40]

25. قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ De ki: "Bizim işlediğimiz suçtan dolayı siz cezalandırılmazsınız, sizin kazandığınızdan dolayı da biz cezalanmayız. Herkese, kendi suçunun karşılığında ceza verilir. "Bu ifade, tartışmada, son derece

36 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/129.
37 Kurtubî, 14/295.
38 Ebussuûd, 4/231.
39 İbnu'l-Cevzî, 6/454.
40 el-Bahr, 7/279.

insaflı ve yumuşak bir ifadedir. Zemahşerî şöyle der: Bu ifade öncekinden daha vurgulu ve daha insaflıdır. Çünkü burada, suç işlemek kendilerine, amel etmek de muhataplara isnat olundu.[41]

26. قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ De ki: "Kıyamet gününde Allah bizi ve sizi bir araya getirecek, sonra aramızda hak ile hükmedecek. وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ O, hiç kimseye zulmetmeyen adâletli hâkimdir. Mahlukatın bütün hallerini bilendir. Hak yolda gideni Cennete, batıl yolda gideni de Cehenneme sokacaktır."

27. قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ Bu, müşriklerin Allah'a ortak koşmalarını kınayan ve onların büyük hatalarını ortaya çıkaran bir diğer âyettir. Yani, ilahlıkla Allah'a ortak sayıp O'nun derecesine yükselttiğiniz putlarınızı bana gösterin de, hangi özelliklerinden dolayı, benzeri olmayan bir Allah'la birlikte ibadete müstehak olduklarına bakayım. Ebussuûd şöyle der: Burada, aleyhlerine delil getirilip susturulduktan sonra onları daha bir şiddetle susturma ifadesi vardır.[42] كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Bu âyet, onların iddialarını reddetmektedir. Yani, durum iddia ettiğiniz ve Allah'ın ortağı olduğuna inandığınız gibi değildir. Aksine, O tek bir İlah'tır. Emrini yerine getirebilendir. Mahlukatını idâre etme husûsunda hikmet sâhibidir. Binaenaleyh, mülkünde aslâ ortağı olmaz.

28. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا Ey Muhammed! Seni sadece Araplara göndermedik, bilakis bütün insanlara gönderdik. Mü'minler'e Naîm Cennetlerini müjdeleyici, kâfirleri de Cehennem azabından sakındırıcı olarak gönderdik. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ Fakat o kâfirler bunu bilmezler. Câhillikleri onları, içinde bulundukları azgınlık ve sapıklığa itmektedir.

29. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Müşrikler alay ederek: "Eğer söylediklerinizde doğru iseniz, bizi korkuttuğunuz o azap ne zaman gelecek?" derler. Bu hitâp, hem Peygambere (s.a.v.) hem mü'minleredir.

30. قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ Onlara de ki: Azap için tayin edilmiş bir zamanınız vardır. Allah'ın takdir ettiği zamanında gelecektir. Herhangi bir kimsenin isteğiyle geri kalmaz, herhangi birinin ricasıyla da öne geçmez. O halde Allah'ın azabını acele istemeyin. O, kesinlikle gelecektir.

Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin inat ve yalanlamada devam ettiklerini bildirerek şöyle buyurdu:

31. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ İnkâr edenler dediler ki: Biz aslâ ne bu Kur'ân'a inanırız, ne de ondan önce gelmiş olup öldükten sonra haşri ve dirilmeyi bildiren semâvî kitaplara inanırız. وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ Ey Muhammed! Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden o zalimlerin hesap yerindeki

41 el-Keşşâf, 3/458.
42 Ebussuûd, 4/231.

durumunu bir görsen. يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلَ Orada onlar birbirlerini kınarlar. Manzaranın korkunçluğunu ifade etmek için لو edatının cevabı söylenmemiştir. Takdiri: Elbette korkunç ve kötü bir şey görmüş olursun. يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ Tâbi olanlar önderlere derler ki: Siz bizi saptırmasaydınız, biz elbette doğru yolu bulan mü'minler olurduk.

32. قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَى بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ Önderler de tâbilere şöyle cevap verir: Size hak geldikten sonra, ona iman etmekten biz mi alıkoyduk? Hayır, iş sizin dediğiniz gibi değildir. بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ Bilakis iyice günaha dalmış suçlular olmanız sebebiyle, siz kendi kendinize inkâr ettiniz.

33. وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Tâbi olanlar önderlere der ki: Bilakis, gece gündüz bize tuzak kurmanız, işte o bizi hakka inanmaktan alıkoyan şeydir. إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا Bizi, Allah'ı inkâra ve O'na ortaklar koşmaya çağırdınız zaman, eğer batılı süslü göstermeseydiniz, biz inkâr etmezdik. وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ O her iki grup, azabı gördüklerinde inanmadıklarına pişman olduklarını gizleyecekler. Ayıplanma korkusuyla onu saklayacaklar. وَجَعَلْنَا الأَغْلالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا Kâfirlerin Cehennem ateşiyle azaplandırılmalarından fazla olarak boyunlarına zincirler takacağız. هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onlar, sadece yaptıklarının karşılığı ile cezalandırılırlar. İnkâr etmeleri ve suç işlemelerinin dışında, başka bir şeyle cezalandırılmazlar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özeltiyoruz:

1. "يمين Sağ" ile "شمال sol", "بشير müjdeleyici" ile "نذير korkutucu "لا تستقدمون öne geçmezsiniz" ile "ولا تستأخرون geri kalmazsınız" ve "استضعفوا zayıf kabul edilenler" ile "استكبروا büyüklük taslayan," lafızları arasında tıbâk vardır. Bu, güzelliştirici edebî sanatlardandır.

2. "وقدرنا فيها السير Oralarda yürüyüşü konaktan konağa takdir ettik" ile "سيروا yürüyün dedik" cümleleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır. Çünkü سيروا kelimesi السير den türemiştir.

3. "قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله Allah'ı bırakıp da, ilah olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın, de" şeklindeki emir, işitmeyen ve hissetmeyen cansız varlıkları çağırın diye emretmekle acze düşürmeyi ifade eder.

4. "قل من يرزقكم من السموات والارض De ki, " göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" cümlesi, kınama ve susturma ifade eder.

5. "قل الله De ki, Allah'ın" cümlenin akışından anlaşıldığı için, haber söylenmemiştir: "Kulları yaratan ve rızık veren Allah'tır de" demektir. Âyetin akışı, söylenilmeyenleri ifade etmektedir.

6. "ان في ذلك لآيات لكل صبار شكور Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır" cümlesinde mübâlağa sîgaları kullanılarak vurgu yapılmıştır. Çünkü, فعّال ، فعيل ve فعول mübâlağa kalıplarındandır. "وهو الفتاح العليم O, en âdil hüküm veren ve her şeyi hakkıyla bilendir' cümlesi de aynı şekilde vurgu ifade eder.

7. "ولو ترى اذ الظالمون موقوفون عند ربهم Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış iken bir görsen" cümlesinde, manzaranın korkunçluğunu ifade etmek için, cevap söylenmemiştir. Yani, "Onların halini bir görsen, elbette korkunç bir şey görmüş olursun".

8. "بل مكر الليل والنهار Bilakis gece ve gündüzün tuzağı" terkibi mecâz-ı aklîdir. Tuzak kurma fiili geceye isnat edilmiştir. Maksat, müşriklerin geceleyin onlara tuzak kurmalarıdır. Dolayısıyla bunda mecâz-ı aklî vardır.

9. "لن نؤمن بهذا القرآن ولا بالذي بين يديه Biz aslâ bu Kur'ân'a ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız" cümlesinde istiâre vardır. Zira, Kur'ân'ın "iki eli" yoktur. Fakat bu ifade, Kur'ân'dan önce Allah tarafından indirilmiş olan semâvî kitaplar için müsteâr olarak kullanılmıştır.

10. "إن في ذلك لآيات لكل صبار شكور وهل نجازى إلاّ الكفور" gibi âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu uygunluk, kulağa hoş gelmektedir.

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ
إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا۟ نَحْنُ
أَكْثَرُ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى يَبْسُطُ
ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٦﴾ وَمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُم بِٱلَّتِى تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰٓ
إِلَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ ٱلضِّعْفِ
بِمَا عَمِلُوا۟ وَهُمْ فِى ٱلْغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِىٓ
ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ٱلْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى
يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَهُۥ وَمَآ أَنفَقْتُم
مِّن شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۥ وَهُوَ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٣٩﴾
وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ
كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا۟
يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّتِى
كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟
مَا هَٰذَآ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُكُمْ
وَقَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُّفْتَرًى وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا
جَآءَهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ ءَاتَيْنَٰهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ
وَمَا بَلَغُوا۟ مِعْشَارَ مَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَكَذَّبُوا۟ رُسُلِى فَكَيْفَ كَانَ
نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ

ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ۗ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ
لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ
﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ ۚ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾
قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ
عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ ۖ وَأَنَّىٰ
لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ
بِالْغَيْبِ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

34. Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri, "Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz" dediler.

35. Ve: "Biz malca ve evlâtça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak değiliz" dediler.

36. De ki: "Rabbim dilediğine bol rızık verir ve dilediğinden kısar, fakat insanların çoğu bilmezler."

37. Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır, ne de evlatlarınız, iman edip iyi amelde bulunanlar müstesna, onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükâfat vardır. Onlar (Cennet) odalarında güven içindedirler.

38. Âyetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

39. De ki: "Rabbim, kullarından dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) kısar. Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

40. O gün Allah, onların hepsini toplayacak, sonra meleklere, "Size tapanlar bunlar mıydı?" diyecek.

41. Melekler de, "Sen yücesin, bizim dostumuz onlar değil sensin. Bilakis onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı" diyecekler.

42. Bugün birbirinize ne fayda, ne de zarar vermeye gücünüz yeter. Biz zalim olanlara, "Yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın!" diyeceğiz.

43. Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu, sizi babalarınızın taptığı putlardan çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir." Ve yine "Bu da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir" dediler. Hak kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler de: "Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir" dediler.

44. Halbuki biz onlara okuyacakları kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik.

45. Onlardan öncekiler de inkâr etmişlerdi. Bunlar, öncekilere verdiklerimizin onda birine ulaşmadılar. (Böyle iken), peygamberlerimi yalanladılar ama cezam nasıl oldu!

46. De ki: "Size bir tek öğüt vereceğim: Allah için ikişer ikişer ve teker teker ayağa kalkmanızı, sonra da düşünmenizi öğütlerim. Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan evvel sizi uyarandır."

47. De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Ücretim yalnız Allah'a âittir. O, her şeye şahittir."

48. De ki: "Kuşkusuz, Rabbim gerçeği ortaya koyar. Çünkü O, gaybı çok iyi bilendir."

49. De ki: "Hak geldi; artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."

50. De ki: "Eğer saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbim'in bana vahyettiği Kur'ân sâyesindedir. Şüphesiz O, işitendir, yakındır."

51. Telâşa düştükleri zaman, bir görsen! Hiç kaçacak yerleri yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52. "Ona inandık" demişlerdir, ama uzak yerden imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?

53. Halbuki daha önce onu inkâr etmişlerdi. Gayba uzak bir yerden atıp tutuyorlardı.

54. Artık, bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu ettikleri şey arasında perde çekilmiştir. Şüphesiz onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde Sebeliler'in kıssalarını, Allah'ın nimetlerine karşı gösterdikleri nankörlükleri ve bunun neticesinde nimetlerin cezaya çevrilmesini anlattıktan sonra burada da müşriklerin mal ve evlatlara aldanmalarını ve Peygamber (s.a.v.)'i yalanlamalarını anlattı. Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve müşrikleri sakındırmak maksadıyla, helâk olanların helâk oldukları yerleri açıklamak sûretiyle bu mübarek sûreyi sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

مترفوها : Varlıklıları, **مترف** kendisine nimet verilen, çok zengin, makam ve şeref sahibi kimse demektir.

يبسط : Bollaştırır.

يقدر : Daraltır.

زلفى : Yakınlık

إفك : Yalan, iftira. .

معشار : Onda bir (1/10). Cevherî şöyle der: Bir şeyin mi'şârı, onun onda biri demektir.[43] **مَعْشار** ve **عُشُر** aynı manada iki kelimedir.

نكير : İnkâr etmek. Bu kelime aslında **نكيري** şeklinde idi. Âyet sonlalarının birbirine uygunluğu gözetildiği için bu şekilde gelmiştir. Zeccâc şöyle der: **نكير** İnkâr etmek manasında isimdir.

جنة : Cinnet, delilik demektir.

فوت : Fevt, kaçmak ve kurtulmak manasınadır.

التناوش : Tenâvuş, elde etmek demektir. Zemahşerî şöyle der: **التناوش** ile **التناول** kelimeleri, almak manasına gelen iki kardeş kelimedir. Ancak Tenâvuş, yakın olan bir şeyi kolayca almak demektir.[44] Savaşta iki tarafın birbirine yaklaşması manasına gelen **المناوشة** de bu köktendir: İbn Sikkît şöyle der: Bir kimse başka birini cezalandırmak için yakaladığında **ناشه** denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

34. وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ Biz hangi ülkeye, azabımıza karşı halkını uyarması için, bir peygamber gönderdiysek, **إِلاَّ قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ** oranın zengin

43 Kurtubî, 14/310.
44 el-Keşşâf, 3/468.

ve dünya nimeti içinde yüzenleri, "senin peygamberliğine inanmayız ve senin getirdiğini tasdik etmeyiz" dediler. Katâde şöyle der: المترفون Zorbaları, liderleri ve kötülükte önderleri demektir.[45] Bunlar, peygamberleri hemen yalanlayanlardır. Bu âyetten maksat, Kureyş ileri gelenlerinin yalanlamalarına karşılık Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir.

35. وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالا وَأَوْلادًا Mekke müşrikleri dediler ki: "Bizim mal ve evlâdımız bu zayıf mü'minlerinkinden daha çoktur. وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ Allah bize azap etmeyecektir. Çünkü O, bizden razıdır. Bizden razı olmasa elbette bize bol bol rızık vermez. İşte dünya işini ahiretle kıyaslayın." Müşrikler Allah'ın, dünyada kendilerine mal ve evlat verdiği gibi ahirette de cezalandırmayacağını sanıyorlardı. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah âyette zenginlerin davranışlarını anlattı. Zira peygamberleri ilk önce yalanlayanlar onlardır. Çünkü onlar dünyanın zînetiyle meşguldürler ve bu zînet onların kalplerine hakimdir. Kalpleri sürekli olarak dünya nimeti ile meşgul ve ona aşırı düşkündür. Fakirler, bunların tersine dünya lezzetlerine sahip değillerdir. Dolayısıyla onların kalpleri doğruyu daha çabuk kabul eder. Onun içindir ki peygamberlere uyanların çoğu fakirlerdir.[46]

36. قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ Ey Muhammed! Onlara de ki: Rızkın bol verilmesi veya daraltılması Allah'ın razı olduğuna delil değildir. Allah bazen imtihan etmek ve denemek için kâfir ve günahkârın rızkını bol verir, mü'min ve itaatkârın rızkını da daraltır. Şu halde mal ve evladın çokluğunu sevgi ve mutluluğun delili sanmayın. Bilakis bu durum, hikmete ve Allah'ın dilemesine tâbidir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat o kâfirlerin çoğu bu gerçeği bilmezler. Dolayısıyla mal ve evladın çokluğunun şeref ve değer alâmeti olduğunu sanırlar. Oysa bunlar çok zaman insanları yavaş yavaş helâke doğru gitmeye teşvik için verilir.[47] Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz".[48] Bu sebeple Yüce Allah bunu pekiştirmek için şöyle buyurdu:

37. وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلا أَوْلادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى Çokluklarıyla övündüğünüz mallarınız ve evlatlarınız sizi Allah'a yaklaştıracak şeyler değillerdir. Sizi Allah'a yaklaştıracak olan ancak iman ile sâlih ameldir. Taberî şöyle der: Zülfâ, yakınlık demektir. Yani insanların ne mallarının, ne de evlatlarının çokluğuna itibar edilmez.[49] Bunun içindir ki Yüce Allah bunun ardından şöyle buyurdu: إِلاَّ مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا Ancak malını Allah yolunda harcayan, çocuğuna iyi şeyleri öğreten ve güzel bir şekilde terbiye eden salih mü'min müstesna. İşte onun yaptıkları onu

45 Kurtubî, 14/305.
46 el-Bahru'l-muhît, 7/285.
47 Beyzâvî, 2/126.
48 A'râf sûresi, 7/182.
49 Taberî, 22/68.

Allah'a yaklaştırır.[50] فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا İşte onların sevapları katkat verilir. Bir iyiliğe karşılık on misli ve yediyüze kadar daha fazla sevap verilir. وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ O mü'minler Cennette yüksek makamlarda her türlü azap ve kötü şeylerden, emin olacaklardır. Yüce Allah mü'minlere verilecek karşılığı anlattıktan sonra kâfirlere verilecek cezayı da anlattı ki iki karşılık arasındaki zıtlık ortaya çıksın. Yüce Allah şöyle buyurdu:

38. وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ Bize karşı inat göstererek insanları Allah yolundan, âyetlerine ve peygamberlerine uymaktan alıkoymaya çalışanlar var ya onlar bizim önümüze geçeceklerini sanıyorlar. أُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ Oysa onlar kıyamet gününde hesap için getirilecekler ve sürekli olarak azap içinde kalacaklardır.

39. قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ Ey Muhammed! De ki: Rabbim yarattıklarından dilediğinin rızkını geniş verir, dilediğininkini de daraltır: O halde Allah'ın size rızık olarak verdiği mallara aldanmayın. İbn Cüzeyy şöyle der: Maksat farklı olduğu için âyet tekrar edildi. Çünkü birinciden maksat, kâfirlerin durumunu açıklamak, buradaki âyetten maksat ise mü'minleri Allah yolunda harcamaya teşviktir.[51] وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Allah yolunda, az çok ne harcadıysanız, bilesiniz ki Allah size er veya geç onun karşılığını verecektir. Allah, verenlerin en hayırlısıdır.[52] Çünkü Allah'ın lütfu hesapsızdır, başkalarınınki ise hesap iledir. Tefsirciler der ki: Yüce Allah, kulu Rabbine yaklaştıran ve sevaplarının kat kat verilmesine sebep olan şeyin iman ve salih amel olduğunu açıkladıktan sonra, ahirette verilecek nimetlerin dünyada rızkın geniş olmasına mâni olmadığını, bilakis ilahî vaat gereği iyi kimselere ahirette verilecek olan eksiksiz mükâfat ve güzel sevap ile birlikte dünyada da bol rızık verilebileceğini bildirdi.[53]

40. وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا Allah'ın, müşriklerin tümünü öncekileri ve sonrakileri hesap ve ceza için toplayacağı günü hatırla! ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ Bu âyetteki soru, kınama ve azarlama ifade eder. Yani Yüce Allah onları topladıktan sonra meleklere der ki: Bunlar beni bırakıp size mi ibadet ettiler? Onlara bunu siz mi emrettiniz? Zemahşerî şöyle der: «Bu söz, melekler için bir hitâp, kâfirler için de bir azarlama olup halk arasında söylene gelen ve bir kimsenin, söylediği sözün ifâde ettiği manadan başka bir mana kasdettiğini gösteren şu darb-ı mesel şeklinde gelmiştir: "اياك أعنى واسمعي يا جارة Ey kadın seni kasdediyorum! Komşu sen duy (Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.)" Bunun bir benzeri de Yüce Allah'ın şu sözüdür: "يا عيسى ابن مريم أأنت قلت للناس اتخذوني وأمي الهين من دون الله Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah edinin" diye sen mi dedin?"

50 Beyzâvî, 2/126.
51 et-Teshîl, 3/152.
52 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/642.
53 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/93.

Oysa noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah Hz. İsa nın (a.s.) da meleklerin de kendilerine nisbet edilen şeylerden uzak olduklarını bilir: Bu soru ve cevaptan maksat, müşrikleri daha şiddetli azarlamak ve daha çok utandırmaktır.».[54]

41. قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ Melekler derler ki: Ey Rabbimiz! Sen, herhangi bir ilahın Sana ortak olmasından uzak ve yücesin! Sen, bizim sadece kendisine ibadet ettiğimiz, kulluk ettiğimiz ve dost edindiğimiz Rabbimiz ve mabudumuzsun. Biz onlardan uzaklaşıp Sana yöneliriz. بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ Onlar bilakis şeytanlara ibadet ediyorlardı. Çünkü Allah'tan başkasına ibadet etmeyi onlara şeytanlar güzel göstermişti, dolayısıyla onlara itaat etmişlerdi. أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ Taberî şöyle der: Yâni onların çoğu cinlere inanır ve cinlerin Allah'ın kızları olduğunu iddia ederlerdi. Allah onların dediklerinden son derece yücedir.[55]

Yüce Allah, müşriklerin iddialarını reddetmek üzere şöyle buyurdu:

42. فَالْيَوْمَ لا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلا ضَرًّا O gün yani hesap günü ne tapanlar, ne de kendilerine tapılanlar birbirlerine fayda sağlayamazlar. Ne şefaat edebilirler, ne kurtuluşu için yardımcı olabilirler ve ne de onlardan azap ve helâkı savabilirler. Ebussuûd şöyle der: Allah, tanrılarının, kendilerine ibadet edenlere fayda sağlayamayacaklarını, bunu yapmaktan âciz olduklarını ve ümitlerinin tamamen boşa çıktığını göstermek için, onlara insanların huzurunda böyle hitap eder. Durum şöyle olur: Nasıl ki kulluk edenlerin, meleklere bir fayda sağlaması imkânsız ise meleklerin de onlara fayda sağlaması öyle imkânsızdır. وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ Allah'tan başkasına ibadet eden o zalimlere deriz ki: Dünyada yalanlamış olduğunuz Cehennem azabını tadın! İşte oraya geldiniz. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin, inkâr ve sapıklıklarından bir başka türünü anlatmak üzere şöyle buyurdu:

43. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ O müşriklere mucizeliği besbelli ve manası apaçık olan bu Kur'ân'ın âyetleri okunduğunda ve peygamberimizin dilinden onu taptaze dinlediklerinde قَالُوا مَا هَذَا إِلاَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ قَالُوا مَا هَذَا إِلاَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ dediler ki peygamberlik iddiasında bulunan bu adam sizin gibi bir erkekten başkası değildir. Size, atalarınızın tapmış olduğu putlara tapmayı yasaklamak istiyor. وَقَالُوا مَا هَذَا إِلاَّ إِفْكٌ مُفْتَرًى Ve, "Bu Kur'ân Allah adına uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir" dediler. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ Allah'a karşı inatla cür'et gösteren ve apaçık gerçek karşısında büyüklük taslayan o inatçı kâfirler yine dediler ki: Bu Kur'ân apaçık bir sihirden başka birşey değildir. Bu, aklı başında olan kimsenin bilemeyeceği bir şey de değildir. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet, onların durumlarının son derecede hayret verici olduğunu ifade eder. Zira onlar, bu Kur'ân'ın kesin olarak sihir olduğuna hükmettiler, sonra bu iddianın apaçık bir şey

54 el-Keşşâf, 3/463.
55 Taberî, 22/69.

olduğunu, aklı başında olup düşünen herkesin ona sihir diyeceğini savundular." لما جاءهم Kur'ân onlara geldikçe" cümlesi, onların düşünmeden hemen inkâr ettiklerini ifade eder.[56] Bundan sonra Yüce Allah, onların bunu bir delile dayanarak söylemediklerini, Muhammed (s.a.v.)'i kesin bir bilgiye dayanarak yalanlamadıkları, aksine zan ve tahmin ile hareket ettiklerini açıklayarak şöyle buyurdu:

44. وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا Biz Mekkeliler'e bu Kur'ân'dan önce, okuyup tekrarladıkları bir kitap indirmedik. وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ Ey Muhammed! Biz senden önce Mekkelilere, onları Allah'ın azabına karşı uyaracak bir peygamber de göndermedik. Durum böyle iken seni nasıl yalanlıyorlar? Taberî şöyle der: Yani Yüce Allah Araplara, ne Kur'ân'dan önce bir kitap, ne de Muhammed (s.a.v.)'den, önce bir peygamber gönderdi.[57]

45. وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ Mekkeliler'den önce geçmiş milletlerden bazı kavimler de yalanlamıştı. Mekke kâfirleri, kendilerinden önce geçen milletlere verdiğimiz kuvvet, mal ve uzun ömrün onda birine erişemediler. İbn Abbas: "Yani, dünyada onlara verdiğimiz kuvvetin onda birine ulaşamadılar" der.[58] فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ Peygamberlerimi yalanladıkları için, helâk edip köklerini kazımak sûretiyle onları cezalandırdım. Sahip oldukları kuvvetin onlara bir yararı olmadı. Durum böyle olunca, Mekkeliler'e azap ve helâk geldiği zaman, durumları nasıl olur? Bu âyet, Kureyşliler'i tehdit etmektedir.

46. قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Size sadece bir tek hasleti tavsiye edeceğim" Daha sonra Yüce Allah, bu hasletin ne olduğunu şöyle açıklar: أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى Size tavsiye edeceğim bu haslet, Allah'ın rızasını elde etmek ve ona yaklaşmak için, toplu halde ve teker teker, ya da ikişer ikişer ve birer birer hakka yönelmenizdir. Kurtubî der ki: ان تقوموا لله âyetindeki Kıyâm'ın manası, hakkı talep etmeye kalkmaktır. Yoksa, oturmanın zıddı olan "kalkmak" değildir.[59] ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ Sonra size Muhammed'in durumu hakkında düşünmenizi tavsiye ediyorum ki, elinde böyle mucize kitap bulunan kimsede delilikten bir eser bulunamayacağını veya böyle bir kişinin deli olamayacağını bilesiniz. Ebû Hayyân der ki: Âyetin manası şudur: Ben size hakkı bulabileceğiniz bir şey tavsiye ediyorum. O da, Allah rızası için, dağınık olarak, ikişer ikişer ve birer birer kalkmanız, sonra Muhammed'in ve getirdiği kitabın durumunu düşünmenizdir. Yüce Allah, "ikişer ikişer ve birer birer" buyurdu. Çünkü, insanlar bir topluluk oluşturup bir araya gelince zihin karışır ve düşünülemez. Nitekim bir grup insanın toplandığı derslerde de böyle olur. Ama iki kişi, insaflı bir şekilde düşündükleri ve her biri kendisinin anladığını arkadaşına sunduğu zaman, gerçek onlara hemen görünür. Tek kişi de,

56 el-Keşşâf; 3/464.
57 Taberî, 22/70: Bu; Katâde'nin rivayetidir.
58 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/135.
59 Kurtubî, 14/311.

sağlam düşünceye sahip olduğu zaman hakkı bilir. İşte Mekke kâfirleri de düşündükleri zaman, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e deli demenin mümkün olmadığını anlarlar. Hiçbir akıllı bu görüşte olamaz.[60] إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ O ancak, inkâr ettiğiniz takdirde, ahirette şiddetli bir azabın olduğunu size haber veren bir peygamberdir.

47. قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Yani, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ettim diye, ben sizden bir ücret istemiyorum. Taberî der ki: Yani, ben bunun için sizden bir ücret istemedim ki, beni töhmet altında bırakasınız ve sadece sizden alacağım bir mal için sizi kendime uymaya davet ettiğimi zannedesiniz.[61] إِنْ أَجْرِيَ إِلا عَلَى اللَّهِ Benim ecir ve mükâfatım, sadece, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Yüce Allah benim yaptıklarımı da, sizin yaptıklarınızı da görmektedir. Hepsi O'nun huzurunda yapılmaktadır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O, herkese yaptığının karşılığını verecektir. Ebussuûd şöyle der: O, her şeyi bilendir. Benim doğru olduğumu ve niyetimin samimi olduğunu bilir.[62]

48. قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ De ki: "Kuşkusuz Rabbim, hücceti açıklayıp ortaya çıkarır". İbn Abbas der ki: Allah, batılın üzerine hakkı atar. Bu, Yüce Allah'ın şu sözüne benzer: "Hayır, biz hakkı batılın tepesine atarız da onu parçalar. Bir de bakarsın, batıl yok olmuştur".[63] عَلاَّمُ الْغُيُوبِ O Yüce Allah, mahlukatın bilmediği bütün gaypları ilmiyle kuşatandır.

49. قُلْ جَاءَ الْحَقُّ De ki: "Hakkın nuru, yani İslâm geldi ve ışığı parladı. وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ Batıl, kesinlikle yok oldu. Artık onun için ne bir şeye başlamak, ne de tekrar yapmak vardır. Zemahşerî der ki: İnsan öldüğü zaman, artık o bir şeyi ne baştan yapabilir, ne de tekrar edebilir. Araplar, لا يبدئ ولا يعيد Sözünü, "yok olma" hususunda darb-ı mesel yapmışlardır. Yani, hak geldi, batıl yok oldu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: "De ki, hak geldi, batıl yok oldu".[64]

50. قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي Ey Muhammed! O müşriklere de ki, "Eğer, sizin iddia ettiğiniz gibi, ben saparsam, bu sapmamın günahı bana aittir, başkasına zarar vermez. وَإِنْ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي Eğer doğru yolu bulmuşsam, bu Rabbimin hidayet vermesi ve muvaffak etmesi sayesindedir. إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ O, kendisine dua edeni işiten, ümit bağlayana hemen icâbet edendir. Ebussuûd der ki: O, hidâyete ermiş olan ve yolunu şaşıran herkesin, ne kadar gizli tutsa da, söylediğini ve yaptığını bilir.[65]

---

60 el-Bahr, 7/201 (özet olarak).
61 Taberî, 22j71.
62 Ebussuûd, 4/235.
63 Enbiyâ sûresi, 21/18.
64 İsra sûresi, 17/81, el-Keşşâf, 3/467.
65 Ebussuûd, 4/235.

51. وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا Ey Muhammed! Sen müşriklerin, kabirlerinden çıktıkları zaman dehşet içinde oldukları andaki durumlarını bir görsen! فَلَا فَوْتَ Artık kaçıp kurtulacakları bir yerleri yoktur. وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ Mahşer yerinden Cehenneme götürülmüşlerdir. Âyetteki لو edatının cevabı söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: Kalplerin titrediği büyük, korkunç ve dehşetli bir iş görürsün.

52. وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ Müşrikler, azabı gözleriyle gördükleri zaman, "Biz, Kur'ân'a ve peygambere iman ettik" dediler. وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ Bundan sonra nasıl iman edebilirler?! Onlar şimdi ahiretteler. İman edilecek yer ise, dünyadır. Artık dünya yok olmuş ve onlardan çok uzak bir yerde kalmıştır: Ebû Hayyân der ki: "Yüce Allah onların bu halini, bir şeyi uzak bir yerden, başkasının yakından aldığı gibi almak isteyen kimselerin haline benzetti."[66]

53. وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ Oysa ki onlar, bundan önce dünyada Kur'ân'ı ve peygamberi inkâr etmişlerdi. Ahirette nasıl iman edebilirler?! وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ Gaybla ilgili işler hususunda, zan ve tahminde bulunarak ortaya laf atıyor ve şöyle diyorlar: Ne öldükten sonra dirilme ve hesap, ne Cennet, ne de Cehennem vardır. Kurtubî der ki: Araplar, bilmediği şeyleri konuşan herkes için, onların bu durumlarını atıp tutturamayan kimseye benzeterek: "هو يقذف ويرجم بالغيب Bilmediği şeyleri atıyor" derler.[67]

54. وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ Artık kendileri ile, arzuladıkları iman ve Cennete girme arasına engel çekilmişlir. كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ Nitekim önceki milletlerden onlar gibi kâfir olanlara da böyle yapılmıştı. إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ Onlar dünyada iken hesap ve azap işinden büyük bir şüphe içindeydiler. Âyetteki مريب lafzı, vurgu için söylenmiştir. Bu, Araplar'ın "عجب عجيب son derece şaşılacak şey" sözüne benzer.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "يبسط Bol verir" ile يقدر kısar", نفعا fayda" ile ضرا zarar ve مثنى ikişer" ile فرادى birer" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

2. "İyilerin ve kötülerin âkıbetlerini anlatan إلا من آمن وعمل صالحا iman edip iyi amelde bulunanlar müstesnâ" âyeti ile والذين يسعون في آياتنا معاجزين âyetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlar" âyeti arasında mukâbele vardır.

66 el-Bahr, 7/293.
67 Kurtubî, 14/317.

3. "وما أموالكم ولا أولادكم Ne mallarınız ne çocuklarınız..." âyetinde III. şahıs kipinden II. şahıs kipine dönüş vardır. Bundan maksat, hakkın gerçekleştirileceğini vurgulu bir şekilde ifade etmektir.

4. "أهؤلاء اياكم كانوا يعبدون Bunlar mı size tapıyorlardı?" âyetinde sitem ve azarlama üslubu kullanılmıştır. Meleklere hitâp edilerek müşrikler azarlanmıştır.

5. "وقال الذين كفروا للحق Hakkı inkâr edenler dediler ki..." âyetinde, onların inkâr suçunu işlediklerini belgelendirmek için zamir yerine açık isim getirilmiştir. Bunun aslı "وقالوا dediler ki..." şeklindedir.

6. "وما اموالكم ولا أولادكم بالتي تقربكم عندنا زلفى Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır, ne de çocuklarınız" âyetinde, sözün akışından anlaşıldığı için hazif yoluyla icaz yapılmıştır. Birinci kelimenin haberi, ikincisi onu gösterdiği için söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: وما اموالكم بالتي تقربكم ولا اولادكم بالذين يقربونكم عندنا

7. "بين يدي عـــذاب شـــديد Şiddetli bir azabın önünde" cümlesinde istiâre vardır. "اليدين iki el" lafzı, insanın önündeki şiddetli ve korkunç olaylar için müsteâr olarak kullanılmıştır.

8. "وما يبـدئ البـاطل ومـا يعـيـد Artık batıl, ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir" cümlesi, batılın yok olup izinin silinişinden latif bir kinayedir.

9. "ويقذفون بالغيب من مكان بعيد Gayba, uzak bir yerden atıp tutuyorlar" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, bilmeden konuşan, zanla hareket eden ve gerçekleşmeyecek şeyler söyleyen kimseyi, kendisiyle arasında uzun bir mesafe bulunan bir hedefe doğru ok atan ve oku hedefe isabet etmeyen insana benzetti ve "قذف atmak" lafzını "قول demek" lafzı için müsteâr olarak kullandı.

10. "وهم في الغرفات آمنون" ve "اكثر الناس لا يعلمون", "انا بما ارسلتم به كافرون" gibi, âyet sonlarında kulağa hoş gelen bir uygunluk vardır.

Yüce Allah'ın yardımıyle Sebe' sûresinin tefsiri bitti.

FÂTIR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 45 âyettir.

Sûreyi Takdim

Fâtır Sûresi Rasulullah (s.a.v.)'ın hicretinden önce Mekke'de inmiştir. Bu sûre, Mekke'de inen âyetlerin nüzûlüne sebep olan genel hedef doğrultusunda yürür. Bu sûredeki âyetlerin çoğunluğunun, hedefi, her peygamberin gönderilmesinde birinci maksat olan büyük inanç meseleleridir ki bunlar da Allah'ın birliği inancına çağrı, varlığına delil getirme, şirkin temellerini yıkma, kötü huylardan kalpleri temizlemeye teşvik ve güzel ahlâk ile ahlâklanmadır.

Bu mübarek sûre, başlangıçta, kâinatı yoktan vareden, melekleri, insanları ve cinleri yaratan eşsiz yaratıcıdan bahseder. Gözler önünde bulunan bu kâinat sayfalarından, öldükten sonra dirilme ve haşre dair kesin deliller getirir. Yağmuru indirerek ekinleri, sebze ve meyveleri çıkarmak sûretiyle, daha önce ölmüş olan yerin dirilmesini, gece ile gündüzün birbirini takip etmesini, insanın merhaleler halinde yaratılması ile birliğini ve gücünü gösteren diğer delilleri ortaya koyar.

Yine bu sûre, mü'min ile kâfir arasındaki büyük farkı ele alır ve kör ile göreni, karanlıklarla aydınlığı, gölge ile sıcağı onlar için darb-ı mesel getirir.

Sonra bu sûre, meyvelerin çeşitli oluşunda, insanlar ve hayvanlar gibi diğer mahlukların farklı farklı yaratılışında, dağların ve taşların muhtelif şekillerde oluşunda, bütün bunların bir kısmının beyaz, bir kısmının siyah, kimisinin de kırmızı bulunuşundaki Yüce Allah'ın kudretini gösteren delilleri anlatır. Bütün bunlar, her şeye güç getiren, tek olan Allah'ın büyüklüğünü anlatır.

Yine bu mübarek sûre, bunlardan sonra, Allah'ın önceki kitaplarının faziletlerini kapsayan bu Yüce Kitabın indirilmesiyle, Ümmet-i Muhammed'in semâvî risaletlerin en şereflisine mirascı olduklarını belirtir. Daha sonra da bu ümmetin, "kulluk görevini eksik yapanlar", "orta yolda gidenler" ve "hayırda yarışanlar" olmak üzere üçe ayrıldığını ifade eder.

Sûre putlara, taşlara ve heykellere tapmalarından dolayı müşrikleri azarlayarak sona erer.

İSMİ

Sûrenin baş taraflarında bu yüce isim ve bu güzel sıfat geçtiği için sûreye "Fâtır sûresi" denilmiştir. Çünkü bu sıfatta, daha önce benzeri olmaksızın var etme,

meydana getirme ve eşsiz bir şekilde yaratmaya delâlet vardır. Aynı şekilde bu sıfat, Yüce Allah'ın büyüklüğüne, sonsuz gücüne ve eşsiz sanatına işaret eden ince bir tasviri gösterir. Melekleri yaratan ve onları eşsiz bir şekilde bu güzellikte yoktan var eden O'dur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ
مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ يَزِيْدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ ۝١ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا
يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٢ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ
مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ۝٣
وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝٤
يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا
يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ۝٥ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوْهُ عَدُوًّا اِنَّمَا
يَدْعُوْا حِزْبَهٗ لِيَكُوْنُوْا مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝٦ اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيْدٌ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ
كَبِيْرٌ ۝٧ اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ حَسَنًا فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ
مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ
اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ۝٨ وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ
سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ
النُّشُوْرُ ۝٩ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا اِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ وَالَّذِيْنَ يَمْكُرُوْنَ السَّيِّاٰتِ
لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُوْرُ ۝١٠ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ
مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ
مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝١١

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ
وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ
حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا
مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مُّسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ
مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ
وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ
بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratışta dilediğini çoğaltır. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.

2. Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup, hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sâhibidir.

3. Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka tanrı yoktur. Nasıl oluyor da çevriliyorsunuz?

4. Eğer seni yalanlıyorlarsa senden önceki peygamberler de yalanlanmıştır. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.

5. Ey insanlar! Allah'ın vaadi gerçektir, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi kandırmasın!

6. Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır.

7. İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

8. Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse,

(kötülüğü hiç istemeyen kimseye benzer) mi? Allah dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir. O halde onlar için üzüntülere dalarak canın sıkılıp yıpranmasın. Allah onların ne yaptıklarını biliyor.

9. Rüzgârları gönderip de bulutu harekete geçiren Allah'tır. Biz onu ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Yeniden dirilmek de böyle olacaktır.

10. Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i sâlih ulaştırır. Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır ve onların tuzağı bozulur.

11. Allah sizi topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler, kıldı. Onun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya uzun ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır.

12. İki deniz birbirine eşit olmaz. Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da tuzludur, acıdır. Hepsinden de tâze et yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan arayıp da şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.

13. Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar; güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte bu, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek zarına bile sâhip değillerdir.

14. Eğer onları çağırırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Farazâ işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. Sana, her şeyden haberi olan gibi hiç kimse haber veremez.

KELİMELERİN İZÂHI

فاطِر : Fâtır, yaratan demektir. **فطر** aslında "yarmak" manasınadır. Bir kimse bir şeyi yardığında **فطره** denir. "Yarıldı" manasına da **انفطر** denir. **السماء منفطر به** Gökyüzü bile o günün dehşetiyle yarılacaktır"[1] meâlindeki âyette de bu manada kullanılmıştır. "Allah mahlukatı yarattı" manasına, **فطر الله الخلق** denir.

1 Müzzemmil sûresi, 73/18.

تؤفكون: Döndürülüyorsunuz. Bu kelime, "yalan" manasına gelen إفك kökündendir. Yalana, doğru ve haktan çevrilmiş olduğu için إفك denmiştir.

حسرات: Haserât, bir fırsatın kaçırılmasından dolayı, kalpte meydana gelen üzüntü manasında olan حسرة kelimesinin çoğuludur. Muhtâru's-sıhâh yazarı şöyle der: Hasret, elden çıkan şeye karşı duyulan şiddetli üzüntü demektir.[2]

النشور: Nüşûr; نشر nin mastarıdır. Ölü, dirildiğinde نشر الميت denilir. A'şâ şöyle der:

حتى يقول الناس مما رأوا يا عجبا للميت الناشر

İnsanlar gördükleri şeylerden dolayı, "dirilen ölüye hayret!" deyinceye kadar.

يبور: Yok olur, helâk olur. Bir şey yok olup boşa gittiğinde بار denilir. Geniş zamanı يبور dur. بَوار Yok olmak manasınadır.

فرات: Furât, çok tatlı demektir.

أجاج: Ücâc, çok tuzlu. Firuzâbâdî şöyle der: Su çok tuzlu olduğunda أج الماء denir. Mastarı اجوجا dir.[3]

قطمير: Kıtmîr, çekirdekle hurma arasındaki ince beyaz zar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Ta'zîm ve yüceltme ile birlikte tam övgü ve güzel anma, gökleri ve yeri yaratan, daha önce benzeri geçmediği halde onları yoktan var eden Allah'a mahsustur. Beyzâvî şöyle der. فاطر السموات والارض Benzeri olmaksızın onları meydana getiren ve yaratan demektir.[4] جَاعِلِ الْمَلائِكَةِ رُسُلا Hamd, Allah'ın emirlerini tebliğ etmeleri için, melekleri, Allah'la peygamberleri arasında vasıta kılan Allah'a mahsustur. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Allah, melekleri, peygamberlere ve dilediği işleri yapmtaya gönderir.[5] أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلاثَ وَرُبَاعَ Melekler'in kanatları vardır. Katâde şöyle der: Bazısının iki, bazısının üç, bazısının da dört kanadı vardır. Kanatlarıyle gökten yere inerler. Yine onlar sayesinde göğe çıkarlar.[6] يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ Meleklerin yaratılışında dilediği arttırmayı yapar. Cüsselerinin büyüklüğü, şekillerinin farklılığı ve kanatlarının sayısını istediği gibi arttırır. Rasulullah (s.a.v.),

2 Muhtaru's-sıhâh, حسر maddesi.

3 el-Kâmûsu'l-muhît, أجج maddesi.

4 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/98.

5 Zâdu'l-mesîr, 6/473.

6 Kurtubî, 14/319.

Mirac gecesinde Cebrâil'i altıyüz kanatlı gördü.[7] Her iki kanat arası, doğu ile batı arası kadar genişti, Katâde şöyle der: يزيد في الخلق ما يشاء dan maksat, gözler ve burunda güzellik ile ağızda tatlılık yaratmaktır.[8] إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Kuşkusuz Yüce Allah, dilediğini yapabilir. Emir, güç ve idare O'nundur. İstediğini yapmak, O'nun için imkânsız değildir. İstediğini mutlaka yaratır. Yüce Allah bu âyetlerde, kendisini, herbiri kudret ve sonsuz ihsanını ifade eden iki yüce sıfatla niteledi. Birincisi şudur: Yüce Allah, gökleri ve yeri, örnek alacağı benzeri ve dayanacağı bir plan olmaksızın yoktan yaratandır. Bu, O'nun sonsuz kudretini ve engin nimetini gösterir. Gökleri direksiz olarak yükselten, onları eğri büğrü olmadan dümdüz yaratan ve yıldızlarla süsleyen O'dur. Yeri yayan, onda rızık ve azık saklayan, denizleri ve nehirleri serpiştiren, pınarları ve kuyuları fışkırtan O'dur. Yeryüzünde yüce kudretinin ve eşsiz sanatının daha nice alâmetlerini yaratmıştır. Yüce Allah bütün bunları, فاطر السموات والأرض sözüyle ifade etti. İkinci sıfatı da kendisiyle peygamberleri arasında elçilik yapmaları için melekleri seçmesidir. Yüce Allah, büyüklüğünün ve gücünün sonsuzluğunun bir yönüne işaret etti. Şöyle ki, melekleri güzel şekillerde, hayret verici sûretlerde ve çok kanatlı olarak yarattı. Bazılarının iki, bazılarının üç, bazılarının dört, bazılarının da altıyüz kanadı vardır. Her iki kanat arasındaki mesâfe doğu ile batı arası kadardır. Nitekim Cebrâil (a.s.) böyledir. Onlardan öylesi de vardır ki, onların yaratılışının hakikatini ve şekillerinin büyüklüğünü Allah'tan başkası bilmez. Zührî şöyle rivayet etmiştir: Cebrâil (a.s.) Peygamber (s.a.v.)'e dedi ki: Ey Allah'ın elçisi İsrafil'i bir görsen nasıl şaşarsın! Onun onikibin kanadı var. Bu kanatlardan biri doğuda biri batıdadır. Arş ise, onun omuzundadır.[9] Bu perde bize açılsa, mutlaka çok şaşırtıcı şeyler görürüz. Sübhânallah! Yarattıkları ne büyük, yaptıkları ne güzel!... Bundan sonra Yüce Allah, içindekilerle birlikte yarattığı, irade ve tasarrufuna boyun eğdirdiği bu âlemde, emrinin ve iradesinin yerine getirileceğini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

2. مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا Allah'ın, kullarına verdiği ve onlara lütfettiği rahmet hazinelerini yani nimet, sağlık, emniyet, bilgi, hikmet, rızık, insanlara hidayet için peygamberler göndermek ve bunların dışında sayılamayacak kadar çeşitli nimetleri hiç kimse önleyemez ve Allah'ın mahlukatını ondan mahrûm edemez. Herşeyin sahibi O'dur. O öyle bir bağışçıdır ki verdiğine hiçkimse engel olamaz. Vermediğini de hiç kimse veremez. وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ O, dünya ve ahiret nimetlerinden neyi kullarına vermez de onu mahrûm ederse, O vermedikten sonra, hiçkimse onu kullarına veremez. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, her şeye gücü yeten ve yaptığında hikmet sahibi olandır. O, hikmet ve maslahat gereği, dilediğini yapar. Tefsirciler şöyle der: الفتح والإمساك Feth ve imsâk, vermek ve vermemekten ibarettir. Zarar

7 Müslim, İman, 280-281 Zemahşerî şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Cebrâil'i kendi sûretinde gördü. Onun altıyüz kanadı vardı.

8 Kurtubî, 14/320. Âyet genel olup boy uzunluğu, şeklin dengeli oluşu, aklın sağlamlığı, dilin fesâhatı ve benzeri, anlatılamayacak kadar nimetlerin fazladan yaratılmasını kapsar.

9 el-Keşşâf, 3/470.

veren de, yarar veren de O'dur. Veren de vermeyen de O'dur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kulun, -ki hepimiz Senin kulunuz,- söylediği en doğru söz, şudur: Ey Allahım! Senin verdiğini engelleyecek yoktur. Senin vermediğini de verecek yoktur. Varlık sahibine varlığı fayda vermez. Varlık Sendendir.[10] Bundan sonra Yüce Allah, güzel nimetlerini insanlara hatırlatarak şöyle buyurdu:

3. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ Ey insanlar! Allah'ın size lütfettiği, sayılamayacak kadar nimetlerine karşılık Rabbinize şükredin. Zemahşerî şöyle der: Nimeti anmaktan maksat, sadece dille anmak değildir. Fakat maksat, nimete karşı nankörlük etmeyerek onu korumak, hakkını bilmek, onu itiraf etmek ve sahibine itaat etmek sûretiyle şükrünü yerine getirmektir. Bir adamın, ihsanda bulunduğu kimseye, "sana olan iyiliklerimi hatırla" demesi de bu kabildendir.[11] هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ Bu, olumsuzluk manasına gelen istifhâm-ı inkârîdir. Yani, Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Sizin taptığınız putlar, yaratıcı değildir. يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ Oysa Yüce Allah, kullarına rızık vermek ve bağışta bulunmak sûretiyle ihsan edendir. Gökten yağmuru indiren ve yerden bitkileri çıkaran O'dur. O halde, yaratamayan ve rızık veremeyen putları, nasıl O'na ortak koşuyorsunuz?! İşte bunun içindir ki, Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu: لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ Tek ve bir olan Allah'tan başka, ne rab vardır ne de mabud. فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ Bu izah ve açık delilden sonra, nasıl putlara ibadete döndürülüyorsunuz? Bundan maksat, insanlara Allah'ın nimetlerini hatırlatmak ve müşriklerin aleyhine delil getirmektir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kendisinin bir olduğuna dair delil getirme yollarını kullarına gösterdi ve sadece kendisine ibadet edilmesi gerektiğine dikkat çekti. Şöyle ki, tek başına yaratan ve rızık veren O olduğuna göre, sadece O'na ibadet edilmesi ve putların ortak koşulmaması gerekir.[12]

4. وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ Bu âyet, kavminin kendisini yalanlamasına karşılık Peygamberi (s.a.v.) teselli etmektedir. Yani, Ey Peygamber! O müşrikler seni yalanlarsa, onların yalanlamalarına üzülme. Bu, Allah'ın, senden önceki peygamberler hakkında da geçerli olan sünnetidir. Onlar da yalanlandı ve eziyete uğradılar. Nihayet onlara yardımımız geldi. Senin için, onlarda alınacak örnek vardır. Allah, mutlaka onlara karşı sana yardım edecektir. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ Senin işinin de, onların işinin de dönüşü sadece tek olan Allah'a'dır. Allah herkese amelinin karşılığını verecektir. Bu âyette, yalanlayanları korkutma ve tehdit vardır. Bundan sonra Yüce Allah, gerçekleşmesi kesin olan o vaadi insanlara hatırlatarak şöyle buyurdu:

5. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Ey insanlar! Allah'ın, öldükten sonra dirilme ve hesaba dair size olan vaadi hak ve gerçektir, kesindir, o vaatten dönüş yoktur. فَلا

10 Buhârî, Ezân, 155; Müslim, Salât, 193.
11 el-Keşşâf, 3/471.
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/139.

تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا O halde, dünya hayatı, nimet ve süsleriyle sizi ahiret hayatından alıkoymasın. İbn Kesîr şöyle der: Bu geçici parlaklığa kapılarak, kalıcı hayattan vazgeçmeyin.[13] وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ Çok aldatıcı olan şeytan, sakın sizi aldatıp da Allah'ın af ve keremine ümitlendirmesin. Günahlara devam ettiğiniz halde bağışlanacağınızı temenni ettirmesin. Bundan sonra Yüce Allah, şeytanın insanlara olan düşmanlığını açıkladı:

6. إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا Ey insanlar! Şeytan sizin şiddetli düşmanınızdır. Onun düşmanlığı eskidir, yok olmaz. Öyleyse, o size nasıl düşmanca davranıyorsa siz de onu düşman bilin ve uymayın, ondan sakının. Âriflerden biri şöyle der: İyiliğini bildikten sonra bu iyiliği yapana karşı gelene, düşmanlığını bildikten sonra da lanetli şeytana uyana şaşarım. إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ Şeytanın maksadı sırf kendisine uyanları yüzleri ve derileri yakan alevli Cehennem ateşine atmaktır. Onun, bundan başka gaye ve maksadı yoktur. Akıllı kimsenin, bu lanetli şeytanın çağrısına uyması yakışır mı? Taberî şöyle der: Şeytan, taraftarlarını, içindekileri yakan Cehennem ateşinde devamlı kalanlardan olmaları için çağırır.[14]

7. الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler var ya, işte onlar için, derecesi ölçülemeyen ve şiddeti anlatılamayan sürekli bir azap vardır. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ İman edip iyi işler yapanlara gelince, Rableri katında onların günahlarının bağışlanması ve büyük bir sevap vardır, ki o da Cennettir. Yüce Allah iman ile salih amelin birbirlerinden ayrılmayacaklarını göstermek için iman ile salih ameli beraber anlattı. Şu halde iman kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel etmektir.

8. أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse, (kötülüğü hiç işlemeyen kimseye benzer) mi? Bu soru inkâr ifade eder. Sorunun cevabı belirtilmemiştir. Takdiri şöyledir: Şeytan tarafından süslenen kötü amelini güzel gören[15] ve içinde bulunduğu küfrü ve sapıklığı beğenen kimse, onu çirkin gören, ondan sakınan ve iman yolunu seçen kimse gibi olur mu? Yüce Allah'ın şu sözü, bu sorunun hazfedilen cevabının böyle olduğunu gösterir. فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ Her şey, Allah'ın dilemesine bağlıdır. O, dilediğini doğru yoldan çevirir. Dilediğini de salih amel işlemeye ve iman etmeye muvaffak kılmak sûretiyle hidayete erdirir. فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ Ey Peygamber! Onların iman etmemelerine üzülme ve hasret çekerek kendini helâk etme. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ Yüce Allah onların yaptığı çirkin şeyleri bilendir. Yaptıklarına karşı onları cezalandıracaktır. Bu âyette, yaptıkları kötülüklere karşılık cezalandırılacaklarına dair onlar için bir tehdit vardır.

13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/139.
14 Taberî, 22/78.
15 el-Keşşâf, 3/474.

9. وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ Yüce Allah, kudretiyle, yağmurun yağacağının müjdecisi olarak rüzgârları gönderendir. فَتُثِيرُ سَحَابًا O rüzgâr, bulutları harekete geçirir, onları estirir. Burada geçmiş zaman kipi yerine, geniş zaman فتثير kipi kullanılması, Allah'ın sonsuz gücünü ve hikmetini gösteren bu güzel şekli, zihinlerde canlandırmak içindir.[16] فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ Biz, yağmur taşıyan o bulutu, kıtlık ve kuraklık olan bir beldeye sevkederiz de فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا onunla, kurumuş ve çoraklaşmış olan arzı diriltiriz. Burada hazif vardır. Takdiri şöyledir: فأنزلنا به الماء فأحيينا به الارض بعد جدبها ويبسها Biz o bulut sayesinde yağmur indirir....." كَذَلِكَ النُّشُورُ İşte Allah, ölü toprağı su ile dirilttiği gibi, ölüleri de kabirlerinden diriltecektir. İmam Ahmed, Ebû Ruzeyn el-Akîlî'den şöyle rivayet eder: Ebû Ruzeyn der ki: "Ey Allah'ın Rasulü! dedim. Allah ölüleri nasıl diriltir? Mahlukatı içinde bunun alâmeti nedir?" Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Sen, önce, kuraklıktan helâk olmuş bir vadiden geçmedin mi? Sonra da tekrar oradan geçip de oranın yemyeşil dalgalandığını görmedin mi?" "Evet, ey Allah'ın Rasulü" dedim. Buyurdu ki: "İşte Yüce Allah ölüleri böyle diriltir. Bu, Allah'ın ölüleri dirilteceğinin, mahlukat içindeki alâmetidir."[17] İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah ekseriyetle, ölmüş olan yeryüzünü diriltmeyi öldükten sonra dirilmeye delil getirir. Çünkü yeryüzü bitkisiz, hareketsiz bir ölü haline gelir. Allah, yağmur taşıyan bulutları oraya gönderip de yağdırdığında, "o kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir".[18] İşte Allah, cesetleri öldükten sonra diriltmek ve haşretmek istediğinde de böyle yapar.[19] Bundan sonra Yüce Allah, kulların dikkatlerini izzet ve şerefin elde edileceği yola çekerek şöyle buyurdu:

10. مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا Kim, tam bir izzet ve büyük bir saadet isterse, onu, bir olan Allah'tan istesin. Çünkü bütün izzet Allah'ındır. Âriflerden biri der ki: Kim dünya ve ahiret izzetini isterse, Azîz olan Allah'a itaat etsin"[20] إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ Zikir, dua, Kur'ân okuma, tesbih, övgü ve benzeri her türlü güzel söz Yüce Allah'a yükselir. Taberî şöyle der: Kulun, Allah'ı zikretmesi ve övmesi O'na ulaşır. وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ Sâlih ameli Allah kabul eder ve onun karşılığında sahibine sevap verir. Katâde şöyle der: Allah, amelsiz sözü kabul etmez. Kim, diliyle söyler ve söylediğini güzelce yaparsa, Allah onu kabul eder. Bunu Taberî nakletmiştir. وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ Güzel sözün durumu açıklandıktan sonra, bu bölüm, kötü sözü açıklamaktadır. Yani, Allah'ın nurunu söndürmek, İslâm'a ve müslümanlara tuzak kurmak için, hileli ve entrikalı yollara başvuranlar var ya, işte

16 Ebussuûd, 4/239.
17 Ahmed b. Hanbel, IV,12.
18 Hacc sûresi, 22/5.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/140.
20 Kurtubî, 14/329.

onlar için ahirette, Cehennem ateşi içinde şiddetli bir azap vardır. وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ O suçluların kurduğu tuzak, boşa çıkmış, yok olmuştur. Çünkü kim bir kötülük düşündü ve onu uygulamak istediyse, Allah onun düşündüğünü açığa vurmuş ve ortaya çıkarmıştır. "Kötü tuzak ancak sahibine dolanır."[21] Tefsirciler şöyle der: Burada, Kureyşliler'in Rasulullah (s.a.v.)'a kurduğu tuzağa işaret edilmektedir. Kureyşli'ler, hicretten önce Dâru'n-Nedve'de toplanmış, Rasulullah (s.a.v.)'ı ya öldürmek, veya hapse atmak, ya da Mekke'den çıkarmak istemişlerdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm bunu şöyle anlatır: "Hatırla o zamanı ki, kâfirler seni tutup bağlamak veya öldürmek, yahut seni yurdundan çıkarmak için tuzak kurmuşlardı".[22] Yüce Allah daha önce, insanlara, kudreti ve izzeti hakkındaki delilleri anlattıktan sonra, birliğine ve öldükten sonra dirilmeye dair delilleri anlattı:

11. وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ Allah, aslınızı yani Adem'i topraktan yaratti. ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ Sonra onun soyunu hakir bir sudan yani, rahme dökülen meniden yarattı. ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا Sonra sizi erkekler ve dişiler olarak yarattı. Dünya yok oluncaya kadar, kalasınız diye, bazınızı bazınıza eş yaptı.[23] Taberî şöyle der: İnsanlardan dişileri erkeklerle evlendirdi.[24] وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ Dişinin, karnında taşıdığı cenini ve ne doğurduğunu Yüce Allah bilir. Onun erkek mi yoksa dişi mi olduğunu bilir. O ceninin ana karnında geçirdiği merhaleleri bilir.O'nun hallerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ Herhangi bir canlının ömrünün uzayıp da ihtiyar olması veya herhangi bir kimsenin ömrü kısalıp da küçük veya genç yaşta ölmesi, mutlaka Levh-i mahfûz'da yazılıdır. Allah'ın yazdığı ne arttırılır, ne eksiltilir. إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ Bu, Allah için kolaydır. Çünkü o, herşeyi ilmiyle kuşatmıştır. Bundan sonra Yüce Allah mü'min ve kâfir için darb-ı mesel getirmek üzere şöyle buyurdu:

12. وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ Deniz suyu ile nehir suyu bir değildir.[25] هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ Bu, çok tatlı bir su, susuzluk ateşini giderir. Tatlılığından dolayı, kolayca boğazdan aşağı iner. شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Şu da çok tuzlu bir su. Acılığı ve aşırı tuzluluğundan dolayı, içenin boğazını yakar. İşte bu iki deniz yani tatlı ve tuzlu deniz eşit olmadığı gibi mü'minle kâfir, iyi ile kötü de eşit olmaz. Ebussuûd şöyle der: Bu, Allah'ın, mü'minler ve kâfirler hakkında getirdiği darb-ı meseldir. Furât, susuzluğu gideren sudur. Sâiğ, tatlılığından dolayı, mideye inmesi kolay olan sudur. Ücâc ise, tuzluluğu sebebiyle boğazı yakan sudur.[26] وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا Bu denizlerin her birinden

21 Fâtır sûresi, 35/43.
22 Enfâl sûresi, 8/30, el-Keşşâf, 3/476.
23 Kurtubî, 14/332.
24 Taberî, 22/81.
25 "Nehr نهر"e, tağlîb yoluyla "deniz بحر" denildi.
26 Ebussuûd, 4/241.

taze balık yersiniz. Bunların herbiri farklı cins, tat ve şekillerdedir. وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا Süs ve zinet için inci ve mercan çıkarırsınız. وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ Ey muhatap! Büyük gemileri görürsün ki, gelirken ve giderken denizin dalgalarını yarar, içinde ağır yükleri, eşyaları ve insanları taşır. Böyle olduğu halde denizde batmazlar. Çünkü onlar, Allah'ın koyduğu kanunla yürürler.[27] لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ Bu büyük gemilere binerek, Allah'ın lütfu olan çeşitli ticaretleri yapmanız ve kısa bir sürede uzak ülkelere gitmeniz içindir. وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Bunları sizin emrinize vermesi sebebiyle, Rabbinizin lütuf ve ihsanlarına karşılık şükredesiniz diye böyle yaptı. Bundan sonra Yüce Allah, kudret ve saltanatının alâmetlerinden, ufuklarda bulunan diğer bir alâmete geçti ve şöyle buyurdu:

13. يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, birinden alır diğerine ilâve eder veya aksini yapar. Dolayısıyle, gecenin ve gündüzün uzunluğu, mevsimlere ve ülkelere göre artıp eksilerek, farklı olur. Hattâ yazın bazı ülkelerde gündüz 16 saate çıkar, gece de sekiz saate kadar iner. İşte bu, hiçbir kâfirin veya mü'minin inkâr edemediği, görünen alâmetlerinden biridir. Bunun izlerini körler de görenler de hisseder. İşte bu, Allah'ın gücüne ve mahlukatındaki tasarrufunun inceliğine şahitlik eden bir mucizedir. Bu evrensel gerçek, değişmeyen bir kanun ve tesadüf eseri olmayan sağlam bir nizamdır. Bu, sadece, yarattığı her şeyi sağlam yapan Allah'ın sanatındandır. İdare eden, hikmet sahibi ve herşeyi bilen Allah, noksan sıfatlardan uzaktır. وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى Güneşi ve ayı da, kulların menfaatleri için, emri altına almıştır. Bunlardan herbiri Allah'ın, takdir ettiği yörünge üzerinde giderler. O yörüngeden, malum bir güne yani kıyamete kadar dışarı çıkamazlar.[28] ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ Bu güzel işleri yapan Allah, sizin şanı Yüce Rabbiniz'dir. Mülk, saltanat ve mahlukat üzerindeki tam tasarruf onundur. وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ Allah'ı bırakıp da kendilerine taptığınız putlar var ya, kıtmîr kadar dahi bir şeye sahip değillerdir. Kıtmîr, hurma ile çekirdeği arasında bulunan ince zardır. Tefsirciler şöyle der: Bu, basitlik ve azlık konusunda getirilen bir darb-ı meseldir. Putlar zayıflıklarından, durumlarının basitliğinden ve her hangi bir tasarruftan âciz olmalarından dolayı, basitlikte darb-ı mesel konusu olmuşlardır ki onlar, azıcık bir şeye dahi sahib değillerdir. Sonra Yüce Allah, bu gerçeği şu sözüyle pekiştirdi:

14. إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ Putları çağırsanız, çağrınızı duymazlar, davetinize

---

27 Cisimlerin yüzmesi nazariyesine ve Kur'ân-ı Kerîm'in ilmî icazına bakınız.

28 Güneşin, yerinde sabit durduğu sanılırdı. Fakat modern ilim onun, uzay boşluğunda bir yöne doğru süratle akıp gittiğini isbat etti. Astronomlar bu hızın saniyede 12 mil olduğunu hesaplamışlardır. Her şeyi bilen ve her şeyden haberdâr olan Allah güneşin akıp gittiğini bildirmektedir: "Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir" (Yâsîn sûresi, 36/38). Bu güneşin hacminin, yerküremizin hacminden bir milyon kat daha büyük olduğunu ve bu korkunç kütlenin hareket ettiğini ve Allah'tan başka hiçbir kimsenin ona dayanak olmadan uzay boşluğunda akıp gittiğini düşündüğümüzde, bu varlığı kuvvet ve ilmi ile döndüren kudretin niteliğini biraz anlarız (Cevherî Tefsiri).

icabet etmezler. Çünkü onlar, işitmeyen ve anlamayan donmuş varlıklardır. وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ Farzedelim, çağrınızı işitseler, bu çağrınıza karşılık veremezler. Çünkü onlar, konuşamazlar ki size cevap versinler. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ Ahirette Allah onları konuşturduğunda, sizden ve sizin onlara ibadetinizden uzak olduklarını söyleyeceklerdir. وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ Ey Peygamber! Sana Benden başka herhangi birisi böyle kesin haber veremez. Ben yaratan, her şeyi bilen ve herşeyden haberdâr olan Allahım. Katâde der ki: Allah, مثل خبير sözüyle, kendini kastetmektedir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها Allah'ın insanlara vereceği herhangi bir rahmeti engelleyecek yoktur" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah burada, nimetlerin gönderilişini, ihsanda bulunmak için hazineleri açmaya benzetti. Aynı şekilde nimetleri engellemeyi de tutmaya benzetti. "Açmak" manasına gelen "فتح" kelimesi, "اطلاق" yani "serbest bırakmak" için "tutmak" manasına gelen "إمساك" kelimesi de, "engellemek" manasına gelen "منع" kelimesi için müsteâr olarak kullanıldı.

2. "يفتح Açar" ile "يمسك tutar", "يضل saptırır" ile "يهدى doğruya ulaştırır", "تحمل gebe kalır" ile "تضع doğurur" ve "يعمر ömür verilir" ile "ينقص من عمره ömründen azaltılır" arasında tıbâk vardır.

3. "إنّ الذين كفروا لهم عذاب شديد والذين آمنوا وعملوا الصالحات لهم مغفرة وأجر كبير İnkâr edenler için, şüphesiz çetin bir azap var, iman edip iyi işler yapanlara da bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır" âyetinde, iyilerin alacağı karşılık ile, kötülerin alacağı karşılık arasında mukâbele vardır. Aynı şekilde, "هذا عذب فرات Bu tatlıdır, susuzluğu keser" "وهذا ملح اجاج Şu da tuzludur, acıdır" cümleleri arasında mukâbele sanatı vardır. Tıbâk ve mukâbele sanatlarından herbiri güzelleştirici edebî sanatlardandır. Ancak tıbâk iki şey arasında, mukâbele ise daha çok şey arasında olur.

4. "أفمن زين له سوء عمله فرآه حسنا Kötü işi kendisine güzel gösterilip de onu güzel gören kimse" cümlesinde, sözün delâletinden dolayı cevap söylenmemiştir. Söylenmeyen cevap şöyledir: "Kötü işi kendisine güzel gösterilmeyen kimse gibi olur mu?" söylenmemiş olan bu cevabın ne olduğunu, şu bölüm göstermektedir: فإن الله يضل من يشاء ويهدى من يشاء Allah, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir".

5. "فلا تغرنكم الحياة الدنيا Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın" cümlesinden sonra, ولا يغـفـرنكم بالله الغـرور O aldatıcı da, Allah hakkında sizi aldatmasın" cümlesinde "aldatma" fiilinin tekrar edilmesiyle ıtnâb yapılmıştır.

6. "فلا تذهب نفسك عليهم حسرات O halde, onlar uğrunda üzüntülere dalarak canın sıkılıp gitmesin" âyeti "yok olmak"tan kinayedir. Çünkü can gidince, insan yok olur.

7. "والله الذي ارسل الرياح فتثير سحابا فسقناه Rüzgârları gönderen Allah'tır. Bu rüzgârlar bulutları harekete geçirirler de biz de o bulutu göndeririz" cümlesinde, Yüce Allah'ın büyüklüğünü göstermek için, III. şahıstan I. şahsa dönüş yapılmıştır.

8. "لهم مغفرة واجر كبير ■ ليكونوا من اصحاب السعير" ve benzeri âyetlerde, kulağa hoş gelen secî vardır. Bu da, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ
أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾
إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ
بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ إِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ
تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ
﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا
الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا ۚ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ
فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ
وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى
اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ
أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾
وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا
بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

15. Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Zengin ve övülmeye layık olan ancak Allah'tır.

16. Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir kavim getirir.

17. Bu da Allah'a zor bir şey değildir.

18. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkasını) çağırsa, bu çağırdığı akrabâsı da olsa, onun yükünden bir şey yüklenilmez. Sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. Dönüş Allah'adır.

19, 20, 21. Körle gören, karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz.

22. Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir. Sen kabirlerdekilere işittirecek değilsin!

23. Sen sadece bir uyarıcısın.

24. Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak Hak ile gönderdik. Her millet içinde mutlaka bir uyarıcı bulunmuştur.

25. Eğer seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler de yalanlamıştı. Peygamberleri onlara açık âyetler, sahîfeler ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi.

26. Sonra ben, o inkâr edenleri yakaladım. Cezam nasıl oldu!

27. Görmedin mi Allah gökten su indirdi. O'nunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık).

28. İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var. Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan korkar. Şüphesiz Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır.

29. Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.

30. Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir.

31. Sana vahyettiğimiz kitap, kendinden öncekini doğrulayıcı olarak gelen gerçektir. Allah, kullarından haberdârdır, görendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kullarına ihsan ettiği nimetleri sayıp gücünü, kudretini ve hükümrânlığını gösteren kesin delilleri getirdikten sonra burada kulların, kendisine muhtaç olduklarını, kendisinin hiçbir mahluka muhtaç olmadığını onlara hatırlattı. Mü'min ile kâfiri, iyi ile kötüyü birbirinden ayırmak için kör ile göreni ve karanlık ile aydınlığı misal getirdi. Çünkü "eşya, zıddı ile birbirinden ayrılır".

KELİMELERİN İZÂHI

وزر : Vizr, kendisiyle korunulan sarp ve sağlam dağ. "كـــلا، لا وزَر hayır, hayır sığınacak yer yoktur"[29] âyetindeki وزر kelimesi de bu manada kullanılmıştır. Daha sonra, dağa benzetmek için, ağır olan şeye "vizr" denildi. Daha sonra da, müsteâr olarak günah manasında kullanıldı. Çünkü günahta, insanın omuzlarına çöken bir ağırlık vardır.

تنذر : Korkutursun. إنذار Korkutmak demektir.

الغيب : Ğayb, insanın yanında olmayan ve duyu organlarının hissetmediği şeydir. Şâir şöyle der:

وبالغـــيب آمنا وقـــد كـــان قـــومنا يصلون للأوثان قـــبل مـــحـــمـــد

Biz gayba inandık. Oysa ki, Muhammed'den önce kavmimiz, putlara tapardı.

الحرور : Harûr, güneş ısısının şiddeti. Misbâh yazarı şöyle der: "حـر sıcak", kelimesi "بـرد soğuk" kelimesinin zıddı olmaktadır. Bu kelimenin ismi حرة şeklindedir. "Ateş, tutuşup yandı" manasına حـــــرت الـنـار denir. Harûr sıcak rüzgâr demektir.[30]

جدد : Cüded, yol ve alâmet manasına gelen جـدّة kelimesinin çoğuludur. Cevherî şöyle der: Cüdde, eşeğin sırtında, asıl rengine aykırı olan çizgi. Cüdde, yol demektir. Çoğulu cüded gelir. Bu da, çeşitli şekillerdeki yollar demektir.[31] Kurtubî şöyle der: Ahfeş dedi ki: Bu kelime جديد in çoğulu olsaydı, mutlaka جدد şeklinde söylerdi. سرر gibi.

غرابيب : Ğarâbîb, çok siyah anlamına gelen غربيب kelimesinin çoğuludur. Çok siyah şeye (simsiyah, kapkara) أسود غربيب denir. İmreu'l-Kays şöyle der:

العين طامـــحـــة واليـــد ســـابحـــة والرجل لا فـــحـــة والوحـــه غـــربيب[32]

Göz tamahkâr, el çalışkan, ayak çiğneyen, yüz kapkaradır.

29 Kıyâme sûresi, 75/11.
30 el-Misbâhu'l-münîr.
31 Cevherî, es-Sıhâh.
32 Kurtubî, 14/343.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

15. يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ Bu hitap, Allah'ın yüce nimetlerini kendilerine hatırlatmak için bütün insanlığa yapılmıştır. Yani, ey insanlar! Siz, varlığınız ve bütün hallerinizde, hareket ve sukûnetlerinizde Allah'a muhtaçsınız. وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ Yüce Allah, mutlak olarak zengindir ve âlemlere ihtiyacı yoktur. Sayılamayacak kadar çok olan nimetlerinden dolayı övgüye layıktır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, öğüt ve hatırlatma âyetidir. Bütün insanlar, her türlü hallerinde, Yüce Allah'ın ihsan ve nimetine muhtaçtır. Hiçkimse, bir an olsun O'ndan müstağni kalamaz. O, mutlak olarak, varlıklara muhtaç değildir, zengindir. Verdiği nimetlerden dolayı övülmüştür, övgü ve senâya layıktır.[33] Bundan sonra Yüce Allah mahlukata muhtaç olmadığını şu sözüyle ifade etti.

16. إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ Yüce Allah dilerse, elbette sizi yok eder, sizden başka diğer bir kavim getirir. Bu âyette bir tehdit ve korkutma vardır.

17. وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ Bu Allah'a zor veya imkânsız bir iş değildir. Aksine bu, Allah için kolaydır. Çünkü o birşeye "ol" der, o da oluverir.

18. وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى Hiçbir günahkâr, başka birinin günahını yüklenmez, başkasının günahından dolayı da cezalandırılmaz. Ama dünyadaki zorbalar, komşunun suçundan dolayı komşuyu, akrabanın suçundan dolayı da akrabayı sorumlu tutup cezalandırır.[34] وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى Ağır günahları yüklenmiş herhangi bir kimse, günahlarından bir kısmını taşıması için herhangi birini çağırsa, çağrılan kişi, baba ve oğul gibi yakını da olsa, onun herhangi bir günahını yüklenmez. O gün, yardım isteyen kimseye yardım yoktur. Bu âyet, insanın, başkasının günahını yüklenmeyeceğine dair daha önce geçmiş olan âyeti pekiştirmektedir. Zemahşerî şöyle der: Bu iki âyet arasındaki fark nedir?" dersen, derim ki: Birinci âyet, Yüce Allah'ın hükmündeki adâletine delâlet etmekte ve O'nun, hiçbir kimseyi kendi günahından başkasıyle cezalandırmayacağını göstermektedir. İkincisi ise, o gün, yardım isteyene yardım edilmeyeceğini ifade etmektedir.[35] إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ Ey Peygamber! Sen, bu Kur'ân'la ancak, kıyamet gününde Rablerinin azabından korkanları, وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ namazı mükemmel bir şekilde eda edenleri ve dolayısıyle, farz namazları vakitlerinde kılmak sûretiyle, ruh temizliklerine beden temizliğini de katanları korkutursun. وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ Kim ruhunu günah kirlerinden temizlerse, bu temizlenmenin ürünü ona aittir. Onun iyiliği ve takvâsı, kendisine ve ruhuna **mahsustur**. وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ Kıyamet gününde, bütün varlıkların dönüşü tek olan Allah'adır. O, herkese amelinin karşılığını verecektir. Bu, tehdit manası kapsayan bir haber vermedir.

---

33 el-Bahr, 7/307.
34 el-Bahr, 7/307.
35 el-Keşşâf, 3/479.

19. وَمَا يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ Bu, mü'min ve kâfir hakkında, Allah'ın getirdiği bir darb-ı meseldir.[36] Yani, kör ile gören bir olamayacağı gibi, Kur'ân nuruyla nurlanan mü'min ile karanlıkta şaşkın dolaşan kâfir eşit olamaz.

20. وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ Aynı şekilde, nur ile karanlığın eşit olamayacağı gibi, inkâr ile iman da eşit olamaz.

21. وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ Aynı zamanda, koyu gölge ile güneşin yakıcı sıcaklığı eşit olamayacağı gibi, hak ile batıl ve hidayetle sapıklık eşit olamaz. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah Cennete ve onun devamlı gölgesine, altından ırmaklar akan yetişmiş ağaçlarına gölgeyi darb-ı mesel getirdi. Aynı şekilde sıcağı da, Cehenneme, onun yakıcı alevine ve şiddetli yakıcılığına darb-ı mesel getirdi. Cenneti, iyiler için, Cehennemi ise kötüler için karargâh kıldı. Nitekim bir âyette, meâlen şöyle buyrulmuştur: "Cehennem ehli ile Cennet ehli bir olmaz".[37] Bundan sonra Yüce Allah, bu ifadeyi pekiştirmek üzere şöyle buyurdu:

22. وَمَا يَسْتَوِي الأَحْيَاءُ وَلَا الأَمْوَاتُ Akıllılarla câhiller bir olmadığı gibi, dirilerle ölüler de bir değildir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu şeylerin eşit olmadıklarını açıklama hususundaki tertip, son derece fasih bir şekilde gelmiştir. Şöyle ki, kör ile gören, mü'min ile kâfir için misal verilmiş, ardından, kâfirin içinde bulunduğu inkâr karanlığı ile mü'minin, içinde bulunduğu iman nuru anlatılmış, sonra da mü'min ile kâfirin varacağı yer anlatılmıştır ki bu da gölge ile sıcaktır. Mü'min, imanı sayesinde gölge ve rahat içindedir. Kâfir de, inkârından dolayı yakıcı sıcak içinde ve sıkıntıdadır. Bundan sonra Yüce Allah, en beliğ şekilde başka bir misal getirdi. O da ölü ile diridir. Körün bazı faydası olma ihtimali vardır. Fakat ölü bunun tam tersidir. Yüce Allah'ın, "ظلمات karanlıkları" çoğul olarak zikretmesi, inkâr yollarının çok olmasından dolayıdır. "نور Nur"u tekil olarak zikretmesi ise, tevhid ve hak dinin bir olup çok olmamasından dolayıdır. Son iki misalde, üstün olanları önce zikretti. Bunlar da "الظل gölge" ve "الحي diri" kelimeleridir. İlk iki misalde ise daha açık olanları yani "الاعمى kör" ile "الظلمات karanlıklar"ı önce zikretti ki, fark açık bir şekilde ortaya çıksın. Bunun, secîden dolayı olduğu söylenemez. Çünkü Kur'ân mucizesi sadece sözde değil, aksine, hem sözde hem de manadadır. Kur'ân'ın sırrı Allah'a mahsustur.[38] Bundan sonra Yüce Allah konuyu daha açık bir şekilde ifade etmek üzere şöyle buyurdu: إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ Kuşkusuz Allah, hak daveti işittirmek istediği kimseye işittirir, ona imanı sevdirir ve kalbini İslâm'a açar. Ey Peygamber! Sen o kâfirlere işittirecek değilsin. Çünkü onlar, kalpleri ölü kimselerdir. Ne idrak ederler, ne de anlarlar. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yüce Allah, "kabirdekiler"le kâfirleri kastetti ve onları ölülere benzetti"[39] yani, kabirlerde olanlar,

36 el-Bahr, 7/308.
37 Haşr sûresi, 59/20.
38 el-Bahr, 7/309 (özetle).
39 Zâdu'l-mesîr, 6/484.

Allah'ın kitabını işitemeyecekleri ve Onun öğütlerinden yararlanamayacakları gibi, kalbi ölü olan kimse de, işittiğinden faydalanamaz.[40]

23. إِنْ أَنْتَ إِلاَّ نَذِيرٌ Sen sadece, uyarıcı bir peygambersin. O kâfirleri, Cehennem azabıyla korkutursun.

24. إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا Biz seni hidayet ve hak dinle, mü'minler için bir müjdeleyici, kâfirler için de bir uyarıcı olarak gönderdik. وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلاَّ خَلا فِيهَا نَذِيرٌ Geçmiş asırlar ve zamanlarda hangi ümmet gelmişse, mutlaka onlara bir peygamber gelmiştir.

25. وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Bu âyet, eziyet ve belâlara katlanmak için, gösterdikleri sabır hususunda, peygamberlere uyması için Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bir tesellidir. Taberî şöyle der: Yani, Ey Peygamber! Senin kavminden olan bu müşrikler eğer seni yalanlıyorlarsa, bil ki, onlardan önceki milletler de peygamberlerini yalanlamıştı. جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberler onlara açık mucize ve deliller getirdiler de onlar peygamberleri yalanladı ve onların, Allah katından getirdiklerini inkâr ettiler.[41] وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ Onlara, peygamberlere inmiş olan sahifeleri ve aydınlatıcı, açıklayıcı mukaddes semâvî kitapları getirdiler. Bunlar Tevrat, İncîl, Zebûr ve Kur'ân'dan ibaret olan dört büyük kitaptır. Bununla birlikte, onlar peygamberleri yalanladı ve onların peygamberliklerini reddettiler. Öyleyse, onlar nasıl sabrettiyse, sen de sabret.

26. ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا O kâfirlere bir süre mühlet verdikten sonra, onları helâk ettim. فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ Onları cezalandırmam ve inkârlarına karşılık vermem nasıl oldu?!.. Onları, güçlü bir kimsenin yakalayıp kavradığı gibi yakalamadım mı? Nimetlerini azaba, mutluluklarını mutsuzluğa, mamurluklarını haraba çevirmedim mi? İşte ben, peygamberlerimi yalanlayanlara böyle yaparım.

Bundan sonra Yüce Allah, yerde ve gökteki delillerle, tekrar birliğini anlatmaya başlayarak şöyle buyurdu.[42]

27. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Ey Muhatap! Görmedin mi ki, Yüce Allah, gücü ile bulutlardan yağmuru indirdi. فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا O suyla biz, çeşitli bitkiler şekil, renk ve tatları farklı meyveler çıkardık. Zemahşerî şöyle der: Yani, nar, elma, incir, üzüm ve diğer sayılamıyacak kadar, cinsleri farklı meyveler çıkardık. Veya kırmızılık, sarılık, yeşillik ve benzeri farklı şekillerde meyveler çıkardık.[43] وَمِنَ

40 Taberî, 22/85.

41 Taberî, 22/86.

42 Bu âyet, Yüce Allah'ın sanatının güzelliğine ve kudretinin eserlerine bakmaya teşvik için getirilmiştir. Ki, bu bakış, Allah'ın büyüklüğünü bilmeye sevketsin. Bu bilgi de Allah'tan korkmaya götürsün. Bunun içindir ki Yüce Allah âyeti, "kulları içinden, ancak âlimler Allah'tan korkar" sözüyle bitirdi. Kur'ân'ın sırrını bir düşün.

43 el-Keşşâf, 3/481.

الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا Aynı şekilde Yüce Allah dağları da yarattı. O dağlarda, hepsi taş veya toprak da olsa, farklı şekillerde yollar vardır. Bazı dağlarda çeşitli renklerde yollar vardır. Farklı beyazlıklarda beyaz yollar, farklı kırmızılıklarda kırmızı yollar vardır. وَغَرَابِيبُ سُودٌ Kapkara dağlar da vardır. İbn Cüzeyy şöyle der: Pekiştirmek maksadıyle, sonra gelmesi gereken en belîğ vasfı önce zikretti. Arap dilinde, bunun benzeri çoğu zaman söylenir.[44] Bundan maksat, Yüce Allah'ın kudretini açıklamaktır. Renk farklılığı sadece meyvelere mahsus değildir. Aksine, yerin tabakalarında ve sert dağlarda da aynı şekilde rengi farklı şeyler vardır.[45] Hatta bir dağın enteresan renklere sahip olduğunu görürsün. Dağda, özellikle mermer kayalarda, mercana benzer damarlar görürsün. Herşeye gücü yeten Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

28. وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ Allah, insanlardan hayvanlardan ve davarlardan, meyve ve dağların farklılığı gibi, renkleri farklı varlıklar yarattı. Bir kısmı beyaz, bir kısmı kırmızı, bir kısmı siyah. Bunların hepsi Allah'ın yarattıklarıdır. Yaratanların en güzeli olan Allah mübarektir. Yüce Allah, âyetlerini, kudretinin alâmetlerini, sanatının eserlerini ve farklı cinslerde yarattıklarını saydıktan sonra ardından şöyle buyurdu. إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ Allah'tan ancak âlimler korkar. Çünkü âlimler Allah'ı hakkıyle bilirler. İbn Kesîr şöyle der: Allah'tan ancak Onu tanıyan âlimler hakkıyle korkar. Çünkü Yüce Allah tam olarak tanınıp mükemmel bir şekilde bilinince, O'ndan korkmak da daha çok ve büyük olur.[46] إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ Allah, büyüklüğü ile herşeyden üstündür. Kullarından tevbe edip O'na dönenleri çokça bağışlayıcıdır. Bundan sonra Yüce Allah, kendisinden korkanların ve rahmetini umanların sıfatlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

29. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ Gecenin bazı saatlerinde ve gündüzün etrafında Kur'ân okumaya devam edenler ve namazı, vakitleri içerisinde huşûu, âdabı, şartları ve rükünleriyle edâ edenler, وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً mallarının bir kısmını, Allah yolunda ve O'nun rızasını kazanmak maksadıyle, gizli ve açık olarak harcayanlar var ya, işte onlar, يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ bu amellerin karşılığında kazançlı bir ticaret umarlar. Ki bu ticaret aslâ kesada uğramaz ve zararla yok olmaz.

30. لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ Allah, onların amellerinin karşılığını ve yaptıkları iyi işlerin sevabını ödemek için ve ecirlerinden fazla olarak lütuf, ihsan ve ikramda

---

44 et-Teshîl, 3/158.

45 İslâm şehidi Seyyid Kutub, "Fî Zılâli'l-Kur'ân" adlı tefsirinde şöyle der: Bu âyet bu kitabın kaynağını gösteren işaretlerden, harikulade kevnî bir işarettir. Gökten yağmur indirmek ve çeşitli renklerde meyveler çıkarmakla başlıyor, sonra dağların renklerine geçiyor. Kuşkusuz kayaların renklerinde, meyvelerin renklerinde, çeşitliliğinde ve çokluğunda enteresan bir benzerlik vardır. Kayaların renklerine ve tek renk içerisindeki çeşitli tonlarına bir bakış kalbi titretir ve bakış ve iltifata değer yüce güzellik duygusunu uyarır. Sonra insanların sınırsız renkleri... Aynı şekilde çeşitli ve enteresan renkte dâbbe ve en'âm nevinden hayvanların renkleri... Dâbbe, her canlı hayvandır. En'âm ise, deve, sığır, koyun ve keçi cinsinden hayvanlara denir. Bütün bunlar, sayfaları güzel, harikulade yaratılmış ve renklendirilmiş bu kevnî kitapta bakışlara sunulmuştur.

46 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/146.

bulunmak için böyle yapar. İbn Cüzeyy şöyle der: Ecirlerin ödenmesinden maksat, itaat eden kimseye, hak ettiği sevabı vermektir. "Fazla"dan maksat ise, bundan fazla olarak kat kat vermektir. Veya Allah'ın yüzüne bakmaktır.[47] إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ Şüphesiz Allah, Kur'ân ehlini çokça bağışlayan, onların itaatlarının karşılığını bol bol verendir. İbn Kesîr der ki: Mutarrif bu âyeti okuduğunda, "Bu, Kur'ân'ın âyetidir" derdi.[48]

31. وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ Ey Peygamber! Sana vahyettiğimiz o indirilmiş kitap, o yüce Kur'ân, kendisinde şek bulunmayan ve doğruluğunda şüphe olmayan hak bir kitaptır. مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ Bu kitap, kendisinden önce indirilmiş Tevrat, Zebûr ve İncîl gibi kitapları tasdik edicidir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyette, Kur'ân'ın vahy olduğuna işaret vardır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) okuma-yazma bilmezdi. Buna rağmen, Allah'ın kitaplarında olan şeyi açıklayan bir kitap getirdi. Böyle bir kitap, ancak Allah'tan olur.[49] إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ Yüce Allah, kullarından haberdârdır; onların içlerini de dışlarını da bilir. Kullarını görücüdür. Onların hiçbir hali Allah'a gizli kalmaz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "يذهب Giderir" ile "ويأت getirir" "الأعمى kör" ile "البصير gören", "الظلمات karanlıklar" ile "النور aydınlık" "الظل gölge" ile "الحرور sıcak" "الأحياء diriler" ile "الأموات ölüler", "نذيرا korkutucu" ile "بشيرا müjdeleyici" ve "سرا gizli" ile "علانية açık" arasında tıbâk vardır.

2. "ولا تزر Yüklenmez" ile "وازرة yüklenen" ve "حملها onun yükü" ile "لا يحمل taşınmaz" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "وما يستوى الأعمى والبصير Kör ile, gören bir değildir" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Âyette, kâfir köre, mü'min de gören kimseye benzetilmiştir. Aralarındaki münâsebet, yolun karanlıklığı ve kâfirin yol bulamaması, mümin için ise yolun açıkça görülmesi ve mü'minin yolu bulabilmesidir. Daha sonra, istiâre-i tasrîhiyye yoluyla, müşebbehün bih olan "kör", kâfir yerinde, "gören" kelimesi de mü'min yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır.

4. "أنزل من السماء ماء فأخرجنا به Gökten su indirdi ve onunla çıkardık" cümlesinde III. şahıs kipinden I. şahıs kipine dönüş vardır. "فاخرج ve çıkardı" yerine "فاخرجنا biz çıkardık" denilmiştir. Zira bu, azamet ifade eder ve fiile son derece önem

47 et-Teshîl, 3/158.
48 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/146.
49 el-Bahr, 7/313.

verildiğini açıklar. Çünkü bu işte, Yüce Allah'ın sonsuz kudretini ve hikmetini bildiren bir güzel sanat vardır.

5. "انما يخشى الله من عباده العلماء Kulları içinden, ancak âlimler Allah'tan korkar" âyetinde, sıfat mevsufa kasredilmiştir. "Korkmak", âlimlere tahsis edilmiştir.

6. "ألم تر أن الله انزل من السماء ماء Görmedin mi ki, Allah gökten su indirdi" âyetindeki soru, takrîr ifade eder. Bunda "hayret", manası vardır.

7. "يرجون تجارة لن تبور Kesada uğramayan bir ticaret umarlar" cümlesinde istiâre vardır. Ticaret, sevabını elde etmek için Allah'la yapılan muamele yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Bu ticaret, kazanç elde etmek maksadıyla halk arasında yapılan alışveriş işleminden ibaret olan dünyevî ticarete benzetilmiş, sonra da "لن تبور kesada uğramayan" kaydıyla, istiâre-i müreşşaha haline getirilmiştir.

8. "فكيف كان نكير ■ بالكتاب المنير ■ انه غفور ■ يرجون تجارة لن تبور gibi âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu durum sözün güzelliğini, parlaklığını ve ruha etkisini arttırır.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا
الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ۖ
وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۖ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا
يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ
فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۖ
إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ
مِن فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۖ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ
يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا
نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ
فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۚ فَمَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ
فِي السَّمَاوَاتِ ۚ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ بَلْ إِن يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ
إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن

جَآءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيرٌ
مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا
يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن
تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾
أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَٰكِن
يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

32. Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize mîras verdik. Onlardan kimi, kendisine zulmeder, kimi orta yolda gider, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazîlet budur.

33. (Onların mükâfatı), içine girecekleri Adn Cennetleridir. Orada altın bilezikler takarlar ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.

34. Cennette şöyle derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir.

35. O Rab ki lütfuyla bizi gerçek ikamet evine yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.

36. İnkâr edenlere de Cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler. Cehennem azabı da onlara biraz olsun hafifletilmez. İşte biz, inkârda ileri giden her nankörü böyle cezâlandırırız.

37. Onlar orada, "Rabbimiz! Bizi çıkar, yaptığımızın yerine iyi işler yapalım" diye feryâd ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı da gelmemiş miydi? Öyle ise tadın azabı, zalimlerin yardımcısı yoktur.

38. Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. O, göğüslerin özünde ne varsa onu da hakkıyla bilendir.

39. Sizi yeryüzünde halîfeler yapan O'dur. Onun için kim inkâr ederse, inkârı kendi zararınadır. Kâfirlerin inkârı, Rableri katında kendileri için gazaptan başka bir şeyi arttırmaz. Kâfirlerin inkârı kendilerine ziyandan başka bir şeyi çoğaltmaz.

40. De ki: "Allah'ı bırakıp da taptığınız, ortaklarınızı gördünüz mü? Haydi gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara, bir kitap verdik de onlar, o kitaptaki bir delile mi dayanıyorlar?" Hayır! O zalimler birbirlerine, aldatmadan başka bir şey vaadetmiyorlar.

41. Şüphesiz Allah gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizâmı eğer bozulursa kendisinden başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O, Halîm'dir, çok bağışlayıcıdır.

42. Kendilerine bir uyarıcı gelirse, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dâir bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi. Fakat onlara uyarıcı gelince, bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka bir şeyi arttırmadı.

43. Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzaklar kurmak (istiyorlar). Halbuki kötü tuzak ancak sâhibini kuşatır. Onlar öncekilerin kanununda başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda aslâ bir tebdîl bulamazsın, Allah'ın kanununda kesinlikle bir değiştirme de bulamazsın.

44. Bunlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Halbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı âciz bırakacak bir güç vardır. O, bilendir, güçlüdür.

45. Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince (gerekeni yapar). Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, kitabını okuyanları övdükten sonra burada İslâm ümmetinin, bu değerli hazine karşısında, "kendine zulmeden" "orta yolu tutan" ve "hayırda yarışanlar" olarak üç kısma ayrıldığını bildirdi. Sonra da iyilerle kötülerin

varacağı yeri anlattı ki, kul daima korku ile ümit, rağbet ile kaçınma arasında olsun.

KELİMELERİN İZAHI

نصب : Nasab, yorgunluk ve bedenî meşakkat.

لغوب : Luğûb, yorulmak, zafiyet ve gevşeklik. "وما مسنا من لغوب Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı"[50] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

يصطرخون: Feryâd ederler. Yüksek sesle bağırmak manasına gelen صُراخ kelimesinden türemiştir. صارِخ Yardım isteyen, مُصْرِخ yardıma koşandır. Selâme b. Cündüb şöyle der.[51]

كنا إذا ما اتانا صارخ فزع كان الصراخ له قرع الظنابيب

النذير : Nezîr, insanları Allah'ın azabından korkutan uyarıcı demektir.

خلائف : Halâif, خليفة kelimesinin çoğuludur. Halîfe, herhangi bir işte başkasının yerine geçen demektir.

مقتا : Makt, şiddetli kin ve öfke demektir.

خسارا : Hasâr, helâk ve sapıklıktır.

يحيق : Kuşatır. "حاق به الشئ O şey ona indi ve onu kuşattı" demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

32. ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا Sonra bu yüce Kur'ân'ı ümmetlerin en üstününe, diğer ümmetlere tercih ettiğimiz Muhammed (s.a.v.) ümmetine miras verdik. Bu büyük lütfu, semâvî kitaplarının sonuncusu olan mucize Kur'ân'ı sadece onlara verdik. Zemahşerî der ki: Yüce Allah'ın seçtiği kişiler; Sahâbe, Tâbiûn ve onlardan sonra, kıyamete kadar, gelecek olan Muhammed (s.a.v.) ümmetidir.[52] Bundan sonra Yüce Allah kulları arasından seçtiği kişileri üç sınıfa ayırarak şöyle buyurdu: فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ Kendilerine bu kitabı miras verdiğimiz o kişilerden bazıları, hayır işlemekte kusurlu davranır; Kur'ân'ı okur, fakat onunla amel etmez. Bunlar nefislerine zulmedenlerdir. Bazıları hayır işlemek ve iyi amel etmekte orta yolu tutar; çoğu zaman Kur'ân'la amel eder, bazan ihmâlkâr davranır. Bunlar orta yolu tutanlardır. Bazıları da, Allah'ın kitabıyla amel etmede öne geçmek için yarışır, hayır işlemeye koşar. Bunlar, Allah'ın kolaylık sağlaması ve muvaffakiyet ihsan eylemesi sayesinde, itaat etmede yarış ipini

50 Kâf sûresi 50/38.

51 Kurtubî, 14/352. Şâirin ismi, Kurtubi de Selâme b. Cendel şeklindedir. Şiir, Kasas sûresinin başında "kelimelerin "izahı" bölümünde geçti (Mütercimler).

52 el-Keşşâf, 3/484.

göğüslemişlerdir. Bunlar, Allah'ın izniyle hayır işlemede önde gidenlerdir. İbn Cüzeyy der ki: Tefsircilerin çoğunluğuna göre bu üç sınıf Muhammed (s.a.v.)'in ümmeti içerisindedir. ظالم لنفسه Allah'a isyan eden, السابق takvâ sahibi olan; المقتصد bu ikisi arasında olandır.[53] Hasan el-Basrî şöyle der: السابق iyilikleri kötülüklerinden çok olan; ظالم لنفسه kötü amelleri çok olan, "المقتصد iyi ve kötü amelleri eşit olandır. Bunların hepsi de Cennete girer.[54] ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ İlahi emir ve yasakların ve semâvî kitapların en şereflisi olan bu yüce kitabı taşımak için Muhammed (s.a.v.) ümmetinin seçilmesi ve bu kitaba onların mirasçı kılınması, yüceliğine hiçbir fazilet ve şerefin yaklaşamayacağı büyük bir fazilettir. Allah onlara, dünya durdukça devam edecek olan bu yüce kitabı lütfetmiştir. Allahım, bu ne büyük lütuf! Bundan sonra Yüce Allah, mü'minlere Naîm Cennetlerinde hazırladığı şeyleri haber vermek üzere şöyle buyurdu:

33. جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا Onların mükâfatı, içlerinde bulunan çeşitli nimetlerden yararlanacakları Adn Cennetleridir. Bu Cennetler, amellerin farklılığı oranında farklı derece ve makamlardadır. Bir tek Cennet olmayıp birçok Cennet bulunduğu için, "الجنات Cennetler" kelimesi çoğul getirildi. Mesela orada Firdevs Cenneti, Adn Cenneti, Naîm Cenneti, Me'vâ Cenneti, Huld Cenneti, Selâm Cenneti ve Illiyyîn Cenneti vardır. Herbir Cennette, amel edenlerin mertebelerine göre derece ve makamlar vardır. يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا Onlar Cennette, incilerle işlenmiş altın bilezikler takarlar. وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ Cennette giyecekleri herşey ipektendir. Hatta yatakları ve perdeleri de ipektendir. Kurtubî der ki: Dünyada krallar taç giyip bilezik taktıkları için, Yüce Allah bunları Cennetliklere de bahşetti. Hiçbir Cennet ehli yoktur ki, elinde altın, gümüş ve inciden bilezikler bulunmasın.[55]

34. وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ Mü'minler Cennete girerlerken şöyle derler: Bizden bütün keder, üzüntü ve tasaları gideren Allah'a hamd olsun. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, bu olay mutlaka gerçekleşeceği için, geçmiş zaman kipiyle "وقالوا dediler" tabirini kullandı. Âyette geçen "حَزَن" kelimesi, insanın saf ve duru halini bulandıran hastalık, fakirlik, ölüm, korkunç kıyamet olayları, Cehennem azabı ve başka şeylerin hepsini kapsar.[56] إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ Doğrusu Rabbimiz günahkârları çok bağışlayan, itaat edenlerin itaatını çok kabul edendir. غفور ve شكور lafızlarından her ikisi mübâlağa ifade eder. Yani bağışlaması bol, nimet ve ihsanı çok demektir.

35. الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ O, bizi Cennete yerleştirip, asla ayrılmayacak şekilde orasını bize mesken ve karargâh kılandır. Bütün bunlar, onun bize nimet ve ihsanının

53 et-Teshîl, 3/158.

54 Zâdu'l-mesîr, 6/490. Bu üç sınıfın, Muhammed (s.a.v.)'in ümmetinden olduğuna dair olan görüş tercihe şâyândır. İbn Cerîr'in tercihi de budur. Büyük âlim İbn Kesîr, maksadın bu olduğunu gösteren birçok hadis zikretmiştir.

55 Kurtubî, 12/52.

56 Bkz, Ebussuûd, 4/245; Taberî, 22/91.

eseridir. لا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ Orada bize ne bir yorgunluk gelir, ne de meşakkat çekeriz. وَلا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ Orada bize ne bir usanç gelir, ne de bıkkınlık hissederiz. Mü'minler devamlı kalıp çıkmayacakları için Cennete "دار المقامة ikâmet yurdu" ismi verildi. Nasab, vücut yorgunluğu, luğûb ise, bu yorgunluktan kaynaklanan ruh yorgunluğudur.[57] Yüce Allah iyi mutlu kişilerin durumunu anlattıktan sonra, kötü bedbaht kişilerin durumunu da anlatmak üzere şöyle buyurdu:

36. وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ Allah'ın âyetlerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayanlara da inkârlarına uygun bir ceza olmak üzere alevli Cehennem ateşi vardır. لا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا Orada öldürülmezler ki, Cehennem azabından kurtulup rahat etsinler. وَلا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا Onlar için, Cehennem azabından biraz olsun hafifletme yapılmaz. Aksine onlar, hiç dinmeyen devamlı bir azap içinde olacaklardır. Nitekim Yüce Allah, meâlen "Onun ateşi ne zaman sönmeye yüz tutsa, hemen alevlerini arttırırız"[58] buyurmuştur. كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ İşte biz, inkâr ve isyanda aşırı giden herkesi, böyle şiddetli ve korkunç azap ile cezalandırır, yaptıklarının karşılığını veririz.

37. وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ Onlar Cehennemde feryâd eder ve şöyle diyerek yüksek sesle yardım isterler: Ey Rabbimiz! Bizi ateşten çıkar ve dünyaya geri gönder ki, daha önce yapmakta olduklarımızı değil de, bizi sana yaklaştıracak iyi ameller işleyelim. Kurtubî şöyle der: Yani ettiğimiz inkâra karşılık iman, isyana karşılık da itaat edelim ve peygamberlerin emirlerine uyalım.[59] Onların, "yapmakta olduklanmızı değil de" sözü, yaptıkları kötülükleri itiraf ve bundan dolayı duydukları pişmanlık ve nedâmet manasını ifade etmektedir.[60] Yüce Allah onları reddetmek ve azarlamak için şöyle buyurdu: أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ Size dünyada, düşünmek isteyen kimsenin düşünmesine yetecek kadar uzun bir süre mühlet verip yaşatmadık mı? Yaşadığınız bu süre içinde ne yaptınız? Niçin başka bir ömür istiyorsunuz? Hadiste şöyle buyrulmuştur: Allah, 60 yıla varıncaya kadar ömrünü uzattığı kimseden mazereti kaldırmıştır.[61] Hadiste geçen اعذر kelimesi, "onu, mazeret beyan edeceği son noktaya ulaştırdı" manasınadır. وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ Size, uyarıcı peygamber yani, kıyametin kopmasından önce gönderilen Muhammed (s.a.v.) gelmemiş miydi? Bir görüşe göre, "uyarıcı"dan maksat,

57 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/159.
58 İsra sûresi, 17/97.
59 Kurtubî, 14/352.
60 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/159.
61 Buhârî, Rikak, 5. Buhârî bu hadisi, "باب من بلغ ستين سنة فقد اعذر إليه في العمر" bâb başlığı altına almış ve daha sonra bu âyeti zikretmiştir. İbn Kesîr şöyle der: Ömrün miktarı hususunda sahih olan budur.

ihtiyarlıktır. Fakat birinci görüş daha açıktır.[62] فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ Öyleyse, ey kâfirler topluluğu! Tadın azabı. Bugün Allah'ın azabına karşı sizi koruyacak ne bir yardımcınız ve ne de bir destekçiniz vardır. Fahreddin er-Râzî der ki: "فذوقوا tadın" emri, horlama manasında bir emirdir. Aynı zamanda bu, devama işaret eder.[63] Yüce Allah, onların zalim olduklarını belgelendirmek, inkâr ve zulümleri yüzünden, ne Allah'tan ne de kullardan asla bir yardımcıları olmayacağını göstermek için "لكم sizin için" zamiri yerine "للظالمين zalimler için" açık ismini kullanmıştır.

38. إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O Yüce Allah, kâinatta gizli olan herşeyi, yani göklerin ve yerin bütün gaybını bilen ve ilmiyle kuşatandır. Göklerin ve yerin hiçbir durumu O'na gizli kalmaz. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Yüce Allah, göğüslerde saklananlan akıl ve hatırdan geçen gizli şeyleri ve vesveseleri bilir. Kulların açıkça yaptığı işleri nasıl bilmez?! Tefsirciler der ki: Bu cümle, kâfirlerin Cehennemde devamlı azap göreceklerine dair daha önce anlatılanları vurgulamaktadır. Çünkü Allah biliyor ki, küfür, kâfirin kalbine o şekilde yerleşmiştir ki, eğer dünyada ebediyyen kalmış olsa, Allah'a ne iman eder, ne de kulluk eder. Dolayısıyle ebedî azap, kâfirin ebedî küfrüne eşit olmuştur. Yani, bir zulüm ve arttırma yoktur. "Rabbin kimseye haksızlık etmez".[64] Kurtubî şöyle der: "Âyetin manası şudur: Yüce Allah biliyor ki, eğer sizi dünyaya geri çevirmiş olsaydı, yine iman etmeyecektiniz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Eğer geri döndürülseler, yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler".[65]

39. هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ Ey insanlar! Âd, Semûd ve sizden önce gelip geçen kavimlerden sonra sizleri yeryüzünde halîfeler kılan Allah'tır. Nesilden nesile, asırlardır onların yurtlarında yaşamaktasınız. فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ Artık kim Allah'ı inkâr ederse, inkârının vebâli ona aittir. Bununla kendisinden başkasına zarar veremez. وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلاَّ مَقْتًا Kâfirlerin inkârı, sadece Allah'ın rahmetinden kovulup uzaklaşmaları ve Allah'ın şiddetli gazabına artarak çarptırılmaları sonucunu doğurur. "وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلاَّ خَسَارًا Kâfirlerin inkârı, sadece helâk ve sapıklıklannı arttırır, ömrün zâyi olup gitmesini sağlar ki bundan daha büyük bir zarar ve kötülük yoktur! Ebû Hayyân der ki, âyet şuna dikkat çekmektedir: Yüce Allah, önceki kavimlerin yerine onları getirdi. Fakat onlar, ne kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanların hallerinden ve başlarına gelenlerden öğüt aldılar, ne de inkâr edenlerin hallerinden ibret aldılar. Makt, en şiddetli hakaret ve buğz demektir. Hasâr ise ömrün zâyi olmasıdır. Ömür, insanın

62 Buharî, bir önceki dipnotta söz konusu olan bâb başlığından sonra "... وجاءكم النذير" âyetini zikretmiş ve النذير lafzının "ihtiyarlık" manasına geldiğini söylemiştir. Bu, İbn Abbas ve İkrime'den rivayet edilmiştir. İbn Kesîr der ki: Sahih olan, "nezir"den maksadın Rasulullah (s.a.v.) olduğuna dair Katâde'den gelen rivayettir. İbn Cerîr bunu tercih etmiştir. Açık olan da budur.

63 Tefsîr-i kebîr, 26/30.

64 Kehf sûresi, 18/49.

65 En'âm sûresi, 6/28. Kurtubî, 22/355.

sermayesi gibidir. Kişi onu Allah'a itaattan başka şeylerde geçirdiğinde ziyan etmiş olur. Onunla kazanç sağlayacağı yerde Allah'ın gazap ve hışmına uğrar, öyleki neticede ebedî Cehenneme girer.[66]

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin hiçbir şeyi işitmeyen ve hiçbir fayda sağlamayan şeylere tapmalarını kınamak üzere şöyle buyurdu:

40. قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Zemahşerî şöyle der: Âyetteki أرأيتم ifadesi, "bana bildirin" manasınadır. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: O ortakları ve ne ile ilahlığa ve ortaklığa hak kazandıklarını bana bildirin![67] Âyetin manası şöyledir: Ey Peygamber! O müşrikleri susturmak için de ki: Allah'ı bırakıp da taptığınız ve ibadette Allah'a ortak koştuğunuz ilahlarınız putların durumunu bana bildirin! Hangi sebeple bu ibadete müstehak oldular? أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ Bana gösterin. Bu dünyadaki mahlukattan hangisini yarattılar ki Allah'ı bırakıp da onlara ibadet ettiniz? أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ Yoksa göklerin yaratılışında Allah'a ortaklık mı ettiler de bu sayede ilahlıkta da O'na ortak olmaya hak kazandılar? أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ Yoksa onlara o putların Allah'ın ortakları olduğunu söyleyen bir kitabı indirdik de dolayısıyla onlara ibadet hususunda kesin delil ve hüccetleri mi oldu? بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا Bu bölüm, önceki cümleden sarf-ı nazar edilerek gerçek sebebinin açıklandığını ifade eder. Yani onlar, sırf önderlerin, putların onlara şefaat edeceklerini söylemek sûretiyle kendilerine uyanları saptırmalarından dolayı putları ilah edindiler. Halbuki bu, boş bir aldanma ve yalandır. Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah, onların her türlü delillerini boşa çıkardıktan sonra bu konuyu bırakıp onları buna iten sebebi anlattı ki o da putların Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine dair öncekilerin sonrakileri aldatması ve önderlerin kendilerine uyanları sapıtmalarıdır.[68] Yüce Allah, bundan sonra birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

41. إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا Şanı yüce olan Allah, kudreti ve eşsiz hikmetiyle göklerin ve yerin düşmesini ve yok olmasını önler. Nitekim, meâlen, şöyle buyurmuştur: "Göğü de kendi izni olmadıkça yere düşmekten korur".[69] Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, onların ilahlarının göklerden ve yerden hiçbir şeyi yaratamayacaklarını açıkladıktan sonra, bunları yaratanın ve kudretiyle tutanın kendisi olduğunu açıkladı. Zira sonradan olan her şey sadece O'nun icâdıyle vücut bulur ve ebedî kalan herşey sadece O'nun bekâsıyla kalır.[70] وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ Farazâ onlar yerlerinden kayıp nizamları bozulsa Allah'dan başka onları kimse tutamaz. Onlar sadece herşeye gücü yeten ve bir olan Allah'ın gücüyle

66 el-Bahru'l-muhît, 7/317.
67 el-Keşşâf, 3/487.
68 Ebussuûd tefsiri, 4/246.
69 Hacc sûresi, 22/6.
70 Kurtubî, 14/356.

nizamlarını korurlar. إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا Şüphesiz ki Yüce Allah halîmdir. Cezayı hak etmelerine rağmen kâfirleri cezalandırmakta acele etmez. Onlardan, tevbe edip dönenler için rahmet ve mağfireti boldur.

42. وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ Müşrikler Allah adına en kuvvetli bir şekilde yemin ettiler, لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse Ehl-i Kitaptan kendilerine peygamberler gönderilen bütün ümmetlerden mutlaka daha doğru yolda olacaklarına and içtiler. Sâvî şöyle der: Araplar, babaları ve putları adına yemin ederlerdi. Yeminlerini pekiştirmek istediklerinde Allah adına yemin ederlerdi.[71] Ebussuûd şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmeden önce Ehl-i Kitabın, peygamberlerini yalanladıklarına dâir bilgiler Kureyş'e geldi. Dediler ki: Allah, Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin. Onlara peygamberler geldi de onları yalanladılar. Vallahi eğer bize herhangi bir peygamber gelse, şüphesiz biz, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve diğerlerinden daha doğru yolda oluruz.[72] فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ Onlara en büyük peygamber Hz. Muhammed (s.a.) gelince مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا onun gelişi onların hidayet, hak ve peygamberden giderek uzaklaşmalarından başka bir sonuç doğurmadı.

43. اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ Hakka uymayı kibirlerine yediremediklerinden, yeryüzünde haddi aşmaları ve azgınlıklarından bir de imanı zayıf olanları Allah'ın dininden döndürmek için Peygamber'e (s.a.v.) ve mü'minlere kötü tuzaklar kurmalarından dolayı Rasulullah (s.a.v.)'dan uzaklaştılar. Ebû Hayyân şöyle der: Uzaklaşmanın sebebi kibirlenmek ve kötü tuzak kurmaktır. Yani onları haktan uzaklaşmaya iten sebep kibirlenmek ve Rasulullah'ı içine düşürmek için kurmuş oldukları kötü tuzak ve hiledir.[73] وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ Kötü tuzağın vebali ancak onu kuranı ve tertipleyeni, kuşatır. Nitekim, "Kardeşine kazdığı kuyuya kendi düşer" demişlerdir. فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ O müşrikler, Allah'ın önceki milletlere uyguladığı kanun ve âdetinden başkasını mı bekliyorlar? Peygamberleri yalanlamaları sebebiyle Allah onlara azap etmiş ve onları helâk etmiştir. فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ Allah'ın mahlukatı hakkındaki kanunu değişmez. تَحْوِيلًا Hiç kimse azabı onlardan başkasına çeviremez. Kurtubî şöyle der: Allah, kâfirlere azabı uyguladı. Hiç kimse bunu değiştiremez ve kendisinden başkasına da çeviremez. Sünnet, yol demektir.[74] Bundan sonra Yüce Allah, ibret almaları için kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanların kalıntılarını görmeye onları teşvik etti ve şöyle buyurdu:

44. أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Onlar yolculuk yapmadılar

71 Sâvî Hâşiyesi 3/315.
72 Ebussuûd tefsiri 4/246.
73 el-Bahru'l-muhît 7/319.
74 Kurtubî, 14/360.

mı? Yok edilmiş köy ve kasabalara uğrayıp geçmiş milletlerin helâk olduklarını gösteren kalıntılarını, peygamberlerini yalanladıkları zaman Allah'ın onlara ne yaptığını görmediler mi? وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً Oysa onların bedenleri Mekkeliler'den daha kuvvetli, mal ve evlatları onlardan daha çoktu. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ Noksan sıfatlardan uzak olan Yüce Allah'ı hiçbir şey âciz bırakamaz. O, hiçbir şeyi tasarrufundan kaçırmaz. Bu kâinatta hiçbir şey O'na güç gelmez. إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا Onun ilmi ve gücü sonsuzdur. Yaratılmışların bütün işlerini bilir, kendisine isyan edenlerden intikam almaya gücü yeter.

45. وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ Bu âyet, Allah'ın hilmini ve kullarına karşı merhametini açıklar. Yani, eğer Allah, bütün günahlarından dolayı onları cezalandırsaydı yeryüzünde yürüyen insan veya hayvandan hiçbir şey bırakmazdı. İbn Mesud şöyle der: Bu âyetle, Yüce Allah, yürüyen ve emekleyen bütün hayvanları kasdetmektedir.[75] وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Fakat Yüce Allah, kullarına merhameti ve lütfu sebebiyle belli bir zamana yani kıyamet gününe kadar mühlet veriyor ve onları çabucak cezalandırmıyor. فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا O zaman geldiğinde amellerinin karşılığını verecektir. Amelleri hayırsa karşılığı da hayır, şer ise karşılığı da şer olacaktır. Çünkü Yüce Allah, onların işlerini bilen ve hallerinden haberdâr olandır. İbn Cerîr şöyle der: Azaba müstehak olanı da, lütuf ve ihsanı hak edeni de görücüdür.[76] Bu âyette suçlular için bir tehdit, müttakîler için de bir vaat vardır.

EDEBÎ SANATLAR:

Bu mübarek âyetler bir çok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لا يمسنا فيها نصب ولا يمسنا فيها لغوب Orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir" cümlesinde fiilin tekrarıyla itnâb yapılmıştır. Bu itnâb, âyette geçen her iki şeyin de olmadığını ayrı ayrı vurgulamak içindir. Aynı şekilde ولا يزيد الكافرين كفرهم عند ربهم إلا مقتاً ولا يزيد الكافرين كفرهم إلا خساراً Kâfirler'in inkârı, Rableri katında kendileri için gazaptan başka bir şey arttırmaz. O kâfirlerin inkârı kendileri için ziyandan başka bir şey çoğaltmaz" âyetinde de itnâb vardır. Bu itnâb, Allah'ı inkâr edenlerin yaptıklarının çirkin ve âdîliğini fazlasıyla vurgulamak içindir

2. "فذوقوا فما للظالمين من نصير Öyle ise (azabı) tadın, zalimlerin herhangi bir yardımcısı yoktur" âyetindeki emir kipi alay ifade eder. Bu, "ذق انك انت العزيز الكريم Tat bakalım, sen kendince üstündün şerefliydin"[77] âyetine benzer.

---

75 Kurtubî, 14/361.
76 Taberî, 22/96.
77 Duhân sûresi 44/49.

3. "غفور Çok bağışlayan, شكور şükrü ve ihsanı bol olan, كفور çok nankör kelimeleri mübâlağa ifade eder. Aynı şekilde حليماً çok halîm, عليما çok iyi bilen ve قديرا çok güçlü, kelimeleri de mübâlağa ifâde eder. Çünkü bunlar mübâlağa kalıplarındandır.

4. "أروني ماذا خلقوا من الأرض Gösterin bana! Onlar yerden hangi şeyi yarattılar?" cümlesindeki soru istifhâm-ı inkârî olup kınama ifâde eder. "أم لهم شرك في السموات Yoksa onların göklerde ortaklıkları mı var?" âyetindeki soru da aynıdır.

5. "ما ترك على ظهرها من دابة Onun sırtında emekleyen herhangi bir canlı bırakmazdı" cümlesinde istiâre-i mekniyye vardır. Burada yeryüzü, sırtında çeşitli mahlukat türlerini taşıyan bir hayvana benzetilmiş, sonra müşebbehun bih hazfedilmiş ve onun levâzımından olan ظهر kelimesiyle istiâre-i mekniyye yoluyla ona işaret edilmiştir.

6. "من نصير ve النذير gibi kelimelerde son derecede güzel ve parlak secî gayr-i mütekellif vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımıylâ Fâtır sûresinin tefsiri tamamlandı.

YÂSİN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 83 âyettir.

Sûreyi Takdim

Yâsîn sûresi Mekke'de inmiş olup üç ana konuyu kapsamaktadır. Bunlar, öldükten sonra dirilme ve haşre iman, belde halkının kıssası ve âlemlerin Rabbinin birliğini gösteren kesin delillerdir.

Bu mübarek sûre, vahyin doğruluğu ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin gerçek olduğuna dair Kur'ân-ı Kerîm üzerine yemin ile başlar. Sonra azgınlık ve sapıklıkta devam eden ve peygamberlerin efendisi Muhammed b. Abdullah'ı (s.a.v.) yalanlayan, dolayısıyle üzerlerine Allah'ın azap ve intikamı hak olan Kureyş kâfirlerinden söz eder.

Sonra bu sûre vahyi ve peygamberliği yalanlamanın sonucundan sakındırmak maksadıyle, peygamberleri yalanlamış olan Antakya beldesinin halkı ile ilgili kıssayı anlatır. Bunu, Kur'ân'ın, ret ve öğüt alınması için kıssaları anlatma hususundaki üslubuyla ifade eder.

Sûre, kavmine nasihat eden, sonunda kavmi tarafından öldürülen ve Yüce Allah tarafından Cennete sokulan mü'min davetçi Habîbu'n-Neccâr'ın durumunu anlatır. Onu öldürenleri, Yüce Allah mühlet vermeksizin öldürücü ve yok edici şiddetli bir sesle cezalandırmıştır.

Sonra bu mübarek sûre, bu harika kâinatta Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren delillerden sözeder. Buna, içinde hayat bulunan kupkuru arz sahnesinden başlayarak sırasıyle, gündüzün kendisinden sıyrılmasıyla kapkaranlık bir hal alan gece sahnesinden, Allah'ın kudretiyle, sapmadan bir yörüngede dönen parlak güneş sahnesinden, yörüngelerinde derece derece şekil alan aydan ve ilk insanların nesillerini yüklenip taşıyan dolu gemiden bahseder ki bunların hepsi Allah'ın gücünü gösteren apaçık delillerdir.

Sûre, kıyamet ve onun korkunç hallerinden, üfürüldüğünde insanların kabirlerinden kalkacağı diriliş ve haşir üfürüğünden, Cennet ve Cehennem ehlinden, o korkunç günde mü'minlerle suçluların birbirlerinden ayırt edileceğinden, neticede bahtiyarların Naîm Cennetlerinde, bedbahtların da Cehennemin alt tabakalarında yer alacağından bahseder.

Bu mübarek sûre "öldükten sonra dirilme ve hesap" denilen ana konuyu ele alıp onun meydana geleceğine dair kesin delilleri anlatarak sona erer.

İSMİ

Yüce Allah bu mübarek sûreye "يس Yâsîn" kelimesiyle başladığı için, sûreye bu ad verilmiştir. Sûrenin bu kelime ile başlaması, Kur'ân-ı Kerîm'in mucizeliğine bir işarettir.

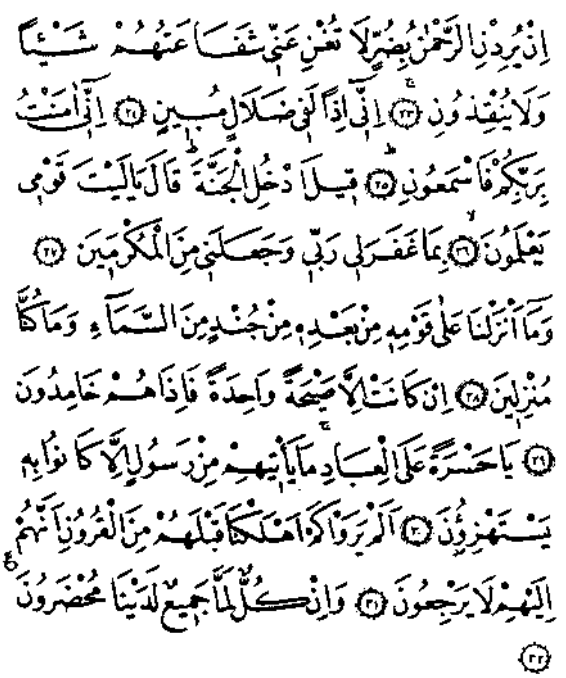
FAZİLETİ

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Her şeyin bir kalbi vardır.. Kur'ân'ın kalbi de "Yâsîn"dir. Ümmetimden her insanın kalbinde (ezberinde) bu sûrenin bulunması hoşuma gider.[1]

1 Bu hadisi Bezzâr rivayet etmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣﴾ عَلٰى
صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى
اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٧﴾ اِنَّا جَعَلْنَا فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ
اَغْلٰلًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُوْنَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْۢ بَيْنِ
اَيْدِيْهِمْ سَدًّا وَّمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنٰهُمْ فَهُمْ
لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿٩﴾ وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠﴾ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ
فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَّاَجْرٍ كَرِيْمٍ ﴿١١﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوْا
وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنٰهُ فِيْٓ اِمَامٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٢﴾
وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا اَصْحٰبَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿١٣﴾
اِذْ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوْهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوْٓا اِنَّآ
اِلَيْكُمْ مُّرْسَلُوْنَ ﴿١٤﴾ قَالُوْا مَآ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ
اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُوْنَ ﴿١٥﴾ قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّآ
اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَآ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿١٧﴾ قَالُوْٓا
اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ
رَجُلٌ يَّسْعٰى قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٠﴾ اِتَّبِعُوْا
مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَآ اَعْبُدُ
الَّذِيْ فَطَرَنِيْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Yâsîn,

2. Hikmet dolu Kur'ân hakkı için,

3. Sen şüphesiz peygamberlerdensin.

4. Doğru yol üzerindesin.

5. (Bu Kur'ân) üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.

6. Ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

7. Andolsun ki onların çoğuna o söz hak oldu. Çünkü onlar iman etmeyecekler.

8. Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik, O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır.

9. Önlerinden bir sed ve arkalarından bir sed çektik de onları kapattık, artık göremezler.

10. Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.

11. Sen ancak Kur'ân'a uyan ve görmeden Rahman'dan korkan

kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini, bir mağfiret ve güzel mükâfatla müjdele.

12. Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Önceden gönderdiklerini ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır.

13. Onlara, şu şehir halkını misal getir: Hani onlara elçiler gelmişti.

14. İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Onları yalanladılar. Bunun üzerine üçüncü bir elçi gönderdik. Onlar "Biz size gönderilmiş elçileriz" dediler.

15. Dediler ki: Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Rahman, herhangi bir şey indirmedi. Siz ancak yalan söylüyorsunuz.

16. Elçiler: "Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.

17. Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allah'ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir" dediler.

18. Onlar da dediler ki: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka fena bir kötülük dokunur".

19. Elçiler şöyle cevap verdi: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. Size nasihat ediliyorsa da mı? Bilakis, siz aşırı giden bir milletsiniz.

20. Derken şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi "Ey kavmim! dedi, bu elçilere uyunuz!"

21. "Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, çünkü onlar hidâyete ermiş kimselerdir."

22. "Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibâdet etmeyecekmişim! Halbuki, hepiniz O'na döndürüleceksiniz.

23. O'ndan başka tanrılar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse onların şefaati bana hiç bir faide vermez, beni kurtaramazlar da.

24. İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın içine gömülmüş olurum.

25. Şüphesiz ben, Rabbinize inandım, beni dinleyin."

26. "Gir Cennete!" denildi. "Keşke, dedi, kavmim bilseydi...

27. Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını!"

28. Biz ondan sonra, onun milletini helâk etmek için üzerlerine gökten herhangi bir ordu indirmedik ve indirecek de değildik.

29. (Onları helâk eden), korkunç sesten başka bir şey değildi. Birdenbire sönüverdiler.

30. Ne yazık şu kullara! Onlara bir peygamber gelmeye dursun, ille de onunla alay etmeye kalkışırlardı:

31. Müşrikler görmüyorlar mı ki, onlardan önce nice kavimler helâk ettik. Onlar, tekrar dönüp de bunlara gelmezler.

32. Elbette onların hepsi karşımızda hazır bulunacaklar.

KELİMELERİN İZAHI

أغلال : Ağlâl, ellere vurulan kelepçe manasına gelen غلّ kelimesinin çoğuludur. Bazen bu kelepçe ile eller boyuna bağlanır.

مقمحون: Mukmehûn, gözlerini kapatarak başlarını kaldıranlar demektir. Dilciler şöyle der: إقماح Gözleri kapayıp başı kaldırmak demektir. Havuz başındaki deve, suyu içmeyip de başını kaldırdığında أقمح البعير denir.[2] Bir gemiyi anlatırken, Bişr şöyle der:

ونحن على جوانبها قعود بغض الطرف كالإبل القماح

Biz, o geminin etrafında oturmuşuz. Su içmeyip kafasını diken ve gözlerini yuman develer gibi, gözlerimizi kapıyoruz.[3]

سدًا : Sedd, iki şey arasında bulunan engel, mânia demektir.

فَعَزَّزْنا : Takviye ettik. عززه Onu takviye etti, kuvvetlendirdi manasınadır.

تطيرنا : Uğursuzluğa uğradık. تَطيُّر Uğursuzluk demektir. Bunun aslı, "kuş" manasına gelen طير dan gelmektedir. Araplar, kuş sol tarafa uçtuğunda, bunu uğursuz sayarlardı.

خامدون : Hâmidûn, sönmüş ateş gibi hareketsiz, ölüler demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يس Yâ sîn. Bazı mübarek sûrelerin başında bulunan hurûf-i mukatta'a, Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğuna ve onun, Araplar'ın bilip konuştukları bu alfabe harflerinden meydana geldiğine, fakat mucize olan eşsiz nazmının, onun Allah

2 Bkz, Fîrûzâbâdî, el-Kâmusu'l-muhît, قمح maddesi.

3 Taberî, 15/8.

tarafından geldiğine dair bir delil olduğuna dikkat çekmek içindir.[4] İbn Abbas şöyle der: Yâ sîn, Tayy kabilesinin lügatında "Ey insân!" demektir. Bir görüşe göre bu kelime, Peygamber (s.a.v.)'in isimlerinden biridir. Kendisinden sonra gelen إنك لمن المرسلين cümlesi bunun delilidir. Bir başka görüşe göre bu, "يا سيد البشر Ey insanlığın efendisi!" manasındadır: Bunu Ebû Bekir el-Verrâk söylemiştir.[5]

2. وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ Hakîm olan Kur'ân hakkı için. Bu, Allah'ın Kur'ân üzerine yeminidir. Hakîm, kendisinde herhangi bir değiştirme ve tebdil meydana gelmeyen, kendisine herhangi bir çelişki ve batıllık ârız olmayan sağlam manasınadır. Kurtubî şöyle der: Kendisine herhangi bir bozukluk gelmeyecek şekilde nazmı ve manası sağlamlaştırılmış, demektir.[6] Ebussuûd da şöyle der: Hakîm, mucize nazmı bakımından hikmet ihtiva eden veya hikmet söyleyen, eşsiz hikmetler kapsayan demektir.[7] Özet olarak diyebiliriz ki, Yüce Allah, Hz. Muhammed (a.s.)'in peygamber olduğuna dair bu sağlam, güzel nazmı ve eşsiz manası ile mucize olan, kuvvetli kanun ve hükümler koyan ve belâgatın zirvesinde olan bu Kur'ân üzerine yemin etti. Bu yeminde, "Şüphesiz sen peygamberlerdensin" ifadesinin de içinde bulunduğu, Peygamberin (s.a.v.) şanını yüceltme ve onu tazim vardır.

3. إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ Bu cümle yeminin cevabıdır. Yani, ey Peygamber! Kuşkusuz sen, halkı doğru yola iletmek için, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen peygamberlerdensin. İbn Abbas der ki: Kureyş kâfirleri şöyle dediler: Ey Muhammed! Sen peygamber değilsin. Allah seni bize peygamber olarak göndermedi. Bunun üzerine Yüce Allah, hakîm olan Kur'ân'a yemin edip Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlerden olduğunu bildirdi.[8]

4. عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Sen, kendisinde eğrilik ve bozukluk bulunmayan dosdoğru yol üzerindesin. Bu yol, senden önceki peygamberlerin dini olan İslâm dinidir. Onlar Allah'ın birliği inancını ve Ona imanı getirmişlerdir. Taberî der ki : Kendisinde, doğru yoldan herhangi bir sapma bulunmayan yol üzerindesin. Bu yol İslâm dinidir. Katâde böyle demiştir.[9] "Sırât" kelimesinin nekra olması, onun büyüklüğünü ve yüceliğini ifade eder.[10]

5. تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ Bu nurlu ve hidayete erdiren Kur'ân-ı Kerîm, mülkünde aziz ve mahlukatına karşı merhametli, izzet sahibi Yüce Allah tarafından indirilmiştir.

6. لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ Ey Peygamber! Fetret devrinin uzaması sebebiyle, kendilerine ne bir peygamber ve ne de bir kitap gelmiş olan Arapları bu Kur'ân'la uyarman için onu indirdik. Uyarmaktan maksat, onları Allah'ın azabından

---

4 Huruf-i mukatta'a hakkında geniş bilgi için, bkz, Bakara sûresinin başı.
5 Kurtubî, 15/4.
6 Kurtubî, 15/5.
7 Ebussuûd, 4/247.
8 Kurtubî, 15/5. Kurtubî bunu Kuşeyrî'den nakletmiştir.
9 Taberî, 22/97.
10 İbnu'l-Münîr, el-İntisâf ale'l-el-Keşşâf, 4/2.

korkutmaktır. فَهُمْ غَافِلُونَ Uzun süreden beri uyarılmadıkları için Araplar, hidayet ve imandan gafildirler. Şirk ve puta tapma karanlıkları içerisinde bocalamaktadırlar. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin, inkâr ve yalanlamada ısrar etmeleri sebebiyle azaba müstehak olduklarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

7. لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ Âyetin başındaki kendisinden sonra gelen kısmın, mahzuf bir yeminin cevabı olduğunu gösteren لَ'dır. Yani, Allah'a and olsun ki, inkârda ısrarları ve uyarıyı dinleyip öğüt almamaları sebebiyle o müşriklerin çoğuna Cehennem azabı vacip oldu. İşte bunun içindir ki, ey Peygamber! Onlar senin, kendilerine getirdiğin kitaba inanmazlar. Bundan sonra Yüce Allah, onların iman etmeme sebebini açıklayarak şöyle buyurdu:

8. إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلالا فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ Bu âyet, müşriklerin sapıklık hususundaki durumlarını tasvir etmekte ve onların halini, eline kelepçe vurularak boynuna bağlanmış, dolayısıyle eğemiyecek bir şekilde başını yukarı kaldırmış bir kimsenin haline benzetmektedir. Celâleyn müellifi şöyle der: Bu bir temsildir. Maksat, onlar imana gelmezler ve ona baş eğmezler.[11] İbn Kesîr de şöyle der: Yani, kendilerine bedbahtlık damgası vurulmuş olan müşrikleri biz, boynuna tasma takılıp elleri çenesinin altından boynu ile kelepçelenmiş olan kimse gibi yaptık.[12] Böylece başı dikilip kaldı. Mukmah, "başını kaldırmış olan" demektir. Âyette "eller" söylenmeyip, tasma ve boyunun zikriyle yetinildi. Çünkü "gull" kelimesi, elleri boyunla birlikte bağlayan tasma için kullanılır.[13] Ebussuûd da şöyle der: Yüce Allah onların halini, elleri boyunlarıyla birlikte bağlanan kimselerin haliiie benzetti. فهي إلى الأذقان Bu tasmalar, çenelere dayanmıştır. Dolayısı ile bu tasmalar onları hakka dönmeye bırakmaz, boyunlarını hakka doğru çeviremezler, başlarını eğemezler, hakkı göremeyecekleri veya o tarafa bakamayacakları bir şekilde gözlerini kapatırlar.[14]

9. وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا Ebussuûd bu âyeti şöyle tefsir eder: Bu âyet, önceki benzetme âyetinin devamı ve tamamlayıcısıdır. Yani, onların önüne büyük bir set çektik, aynı şekilde arkalarına da büyük bir set çektik. فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ O setlerle, gözlerini kapadık, dolayısıyle onlar, kesinlikle hiçbir şeyi göremezler. Çünkü onlar korkunç iki set arasında mahsur kalmışlardır. Bu, onların hallerinin son derece kötü olduğunu, cehalet ve azgınlık zindanlarında hapsedilmiş olduklarını, delillere ve mucizelere bakmaktan mahrum kaldıklarını açıklar.[15] Tefsirciler şöyle der: Bütün bunlar, onlara iman yollarının kapatılmasını, kendisine tüm yolları kapatılıp maksadına yol bulamayan kimseye benzetmedir.[16]

---

11 Celâleyn, 3/318.
12 Zekan, Ezkân'ın tekilidir. Taberî şöyle der: Zekan iki çene kemiğinin birleştiği yerdir.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/155.
14 Ebussuûd, 4/248.
15 Ebussuûd, 4/249.
16 Sâvî Hâşiyesi, 3/319.

10. وَسَـوَاءٌ عَلَيْـهِمْ أَأَنذَرْتَهُـمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُـمْ Ey Peygamber! Senin onları korkutman da, korkutmaman da onlara göre birdir. Çünkü aklını sapıklık karanlıklarının örttüğü, kalbinde taşkınlık arzularının yuvalandığı bir kimseye ikazlar ve engeller fayda vermez. لا يُؤْمِنُونَ Bu sebeple onlar iman etmezler. Çünkü uyarma, ölü kalpleri diriltmez: O ancak imanı almaya hazır olan diri kalbi uyarır. Bu, Peygamber (s.a.v.) için bir teselli ve müşriklerin kalplerinde bulunan azgınlık ve taşkınlık gerçeğini açığa çıkarmadır.

11. إِنَّمَا تُنذِرُ مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ Ey Peygamber! Senin uyarman ancak, Kur'ân'a inanan ve ondaki âyetlerle amel eden kimselere fayda verir. وَخَشِيَ الرَّحْمَانَ بِالْغَيْبِ Ve kendisini görmediği halde Allah'tan korkanlara fayda sağlar. Ebû Hayyân der ki: خشي الرحمن Rahmet sıfatıyle vasıflanmış olan Allah'tan korkar demektir. Rahmet, ümide sebep olur. Fakat kişi, Allah'ın rahmetini bilmekle birlikte, kendisine lütfettiğini elinden almasından korktuğu için O'ndan çekinir. İnsan, halkın gözlerinden uzak ve yalnız kaldığı zaman" demektir.[17] فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ İnsan, uyarıdan faydalanınca müjdeye layık olmuştur. Yani, ey Peygamber! O kimseyi, günahlarını Allah'tan büyük bir bağışlama ve ahirette Naîm Cennetlerinde değerli bir mükâfat ile müjdele. İbn Kesîr şöyle der: أجر كريم Çok, bol ve güzel ecir demektir. Bu da ancak Cennette olur.[18] Yüce Allah peygamberlik işini anlattıktan sonra, öldükten sonra dirilme ve haşir olayını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

12. إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَى Şüphesiz biz, onları öldükten sonra hesap ve ceza için kabirlerinden diriltiriz. وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ Taberî şöyle der: Dünyada iken önden gönderdikleri iyilik ve kötülüğü, iyi ve kötü amelleri yazarız. وآثارهم dan maksat, mescitlere giderken bıraktıkları ayak izleridir.[19] Câbir'den rivayet edilen bir hadiste o şöyle der: Mescidin yanındaki alan boştu. Selemeoğulları Mescid'in yakınına taşınmak istediler. Bu durum Peygamber (s.a.v.)'e ulaşınca şöyle buyurdu: Ey Selemeoğulları! Evlerinizden ayrılmayın. Mescide gelirken bıraktığınız ayak izleri yazılmaktadır. Bunun üzerine Selemeoğulları: "Taşınmış olmamız bizi sevindirecek değildi" dediler.[20] وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ Biz her şeyi veya her işi yazılı bir kitapta topladık ve zaptettik. O kitap, amellerin yazıldığı sayfalardır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurur: O gün, her insan topluluğunu amel defteriyle birlikte çağıracağız.[21] Bu defter, onların yaptığı hayır ve şer hususunda şahittir. Mücâhid ve Katâde şöyle derler: Buradaki "imam"dan maksat Levh-i mahfuz'dur.[22] Ebû

17 el-Bahr, 7/325.
18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/156.
19 Taberî, 22/99.
20 Müslim, Mesâcid, 281.
21 İsra sûresi, 117/71.
22 Tercihe daha şâyân olan bizim anlattığımızdır ki, o da, "imâm"dan maksadın amel defteri olmasıdır. İbn Kesîr'in tercihi budur.

Hayyân da şöyle der: ونكتب ما قدموا dan maksat, "ileri gönderdiklerini sayarız" demektir. Yüce Allah, ilminin onların amellerini ihâta ettiğini, kendisiyle eşyanın kaydedildiği "yazı" ile ifade etti.[23]

Bundan sonra Yüce Allah, peygamberleri yalanladıkları için gökten bir gürültü göndererek yok ettiği belde halkının kıssasını müşriklere anlatmak üzere şöyle buyurdu:

13. وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ Ey Peygamber! Seni yalanlayan kavmine, Antakyalıların kıssasını anlat. O kıssa enteresan oluşuyla, darb-ı mesel ve hayret verici söze benzer. إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ Hani, doğru yolu bulmaları için gönderdiğimiz peygamberler onlara gelmişti. Kurtubî şöyle der: Bu belde, bütün müfessirlerin görüşüne göre Antakya'dır. Allah onlara üç elçi gönderdi. Bunlar Sâdık, Masdûk ve Şem'ûn'dur. Rasulullah (s.a.v.)'a, kendilerine Allah tarafından üç elçi gönderilmiş olan belde halkı kâfirlerinin başına gelenlerin, müşriklerin de başına gelebileceğine dair onları uyarması emrolundu. Bir görüşe göre bu gönderilenler İsa'nın (a.s.) elçileridir.[24]

14. إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا Onlara iki elçi gönderdiğimizde hemen onları yalanladılar. فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ Bunun üzerine onları üçüncü bir elçi ile takviye edip destekledik. فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ Dediler ki: "Biz Allah'ın elçileriyiz. Sizin doğru yolu bulmanız için gönderildik."

15. قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا Kâfirler dediler ki, sizin bizden bir üstünlüğünüz yok. Siz de bizim gibi insansınız. Allah, bize değil de size nasıl vahyetti? وَمَا أَنزَلَ الرَّحْمَانُ مِنْ شَيْءٍ Allah, vahy ve peygamberlik diye herhangi bir şey indirmedi. إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ تَكْذِبُونَ Siz, peygamberlik iddiasında yalancı olan bir topluluktan başka bir şey değilsiniz.

16. قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ Peygamberler onlara şöyle cevap verdi: Allah biliyor ki, biz, Onun size gönderilmiş peygamberleriyiz. Biz yalancı olsaydık, bizden çok şiddetli bir şekilde intikam alırdı. İbn Cüzeyy der ki: Elçiler burada münkirlere cevap verdikleri için, لمرسلون elbette gönderilmiş peygamberleriz" diyerek haberi, te'kit edatı ل olan ile pekiştirdiler. Birinci haber bunun gibi değildir. O, sadece olayı haber vermektir.[25]

---

23 el-Bahr, 7/325.

24 Kurtubî, 15/14. Bunların, İsa'nın (a.s.) elçileri olduğuna dair Kurtubî'nin anlattığı görüş tercihe şâyân olan görüştür. Çünkü, ما أنتم إلاّ بشر مثلنا Siz, bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz" sözü, ancak, Allah'ın kendilerini peygamber olarak gönderdiğini iddia edenlere söylenir. İbn Cüzeyy de böyle der.

25 et-Teshîl, 3/161.

17. وَمَـــا عَلَيْنَا إِلاَّ الْبَـــلاغُ الْمُبِينُ Bize düşen, Allah'ın risaletini size, hiçbir kapalılık bulunmayacak şekilde apaçık olarak tebliğ etmektir. İnanırsanız mutluluk sizindir. Yalanlarsanız bedbaht olursunuz. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyette müşrikler için bir tehdit vardır. "Belâğ" kelimesinin "mübîn" ile nitelenmesinin sebebi şudur: O tebliğ, onların peygamber olarak gönderildiğine şahit olan mucizelerle apaçık olmuştur. Nitekim bu kıssada, peygamberlerin doğruluğunu gösteren "anadan doğma körü ve alaca hastasını iyileştirmek, ölüleri diriltmek" gibi mucizeler anlatılmıştır.[26]

18. قَـالُوا إِنَّا تَطَيَّـرْنَا بِكُمْ Belde halkı onlara dedi ki: Bizi imana ve putlara ibadeti terketmeye davetinizden dolayı sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Tefsirciler şöyle der: Onların, peygamberlerin davetini kendileri için uğursuz saymalarının sebebi şudur: Peygamberler onları, takip ettikleri dinin dışında başka bir dine çağırdılar. Dolayısıyle onlar bu dini yadırgadı ve kötü buldular. Haktan sapmış olan tabiatları da ondan nefret etti ve neticede o dine çağıran kimseler yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını söylediler. Sanki şöyle dediler: "Bizi çağırdığınız şeyden Allah bizi korusun".[27] Bundan sonra şöyle diyerek peygamberleri tehdit ettiler: لَئِنْ لَمْ تَنتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ Allah'a yemin olsun ki, eğer söylediklerinizden ve bizi Allah'ı birlemeye ve dinimizi terketmeye çağırmaktan vazgeçmezseniz, sizi ölünceye kadar taşa tutarız ve sizi en kötü bir şekilde öldürürüz.

19. قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ Elçiler (peygamberler) onlara dedi ki: Uğursuzluğunuz bizim yüzümüzden değildir. Uğursuzluğunuz sırf sizin kendiniz yüzünden, inkârınız, isyanınız ve kötü amelleriniz yüzündendir. أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ Bu, bir şart cümlesi olup sözün akışından anlaşıldığı için cevabı söylenmemiştir. Yani, biz size hatırlattık, öğüt verdik ve Allah'ı birlemeye çağırdık diye mi, bizim yüzümüzden uğursuzluğa uğradınız, taşlama ve işkence ile bizi tehdit ettiniz? بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ Durum sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Aksine siz öyle bir kavimsiniz ki, isyan etme ve suç işlemede ileri gitmek sizin âdetinizdir. Bu söz, sakındırma ve engelleme ile birlikte kınama ifade eder.

20. وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى Şehrin en uzak tarafından bir adam koşarak, hızlı adımlarla geldi. Bu zât Habîbu'n-Neccâr'dır. İbn Kesîr şöyle der: Belde halkı kendilerine gelen elçileri öldürmek istediler. Bunun üzerine şehrin en uzak tarafından, bu elçilere yardım etmek üzere Habîbu'n-Neccâr adlı bir adam koşarak geldi. Habîbu'n-Neccâr ipek elbise dikicisiydi ve ipek üzerinde çalışırdı. Çok sadaka verir; kazancının yarısını sadaka olarak dağıtırdı.[28] Kurtubî şöyle der: Habîb, cüzzamlı idi. Evi, şehrin en uzak kapısının yanındaydı. 70 sene, kendisine acırlar ve hastalığını giderirler ümidiyle putlara ibadet etmişti. Fakat putlar onun bu arzusuna cevap vermemişlerdi. Elçileri görüp de elçiler onu Allah'a davet edince: "Her hangi bir

26 el-Bahr, 7/327.

27 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/125.

28 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/159. Bu şahsın isminin Habîbu'n-Neccâr olduğuna dair ifade, İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.

mucizeniz var mı?" diye sordu. Onlar da, "Evet, her şeye gücü yeten Rabbimize dua ederiz, o seni, içinde bulunduğun dertten kurtarır" dediler. Bunun üzerine Habîb, dedi ki: "Bu hayret verici bir şeydir. Ben, bu hastalığı benden gidermeleri için 70 yıldır şu ilahlara dua ediyorum. Fakat onlar bunu yapamadılar. Sizin Rabbiniz bir sabah vaktinde bunu nasıl yapacak? Dediler ki: "Evet, bizim Rabbimiz dilediğini yapabilir. Bu putlar, az da olsa, ne bir fayda sağlayabilirler, ne de zarar verebilirler. Bunun üzerlne Habîb iman etti, onlar da Rabblerine dua etti. Yüce Allah onun hastalığını giderdi. Kavmi, elçileri öldürmek isteyince koşarak onlara geldi ve Kur'ân'ın anlattıklarını söyledi.[29] قَالَ يَاقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ Habîb dedi ki, "Ey kavmim! Allah'ı birlemeye çağıran bu şerefli peygamberlere uyunuz. Habîb, onların kalplerini yumuşatmak ve nasihatı kabule meylettirmek için "Ey kavmim!" diye hitap etti. Sonra sözü pekiştirmek ve sebebini açıklamak maksadıyla tekrar şöyle dedi:

21. اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ O ihlaslı ve salih elçilere uyun. Onlar imanınızın karşılığında sizden herhangi bir ücret istemiyorlar. Sizi Allah'ın birliğine davet etmeleri hususunda hidayet ve basiret üzeredirler.

22. وَمَا لِي لا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Bu ifade, Habîbu'n-Neccâr'ın onları irşat hususundaki nezaketini gösterir. Sanki o kendine nasihat ediyor ve kendisi için tercih ettiğini onlar için tercih ediyor. Bunda, yaratıcılarına ibadeti terk etmelerinden dolayı bir nevi azarlama vardır. Yani, beni yoktan yaratan yaratıcıma ibadet etmekten beni alıkoyan nedir? Öldükten sonra sizin dönüşünüz de O'nadır. O herkese amelinin karşılığını verecektir.

23. أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً Bu, bir istifhâm-ı inkârîdir Yani, Allah'tan başkalarını nasıl ilah edineyim? Onlar ne işitir, ne fayda sağlar, ne de kendilerine ibadet edenin herhangi bir ibadetini karşılar. إِنْ يُرِدْنِي الرَّحْمَانُ بِضُرٍّ لا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا Onlar o derece hor ve basittirler ki, eğer Allah bana bir eziyet, ve zarar indirmek istese, onlar da bana şefaat etseler, şefaatleri fayda vermez ve beni kurtaramazlar. Nasıl kurtarsınlar ki, onlar işitmeyen, fayda sağlamayan ve şefaat edemeyen taşlardır. وَلا يُنقِذُونِي Onlar beni Allah'ın azabından kurtaramazlar.

24. إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ Allah'tan başkasına ibadet ettiğim ve putları ilah edindiğim takdirde ben apaçık bir ziyanda olurum. Habîb, nasihat ve hatırlatma yaptıktan sonra, müslüman olduğunu ilan etti ve imanını açıklamak üzere şöyle dedi:

25. إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِي Şüphesiz ben, sizi yaratan Rabbinize iman ettim. Sözümü dinleyin, nasihatımı tutun. Tefsirciler şöyle der: Habîb onlara bunu söyleyince ve nasihat edip imanını açıklayınca hep birden üzerine çullandılar ve onu öldürdüler. Onu, eziyetlerinden kurtaracak hiç kimsesi yoktu.[30] Taberî de şöyle der: Onun üzerine çullandılar ve ölünceye kadar ayaklarıyle çiğnediler. Bir rivayete göre de onu ölünceye kadar taşladılar.[31]

29 Kurtubî, 15/18. Bu Vehb'in rivayeti olup Kurtubî tarafından anlatılmıştır.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/159.
31 Kurtubî, 22/104.

26, 27. قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ Ölünce Allah ona şöyle dedi: Sâdık imanının ve şehitliğe nail olmanın karşılığı olarak iyi şehitlerle birlikte Cennete gir. İbn Mesud şöyle der: Onlar Habîb'i ayaklarıyle o kadar çiğnediler ki, bağırsakları dübüründen çıktı. Yüce Allah ona, "Cennete gir" dedi. O da girdi. O Cennette rızıklandırılıyor. Kuşkusuz Allah ondan dünya hastalığını, üzüntüsünü ve yorgunluğunu giderdi.[32] قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ■ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ Cennete girip de imanı ve sabrının karşılığı olarak orada yüce Allah'ın kendisine ikram ettiği şeyleri görünce, kavminin kendi halini bilmesini temennî etti ki, vardığı güzel sonucu bilsinler. Yani, keşke onlar, Rabbimin benim günahlarımı bağışlamasının ve bana Naîm Cennetlerine girmeyi nasip etmesinin sebebini bilselerdi, dedi. İbn Abbas şöyle der: Habîb, kavmine hayatında da nasihat etti, ölümünden sonra da nasihat etti.[33] Ebussuûd şöyle der: Habîb, kavminin kendi halini bilmelerini temennî etti ki, bu bilgi onları, inkârdan tevbe etmek ve imana girmek sûretiyle sevap ve mükâfat kazanmaya sevketsin. Onun bu hali, evliyanın düşmanlarına merhameti hususundaki âdetleri üzere cereyan etmiştir.

28. وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ Biz ondan sonra kavmini helâk etmek için üzerlerine gökten herhangi bir ordu indirmedik. وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ İndirecek de değildik. Bu ifade onların şanını küçültme ve onları tahkîr ifadesidir.

29. إِنْ كَانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ Onların cezası, bir tek sayhadan başka bir şey değildi. Bu sayhayı onlara Cebrâil haykırdı. Onlar hemen hareket etmeyen ölüler haline geldiler. Nefesleri kesilmiş, alevi giden sönmüş ateşe döndüler. Tefsirciler şöyle der: Bu âyette, onların yok edilmesinin basit bir şey olduğu ifade edilmektedir. Onları yok etmek için melek göndermeyecek kadar, Allah katında zelil ve hakirdirler. Rivayete göre, Habîbu'n-Neccâr öldürülünce, Yüce Allah bu duruma gazab etti ve onları hemen cezalandırdı. Cebrâil'e emretti, o da tek bir sayha ile onlara haykırdı. Öyle bir haykırdı ki, hepsi öldüler. Yüce Allah, onların kökünü sayha yoluyla kesti. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurdu:

30. يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Allah'ın peygamberlerini yalanlayan ve âyetlerini inkâr eden o kimselere yazıklar olsun. Ne yazık onlara! Onlara bir peygamber gelmeye dursun, ille de onu yalanlarlar ve onunla alay ederlerdi. Her zaman ve her yerde kâfirlerin âdeti böyledir. Beyzâvî Hâşiyesi'nin yazarı şöyle der: Onlar kendilerine üzülmeye veya başkalarının onlara üzülmelerine layıktırlar. Çünkü durumun şiddeti ve büyüklüğü o dereceye ulaşmıştır ki, kendisinde acıma hissi bulunan herkes, onların peygamberlerle alay etme durumlarını gördüğünde onlar için üzülür ve şöyle der: Bu kâfirlerin kaybı ve ziyânı ne büyük! Çünkü onlar imanı küfürle, saadeti de bedbahtlıkla değiştirdiler.[34]

32 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/160.

33 Bu, İbn Abbas'ın sözüdür. Zemahşerî şöyle der: Merfû hadiste şöyle gelmiştir: Habîb, diri olarak da, ölü olarak da kavmine nasihat etti. Ben derim ki, meşhur olan, bunun da İbn Abbas'ın sözü olmasıdır.

34 Beyzavî Hâşiyesi, 3/128.

Bu âyette, Kureyş kâfirlerine tarîz vardır. Çünkü onlar peygamberlerin efendisini yalanladılar. Yüce Allah, Mekke kâfirlerinin durumunu Antakya halkının durumuna benzettikten sonra, kendilerinden öncekilerden ibret almadıklarından dolayı müşrikleri kınamak üzere şöyle buyurdu:

31. أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ O müşrikler, kendilerinden önce peygamberleri yalanlayan, dolayısıyle Yüce Allah tarafından helâk edilen kimselerden ibret almıyorlar mı? O yok olanların, helâk olduktan sonra tekrar dünyaya dönmediklerini bilmiyorlar mı?[35]

32. وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ Geçmiş ve gelecek bütün milletler, hesap ve ceza için kıyamet günü, hâkimler hâkiminin huzuruna getirileceklerdir. O, onlara, bütün amellerinin; iyiliklerinin ve kötülerinin karşılığını verecektir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu cümlenin, onların yok edilmelerinin anlatılmasından sonra gelmesi, Yüce Allah'ın, helâk edilenleri başı boş bırakmayacağını, bilakis helâkten sonra onları toplayıp hesaba çekeceğini, iyilere sevap kötülere ceza verileceğini açıklamak içindir.[36]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "إنك لمن المرسلين Gerçekten, sen gönderilmiş peygamberlerdensin" "إنا إليكم لمرسلون Gerçekten biz size gönderilmiş peygamberleriz" gibi cümleler birden fazla pekiştirme edatıyla pekiştirilmiştir. Çünkü muhâtap inkârcıdır. Burada her iki cümle de إن ve ل edatlarıyla pekiştirilmiştir. Edebiyatta bu türe "haber-i inkârî" denir.

2. "انا جعلنا في اعناقهم اغلالا Onların boyunlarına tasmalar geçirdik" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, hidayet ve imandan kaçınan kâfirlerin durumunu, zincir ve tasmalarla eli boynuna bağlanan ve başı yukarı kalkık olup onu eğemeyen ve sağa sola döndüremeyen kimsenin haline benzetti. Aynı zamanda, yolları yüzüne kapatılan ve maksadına eremeyen kimsenin durumuna benzetti. Bu, istiâre-i temsîliyye yoluyla olmuştur.

3. "من بين أيديهم Önlerinden," ile "ومن خلفهم arkalarından" arasında tıbâk vardır.

4. "أأنذرتهم Onları uyarman" ile "ام لم تنذرهم veya onları uyarmaman" arasında tıbâk-ı selb vardır.

5. "نحن Biz" ile نُحْيِي diriltiriz" arasında, bazı harflerin değişmesinden dolayı cinâs-ı nâkıs vardır.

6. "اتبعوا المرسلين O peygamberlere uyun" cümlesinden sonra إتبعوا من لا يسألكم اجرا

35 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/161.
36 el-Bahr, 7/335.

sizden herhangi bir ücret istemeyen kimseye uyun" cümlesine fiilin tekrarlanmasıyla itnâb yapılmıştır.

7. "اتخـذ مِن دونه آلهـة Ondan başka tanrılar mı edineyim?" sorusu kınama ifade eder.

8. "قـيل ادخل الجنة Cennet'e gir denildi" cümlesinde, sözün akışından anlaşıldığı için hazif yapılmıştır. Takdiri şöyledir: Habîb, imanını açıklayınca onu öldürdüler. Böylece ona, "Cennete gir" denildi.

9. "تطيـرنا uğursuzluğa uğradık" ile "طائركم sizin uğursuzluğunuz" ve "أرسـلنا gönderdik" ile المرسلون gönderilenler arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

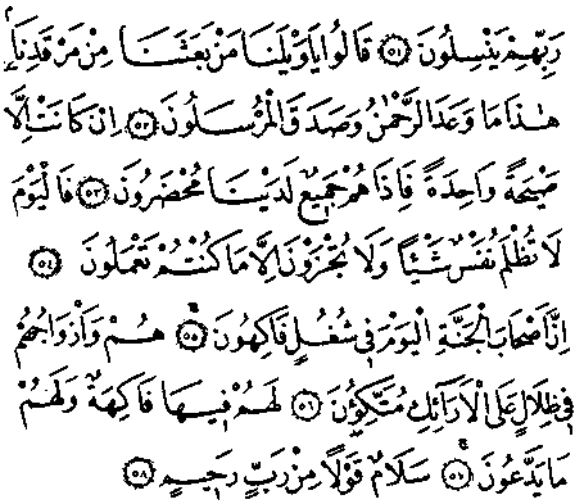
10. Âyet sonlarında birbirine uygunluk vardır. Bu da Kur'ân'ın özelliklerindendir. Bu üslupta parlak bir ifade vardır ve kulağa hoş gelir. Bu çok ve meşhurdur.

BİR UYARI

Kur'ân-ı Kerîm'in güzelliklerinden ve harika belâgatından biri de, kıssa ve haberleri kısaca ifade etmek ve kıssaların ruhuna ve sırrına işaret etmektir. Çünkü kıssalardan maksat, hatırlatma ve ibret almadır. Bunun içindir ki bu kıssada, ne beldenin, ne onları Allah'a çağıran şahsın ve ne de muhterem elçilerin ismi zikredilmiştir.

Çünkü bunların hiçbiri kıssanın hedefi değildir. Kur'ân'ın diğer kıssalarını da buna kıyaslayın.

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا وَاَخْرَجْنَا
مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ
مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ۙ ﴿٣٤﴾ لِيَاْكُلُوْا
مِنْ ثَمَرِهٖ ۙ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيْهِمْ ۭ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٥﴾ سُبْحٰنَ الَّذِيْ
خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا
لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ
مُّظْلِمُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِيْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۭ ذٰلِكَ
تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى
عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۭ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿٤٠﴾
وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَّشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيْخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُوْنَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا
قِيْلَ لَهُمُ اتَّقُوْا مَا بَيْنَ اَيْدِيْكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ
﴿٤٥﴾ وَمَا تَاْتِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ مِّنْ اٰيٰتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوْا عَنْهَا
مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اَنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنُطْعِمُ مَنْ لَّوْ يَشَاۗءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهٗٓ ۖ اِنْ اَنْتُمْ
اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صٰدِقِيْنَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُوْنَ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً تَاْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُوْنَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ تَوْصِيَةً وَّلَآ اِلٰٓى اَهْلِهِمْ
يَرْجِعُوْنَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَاِذَا هُمْ مِّنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰى

33. Ölü toprak onlar için bir delildir. Biz ona hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler.

34. Biz, yeryüzünde nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda bir çok pınarlar fışkırttık ki,

35. Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imâl ettiklerinden yesinler. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

36. Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mâhiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.

37. Gece de onlar için bir ibret alâmetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

38. Güneş, kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte, bu, Azîz ve Alîm olan Allah'ın takdiridir.

39. Ay için de birtakm menziller tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi olur da geri döner.

40. Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri belli bir yörüngede yüzmeğe devam ederler.

41. Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir ibret alâmetidir.

42. Onlar için gemiye benzer, binecekleri şeyleri de yarattık.

43. Dilesek onları suda boğarız. O zaman ne onların imdadına koşan olur, ne de onlar kurtarılırlar.

44. Ancak bizim tarafımızdan bir rahmete ve belli bir zamana kadar dünyadan faydalanmalarını istememiz müstesnâdır.

45. Onlara "Yapmakta olduğunuz ve yapıp arkada bıraktığınız işlerde Allah'tan korkun, umulur ki size merhamet olunur" denildiğinde yüz çevirirler.

46. Onlara Rablerinin âyetlerinden bir âyet gelmeye dursun, ille de ondan yüz çeviriyorlardı.

47. "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz" denildiğinde, kâfirler mü'minlere dediler ki: "Dilediği takdirde Allah'ın doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindesiniz."

48. Onlar, "Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız, bu tehdit ne zaman gelecek?", derler.

49. Onlar, birbirleriyle tartışırlarken kendilerini ansızın yakalayacak korkunç bir sesi bekliyorlar.

50. İşte o anda onlar ne bir vasiyyette bulunabilirler, ne de âilelerine dönebilirler.

51. Sûr'a üfürülecek. Bir de ne göresin! Onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler.

52. "Eyvah, eyvah! Bizi kabrimizden kim kaldırdı? Bu, Rahman'ın vaadidir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler!" derler.

53. Bu olay, bir tek sayhadan başka bir şey değildir. Onların hepsi hemen huzurumuzda hazır bulunurlar.

54. O gün hiç kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz. Siz orada, ancak yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

55. O gün Cennetlikler, gerçekten nimetler içinde safâ sürerler.

56. Onlar ve eşleri, gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

57. Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Bütün arzuları yerine getirilir.

58. Onlara merhametli Rabbın sözü olarak "selâm" vardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde belde halkının kıssasını ve elçileri yalanlamaları yüzünden onları 'sayha' ile yok ettiğini açıkladıktan sonra burada birliği ve gücünü gösteren delilleri anlattı. Bu deliller ekinleri ve meyveleri bitirmesi, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi, tek ve herşeye gücü yeten Allah'ın kudretiyle hareket etmekte olan güneş ve aydır. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin öldükten sonra dirilme hususundaki şüphelerini anlattı ve o şüpheleri kesin ve parlak delillerle cevaplandırdı.

KELİMELERİN İZAHI

آية : Âyet, alâmet demektir. Çünkü âyet, Allah'ın varlığını göstermektedir. Ebu'l-Atâhiyye şöyle der:

فيا عجبا كيف يعصى الاله ... أم كيف يجحده الجاحد

وللله في كل تحريكة ... وتسكينة أبدا شاهد

وفي كل شيئ له آية ... تدل على أنه واحد

Hayret, ilaha nasıl isyan edilir? Veya inkârcı onu nasıl inkâr eder? Halbuki her hareket ettiriliş ve durduruluşta ebedî olarak onun şahidi vardır. Her şeyde O'nun birliğini gösteren bir delil vardır.

الأزواج : Ezvâc, sınıflar ve türler demektir.

نسلخ : Sıyırırız. سلخ Soymak ve sıyırmak demektir. Yüce Allah, "فانسلخ منها Onlardan sıyrılıp çıktı"[37] buyurdu. Kasap, koyunun derisini soyup etinden ayırdığında yani deriyi yüzdüğü zaman سلخ الجزار جلد الشاة denir.

العرجون : Urcûn, meyletmek manasına gelen العراج kökünden olup üzerinde hurma salkımlarının bulunduğu dal demektir. Cevherî şöyle der: Urcûn, hurma salkımı koparıldıktan sonra ağaçta kalan ve kuruyup eğilen kök kısmıdır.[38]

المشحون : Meşhûn, ağır eşya ile doldurulmuş manasınadır.

صريخ : Sarîh, yardımcı

يخصمون: Etraflarında olup bitenden habersiz bir şekilde işlerini tartışırlar.

الأجداث : Ecdâs, kabir manasına gelen جدث kelimesinin çoğuludur.

ينسلون : Hızla çıkarlar. Kurt hızla koştuğunda نسل الذئب veya الذئب denir.[39]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

33. وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا Allah'ın birliğini ve sonsuz gücünü gösteren apaçık alâmet ve delillerden biri de şu büyük alâmettir. Yani bitkisiz, ekinsiz, ölü ve kupkuru yerdir ki biz onu yağmurla diriltiriz. Tefsirciler şöyle der: Yeryüzünün ölmesi, kuruyup çoraklaşmasıdır. Diriltilmesi ise yağmurla olur. Yüce Allah onun üzerine yağmuru indirdiğinde kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir. Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu: وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ Bu suyla biz türlü hubûbâtı bitirdik ki, ondan gıda alsınlar ve geçimlerini temin etsinler. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah bununla, ölülerin diriltileceğine

37 A'râf sûresi, 7/175.

38 Bkz. Kurtubî, 15/31. Sıhâh, عرج maddesi. Fîrûzâbâdî, Kâmûs, adı geçen madde.

39 Kurtubî, 15/40

dikkatleri çekti ve ölmüş yeri bitkilerle diriltmek ve o yerden hubûbat çıkarmak sûretiyle, birliğini ve gücünün sonsuzluğunu hatırlattı. İnsanlar hubûbattan yerler ve gıda alırlar.[40]

34. وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ Yeryüzünde güzel bağlar yarattık. Onlarda her çeşit hurma ve üzüm bulunur. وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ Ve orada tatlı su kaynakları ve birçok beldede akan ırmaklar yarattık.

35. لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ Ki, anlatılan bağların ve onlar için yarattığı hurmaların meyvelerinden ve elleriyle dikmiş oldukları ağaçların ve kendileri için ekmiş oldukları ekinlerin ürünlerinden yesinler. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, mahlukatı için ekinler yaratmak sûretiyle onlara verdiği nimetleri saydıktan sonra meyveleri ve onların tür ve sınıflarını anlatmak sûretiyle buna atfetti. Bütün bunlar, Allah'ın, onlara rahmetinden başka birşey değildir. Bunlar, ne onların çalışma ve yorulmalarıyla, ne de güç ve kuvvetleriyle meydana gelmiştir. Bunun içindir ki, Yüce Allah, أَفَلَا يَشْكُرُونَ Allah'ın kendilerine verdiği nimetlere hâlâ şükretmiyorlar mı? buyurdu. İbn Cerîr, وما عملته cümlesindeki ما nın, الذي (o şey) manasına geldiği görüşünü tercih eder. Yani, "onlar bağların meyvelerinden ve elleriyle diktiklerinin ürünlerinden yesinler".[41]

36. سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا Renkleri, tatları ve şekilleri farklı bütün sınıfları yaratan Yüce Allah, noksan sıfatlardan uzak ve münezehtir. مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ Bu sınıflar, yeryüzünün çıkardığı hurma ve çeşitli ağaçlar, ekinler ve meyveler, insanların erkek ve dişileri ve bilmedikleri enteresan varlıklar ve garip mahluklardır.[42]

Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Herşeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız".[43]

37. وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ Bizim gücümüzün sonsuzluğunu onlara gösteren bir diğer alâmet de gecedir. Işığı giderir ve onu gündüzden ayırırız. O zaman insanlar karanlığa girerler. Bu âyette, karanlığın asıl, nurun sonradan olduğuna bir işaret vardır. Güneş batınca gündüz geceden ayrılır, açılıp gider ve böylece asıl olan karanlık ortaya çıkar.

38. وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا Onlar için bir diğer alâmet de güneştir. O, Allah'ın

40 Kurtubî, 15/25.

41 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/162.

42 Sübhânallah! Allah'ın gücü ne büyük! Şimdiye kadar hakim olan görüş şuydu: Erkeklik ve dişilik sadece insanlar ve hayvanlar arasında olur. Kur'ân-ı Kerîm modern ilmin yakın bir zamanda keşfettiği bir şeyi ispat eden apaçık mucizeyi getirdi ki, bu da erkeklik ve dişiliğin insanlar, hayvanlar, bitkiler, zerreler ve diğer varlıklar arasında olmasıdır. Çünkü maddenin en küçük parçası olan atomun farklı iki şeyden yani birleşerek atomu meydana getiren (+) yüklü proton ile (-) yüklü elektrondan meydana geldiği ve bitkilerin de erkek ve dişi organları olduğu anlaşılmıştır. "Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetlerini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ederim" diyen Yüce Allah noksan sıfatlardan uzaktır.

43 Zâriyât sûresi, 51/49.

gücü ile yörüngesinde yürür. Duracağı ve varacağı zamana yani kıyamete kadar bu yörüngeden çıkmaz ve sapma yapmaz. Kıyamet günü, kâinat yok olduğu zaman onun hareketi de sona erer. İbn Kesîr, şöyle der: لمستقر لها ifadesinin anlamı hususunda iki görüş vardır. Biri, "karar kılacağı yer" dir. Bu yer de arzdan sonra gelen Arş'ın altıdır. Zira, Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebû Zer'e (r.a.) şöyle demiştir: "Ey Ebâ Zer! Biliyor musun güneş nerede batar?" Ebû Zer: "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" demiş, Rasulullah (s.a.v.) de "O, Arş'ın altında secde edinceye kadar gider"[44] buyurmuştur. İkincisi, Müstekarr'dan maksat, güneşin hareketinin son bulacağı kıyamet günüdür. O gün seyri bozulur, hareketi durur, dürülür ve bu âlem sona erer. Bu لا مستقر لها şeklinde de okunmuştur. Buna göre manası şöyledir: Onun ne durması ne sükûnu vardır. Bilakis o hiç durmadan ve ara vermeden gece gündüz yürür.[45] ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ Bu hareket[46] ve düzenli ince hesaplı devir, mülkünde aziz ve yarattıklarını bilen bir İlahın takdiridir.

39. وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ Aya da menzillerde yürümesini takdir ettik. Ayların bilinmesi için o menzillerde yürür. Bunlar, 28 gece için tayin edilen 28 menzildir. Ay her gece onlardan birine iner. Onu ne geçer, ne de sapar. Son menziline gelince incelir ve yay halini alır. حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ Sonunda kuru hurmadalı haline gelir. Urcûn, kuruyup sararark yay haline gelen hurma salkımının sapıdır. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah gece ile gündüzün bilinmesi için güneşi yarattığı gibi, ayların bilinmesi için de ayı yarattı. Ay ile güneşin yürüyüşünü farklı kıldı. Güneş her gün doğar ve o günün sonunda batar. Yaz ve kış farklı yerlerde doğup batar. Bu sebeple gündüz uzar gece kısalır, sonra da gece uzar gündüz kısalır. Güneş gündüzün yıldızıdır. Aya gelince, Yüce Allah onun için menziller takdir etmiştir. Ayın ilk gecesinde aydınlığı az ve zayıf olarak doğar. Sonra ikinci gecede ışığı artar ve bir menzil yükselir. Daha sonra da her yükseldikçe ışığı artar ve 14. gecede tamamlanıp dolunay haline gelir. Sonra ayın sonuna kadar eksilir. Neticede hurma salkımının eski bir sapı haline gelir. Mücâhid şöyle der: Urcûn, eskiyip kurumuş ve eğilmiş olan hurma salkımı sapı demektir. Bundan sonra ay, diğer ayın başında yeniden doğmaya başlar.[47]

40. لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ Güneşin, geceleyin ay ile bir araya gelmesi ve onun ışığını yok etmesi mümkün ve sahih değildir. Çünkü bu durum, bitkilerin renklendirilmesini ve kulların yararını ihlal edip bozar. Taberî şöyle der: Güneşin, aya kavuşması onun için doğru olmaz. Çünkü bu durumda, güneşin ışığı ay ışığını

44 Buhârî, Tefsîr, 36/1.

45 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/162.

46 Şehit Seyyid Kutub Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirinde şöyle der: Güneş kendi etrafında döner. Halbuki onun, döndüğü yerde sabit olduğu zannediliyordu. Fakat son zamanlarda anlaşıldı ki, güneş yerinde durmuyor. Bilakis o fiilen, bu korkunç kâinat boşluğunda bir istikâmette hızla akıp gidiyor. Astronomlar güneşin bu hızının saniyede 12 mil olduğunu hesap etmişlerdir. Güneşi, onun hareketini ve varacağı yeri bilen Rabbi Allah, "Karar kılacağı yere doğru akıp gitmektedir" buyuruyor. Onun hareketinin sona ereceği bu karar yerini Yüce Allah'tan başka kimse bilmez... Güneşin hacminin, bizim bu yerküremizin hacminden bir milyon kadar daha büyük olduğu ve bu korkunç kütlenin, hiçbir şeyin desteği olmadan uzayda hareket ettiği ve akıp gittiği tasavvur edilince ilmi ve kudreti ile bu varlığı yöneten kuvvetin niteliğini bir nebze anlarız. ذلك تقدير العزيز العليم İşte bu azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir" buyuran Allah doğru söylemiştir. (Fî Zılâl, 7/24-25).

47 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/163.

aya kavuşması onun için doğru olmaz. Çünkü bu durumda, güneşin ışığı ay ışığını yok eder. Böylece bütün zamanlar gündüz olur, hiç gece olmaz. وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ Gece de gündüzü geçemez ki, ona yetişip ışığını gidersin ve böylece bütün vakitler gece olsun.[48] وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ Güneş, ay, yıldızlar, bunların hepsi gök yörüngesinde döner. Hasan el-Basrî şöyle der: Güneş, ay ve yıldızlar gök ile yer arasındaki bir yörüngededir. Bunlar herhangi bir şeye yapışık değillerdir. Eğer yapışık olsalardı, hareket edemezlerdi.[49] Bu âyetten maksat, bu kâinatı ince bir düzen içerisinde yürüten Yüce Allah'ın kudretini açıklamaktır. Güneşin döndüğü yer vardır, ayın döndüğü yer vardır. Yıldızlardan her birinin döndüğü bir yer vardır. Hareket edip dönerlerken o yerden çıkmazlar. Biri diğerinin yörüngesine giimez: Nitekim Katâde şöyle der: Her birinin sınırı ve bir işareti vardır. Ondan öteye geçmez. Geride kalmaz. Kâinatın yok olacağı o belli zaman gelinceye kadar bu böyle devam eder. O zaman Yüce Allah güneş ile ayı birleştirir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen "güneş ve ay bir araya getirildiği zaman"[50] buyrulmuştur. O zaman kâinatın düzeni bozulur, kıyamet kopar ve bu yerküresi yıldızı üzerinde insanlık hayatı sona erer.[51]

41. وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ Bizim sonsuz gücümüzü insanlara gösteren apaçık delillerden biri de, onların atalarını, yani Adem'in soyunu Nuh'un gemisinde taşımamızdır. Allah, Nuh (a.s.)'a o gemiye herşeyden bir çift yüklemesini emretmişti. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, diğer varlıkları da gemiye yüklediği halde, burada sadece Adem'in soyunu zikretti. Zira bu, onlara verilen nimeti daha vurgulu ifade eder. Ayrıca bunda, onların soyunun kıyamete kadar gemilerde taşınacağına işaret vardır.[52]

42. وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ Onlar için Nuh (a.s.)'un gemisi gibi büyük gemiler yarattık. Onlara binerler ve onlarla uzak ülkelere ulaşırlar. Gemiler, Yüce Allah'ın insanlara öğretmesiyle yapıldığı için, Yüce Allah "biz yarattık" dedi. İbn Abbas şöyle der: Âyette geçen "مَا يَرْكَبُونَ binecekleri şey"den maksat, deve ve diğer bineklerdir. Karadaki bu binekler, denizdeki gemilerin benzeridir.[53]

43. وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ İstesek onları denizde boğarız. Onların hiçbir yardımcısı da bulunmaz. وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ Onları boğulmaktan kurtaracak herhangi bir kimse de olmaz.

---

48 Taberî, 23/6.

49 Kurtubî, 15/33.

50 Kıyâme sûresi, 75/9.

51 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Yıldızlar arasındaki mesâfeler çok büyüktür. Bu kâinatın yaratıcısı olan Yüce Allah bu büyük mesâfelerin, yıldızlar arasında olmasını takdir etti ki, bilgisiyle yıldızları çarpışmaktan korusun. Bu cisimlerin o büyük boşluktaki hareketi geniş okyanuslardaki gemilerin hareketine benzer. Yıldızlar, büyüklüklerine rağmen, o korkunç boşlukta yüzen noktalar olmaktan öte geçmez. (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 7, 25-26).

52 et-Teshîl, 3/164.

53 Kurtubî, 15/35. İbn Abbas'tan gelen bir başka görüş de şudur: "من مثله onun benzeri"nden maksat, gemilerdir. Yani Yüce Allah onlar için Nuh (a.s.)'un gemisinin benzeri, binecekleri gemiler yarattı. Bu görüş daha açıktır. Zira daha sonra gelen "وان نشأ نغرقهم istersek onları suda boğarız" âyeti bunu desteklemektedir.

44. إِلاَّ رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ Onları bizden başka hiç kimse kurtaramaz. Biz onlara acıdığımız için onları korur ve ecelleri gelinceye kadar dünyadan faydalandırırız. Yüce Allah, Onların denizlerde gemilere binmelerinin büyük alâmetlerden olduğunu açıkladı. Çünkü gemilerin, içinde bulunan insanlar ve ağır yüklerle birlikte su üzerinde yürümesi, apaçık bir alâmettir. Kuşkusuz onları, bu gemilerde, Allah'ın gücü ve kâinata hükmeden ve onu yöneten kudreti taşımaktadır. Allah kudretiyle, suyun ve rüzgarın özelliklerine göre gemileri suda yürütür. Bütün bunlar Allah'ın emri, takdiri ve yaratmasıyla meydana gelir. Okyanustaki gemi, hava akımındaki tüy gibidir. Eğer Allah'ın rahmeti ona ulaşmazsa, gece veya gündüzün bir anında o gemi yok olup gider. Denizlerde yolculuk edenler ve tehlikeleri görenler, korkunç denizin tehlikelerini anlar ve Allah'ın rahmetinin manasını hisseder, böylece Allah'ın rahmet elinde olan bu korkunç denizde, şiddetli fırtınalar ve dalgalar arasında, kurtuluş yerinin sadece Allah'ın rahmeti olduğunu idrak eder ve "الا رحمة منا ancak bizim tarafımızdan bir rahmetle" âyetinin manasını anlarlar. Merhametli ve güçlü Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

45. وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Yüce Allah, önceki âyetlerde insanlara kudretinin delillerini ve rahmetinin izlerini anlattıktan sonra, burada onların hakkı görmezlikten geldiklerini, çok açık deliller ve parlak şahitler bulunmasına rağmen doğru yoldan ve imandan yüz çevirdiklerini anlattı. Yani müşriklere, Allah'ın gazabı ve öfkesinden sakının, sizden önce geçmiş ümmetlerin, peygamberleri yalanlamaları yüzünden başlarına gelen azabtan ibret alın, daha sonra gelecek olan ahiret azabından sakının ki, merhamet olunasınız, denilince... Bu şart cümlesinin cevabı söylenmemiş olup takdiri şöyledir: Kibirlenip yüz çevirdiler. "الا كانوا عنها معرضين ille de ondan yüz çeviriyorlardı" âyeti bunu göstermektedir. Kurtubî şöyle der: Cevabı zikredilmemiş olup takdiri şöyledir: Bu onlara söylenince yüz çevirdiler. Daha sonra gelen وما تأتيهم من آية âyeti bunu göstermektedir. Onun yerine bununla yetinildi.[54]

46. وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلاَّ كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ O müşriklere ne zaman peygamberin doğruluğunu gösteren, Allah'ın desteklemek için gönderdiği apaçık mucizeler gibi, açık alâmetler geldiyse yalanlama ve alay yoluyla ondan yüz çevirdiler. Ebussuûd şöyle der: Âyetlerin, rab ismine, izafe edilerek, "Rablerinin âyetlerinden" denilmesi, âyetlerin şanını yüceliğini ifade eder. Bu da, âyetlerden dolayı peygambere gösterilen cür'etin korkunçluğunu gösterir. Âyetlerden maksat ya indirilen âyetlerdir ki, Allah'ın eşsiz sanatını ve bol nimetlerini anlatan âyetler bu kısma girer. Veya mucizeleri ve diğer hârikulâde sanatları ihtivâ eden tekvînî âyetlerdir ki, Yüce Allah'ın birliğine ve ilahlıkta tek olduğuna şahit olan ve özellikleri yukarıda anlatılan âyetler bu cümledendir.[55]

47. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ O kâfirlere, nasihat yoluyla "Allah'ın size

54 Kurtubî, 15/36.
55 Ebussuûd 4/255.

verdiklerinden bir kısmını fakir ve düşkünlere verin' denildiğinde, قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ Alay etmek için mü'minlere derler ki: Biz, mallarımızı Allah'ın fakirleştirdiği o kâfirlere mi vereceğiz? إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ فِي ضَلاَلٍ مُبِينٍ Siz, Ey mü'minler! Apaçık bir sapıklık içerisindesiniz. Çünkü bizden, Allah'ın fakirleştirdiği kimselere mallarımızı vermemizi istiyorsunuz. İbn Abbas şöyle der: Mekke'de bazı zındıklar vardı. Onlara, "Fakirlere sadaka verin" denildiğinde, "Hayır, vallahi vermeyiz. Allah onu fakir kılacak da biz mi besleyeceğiz?!" derlerdi.[56] Onların bundan maksadı, mü'minleri reddetmektir. Sanki şöyle diyorlardı: "Eğer durum sizin dediğiniz gibi olsa, ve Allah her şeye kâdir olsa ve her şeyin rızkını verseydi, elbette bu fakirleri doyururdu. Öyleyse, onları doyurmayı niçin bizden istiyorsunuz?" O beyinsizler, rızık hazinelerinin, Yaratıcının elinde olduğunu ve O'nun, zenginin nasıl merhamet, fakirin de nasıl sabredeceğini görmek ve imtihan etmek maksadıyle insanlardan bazılarını zengin, bazılarını fakir kıldığını bilmezler. Yüce Allah, fakire dünyalık vermemiştir, bu cimriliğinden değildir. Zengine de fakire vermesini emretmiştir. Bu da onun malına muhtaç olduğu için değildir. Fakat bunlar imtihan içindir. Allah dilediğini yapar. Onun dilemesine ve hükmüne hiç kimse itiraz edemez." "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz. Onlar ise sorguya çekileceklerdir:"[57] Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin ahireti inkâr ettiklerini ve kıyametin kopmasını uzak gördüklerini haber vermek üzere şöyle buyurdu:

48. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Müşrikler, "Bizi tehdit ettiğiniz kıyamet günü ne zaman gelecek? Bizi korkuttuğunuz o azap ne zaman gelecek? Öldükten sonra dirilme haşir, hesap ve azabın var olduğu hususundaki iddianızda doğruysanız bunu bildirin" derlerdi. Yüce Allah onlara cevap vermek üzere şöyle buyurdu:

49. مَا يَنظُرُونَ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ Onlar, bilmedikleri bir taraftan ansızın kendilerini yakalayacak bir sayhadan başka bir şey beklemiyorlar. O anda onlar pazarlarında ve muamelelerinde tartışır bir halde bulunurlar. Kendilerini yakalayan bir sayhadan başka bir şey hissetmezler ve oldukları yerde ölürler. İbn Kesîr şöyle der: Allah bilir, bu, korku sayhasıdır. İnsanlar, âdetleri üzerine pazarlarda ve geçimlerini temin ettikleri yerlerde birbirleriyle tartışır ve münakaşa ederken Yüce Allah İsrafil (a.s.)'e emreder. O da uzun bir üfürüşle Sûr'a üfürür. Yeryüzünde boynunu eğip gökten gelen sese kulak vermeyen hiç kimse kalmaz.[58] Şu âyet de bunu ifade eder:

50. فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلاَ إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ Herhangi bir konuda birbirlerine vasiyette bulunamıyacakları gibi, evlerine ve ailelerine de dönemezler. Çünkü olay, bundan çok daha hızlı meydana gelecektir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kıyamet, satıcı ve alıcı aralarına kumaşı açıp alış-veriş bitmeden ve kumaşı dürmeden kopacaktır.

56 Kurtubî, 15/37. Kurtubî şöyle der: Bu cevabı, mü'minlerle alay mahiyetinde söylediler.

57 Enbiyâ sûresi, 21/23.

58 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/165. İbn Kesîr'in ifade ettiği bu görüş Taberî'nin de tercihidir. Onlara göre sayhadan maksat korku üfürüğüdür. Kurtubî ise şöyle der: Bu, bütün canlıları öldüren ölüm üfürüğüdür.

Kıyamet, kişi havuzunu çamurla onarıp da suyunu kullanamadan kopacaktır. Kıyamet, kişi lokmasını ağzına götürdüğü halde onu yiyemeden kopacaktır.[59] Sonra da ikinci üfürme olacaktır. Bu, ölüm üfürüğüdür. Bununla, daima diri olan ve kâinatı yöneten Allah'tan başka herkes ölecektir. Bundan sonra üçüncü üfürme meydana gelecek. Bu da öldükten sonra dirilme ve haşir üfürüğüdür. Bununla bütün insanlar kabirlerinden çıkar.

Şu âyet-i kerîme'nin işaret ettiği mana da budur:

51. وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ Sûr'a üfürülür. İşte o zaman o ölüler hızla kabirlerinden çıkıp yürürler. Taberî şöyle der: "ينسلون hızla çıkarlar" demektir. نَسْلان hızlı yürümek demektir.[60]

52. قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا Eyvah! derler. İçinde bulunduğumuz kabirlerimizden bizi kim çıkardı? İbn Kesîr der ki: Bu, onların kabirlerinde azap görmediklerini ifade etmez. Çünkü kabir azabı, daha sonraki şiddetli azaba göre uyku gibidir. Onlar böyle deyince, melekler veya mü'minler şöyle cevap verirler.[61] هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَانُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ Bu Allah'ın size vaadetmiş olduğu öldükten sonra dirilme, hesap ve cezadır. Onun şerefli peygamberleri, kendisinden bize getirdikleri haberlerde doğru söylemişlerdir.

53. إِنْ كَانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ Onların öldükten sonra dirilmeleri, sadece bir sayhadan ibarettir. İsrafil o sayhayı onlara üfürür. Onların hepsi hemen yanımızda hazır olurlar. Sâvî şöyle der: Bu sayha, İsrafil (a.s.)'in şunları söylemesidir: Ey çürümüş kemikler, parçalanmış uzuvlar, dağılmış parçalar, ayrılmış saçlar! Allah, hüküm vermek için toplanmanızı emrediyor. Sonra İsrafil (a.s.) Sûr'a üfürür. İnsanlar hemen hesap yerinde toplanmış olurlar.[62]

54. فَالْيَوْمَ لا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلا تُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ O kıyamet gününde, herhangi bir kimseye en ufak bir haksızlık yapılmaz. O kimse ister iyi olsun, ister kötü olsun. İnsana başkasının günahı da yüklenmez. Herkese sadece yaptığının karşılığı verilir. Ebussuûd şöyle der: Bu, ahirette insanlara söyleneceklerin anlatılmasıdır. Hakkı gerçekleştirmek ve onları cezalandırmak maksadıyla hazırlanan azabı gördüklerinde böyle söylenecektir.[63] Yüce Allah, kâfirlerin âkıbetini anlattıktan sonra, takvâ sahibi iyi kimselerin durumlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

55. إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ O ceza gününde Cennetlikler, içinde bulundukları nimetler ve lezzetlerle meşgul olup Cehennemlikleri düşünemezler. Cennetlikler güzel hûrilerle eğlenip sefâ sürerler. Yerler, içerler, müzik dinlerler. Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan şudur ki, âyetteki "Şuğul", akla gelebilecek şeyleri

59 Buhârî, Rikâk 40, Fiten 25.
60 Taberî, 23/11.
61 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/166.
62 Sâvî Hâşiyesi, 3/328.
63 Ebussuûd, 4/257.

düşünmekten alıkoyan nimetlerdir. İbn Abbas da şöyle der: Bâkirelerle beraber olmak ve müzik dinlemekle meşgul olup, üzülmemeleri için Cehennemde bulunan yakınlarını hatırlamazlar.[64]

56. هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلالٍ عَلَى الأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ Onlar Cennetlerdeki koyu gölgelerde eşleriyle birliktedirler. Orada ne güneşin sıcağı, ne de zemherî soğuğu vardır. Kumaş ve örtülerle süslenmiş koltuklarda otururlar.

57. لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ Cennette onlar için, her türden bol bol meyve vardır. وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ Ve Onlar için orada istedikleri ve arzuladıkları her şey vardır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Orada canlarının istediği , gözlerinin hoşlandığı herşey vardır".[65]

58. سَلامٌ قَوْلا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ Onlar için, rahmeti bol olan Rablerinden kıymetli bir selâm vardır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Cennetlikler nimet içerisindeyken birdenbire üzerlerine bir nur doğar. Başlarını kaldırırlar. Bir de ne görsünler, Yüce Allah üstlerinden onlara yaklaşmıştır. Onlara: "Selâm size ey Cennet ehli!" der. İşte سلام قولا من رب رحيم in manası budur. Rasulullah (s.a.v.) devamla şöyle buyurur: Allah onlara, onlar da Allah'a bakarlar, O'na baktıkları müddetçe, O gözlerinin önünden gitmeden, hiçbir nimete bakamazlar. Allah'ın nuru ve bereketi, yurtlarında onların üzerinde kalır.[66]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وآية لهم Onlar için, Allah'ın gücünü gösteren parlak ve büyük bir alâmet vardır" cümlesinde آية kelimesinin nekre getirilmesi, alâmetin büyüklük ve yüceliğini ifade eder.

2. "الأرض الميتة أحييناها ölü arzı dirilttik" âyetinde, "ölüm" ile "diriltilme" arasında tıbâk vardır. "Gece" ile "gündüz" arasında da aynı şekilde tıbâk vardır.

3. "وآية لهم الليل نسلخ منه النهار Gece de onlar için bir alâmettir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, gündüzün aydınlığını gidermeyi ve gece karanlığının ortaya çıkmasını, koyundan deriyi yüzmeye benzetti. سلخ Kelimesini, gidermek ve çıkarmak manasına gelen إزالة ve إخراج yerinde müsteâr olarak kullandı. Bundan نسلخ fiilini türetip, istiâre-i tasrîhiyye yoluyla "geceden gündüzü çıkarırız" manasında kullandı. Bu, belîğ istiârelerdendir. الليل ve النهار arasında tıbâk vardır.

---

64 el-Bahr, 7/342.

65 Zuhruf sûresi, 43/71.

66 Bu hadisi İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İbn Kesîr, bunun isnadında şüphe olduğunu söyler. Bkz. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/167. Bu hadisi İbn Mâce de Süneni'nde rivayet etmiştir.

4. "حتى عاد كالعرجون القديم Nihayet o eski hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner" âyetinde mürsel-mücmel teşbîh vardır. Vech-i şebeh, incelik, eğilme ve sarılık olmak üzere üç şeyden meydana gelmiştir. Vech-i şebeh zikredilmediği için mücmel adını almıştır.

5. "لا الشمس ينبغي لها ان تدرك القمر Güneşin aya yetişmesi mümkün ve sahih değildir" cümlesinde olumsuz hükmü te'kîdli ifâde etmek için "müsnedün ileyh" önce söylenmiştir. Bu ifâde, لا ينبغي للشمس ان تدرك القمر ifâdesinden daha belîğdir ve kendisinden istenilenden başkasını yapamayacak şekilde emre âmâde olduğunu daha vurgulu olarak ifâde eder. Çünkü, müsnedün ileyh'i öne alarak "انت لا تكذب Sen, yalan söylemezsin" demen, "لا تكذب yalan söylemezsin" demenden daha te'kîdlidir. Çünkü birinci cümle, yalan söylemeyeceğini, ikinci cümleden daha vurgulu ifâde eder. Kur'ân'ın inceliklerini bir düşün.[67]

6. "وكل في فلك يسبحون Herbiri, bir yörüngede yüzer" cümlesinde, akıllı olmayan varlıklar, akıllılar yerine konulmuştur. Burada يسبح yerine, يسبحون denilmiş olup güneş, ay ve yıldızlar için, müzekker ve akıl sahibi varlıklar için kullanılan çoğul kipi kullanılmıştır. Böyle kullanılmasını sağlayan etken, onların "yüzme" sıfatıyle nitelenmeleridir. Çünkü "yüzmek" akıllıların özelliğindendir.[68]

7. "من بعثنا من مرقدنا Bizi uykumuzdan kim kaldırdı?" cümlesinde latîf bir istiâre vardır. Burada uyku manasına gelen مرقد merkad, ölüm manasına gelen ممات memât yerine kullanılmıştır. İnsanlar, ölüm hallerini uyku hallerine benzetmişlerdir. Çünkü uyku hali ölüm haline en çok benzeyen şeydir. "من بعثنا من مماتنا Bizi ölümümüzden kim diriltti?" ifâdesinden daha belîğdir.

8. "هذا ما وعد الرحمن Bu, Rahman'ın vaadidir" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. Yani, melekler onlara der ki: "Bu, Rahman'ın size vaadettiği şeydir."

9. "قال الذين كفروا للذين آمنوا İnkâr edenler iman edenlere dediler" cümlesinde كفروا ile آمنوا arasında tıbâk vardır.

10. "أنطعم من لو يشاء الله أطعمه Allah'ın, dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız?" soru cümlesinden maksat alay etmektir.

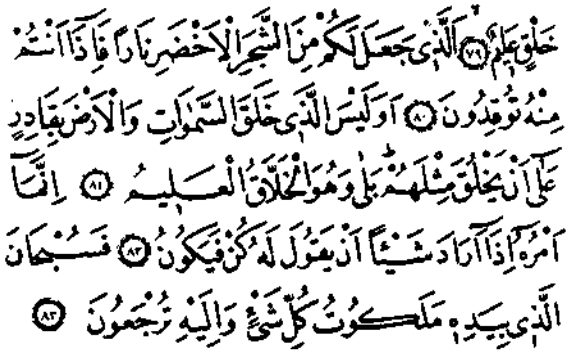
11. Âyet-i kerîmelerin sonunda secî gayr-i mütekellif vardır. لا يعلمون، العيون، القديم gibi. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.[69] ve العليم، مظلمون ve يأكلون

67 Bkz. Beyzâvî Hâşiyesi, 3/132.

68 Sâvî Hâşiyesi 3/326.

69 Biz hepsini değil, bazı edebî örnekleri anlattık ki, insan Kur'ân'daki edebî güzelliklerden bir nebze tatsın. Yoksa, Allah'ın kelâmı mucizedir. Onda öyle edebî güzellikler vardır ki, dil onu anlatmaktan âcizdir. Kur'ân'ı indiren Yüce Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.

وَامْتَازُوا
الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي
هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا
أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
﴿٦٣﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ
أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ
فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ
مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ

59. Ayrılın bir tarafa bugün ey günahkârlar!

60. Ey insanoğlu! "Şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır" demedim mi?

61. Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur, demedim mi?

62. Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

63. İşte bu size vaat edilen Cehennemdir.

64. İnkârınız sebebiyle bugün oraya, girin!

65. O gün onların ağızlarını mühürleriz ve yaptıklarını bize, elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder.

66. Dilesek onların gözlerini büsbütün kör ederiz. O zaman doğru yola koşuşurlar, ama nerden görecekler!

67. Eğer dilesek oldukları yerde onların şekillerini değiştiririz de ne ileriye gitmeye güçleri yeter, ne de geri gitmeye!

68. Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını bozar, beli bükük hâle getiririz. Hiç düşünmüyorlar mı?

69. Biz ona şiir öğretmedik. Bu, ona yakışmaz da. Onun söyledikleri ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve açıklayan bir Kur'ân'dır.

70. Bununla onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere cezanın hak olmasını istedik.

71. Görmüyorlar mı ki, Biz, onlar için, ellerimizle yaptıklarımızdan, pek çok faydalı hayvanlar yarattık. Onlar da bunlara sahip oldular.

72. Bu hayvanları onların emrine âmâde kıldık. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını da yerler.

73. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek sütler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?

74. Onlar, yardımlarını umarak Allah'tan başka ilahlar edindiler.

75. Halbuki putların onlara yardım etmeye güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabudlar için yardıma hazır askerlerdir.

76. Yâ Muhammed! O halde onların sözleri sakın seni üzmesin. Kuşkusuz biz, onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.

77. İnsan görmüyor mu ki, biz onu nutfeden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, açıkça isyan ediyor.

78. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor, ve "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.

79. De ki, "Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."

80. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ondan ateş yakıyorsunuz.

81. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya Kâdir değil midir? Evet! Elbette Kâdir'dir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.

82. Bir şey, yaratmak istediği zaman Onun işi, o şeye "Ol" demektir, o şey derhal oluverir.

83. Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ı tesbih ve takdis ederim. Siz sadece O'na döndürüleceksiniz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, bahtiyar ve iyilerin durumlarını ve onlar için Cennette hazırlanmış olan devamlı nimetleri anlattıktan sonra, burada da kötü ve bedbahtların durumunu ve onlar için hazırlanmış olan rüsvaylık ve azabı anlatmaktadır. Bunu, Kur'ân'ın "korkutma" ve "ümitlendirme" şeklindeki üslubuyla anlatmakta. Bu mübarek sûreyi ölümden sonra dirilme, hesap ve cezaya ait delilleri anlatarak sona erdirmektedir.

KELİMELERİN İZAHI

امتازوا : Ayrılın. تمييز İki şeyin arasını ayırmak, demektir.

جبلا : Cibill, جبلة kelimesinin çoğulu olup halk manasınadır. "الجبلّة الأولون Önceki

nesiller"[70] meâlindeki âyette de bu manada kullanılmıştır. "Allah halkı yarattı" manasına gelen جبل الله الخلق cümlesindeki جبل fiilinden türemiştir.

طمسنا: Tamamen giderdik. طمس Bir şeyi ve izini, hiç var olmamış gibi tamamen gidermek demektir.

اصلوها: Oraya girin ve ateşini tadın.

مسخنا: Değiştirdik. مسخ Bir şeyin şeklini çirkin ve tanınmayacak hâle çevirmektir.

نعمره: Onun ömrünü uzatırız. تعمير İhtiyarlık çağına varıncaya kadar ömrü uzatmak manasınadır.

ننكسه: Onu ters çevririz. تنكيس Bir şeyi baş aşağı çevirmektir. Bir şeyi baş aşağı çevirdiğinde نكست شيئا نكسا dersin. "ثم نكسوا على رؤسهم Sonra yine eski kafalarına döndürüldüler"[71] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

رميم: Remîm, çürüyüp dağılmış demektir. Kemik çürüdüğünde رم العظم denir. Sıfatı رميم şeklindedir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerinden Übeyy b. Halef, Peygamber (s.a.v.)'e çürümüş bir kemik getirerek eliyle ufaladı. Sonra, "Ey Muhammed! Bu kemik çürüdükten sonra, Allah'ın bunu dirilteceğini mi iddia ediyorsun?" dedi. Rasulullah (s.a.v.): "Evet, onu diriltecek. Sonra seni de diriltecek ve Cehenneme sokacak" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu mealdeki âyetleri indirdi: «İnsan görmüyor mu ki biz onu nutfeden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, açıkça isyan ediyor. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor.» [72]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde bahtiyar kişilerin durumunu açıkladıktan sonra burada da bedbahtların durumunu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

59. وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ Ey suçlu kâfirler topluluğu! Bugün mümin kullarımdan ayrılın. Onlardan uzaklaşın. Kurtubî şöyle der: Onlara bu hitap hesap sorulmak için durdukları ve Cennetliklere "Cennete girin" diye emredildiği zaman yapılır.[73]

60. أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Bu, suçlu kâfirleri bir kınamadır. Yani, Ey Ademoğulları! Ben, peygamberlerin diliyle size

70 Şuarâ sûresi, 26/184.
71 Enbiyâ sûresi, 21/65.
72 Bkz. Kurtubî, 15/58; el-Bahr, 7/348.
73 Kurtubî, 15/46.

أَنْ لا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ Sizi, bana isyana çağırdığı hususta, "şeytana itaat etmeyin" demedim mi? إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. İnsan, düşmanına nasıl itaat eder? Bu âyet, "itaat etmeyin" emrinin sebebidir.

61. وَأَنْ اعْبُدُونِي Ben size sadece Bana ibadet etmenizi, Beni birlemenizi, itaat etmenizi ve emrime sarılmanızı emretmedim mi? هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ Bu dosdoğru bir din ve dosdoğru yoldur.

62. وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلا كَثِيرًا Bu âyet, "Şeytana itaat etmeyin" emrinin sebebini pekiştirmektedir. Yani, andolsun ki, şeytan sizden birçok kimseyi saptırdı ve doğru yola girmekten alıkoydu. Taberî şöyle der: Şeytan, sizden birçok kimseyi Bana itaattan alıkoydu. Neticede kendisine ibadet ettiler.[74] أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ Sizin, şeytana itaat ve Rabbiniz'in emrine muhâlefet etmekten alıkoyacak aklınız yok muydu? Bu, suçlu kâfirler için bir başka kınamadır. Bundan sonra Yüce Allah onları bekleyen azabı kendilerine müjdeledi:

63. هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ İşte bu, Cehennem ateşidir. Bunu size peygamberler vaadetmişti de onu yalanlamıştınız. Sâvî şöyle der: Bu, onlar Cehennem kenarındayken yapılmış olan bir hitaptır. Maksat, daha fazla kınamak ve azarlamaktır.[75]

64. اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ Dünyada inkâr etmeniz sebebiyle bugün onun ateşini tadın ve çeşitli azaplara katlanın! Bu emir horlama ve küçültme manasına kullanılmıştır. "Tat bakalım. Çünkü sen kendince üstündün şerefliydin"[76] meâlindeki âyette geçen emre benzer.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin kıyamet gününde, herkesin gözü önündeki rüsvaylıklarını bildirdi:

65. الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ O kıyamet gününde, kâfirlerin ağızlarını, konuşamayacakları bir şekilde mühürleriz. وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Uzuvları, elleri ve ayakları çirkin işlerini söyleyerek aleyhlerine şahitlik yapar. İbn Cerîr et-Taberî, Ebû Musa el-Eş'arî'nin şöyle dediğini rivâyet eder: Kâfir ve münafık, kıyamet gününde hesap için çağırılır: Rabbi amelini ona gösterir. Fakat o inkâr eder. Der ki: Ey Rabbim! Senin izzetine yemin ederim o melek yapmadığım şeyleri aleyhime yazmış. Melek der ki: "Şu günde ve şu yerde bunu yapmadın mı?" Kişi: "Ey Rabbim! Senin izzetine yemin ederim ki onu yapmadım" der. Kişi böyle davranınca ağzına mühür vurulur ve uzuvları konuşur. el-Eş'arî daha sonra الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ âyetini okudu.[77] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kul, "Yâ Rabbî Sen

74 Taberî. 23/16.
75 Sâvî Hâşiyesi, 3/329.
76 Duhân sûresi, 44/49.
77 Taberî, 23/17.

beni zulümden korumadın mı?" diyecek. Allah, "evet, korudum" buyuracak. Kul, "Ama ben, kendime benim tarafımdan bir şahit getirilmesinden başka bir şeye razı değilim" diyecek. Allah, "Bugün sana tek şahit olarak nefsin, çok şahit olarak da kirâmen kâtibîn melekleri yeter" buyuracak ve sonra o kulun ağzına mühür vurulacak. Daha sonra uzuvlarına "konuş" denilecek. Onlar da bunun amellerini söyleyecektir. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılacak ve sizler uzak olun, ırak olun. Ben ancak sizin için mücadele ediyordum" diyecek.[78]

66. وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ Dilesek onların gözlerini tamamen kör ederiz. Daha önce yaptıkları gibi kendi yollarında koşuşup dururlar. Fakat o takdirde nasıl görecekler?! İbn Abbas şöyle der: İstesek, doğru yolu görmelerine engel oluruz. O takdirde aslâ doğru yolu bulamazlar.[79] Bu, Kureyş'i tehdittir.

67. وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ Dilesek, onları yerlerinde oturtacak şekilde sûretlerini değiştiririz. فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ Yerlerinde iken şekilleri değiştirilince ne gidebilirler, ne dönebilirler. Bu da suçlu kâfirler için başka bir tehdittir.

Bundan sonra Yüce Allah, ömürlerini uzatarak kâfirlerin şekillerini değiştirebileceğine dair delilleri anlattı.

68. وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ Kimin ömrünü uzatırsak onu halden hâle sokarız. Yaratılışını tersine çeviririz de hiç bir şey bilmeyen çocuk gibi olur. Katâde şöyle der: Çocukluk hâline benzeyen ihtiyarlık haline girer. Ömrün uzaması, gençliği ihtiyarlığa, kuvveti zayıflığa, fazlalığı eksikliğe çevirir. أَفَلَا يَعْقِلُونَ Bunu yapmaya gücü yetenin onları kör edebileceğini veya şekillerini değiştirebileceğini anlayamıyorlar mı? İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat, Yüce Allah'ın, ihtiyarladığında insanın yaratılışını tersine çevirebildiği gibi, kâfirlerin şekillerini de değiştirebileceğine delil getirmektir.[80]

69. وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ Biz Muhammed'e şiiri öğretmedik. Şâir olmak ona yakışmaz ve onun için doğru olmaz. Kurtubî şöyle der: Bu, kâfirlerin, "O bir şâirdir, getirdiği de şiir kabîlinden bir şeydir" şeklindeki sözlerine bir cevaptır. Rasulullah (s.a.v.) asla bir şâir değildir. Kur'ân da bir şiir değildir. Çünkü şiir vezinli ve yalanla süslenmiş, hayâle ve boş evhâmlara dayanan bir sözdür. Hattâ şiir hakkında, "Onun en tatlısı en yalan olanıdır" denilmiştir. O nerde, beşer sözüne benzemekten uzak olan Kur'ân-ı Kerîm nerde! İnsanlar şiiri çokça övmüş ve yermişlerdir. Orta yol Şâfiî'nin dediğidir: "Şiir bir kelamdır, kelâmın güzeli de vardır, çirkini de vardır". إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ Muhammed (s.a.v.)'in okuduğu bu şey, Yüce Allah'ın kulları için bir öğüt ve hatırlatmasıdır. Hiçbir şekilde şiirin karışamayacağı apaçık ve parlak bir Kur'ân'dır.

78 Müslim, Zühd, 17.
79 Kurtubî, 15/49.
80 et-Teshîl, 3/166.

70. لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا Bu Kur'ân'la, kalbi diri, basireti açık olanı uyarması için gönderdik. Bu özellikleri taşıyanlar da mü'minlerdir. Çünkü Kur'ân'dan yararlananlar onlardır. وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ Kâfirlere azabın farz olması için de gönderdik.[81] Çünkü onlar ölüler gibidir, kendilerine söylenenleri anlamazlar. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah, inkârlarından, delillerinin tutarsızlığından ve düşüncesizliklerinden dolayı gerçekte ölüler olduklarını bildirmek için onları dirilerin karşılığında zikretti.[82]

Bundan sonra Yüce Allah onlara nimetlerini hatırlattı ve tekrar birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattı ki, eserlerinden varlığına delil getirsinler:

71. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا Bu âyetteki hemze, inkâr ve hayrete düşürme ifâde eder. Yani, vasıtasız, ortaksız ve yardımcısız olarak ellerimizle yarattığımız şeylere ibret gözüyle bakıp düşünmediler mi? Onlar için yarattığımız davarlar, develer, sığırlar ve koyunlara bakıp da bunları birliğimize ve gücümüzün sonsuzluğuna delil getirmediler mi? فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ Onlar, mülk sahibinin, malında tasarruf ettiği gibi, o hayvanlarda istedikleri gibi tasarruf ederler.

72. وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ Bu hayvanları onların emrine hazır hâle getirdi. İbn Kesîr şöyle der: Yani Allah, insanları o hayvanlara güç yetirecek şekilde yarattı. Hayvanlar onların emrine hazır olup karşı gelmezler. Hattâ küçük bir çocuk isterse bir deveyi çöktürür. İsterse kaldırır ve sevkeder. Hayvan onun emrine uyar. Aynı şekilde deve konvoyunda yüz deve olsa, hepsi küçük çocuğun yürümesiyle yürür. Bunları, kullarının emrine veren Allah, noksan sıfatlardan uzaktır. فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ O hayvanlardan bir kısmına yolculuklarda binerler ve yüklerini taşıtırlar. Kara gemileri olanlar develer böyledir. Onlardan sığır ve koyun gibi bazıları da vardır ki, onların da etlerini yerler.

73. وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ İnsanlar için o hayvanlarda, binme ve yemenin dışında deri, yün ve tüyler gibi birçok faydalar da vardır. Yine onlar için hayvanlarda içilecek şeyler de vardır, onların sütlerinden içerler. "Onların karınlarındaki dışkı ile kan arasından gelen, içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt"[83] içerler. أَفَلَا يَشْكُرُونَ Bu yüce nimetlere karşı hâlâ Rablerine şükretmeyecekler mi? Bu âyetlerden maksat, nimetleri saymak ve kâfirlerin aleyhine delil getirmektir.

Bundan sonra Yüce Allah, işitmeyen ve fayda sağlamayan putlara tapmalarından dolayı onları şiddetle kınadı. Çünkü bu davranışları, son derece sapıklık ve azgınlıktır:

74. وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ Müşrikler ilahlar kendilerine yardım ederler ümidiyle taştan ilahlara taptılar. Halbuki onlar dilsiz ve sağır idiler. Duayı işitmezler, seslenmeye de cevap vermezler.

81 Ebussuûd, 4/261.
82 Beyzâvî, 2/136.
83 Nahl sûresi, 16/66.

75. لا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ İlah oldukları zannedilen o varlıklar, hiçbir şekilde, ne şefaat ve ne yardım edebilirler, ne de destek olabilirler. وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُحْضَرُونَ Tanrıları onlara herhangi bir fayda sağlamamasına rağmen, o müşrikler, tanrılarına aşırı bağlılık, onları savunma, mal ve canlarını onlar uğrunda feda etme hususunda onların hazır askerleri ve hizmetçileri gibidir. Katâde şöyle der: Müşrikler, tanrıları için dünyada başkalarına kızarlar. Halbuki tanrıları onlara ne bir iyilik getirir,. ne de onlardan bir kötülüğü savar. Onlar sadece putlardır, müşrikler de hizmetçiler gibidir.[84] Kurtubî de şöyle der: Yani, müşrikler bizim gücümüzün eseri olan bu alâmetleri gördüler, sonra bizi bırakıp, aslâ hiçbir şey yapamayan ilahlar edindiler. Kâfirler, ilahlarını savunuyor ve korumaya çalışıyorlar. Onlar ilahların askerleri durumundadır. Putlar ise onlara yardım edemezler.[85]

76. فَلا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ Ey Muhammed ! Onların seni yalanlamalarına ve şâir veya sihirbaz diye itham etmelerine üzülme. Bu âyet, Peygamber (s.a.v.) için bir teselli olup cümle burada bitmiştir. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurdu: إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ Biz, onların kalplerinde gizlediklerini ve açıkça söyledikleri sözleri ve yaptıkları fiilleri biliriz, onlara bunların karşılığını vereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması sana yeter. Bundan sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilme ve haşrin meydana geleceğine dair kesin ve kat'î delili getirdi:

77. أَوَلَمْ يَرَ الإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ O inkâra, insan, ibret nazarıyla bakıp ve Allah'ın gücü hakkında düşünüp de kendisini, pisliğin çıktığı yerden çıkan âdî ve değersiz bir şeyden, yani meniden yarattığımızı anlamadı mı? Bu soru, istifhâm-ı inkârî olup kınama ve azar ifade eder. فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ Şimdi o, batıl yolda şiddetli bir mücadeleci oluverdi. Rabbine karşı mücadele ediyor, Onun gücünü inkâr ediyor ve öldükten sonra dirilme ve haşri yalanlıyor. İnsanı bir meniden yaratabilen Allah, öldükten sonra onu tekrar yaratamaz mı? Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Übeyy b. Halef hakkında inmiştir. Übeyy, çürümüş bir kemik getirip onu ufalayarak Rasulullah (s.a.v.)'ın yüzüne doğru üfledi. Ve alay ederek şöyle dedi: Ey Muhammed! Biz bu şekilde toz haline gelmiş kemikler olduktan sonra, Allah'ın bizi dirilteceğini mi iddia ediyorsun? Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi: "Evet, Allah seni diriltecek ve ateşe sokacak".[86]

78. وَضَرَبَ لَنَا مَثَلا وَنَسِيَ خَلْقَهُ O kâfir, çürümüş kemiği bize misal getirip insan öldükten ve yok olduktan sonra Allah'ın onu tekrar yaratmasını uzak görüyor. Kendisini ölü bir meniden yaratıp ona hayat verdiğimizi unutuyor. Kendisinin harikulade yaratılışını ve fevkalade bir şekilde ilk meydana getirilişini unutuyor. Onun cevabı, kendisinde vardır. قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ O kâfir, "son derece çürük

84 Bu, Taberî'nin tercih edip seçtiği tefsirdir. Bkz, Taberî, 23/20

85 Kurtubî, 15/56 (özetleyerek).

86 Ebû Hayyân şöyle der: Bir görüşe göre bu âyet Âs b.Vâil hakkında inmiştir. En doğrusu bunun Übeyy b. Halef hakkında inmiş olmasıdır. Bkz. bu bölümün nüzûl sebebi.

ve dağılmış olan bu kemikleri kim diriltecek? diyor. Sâvî âyeti şöyle izah eder: "O kâfir, darb-ı mesel olacak derecede garip ve hayret verici bir söz söyledi, bizim gücümüzü mahlukatın gücü ile mukâyase etti.[87]

79. قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ Ey Muhammed! O kâfiri ve misallerini susturup boşa çıkarmak için de ki: O kemikleri, yoktan meydana getiren ve hiçbir benzeri olmaksızın ilk defa yoktan yaratan tekrar yaratıp diriltecektir. Yoktan yaratabilen, tekrar yaratabilir. وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ O nasıl yaratacağını ve nasıl yoktan var edeceğini bilir. Cesetler yok olduktan sonra onları diriltmek Allah'a güç gelmez.

80. الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا Kudretiyle sizin için, yeşil ağaçtan, ağacı yakacak ateşi çıkaran O'dur. İstediğini yapmak O'nun için imkânsız değildir. Çürümüş kemikleri diriltip yeniden yaratmaktan âciz değildir.[88] Ebû Hayyân şöyle der: Burada Yüce Allah onlara, insanın meniden yaratılmasından daha harikulade bir olayı anlattı ki bu olay da, bir şeyi zıddından ortaya çıkarmaktır. Bu, benzersiz ve eşsiz bir olaydır ki bu da yeşil bir şeyden ateş çıkarmaktır. Suyu görmez misin? O, ateşi söndürüyor. Bununla birlikte ateş, su ihtiva eden yeşil şeyden çıkıyor. Bedevîler Merh ve Ufar denilen iki tür ağacı birbirine sürterek ateş çıkarırlardı. Arapların şöyle bir darb-ı meseli vardır: في كل شئ نار، واستمجد المرخ والعفار Her şeyde ateş vardır ama Merh ve Ufar'da daha çoktur.[89] Şu beyti söyleyen ne güzel söylemiştir:

جمع النقيضين من أسرار قدرته هذا السحاب به ماء به نار

İki zıddı bir arada toplamak, Allah'ın kudretinin sırlarındandır. İşte bulut, onda hem su var, hem de ateş.

فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ Siz de o ağaçtan ateş çıkarıyorsunuz.

81. أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم Hacimlerinin büyüklüğü ve durumlarının azameti ile birlikte gökleri ve yeri yaratan, yok olduktan sonra Ademoğulları'nın cesetlerini yaratamaz mı? بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ Evet, elbette buna gücü yeter. Çünkü O, çok eşsiz yaratandır. Her şeyi hakkıyla bilir.

82. إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ Yüce Allah'a hiçbir şey zor gelmez. Çünkü Onun emri ك ile ن arasındadır. O bir şeyi istediği zaman, yorulmaksızın, gayret göstermeksizin, zorluk ve meşakkate katlanmadan o şey hemen olur.

83. فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ Geniş mülkün sahibi olan ve herşeye tam gücü yeten Yüce Allah, noksan sıfatlardan uzaktır. وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Hesap ve cezâ için bütün mahlukatın dönüşü sadece O'nadır.

Yüce Allah bu mübarek sûreyi, sonsuz gücünü, mülk ve saltanatının azametini gösteren bu güzel sonuçla bitirdi. Kâinatı Yaratan Yüce Allah, mülk ve saltanatında tektir.

87 Sâvî Hâşiyesi, 3/331.
88 Taberî, 23/21.
89 el-Bahr, 7/348.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "أن لا تعبدوا الشيطان Şeytan'a tapmayın diye" ve أن اعبدوني bana tapın diye" arasında tıbâk-ı selb vardır. Birincisi olumlu, ikincisi olumsuzdur.

2. "أفلم تكونوا تعقلون Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?" ve أفلا يشكرون hâlâ şükretmiyorlar mı?" cümleleri istifhâm-ı inkârî olup kınama ve azarlama ifade eder.

3. "مضيا Gitmek" ile "يرجعون dönerler" ve "يسرون gizliyorlar" ile يعلنون açıkça yapıyorlar" arasında tıbâk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. "وهم لهم جند محضرون Onlar ilahlar için, hazırlanmış askerlerdir" cümlesinde teşbîh-i belîğ vardır. Yani, onlara hizmet etme ve onları savunma hususunda asker gibidirler. Teşbîh edâtı ile teşbîh yönü söylenmemiş, böylece teşbîh-i belîğ olmuştur.

5. "فمنها ركوبهم O hayvanlardan bazıları binekleridir" cümlesinden sonra, ولهم فيها منافع ومشارب O hayvanlarda onlar için faydalar ve içilecek sütler vardır" cümlesinin gelmesi, hususta sonra umumun zikri olmuştur. Bu, nimete verilen değerin büyüklüğünü ve yüceliğini ifade eder.

6. "لينذر من كان حيا Diri olanları uyarması için" ile "ويحق القول على الكافرين kâfirlere azabın hak olması için" cümleleri arasında mukâbele vardır. Yüce Allah, "inzâr"a mukâbil "i'zâr"ı ve müminlere mukâbil kâfirleri zikretti.

7. "مما عملت أيدينا أنعاما Ellerimizin yaptıklarından hayvanlar yarattık" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Çünkü hayvanlar yapılmaz, yaratılır. Fakat Yüce Allah yaratma ve meydana getirmenin sadece kendine mahsus oluşunu, birşeyi kendi elleriyle ve bizzat yapan kimseye benzetti. İstiâre-i temsîliyye yoluyla, "yapmak" manasına gelen عمل kelimesini "yaratmak" manasına gelen خلق kelimesi yerinde kullandı.[90]

8. "خصيم ،الخلاق ve العليم sîgaları, mübâlağa içindir.

9. "أن يقول له كن فيكون Yüce Allah'ın o şeye "ol" demesidir. O da derhal oluverir" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, kudretinin eşyaya tesir ve etkisinin sür'atini, hiç beklemeden ve diretmeden, kendisine itaat edilen kimsenin emrine benzetti. Zira O, bir şey istediğinde o şey, emri geciktirmeden hemen oluverir. Bu, latîf istiârelerdendir.[91]

90 Bkz. Beyzâvî Hâşiyesi, 3/140.
91 Bkz. Şerîf Râzî, Telhîs, 1/192.

FAYDALI BİLGİLER

"الملكوت el-Melekût" kelimesi, "ملك mülk" kelimesinden türetilmiş mübâlağa sîgasıdır. "Tam, geniş mülk" demektir. Mübâlağa kalıbı olan "الرحموت ve الجبروت" kelimeleri gibidir.

BİR UYARI

Büyük âlim İbn Kesîr der ki: Rasulullah (s.a.v.)'ın Hendek günü. İbn Revâhâ'ya âit "اللهم لو لا انت ما اهتدينا Allahım sen olmasaydın, doğru yolu bulamazdık" beytini okuduğu, Huneyn günü devesine binmiş olduğu halde, انا النبي لا كذب انا ابن عبدالمطلب Ben peygamberim, yalan yok, ben Abdulmuttalib'in oğluyum" dediği, "هل أنت الا اصبع دميت وفي سبيل الله ما لقيت Sen ancak, kanayan bir parmaksın. Karşılaştığın şeyler Allah yolundadır" dediği ve söylediği diğer benzeri sözler, şiir kastetmeden tesadüfen söylediği sözlerdir. Bilakis bütün bunlar, onun lisanından kasıtsız olarak dökülmüştür. Bize göre, bunların hepsi Yüce Allah'ın şu meâldeki sözü içerisinde değerlendirilmelidir: "Biz ona şiir öğretmedik. Bu onun için uygun da değildir".[92] Bunu düşünün. Bu çok nefis bir şeydir.

Allah'ın yardımıyle Yâsîn sûresinin tefsiri bitti.

92 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/176.

SÂFFÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 182 âyettir.

Sûreyi Takdim

Sâffât Sûresi, "Allah'ın birliği, vahy, öldükten sonra dirilme ve hesap" gibi, temel İslâm inançlarına önem veren Mekkî sûrelerdendir. Bu sûre iman esaslarını yerleştirmeyi hedef alan diğer Mekkî sûrelerin özelliğini taşımaktadır.

Bu mübarek sûre, melâike-i ebrârdan söz ederek başlar. O melekler, namazda ayaklarını saf saf tutan veya Allah'ın emrini beklemek üzere kanatlarını saf saf bağlayan, bulutları, Allah'ın dilediği tarafa sevketmek üzere hareket ettiren meleklerdir. Sonra bu sûre, cinlerden ve onların parlak yıldızlarla taşlanıp kovulmaya maruz kalmalarından bahseder. Bunu, Allah'la cinler arasında bir yakınlık olduğuna inanan Câhiliyye halkının hurâfelerini reddetmek için anlatır. Sûre, öldükten sonra dirilmeden, hesaptan ve müşriklerin bunu inkâr etmelerinden, çürüyüp dağılmış kemikler haline geldikten sonra ikinci defâ dünyaya gelmeyi uzak görmelerinden bahseder.

Yine bu sûre, öldükten sonra dirilmeye iman esasını pekiştirmek için, "Mü'min ve kâfir" kıssasını ve dünyada bunlar arasında geçen konuşmayı anlatır. Bundan sonra, mü'minin Cennete, kâfirin Cehennemde ebedî kalmasıyla, her birinin vardığı sonucu anlatır.

Bu mübarek sûre, Nuh (a.s.)'tan başlayarak sırasıyle İbrahim, İsmail, Musa ile Harun ve İlyas ile Lut (aleyhimu's-selâm) gibi bazı peygamberlerin kıssalarını sunar. İsmail (a.s.)'in kurban edilmesi ve Halil İbrahim (a.s.)'in gördüğü rüya olayındaki "İman ve imtihan" kıssasını genişçe anlatır. O zaman Yüce Allah, mü'minlere, Hâkimler Hâkimi'nin emrine teslim olma ve boyun eğmenin nasıl olacağını öğretmek için, İbrahim (a.s.)'a, çocuğunu kurban etmesini emretti, sonra çocuğun yerine fidye geldi.

Bu mübarek sûre, Allah'ın yardımının, dünya ve ahirette peygamberleri ve velileri için, iyi sonucun da takvâ sahipleri için olduğunu açıklayarak sona erer.

İSMİ

Kullara, Allah'a ibadetten ayrılmayan, temiz meleklerden oluşan "yüce topluluğu" hatırlattığı ve o yüce topluluğun mükellef oldukları vazifeleri açıkladığı için bu sûreye "Sâffât sûresi" adı verildi: "O melekler bıkıp usanmaksızın gece gündüz tesbih ederler".[1]

1 Enbiyâ sûresi, 21/20.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ۝١ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ۝٢ فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝٣ اِنَّ
اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝٤ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥
اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِزِيْنَةِ الْكَوَاكِبِ ۝٦ وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ
مَّارِدٍ ۝٧ لَا يَسَّمَّعُوْنَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى وَيُقْذَفُوْنَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُوْرًا
وَّلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ ۝٩ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ ۝١٠ فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَّنْ خَلَقْنَا اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِيْنٍ
لَّازِبٍ ۝١١ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُوْنَ ۝١٢ وَاِذَا ذُكِّرُوْا لَا يَذْكُرُوْنَ ۝١٣ وَاِذَا
رَاَوْا اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُوْنَ ۝١٤ وَقَالُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝١٥
ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ۝١٦ اَوَاٰبَآؤُنَا
الْاَوَّلُوْنَ ۝١٧ قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دَاخِرُوْنَ ۝١٨ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ
فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُوْنَ ۝١٩ وَقَالُوْا يٰوَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّيْنِ ۝٢٠ هٰذَا
يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۝٢١ اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا
وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ۝٢٢ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاهْدُوْهُمْ
اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيْمِ ۝٢٣ وَقِفُوْهُمْ اِنَّهُمْ مَّسْـُٔوْلُوْنَ ۝٢٤
مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُوْنَ ۝٢٥ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُوْنَ ۝٢٦ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ۝٢٧ قَالُوْٓا اِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَاْتُوْنَنَا عَنِ الْيَمِيْنِ ۝٢٨
قَالُوْا بَلْ لَّمْ تَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ۝٢٩ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ
بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طٰغِيْنَ ۝٣٠ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا اِنَّا لَذَآئِقُوْنَ ۝٣١
فَاَغْوَيْنٰكُمْ اِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ۝٣٢ فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ۝٣٣
اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ۝٣٤ اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَآ اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝٣٥ وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ

مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ
الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ
مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾
يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ
﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾
يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ
فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾
وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾
إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Sâf sâf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir.

5. O, hem göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların Rabbidir.

6. Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.

7. Ve itâat dışına çıkan her şeytandan korumak için donattık.

8. Onlar, artık Mele-i a'lâ'ya kulak veremezler, her taraftan taşlanırlar.

9. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır.

10. Ancak, bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder.

11. Şimdi sor onlara! Yaratılış bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

12. Belki de sen şaşırdın. Halbuki onlar alay ediyorlar.

13. Kendilerine öğüt verildiği vakit, öğüt almazlar.

14. Bir mucize görseler alay ederler.

15. "Bu ancak açık bir büyüdür" derler.

16. "Gerçekten biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı diriltileceğiz?"

17. "İlk atalarımız da mı" (diriltilecek)?

18. De ki: "Evet, hem de siz hor ve hakir olarak.

19. O sadece korkunç bir sesten ibâret olacak, o anda hemen bakacaklar.

20. "Eyvah bize! Bu, cezâ günüdür" derler.

21. İşte bu, yalanlamış olduğunuz hüküm günüdür.

22, 23, 24. "Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapınış oldukları putlarını toplayın. Onlara Cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler"

25. "Size ne oldu ki birbirinize yardım etmiyorsunuz?"

26. Bilakis onlar o gün boyun eğecekler.

27. Onlar birbirlerine dönüp sormaya başlarlar.

28. "Siz bize sağdan gelirdiniz" derler.

29, 30. Onlar da "Bilakis, derler, siz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Fakat siz kendiniz azgın bir toplum idiniz.

31. Onun için Rabbimiz'in hükmü bize hak oldu. Biz mutlaka tadacağız.

32. Biz sizi azdırdık. Kendimiz de azmıştık."

33. Şüphesiz o gün onlar azapta ortaktırlar.

34. İşte biz, suçlulara böyle yaparız.

35. Çünkü onlara: "Allah'tan başka tanrı yoktur" denildiği zaman büyüklük taslarlardı.

36. "Mecnûn bir şâir için, tanrılarımızı bırakacak mıyız?" derlerdi.

37. Hayır! O, gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.

38. Kuşkusuz siz elem verici azabı tadacaksınız.

39. Çekeceğiniz ceza yapmakta olduğunuzdan başka bir şeyin cezası değildir.

40. Ancak Allah'ın hâlis kulları hariç.

41, 42, 43, 44. İşte, onlar için bilinen bir rızık, türlü meyveler vardır. Naîm Cennetlerinde karşılıklı koltuklar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikrâm edilir.

45. Onlara pınardan kadehler dolaştırılır.

46. Berraktır, içenlere lezzet verir.

47. O içkide ne sersemletme vardır, ne de onunla sarhoş olurlar.

48. Yanlarında güzel bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş, iri gözlü eşler vardır.

49. Sanki onlar, saklı yumurta gibi bembeyazdır.

50. İşte o zaman, birbirlerine dönerek soracaklar.

51. İçlerinden bir sözcü der ki: "Benim, bir arkadaşım vardı".

52, 53. Der ki: "Sen de inananlardan mısın? Biz ölüp kemik, sonra da toprak hâline geldiğimiz zaman cezalanacak mıyız?"

54, 55. O mü'min, Cennetteki arkadaşlarına: "Siz Cehennemi görebiliyor musunuz?" dedi. İşte o zaman kendisi baktı, arkadaşını Cehennemin ortasında gördü.

56, 57. "Yemin ederim ki, sen az daha beni de helâk edecektin. Rabbimin nimeti olmasaydı, şimdi ben de (Cehenneme) getirilenlerden olurdum" dedi.

58, 59, 60, 61. Birinci ölümümüz hariç, bir daha biz ölmeyecek ve bir daha azap görmeyecek değil miyiz? Şüphesiz bu, büyük kurtuluştur. Çalışanlar, böylesi bir kurtuluş için çalışsın.

KELİMELERİN İZAHI

الزاجرات: Zâcirât, hareket ettirenler. Zecr, kuvvet kullanarak veya bağırmak sûretiyle bir şeyi korumak. Zecre, sayha (bağırma) demektir. Araplar'ın, "زجر الراعي الغنم çoban bağırarak koyunu korudu" sözünden alınmıştır. Çoban, koyuna bağırıp da koyun onun sesinden dolayı döndüğünde böyle denilir.

مارد : Mârid, azgın ve inatçı demektir.

ثاقب : Sâkıp, yakan, şiddetle delen manasınadır.

واصب : Vâsıb, sürekli, kesilmeyen demektir.

لازب : Lâzib, birbirine yapışık.

معين : Maîn, kaynaktan çıkan şarap.

غول : Ğavl, aklı bozan her şey demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: Ğavl, aklı bozan ve gideren şey demektir. Ebû Ubeyde, İbn İlyas'ın şu beytini okudu:

مـــا زالت الخـــمـــر تغـــتـــالنا وتـذهـب بـالأول فسسسسسسالأول

İçki hepimizin aklını devamlı olarak bozuyor. Birinciden başlıyarak birer birer hepimizi helâk ediyor.[2]

كأس : Ke's, kâse demektir. Dilciler şöyle der: Araplar, bir kabın içinde içki bulunduğu zaman ona كأس derler. İçinde içki bulunmadığı zaman, sadece إنا veya قدح derler. Şâir şöyle der:

وكـــــأس شـــــربـت عـلـي لـذة واخـــرى تـداويـت منهـــا بهـــا

Nice kâse vardır ki, ondan lezzetle içtim. Nice kâseler vardır ki, onunla ondan kurtuldum.[3]

ينزفون : Sarhoş olurlar. Bir kimse sarhoş olduğunda نـزف الرجـل denilir. Sarhoşa منزوف veya نزيف denir. Şâir şöyle der:

لعـمـري لئن أنزفـتـمـو او صـحـوتـمو لبـــئس الـنـدامي كـنـتـم آل أبـجـــرا

Andolsun ki, sarhoş da olsanız, ayık da olsanız, siz ne kötü pişman olanlarsınız, ey Ebcer ailesi![4]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالصَّـافَّـاتِ صَـفًّـا O saf bağlayıp duranlara and olsun. Yüce Allah bu sûreye, mahlukatından bazılarının şanının yüceliğini ve faydalarının büyüklüğünü göstermek, onların kadrinin yüceliğine kullarının dikkatini çekmek için, onların üzerlerine yemin ederek başladı. Yani, namazda ayaklarını veya Allah'ın emrini beklerken kanatlarını saf saf tutan o melek tayfalarına yemin ederim. İbn Mesud şöyle der: Onlar, göklerde ibadet ve zikir anında saf saf duran meleklerdir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Meleklerin, Rableri katında saf tuttukları gibi, saf olsanız ya! Biz, "Nasıl, ey Allah'ın Rasulü" dedik. Rasulullah (s.a.v.): "Öndeki safları

2 el-Bahr, 7/350.
3 Tefsir-i Kebîr, 26/137.
4 el-Bahr, 7/350.

tamamlarlar, safta sık dururlar" buyurdu.[5] Yüce Allah, meleklerin kadrinin yüceliğine ve çok ibadet ettiklerine dikkat çekmek için onların üzerine yemin etti. Melekler, yaratılışlarının yüceliğine rağmen Allah'a ibadetten ayrılmazlar. Mü'minler'in, namazda saf durdukları gibi, huşu içerisinde, Azîz ve güçlü olan Allah'a boyun eğerek, ibadet için saf tutarlar. Azîz ve güçlü olan Allah'a bütün mahlukat itaat eder ve Onun azametinin yüceliği karşısında boyunlar eğilir. Allah, içlerinde Arş'ı taşıyanların ve diğer temiz meleklerinde bulunduğu o saf tutan meleklere yemin etti.

2. فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا Bulutları hareket ettirerek, Allah'ın dilediği yöne doğru sevkeden meleklere andolsun. Zâcirât sevk ve teşvik manasına gelen زجر kökündendir.

3. فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا O Kur'ân okuyanlara andolsun. Bu âyet, melâike-i ebrârın üçüncü vasfıdır. Onların güzelliklerini ve yüce menkıbelerini anmak sûretiyle yüceltme ifade eder. Yani, Allah'ı tesbîh ve takdîs etmek, O'nu övmek ve yüceltmekle, âyetlerini peygamberlerine ve dostlarına okuyan meleklere andolsun ki,

4. إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ Ey insanlar! Kendisine ibadet edeceğiniz ilahınız tek bir ilahtır, ortağı yoktur. Melekler üzerine yemin edilerek söylenen söz budur. Mukâtil şöyle der: Mekke kâfirleri dediler ki: Tanrıları tek tanrı mı yaptı? Bu mahlukatı, nasıl bir tek ilah emri altına alabilir? Bunun üzerine Yüce Allah, melekleri şereflendirmek için onlar üzerine yemin etti.[6] Bundan sonra Yüce Allah, birliğinin ve ilahlığının manasını açıkladı.

5. رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا Yüce Allah göklerin ve yerin yaratıcısı ve sahibidir. İkisi arasında bulunan varlıkları ve mahlukları yaratan da O'dur. Onların varlıkları ve bu eşsiz şekil üzere nizamları, Allah'ın varlığının ve birliğinin en açık delillerindendir. وَرَبُّ الْمَشَارِقِ O, yazın ve kışın güneşin doğduğu yerlerin de, battığı yerlerin de Rabbidir. Taberî şöyle der: Sözden anlaşıldığı için, Yüce Allah, güneşin battığı yerleri zikretmeyerek, doğduğu yerleri zikretmekle yetindi.[7] Yüce Allah bir olduğunu anlattıktan sonra, gökleri yıldızlarla süslemek sûretiyle; gücünü de anlattı:

6. إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ Size yakın göğü, parlayan mücevherler gibi görünen ve ışık saçak yıldızlarla süsledik.

7. وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ Allah'a itaattan çıkan, inatçı, azgın her şeytandan onu korumak için böyle yaptık. Katâde şöyle der: Yıldızlar üç şey için yaratıldı. Şeytanları taşlamak için, kendileriyle yol bulunan bir nur olsunlar diye ve dünya semasını süslemek için.[8] Ebû Hayyân şöyle der: Gözle görülen, sadece dünya seması olduğu için, Yüce Allah özellikle onu zikretti. Şeytanlardan korunmak sadece bu gökte olur.[9]

---

5 Müslim, Salât 119; Bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/174.
6 Kurtubî, 15/62.
7 Taberî, 23/24.
8 Kurtubî, 15/64.
9 el-Bahr, 7/352.

8. لا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلإِ الأَعْلَى Şeytanlar, yüksek âlemdeki melekleri dinleyemezler. Bir görüşe göre bu âyetin manası şöyledir: "Yüce melekler topluluğunu dinlememeleri için..." وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ Göğe yöneldikleri her yönden, onlara yıldızlar atılır.

9. دُحُورًا Onlara, gök haberlerini dinlemekten kovmak için böyle yapılır. Taberî şöyle der: دحورا kovulmuş olarak, demektir. Bu kelime, savmak ve uzaklaştırmak manasına gelen دحر kökündendir.[10] وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ Ahirette onlar için, birbiri ardınca gelen, kesilmeyen bir azap vardır.

10. فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ إِلاَّ مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ Ancak hırsızlama bir şey kapanlar hariç Onu da parlak, ışık ve şuasıyla karanlığı delen bir yıldız takip eder ve yakar. Tefsirciler şöyle der: Bazen, itaatten çıkan o şeytan, yüce melek topluluğu arasında konuşulan sözlerden sür'atle bir şey kapar. Fakat aşağı inerken onu yakalayacak ve yakacak bir yıldız ardına düşer. Kurtubî şöyle der: Şeytanlara atılan bu yıldızlar, sabit yıldızlardan değildir. Çünkü sabit yıldızlar akıp gider, hareketleri görünmez. Halbuki bu yıldızların hareketleri görünmektedir.[11]

11. فَاسْتَفْتِهِمْ Ey Muhammed! Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden o inkârcılara sor. أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا Hangisinin bünyesi daha sağlam ve yaratılışı daha kuvvetli? Onların mı, yoksa gökler, yer ve bu ikisi arasında bulunan melekler ve harikulade büyük yaratıkların mı? إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لاَزِبٍ Şüphesiz biz onları gevşek, yapışkan ve kuvvetsiz bir çamurdan yarattık. Taberî şöyle der: Çamur, suyla karışık bir toprak olduğu için Yüce Allah onu "yapışkanlık" sıfatıyla niteledi. Ademoğlu da bunun gibi, toprak, su, hava ve ateşten yaratıldı. Toprak suyla karıştırıldığında "yapışkan çamur" olur.[12] Âyet'ten maksat, insanın tekrar diriltileceğine dair kesin delil getirmektir. İnsanı ve şu mahlukatı yoktan yaratan, yok olduktan sonra o cisimleri tekrar diriltebilir.

12. بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ Ey Muhammed! Doğrusu sen, Allah'ın eşsiz kudretinin eserlerini görmelerine rağmen onların, seninle ve onlara söylediklerinle alay ederek öldükten sonra dirilmeyi yalanlamalarına hayret ettin. Ebussuûd şöyle der: Yani, Sen, Yüce Allah'ın bu büyük mahlukatı yaratabilmesinin yanında, onların öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerine şaştın. Onlar senin bu hayretinle ve öldükten sonra dirilmeyi kabul etmenle alay ediyorlar.[13]

13. وَإِذَا ذُكِّرُوا لاَ يَذْكُرُونَ Onlara Kur'ân'la öğüt verilip onunla korkutulduklarında ne öğüt alırlar, ne de düşünürler.

14. وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ Onlar ayın yarılması, ağaçların ve taşların konuşması

10 Taberî, 23/27.
11 Kurtubî, 15/68.
12 Taberî, 23/28.
13 Ebussuûd, 4/266.

gibi senin doğruluğunu gösteren apaçık bir alâmet veya güçlü bir mucize gördüklerinde daha çok alay ederler veya başkalarını alay ve eğlenceye çağırırlar.

15. وَقَالُوا إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ Ve: "Ey Muhammed! Bize getirdiğin, apaçık bir sihirden başka birşey değildir. Ebû Hayyân şöyle der: Âyette geçen هذا ile, Peygamber (s.a.v.)'in elinde meydana gelen harikulade mucizeye işaret edilmektedir.[14]

16. أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ Bu, alay ve inkâr ifade eden bir sorudur. Yani, cesetlerimiz çürüyüp azaları toprak ve kemik olarak ufalandığında mı tekrar diriltileceğiz?

17. أَوَآبَاؤُنَا الأَوَّلُونَ Evvelki atalarımız da mı diriltilecekler? Zemahşerî şöyle der: Babalarımız da diriltilecekler mi? Bu, onların diriltilme işini daha uzak gördüklerini ifade eder. Onlar, atalarının daha önce öldüklerini, dolayısıyle tekrar diriltilmelerinin daha uzak ve daha boş bir iddia olduğunu kastediyorlar.[15]

18. قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ Onlara de ki, "evet, siz hor ve hakir olarak diriltileceksiniz.

19. فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ O, tek bir sayhadan başka bir şey değildir. O zaman İsrafil (a.s.), kabirlerden kalkmaları için Sûr'a üfürür. فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ Onlar derhal, mahşer yerinde kalkarak birbirlerine bakarlar. Kurtubî şöyle der: Zecre, ikinci üfürüş olan sayhadır. Bundan maksat seslenerek sevketmek olduğu için "zecre" denmiştir. Bu, sevk anında develere ve atlara yapılan seslenmeye benzer.[16] Bundan sonra Yüce Allah, kıyametin korkunç hallerini gördüklerinde duyacakları pişmanlık ve hasreti bildirmek üzere şöyle buyurdu:

20. وَقَالُوا يَاوَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ Derler ki, "Bize yazıklar olsun! Biz helâk olduk ve zarara uğradık. İşte bu, o hesap ve ceza günüdür." Melekler de onlara kınama ve azarlama yoluyla şöyle der:

21. هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ İşte bu, mahlukat arasında hüküm günüdür. Siz onu inkâr ediyor ve yalanlıyordunuz. Beyzâvî şöyle der: Fasl, iyi amel edenle kötü amel eden arasında hükmedip bunları birbirinden ayırmaktır.[17]

22. احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ Ey melekler! Zalimleri onların isyankâr ve suçlu benzerlerini ve her insanı benzerleriyle birlikte toplayın. Kurtubî şöyle der: Zina edeni zina edenle; içki içeni içki içenle ve hırsızı hırsızla toplayın.[18] İbn Abbas da şöyle der: Zalimleri kâfir olan kadınları ile birlikte toplayın. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre ise bundan maksat, zalimlerin âsi olan benzerleridir.[19] وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ Allah'tan başka tapmış oldukları putları ile birlikte onları toplayın. Bu, onlara daha çok hasret çektirmek ve utandırmak için böyle yapılır.

---

14 el-Bahr, 7/355.
15 el-Keşşâf, 4/30.
16 Kurtubî, 15/72.
17 Beyzâvî, 2/138.
18 Kurtubî, 15/73. Kurtubî bu tefsiri Ömer. b. el-Hattâb'a (r.a.) nisbet eder.
19 Bunları İbn Abbas'tan Ebû Hayyân rivayet etmiştir. el-Bahr, 7/356.

23. مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ Allah'tan başkasına tapan o kimselere Cehennemin yolunu öğretip ve onları oraya yöneltin. اهدوهم Kelimesinde, alay manası vardır. "Onlar dünyada doğru yolu bulamayınca bugün Cehennemin yolunu bulsunlar" demektir.

24. وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ Onları yolda tutun. Çünkü onlar bütün söylediklerinden ve yaptıklarından sorguya çekileceklerdir. Sonra kınama ve azarlama yoluyla onlara şöyle denilir:

25. مَا لَكُمْ لا يَتَنَاصَرُونَ Birbirinize niçin yardım etmiyorsunuz? Halbuki hepiniz buradasınız. Ve hepinizin yardımcı ve destekçiye ihtiyacı var. Tefsirciler şöyle der: Bu, Ebû Cehil'in Bedir günü söylediği, "Biz, birbirimize yardım eden bir topluluğuz"[20] sözüne işarettir. تناصرون fiilinin aslı تتناصرون dur. Kolay okunması, için ت lerin biri düşürülmüştür. Yüce Allah şöyle buyurdu:

26. بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ Bilakis onlar o gün boyun eğmiş zeliller ve yardımdan âciz kimseler olacaklar. Bu hususta onların tapanları ile tapılanları birdir.

27. وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ Önderler ile tâbi'ler birbirlerini kınamaya ve birbirleriyle çekişmeye başlarlar. Ebussuûd şöyle der: Onların birbirlerine soru sormaları, çekişme ve didişme yoluyla kınama sorusudur.[21]

28. قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ Tâbi'leri önderlerine şöyle der: Siz bize hak tarafından geliyor ve batılı bize süslü gösteriyordunuz. Bizi hak yola uymaktan alıkoyuyordunuz.[22] Taberî şöyle der: Siz bize din ve hak tarafından geliyor, bizi en kuvvetli yolla aldatıyordunuz. Taberî der ki: Arap dilinde "yemin" kelimesi kuvvet ve kudret manasına gelir. Nitekim şâir şöyle der:

إذا مـــا رايـة رفـــعـت لمجـــد تلقـــاهـا عـــرابة بالـيـــمين

Bir bayrak şeref için yükseltildiğinde, Arâbe onu kuvvetle alır.[23]

Bir görüşe göre mana şudur: Siz bize, sağ tarafımızdan vesvese yoluyla geliyordunuz. Nitekim, çoğunlukla gizli şeyleri anlatma halinde âdet böyledir.[24]

29. قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ Önderler onlara der ki: Sizi sapıklığa biz sevketmedik, sizi iman etmekten de engellemedik. Aksine kendi ihtiyarınızla inkâr ettiniz ve iman etmediniz. İbn Kesîr şöyle der: Durum iddia ettiğiniz gibi değildir. Bilakis kalpleriniz imanı inkâr edici, kâfirliği ve isyanı kabul edici idi.[25]

30. وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ Bizim uymadığınız takdirde sizi ezecek güç ve

20 Kamer sûresi, 54/44. Kurtubî, 15/74.
21 Ebussuûd, 4/268.
22 Bu görüşü İbn Kesîr Süddî'den hikaye etmiştir. Daha açık olan da budur.
23 Taberî, 23/32
24 Bu manayı Seyyîd Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirinde zikretmiştir. Bu güzel bir manadır. Fakat dil bakımından bunun bir desteği yoktur.
25 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/177.

kuvvetimiz yoktu. بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ Bilakis sizde kötülük, taşkınlık ve isyan kabiliyeti vardı. İşte bundan dolayı çağrımızı kabul ettiniz ve bize uydunuz.

31. فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا Allah'ın bize vaadettiği azap hepimize hak oldu. إِنَّا لَذَائِقُونَ Kurtuluş yok, biz bu azabı tadacağız.

32. فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ Biz, batılı güzel gösterdik ve sizi azgınlığa çağırdık. Çünkü biz, azgın ve sapık kişilerdik. Yüce Allah şöyle buyurarak onların durumunu bildirdi:

33. فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ Onlar azgınlıkta ortak oldukları gibi, şüphesiz kıyamet günü azapta da ortak olacaklardır. Fakat bunun bir faydası olmayacak. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Siz zalim olduğunuz için bugün pişmanlık size hiç fayda vermeyecektir. Hepiniz azapta ortaksınız".[26]

34. إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ Biz bunlara yaptığımızın benzerini, o suçlu bedbahtlara da yaparız. Bunun sebebini Yüce Allah, şöyle buyurarak açıkladı.

35. إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ Onlara, "Lâ ilaheillallâh, Allah'tan başka ilah yoktur" deyin denildiğinde, kibirlenip böbürleniyorlardı.

36. وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ Allah'ı birlemeye çağrıldıkları zaman, Rasulullah (s.a.v.)'ı kastederek, "mecnûn bir şâirin sözüyle putlara ibadeti bırakacak mıyız?" derlerdi. Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyurdu:

37. بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ İş, onların iftira ettikleri gibi değildir. Aksine Muhammed (a.s.) onlara, Allah'ın birliği inancını ve apaçık gerçek olan İslâm dinini getirmiştir. Kendisinden önceki peygamberlerin getirdiklerinin benzerini getirmiştir. Ebû Hayyân şöyle der: Müşrikler hem Allah'ın birliği inancını hem de peygamberliği inkâr ettiler. Sonra da "Mecnûn bir şâir" diyerek, ifadelerini karışık bir hâle getirdiler. Çünkü şâir enteresan manaları nazım haline getirebilecek ve onları güzel lafız kalıplarına sokabilecek anlayış ve mahârete sâhip kimsedir. Halbuki mecnûn bunu yapamaz. Öyleyse onların bu sözü saçmalık ve uydurmadır.[27]

38. إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الأَلِيمِ Ey suçlular! Siz mutlaka en çetin azap ile cezalandırılacaksınız.

39. وَمَا تُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Siz, sadece amellerinizin dengi ceza ile cezalandırılacaksınız. Sâvî şöyle der: Çünkü kötülüğün cezası, kötülük kadar olur. İyilikse böyle değildir. Onun mükâfatı kat kattır.[28] Yüce Allah, kâfirlerin hallerini ve azaplarını biraz anlattıktan sonra, mü'minlerin hallerini ve nimetlerini bir miktar anlattı. Bunu, Kur'ân'ın, teşvik ve sakındırma maksadıyle iki grup arasında mukâyese yapma üslubuyla açıklamak üzere şöyle buyurdu:

---

26 Zuhruf sûresi, 43/39.
27 el-Bahr, 7/357.
28 Sâvî Hâşiyesi, 3/337.

40. إِلاَّ عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ Ancak, Allah'ın birliğine inanan ihlâslı kulları hariç. Onlar azabı tatmayacaklar, hesaba çekilmeyecekler, aksine Allah onların günahlarını bağışlayacak, iyiliklerinin karşılığı on mislinden yediyüz misline kadar kendilerine verilecek. Buradaki istisna, istisnâ-i munkatıdır. Bundan sonra Yüce Allah, şöyle buyurarak onlara vereceği mükâfatı açıkladı:

41. أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ O iyi ve hayırlı kimseler için Cennette sabah akşam rızıklar vardır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Orada sabah akşam, rızıkları onlar için hazırdır."[29] Ebussuûd şöyle der: Âyetteki رزق معلوم dan maksat, güzel manzara, lezzet ve güzel koku gibi özellikleri bilinen rızıktır.[30] Yüce Allah bu rızkı, daha sonra şöyle açıkladı:

42. فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ O rızık, canlarının çektiği her türlü meyvelerdir. Onlar Cennette ağırlanır ve ikrâm görürler. Cennette yiyilecek şeylerin hepsinden, meyvesini yeme ve lezzet alma yoluyla faydalanılacağı için Yüce Allah özellikle meyveleri zikretti.

43. فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ Cennetlerde, bağ ve bahçeler içerisinde nimetlerden yararlanırlar.

44. عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ İnci ve yâkût ile süslenmiş koltuklar üzerinde, karşılıklı otururlar. Koltuklar onları istedikleri yöne döndürürler. Mücâhid şöyle der: متقابلين den maksat şudur: Aralarında dostluk ve muhabbet olduğu için birbirlerinin ensesine bakmazlar.[31]

45. يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ Yüce Allah yenilecek şeyleri anlattıktan sonra, ardından içilecek şeyleri anlattı: Yani, hizmetçileri, Cennet pınarlarından çıkıp akan bir nehirden doldurulmuş şarap kâseleri ile onların etrafında dolaşırlar. Sâvî şöyle der: Cennet içkisi, kaynak suyu gibi aktığı için, Yüce Allah onu Cennet içkisi diye niteledi.[32] İbn Abbas şöyle der: Kur'ân'da geçen bütün "كأس ke's" kelimeleri içki manasınadır. "معين maîn" ise akıcı demektir.[33]

46. بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ Bu içki beyaz ve içenlere lezzet vericidir. Onu içen ondan lezzet alır. Hasan el-Basrî şöyle der: Cennet içkisi, sütten daha beyazdır.

47. لا فِيهَا غَوْلٌ وَلا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ O içkilerde akıllarını giderecek ve bozacak bir şey yoktur. Onu içmekle sarhoş da olmazlar. Halbuki dünya içkisi bunları yapar. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, Cennet içkilerini, dünya içkilerinde bulunan baş ve karın ağrıtma aklı giderme gibi âfetlerden uzak tutmuştur. Cennet içkisinin, tadı da rengi gibi güzeldir. Buradaki "غول" den maksat baş ağrısıdır. Bunu İbn Abbas

29 Meryem sûresi, 19/62.
30 Ebussuûd, 4/268.
31 Kurtubî, 15/77.
32 Sâvî Hâşiyesi, 3/337.
33 Taberî, 23/34.

söylemiştir. Katâde ise şöyle der: Ğavl, baş ve karın ağrısıdır.[34] Cennet içkisinin bu özellikleri, şarabını içenlere lezzet veren ve onun kötülük ve zararlarını ortadan kaldıran en güzel özelliklerdir. Orada, dünya içkisi gibi, baş ağrıtan, bir içki ve içmenin zevkini giderecek sarhoşluk ve kavga yoktur.

48. وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ Yanlarında güzel gözlü huriler vardır. Onlar iffetli olup sadece kocalarına bakarlar. Hayâ ve iffetlerinden dolayı, başkalarına bakmazlar. İbn Abbas şöyle der: قاصرات الطرف den maksat şudur: Onlar iffetlidirler, eşlerinden başkasına bakmazlar.[35] عين Onlar iffetli olmakla birlikte güzel ve iri gözlüdürler. Taberî şöyle der: عين Gözleri geniş ve güzel olanlar, demektir. Bu kelime, عَيْنَاء kelimesinin çoğuludur. Aynâ ise, gözleri geniş ve güzel kadın manasınadır. Gözlerin en güzeli budur.[36]

49. كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ Onlar, sedefleri içerisinde gizlenmiş inci gibidir. Bunu İbn Abbas demiş ve şu meâldeki âyeti de şahit getirmiştir: "Saklı inciler gibi iri gözlü huriler"[37] Hasan el-Basrî şöyle der: Meknûn, korunmuş, el değmemiş, demektir. Maksat şudur: O huriler, bu eşsiz güzellikle birlikte, incelik, letâfet ve yumuşaklıkla sedefleri içerisindeki inciler gibi korunmuşlardır: "Sanki onlar korunmuş yumurtadır". Ona ne el değer, ne de göz görür. Araplar, saflığı ve beyazlığından dolayı, kadını yumurtaya benzetirler. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah bu âyetlerde önce rızkı anlattı. Rızık, vücudun lezzet aldığı şeydir. İkinci olarak ikramı anlattı. Bu, canların zevk aldığı şeydir. Daha sonra da bu rızık ve ikramın yeri olan Naîm Cennetlerini anlattı. Ardından da sohbet ve toplantının zevkini açıkladı: "karşılıklı, koltuklar üzerinde oldukları halde.." Bu durum, sevinci tamamlayıcı ve muhabbeti perçinleyicidir. Bundan sonra, kendileri almadan kâselerle sunulan içkiyi anlattı. Son olarak da, lezzetlerin en üstünü olan bedenî zevki anlattı ki, o da kadınlarla işrettir.[38]

Bundan sonra Yüce Allah, Cennet ehlinin, mutluluk ve sohbetle ilgili konuşmalarını anlattı. Onlar bu konuşmayı, içki sofralarında, her türlü faydalanılacak şeyden zevk alırken ve sohbetin câzibesinden faydalanarak yaparlar.

50. فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ Oturup dünyada başlarından geçenleri anlatmaya başlarlar. İçinde bulundukları nimeti, dünyanın halini ve imanın meyvesini birbirlerine anlatırlar.

51. قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ Cennettekilerden biri der ki, "Dünyada benim, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden bir arkadaşım vardı.

52. يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ Bana, "Sen, öldükten sonra dirilmeye ve hesaba inanıyor musun?" derdi.

---

34 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/179.
35 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/179.
36 Tefsir-i Taberî, 23/36.
37 Vâkıa sûresi, 56/22-23.
38 el-Bahr, 7/359.

53. أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَدِينُونَ "Biz ölüp toprak zerreleri ve çürümüş kemikler olduğumuzda, gerçekten hesaba çekilip amellerimizin karşılığını mı göreceğiz?" derdi. Bunu, yalanlama, hayret etme ve uzak görme şeklinde söylerdi.

54. قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ Bunu anlatan mü'min zât, Cennetteki kardeşlerine der ki: Siz Cehennemi görüyor musunuz? Bakalım o arkadaşın durumu nasıl?

55. فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ O adam bakar ve kâfir arkadaşını alevli Cehennemin ortasında görür.

56. قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ Mü'min, durumuna sevinerek ona şöyle hitabeder: Vallahi, neredeyse beni aldatarak helâk edecektin.

57. وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ İman üzere sabit kılarak, Yüce Allah bana lütufta bulunmasaydı, mutlaka ben de, bu Cehenneme seninle birlikte atılır ve orada azap çekerdim. Kâfirin dünyada onunla alay etmesi gibi, o da burada alay ederek ona şöyle hitâp eder.

58, 59. أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ■ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ Sen hâlâ, sadece bir defa ölüp yok olacağımıza, öldükten sonra dirilme, ceza, hesap ve azabın olmayacağına mı inanıyorsun? Bu, kahredici bir alay üslubudur. Mü'min böyle diyerek o kâfir arkadaşının durumunu görünce yüreğinin ferahladığını ve Allah'ın kendisine verdiği nimete sevindiğini izhar ediyor.

60. إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ Cennettekilerin elde ettikleri bu nimet, gerçekten büyük bir kazançtır.

61. لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ Amel edenlerin ve gayret sarfedenlerin, böyle değerli mükâfat için çalışmaları gerekir. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet-i kerîmeler sekiz bin dirhemleri olan iki ortağın kıssasına işaret etmektedir. Bu iki ortaktan biri Allah'a ibadet eder, ticaret ve dünya işlerine bakmakla daha az meşgul olurdu. Diğeri ise malını çoğaltmaya bâkardı. Dünya işleriyle az meşgul olan ortağından ayrıldı. Bir ev, bir cariye, bir bahçe veya benzeri bir şey satın aldığında, onu mü'mine gösterir ve malının çokluğu ile ona karşı böbürlenirdi. Mü'min ise, bunları işittiğinde, Cennette karşılık olarak bir köşk satın almak için, ona benzer bir şeyi sadaka verirdi. Arkadaşı ona rastladığında: "Malını ne yaptın?" derdi. O da, "Onu, Allah rızası için sadaka olarak verdim" derdi. Bunun üzerine arkadaşı onunla alay eder ve: "Sen gerçekten inananlardan mısın?" derdi. Bunların durumu Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de bize anlattığı şeydir.[39]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

39 Bkz. Taberî 23/38; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/181. Kıssa bu iki kaynakta genişçe anlatılmıştır.

1. "بل عجبت ويسخرون Doğrusu sen şaştın. Onlar ise alay ediyorlar" âyetinde tıbâk vardır. Zira "alay", "hayret" karşılığında kullanılmıştır.

2. "إن إلهكم لواحد Kuşkusuz ilahınız gerçekten tekdir" âyetinde إن ve ل ile pekiştirme vardır. Muhâtaplar Allah'ın birliğini inkâr ettikleri için kelâmın makamı bunu gerektirmektedir.

3. "فاهدوهم إلى صراط الجحيم Onlara Cehenneme giden yolu gösterin" âyetinde alaylı bir üslup vardır. Burada hidâyet yani doğru yolu göstermek alay yoluyla kullanılmıştır. Çünkü hidâyet, Cehenneme değil Cennete olur.

4. "إذا قيل لهم لا إله الاّ الله Onlara 'lâ ilahe illallah' denildiğinde" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "La ilahe illallah" deyin demektir. Kelâmın akışı gösterdiği için 'قولوا deyin' lafzı söylenmemiştir.

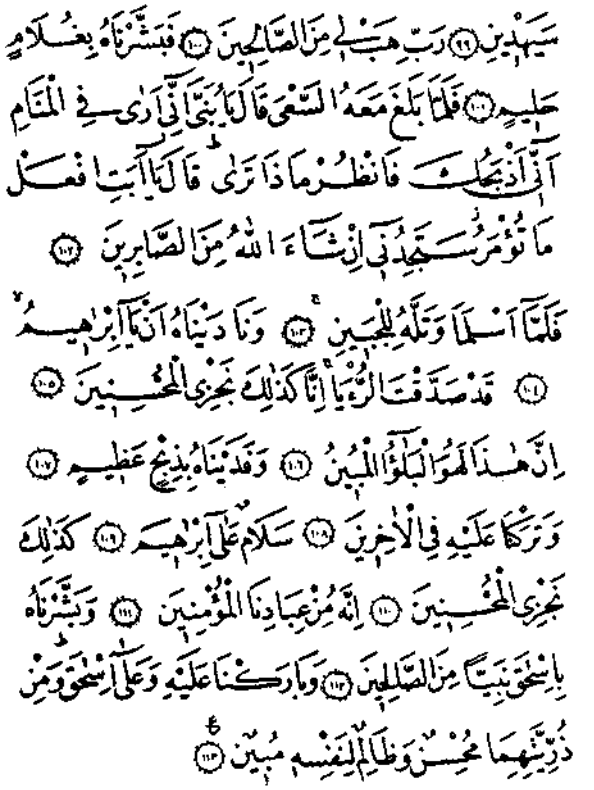
5. "انكم لذائقوا العذاب الأليم Siz, elem verici azabı mutlaka tadacaksınız" âyetinde III. şahıs kipinden II. şahıs kipine dönüş vardır. Bunun aslı, إنهم لذائقوا onlar tadacaklardır" şeklindedir. Onları daha fazla kınamak ve yermek için II. şahıs kipine dönüldü.

6. "قاصرات الطرف Sadece kocalarına bakarlar" cümlesinde kinaye vardır. Yüce Allah, bunu iri ve güzel gözlü hûrilerden kinaye olarak söylemiştir. Çünkü onlar iffetlidirler, kocalarından başkasına bakmazlar.

7. "كأنهم بيض مكنون Sanki onlar, muhafaza altındaki yumurtadır" cümlesinde mürsel mücmel teşbîh vardır. Burada vech-i şebeh hazfedilmiş, böylece mücmel olmuştur.

8. "طين لازب ، عذاب واصب ، شهاب ثاقب ve benzeri yerlerde âyet sonlarına riayet edilmiştir ki bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا
أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ
تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ
الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾
ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى
الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ
يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ
أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ
﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ
الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾
وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ
مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾ وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِ
لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ
مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا
ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ
﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾
مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا
إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ
وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾
فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي

62, 63. Ziyafet olarak, Cennet ehli için anılan bu nimetler mi daha hayırlı, yoksa zakkûm ağacı mı? Biz onu zalimler için bir fitne kıldık.

64. O, Cehennemin dibinde bitip yetişen bir ağaçtır.

65. Meyveleri sanki şeytanların başları gibidir.

66. Şüphesiz onlar ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar.

67. Sonra zakkûm yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içki vardır.

68. Sonra onların dönüşü, kesinlikle çılgın ateşe olacaktır.

69. Onlar atalarını dalâlette buldular.

70. Hal böyle iken atalarının peşinden hızla koştular.

71. Andolsun ki, onlardan önce, eski milletlerin çoğu dalâlete düştü.

72. Kuşkusuz, biz onlara uyarıcılar göndermiştik.

73. Uyarılanların âkıbetinin ne olduğuna bir bak!

74. Allah'ın muhlis kulları müstesnâ.

75. Andolsun, Nuh bize yalvarıp yakardı. Biz duayı ne güzel kabul edenleriz.

76. Kendisini ve ailesini büyük felâketten kurtardık.

77. Biz yalnız Nuh'un soyunu kalıcılar kıldık.

78. Sonradan gelenler için ona (iyi bir ün) bıraktık:

79. "Âlemler içinde Nuh'a selâm" olsun.

80. İşte biz doğruları böyle mükâfatlandırırız.

81. Zira o, bizim inanmış kullarımızdan idi.

82. Sonra ötekileri suda boğduk.

83. Şüphesiz İbrahim onun milletinden idi.

84. Hani o, Rabbine tertemiz bir kalp ile gelmişti.

85. Bir zamanlar babasına ve kavmine: "Siz neye kulluk ediyorsunuz?" dedi.

86. "İftira etmek için, Allah'tan başka bir takım ilahlar mı istiyorsunuz?

87. O halde âlemlerin Rabbi hakkındaki görüşünüz nedir? dedi.

88. Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı.

89. "Ben hastayım" dedi.

90. Ona arkalarını dönüp gittiler.

91, 92. Yavaşça putlarının yanına vardı. "Yemiyor musunuz? Hem neden konuşmuyorsunuz? dedi.

93. Bunun üzerine, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu.

94. Koşarak İbrahim'e geldiler.

95, 96. İbrahim: "Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?! Oysa ki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı." dedi.

97. "Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın!" dediler.

98. Böylece ona bir tuzak kurmayı istediler. Fakat biz onları alçaklar kıldık.

99, 100. "Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek. Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlâd ver" dedi.

101. İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik.

102. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince, "Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?" dedi. O da cevâben: "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşâallah beni sabredenlerden bulursun" dedi.

103, 104, 105, 106. Her ikisi de teslim olup, İbrahim onu alnı üzerine yatırınca, "Ey İbrahim! Rüyayı gerçekleştirdin. Biz muhlisleri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır." dedik.

107, 108, 109, 110, 111. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık: "İbrahim'e selâm! olsun". Biz muhsinleri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır.

112, 113. Sâlihlerden bir peygamber olarak O'na İshak'ı müjdeledik. Onu ve İshak'ı bereketli kıldık. Lâkin her ikisinin neslinden iyi kimseler olacağı gibi, kendine açıktan açığa kötülük edenler de olacak.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah iki grubu, yani iyilerle kötüleri birbirinden ayırmak maksadıyla, iyiler için Cennette hazırladıklarını anlatınca kötüler için de Cehennemde hazırladıklarını anlattı. Sonra Nuh ve İbrahim (a.s.)'in kıssalarını ve ibret alacaklar için bu kıssalarda bulunan öğüt ve ibretleri açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

نزلا : Nüzül, ziyafet ve ikram demektir. Aslında nüzül, misafirler için hazırlanan yiyecek, içecek ve diğer şeyler manasınadır.

طلعها : Tal'uhâ, meyvesi demektir. Meyve oluşurken âdeta doğduğu için ona bu isim verilmiştir.

شوبا : Şevb, karışım demektir. Bir kimse yemeğe başka bir şey karıştırdığında شاب الطعام denir. Geniş zamanı يشوب gelir. شوب Bu fiilden alınmıştır.

يهرعون: Hızla giderler. Ferrâ, إهـراع korkudan titreyerek hızla gitmektir, der. Müberrid de şöyle der: مُـهْـرَع "Sevkedilen, demektir. Soğuk, bir kimseyi ateşe sevkettiğinde جاء فلان يهرع إلى النار denilir.[40]

شيعته : Taraftarları. شيعة الرجل adamın taraftarları, yardımcıları, onun yolundan ve izinden gidenler.

40 Kurtubî, 15/88.

إفكا : İfk, yalan ve batıl şey demektir.

سقيم : Sakîm, hasta manasınadır.

راغ : Yöneldi. راغ إليه Ona doğru gizlice yöneldi, demektir. Asıl itibariyle bu kelime, eğilmek manasınadır. Şâir şöyle der:

ويريك من طرف اللسان حلاوة ويروغ فيك كما يروغ الثعلب

Sana dil ucuyla tatlılık gösteriyor. Oysa, tilkinin sinsice yaklaştığı gibi sana sinsi sinsi yaklaşıyor (meylediyor).[41]

يزفون : Hızla yürürler.

تلّه : Onu yıkıp yüzüstü yatırdı.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

62. أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ Ziyâfet ve ikrâm olarak, Cennet nimetleri mi daha iyi, yoksa Cehennemdeki zakkûm ağacı mı? Hangisi daha iyi ve daha üstündür? Meyveler Cennettekilerin, Zakkûm ağacı ise Cehennemdekilerin yiyeceğidir. Bu âyetten maksat kâfirleri kınamaktır.

63. إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ Biz Zakkûm ağacını, sapıklar için bir fitne ve imtihan kıldık. Tefsirciler şöyle der: Kâfirler, Cehennemde Zakkûm ağacının varlığından bahsedildiğini işitince dediler ki: Ateş içerisinde nasıl ağaç olur? Halbuki ateş ağacı yakar. Ebû Cehil arkadaşlarına şöyle diyordu: Zakkûm nedir, biliyor musunuz? O tereyağı ve hurmadır. Sonra onlara bunu getirir ve: "Zakkûm yiyin . Muhammed'in bizi korkuttuğu şey budur" derdi. [42]

64. إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ O, Cehennemin dibinde biten, sonra orada dal budak salan ağaçtır.

65. طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ Onun meyvesi ve yükü, sanki, şeytanların son derece çirkin olan kafalarıdır. İbn Kesîr şöyle der: Şeytanların kafaları muhataplarca bilinmediği halde, Yüce Allah, o ağacın meyvelerini şeytanların başlarına benzetti. Zira, şeytanların çirkin görünüşlü olduğu nefislere yerleşmiştir.[43]

66. فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَ O kâfirler, şiddetli açlıklarından dolayı, karınlarını doldurıncaya kadar o zakkûmdan yemeğe mecbur kalırlar. Cennettekilerin rızıklarına karşılık onların yiyecekleri ve meyveleri budur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Eğer Zakkûmdan bir damla dünya denizlerine damlasa, yeryüzündekilerin geçim kaynaklarını kesinlikle bozar. Yiyeceği zakkûm olan kimsenin hali ne olur?".[44]

---

41 Kurtubî, 15/94.
42 Taberî, 23/41.
43 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/182.
44 Tirmizî, Cehennem 4, Tirmizî bu hadis için "hasen ve sahihtir" demiştir.

67. ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ Onlar zakkûmla karınlarını doyurduktan ve iyice susadıktan sonra onlar için son derece sıcak su karışımı vardır. Azaplarını daha da şiddetlendirmek maksadıyla onlar için, zakkûmun acılığı ile kaynar şuyun sıcaklığını birleştirmek gayesi ile, sıcak su ile zakkûm karıştırılır.

68. ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ Sonra da onların dönüp varacağı yer Cehennemin en alt tabakalarıdır. Mukâtil şöyle der: Hamîm denilen kaynar su Cehennemin dışındadır. Onlar içmek için hamîme gelirler, sonra tekrar Cehenneme geri döndürülürler. Ebussuûd da şöyle der: Zakkûm ve kaynar su, Cehenneme girmeden önce onlara sunulacak olan ziyafettir.[45]

69. إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ Kuşkusuz onlar babalarını sapıklık üzere buldular ve onlara uydular.

70. فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ Onlar hiçbir delil ve hüccetleri olmadan babalarının yoluna hızla gidiyorlar. Mücâhid şöyle der: Yüce Allah onların atalarına tâbi' olmalarını, koşmaya benzetti. Onlar, bir şeye doğru hızla koşan kimseye benzer.

71. وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ Senin kavminden önce de, geçmiş ümmetlerin çoğu sapıtmıştır.

72. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ İçlerinden, kendilerini Allah'ın azabından sakındıracak birçok peygamber gönderdik. Fakat onlar azgınlık ve sapıklıkta devam ettiler.

73. فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ Ey Muhammed! O yalanlayanların durumunun nasıl olduğuna bir bak. Onları helâk edip de kullar için bir ibret kılmadık mı?

74. إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ Fakat Allah'ın, sadece kendine ibadet etmelerini nasip ettiği mü'min kulları hariç. Onlar azaptan kurtulmuşlardır.

Bundan sonra Yüce Allah Nuh (a.s.)'un kıssasını açıklamaya başladı:

75, 76. وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ Bu âyetin başındaki ل yemini te'kîd için gelmiştir. Yani, Allah'a andolsun ki, kavmi Nuh'u yalanladığında o bizden yardım istedi. Biz ona ne güzel cevap verenleriz. المجيبون Kelimesinin çoğul olarak gelmesi, Allah'ın büyüklük ve yüceliğini ifâde eder. Sâvî şöyle der: Yüce Allah bu sûrede yedi kıssa anlatır. Bunlar sırasıyla Nuh ve İbrahim (a.s.)'in kıssaları, İsmail (a.s.)'ın boğazlanma kıssası, Musa ve Harun (a.s.)'un kıssası, İlyas (a.s.)'ın kıssası, Lut ve Yunus (a.s.)'un kıssasıdır. Bütün bunlar Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmek ve ümmetinden kâfir olanları sakındırmak içindir.[46] وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ Nuh'u ve onunla birlikte iman edenleri yani aile efradını ve tâbilerini boğulmaktan kurtardık. Tefsirciler şöyle der: Bunlar 80 erkek ve kadından ibaretti.

77. وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ Kavmini helâk ettikten sonra Nuh (a.s.)'un züriyetini yeryüzünde kalanlar kıldık. İbn Abbas şöyle der: Yeryüzündeki insanların tümü

45 Ebussuûd, 4/271.
46 Sâvî Hâşiyesi, 3/340.

Nuh (a.s.)'un soyundandır.[47] İbn Cüzeyy de şöyle der: Bu şöyle olmuştur: Tufanda bütün insanlar boğulup da Nuh ve onunla beraber gemide bulunanlar kurtulunca, insanlar onun şu üç oğlundan yani Sâm, Hâm ve Yâfes'ten türedi.[48]

78. وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الآخِرِينَ Her ümmet içerisinde kıyamete kadar ona güzel bir anılma nasip ettik.

79. سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ Yüce Allah'tan ve mahlukattan Nuh (a.s.) üzerine, kesintisiz ve sürekli güzel bir selâm vardır.

80. إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ Kullardan güzel amel işleyenleri böyle mükâfatlandırır, kıyamete kadar onun güzel bir şekilde anılmasını sağlarız.

81. إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ Şüphesiz o, Allah'a kulluk husûsunda samimi idi. Tam ve yakîn imana sahipti. Beyzâvî Hâşiyesi'nin yazarı şöyle der: Yüce Allah bu değerli ikrama sebep olarak Nuh'un (a.s.) ihsan sahiplerinden olmasını gösterdi. Onun ihsan sahibi olmasını da mü'min bir kul olmasına bağladı. Bunu, imanın kadrinin yüceliğini ve Nuh'un (a.s.) işinin asâletini göstermek için yaptı.

Âlemler'in dillerinde onun güzel bir şekilde dâimâ anılması için, dünyayı onun soyu ile doldurdu.[49]

82. ثُمَّ أَغْرَقْنَا الآخَرِينَ Sonra Nuh'a iman etmeyen kâfirlerin hepsini boğduk. Onların ne açılıp kapanan gözleri, ne anıları, ne de izleri kaldı. Bundan sonra Yüce Allah, İbrahim (a.s.)'in kıssasını anlatmaya başladı:

83. وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ Nuh'un yardımcı ve taraftarlarından ve onun yolu ve izinde gidenlerden biri de İbrahim (a.s.)'dir. Beyzâvî şöyle der: Nuh ile İbrahim (a.s.) arasında 2640 yıl vardır. Bu ikisi arasında Hud ve Sâlih (a.s.) olmak üzere iki peygamber gelmiştir.[50]

84. إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ İbrahim (a.s.) Rabbine şek ve şirkten arınmış, tertemiz saf bir kalp ile gelmişti.

85. إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ O zaman, babası Âzer'i ve kavmini kınayarak: "Taptığınız bu putlar nedir? dedi. Onun bu sözü, babasının ve kavminin davranışını ret ve kınamadır.

86. أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ Yalan ve iftira için mi Allah'tan başka ilahlara tapıyorsunuz? Bu cümlede sebep bildiren إفكا tümlecinin, normal tümleçten önce getirilmesi, Allah'a ortak koşarak yalan ve batıl davranış içinde olmalarından dolayı onları kınamak içindir. Aslı, أتريدون آلهة من دون الله إفكا şeklindedir. Kurtubî şöyle der: İfk, en kötü yalandır. Aslında ifk, sabit olmayıp çalkalanan şey demektir.[51]

47 el-Bahr, 7/364.
48 et-Teshîl, 3/172.
49 Beyzavî Hâşiyesi, 3/157.
50 Beyzavî, 2/141.
51 Kurtubî, 15/92.

87. فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ Bu soru kınama ve sakındırma ifade eder. Yani, âlemlerin Rabbini ne sanıyorsunuz? O'ndan başkasına taptığınız halde, sizi cezasız bırakacağını mı zannediyorsunuz? Taberî şöyle der: Yani, ey kavim! Siz O'ndan başkasına ibadet ettiğiniz halde, eğer onunla karşılaşırsanız, size ne yapacağını sanıyorsunuz?[52]

88, 89. فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ■ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ İbrahim (a.s.), Allah'tan başkasına ibadet etmelerinden dolayı onları kınadıktan sonra, putlarının fayda ve zarar veremeyeceğini onlara göstermek ve putları kırmak için yalnız kalmak istedi. Bu sebeple, onlarla beraber bayrama çıkmayıp putlarla birlikte kalma yollarını aradı. Müneccim bir kavim oldukları için, âdetleri üzere göğe baktı ve onlara yıldızların, yarın kendisinin hasta olacağını gösterdiği vehmini verdi. Böylece, "Ben hastayım, yani, sizinle birlikte çıktığım takdirde hastalanacağım" dedi. Bu bir yalan değildi. Sadece şer'î bir maksat için câiz olan üstü kapalı sözlerdendi. Nitekim Araplar şöyle der: إن في المعاريض لمندوحة عن الكذب Kuşkusuz üstü kapalı konuşmayla yalandan uzak kalınır". Ya da İbrahim (a.s.), onlar putlara taptığı için, kalben rahatsız olduğunu ifade etmek istemiştir.[53]

90. فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ Ondan yüz çevirmek için onu bırakıp bayram yerlerine gittiler.

91. فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ Kavmi onu bırakıp gidince, dönüp gizlice putlara doğru gitti. İbn Kesîr şöyle der: Onlar çıkıp gittikten sonra hızla ve gizlice putlara gitti.[54] فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ Onlara, "Bu yemekten yemiyor musunuz " dedi. İbn Kesîr şöyle der: Olay şöyle olmuştur: Putperestler, kendileri için mübarek olur ümidiyle onların önüne kurban yemeği koymuşlardı.[55]

92. مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ Soruma niçin cevap vermiyors:unuz? Ebû Hayyân şöyle der: Onlara 'yemek yiyin' teklifinde bulunması ve niçin konuşmadıklarını sorması bir alay ifadesidir. Çünkü putlar, kendilerine ibadet edenlerin derecesinden daha aşağı düşmüştür. Çünkü onlara tapanlar, onların aksine yerler ve konuşurlar.[56]

93. فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ Yanında bulunan, sağ elindeki bir balta ile putları kırmak üzere gizlice onlara doğru yöneldi. Beyzâvî şöyle der: Vurmanın sağ elle kayıtlanması, vurmanın kuvvetli olduğunu göstermek içindir. Zira âletin kuvvetli olması, fiilin kuvvetli olmasını gerektirir.[57] Kurtubî de şöyle der: Sağ el daha kuvvetli ve onunla vurmak daha şiddetli olduğu için, Yüce Allah özellikle onu zikretti.[58]

94. فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ Müşrikler İbrahim'e doğru, birbirlerini itermişcesine hızla geldiler. Yanına varınca: "Yazık sana! Biz onlara tapıyoruz, sen kırıyorsun" dediler. İbrahim (a.s.) onları kınayarak şöyle cevap verdi:

52 Taberî, 23/45.
53 Tefsircilerin görüşleri için, bkz, Kurtubî, 15/93.
54 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/185.
55 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/185.
56 el-Bahr, 7/366.
57 Beyzâvî, 2/142.
58 Kurtubî, 14/94.

95. قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ Ellerinizle yontup yaptığınız putlara mı tapıyorsunuz?

96. وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ Halbuki sizi de amelinizi de Allah yarattı. Her şey O'nun yaratmasıdır. O halde yaratanı bırakıp yaratılana nasıl ibadet ediyorsunuz? Ey insanlar! Sizin aklınız yok mu? İbn Cüzeyy şöyle der: Bazı tefsircilere göre وما تعملون daki ما mastar ما'sıdır. Buna göre mana şöyle olur: "Sizi de amellerinizi de Allah yarattı." Bu âyet onlara göre, kulların fiillerinin yaratılması hususunda bir "esas"tır. Bazı tefsirciler ise bu ما nın "şey" manasına ism-i mevsul olduğu görüşündedir. Bu durumda mana şöyle olur: Sizi de, yaptığınız putları da Allah yarattı. Bu, kelâmın akışına daha uygun ve putlara ibadet edenlere karşı delil getirmek istendiğinde daha kuvvetlidir.[59]

97. قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ Dediler ki, İbrahim için bir yer yapıp orada bir ateş yakın. Sonra onu o alevli ateşin içine atın. Tefsirciler şöyle der: İbrahim (a.s.) getirdiği delillerle onları mağlup edince, onlar kaba kuvvetle gâlip gelme yoluna başvurdular. Aralarında istişâre yaptıktan sonra, putlarına ve ilahlarına yardım maksadıyla onu ateşe atmaya karar verdiler.

98. فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ İbrahim'e tuzak kurmak istediler ve onu yok etme çarelerini aradılar. Biz onu ateşten kurtardık ve ateşi ona soğuk ve selâmet kıldık. Onları zelil ve mağlup ettik. Çünkü İbrahim'e hazırlamış oldukları tuzak ve hilelerinin ona bir etkisi olmadı.

99. وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ Yüce Allah onu ateşten ve kâfirlerin tuzaklarından kurtarınca kavminden ayrılıp hicret etti. Yani şöyle dedi: Ben, kavmimin ülkesinden, Rabbimin bana emrettiği yere hicret ediyorum. Mukâtil şöyle der: O, Sâriye ile beraber Suriye topraklarına hicret eden ilk insandır.[60]

100. رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ Ey Rabbim! Bana, sâlihlerden, gurbette yalnızlığımı giderecek bir çocuk ver. İbn Kesîr şöyle der: İbrahim (a.s.), ayrıldığı kavmi ve aşîretinin yerini tutacak itaatkâr evlatlar istedi.[61]

101. فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ Onun duasını kabul ettik ve ona, büyüdüğünde olgun olacak bir çocuk müjdeledik. Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah, bu sözüyle ona üç müjde vermiş oldu. Bunlar, doğacak çocuğun erkek olacağı, bu çocuğun olgunluk çağına ulaşacağı ve halîm (olgun) insan olacağı müjdeleridir. Çünkü küçük çocuk bu sıfatla nitelenmez. Hangi olgunluk ve uysallık, İsmail (a.s.)'in olgunluk ve uysallığına denk olabilir! Hani babası ona, onu kurban etmeyi teklif etti de o, "Babacığım, sana emrolunanı yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.[62] Tefsircilerin çoğunluğu, müjdelenen bu çocuğun, İsmail (a.s.) olduğunu söyler. Çünkü Yüce Allah, "kurban" kıssasının tamamlanmasından sonra, "Sâlihlerden bir

59 et-Teshîl, 3/173.
60 Kurtubî, 15/97.
61 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/186.
62 Ebussuûd, 4/273.

peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik" buyurmuştur. Bu âyet, "kurban"ın İsmail (a.s.) olduğunu gösterir.[63]

102. فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ Gelişip delikanlı olunca, işleri ve ihtiyaçları hususunda babasıyla birlikte koşturabilecek çağa gelince, ki tefsirciler bunun 13 yaş olduğunu söylerler, قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ İbrahim dedi ki: Yavrum, bana rüyamda, seni kesmem emredildi. İbn Abbas, "peygamberlerin rüyası vahydir" dedi ve bu âyeti okudu. Muhammed b. Ka'b şöyle der: Peygamberlere, uyanık iken de, uyurken de Allah tarafından vahy gelirdi. Çünkü peygamberlerin gözleri uyur, kalpleri uyumaz.[64] فَانظُرْ مَاذَا تَرَى Bu işi bir düşün, bu konuda ne dersin? İbn Kesîr der ki: İşin ona kolay olması ve Allah'a ve babasına itaat hususundaki sabrını, direncini ve azmini denemek için bunu oğluna bildirdi.[65] Eğer, "Bu, Allah'ın kesin bir emridir. Böyle bir hususta oğluyla niçin istişâre etti?" diyen olursa şöyle cevap verilir: İbrahim (a.s.), oğlunun görüşüne başvurmak için onunla istişâre etmedi. Bu oğlunun, kendi bildiğini bilmesi, böylece kalbini sağlamlaştırması ve kendini sabretmeye hazırlaması içindi. Oğlu da ona en güzel cevabı verdi: قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ Dedi ki: "Babacığım, benim boğazlanmamla ilgili olarak Allah'ın sana emrettiğini yap. İnşaallah beni sabırlı bulacaksın. Bu cevap, kendisine olgunluk, sabır, emre boyun eğme ve Allah'ın hükmüne razı olma vasfı verilen kimsenin cevabıdır.

103. فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ "Baba ve oğul Allah'ın emrine teslim olup babası oğlunu boğazlamak için yüzü koyun yatırınca" İbn Abbas der ki: Yüzü koyun yere yatırınca,

104, 105. وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَاإِبْرَاهِيمُ ■ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا Bu bölüm لَمَّا nın cevabıdır. Başındaki و ise zâiddir. Yani, "Ey İbrahim! Sana emrolunanı yerine getirdin. Çocuğunu kesmek için yatırmakla, gördüğün rüyandan maksat hasıl oldu" diye ona seslendik. Rivayete göre İbrahim (a.s.), bıçağı defalarca, kuvvetli bir şekilde oğlunun gırtlağına sürdü fakat bıçak kesmedi. Sâvî şöyle der: Bu kıssadaki hikmet şudur: Yüce Allah İbrahim (a.s.)'i dost edindi. Rabbinden bir çocuk isteyip Rabbi ona bir çocuk bağışlayınca, kalbinin bir bölümü, çocuğunun sevgisine bağlandı. Bunun üzerine sevgilinin kesilmesi emredildi ki. dostluğun sâfiyeti ortaya çıksın. İbrahim (a.s.) Rabbinin emrine uydu ve Onun sevgisini, oğlunun sevgisinden öne aldı. İbn Abbas der ki: İbrahim (a.s.), çocuğunu kesmeye azmedip de onu alnı üzere yatırınca oğlu şöyle dedi: Babacığım! Beni iyice bağla ki, çırpınamıyayım. Elbiselerini koru ki, kanımdan herhangi bir şey sıçramasın. Sonra annem görür de üzülür. Bıçağını iyice bile, onu hızla gırtlağıma sür ki kolay öleyim. Anneme gidince ona selâmımı söyle, uygun görürsen, gömleğimi ona ver. Umulur ki o, benim hakkımda annemi teselli eder: İbrahim (a.s.) ona şöyle dedi: Yavrum! Allah'ın emrini yerine getirme hususunda

63 Bu konu hakkında geniş bilgi için, "en-Nübüvve ve'l enbiyâ" adlı kitabımız, s. 173'e bakınız. Ayrıca bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/186.

64 Kurtubî, 15/102.

65 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/186.

sen ne güzel yardımcısın![66] "إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ Bu cümle, sıkıntıyı gidermenin sebebini açıklamaktadır. Yani, senin sıkıntılarını giderdiğimiz gibi, güzel amel işleyenlerin de sıkıntılarını gidermek sûretiyle bu şekilde mükâfatlandırırız. Onlar için, içinde bulundukları durumlardan bir çıkış ve ferahlık nasip ederiz.

106. إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ Kuşkusuz bu, bir deneme ve samimi kişilerin münafıklardan ayrıldığı açık ve zor bir imtihandır

107. وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ Oğlunun yerine fidye olarak ona Cennetten, büyük bir koç gönderdik. İbn Abbas şöyle der: "O, Cennette kırk sene otlatılmış büyük bir koç idi".[67]

108. وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ Kıyamete kadar onun güzel bir şekilde anılmasını sağladık.

109. سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ İbrahim'e bizden güzel ve kıymetli bir selâm olsun.

110, 111. كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ■ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ Biz, güzel iş yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o bizim mü'min kullarımızdandı. Yüce Allah daha fazla övgü için, mükâfatı tekrar anlattı.

Sonra da, İbrahim (a.s.)'in, mükâfatının yakîn ve kalp huzuru ile sağlam iman sahiplerinden biri olması sebebiyle olduğunu açıkladı

112. وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ Bu olaydan sonra ona başka bir çocuk müjdesi verdik ki o da, daha sonra peygamber olacak olan İshak'tır. İbn Abbas şöyle der: İshak (a.s.), hem doğarken, hem de peygamberlik geldiğinde, peygamberlikle müjdelendi.[68] Neredeyse bu âyet, "Kurban"ın İshak (a.s.) değil de İsmail (a.s.) olduğunu açık bir şekilde ifâde eder.

113. وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ İbrahim'e de, İshak'a da din ve dünya bereketleri yağdırdık. وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ İkisinin soyundan da iyi ve kötü kişiler vardır. Taberî şöyle der: Muhsin'den maksat mü'min, nefsine zulmedenden maksat da kâfirdir.[69] Ebû Hayyân da şöyle der: Bu âyette, Yahudiler ve İbrahim ile İshak'ın soyundan olup da Muhammed (s.a.v.)'e iman etmeyen kimseler için bir tehdit vardır. Aynı zamanda bu âyette, iyi bir kimsenin soyundan, kötü birisinin gelebileceğine, bundan dolayı iyi kimseye bir ayıp ve noksanlık gelmeyeceğine delil vardır.[70]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

66 Sâvî Hâşiyesi, 3/343.
67 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/187.
68 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/189.
69 Taberî, 23/57.
70 el-Bahr, 7/372.

1. "أذلك خير نزلا أم شجرة الزقوم Ziyafet olarak bu mu daha iyi, yoksa zakkûm ağacı mı?" âyetinde, alay üslubu vardır. خير daha iyi" tabiri onlarla alay etmektir.

2. المنذرين ile المنذَرين arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Çünkü birinciden maksat "peygamberler", ikinciden maksat "ümmetler"dir.

3. "طلعها كأنه رؤس الشياطين Meyvesi sanki şeytanların başlarıdır" cümlesinde teşbîh vardır. Yani korkunçluk ve âdîlikte onlara benzer. Buna mürsel mücmel teşbîh denir.

4. "اذ جاء ربه بقلب سليم Hani, Rabbine selim bir kalp ile gelmişti" cümlesinde istiâre-i tebeiyye vardır. Yüce Allah, bunun samimi bir kalple Rabbine yönelişini, hükümdâra kıymetli ve güzel bir hediye takdim edip de rıza ve kabul gören kimseye benzetti. Dolayısıyle bu cümlede istiâre-i tebe'iyye vardır.

5. "محسن İyi ile ظالم zalim arasında tıbâk vardır.

6. "ابنوا Bina edin ile بنيانا bir binâ" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "وتركنا عليه في الآخرين Geriden gelecekler arasında ona (şöhret) bıraktık, cümlesi latîf bir kinayedir. Yüce Allah bunu, güzel övgüden kinaye olarak zikretti.

8. Âyet sonlarında uygunluğa riayet vardır: لابراهيم ve بقلب سليم gibi. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardan olup Kur'ân'ın özelliklerindendir. Bunda Kur'ân'ın, parlaklığını ve güzelliğini arttıracak güzellik, parlaklık ve kulağa hoş gelen çekicilik vardır.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى
مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿١١٥﴾
وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ
الْمُسْتَبِيْنَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿١١٨﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١١٩﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٠﴾
اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا
الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢٢﴾ وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ
لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ
الْخَالِقِيْنَ ﴿١٢٥﴾ اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٢٦﴾
فَكَذَّبُوْهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُوْنَ ﴿١٢٧﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ
﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١٢٩﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِلْ يَاسِيْنَ ﴿١٣٠﴾
اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٣١﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ
﴿١٣٢﴾ وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٣٣﴾ اِذْ نَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ
﴿١٣٤﴾ اِلَّا عَجُوْزًا فِي الْغٰبِرِيْنَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿١٣٦﴾
وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿١٣٧﴾ وَبِالَّيْلِ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٣٨﴾
وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٣٩﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿١٤٠﴾
فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ
وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ
اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْۢبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿١٤٦﴾ وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ
اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١٤٨﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ

الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا
وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللَّهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾
مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾
مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ
مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾
وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا
عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ
سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ
جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ
فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

114. Andolsun biz Musa'ya da Harun'a da nimetler verdik.

115. Onları, ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

116. Kendilerine yardım ettik de galip gelenler oldular.

117. Her ikisine de o apaçık kitabı verdik.

118. Her ikisini de doğru yola ilettik.

119, 120. Sonra gelenler içinde, "Musa ve Harun'a selâm olsun" diye (iyi bir ün) bıraktık.

121. Biz, iyileri böylece mükâfatlandırırız.

122. Şüphesiz, ikisi de mü'min kullarımızdandı.

123. İlyas da, şüphe yok ki, gönderilmiş peygamberlerdendi.

124, 125, 126. (İlyas) Milletine, "sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'l'e mi taparsınız?" demişti.

127, 128. Onlar hemen İlyas'ı yalanladılar. Onun için Allah'ın ihlâslı kulları müstesnâ, onların hepsi (Cehenneme) götürüleceklerdir.

129, 130. Sonra gelenler içinde, ona bir ün bıraktık, "İlyas'a selâm!" dedik.

131. Şüphesiz biz, iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız.

132. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.

133. Lut da elbette gönderilmiş peygamberlerdendi.

134, 135, 136. Hatırla ki, helâk olanlar arasında kalan yaşlı bir kadın dışında, Lut'u ve ailesinin hepsini kurtardık. Sonra diğerlerini yok ettik.

137, 138. Elbette siz sabah ve akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ düşünmüyor musunuz?

139. Doğrusu Yunus da gönderilen peygamberlerdendi.

140. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı.

141. Gemide olanlarla kur'a çektiler de yenilenlerden oldu.

142. Yunus kendisini kınarken onu bir balık yuttu.

143, 144. Eğer tesbih edenlerden olmasaydı, insanların tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.

145. Halsiz bir vaziyette onu çıplak sahile attık.

146. Üstüne kabak türünden bir nebat bitirdik.

147. Onu, yüzbin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.

148. Sonunda ona iman ettiler, bunun üzerine biz de onları bir vakte kadar yaşattık.

149. Şimdi o müşriklere sor: Kızlar Rabbinin de erkekler onların mı?

150. Yoksa biz melekleri onların gözü önünde dişi olarak mı yarattık?

151, 152. Dikkat edin, doğrusu onlar, iftiraları yüzünden "Allah baba oldu" diyorlar. Onlar şüphesiz yalancıdırlar.

153. Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?!

154, 155, 156. Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz? Yoksa sizin, açık bir deliliniz mi var?

157. Doğru sözlülerden iseniz, kitabınızı getirin!

158. Onlar Allah ile cinler arasında bir soybirliği uydurdular. Andolsun cinler, onların hesap yerine götürüleceklerini bilirler.

159. Allah, onların isnat edegeldiklerinden yücedir, münezzehtir.

160. Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları böyle bir isnat etmekten uzaktırlar.

161, 162, 163. Sizler ve taptığınız şeyler! Cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız.

164, 165, 166. (Melekler şöyle derler: "Bizim her birimiz için, bilinen bir makâm vardır. O, saf saf dizilenler biziz biz. O tesbih edenler de biziz.

167, 168, 169. Müşrikler: "Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, mutlaka Allah'ın ihlâslı kulları olurduk!" diyorlardı.

170. Şimdi ise onu inkâr ettiler. Ama ileride bileceklerdir.

171. Andolsun ki, peygamber kullarımıza önceden söz vermişizdir:

172. "Onlar, mutlaka zafere ulaşacaklardır.

173. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.

174. Onun için sen bir vakte kadar onlardan yüz çevir.

175. Onların halini gör, onlar da görecekler.

176. Azabımızı acele mi istiyorlar?

177. Azap yurtlarına indiğinde, uyarılanların sabahı ne kötü olur!

178. Sen bir zamana kadar onlardan yüz çevir.

179. Onların halini gör, onlar da göreceklerdir.

180. Senin kudret ve şeref sâhibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir.

181. Bütün peygamberlere selâm olsun.

182. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, İbrahim (a.s.)'in kurban ve fidye kıssasını anlattıktan sonra, ardından Musa, Harun, Yunus ve Lut (a.s.) gibi bazı peygamberlerin kıssalarını ve bu kıssalarda bulunan öğüt ve ibretleri de anlattı. Bu mübarek sûreyi, zafer ve üstünlüğün peygamberlere ve onlara uyan mü'minlere ait olduğunu açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

ابق : Kaçtı.

المشحون : Meşhûn, dolu demektir.

ساهم : Kur'a çekti. Yani, kur'a attı. Müberrid şöyle der: Bunun aslı arada dolaştırılan "سَهْم" ok"lardan gelmektedir.

المدحضين : Mudhadîn, mağlup olanlar demektir. Bunun aslı, "ayağı kaydırmak" manasınadır. Bir kimse tartışmada mağlup olduğunda, دحضت حجته denir. Allah onun delilini boşa çıkarttı, yani mağlup oldu manasında أدحضها الله denir. Şâir şöyle der:

قتلنا المدحضين بكل فج فقد قرت بقتلهم العيون

Mağlupları her vadide öldürdük. Onların öldürülmesiyle gözler aydın oldu.[71]

مليم : Mülîm, kınanacağı şeyleri yapan.

العراء : Arâ, ne bir ağaç, ne de bir alametin bulunmadığı geniş yer. Ferrâ şöyle der: Arâ, boş yerdir.

يقطين : Yaktîn, دُبَّع denilen bildiğimiz kabak. Cevherî şöyle der: Kabak ve benzeri gövdesiz bitki.[72]

ساحة : Sâha, şehrin kenar mahallesi demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

114. وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ Âyetin başındaki ل mahzûf bir yeminin cevabıdır. Yani, izzet ve celâlimiz hakkı için, Musa ve Harun'a çeşitli nimetler, dinî ve dünyevî yararlar bahşettik. Nebîlik ve rasullük nimeti de bunlardan biridir.

115. وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ O ikisini ve kavimleri olan İsrail oğullarını büyük sıkıntı ve üzüntüden kurtardık. Bu sıkıntı, Firavun'un erkek çocukları öldürüp kız çocukları diri bırakarak, işkence etmesi ve onları köle yapmış olmasıdır.

---

71 Kurtubî, 15/123.

72 Cevherî, es-Sıhâh; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûs, ilgili madde.

116. وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ Düşmanları olan Kıptîler'e karşı onlara yardım ettik ve daha önce onların emri altında ezilmişlerken, şimdi gâlip duruma geçtiler. Âyette geçen 'هم onlar' zamiri Musa, Harun ve İsrailoğullarının yerini tutar.

117. وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ O ikisine, son derece açık, hadleri ve hükümleri tam olan Tevrat'ı verdik.

118. وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ Onları, içinde eğrilik bulunmayan dosdoğru yola ilettik. Taberî şöyle der: Bu yol, Allah'ın peygamberlerine göndermiş olduğu din, yani İslâm dinidir.[73]

119. وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ Sonradan gelenler içinde, onlar için güzel bir ün ve güzel bir anı bıraktık.

120. سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ Musa ve Harun'a bizden selâm olsun.

121, 122. إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ■ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ Güzel iş yapan ve Allah'a samimiyetle kulluk edeni biz böyle mükâfatlandırırız.

123. وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden biri olan İlyas da, insanların hidayeti için gönderdiğim kıymetli peygamberlerdendir. Ebussuûd şöyle der: Bu, Musa (a.s.)'nın kardeşi Harun (a.s.)'un torunlarından İlyas b. Yâsîn'dir.[74]

124. إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ Hani O, İsrailoğullarından olan kavmine: "Allah'tan başkasına ibadet etmekle O'ndan korkmuyor musunuz?" demişti.

125. أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ Yaratıcıların en güzeli olan Rabbinize ibadeti bırakıp da Ba'l isimli şu puta mı tapıyorsunuz?

126. اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ Yaratıcıların en güzeli olan sizin ve sizden önceki atalarınızın Rabbi Allah'a ibadet etmeyi bırakıyor musunuz? Kurtubî şöyle der: Ba'l, onların ibadet ettikleri putun adıdır. Bundan dolayı, şehirlerine Ba'lbek adı verilmiştir. Yani, uydurduğunuz bir rabbe, yani şu puta tapıyor da, kendisine yaratıcı denilenlerin en güzeli olanı bırakıyor musunuz? Halbuki O, sizin de, sizden öncekilerin de Rabbi olan Allah'tır.[75]

127. فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ Onlar peygamberlerini yalanladılar. Bu sebeple onlar, azaba götürüleceklerdir.

128. إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ Ancak, Allah'ın mü'min kulları hariç. Onlar azaptan kurtulmuşlardır.

129. وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ Kıyamet gününe kadar İlyas'a güzel bir övgü bıraktık.

---

73 Taberi, 23/58.
74 Ebussuûd, 4/276.
75 Kurtubî, 15/116.

130. سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ Bizden İlyas'a ve Yâsîn ailesine selâm olsun. Tefsirciler şöyle der: İlyâsîn'den maksat, İlyas ve onunla beraber iman edenlerdir. Tağlib yoluyla, onunla birlikte çoğul olarak ifade edildiler. Nitekim Mühelleb ve onun kavmine Mühellebûn (mühellebler) denir.[76] Taberî, bu kelimenin, İlyas'ın ismi olduğu görüşünü tercih eder. İlyas denildiği gibi İlyâsîn de denilir. Bu, Mikâl ve Mikâil denilmesine benzer. İlyas'ın iki ismi olup İlyas ve İlyâsîn denilir.[77]

131, 132. إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ■ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ Kuşkusuz biz iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız. O bizim mü'min kullarımızdandı. Bu âyetlerin tefsiri daha önce geçmiştir. Yüce Allah iyi amelin ve imanın üstünlüğünü açıklamak ve bu değerli peygamberlerin hepsinin bu sıfatla nitelenmiş olduklarını bildirmek için, her peygamberi anlattıktan sonra, ona selâm getirmek ve bu iki mübarek âyeti zikretmek sûretiyle onunla ilgili âyetleri sona erdirdi. Peygamberler, taşıdıkları bu sıfatlar sayesinde selâm ve hürmete ve halk arasında güzelce anılmaya hak kazandılar. Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

133. وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ Kuşkusuz Lut da, kavminin hidayeti için gönderdiğimiz peygamberlerden biridir.

134. إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ Hatırla ki, onu ve ailesi ve çocuklarından ona imân edenleri azaptan kurtarmıştık.

135. إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ Ancak onun kâfir olan karısı hariç, Çünkü o iman etmedi. Azap içinde kalanlardan ve helâk olanlardan oldu.

136. ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ Sonra kavminden yalanlayanları en şiddetli ve rezil edici bir şekilde helâk ettik. Onların helâki, beldelerinin altının üstüne getirilmesi sûretiyle olmuştur. Şöyle ki beldelerinin altını üstüne çevirdik, üzerlerine pişirilmiş çamurdan taş yağdırdık. Bunun içindir ki Yüce Allah ifadesini kullandı.

137, 138. وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ■ وَبِاللَّيْلِ Ey Mekkeliler! Şüphesiz siz yolculuk yaparken onların yurtlarından geçiyor, Sabah akşam ve gece gündüz, onların helâk olduklarını gösteren kalıntıları görüyorsunuz. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Bunu görüp de ibret almıyor musunuz? Onların başına gelenlerin, sizin de başınıza gelmesinden korkmuyor musunuz?

139. وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ Şüphesiz Yunus da kavmini doğru yola iletmesi için gönderdiğimiz peygamberlerden biridir.

140. إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ Hatırla o zamanı ki, Yunus kaçıp insanlarla dolu bir gemiye binmişti.

141. فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ Gemidekiler kur'a çekti. Kur'ada kaybetti ve onu denize attılar. Tefsirciler şöyle der: Yunus (a.s.), kavminin kendisini yalanlamasından

76 Bkz. Sâvî Hâşiyesi, 3/346.
77 Taberî, 23/61.

dolayı sıkıldı. Bunun üzerine onlara yakında bir azabın geleceğini bildirerek uyardı. Kendisini yalanladıkları için de öfkeli bir şekilde onlardan ayrıldı. Bu kızgınlık onu deniz kenarına kadar götürdü. Orada dolu bir gemiye bindi. Gemi fırtına ve dalgaya tutuldu. Bunun üzerine denizciler: "Burada, efendisinden kaçmış bir köle var. Geminin batmaktan kurtulması için onu mutlaka suya atmak lâzım" dediler. Bunun üzerine kur'a çektiler. Kur'a Yunus (a.s.)'a çıktı ve onu denize attılar.

142. فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ Allah'ın kendisine verdiği görevi ihmal ettiği kızarak kavmini bıraktığı ve Rabbinden izinsiz çıktığı için kendisini kınadığı bir haldeyken balık onu yutuverdi.

143. فَلَوْلاَ أَنَّهُ كَانَ مِنْ الْمُسَبِّحِينَ Eğer o hayatında Allah'ı çokça zikredenlerden olmasaydı"

144. لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ Şüphesiz kıyamete kadar balığın karnında kalırdı. Balığın karnı onun için bir kabir olur ve asla kurtulamazdı. Fakat o balığın karnında Allah'ı tesbîh etti, af diledi ve O'na şöyle seslendi "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tesbîh ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum"[78] Yüce Allah onun dua ve yakarışını kabul etti.

145. فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ Kendisine gelen sıkıntıdan dolayı hasta olduğu halde, onu balığın karnından sahile, ağaçsız ve gölgesiz geniş bir yere attık. Atâ şöyle der: Yüce Allah balığa şöyle vahyetti: "Ben onu senin için besin kılmadım. Senin kalbini onun için zindan kıldım." Dolayısıyle Yunus (a.s.), hiçbir şeyi bozulmadan sağ salim kaldı.[79]

146. وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ Gölge olması ve onu güneşin sıcağından koruması için üstünde bir bitki bitirdik. O, geniş yapraklı kabak bitkisidir. İbn Cüzeyy şöyle der: Kabağın yaprakları geniş ve gölgesi serin olduğu ve ona sinek yaklaşamadığı için, Yüce Allah özellikle kabağı seçti. Çünkü Yunus (a.s.) denizden çıktığında, eti sineğe dayanamıyacak şekilde idi.[80] Bu, Allah'ın lütfu ve tedbirindendir. Yunus (a.s.) gücünü ve sağlığını tamamen kazanınca, Allah onu tekrar kavmine gönderdi. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

147. وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ Bundan sonra onu kendilerinden kaçmış olduğu kavmine gönderdik. Onların sayısı yüzbin, hatta daha fazla idi. Tefsirciler şöyle der: Onlar 120.000 kişiydiler. Bir görüşe göre, 170.000 kişiydiler. Bunlar Musul taraflarında bulunan Ninova halkı idi. Âyetteki او edatı, بل manasınadır. Yani, hattâ daha da artıyorlardı.

148. فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ Tehdit edildikleri azabın belirtilerini gördükten sonra iman ettiler. Ecelleri gelinceye kadar, dünyada nimetlerden faydalanmak üzere onları bıraktık. İbn Cüzeyy şöyle der: Rivayete göre onlar azabın belirtilerini görünce,

78 Enbiyâ sûresi, 21/87.
79 Ebussuûd, 4/277.
80 et-Teshîl, 3/176.

çocuklar ve yavrularıyla birlikte hayvanları alarak çıktılar. Sonra onları annelerinden ayırıp bir tarafa çekildiler ve Allah'a yalvarıp yakardılar. Bunun üzerine Allah onlardan azabı kaldırdı.[81]

Yüce Allah değerli peygamberlerden bahsettikten sonra, sözü tekrar Peygamberi (s.a.v.) yalanlayan Mekke kâfirlerine getirdi.

149. فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ Ey Muhammed! Kınama ve azarlama üslubuyla Mekke kâfirlerine sor ve onlardan bilgi iste: Meleklerin Allah'ın kızları olduklarını nasıl iddia ediyor ve Allah'a dişileri, kendilerine ise erkekleri kılıyorlar? Onlar kızlardan hoşlanmıyor ve kızların kendilerine nisbet edilmesine razı olmuyorlar. O halde, nasıl Allah için buna razı oluyorlar da, kendilerine sadece oğulları ayırıyorlar?

150. أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ Yoksa, temiz melekleri yarattığımızda onları dişiler kıldık da, onlar bunu gördüler mi ki, böyle iftira atıyorlar. Bu; iftiralarından dolayı onları başka tür bir kınama, onlarla alay etme ve câhilliklerini ortaya koymadır.

151, 152. أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ■ وَلَدَ اللَّهُ Ey insanlar bilesiniz ki, o müşrikler yalan ve iftiralârından dolayı Allah'a çocuk ve zürriyet isnat ediyorlar. وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" sözlerinde kesinlikle yalancıdırlar. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, onların bozuk inançlarının asılsız olduğunu göstermek için müstakil olarak getirilmiştir. Bu iddianın dayanağının, kesin delilleri olmaksızın, apaçık ve çirkin bir iftiradan başka birşey olmadığını açıklar.[82]

153. اصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ Yüce Allah kızları erkeklere tercih mi etti? Bu da bir kınama ve azarlamadır.

154. مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ Size ne oldu da, böyle zalimce hüküm verdiniz? Allah, sizin iddianıza göre iki cinsin daha düşüğünü nasıl kendisi için tercih eder? Bu âyet onların beyinsiz ve câhil olduklarını ifade eder.

155. أَفَلَا تَذَكَّرُونَ Bu sözün yanlış olduğunu anlayabileceğiniz idrak ve ayırt etme gücünüz yok mu? Ebussuûd şöyle der: Bunun batıl olduğunu, aklın bedâheti ile anlayamıyor musunuz? Şüphesiz bu, zeki ve aptal, herkesin aklına yerleşmiştir.[83]

156. أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ Bu da başka bir kınamadır. Yani, yoksa, Allah'ın, melekleri kendisine kız edindiğine dair açık bir hüccet ve deliliniz mi var?

157. فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Öyleyse iddia ettiğiniz hususlarda, iddianızın doğruluğuna şahitlik edecek bu kitabı getirin. Bundan maksat, onların batıl sözlerinde ne şer'î bir delile, ne de aklî bir mantığa dayanmadıklarını açıklamak ve onları âciz bırakmaktır. Burada konu, müşriklerin uydurduğu diğer bir efsaneye geçer. Şöyleki, onlar Yüce Allah ile cinler arasında bir ilişki bulunduğunu, Allah ile cinin evlenmesinden meleklerin doğduğunu iddia etmişlerdi. Bu durumu Yüce Allah şöyle açıklar:

81 et-Teshîl, 3/176.
82 Ebussuûd, 4/278.
83 Ebussuûd, 4/278.

158. وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا Müşrikler, Yüce Allah ile cinler arasında akrabalık ve soy birliği olduğunu ileri sürmüşlerdi. Şöyle ki, onlar, "Allah cinlerle evlendi ve böylece O'nun melekleri doğdu" demişlerdi. "Allah, o zalimlerin söylediği şeylerden uzaktır. Son derece yücedir ve uludur." Daha sonra da meleklerin dişi ve Allah'ın kızı olduğunu iddia ettiler. وَلَقَدْ عَلِمَتْ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ Şeytanlar, onların azaba gireceklerini bilirler. Sâvî şöyle der: Bu, onları daha fazla yalanlar ve susturur. Sanki şöyle denilmiştir: "Allah'ın kızları" dediğiniz ve kendilerine saygı gösterdiğiniz o cinler, sizin halinizi ve işinizin âkibetini daha iyi bilirler.[84]

159. سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ Yüce Allah, o zalimlerin, kendisini niteledikleri şeyden uzak ve münezzehtir.

160. إِلاَّ عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ Bu, istisnâ-i munkatıdır. Yani, fakat Allah'ın samimi kulları hariç. Onlar, Allah'ı, kâfirlerin niteledikleri şeylerden tenzih ederler.

161, 162, 163. فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ■ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ■ إِلاَّ مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ Ey kâfirler! Siz ve tapmış olduğunuz putlar ve şeytanlar Allah'ın kullarından hiçbirini saptıramazsınız. Ancak Allah'ın, bedbaht olmasına hükmettiği ve Cehenneme girmesini takdir ettiği kimseler hariç Bundan sonra Yüce Allah, meleklerin kendisine kulluk itirafında bulunduklarını anlattı:

164. وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ Bizden hiçbir melek yoktur ki, onun bir mertebesi, makamı ve vazifesi olmasın. Melek kendisine verilen görevden başkasını yapmaz. Bizden bir kısmı rızıklarla, bir kısmımız da ecellerle görevlendirilmiştir. Bizden öylesi de vardır ki, vahiy indirir. Herbirinin, Allah'a yakınlık, ibadet ve şerefte mevkii vardır.

165. وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ Biz, ibadette saf saf duranlarız.

166. وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ Şüphesiz biz, Yüce Allah'ı, azametine ve büyüklüğüne yakışmayan şeylerden tenzih edicileriz. Her zaman ve her an Allah'ı tesbîh ederiz. İbn Cüzeyy şöyle der: Melekler'in söylediği bu söz, onların, Allah'ın kızları ve ortakları olduğunu söyleyenlere karşı bir reddiyedir. Çünkü melekler, kendilerinin kulluklarını, Allah'a itaat ve Onu tenzih ettiklerini itiraf etmişlerdir.[85]

167, 168, 169. وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ■ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الأَوَّلِينَ ■ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ

Âyetteki zamir, Kureyş kâfirlerine aittir إِنْ edatı da şeddeli إِنَّ den hafifletilmiştir. Yani, oysa Mekke kâfirleri, kendilerine Kur'ân inmeden önce, "Öncekilerin kitabları Tevrat ve İncil gibi, bize de herhangi bir kitap inseydi, biz onlardan daha kuvvetli iman eder, daha çok ibadet eder ve Allah'a onlardan daha ihlaslı olurduk" demişlerdi. Fakat kendilerine Kur'ân gelince onu inkâr ettiler. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

170. فَكَفَرُوا بِهِ Semâvî kitapların en şereflisi olan Kur'ân'ı yalanladı ve inkâr

84 Sâvî Hâşiyesi, 3/348.
85 et-Teshîl, 3/177.

ettiler. فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinin âkıbetini göreceklerdir. Bu bir tehdittir.

171. وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ Şüphesiz bizim, değerli peygamberlerimiz için şöyle vaadimiz ve hükmümüz geçmiştir:

172. إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ Düşmanlarına karşı gâlip gelecek olanlar onlardır. Bu âyet, Yüce Allah'ın şu meâldeki âyetine işarettir: "Allah, elbette Ben ve elçilerim gâlip geleceğiz, diye yazdı."[86]

173. وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ Dünya'da da ahirette de gâlip gelecek olan, mü'min ordularımızdır. Dünya'da hüccet ve delille, ahirette de Cennetlere girmekle gâlip olacaklardır. Tefsirciler şöyle der: Allah'ın, mü'minlere yardımı gerçekleşmiştir. Bazı savaşlarda mağlup olmaları bu hükmü bozmaz. Esas olan, zafer ve Allah'ın yardımıdır. Ancak bazı zamanlarda, mü'minler herhangi bir kusurları ya da deneme ve imtihan dolayısıyle mağlup olurlar.

174. فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ Ey Muhammed! Kısa bir süreye kadar, sana onlarla savaşman emredilinceye kadar onlardan yüz çevir.

175. وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ Onlara azap indiğinde onları gör. İnkârlarının akibetini onlar da göreceklerdir.

176. أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ Allah'ın azabını mı çabucak istiyorlar. Bu, tehdit ifade eden istifhâm-ı inkârîdir. Rivayete göre "Onlar da görecekler" âyeti inince, alay ederek, "Bu ne zaman olacak?" dediler. Dolayısıyle bu âyet indi.

177. فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ Bunu uzak görmesinler. Azap, yalanlayanların kenar mahallelerine indiğinde, Onların sabahı ne kötü bir sabah olacak. Yüce Allah o azabı, sabahleyin onlara saldıran ve köklerini kesen bir orduya benzetti.

178, 179. وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ■ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ Kısa bir süre için onlardan yüz çevir. Onların halini gör, onlar da görecekler. Tehdidi pekiştirmek ve Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için, Yüce Allah bu âyetleri tekrar etti.

180. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ Güç ve kuvvet sahibi Yüce Allah, müşriklerin kendisini niteledikleri şeyden uzak ve münezzehtir.

181, 182. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ■ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Değerli peygamberlere bizden selâm olsun. Hamd başta da sonda da, bütün mahlukatın sahibi Allah'a mahsustur. Yüce Allah kendisini, kâfirlerin nitelediği şeyden tenzih etti. Onlar, Allah'a (c.c.) yakışmayan şeylerdir. Yüce Allah bu sûrede, kâfirlerin bir çok âdî sözünü nakletti ve selâmı bütün peygamberlere genelleştirerek ve kendisini de övmek sûretiyle sûreyi sona erdirdi. Bu, kullara bir talim ve öğretmedir.

86 Mücâdele sûresi, 58/21.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "تدعون Tapıyorsunuz ile تذرون Bırakıyorsunuz ve البنات kızlar ile البنين oğlanlar" arasında tıbâk vardır.

2. "ألربك البنات Kızlar, Rabbinin mi?, أم خلقنا الملائكة إناثا yoksa biz melekleri dişi olarak mı yarattık? ما لكم كيف تحكمون ne oluyor size, nasıl hükmediyorsunuz?, أفلا تذكرون hiç düşünmüyor musunuz? ve أم لكم سلطان yoksa sizin açık bir deliliniz mi var?" gibi âyetlerde ardı ardına, tekrar tekrar kınama yapılmıştır. Hepsi kınama ve susturma ifade eder.

3. "إنهم لهم المنصورون ■ وان جندنا لهم الغالبون Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir" âyetlerinde mananın mutlaka gerçekleşeceğini ifade etmek için bir kaç edatla pekiştirme yapılmıştır. Cümlelerden herbiri إن ve ل ile pekiştirilmiştir.

4. "إذ أبق إلى الفلك المشحون Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, Yunus (a.s.)'un Rabbinden izin almadan çıkışını, kölenin efendisinden kaçmasına benzetti.

5. "وجعلوا بينه وبين الجنة نسبا Allah ile cinler arasında da bir soy birliği uydurdular" cümlesinde, II. şahıs kipinden III. şahıs kipine dönüş vardır. Aslı "وتجعلون kılıyorsunuz" şeklindedir. Bu dönüş, onların hitaba ehil olmadıklarını ve rablerin Rabbi olan Allah'ın rahmetinden uzak olduklarına işarettir.

6. "فإذا نزل بساحتهم Azap onların beldelerinin kenarına geldiğinde..." cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Burada, onlara gelen azap, temsili olarak, ansızın kendilerine saldırıp şehirlerinin kenarında duran ve kendilerine bazı nasihatlerde bulunan orduya benzetilmiştir. Ordunun nasihatına rağmen şehir halkı uyarılara kulak asmamış ve karşı hazırlık yapmamış, sonunda bu ordu onların kökünü kesmiştir. Zemahşerî şöyle der: Bu cümle, temsil yoluyla gelmeseydi fasîh olmaz ve senin hoşuna giden bu parlaklık onda bulunmazdı.[87]

FAYDALI BİLGİLER

İbn Ebî Hâtim, Şâ'bî'den Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kim, kendisine eksiksiz bir ölçekle ölçülmesinden sevinirse, bir meclis sona erip de kalkmak istediği zaman şöyle desin:[88]

سبحان ربك رب العزة عما يصفون ■ وسلام على المرسلين ■ والحمد لله رب العالمين

Allah'ın yardımı ile "Sâffât Sûresi"nin tefsiri bitti.

87 el-Keşşâf, 4/52.

88 Bu hadisi İbn Ebî Hâtim mürsel olarak tahriç etmiştir. Ali'den (r.a.) de mevkûf olarak rivayet olunmuştur.

SÂD SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 88 âyettir.

Takdim

Sâd Sûresi Mekke'de inmiştir. Sûrenin hedefi, İslâm inanç esaslarını işleyen Mekkî sûrelerin hedefi ile aynıdır.

Bu mübarek sûre, Kur'ân'ın hak ve Muhammed (s.a.v.)'in gönderilmiş bir peygamber olduğuna dair öğütler ve enteresan haberler içeren mucize Kur'ân'a yeminle başlar.

Sonra Allah'ın birliğinden, müşriklerin o birliği inkârından, Peygamber (s.a.v.)'in kendilerini Allah'ı birleme davetine aşırı derecede şaşmalarından söz eder: "Tanrıları tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir" âyeti kerîmesi onların bu şaşkınlığım beyan etmektedir.

Sûre, Mekke kâfirlerine, onlardan önce gelmiş olup yalanlamaları ve sapıklıkları dolayısıyle zulmetmiş olan azgın zorbaları ve bu zorbaların fesat çıkarmaları ve suç işlemeleri yüzünden başlarına gelen azap ve cezayı, darb-ı mesel olarak anlatır.

Sonra, Mekke kâfirlerinden gördüğü alay ve yalanlamadan dolayı Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve duyduğu acıları ve üzüntüleri hafifletmek için bazı değerli peygamberlerin kıssalarını ele alır. Allah'ın peygamberi Davut ile Allah'ın kendisine hem peygamberlik hem de hükümdârlık lütfettiği oğlu Süleyman (a.s.)'in kıssasını ve bunlardan herbirinin maruz kaldığı imtihanı anlatır. Sonra bunun ardından Eyyûb (a.s.)'un imtihan edilişini ve İshak, Yakup, İsmail ve Zülkifl (aleyhimusselâm)'i nakleder: Allah'ın, peygamberlerini ve seçkin kullarını imtihan etmedeki kanununu hızlı bir şekilde anlatır.

Bu mübarek sûre, görünen bu kâinatta ve ondaki eşsiz sanatta Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren delillere işaret eder. Bu işaret, kâinatın boşuna yaratılmadığına, iyi iş yapanlarla kötü iş yapanların, bunun karşılığını alacakları ikinci bir yurdun mutlaka gerektiğine dikkat çekmek içindir.

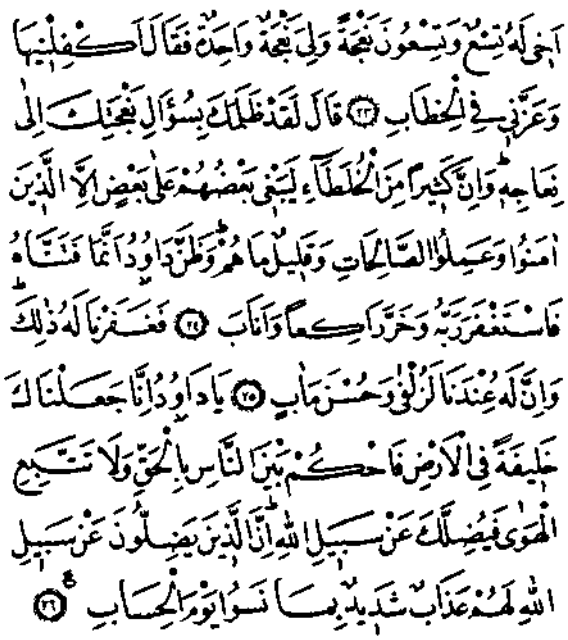
Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ın esas görevini ve misyonunu anlatarak sona erer. Bu görev, bütün değerli peygamberlerin görevidir.

İSMİ

Bu mübarek sûreye "Sâd Sûresi" adı verilir. Sâd, alfabe harflerinden bir harftir. Sûreye bu ismin verilmesi, Yüce Allah'ın, kendisiyle öncekilere ve sonrakilere meydan okuduğu bu mucize kitabın şanını yüceltmek içindir. Bu kitap, bu tür alfabe harflerinden meydana getirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ۝١ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝٢
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ۝٣ وَعَجِبُوٓا
اَنْ جَآءَهُمْ مُنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هٰذَا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ۝٤
اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَّاحِدًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝٥ وَانْطَلَقَ الْمَلَاُ
مِنْهُمْ اَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُّرَادُ ۝٦ مَا سَمِعْنَا
بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ اِنْ هٰذَآ اِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝٧ ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ
الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِي بَلْ لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ۝٨
اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝٩ اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ ۝١٠ جُنْدٌ
مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ۝١١ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَّعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ ذُو الْاَوْتَادِ ۝١٢ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَّاَصْحٰبُ
لْـَٔيْكَةِ اُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ ۝١٣ اِنْ كُلٌّ اِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
عِقَابِ ۝١٤ وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ
۝١٥ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ۝١٦
اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ۝١٧
اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ۝١٨ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً
كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ۝١٩ وَشَدَدْنَا مُلْكَهٗ وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ
۝٢٠ وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ۝٢١ اِذْ دَخَلُوا عَلٰى
دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ۝٢٢ اِنَّ هٰذَآ

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Sâd. O şanlı Kur'ân'a yemin ederim ki, inkâr edenler (iddia ettiklerinin) aksine, bir gurur ve tefrika içindedirler.

3. Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. O zaman feryâd ettiler. Halbuki artık kurtulma zamanı değildi.

4, 5. Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve kâfirler, "Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir!" dediler.

6, 7, 8. Onlardan ileri gelenler. "Yürüyün, tanrılarınıza bağlılıkta direnin, şüphesiz bu iddia, planlı bir şeydir. Son dinde de bunu işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır. Kur'ân aramızdan Muhammed'e mi indirildi?" Belki, bunlar Kur'ân'ım hakkında şüphe içine düştüler. Hayır! Azabımı henüz tatmadılar.

9. Yoksa Azîz ve lütufkâr olan Rabbinin rahmet hazîneleri onların yanında mıdır?!

10. Yahut, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların elinde midir? Böyle ise sebeplerine tevessül etsinler de (hükümranlığı ele geçirsinler)!

11. Onlar, derma çatma hiziplerden müteşekkil bir ordudur ki, işte şurada bozguna uğratılmışlardır.

12, 13. Onlardan önce Nuh kavmi, Âd kavmi, kazıklar sâhibi Firavun, Semûd, Lut kavmi ve Eyke halkı da peygamberleri yalanladılar. İşte bunlar da birleşen topluluklardır.

14. Onların her biri gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden azabım hak oldu.

15. Bunlar da ancak, bir an gecikmesi olmayan korkunç bir ses beklemektedirler.

16. "Rabbimiz! Bizim payımızı hesap gününden önce ver" dediler.

17. "Onların söylediklerine sabret, kulumuz Davut'u, o kuvvet sâhibi zâtı hatırla. Şüphesiz o, dâima Allah'a yönelendi.

18, 19. Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları onun emri altına vermiştik. Her biri ona yönelmekteydi.

20. Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik.

21, 22. Sana dâvâcıların haberi ulaştı mı? Mabedin duvarına tırmanıp, Davut'un yanına girmişlerdi de Davut onlardan korkmuştu. "Korkma! Biz, biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız, aramızda adâletle hükmet, haksızlık etme, bize doğru yolu göster" dediler.

23. Onlardan biri şöyle dedi: "Bu, kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken onu da bana ver, dedi ve tartışmada beni yendi."

24. Davut, "Andolsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçıların çoğu, birbirlerinin haklarına tecâvüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesnâ. Bunlar da ne kadar az!" dedi. Davut, kendisini denediğimizi anladı da Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi.

25. Bunun üzerine, bunu O'na bağışladık. Kuşkusuz yanımızda O'nun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır.

26. Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. O hâlde insanlar arasında adâletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni, Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlar için, hesap gününü unuttuklarından dolayı, şiddetli bir azap vardır.

KELİMELERİN İZAHI:

عزة : İzzet, kibirlenmek ve hakkı kabul etmekten kaçınmak demektir. Bu kelimenin asıl manası galip gelmek ve üstünlük sağlamaktır. Arapların "من عزّ بز galip gelen soyup yağmalar" sözü, bu manadan alınmıştır.

شقاق : Şikâk, muhâlefet, zıtlık manasınadır.

مناص : Menâs, sığınmak, yardım istemek ve kurtulmak demektir.

عجاب : Ucâb, son derece hayret verici. Halîl şöyle der: عجيب acâyip demektir. Ucâb ise, acâyiplik sınırını aşan şey manasınadır.[1]

اختلاق : İhtilâk, yalan ve iftira demektir.

فواق : Fevâk, dinlenme manasınadır. Cevherî şöyle der: فُواق ve فَواق "iki sağım arasındaki zaman" demektir. Çünkü hayvan sağılır, sonra yavrunun emeceği kadar bir süre bırakılır ki, memesine çok süt gelsin de sonra tekrar sağılsın. Yüce Allah'ın, ما لها من فواق âyetinin manası şudur: "Onlar için bekleme, dinlenme ve rahat yoktur".[2]

قط : Kıtt; pay, nasip demektir.

الأيد : Eyd, ibadet ve itaatte kuvvet manasınadır.

تسوروا : Üzerine çıktılar. تسور الحائط Duvarın üzerine çıktı, ona tırmandı demektir. سور Duvar demektir.

تشطط : Haksızlık etmek. Dilciler şöyle der: شطط Haddi aşmak ve hakka tecavüz etmek. Hükümde zulmetti, âdil davranmadı manasına شط في الحكم denir. Asıl manası uzaklaşmaktır. Bu mana "شطّت الدار ev uzak oldu"dan alınmıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. ص Alfabe harfleri hakkında daha önce bilgi verilmişti. Orada bu harflerin, Kur'ân'ın mucizeliğine işâret olduğunu açıklamıştık.[3] وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ Bu, Yüce Allah'ın ettiği bir yemindir. Yani, yüksek şeref, şan ve mevki sahibi Kur'an'a yemin ederim!... Bu yeminin cevabı zikredilmemiş olup takdiri şöyledir: Şüphesiz bu Kur'ân bir mucizedir. Muhammed gerçekten doğru söyleyendir. İbn Abbas şöyle der: "ذي الذكر şerefli" demektir.[4]

---

1 Kurtubî, 15/150.
2 Bu sûre, 15. âyet. Bkz. Cevherî, es-Sıhâh, İlgili madde.
3 Bkz. Bakara sûresi'nin ilk âyetinin tefsiri.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/196.

2. بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ Kâfirler bilakis imana karşı kibir ve gurur, Rasulullah (s.a.v.)'a karşı da muhalefet ve düşmanlık içerisindedirler. Beyzâvî şöyle der: Kur'ân'ı inkâr eden, onda bir bozukluk bulduğu için inkâr etmez. Bilakis onu inkâr edenler, hakka karşı kibir içerisinde, Allah ve Rasulü'ne karşı da muhâlefet içindedirler. Bundan dolayı onu inkâr etmişlerdir.[5]

3. كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ Hakka karşı kibirlenmeleri ve peygamberlerine karşı düşmanca davranmalarından dolayı, Mekkeliler'den önce, geçmiş milletlerden nice milletleri helâk ettik. Ebussuûd şöyle der: Âyet, kendilerinden önce kibirlenenlerin başına gelenleri açıklamak sûretiyle, kibir ve inkârlarından dolayı Mekkeliler için bir tehdit ifade eder.[6] فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ Azap indiğinde, kurtuluş ümidiyle yardım ve eman dilediler. Halbuki zaman, kaçıp kurtulma zamanı değildir. İbn Cüzeyy şöyle der: Helâk olan milletler, dua ve yardım istemenin fayda vermeyeceği bir zamanda dua edip yardım dilediler. Çünkü dua ettikleri zaman, kaçıp kurtulacak zaman değildir. مناص kelimesi, "kaçtı" manasına gelen fiilinden türemiştir. Geniş zamanı ينوص dur. لات edatı "ليس değildir" manasına gelmektedir. Bunun aslı, olumsuzluk edatı olan لا dır. Sonuna dişilik alâmeti olan eklenmiştir.[7]

4. وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ Müşrikler, Muhammed (s.a.v.)'in gönderilmesine hayret ettiler ve Allah'ın, insandan bir peygamber göndermesini uzak gördüler. وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ Mekke kâfirleri: "Muhammed, getirdiği mucizelerde şüphesiz bir sihirbazdır. Kendisinin, Allah'ın elçisi olduğu iddiasında da aşırı derecede yalancıdır" dediler. Allah müşriklere çok kızdığı, onları kınadığı ve inkâr suçunu üzerlerine tescil ettiği için, "وقالوا onlar dediler" demeyip de, zamir yerine "وقال الكافرون kâfirler dediler" şeklinde açık isim kullandı. Çünkü peygambere bu ithamı, inkârda ve yoldan çıkma hususunda aşırı gidenlerden başkası yapmaz.

5. أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا O, "kendisine ibadet edilen Rab, bir tek ilahtır, ondan başka ilah yoktur" diye iddia mı etti? إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ Hz. Muhammed'in "ilah birdir" diye söylediği bu söz son derece şaşırtıcıdır. İbn Kesîr şöyle der: Allah onlara lanet etsin, müşrikler bunu inkâr etti ve Allah'a ortak koşmayı bırakmayı hayretle karşıladılar. Çünkü onlar, babalarından putlara ibadet etmeyi almışlar ve bu inanç onların kalplerine içirilmişti. Rasulullah (s.a.v.) onları putları terketmeye ve tek ilah inancını kabule çağırınca bunu büyük bir olay saydılar ve hayrete düştüler. Dediler ki: "Tanrıları tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu çok tuhaf bir şeydir.[8] Tefsirciler şöyle der: Kâfirler toplanıp Ebû Talib'e dediler ki: Kardeşinin oğlunun, üzerimize

5 Beyzâvî, 2/146.
6 Ebussuûd, 4/281.
7 et-Teshîl, 3/179.
8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/197.

gelmesine engel ol. Çünkü o, dinimizi ayıplıyor, ilahlarımızı yeriyor, düşüncelerimizi aptallık sayıyor. Bunun üzerine Ebû Talib Hz. Peygamber'i çağırarak bu hususta onunla konuştu. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: Ey amca! Ben onlardan bir tek söz istiyorum. Onlar bu sözle Arap olmayanlara hâkim olacaklar ve yine bu sözle Araplar Kureyş'e itaat edecek. Ebû Cehil ve müşrikler şöyle dediler: Evet sana o istediğin sözü ve onunla birlikte on söz daha vereceğiz! Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): "Lâ ilahe illallah" deyin dedi. Bunu işiten müşrikler, bağıra çağıra kalkıp yakalarını silkelemeye başladı ve şöyle dediler: "Tanrıları tek tanrı mı yaptı?..." Bunun üzerine bu âyetler indi.[9]

6. وَانطَلَقَ الْمَلأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ Kureyş'in ileri gelenleri ve içlerindeki sapık reisler, Peygamber (s.a.v.)'in yanından çıkıp gittiler. Birbirlerine şöyle diyorlardı: Yürüyün, ilahlarınıza ibadette direnin. Muhammed'in sizi tek ilaha ibâdet etme çağrısına uymayın. إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ Bu planlı bir iştir. Bunun arkasından Muhammed sizi babalarınızın dininden çevirmek istiyor ki, size karşı güçlü olup size hâkim olsun. Dolayısıyla ona itaat etmekten sakının.[10]

7. مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الآخِرَةِ Dinlerin sonuncusu olan Hıristiyanlıkta böyle bir söz işitmedik. Çünkü onlar İlahın birliğine değil üç olduğuna inanıyorlar. Muhammed, Allah'ın tek olduğunu nasıl iddia ediyor? İbn Abbas şöyle der: Müşrikler, son din ile, Hıristiyanlığı kastediyorlar. Mücâhid ve Katâde ise, "Kureyş'in dinini kastediyorlar" derler. Yani, bu, babalarımızı üzerinde bulduğumuz dinde yoktur. إِنْ هَذَا إِلاَّ اخْتِلاقٌ Muhammed'in iddia ettiği bu şey, yalan ve iftiradan başkası değildir. Sonra müşrikler, vahyin, aralarından bir başkasına değil de ona verilmesini inkâr edip şöyle dediler:

8. أَؤُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا Kur'ân bize değil de Muhammed'e mi indi? Halbuki içimizde, malı ondan daha çok, reisliği ondan daha üstün olan kimseler var. Bu soru inkâr ifade eder. Zemahşerî şöyle der: Müşrikler ileri gelenlerinin ve reislerinin arasından, başkasını değil de onun şereflendirilmesini yadırgadılar. Bu yadırgama, peygamberlik şerefinin, aralarından Rasulullah (s.a.v.)'a verilmesine karşı kalplerinde kaynamakta olan kıskançlığın ifadesidir.[11] بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي Buradaki بل edatı, mukadder bir sözden idrâb için olup takdiri şöyledir: Onların Kur'ân'ı inkârları, birşey bildiklerinden değildir. Bilakis onlar, Kur'ân'dan şüphe içerisindedirler. Onu bu sebeple inkâr ettiler. بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ Buradaki بل edatı da, geçiş idrâbı içindir. Maksat tehdittir. Yani, onların şüphelenmelerinin sebebi, şimdiye kadar azabı tatmamış olmalarıdır. Eğer azabı tatmış olsalardı, Kur'ân'a kesinkes inanır ve iman ederlerdi.

---

9 Bkz. Taberî, 23/79; el-Bahr, 7/382.

10 Bu, İbn Cerîr'in bu âyete verdiği manadır. En açık olan da budur. Bu konuda başka görüşler de vardır. Bkz. Ebussuûd, 4/283.

11 el-Keşşâf, 4/56.

9. أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ Bu âyet, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğe seçilmesini yadırgayan müşriklere cevaptır. Yani, Yüce Allah'ın rahmet hazineleri onların elinde mi ki, peygamberliği dilediklerine versinler, dilediklerine de vermesinler. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah, peygamberliğin, Allah'ın bir lütfu olduğunu, onu kullarından dilediğine lütfedeceğini bildirmek istiyor. Çünkü o güçlüdür, mağlup edilmez, o dilediği şeyi dilediğine bağışlama yetkisine sahiptir.[12]

10. أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا Yoksa göklerin ve yerin mülkünden bir payları mı var? Bu da, bir kınama ve yadırgamadır. فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ Eğer bunlardan bir payları varsa, kendilerini göklere ulaştıracak yükselme vasıtalarına binsinler ve kâinatın işlerini planlasınlar. Bu, onlarla bir alay ve eğlencedir. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah onlarla gayet güzel alay etti ve şöyle buyurdu: Onlar eğer mahlukatı idare etmeye ve rahmeti bölme husûsunda tasarrufa yetkili iseler, ve kimin peygamberliğe layık olduğu, kimin de olmadığını ayırabilecekleri hikmete sahip iseler, kendilerini Arş'a ulaştıracak yükselme araçlarına binip yükselsinler de Arş'a kurulsunlar ve kâinatın işlerini idare etsinler, istedikleri kimseye vahiy indirsinler. İşte bu, onlarla aşırı derecede bir alaydır.[13]

11. جُندٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ "جند" Kelimesinin nekre getirilmesi, azlık ve küçümseme ifade eder. ما Edatı da bu azlığı pekiştirir. Yani, onlar sadece Allah'ın peygamberlerinin başına toplanmış kâfirlerden oluşan az bir ordudur. Pek yakında hezimete uğratılacak ve dönüp gideceklerdir. Söylediklerine aldırma, hezeyanlarına aldırış etme. Bundan sonra Yüce Allah, onların kâfir seleflerinin başına gelen azap ve helâki bildirmek üzere şöyle buyurdu:

12. كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ Kureyş kâfirlerinden önce de birçok millet, peygamberleri yalanladı. Nuh ve Hud kavmi onlardandır. Hud kavmi, Âd kabilesidir. Yalanlayanlardan biri de, güçlü ve sağlam mülk veya kalabalık bir topluluk sahibi zorba Firavun'dur. Tefsircilerin biri şöyle der: Firavun, işkence yapmak istediği kimsenin ellerine ve ayaklarına 4 tane kazık çaktığı ve ölünceye kadar öylece bıraktığı için, "kazıklı" manasına gelen ذو الأوتاد diye isimlendirilmiştir: Bir görüşe göre de, yeryüzünde kazıklar gibi sabit duran büyük ehrâm (piramitler) ve binaları olduğu için, ona bu isim verilmiştir.[14]

13. وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ Sâlih (a.s.)'in kavmi olan Semûd, Lut kavmi ve Şuayb (a.s.)'ın kavmi olan Eyke, yani birbirine girmiş çok ağaçlı bölgenin halkı da peygamberleri yalanladı. أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ İşte onlar, peygamberlerinin başına toplanan kâfirlerdir ki, Allah onları yok etmiştir. Allah'ın elçisini yalanlayan o kâfirler, seleflerinin başına gelenlerin kendilerinin de başına gelmesinden sakınsınlar.

12 Beyzâvî, 2/146.

13 el-Keşşâf, 4/57.

14 Dahhâk'tan rivayet edildiğine göre, "kazıklar'dan maksat, sabit büyük binalardır. İbn Atıyye bu görüşü tercih eder. Zemahşerî de şöyle der: Bu, mülkün sabitliği konusunda istiâredir. el-Esved'in: "Kazıkları sabit mülkün gölgesinde.." sözüne benzer.

14. إِنْ كُلٌّ إِلاَّ كَذَّبَ الرُّسُلَ O ordular ve milletlerden her biri, kendilerine gönderilen elçiyi yalanlamadan başka bir şey yapmadı. فَحَقَّ عِقَابِ Dolayısıyle onlara azabım sabit ve vacip oldu. Âyet sonlarına riâyet için, عقاب kelimesinin sonundaki ى söylenmemiştir.

15. وَمَا يَنظُرُ هَؤُلاءِ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً Mekke kâfirleri, o müşrikler tek bir üfürmeden başka bir şey beklemiyorlar. İsrafil o üfürüğü Sûr'a üfürecek, o zaman hepsi ölecekler. مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ Bu üfürüş ne duracak ne tekrarlanacak. İbn Abbas: "Bu üfürüş tekrarlanmayacak" der.[15] Tefsirciler de şöyle der: Yani bu sayha geldiğinde, devenin iki sağımı arasındaki mesâfe kadar kısa bir süre dahi gecikmeyecek. Fevâk, iki sağım arasındaki zamandır. Çünkü sayha belirlenen vaktinde gelir. Bu vakit, ne önce gelir, ne de geç kalır. Zemahşerî şöyle der: Yani, o sayha, sadece bir üfürüştür. O, ne ikilenir, ne de tekrarlanır.[16]

16. وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ Mekke kâfirleri alay ve eğlence üslubuyla dediler ki: Ey Rabbimiz! Eğer durum Muhammed'in dediği gibi ise, kıyamet gelmeden önce, korkuttuğun azaptan payımızı hemen ver. Tefsirciler şöyle der: Bunu sadece alay yollu söylediler. Bu, Yüce Allah'ın. "Senden azabı çabucak istiyorlar"[17] meâlindeki buyruğuna benzer.

17. اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ Ey Muhammed! Onların yalanlamalarına sabret. Çünkü Allah, onlara karşı senin yardımcındır. Sâvî şöyle der: Bu âyette, Rasulullah (s.a.v.) için bir teselli, kâfirler için ise bir tehdit vardır.[18] وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الأَيْدِ Dinde ve bedende kuvvet sahibi, sabırlı, şükredici o peygamber kulumuz Davut'u hatırla. O bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Gecenin yarısını ibadetle geçirirdi. إِنَّهُ أَوَّابٌ Allah'a çokça baş vuran, çokça yönelendir. Evvâb: Allah'a çok başvuran demektir. Ebû Hayyân şöyle der: Müşriklerin sözü, dini hafife alma anlamına geldiği için, Yüce Allah peygamberine, onların eziyetlerine sabretmesini emretti. Davut, Süleyman, Eyyûb ve diğer peygamberler (aleyhimusselâm)'in kıssalarını ve başlarına gelenleri anlattı. Onlar bunlara sabrettiler. Neticede Allah onların sıkıntılarını giderdi ve âkibetleri en güzel bir âkibet oldu. İşte sen de öylesin. Sen de sabredersin, senin âkibetin de en güzel âkibete dönüşür.[19]

18. إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالإِشْرَاقِ Dağları Davut'un emrine verdik. Sabah akşam onunla birlikte tesbih ediyorlar. Dağların tesbihi mecâzî değil gerçektir. Bu, Davut (a.s.)'un bir mucizesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin".[20]

---

15 Taberî, 23/84.
16 el-Keşşâf, 4/59.
17 Ankebût sûresi, 29/53.
18 Sâvî Hâşiyesi, 3/353.
19 el-Bahr, 7/390.
20 Sebe' sûresi 34/10.

19. وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ Kuşları da toplu halde onun emrine verdik. Hepsi onunla birlikte tesbih ederler. Dağlar ve kuşlardan her biri tesbih ve takdis ederek, Yüce Allah'a itaat edicidir. İbn Kesîr şöyle der: Kuşlar, Davut (a.s.)'un yaptığı tesbih gibi tesbih eder, onun nağmesi gibi nağme çıkarırlardı. Havada uçmakta olan bir kuş ona uğrayıp da, Zebûr okuyarak terennüm ettiğini duyunca havada durur ve onunla birlikte tesbih ederdi. Yüksek dağlar da böyleydi. Onunla birlikte nağme yapar ve ona bağlı olarak tesbih ederlerdi. Katâde şöyle der: Evvâb, itaat eden demekir.[21]

20. وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ Onun mülkünü kuvvetlendirdik ve onu heybet, zafer ve çok orduyla sağlamlaştırdık. وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ Ona peygamberlik, anlayış ve işlerde isabet verdik. وَفَصْلَ الْخِطَابِ Muhatabın anlayabileceği açık konuşma özelliği verdik.[22] Mücâhid- şöyle der: Yani, hükümde ve anlamada isabet verdik. Kurtubî şöyle der: Hak ile batılı ayıran ifade demektir.[23] Tefsirciler şöyle der: Davut (a.s.)'un yönetimi kuvvetli idi. Devletini hikmet ve temkinle idare ederdi. Hikmet ve kuvvetle, tereddütsüz kesin hüküm verirdi. Bu da yönetim ve idarede son derece mükemmelliği gösterir.

21. وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ Bu soru, dinleyeni hayrete düşürmek ve kendisine söylenecekleri dinlemeye teşvik içindir. Nitekim sen, arkadaşına şöyle dersin: "Bu gün ne oldu, biliyor musun?" Bu ifadenle sen onu, sözünü dinlemeye teşvik etmek istersin. Bu da öyledir. Yani, ey Muhammed! İbadet ve itaatle meşgul olduğu bir zamanda, Davut'un yanına mescide tırmanan hasımlar grubunun haberi sana geldi mi?

22. إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُودَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ Onlar duvarın üstünden yanına girdiklerinde, Davut onlardan korkup titredi. Tefsirciler şöyle der: Onlar, Davut (a.s.)'un ibadete tahsis ettiği bir zamanda, izinsiz ve kapıdane başka bir yerden girdikleri için onlardan korktu. قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ Dediler ki: Bizden korkma. Biz, birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki hasım grubuz. فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ Aramızda adaletle hükmet, hükümde haksızlık etme. وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ Bize, apaçık doğru yolu göster.

23. إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ Bu âyet, iki hasım kıssasının başlangıcıdır.[24] Onlardan biri dedi ki: Bu arkadaşımın 99 koyunu, benim ise 1

21 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/200.

22 Bu Zemahşerî'nin görüşüdür. İbn Atıyye de bunu tercih etmiş ve وانه لقول فصل (Târık sûresi, 86/13) âyetini delil getirmiştir. Taberî, bundan maksat sözde, hüküm vermede, karşılıklı konuşma ve hitapta hakkı batıldan ayırma olduğu görüşünü tercih etmiştir.

23 Kurtubî, 15/162.

24 Bazı tefsirciler tefsirlerinde, araştırma ve inceleme yapmadan, Ehl-i Kitaptan gelen bilgilere dayanarak, senedi sahih ve itimadı câiz olmayan bazı boş sözleri nakletmek sûretiyle büyük bir hataya düşmüşlerdir. Çünkü bu sözler, peygamberlerin günahsızlığı hususunda İslâm inançlarına aykırı düşen İsrailî kıssalardandır. Bu hileli batıl şeylerden biri de, Hz. Davut'un, ordusunun

koyunum var. Tefsirciler şöyle der: Bazen "na'ce" kelimesi kadından kinaye olarak kullanılabilir. "Bu takdirde, maksat şu olur: Onun 99 karısı, benim ise bir karım var. فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا Böyleyken "Onu da benim mülküme ve kefâletim altına ver" dedi. وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ Tartışmada bana baskın çıktı, sert ve katı söz söyledi.

24. قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ Davut ona dedi ki: Vallâhi, koyununu senden alıp, onunla kendi koyunlarını yüze tamamlamak istediği için sana zulmetmiştir. وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ Şüphesiz ortaklardan çoğu birbirinin hakkına tecavüz eder. إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ Ancak, iyi iş yapan mü'minler hariç. Onlar haksızlık yapmazlar. Bunlar azdır. وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ Davut (a.s.) bu olayla ve hükümle kendisini imtihan ettiğimizi kesinlikle anladı. فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ Bunun üzerine Allah'tan bağışlanmasını istedi ve secdeye kapandı. Kendisinden meydana gelen kusurdan dolayı pişman olup tevbe ederek Allah'a döndü. Ebû Hayyân şöyle der: Bu kıssa hakkında, müfessirler peygamberlerin makamlarına uygun olmayan şeyler anlatmışlardır. Biz onları anlatmadık. Âyetin zahirinin gösterdiğine göre, mescidin duvarına tırmananlar insanlardı. Onlar onun yanına kapıdan başka bir yerden ve mahkeme oturumu zamanının dışında girmişlerdi. Davut (a.s.) onların, kendisini öldüreceklerini zannettiği için korktu. Çünkü o, mescitte Rabbına ibadet etmek için tek başına bulunuyordu. Onların mahkeme için geldiklerini anlayınca ve Yüce Allah'ın anlattığı gibi, mahkemeleşmek için geldikleri ortaya çıkınca, bu zanından dolayı bağışlanmasını istedi ve Allah için secdeye kapandı. Biz şunu kesin olarak biliyoruz

---

komutanının eşine âşık olması hakkındaki rivayettir. Bu rivayetin özeti şudur: Davut (a.s.) evinin damında yürüyordu. Hamam yapan bir kadına baktı. Kadın hoşuna gitti ve ona aşık oldu. Bu kadın, Davut (a.s.)'un komutanlarından Evriyâ adlı birisinin eşiydi. Kadınla evlenmek için ondan kurtulmak istedi. Bu sebeple onu bir savaşa gönderdi. Sancağı ona verdi ve önde savaşmasını emretti. Adam savaşı kazandı. Davut (a.s.) ondan kurtulmak için, defalarca onu savaşa gönderdi. Neticede adam öldürüldü ve Davut (a.s.) onun karısıyle evlendi... Bu yalan ve iftira kıssası böyle devam eder. İbn Kesîr şöyle der: Tefsircilerden birçoğu burada, ekserisi İsrailiyyât olan kıssa ve haberler nakletmiştir. Bazıları kesinlikle yalandır. Biz, kıssayı sadece Kur'ân'dan okumakla yetinerek, bile bile kitabımıza almadık. Allah dilediğini doğru yola iletir. Beyzâvî de şöyle der: Davut (a.s.)'un Evriyâ'yı defalarca savaşa gönderdiğine ve ona ordunun önünde savaşmasını emrettiğine, neticede Evriyâ'nın öldürüldükten sonra karısıyle evlendiğine dair söylenen sözler, yalan ve iftiradır. Bunun içindir ki, Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: Kim, Davut (a.s.) kıssasını, kıssacıların rivayet ettiği gibi anlatırsa, ona 160 sopa vururum. Bu, peygamberlere iftiranın cezasıdır. Bu konuda doğru olan, araştırmacı tefsir âlimlerinin söyledikleridir.

Kıssanın açıklaması şöyledir: Davut (a.s.) zamanının bir kısmını devlet yönetimine ve insanlar arasında hüküm vermeye, diğer bir bölümünü de, uzlet, ibadet ve mescitte Allah'ı tesbih için Zebûr okumaya ayırırdı. İbadet ve uzlet için mescide girdiğinde, kendisi insanlar içine çıkıncaya kadar yanına hiç kimse girmezdi. Bir gün ansızın, ibadet ettiği mescidin duvarlarına tırmanan iki şahıs gördü. Onlardan korktu ve yakalamayı düşündü. Fakat onlar hemen, kendilerinin, bir hususta aralarında ihtilaf çıkmış iki hasım olduklarını bildirerek onu sakinleştirdiler. Onlardan biri, Kur'ân'ın âyet-i kerîmelerde anlattığı gibi davasını anlatmaya başladı. Olay, hasımlardan birinin anlattığı gibi yorum götürmeyecek şekilde, infiâl uyandıracak büyük bir zulüm içeriyordu. Dolayısıyle Davut (a.s.), bu korkunç zulmü işitir işitmez hemen hüküm verdi. Diğer hasma söz hakkı vermedi, onun ifadesini almadı, delilini dinlemedi. "Andolsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle haksızlıkta bulunmuştur..." diyerek hükmünü verdi. Bunun üzerine Yüce Allah onu azarladı ve hâkimin, diğer hasmı da dinlemek ve iyice kanaat getirdikten sonra hükmünü vermek zaruretinde olduğuna dikkatini çekti. Bazılarının, İsrailî rivayetlere dayanarak, söyledikleri yukarda anlattığımız ve sakındırdığımız kıssalara gelince, onlar, müslümanların avamı ve fâsık câhiller için dahi doğru olmaz. Peki peygamberler, özellikle büyük peygamberler hakkında ne dersin?! Akl-ı selim ve sağlam bir dine sahip olan kimse bunu düşünsün".

ki, peygamberler hatâdan ma'sûmdur. Zira, onlar hakkında bu hatalardan herhangi bir şeye cevâz verirsek şeriatlar elbette batıl olur ve onların anlattığı hiçbir şeye güvenemeyiz. Allah'ın, kitabında anlattığı. Onun iradesine göre devam eder. Kıssacıların anlattığı, içinde peygamberlik makamını küçük düşüren olaylar bulunan kıssayı attık.[25]

25. فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ Ona müsâmaha ettik ve o iki adam hakkındaki sû-i zannını bağışladık. İbn Kesîr şöyle der: Ondan sâdır olan ve "iyilerin güzel amelleri, Allah'a yakın olanların günahlarıdır" denilecek nitelikteki şeylerini bağışladık. وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى Kuşkusuz bu bağışlamadan sonra, katımızda onun değeri ve yakınlığı ve وَحُسْنَ مَآبٍ ahirette varacağı güzel bir yeri vardır.

26. يَادَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الأَرْضِ Ey Davut! Biz seni, işlerini idare etmek ve ihtiyaçlarını temin etmek için insanların başına halîfe kıldık. فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ O halde, aralarında adâletle ve Allah'ın sana indirdiği şerîatle hükmet. وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى Hükümlerde ve diğer konularda nefsinin arzusuna uyma. فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Sonra bu arzuya uymak seni Allah'ın doğru dininden ve dosdoğru şeriatından saptırır. إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ Şüphesiz Allah'ın dininden ve şeriatından sapanlar için, kıyamet günü çetin bir azap vardır. بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ Bu azap, onların Allah yoluna girmeyi unutup terketmeleri ve hesap gününe inanmamaları yüzündendir. Çünkü onlar inansalardı, kıyamet günü için azık hazırlarlardı. Ebû Hayyân şöyle der: Allah'ın Davut (a.s.)'u yeryüzünde halîfe kılması, onun makamının yüceliğini ve Allah'ın onu bu makama seçtiğini gösterir ve peygamberlik makamına yakışmayan şeyi ona nisbet eden kimsenin kalbinden bu düşünceleri atar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler bir çok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "كم اهلكنا من قبلهم من قرن Onlardan önce nice zamanı yok ettik" âyetinde Mecâz-ı mürsel vardır. Zira karn, yüz yıl demektir. Helâk, o zaman içerisinde yaşayanlar içindir. Dolayısıyla burada mecâz vardır.

2. "وقال الكافرون Kâfirler dediler" cümlesinde zamirin yerine isim kullanılmıştır. İnkâr suçunu kâfirler üzerine tescil etmek için وقالوا yerine وقال الكافرون denilmiştir.

25 el-Bahr, 7/393 (özet olarak). Allah'a itaat edeceğimiz ve müslümanın, peygamberler ve rasuller hakkında inanması gereken en açık gerçek budur. Bkz. "en-Nübüvve ve'l-enbiyâ" adlı kitabımız. Orada bu kıssa genişçe açıklanmıştır. Ayrıca bkz. Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 26/189. Orada Râzî, bu iftirayı on bakımdan reddetmiştir. Konuyu çok güzel olarak anlatmıştır.

3. كذاب ، العزيز ، الوهاب ve اواب kelimeleri, mübâlağa sîgalarıdır.

4. "جند ما هنالك Onlar orada az bir ordudur" ifadesindeki جند kelimesinin tenvini azımsama ve küçümseme ifade eder. مـا Kelimesinin ilâvesi ise, bu azımsamayı pekiştirmek içindir.

5. "إن هذا لشئ عجاب Doğrusu bu son derece tuhaf bir şeydir" şeklindeki haber cümlesi daha fazla hayret ve yadırgama ifade etmesi için إن ve ل ile pekiştirilmiştir.

6. "وفرعون ذو الأوتاد Kazıklı Firavun" terkibi, belîğ bir istiâredir. Yüce Allah mülkü, sabit kalması, iyice yerleşmesi ve rüzgarın sökmemesi için ipleri kazıklara bağlanan büyük bir çadıra benzetti. Bunda istiâre-i mekniyye vardır. "Kazıklar" zikretmek ise, hayalde canlandırmayı ifade eder.

7. "يسبحن بالعشى والاشراق Akşam-sabah tesbih ederler" cümlesinde, العشى ile الاشراق arasında tıbâk vardır. Çünkü bu kelimelerden maksat "Sabah akşam"dır.

8. "وهل أتاك نبأ الخصم Davacıların haberi sana ulaştı mı?" cümlesinde teşvik üslubu vardır.

9. "ولا تتبع الهوى فيضلك عن سبيل الله ان الذين يضلون عن سبيل الله Hevâ ve hevese uyma. Sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah yolundan sapanlar.." âyetinde itnâb üslubu vardır.

10. Âyet sonlarına riâyet için, fâsıla harfleri birbirine uygun gelmiştir: الأسباب ، عجاب ve الاحزاب gibi. Bunlar kelâmın güzelliğini ve parlaklığını arttıran şeylerdendir.

BİR NÜKTE

İbn Kesîr'in rivâyetine göre Ebû Zür'a, Velîd b. Abdülmelik'in huzuruna girdi. Velîd ona dedi ki: "Halîfe hesaba çekilecek mi?" bunu bana bildir. Çünkü sen Kur'ân'ı okumuş ve fakîh olmuşsun. Ebû Zür'a dedi ki: Ey Mü'minlerin emîri! Söyleyeyim mi? O da: Söyle, sen Allah'ın emânındasın. Ebû Zür'a şöyle dedi: Ey mü'minlerin emîri! Allah katında sen mi daha değerlisin, yoksa Davut (a.s.) mu? Şüphesiz Allah ona hem peygamberlik, hem de halîfelik verdi. Sonra onu Kitabında şöyle tehdit etti: "Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. O halde insanlar arasında adâletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma. Sonra bu seni Allah yolundan saptırır..." Bu âyet etkili bir öğüttür.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ
كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ
﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو
الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ ۚ نِعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾
إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ
حُبَّ الْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّي ۖ حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ ۖ
فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ
وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي
مُلْكًا لَّا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّن بَعْدِي ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ
تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ
﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ
أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ۖ
﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ
بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾
وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ
﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ
نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى
الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ

وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هَٰذَا ذِكْرٌ ۗ وَإِنَّ
لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾
مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِندَهُمْ
قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾
إِنَّ هَٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

27. Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Bu yüzden inkâr edenlere ateşten bir azap vardır.

28. Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya Allah'tan korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?

29. Ey Muhammed! Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.

30. Biz Davut'a Süleyman'ı verdik. Süleyman ne güzel bir kuldu! Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi.

31. Hatırla ki, bir zamanlar Öğleden sonra kendisine, üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken çalımlı ve satkan koşu atları sunulmuştu.

32, 33. Süleyman: "Gerçekte ben mal sevgisini, Rabbimi anmaya tercih ettim" dedi. Nihayet güneş batıp gözden kaybolunca "Onları bana getirin!" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlayıp kesmeye başladı.

34. Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset olarak bırakıverdik, sonra o, yine eski hâline döndü.

35. Süleyman, "Rabbim, beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz sen, dâima bağışta bulunansın" dedi.

36, 37, 38. Bunun üzerine biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.

39. "İşte bu bizim bağışımızdır. İster ver, ister tut; hesapsızdır" dedik.

40. Doğrusu onun, bizim yanımızda yüksek bir makamı ve güzel bir istikbâli vardır.

41. Kulumuz Eyyûb'u da an. O, Rabbine nidâ etmiş ve: "Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve azap verdi" diye seslenmişti.

42. "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su" (dedik).

43. Bizden bir rahmet ve olgun akıl sâhipleri için de bir ibret olmak üzere ona, hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini bağışladık.

44. "Eline bir demet sap al da onunla vur, yeminini bozma" (dedik). Gerçekten biz Eyyûb'u sabırlı bulmuştuk. O, ne iyi kuldu, dâima Allah'a yönelirdi.

45. Kuvvetli ve basîretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an.

46. Biz onları ahiret yurdunu düşünme husûsiyyetiyle ihlâslı kimseler kıldık.

47. Doğrusu onlar bizim yanımızda seçkin ve iyi kimselerdendi.

48. İsmail'i, Elyesa'ı, Zülkifl'i de an. Hepsi de iyilerdendi.

49. İşte bu, bir hatırlatmadır. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.

50. Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn Cennetleri vardır.

51. Onlar koltuklara yaslanıp kurularak orada bir çok meyve ve içecekler isterler.

52. Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, yaşıt güzeller vardır.

53. İşte, hesap günü için size vaadolunan şeyler bunlardır.

54. Şüphesiz bu, bizim rızkımızdır. Ona bitmek ve tükenmek yoktur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde müşriklerin Kur'ân'ı, peygamberliği, haşir ve neşri inkârını anlatmıştı. Daha sonra da Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için Davut (a.s.)'un kıssasını anlatmıştı. Burada da öldükten sonra dirilme ve haşre dâir bazı delilleri açıkladı. Sonra Kur'ân'ın inişindeki hikmeti anlatıp ardından, Kur'ân kıssalarını anlatmadaki yüce hedefi tamamlamak için Davut oğlu Süleyman (a.s.) kıssasını zikretti.

KELİMELERİN İZAHI

الألباب : Elbâb, akıllar demektir. Tekili لبّ dür. Bir şeyin lübbü, onun özü ve hülâsası demektir. Bundan dolayı akla "lübb" adı verilmiştir.

الصافنات: Sâfinât, üç ayağı üzerine tam, dördüncü ayağının da tırnağı üzerine duran atlar demektir. صافن kelimesinin çoğuludur. Ferrâ şöyle der: Arap dilinde Sâfin, ayakta duran at ve diğer hayvanlardır. Şâir şöyle der:

تركنا الخيل عاكفة عليه مقلدة أعنتها صفونا

Atları onun üzerinde, dizginleri vurulmuş olarak ayakta durur halde bıraktık.[26]

الجياد : Ciyâd, hızlı koşu atları. Müberrid şöyle der: el-Ciyâd, جواد kelimesinin çoğuludur. Cevâd ise, iyi koşan demektir. Nitekim, insanların çok ve çabuk harcayanına da "cevâd" denir.[27]

توارت : Gizlendi.

رخاء : Ruhâ', yumuşak veya kişinin istediği tarafa boyun eğip giden.

الأصفاد : Asfâd, demir zincir ve halkalar. Müfredi صفد dir. Hadiste, "صُفدت الشياطين Şeytanlar demirlendi"[28] yani zincirlerle bağlandı buyrulmuştur. Şâir şöyle der:

فآبوا بالنهاب وبالسبايا وأبنا بالملوك مصفدينا

Onlar ganimetler ve esirlerle döndüler. Biz ise zincire vurulmuş meliklerle döndük.

ضغثا : Dığs, yaş-kuru karışık, ot veya başka şeylerin demeti. Asıl itibariyle bu, "karışık şey" demektir. Bu manada karışık rüyalar için أضغاث أحلام[29] denilmiştir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

27. وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلا İçinde bulunan harikulade mahlukatla birlikte bu eşsiz kâinatı boş ve abes olarak yaratmadık. ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا Bu anlatılanların hikmetsiz yaratıldığını düşünmek, öldükten sora dirilmeye ve haşre inanmayan günaha, batmış kâfirlere hastır. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ النَّارِ Cehennem azabını çekecekleri için kâfirlere yazıklar olşun, Bundan sonra Yüce Allah, bu sû-i zandan dolayı onları kınamak üzere şöyle buyurdu:

28. أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الأَرْضِ Yoksa iyi iş yapan mü'minleri,

26 Kurtubî, 15/193.
27 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 26/204.
28 Müslim, Sıyâm 1; Tirmizî, Savın 1.
29 Yusuf sûresi, 12/44.

yeryüzünde fesat çıkaran kâfirler gibi mi tutacağız? أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ Ya da seçkin iyi kimseleri, günaha batmış kötü kimseler gibi mi tutacağız? Maksat şudur: Yüce Allah'ın hikmetinde, güzel iş yapanla kötü iş yapan, iyi ile kötü eşit olmaz. Bu âyette haşre ve hesabın varlığına delil vardır. Aynı zamanda bu âyette vaat ve tehdit vardır. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, mü'minlerle kâfirleri eşit tutmasının, adalet ve hikmetinden olmadığını açıkladı. Durum böyle olunca, itaat edene sevabın, günah işleyene de cezanın verileceği bir hesabın olması gerekir. Akl-ı selîmler, hesab ve ahiret hayatının gerekli olduğunu gösterir. Çünkü biz azgın zalimi görüyoruz ki, malı, çocuğu ve nimeti artıyor ve ceza görmeden ölüp gidiyor. Ve yine görüyoruz ki, mazlûm itaatkâr kimse hüzün ve kederiyle ölüyor. Her şeyi bilen ve hikmet sahibi Allah'ın hikmetinde, mazlûmun hakkının zalimden alınması gerekir. Bu, bu dünyada alınmayınca, bu hesap ve eşitliğin gerçekleşmesi için başka bir yurdun varlığı zarûrî hâle gelir ki bu da ahiret yurdudur.[30] Bundan sonra Yüce Allah, Kur'ân'ın inmesindeki gayeyi açıkladı ki bu gaye de "amel etmek" ve "düşünmektir".

29. كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ Ey Muhammed! Sana indirdiğimiz bu kitap büyük ve yüce bir kitaptır. Hayırları, dinî ve dünyevî yararları çoktur. لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ Onu indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve onda bulunan ilginç sırları ve yüce hikmetleri tefekkür etsinler. وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ Ve bu Kur'ân'la akl-ı selîm sahipleri öğüt alsınlar: Hasan el-Basrî şöyle der: Allah'a andolsun ki onu düşünmek, harflerini ezberlemek, hükümlerini çiğnemekle olmaz. Hattâ insanlardan biri şöyle der: Vallâhi, Kur'ân'ı okudum. Ondan okumadık hiçbir harf bırakmadım. Halbuki, vallâhi onun hiçbirini okumamıştır. Ne ahlâkında, ne amelinde, Kur'ân'ın hiçbir izi üzerinde görünmemektedir.[31] Ey Allahım! Bizi, Kur'ân'ı okuyan, onu düşünen ve içindekilerle amel edenlerden eyle.

30. وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ Burada, Davut oğlu Süleyman (a.s.)'ın kıssasının anlatımı başlamaktadır. Yani, kulumuz Davut'a Süleyman adlı, sâlih bir çocuk lütfettik ve ona peygamberlik verdik. Tefsirciler şöyle der: Burada, hibe'den maksat, peygamberlik verilmesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Süleyman Davut'a vâris oldu".[32] Yani peygamberlikte vâris oldu. Yoksa onun, Süleyman'dan başka birçok oğlu vardı: نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ Süleyman ne güzel kuldu. O tevbe ile Allah'a çokça yönelirdi.

31. إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ Hatırla ki, bir gün ikindiden sonra, üç ayağının üzerine tam basan, diğer tek ayağının da tırnağı üzerine duran, hızlı koşan atlar Süleyman'a gösterildi. Râzî şöyle der: O atlar iki sıfatla nitelendi. Birincisi, atın üstünlüğünü gösteren ayakta duruş sıfatı. İkincisi de iyi koşma sıfatıdır. Maksat, atların, duruş halinde de hareket halinde de üstünlüğünü ve mükemmeliyetlerini

30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/202.
31 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/202.
32 Neml sûresi, 27/16.

bildirmektir. Durduklarında, yerlerinde sükûnetle dururlar. Koştuklarında ise hızlı koşarlar.[33]

32. فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي dedi ki: Ben at sevgisini tercih ettim de, o beni Allah'ın zikrinden alıkoydu. Tefsirciler şöyle der: Babasının ona bırakmış olduğu binlerce at ona gösterildi. Bu atlar, ikindiden sonra onun önünde koşturuldu. Süleyman (a.s.) onların güzelliği, koşuşu ve sevgisiyle meşgul olup kendisine mahsus olan bir zikri, güneş batıncaya kadar yapamadı. حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ Nihayet güneş batıp gözlerden kayboldu.

33. رُدُّوهَا عَلَيَّ Süleyman (a.s.) "O atları bana geri getirin" dedi فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ Allah'a yakınlık kazanmak için onları boğazlamaya ve ayaklarını kesmeye başladı ki, fakirlere yemek olsun. Çünkü onlar, kendisini Allah'ı zikirden alıkoymuştu. Hasan el-Basrî şöyle der: Atlar ona geri getirildiğinde şöyle dedi: Hayır, vallâhi, beni rabbime itaattan alıkoymayın. Sonra, atların kesilmesini emretti ve atlar kesildi. Süddî de böyle demiştir.[34] "Atlar onu ikindi namazını kılmaktan alıkoydu. Nihayet güneş battı" diyen kimsenin görüşü zayıftır: Çünkü herhangi bir peygamberin, dünya ile meşgul olduğu için ikindi namazını terketmesi düşünülemez. Bu hususta söylenen "عن ذكر ربي Rabbimin zikrinden" nassı açıktır.

34. وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset olarak bırakıverdik. Sonra o hatasından döndü. Bu, Süleyman (a.s.)'ın mübtela olduğu başka bir imtihana işarettir. O imtihan edilmiş, sonra tevbe edip bu zelle ve hatadan dönmüştür. Belki de bu imtihan, Ebû Hüreyre'den sahih hadisle rivayet edilen şeydir. O Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini rivayet eder: Süleyman (a.s.) şöyle dedi: Bu gece mutlaka yetmiş kadını ziyaret edeceğim. Onlardan her biri, Allah yolunda cihat edecek bir kahraman doğuracaktır. "İnşaallah" demedi. Kadınları dolaştı, ancak bir tanesi hamile kaldı. O da yarım erkek doğurdu. Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Süleyman (a.s.) "İnşaallah" deseydi, (Çocuklar doğup) hepsi Allah yolunda kahramanca cihat ederlerdi.[35] İbn Kesîr şöyle der: Bazı tefsirciler Seleften bir gruptan birçok rivayette bulunmuşlardır. Bunların ekserisi veya hepsi İsrailiyâttan alınmıştır. Bu rivayetlerin çoğunda aşırı derecede gariplik vardır.[36] Râzî şu görüşü tercih eder:

---

33 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 26/204.

34 İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Süleyman (a.s.) atları çok sevdiği ve onlara değer verdiği için atların yelelerini ve bacaklarını sıvazlamaya başladı. Bu, Taberî'nin tercihidir. En açık olan Hasan el-Basrî ve Süddî'nin görüşüdür ki, o da şudur: Süleyman (a.s.) kılıçla atların boynunu vurdu ve onları kesti. Zira atlar onu itaattan alıkoymuşlardı. Bundan dolayı Yüce Allah ona, atların yerine onlardan daha iyi olan rüzgarı verdi. O, atlardan daha hızlıdır.

35 Buhârî, Cihâd, 23; Müslim, Eymân, 25. Fakat Buhârî bu hadîsin, âyetin tefsiri olduğunu söylememiştir. Âyetin tefsiri olma ihtimali de vardır. Başka de ihtimal de vardır.

36 İbn Kesîr, Süleyman (a.s.)'ın fitnesi etrafındaki uydurma İsrailî hikâyelere ve zayıf rivayetlere düşkün olan bazı kimselerin anlattıklarına işaret etti. Bu fitneye Kur'ân-ı Kerîm "ولقد فتنا سليمان Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik" âyetiyle kısaca işaret etmiştir. Bu hikâyelerin en gariplerinden biri de İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiği şu olaydır: Bir gün Süleyman (a.s.) helaya girmek ister. Yüzüğünü eşi Cerâde'ye verir. Cerâde, onun ençok sevdiği eşidir. O sırada Şeytan Süleyman (a.s.) sûretinde ona gelir ve: "Yüzüğümü ver" der. Cerâde onu Süleyman (a.s.) zannederek mührü ona verir. Şeytan onu takınca insanlar, cinler ve şeytanlar herşey ona itaat eder. Bu rivayetlerin hepsi hurafe ve batıl şeylerdir. İbn Kesîr, Râzî, Beyzâvî Nesefî ve diğer araştırmacılar bunu reddeder.

Âyet-i kerîmede anlatılan fitneden maksat, Süleyman (a.s.)'ın bedeninde gerçekleşmiş olan fitnedir. Şöyle ki: O, ağır bir hastalığa tutuldu. Dolayısıyle zayıf düştü. Hatta, hastalığın ağırlığı dolayısıyle, sanki bir koltuğa bırakılmış bir ceset haline geldi. Fahreddin Râzî şöyle devam eder: Araplar, zayıf kimse hakkında, انه لحم على وضم وجسم بلا روح O, kütük üzerinde bir et, ruhsuz bir cisimdir" derler. Bundan sonra Süleyman (a.s.) eski sağlıklı haline döndü.[37]

35. قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لا يَنْبَغِي لأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي Süleyman dedi ki: Ey Rabbim! Benden meydana gelen hataları bağışla ve peygamberliğime delil olması için, bana başka kimseye nasip olmayacak geniş bir mülk ver. إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ Senin lütfun geniş, ihsanın boldur.

36. "فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ Biz de duasını kabul ederek rüzgârı onun emrine veridik. تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ Rüzgâr onun emriyle yumuşak ve güzel bir şekilde, istediği ve dilediği yere gider.

37. وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ Şeytanları da aynı şekilde onun emrine verdik. Onlar da, onun emriyle çalışırlar. Bir kısmı hayret verici büyük binaların yapımında ona hizmet ederler, bir kısmı da, inci ve mercan çıkarmak için denizlerde dalgıçlık ederlerdi.

38. وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الأَصْفَادِ Şeytanlardan âsî olan bir kısmı da zincirlere vurulmuş, Hz. Süleyman'a itaat etmedikleri ve inkâr ettikleri için bukağı ve zincirlerle bağlanmışlardır.

39. هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Süleyman'a dedik ki: İşte bu sana bolca ihsanımızdır. Dilediğine ver, dilediğine verme. Bu hususta sana hesap yok. Çünkü sen, Allah'ın sana lütfettiği güç ve nimet hususunda, serbestçe tasarruf yetkisine sahipsin.

40. وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ Katımızda, dünyada yüksek bir makamı, ahirette de varacağı güzel bir yeri vardır.

41. وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ Bu bölüm, bu sûredeki üçüncü kıssadır. "Kulumuz" şeklindeki isim tamamlaması, Eyyûb'u (a.s.) şereflendirmek içindir. Yani, ey Muhammed! Sâlih kulumuz Eyyûb'u hatırla. O, çeşitli belâlara uğramış ve sabretmişti. إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ Hani o, Rabbine yalvararak: "Rabbim, doğrusu şeytan bana yorgunluk ve meşakkat, bedenime de şiddetli bir elem verdi" diyerek seslendi. Tefsirciler şöyle der: Her ne kadar, hayır ve şerr, her şey Allah'tan ise de, Eyyûb (a.s.) Allah'a karşı olan edebinden dolayı bu belayı şeytana nisbet etti. Eyyûb'un (a.s.) bedenine, aile efradına ve malına musibet geldi. Bu musibet içerisinde 18 sene kaldı. Onun bu kıssası daha önce anlatıldı.[38]

---

37 Bkz. et-Tefsîru'l-kebîr, 26/208. Râzî burada konuyu çok güzel ifade etmiştir. Ayrıca bkz. "en-Nübûvve ve'l-enbiyâ" adlı kitabımız.

38 Bkz. Bu tefsir, Enbiyâ sûresi, 83, 84. âyetlerinin tefsi...

42. ارْكُضْ بِرِجْلِكَ Ona "ayağını yere vur" dedik. O da vurdu. Oradan hemen, onun için berrak bir su fışkırdı. هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ Ona dedik ki: Bu, yıkanacağın bir su ve içeceğin bir içecektir. Bunun üzerine Eyyûb (a.s.) o sudan yıkandı, hemen vücudunun dışındaki hastalıklar gitti. İçince de, bedeninin içindeki bütün hastalıklar iyileşti. Ebû Hayyân şöyle der: هذا مغتسل kendisiyle yıkanılan şey, شراب dan maksat da kendisinden içilen şeydir. Yıkanmanla dışın iyileşir, içmenle de için iyileşir. Tefsircilerin çoğunluğunun görüşüne göre, Eyyûb (a.s.) için iki pınar fışkırdı. Birinden içti, diğerinden yıkandı. Böylece iyileşti.[39]

43. وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ Allah, onun ölen çocuklarını diriltti ve ona bir o kadar daha verdi. Râzî şöyle der: "En yakın mana şudur: Yüce Allah ona sağlığını ve malını verdi ve onu güçlendirdi. Nesli çoğaldı, aile efradı öncekinin iki misli, hattâ kat kat fazla oldu. Hasan el-Basrî'den gelen bir rivâyete göre, onlar yok olduktan sonra Yüce Allah onları yeniden diriltti.[40] Ebû Hayyân da şöyle der: Âlimlerin çoğunluğuna göre Yüce Allah onun aile efradından ölenleri diriltti. Hastalara şifa verdi. Dağılmış olanları da onun yanına topladı.[41] رَحْمَةً مِنَّا Sabrı ve samimiyeti dolayısıyla bunu ona bizden bir rahmet olarak verdik. وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ Ve bu, akıl sahipleri için de bir ibrettir. İbn Kesîr şöyle der: Sabrın sonunun selâmet olduğunu bilsinler diye akıl sahipleri için bir ibrettir.[42]

44. وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ Eline ince dallardan bir demet al ve yeminini yerine getirmek için eşine onunla vur. Yeminini bozma. Tefsirciler şöyle der: Eyyûb (a.s.), haslatığından kurtulunca karısına yüz kamçı vuracağına yemin etmişti. Çünkü karısı, hastalık halindeyken ona hizmet ediyordu. Hastalık ağırlaşıp uzun süre devam edince şeytan ona, "daha ne zamana kadar sabredeceksin?" diye vesvese verdi. Bunun üzerine karısı canı sıkkın bir şekilde Eyyûb (a.s.)'a gelip ona: "Bu musibet ne zamana kadar devam edecek?" dedi. Eyyûb (a.s.) bu söze kızdı ve Allah kendisine şifa verdiği takdirde ona yüz kamçı vuracağına yemin etti. Yüce Allah, içinde yüz tane ince dal bulunan bir demet alıp onunla eşine bir defa vurmasını, böylece yeminini yerine getirmesini emretti. Allah, bunu, hem kendisine hem de ona hizmet etmiş ve bu musibete sabretmiş olan eşine Allah'tan bir rahmet olsun diye yaptı. Bu, Allah'ın emrine uyup ona itaat eden kimseler için verilen ferahlık ve sıkıntıdan çıkış yoludur. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu: إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ Şüphesiz biz onu imtihan ettik ve sıkıntılara karşı sabırlı bulduk. Eyyûb, ne, güzel kuldur. Gerçekten o, tevbe, itaat ve ibadetle Allah'a çokça yönelenlerdendir.

45. وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ Ey Muhammed! Kullarımız

39 el-Bahr, 7/401.
40 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/215.
41 el-Bahr, 7/401.
42 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/205.

şu seçkin peygamberleri, İbrahim'i, İshak'ı, Yakub'u hatırla ve onlara uy. Onlar, hem ibadette kuvvetli, hem de dinde basiret sahibi idiler. Taberî şöyle der: Onlar, Allah'a ibadet hususunda kuvvet sahibi, akıllı ve basiretli idiler.[43]

46. إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ Onlara, özel olarak yüce bir haslet de verdik. Bu haslet, onların dünyaya iltifat etmemeleri ve ahiret yurdunu hatırlamalarıdır. Mücâhid şöyle der: Onları, ahiret için çalışır kıldık. Onların, bundan başka bir dertleri yoktur.[44]

47. وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الاخيارِ Onlar bizim katımızda seçilmiş ve diğer insanlara tercih edilmişlerdir. Çünkü onlar seçkin ve iyi kimselerdir.

48. وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الأَخْيَارِ Ey Muhammed! Şu peygamberleri, İsmail, Elyesa, Zülkifl'i de hatırla. Onların hepsi de Allah'ın seçkin kullarındandı. Allah yolunda sabırda ve eziyetlere katlanma hususunda onlara uy.

49. هَذَا ذِكْرٌ Ey Muhammed! O değerli peygamberlerin hayatlarıyla ilgili, olarak sana anlattıklarımız, onlar için dünyada güzel bir anılma ve ebedi olarak anılacakları bir şereftir. وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ Allah'ın emrine uyan ve peygamberlerine itaat eden herkes için, dönüp varacağı güzel bir makam vardır. Yüce Allah o makamı daha sonra, şu sözüyle açıkladı:

50. جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الأَبْوَابُ O makam, ebedîlik ve nimet yurdundaki yerleşim Cennetleridir. Gelmelerini beklemek üzere, bu Cennetlerin kapıları onlar için açılmıştır. Râzî şöyle der: Cennette görevli melekler, müminleri gördüklerinde, Cennetlerin kapılarını açarlar ve onlara selâm verirler. Mü'minler, bu şekilde, etrafları meleklerle dolu olduğu halde, en izzetli bir hal ve en güzel bir şekilde Cennete girerler.[45]

51. مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ Cennette yumuşak koltuklar üzerinde otururlar. كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ Onlar koltuklara yaslanarak, dünyada kralların yaptığı gibi, türlü türlü meyveler ve çeşit çeşit içkiler isterler. İbn Kesîr şöyle der: Yani ne isterlerse bulurlar. Hangi türünden isterlerse, hizmetçiler onu getirirler.[46] Sâvî şöyle der: Sadece meyve istediklerinin belirtilmesi, onların yemelerinin gıda almak için değil de, sırf zevk ve sefâ için olduğunu bildirmek içindir. Çünkü Cennette açlık yoktur.[47]

52. وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ Onların yanında, eşlerinden başkasına bakmayan iri gözlü, aynı yaşta hûrîler vardır.

53. هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ İşte bu, dünyada size vaadedilmiş olan mükâfatınızdır.

54. إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ Bu nimet, bizim Cennet ehline bir ihsanımızdır Bu asla

43 Taberî, 23/109.
44 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/206.
45 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/221.
46 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/207.
47 Sâvî Hâşiyesi, 3/361.

kesilmez, son bulmaz ve tükenmez. Seyyid Kutub şöyle der: Bu sahne, bütününde ve parçalarında, şekil ve alâmetlerinde tam manasıyle birbirine tekâbül eden iki manzaranın anlatılmasıyle başlar. Birincisi, takvâ sahiplerinin manzarasıdır. Bunların, dönüp varacakları güzel makamları vardır. İkincisi ise, dönüp varacakları kötü bir makamı olan azgınların manzarasıdır. Birinciler için, kapıları açılmış Adn Cennetleri, koltuklara yaslanma keyfi, yiyilecek içilecek şeylerden ve genç hurilerden faydalanma nimeti vardır. Huriler, gençliklerine rağmen, onlardan başka bir kimseye asla bakmaz ve göz dikmezler. Hepsi aynı yaşta genç kızlardır: Bu, dâimî bir nimet ve Allah katından verilmiş, bitmeyen bir rızıktır.[48]

48 Fi Zılâli'l-Kur'ân,

هٰذَا ۗ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ
مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ
حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَآخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ
مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُوا۟ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا۟ بَلْ أَنتُمْ ۖ
لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ۚ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾
قَالُوا۟ رَبَّنَا مَن قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾
وَقَالُوا۟ مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ ٱلْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَٰهُمْ سِخْرِيًّا
أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ ٱلنَّارِ ۝
﴿٦٤﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ
﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِىَ مِنْ عِلْمٍۭ بِٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰٓ إِذْ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ
لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾
إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ ٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ
أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَىَّ ۖ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ ٱلْعَالِينَ ﴿٧٥﴾
قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ
فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىٓ إِلَىٰ
يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾
قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ
فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ
﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

55. Bu böyle; ama azgınlara kötü bir gelecek vardır.

56. Onlar Cehenneme girecekler. Orası ne kötü bir kalma yeridir.

57. İşte bu, bunu tatsınlar: Kaynar su ve irin...

58. Buna benzer daha türlü türlü başkaları da vardır.

59. (İnkârcıların ileri gelenlerine): "İşte bu topluluk sizinle beraber kendilerini ateşe atanlardır. Onlar rahat yüzü görmesin! Onlar mutlaka ateşe gireceklerdir" denir.

60. (Toplulukta bulunanlar ise): "Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin, bizi buraya süren sizsiniz, ne kötü bir duraktır!" derler.

61. Yine onlar: "Rabbimiz! Bunu bizim önümüze kim getirdiyse onun ateşteki azabını iki kat arttır!" derler.

62. (Kâfirler) derler ki: "Kendilerini dünyada iken kötülerden saydığımız kimseleri burada niçin görmüyoruz?

63. Onlarla alay etmedik mi? Yoksa gözlerimiz onlardan kaydı mı?"

64. İşte bu, yani Cehennem ehlinin tartışması, kesin bir gerçektir.

65. De ki: "Ben sadece bir uyarıcıyım. Tek ve Kahhâr olan Allah'tan başka bir tanrı yoktur."

66. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir, üstündür, çok bağışlayıcıdır.

67, 68. De ki: "Bu büyük bir haberdir. Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz.

69. En yüce toplulukta tartışmalarına dair benim hiçbir bilgim yoktu.

70. Ben ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için bana vahyolunuyor."

71. Rabbin meleklere demişti ki: "Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım.

72. Onu tamamlayıp, içine de rûhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın!"

73. Bütün melekler toptan secde ettiler.

74. Yalnız İblis secde etmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75. Allah, "Ey İblis İki elimle yarattığıma secde etmekten seni men'eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa kibirlenenlerden mi idin?" dedi.

76. İblis, "Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." dedi.

77, 78. Allah, "Çık oradan, Sen artık kovulmuş birisin. Cezâ gününe kadar lanetim senin üzerindedir!" buyurdu.

79. İblis: "Ey Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver" dedi.

80, 81. Allah: "Haydi, sen bilinen zamanın gününe kadar mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

82, 83. İblis: "Senin mutlak kudretine andolsun ki, onlardan ihlâsa erdirilmiş kullarının dışında hepsini mutlaka azdıracağım" dedi.

84, 85. Allah "İşte bu doğrudur. Ben hakikati söyliyeyim, andolsun, sen ve sana uyanların hepsiyle Cehennemi dolduracağım" buyurdu.

86. De ki: "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum: Ve ben yapmacık davranışta bulunanlardan da değilim."

87. Bu Kur'ân, ancak âlimler için bir öğüttür.

88. Onun verdiği haberin doğruluğunu, bir zaman sonra çok iyi öğreneceksiniz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önce takvâ sahibi bahtiyar kimselerin âkibetlerini anlattıktan sonra, ikinci olarak bedbaht suçluların durumunu anlattı. Sonra da, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğuna dâir bazı deliller getirdi. Sonra da, insanlığı, en büyük düşmanından, onun vesveseleri ve aldatmasından sakındırınak için Adem (a.s.) ile İblis'in kıssasını ve onun Adem'e (a.s.) secde etmeyişini anlatarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

غساق : Gassâk, kâfirlerin etlerinden çıkan irin ve pis kokudur.

زاغت : Meyletti, demektir.

سخريا : Sıhrıyye, alay ve eğlence manasınadır.

مقتحم : Muktehım, kendini tehlikeye atan demektir. اقتحام Sıkıntıya girmek demektir. Kendini tehlikelere atmak manasına gelen اقتحام المخاطر da bundandır.

سويته : Yaratılışını en mükemmel bir şekilde tamamladım.

العالين : Âlîyn, kibirliler demektir. علا في الأرض Kibirlendi, böbürlendi manasına gelir.

رجيم : Racîm, yıldızlar ve ateş parçalarıyla taşlanmış manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

55. هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ Durum budur. Peygamberleri yalanlayan kâfirler için, ahirette varacakları, son derece kötü yerler vardır. Âyette geçen هذا kelimesi. mahzûf bir mübtedanın haberidir. Takdiri الأمر هذا şeklindedir. Bu cümle "أما بعد imdi" manasında kullanılmıştır. Bundan sonra yüce Allah, kâfirlerin varacakları yeri şöyle açıkladı:

56. جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ Onların varacağı yer Cehennemdir. Onun ateşine girecek ve tadacaklar. Cehennem onlar için ne kötü yataktır. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah Cennet ehlini anlatmayı tamamlayınca, konuyu هذا sözüyle bitirdi. Sonra da Cehennem ehlinin niteliğini anlatmaya başladı. الطاغين kelimesiyle "kâfirler" kastedilmiştir.[49]

57. هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ İşte bu, elem verici azabın kendisidir. Onu tatsınlar. O, yakıcı kaynar su ve Cehennem ehlinin irinleridir. Taberî şöyle der: Âyette takdim ve tehir vardır. Aslı هذا حميم وغساق فليذوقوه dur. Yani, işte bu kaynar su ve irindir. Onu tatsınlar. Hamîm, son dereceye kadar kaynatılan şeydir. Gassâk ise, derilerinden akan kan ve irindir.[50]

58. وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ Anlatılan bu azabın benzeri, bir başka azap daha vardır. Dondurucu soğuk, şiddetli yakıcı ateş ve zakkûm yemek gibi azaplar. Bu azaptan her türlüsünü çekerler.

Bundan sonra Yüce Allah, Cehenneme girdiklerinde ileri gelen azgınlara söylenecek sözleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

59. هَذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لا مَرْحَبًا بِهِمْ Cehennem bekçileri onlara şöyle der: Bu topluluk, sizinle birlikte kendini ateşe atan ve sizinle beraber oldukları için Cehenneme giren kalabalık bir topluluktur. Nitekim bunlar kendilerini sizinle birlikte cehalet ve

49 et-Teshîl, 3/187.
50 Taberi, 25/113.

sapıklığa atmışlardı. Onlara ne hoş geldiniz var, ne merhaba var. إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ Siz Cehenneme girdiğiniz gibi onlar da girecek ve Cehennemin tadını tadacaklardır. Râzî şöyle der: İktihâm, sıkıntıya girmek demektir. Bu, Cehennem bekçilerinin, kâfirlerin ileri gelenlerine, onların peşinden gidenler hakkında söyledikleri sözlerdendir. Araplar, bir kimse için dua edecekleri zaman, مرحبا derler. Yani, sen bu ülkelerde rahat etmeye geldin, sıkıntıya gelmedin. Beddua etmek istediklerinde bunun başına لا getirerek لا مرحباً derler.[51]

60. قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَبًا بِكُمْ Tâbi olanlar, kendilerini saptırmış olan azgın liderlere derler ki: Bilakis size ne hoş geldin var, ne de merhaba. Tefsirciler şöyle der: Tâbi olanlar, Cehenneme girdiklerinde, önderleri onları مرحباً بكم diyerek karşılarlar. Yani, size burada ne merhaba denilecek, ne de hayır gösterilecek. Cehennem ehlinin selâmı budur. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Her ümmet girdikçe, yoldaşlarına lanet edecek"[52] O zaman içeri girmekte olanlar da بل انتم لا مرحباً بكم Bilakis size merhaba yoktur burada diyecekler. Bu, şu atasözüne uygundur: "Onların birbirlerini selâmlaması, acı bir vuruştur." İşte Cehennemlikler böyledir: Birbirlerini selâm ve saygı yerine, lanet ve sövmelerle karşılarlar. Bundan sonra, tâbi olanlar, şu sözleriyle bunun sebebini açıklarlar: أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ Bu azabı bize siz getirdiniz. Sapmamıza siz sebep oldunuz. Cehennem ateşi bizim için de, sizin için de varılacak ve kalınacak ne kötü bir yerdir.

61. قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ Bu âyet de, reislere uyanların sözlerindendir. Kendilerine azap edilmesine sebep olan reislerine kat kat azap edilmesi için Allah'a dua ederler. Bu, onların şu sözüne benzer: "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar. Onun için bunlara, ateşten bir kat daha fazla azap ver".[53] ضعفا Bir misli arttırmak demektir.[54] Beyzâvî şöyle der: Tâbi olanlar şunu da söylerler: Rabbimiz! Bunu bizim önümüze kim getirdiyse, onun ateşteki azabını iki kat yap. Bu şöyle olur: Yüce Allah reisin azabını bir misli daha arttırır. Böylece azap iki kat olur.[55]

62. وَقَالُوا مَا لَنَا لا نَرَى رِجَالا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الأَشْرَارِ İnkârcıların ve sapıkların azgın reis ve önderleri şöyle der: Dünyada bizim kötülerden saydığımız kimseleri niçin ateşte görmüyoruz? Onlar bu sözleriyle mü'minleri kastederler. İbn Abbas şöyle der: "Onlar bu sözleriyle, Muhammed (s.a.v.)'in Ashâbını kastederler. Ebû Cehil şöyle der: Bilâl nerede? Süheyb nerde? Ammâr nerde?" Onlar Firdevs Cennetlerindedir. Ebû Cehile hayret! Zavallı adam! Oğlu İkrime, kızı Cüveyriye, annesi ve kardeşi İslâm'ı seçti de o inkâr etti.[56] İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, kâfirlerin Cehennemdeki

51 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/222.
52 A'râf sûresi, 7/38.
53 A'râf sûresi, 7/38.
54 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/188.
55 Beyzâvî, 2/151.
56 Kurtubî, 15/224.

durumlarını haber vermektedir. Onlar, dalâlette olduklarına inandıkları kimseleri yani mü'minleri araştırırlar. Ebû Cehil şöyle der: Bilâl'ı, Ammâr'ı, Süheyb'i, falanı ve filanı niçin göremiyorum? Bu bir misaldir. Yoksa bütün kâfirlerin hâli budur. Çünkü onlar, mü'minlerin ateşe gireceğine inanırlar. Oraya kâfirler girince, mü'minleri ararlar fakat bulamazlar.[57] Sonra şöyle derler:

63. أَاتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الأَبْصَارُ Şöyle diyerek kendilerini kınarlar: Biz dünyada o mü'minleri alaya alıp kendileriyle eğlenmedik mi? Yoksa onlar bizimle beraber ateşteler de, biz onları göremiyor muyuz? Beyzâvî şöyle der: Bu, mü'minlerle alay ettikleri için kendilerini kınamaktır. Sanki şöyle derler: Onlar burada ateşte değiller mi? Yoksa, gözlerimiz onları başka tarafta arıyor da, göremiyor muyuz?[58] Yüce Allah şöyle buyurur:

64. إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ Ey Muhammed! Cehennem ehlinin sözlerinden ve tartışmalarından sana bildirdiğimiz bu sözler mutlaka olması gereken bir gerçektir. Biz sana onlar Cehennemdeyken, oradaki tartışmalarını ve sözlerini haber veriyoruz. Râzî şöyle der: Yüce Allah, onların bu sözlerine tehâsum (tartışma) dedi. Çünkü reislerin, "لا مرحباً بهم Onlar rahat yüzü görmesin" ve tâbilerin, "بل أنتم لا مرحباً بكم Asıl siz rahat yüzü görmeyin" sözleri husûmet (tartışma) türünden sözlerdir.[59]

65. قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ Bu, Rasulullah (s.a.v.)'in görevini açıklamaya ve Allah'ın birliğini, ahireti ve hesabı isbata bir başlangıçtır. Yani, ey Muhammed! O müşriklere de ki: Ben ancak, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Eğer inanmazsanız, sizi O'nun azabıyla uyarıyor ve korkutuyorum. Ben ne bir büyücü, ne bir şâir, ne de bir kâhinim. وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلاَّ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ Sizin için Allah'tan başka ne bir rab vardır, ne de bir mabud. Allah birdir, tekdir yarattıklarından üstündür. Her şeye gücü yeter.

66. رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا O, kâinatta bulunan bütün mahlukatın ve enteresan şeylerin yaratıcısı ve var etme ile yok etme husûsunda onlar üzerinde tasarruf sahibi olandır. الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ İşinde mağlûp edilemeyen bir galiptir. Kullarından dilediğini çokça bağışlayandır. Râzî şöyle der: Yüce Allah, korkutma ve ürkütme bildiren "Kahhâr" sıfatını zikrettikten sonra, ardından teşvik ve ümide işâret eden sıfatlarını anlattı. Rahmet, lütuf ve cömertliğe delâlet eden üç sıfatını yani, er-Rab, el-Ğaffâr ve el-Azîz sıfatlarını açıkladı. Allah'ın "Rab" olması, terbiye yani büyütüp beslemeyi ve lütfu hissettiriyor. "Azîz" olması, her şeye gücü yettiğin'ı ve hiçbir şeyin O'nu âciz bırakamayacağını, "Ğaffâr" olması da teşviki, O'nun lütuf ve sevabının umulacağım hissettiriyor. Yani insan 70 sene inkâr içinde yaşasa, sonra tevbe etse, Yüce Allah rahmetiyle onun bütün günahlarını bağışlar, ismini günahkârlar defterinden siler ve onu iyilerin derecelerine yükseltir.[60]

---

57 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/207.
58 Beyzâvî, 2/151.
59 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/223.
60 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/224.

67, 68. قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ ■ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Size getirdiğim bu Kur'ân, önemli bir haber ve şanı yüce bir iştir. Siz ise ondan gafilsiniz, ona iltifat etmiyor ve kadrini bilmiyorsunuz.

69. مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلإِ الأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ Bana indirilen vahiy olmasaydı, meleklerin, Adem'in yaratılışı olayına karşı olduklarını nerden bilebilirdim? İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine delil getirmektir. Çünkü o, daha önce bilmediği şeyleri haber vermiştir. Meleklerin "karşı olduklarına" işaretten maksat, Yüce Allah'ın onlara meâlen, "Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım"[61] dediği zaman, Adem'in kıssasında, meleklerin tutumu ile ilgili anlatılanlardır. Bunlar, Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde, Adem'in (a.s.) kıssasının muhtevâsına göre anlatılmıştır.[62]

70. إِنْ يُوحَى إِلَيَّ إِلاَّ أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ Size gönderilmiş bir elçi olduğum için, Allah'ın azabıyla sizi uyarayım diye bana vahyediliyor. Nezîr, Allah'ın azabından korkutan ve uyaran demektir.

Bundan sonra Yüce Allah, Adem (a.s.)'in kıssasını anlatmaya başlayarak şöyle buyurdu:

71. إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ Hatırla ki, bir zamanlar Rabbin meleklere, çamurdan bir insan yani Adem (a.s.)'i yaratacağını bildirmiş.

72. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhu üflediğim zaman, ona saygı ve hürmet secdesi yapın demişti. Kurtubî şöyle der: Bu, ibadet secdesi değil, selâm secdesidir.[63]

73. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ Ona boyun eğmek ve Allah'ın, "O'na secde edin" emrine saygı göstermek maksadıyla bütün melekler secdeye kapandı.

74. إِلاَّ إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ Fakat İblis, kibirlenip Allah'a itaat etmedi ve Adem'e secdeyi kabul etmedi. Böylece kâfirlerden oldu. İbn Kesîr şöyle der: İblis'ten başka bütün melekler, Allah'ın emrini yerine getirdi. İblis, melekler cinsinden değildir. O, cinlerdendir.[64] Fıtratı ve cibilliyeti kendisine hainlik etti de, Adem'e secde etmeye kabul etmedi. Bu hususta Yüce Rabbi ile tartıştı. Kendisinin Adem'den daha hayırlı olduğunu iddia etti. Bu nedenle kâfir oldu. Allah da onu rahmet kapısından, yakınlık mahallinden ve mukaddes huzurundan kovdu.

75. قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ Rabbi ona dedi ki: Benim, babasız ve annesiz, bizzat yarattığım kimseye secde etmekten seni çeviren ve alıkoyan nedir? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, herşeyin yaratıcısı olduğu halde, Adem'e (a.s.) değer

61 Bakara sûresi, 2/30.

62 et-Teshîl, 3/189.

63 Kurtubî, 15/227.

64 Bu doğru görüştür. Şüphesiz İblis cinlerdendir, meleklerden değildir. Hasan el-Basrî'nin "İblis bir an dahi meleklerden olmadı" sözü daha önce geçmişti. Kalbin mutmain olduğu ve rahat ettiği görüş de budur." İblis cinlerdendi. Rabbinin emrinden dışarı çıktı" (Kehf sûresi, 18/50) meâlindeki âyet ve en-Nübüvve ve'l-enbiyâ adlı kitabımız, 1/128.

vermek için, onun yaratılışını kendine izafe ederek "bizzat yarattım" dedi. Nitekim Ruh'u, Beyt'i, deveyi ve mescitleri de kendine izafe ederek insanlara, bildikleri şeylerle hitap etmiştir. أَاسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ Şimdi mi kibirlenip secde etmedin? Yoksa eskiden de Rabbine karşı kibirlenenlerden miydin? Secde etmekten kaçındığı için, bu âyet onu kınama yoluyla söylenmiştir.

76. قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ O mel'ûn dedi ki: Ben Adem'den daha hayırlı, daha şerefli ve daha üstünüm. خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ Çünkü beni ateşten, Adem'i ise çamurdan yarattın. Ateş çamurdan daha üstündür. Üstün olan, üstün olmayana nasıl secde eder?

77. قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ Yüce Allah buyurdu ki: Çık Cennetten. Çünkü sen her hayır ve ikramdan kovulmuş bir mel'ûnsun.

78. وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ Sen hesap ve ceza gününe kadar rahmetimden uzaklaştırıldın. Bundan sonra, lanetten daha kötüsü ve çirkiniyle karşılanacaksın.

79. قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ İblis dedi ki: Ey Rabbim! Mahlukatın, kabirlerinden kaldırılacağı o güne kadar bana mühlet ver. Ebussuûd şöyle der: İblis bununla, insanları azdırmak, için geniş bir zaman elde etmek, onlardan intikam almak ve tamamen ölümden kurtulmak istedi. Çünkü, ölüp dirildikten sonra bir daha ölüm yoktur. Dolayısıyle Yüce Allah ona, Sûr'un ilk üfürüleceği zamanına kadar mühlet verildiğini, istemiş olduğu öldükten sonra dirilme zamanına kadar verilmediğini bildirerek cevap verdi.[65]

80, 81. قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ■ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ Yüce Allah buyurdu ki: Sen, insanlann öleceği ve vazifenin sona ereceği ilk üfürme zamanına kadar mühlet verilenlerdensin.

82, 83. قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ■ إِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ Mel'ûn şeytan şöyle dedi: İzzetine yemin ederim ki, Ademoğulları'nın hepsini saptıracağım. Ancak sana ibadet etmek için ihlas verdiğin ve benden korudukların hariç.

84, 85. قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ■ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ Yüce Allah da şöyle buyurdu: Hakka yemin ederim -esasen haktan başkasını söylemem- ki, Cehennemi mutlaka seninle ve senin ardından gidenlerle dolduracağım. Süddî şöyle der: Bu, Allah'ın ettiği bir yemindir.[66] والحق أقول Cümlesi, yemini pekiştirmek için bir ara cümlesidir.

86. قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Peygamberliği tebliğime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. peygamberlik kapmak ve Kur'ân'ı uydurmak için çare arayıp yapmacık davranışlarda bulunanlardan değilim.

87. إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ Bu Kur'ân insanlar, cinler ve bütün akıl sahipleri için bir öğüt ve hatırlatmadan başka bir şey değildir.

65 Ebussuûd, 4/298.

66 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/209.

88. وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ Yakında onun haberini ve doğruluğunu mutlaka bileceksiniz. Bu bir tehdit ve korkutmadır. Hasan el-Basrî şöyle der: Ey Ademoğlu! Ölüm anında sana kesin haber gelir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "أم نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات كالمفسدين في الأرض ام نجعل المتقين كالفجار Yoksa biz iman edip de iyi işler yapanları, yer yüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya Allah'tan korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?" âyetinde, المؤمنين ile المفسدين ve المتقين ile الفجار kelimeleri arasında mukâbele sanatı vardır. Bu, edebî sanatların en güzellerindendir.

2. "فطفق مسحاً بالسوق والأعناق Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı" âyetinde kinaye vardır. , Yüce Allah, bacakları ve boyunları kesmeyi, "sıvazlamak" ile kinaye olarak anlattı. Bu belîğ bir kinayedir.

3. "فامنن أو أمسك İster ver, ister tut" âyetinde, فامنن ile أمسك arasında tıbâk vardır. Çünkü bu, "dilediğine ver, dilediğine verme" manasınadır.

4. "أنى مسنى الشيطان Doğrusu Şeytan bana dokundu" âyetinde edebe riâyet vardır. Çünkü Eyyûb (a.s.), edep olsun diye zararı şeytana isnat etmiştir. Halbuki hayır da şer de Allah'ın eliyledir.

5. "أولى الأيدى والأبصار Kuvvet ve basiret sahipleri" terkibinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Zira Yüce Allah الأيدى eller kelimesini ibâdet kuvveti için الأبصار gözler kelimesini de dinde basiret için müsteâr olarak kullanmıştır.

6. Aşağıdaki âyetlerde parlak bir mukâbele sanatı vardır: "هذا ذكر وان للمتقين لحسن مآب ■ جنات عدن مفتحة لهم الأبواب İşte bu bir hatırlatmadır. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir dönüş yeri vardır. Kapıları yalnız onlara açılmış Adn Cennetleri vardır" Yüce Allah bu âyetlere mukâbil şu âyetleri buyurmuştur: "هذا وإن للطاغين لشر مآب ■ جهنم يصلونها فبئس المهاد Bu böyle. Ama azgınlara kötü bir dönüş yeri vardır. Onlar Cehenneme girecekler. Orası ne kötü kalma yeridir" Bu ne parlak bir tasvirdir!

7. "فسجد الملئكة كلهم أجمعون Bütün melekler toptan secde ettiler" cümlesi, iki te'kîd edatı ile pekiştirilmiştir. Yüce Allah önce كل sonra da أجمعون kelimesiyle pekiştirmiştir.

8. الأشرار " الأبصار ■ النار gibi âyet sonları birbirine uygundur. Bu Kur'ân'ın özelliklerindendir. Böyle parlak anlatım ve tatlı nağmeler, rûhun vücutta akışı gibi,

insanın nefsinde akar. Allah'a yemin ederim ki, ben, Kur'ân'ı her okudukça içimde bir coşku hissediyorum. Zira Kur'ân'ın kulağa hoş gelen tatlı bir etkisi vardır. Bazen, farkına varmadan, şarkı ve nağmeye düşkün olanların temâyülünden daha çok, coşup oynayasım geliyor. Bu, sadece Kur'ân'daki ifadenin parlaklığından dolayıdır. "Muhakkak ki beyânda bir tür sihir vardır" diyen Allah Rasulü doğru söylemiştir.

Allah'ın yardımıyle Sâd sûresinin tefsiri bitti. Hamd ve şükür Allah'a mahsûstur.

ZÜMER SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 75 âyettir.

Sûreyi Takdim

Zümer sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, geniş bir şekilde Allah'ın birliği inancından bahseder. O kadar ki, nerdeyse bu konu, sûrenin ana konusu haline gelir. Çünkü bu inanç, imanın aslı, sağlam inancın esası ve her iyi amelin özüdür.

Sûre, Abdullah oğlu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ebedî "büyük mucizesi" Kur'ân'dan söz ederek başlar. Peygamber (s.a.v.)'e, dini sadece Allah'a tahsis etmesini ve Yüce Allah'a yaratılmışlara benzemekten uzak tutmasını emreder. Müşriklerin, putlara ibadet etme ve onları şefaatçiler edinme hususundaki şüphelerini anlatır ve buna kesin delille cevap verir.

Sonra bu sûre, âlemlerin Rabbinin birliğine dâir hüccet ve delilleri anlatır. Bu deliller, Onun gökleri ve yeri benzersiz yaratmasında, gece ve gündüz olayında, güneş ve ayı yürütmesinde ve insanı, rahmin karanlıklarında merhale merhale yaratmasında mevcuttur. Bunların hepsi Allah'ın, birliğini ve gücünü gösteren parlak delillerdir.

Bu sûre, inanç konusunu açık ve seçik bir şekilde ele alır. Suçlu kâfirlerin ahirette ki, apaçık hüsrân sahnesinin perdelerini açar. Şöyle ki, onlar çeşit çeşit azabı tadarlar. Üstlerinden ve altlarından onları ateşten gölgeler kaplar.

Bu mübarek sûre, bir tek ilaha ibâdet eden ile, işitmeyen ve cevap vermeyen birçok ilaha ibadet eden arasındaki büyük farkı açıklayacak bir misal getirir. Bu, birbirleriyle hasım ortakların sahip olduğu bir köle ile tek bir efendinin sahip olduğu bir kölenin misalidir. Sonra bu sûre müşriklerin, Allah'ın birliği inancını işittikleri zamanki ruh hallerini, kalplerinin daraldığını, tağûtların adlarının anıldığını duydukları zaman ise yüzlerinin güldüğünü anlatır.

Sonra yeni yeni âyetler gelir, kendilerine ansızın ölüm gelmeden önce ya da, farkına varmadıkları bir taraftan ansızın azap onlara gelmeden önce, kulları Rablerine dönmeye çağırır. Ölüm kendilerine geldiği zaman, tevbe ve pişmanlığın fayda vermediği bir vakitte tevbe ederler ve pişman olurlar.

Bu mübarek sûre, ölüm nefhasını sonra da öldükten sonra dirilme ve haşir nefhasını ve bunların ardından gelen ahiret korku ve şiddetlerini anlatarak sona erer. Büyük haşir gününü anlatır. O gün, takvâ sahibi iyi kimseler bölük bölük Cennete, suçlu ve kötüler de bölük bölük Cehenneme sevkedilirler. Peygamberler,

sıddîklar, şehitler ve iyi kişilerin hazır bulunduğu o korkunç sahneyi anlatır. Bütün varlıklar, huşû ve teslimiyet içerisinde Rablerine hamd ve senâ ile yönelirler.

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede, bahtiyar Cennet ehli zümresi ile bedbaht Cehennem ehli zümresini anlattığı için buna "Zümer" sûresi adı verilmiştir. Birincilere tazim ve ikram edilirken ikinciler hor ve hakir görülürler.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝١ اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۝٢ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ
وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ
اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰٓى اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ ۝٣ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ
وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ سُبْحٰنَهٗ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ۝٤ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ الَّيْلَ
عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى اَلَا هُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ۝٥
خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ
مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا
مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَآ اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝٦ اِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا
يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَاِنْ تَشْكُرُوْا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِّزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُوْنَ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٧ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ
ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِيْبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُوْٓا اِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِّيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ
قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيْلًا اِنَّكَ مِنْ اَصْحٰبِ النَّارِ ۝٨ اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ
اٰنَآءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَّقَآئِمًا يَّحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوْا رَحْمَةَ رَبِّهٖ

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ
لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ اللَّهِ
وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾
قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ
مِنْ دُونِهِ ۗ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ۚ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾
وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ
حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۚ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾ لَٰكِنِ
الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ ۙ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. Bu Kitab'ın indirilişi, aziz ve hikmet sahibi Allah katındandır.

2. Şüphesiz ki, kitabı sana hak olarak indirdik. O halde, sen de dini Allah'a has kılarak kulluk et.

3. Dikkat et! Hâlis din, yalnız Allah'ın'dır. Onu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler, "onlara, bizi sadece

Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz" derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde, aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve inkârcı kimseyi doğru yola iletmez.

4. Eğer Allah bir evlat edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir. O gücü her şeye yeten tek Allah'tır.

5. Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor. Güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Dikkat et, o Aziz'dir ve çok bağışlayandır.

6. Allah sizi bir tek nefisten yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç türlü karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nun'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da çevriliyorsunuz?

7. Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah, size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne râzı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder. Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez. Nihayet hepinizin dönüp gidişi, Rabbinize'dir. Yaptıklarınızı O size haber verir. Çünkü O kalplerde olan şeyi hakkıyla bilendir.

8. İnsanın başına bir sıkıntı gelince, Rabbine yönelerek O'na yalvarır. Sonra Allah kendisinden ona bir nimet verince, önceden yalvarmış olduğu şeyi unutur. Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar. De ki: Küfrünle biraz eğlene dur, çünkü sen, muhakkak Cehennem ehlindensin!

9. Yoksa (inkârcı), O geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibâdet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (gibi) midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür."

10. De ki: "Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın (yarattığı) yeryüzü geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir."

11. De ki: "Bana dini Allah'a hâlis kılarak O'na kulluk etmem emrolundu.

12. Bana müslümanların ilki olmam emrolundu."

13. De ki: "Rabbime karşı gelirsem, doğrusu büyük günün azabından korkarım."

14. De ki: "Ben dinimde ihlâs ile ancak Allah'a ibâdet ederim."

15. "Siz de O'ndan başka dilediğinize tapın! De ki: "Gerçekten hüsrâna uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Dikkat edin, işte, bu apaçık hüsrandır."

16. Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar var. İşte Allah kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım, yalnızca benden korkun.

17, 18. Tağût'a kulluk etmekten kaçınıp, Allah'a yönelenlere müjde vardır. Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın hidâyet edip, doğru yola ilettiği kimseler onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir.

19. Hakkında azap hükmü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?

20. Fakat Rablerinden sakınanlara, üstüste yapılmış, altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah, verdiği sözden caymaz.

KELİMELERİN İZAHI

زلفى : Zülfâ, yakın demektir. "وأزلفت الجنة للمتقين Cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılmıştır"[1] âyetinde bu manada kullanılmıştır.

يكور : Dürer. تكوير Sarmak ve bükmek demektir. "Sarığı sardı" manasına كور العمامة denir.

خوّله : Ona verdi ve onu sahip kıldı.

قانت : Kânit; itaat eden, boyun eğen, ibadet eden demektir.

أندادا : Endâd, putlar demektir.

ظلل : Zulel, ظُلَّة nin çoğuludur. Zulle, insana gölge yapan tavan ve benzeri şey demektir.

الطاغوت: Tağût, طغيان kökündendir. Tuğyan ise, sınırı geçmek demektir. Tağût'tan maksat, Allah'tan başka, kendisine ibadet edilen put, insan veya taştır.

أنابوا : Döndüler.

1 Şuarâ sûresi, 26/90.

غرف : Ğuref, Cennetteki yüksek mevkiler demektir. غُرْفَة Yüce makam ve mevkidir." أولئك يجزون الغرفة بما صبروا İşte onlar sabretmelerine karşılık, Cennetin en yüksek makamlarıyla mükâfatlandırılacaklar"[2] âyetinde de bu manadadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ Bu Kur'ân, Yüce Allah tarafından indirilmiştir. O, mağlup edilmeyen güçlü ve herşeyi hikmet, takdir ve tedbirle yapan Allah'tır.

2. إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ Ey Peygamber! Biz sana, içinde hiçbir şüphe olmayan, batıl veya boş şeyin karışmadığı doğruyu kapsayan o yüce Kur'ân'ı indirdik. فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ İbadetini bir olan Allah'a tahsis ederek O'na kulluk et. Amelinde ve niyetinde Rabbinden başkasına yönelme.

3. أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ Ey insanlar! Dikkat edin ve bilin ki, Yüce Allah, kendi rızasına mahsus olandan başkasını kabul etmez. Çünkü, o ilahlık sıfatlarında tektir. Sırları ve gizli şeyleri bilendir. Hâlis, şirk veya riyâ kirlerinden arınmış demektir. وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى Allah'ı bırakıp putlara tapan o müşrikler şöyle derler: Bu ilahlara ve putlara, sadece bizi Allah'a yaklaştırmaları ve O'nun katında bize şefaatçi olmaları için tapıyoruz. Sâvî şöyle der: Müşriklere, "Sizi kim yarattı? Gökleri ve yeri kim yarattı? Sizin ve önceki babalarınızın Rabbi kimdir?" denildiğinde onlar: "Allah'tır" derlerdi. Bunun üzerine onlara: "Öyleyse putlara tapmanızın manası ne?" denilirdi. Onlar da: "Bizi Allah'a yaklaştırsınlar ve Onun katında bize şefaatçi olsunlar diye tapıyoruz" derlerdi.[3] إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Allah, kıyamet gününde mahlukat arasında, din işleri ile ihtilaf ettikleri konularda hükmünü verecek; mü'minleri Cennete, kâfirleri Cehenneme sokacaktır. إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ Şüphesiz, Allah, Rabbine karşı yalancı olana, küfürde devam edene hak dini göstermez, ona hidayet nasip etmez. Bu âyette, onların bu iddialarında yalancı olduklarına işaret vardır.

4. لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ Farazâ Allah çocuk edinmek isteseydi, Mahlukatından, evlat edinme yoluyla dilediğini kendisine çocuk olarak seçerdi. Zira bilinen doğum yoluyla, Allah'ın çocuk edinmesi muhâldir. Fakat O bunu dilemedi. Nitekim Yüce Allah, meâlen. "Halbuki çocuk edinmesi, Rahman'ın şanına yakışmaz"[4] buyurmuştur. Âyetteki مما يخلق dan maksat, Allah'ın yoktan yarattığı ve

2 Furkân sûresi, 25/72.
3 Sâvî Hâşiyesi, 3/366.
4 Meryem sûresi, 19/92.

meydana getirdiği mahlukatıdır. سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ Yüce Allah, ortaktan ve çocuktan uzak ve mukaddestir. Çünkü tek ve bir olan ilah O'dur. O, eş ve benzerden münezzehtir. Azamet ve celâli ile kullarına üstündür. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah kendini çocuk edinmekten uzak tuttu. Sonra da kendisini "birlik" sıfatıyle niteledi. Çünkü birlik, çocuk edinmeye aykırıdır. Zira O'nun herhangi bir çocuğu olsaydı, mutlaka kendi cinsinden olacaktı. Halbuki O, tek olduğu için cinsi yoktur. Ortakları olmadığını göstermek için de kendini kahhâr (üstün ve güçlü) sıfatıyle niteledi. Çünkü her şey O'nun kahrı altında ezilmiştir. Hal böyle iken O'nun nasıl ortağı olur?[5] Bundan sonra Yüce Allah kudretinin, birliğinin ve yüceliğinin delillerinini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

5. خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ Allah, gökleri ve yeri apaçık hak ve parlak delillerle, en mükemmel şekilde ve en güzel sıfatlarla yarattı. يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ Geceyi gündüzün üzerine, gündüzü de gecenin üzerine örüyor. Sanki bunlar birbirlerini, elbisenin kişiyi örttüğü gibi örtüyor. Kurtubî şöyle der: Allah'ın (c.c.), geceyi gündüze tekvîri, aydınlığını giderinceye kadar, geceyi gündüz üzerine örtmesi demektir. Gündüzü de gecenin üzerine örter de, onun karanlığını giderir. Bu, Katâde'den nakledilmiştir. Yüce Allah'ın, "Geceyi, durmadan onu kovalayan gündüze bürüyüp örten"[6] meâlindeki âyetinden maksat da budur.[7] وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ Ayı ve güneşi kulların menfaatlerine veren de O'dur. كُلٌّ يَجْرِي لأَجَلٍ مُسَمًّى Bunların herbiri, Allah katında bilinen bir vakte kadar yürür. Sonra, kıyamet günü güneşin dürüldüğü ve yıldızların parçalanıp dağıldığı zaman yok olur. أَلا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ Dikkat edin, Yüce Allah'ın gücü tamdır. Hiçbir şey O'na galip gelmez. Rahmeti, bağışlaması ve ihsanı boldur. Sâvî şöyle der: Kapsadığı şeye tam itina gösterildiğine delâlet etmesi için, cümlenin, başına, uyarı harfi olan y getirildi. Sanki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Dikkat edin, ey kullarım! İşimde gâlib olan Benim Ben. Ben, bu yarattıklarımın günahlarını örtenim. Öyleyse, ibadetlerinizde samimi olun, herhangi bir kimseyi Bana ortak koşmayın.[8]

6. خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ Ey insanlar! Allah sizi tek bir nefisten, yani Adem'den yarattı. Bu, Allah'ın birliğini, güç, kuvvet, üstünlük ve bütün ilahlık sıfatlarında tek olduğunu gösteren deliller cümlesindendir. ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Sonra üreme ve cinsin çoğalması için Adem'den de Havva'yı yarattı. Taberî şöyle der: Sizi bir tek nefisten, yani Adem'den yarattı. sonra, ondan eşini yani Havvâ'yı yarattı. Havva'yı, Adem'in kaburgalarının birinden yarattı.[9] وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ Yenilen hayvanlardan sizin için sekiz eş vücûda getirdi. Bunlar deve, sığır, koyun ve keçiden, her birinin

5 et-Teshîl, 3/191.
6 A'râf sûresi, 7/54.
7 Kurtubî, 15/235.
8 Sâvî Hâşiyesi, 3/366.
9 Taberî, 23/124.

erkeği ve dişisi olmak üzere sekiz eştir. Katâde şöyle der: Deveden iki, sığırdan iki, koyundan iki ve keçiden iki tane yarattı. Bunların herbiri diğerinin eşidir.[10] Erkek dişinin, dişi de erkeğin eşi olduğu için, bunlara "eşler" manasına "ezvâc" denilmiştir. Tefsirciler şöyle der: Âyette geçen "أنـزل indirdi" ifadesi, Allah'ın emrinin ve hükmünün inmesinden ibarettir. يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ Annelerinizin karnında sizi merhale merhale yaratır. Zira insan önce meni, sonra embriyon, sonra da et parçası olur. Bu gelişme yaratılışının tamamlanmasına kadar devam eder. Sonra ona ruh üfürülür. Böylece başka bir varlık olur. فِي ظُلُمَـاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ Karın, rahim ve cenini örten torba olmak üzere üç karanlıkta yarattı.[11] ذلكم الله ربكم İşte bu eşsiz yaratan ve şekil veren, âlemlerin Rabbi Allah'tır. O, sizin ve önceki babalarınızın Rabbidir. لَهُ الْمُلْكُ Mülk O'nundur. Var etme, yok etme hususunda tam tasarruf O'na aittir. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ Allah'tan başka gerçek mabud yokdur. O'ndan başka sizin Rabbiniz de yoktur. فَأَنَّى تُصْرَفُونَ O halde nasıl O'na ibadeti bırakıp da başkasına ibadete dönüyorsunuz? Yüce Allah'ı âyetlerini ve nimetlerini anlattıktan sonra, lütuf ve ihsanından dolayı onları inkârdan sakındırarak şöyle buyurdu:

7. إِنْ تَكْفُـرُوا فَـإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ Ey insanlar! Allah'ın gücünün alâmetlerini ve nimetlerinin çeşitliliğini gördükten sonra inkâr ederseniz, bilin ki Allah'ın size, imanınıza, şükrünüze ve ibadetinize ihtiyacı yoktur. وَلَا يَرْضَى لِعِبَـادِهِ الْكُفْـرَ O, hiçbir beşerin kâfir olmasına razı olmaz. Râzî şöyle der: Yüce Allah, her ne kadar, kulların imanı kendisine fayda sağlamasa ve inkârları zarar vermese de, inkâra yine de razı olmaz. Yani her ne kadar bu inkâr O'nun dilemesi ve kazasıyla meydana gelse de bu inkârın sahibini övmez ve ona karşılık sevap vermez.[12] وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ Eğer Rabbinize şükrederseniz, bu şükrünüze razı olur. Bu da itaatınızdan faydalandığı için değil, sizin menfaatiniz içindir. Ebussuûd şöyle der: Kullarının inkârına razı olmaması onlara yarar sağlamak için ve zararlarını gidermek içindir. Bunu, inkârdan zarar gördüğü için değil, size acıdığı için yapar. Kulların şükrüne razı olması da, onların lehine ve menfaatlerinedir. Çünkü şükür onların, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmalarının sebebidir. Bunun içindir ki Yüce Allah farklı iki ifade kullanarak önce şöyle buyurdu: "ولا يرضى لعبـاده الكفر Kullarının inkâr etmesine razı olmaz" Burada ise "يرضـه لكم تعـملون Sizin şükretmenize razı olur" buyurdu. Çünkü birinciden maksat, hükmü genelleştirmek sonra da bu hükme illet olarak, onların kendisinin kulları olduğunu ifade etmektir.[13] وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْـرَى Hiç kimse, bir başkasının günahını yüklenmez. Aksine herkes, kendi günahından sorumlu tutulur.

10 Kurtubî, 15/235.

11 Merhum Seyyid Kutub, tefsirinde şöyle der: Üç karanlık, yani cenini örten torba karanlığı, ceninin yerleştiği rahim karanlığı, içinde rahmin bulundugu karın karanlığı. Allah'ın gücü bu küçük hücreyi yaratır. Allah'ın gözü, bu mahluku gözetir ve ona yaratıcısının takdir ettiği gibi gelişme aşama gücü ve yükselme gücü verir. (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 9/303).

12 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/246.

13 Ebussuûd, 4/302.

ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ Sonra dönüşünüz sadece Rabbinize olacaktır. فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ O sizi hesaba çekecek ve amellerinizin karşılığını verecektir. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Kuşkusuz Allah sırları ve kalplerde gizlenenleri bilir. Bu âyette hem tehdit, hem de itaat eden için bir müjde vardır.

8. وَإِذَا مَسَّ الإِنْسَانَ ضُرٌّ İnkârcı insana fakirlik, hastalık ve musibet gibi herhangi bir sıkıntı geldiğinde دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ bu sıkıntının giderilmesi hususunda Allah'a yönelip itaat ederek, yalvarıp yakarır. ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ Sonra da Allah ona, kendisinden bir nimet verip sıkıntısını giderdiğinde نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ sıkıntıyı kaldırması için, Rabbine dua etmiş olduğu zamanı unutur ve azgınlaşıp taşkınlık gösterir. وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ İnsanları Allah'ın dininden ve O'na itaattan alıkoymak için ibadette Allah'a ortaklar koşar. قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا Bu, tehdit ifade eden bir emirdir. Yani de ki: Kâfir olduğun halde bu geçici dünya hayatından az bir ömür ve kısa bir zaman zevk al, faydalan. إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ Sonunda, varışın, içinde ebedî olarak kalmak üzere Cehennem ateşine olacaktır.

9. أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا Bu, ifadeden anlaşıldığı için cevabı söylenmeyen bir sorudur. Yani, yoksa gece saatlerinde, namazda secde edip ayakta durarak Rabbine ibadet eden itaatkâr kimse, Allah'a şirk koşup onun ortakları olduğunu kabul eden kimse gibi midir? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, mü'minin, yukarda anlatılan kâfire benzemediğini açıkladı.[14] يَحْذَرُ الآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ O mü'min, ahiret azabından korkarak ve Rabbinin rahmeti olan Cenneti umarak ibadet eder. İşte bu takvâ sahibi mü'min, o günahkâr kâfir ile bir olur mu? Allah katında bunlar eşit olmaz. Yüce Allah buna bir misal vermek üzere şöyle buyurdu: قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ De ki: Âlim ile câhil bir olur mu? Bu ikisi nasıl eşit değilse, itaat edenle isyan eden de aynı şekilde eşit olmaz.[15] إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الأَلْبَابِ Ancak akl-ı selim sahibi kimseler öğüt ve ibret alır. Fahreddin Râzî şöyle der: Bilin ki, bu âyet bir çok hayret verici sırrı göstermektedir. Yüce Allah âyetin başında ameli anlattı, sonunda da ilmi anlattı. Amele gelince o; ibadet, secde ve kıyamdır. İlim ise, Yüce Allah'ın, "bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" kelâmında anlatılmıştır. Bu gösteriyor ki, insanın olgunluğu sadece bu iki maksada bağlı kılınmıştır. Zira amel başlangıçtır. İlim ve bilgi ise sonuçtur. Âyette hazif vardır takdiri şöyledir: أمن هو قانت كغيره İtaat eden kimse başkası gibi olur mu? İfadeden anlaşıldığı için bu hazif güzel olmuştur. Çünkü Yüce Allah, bu âyetten önce kâfiri anlattı. Sonra da, bilenlerle bilmeyenlerin bir olamayacağını misal verdi. Burada ilmin üstünlüğüne, önemli bir şekilde dikkat çekilmektedir.[16]

---

14 Kurtubî, 15/238.

15 Bkz. Beyzâvî Hâşiyesi, 3/194.

16 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/250.

10. قُلْ يَاعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ Ey Peygamber! Mü'min kullarıma söyle, iman ile takvâyı birleştirsinler. Takvâdan maksat, Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzaklaşmaktır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Habeşistan'a hicret etmek istedikleri zaman Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşları hakkında inmiştir. Âyetten maksat, tedirginliklerini gidermek ve onları hicrete teşviktir.[17] Takvâ, emirlere sarılmak, yasaklardan sakınmak demektir. Sanki kul bunu yapmakla, kendisiyle ateş arasına bir koruyucu yerleştirmektedir.[18] لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ Bu dünyada güzel amel işleyen kimseler için, ahirette büyük bir mükâfat yani iyiler yurdu Cennet vardır. .." وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ Allah'ın yurdu geniştir. Öyleyse küfür yurdundan iman yurduna göç edin. Allah'ın emirlerini yerine getiremeyeceğiniz bir yurtta kalmayın إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Ancak, sabredenlere mükafatları hesapsız, sayısız ve ölçüsüz verilir. Evzâî şöyle der: Onların mükâfatları ne tartılır, ne ölçülür. Onlara bol bol verilir.[19]

11. قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ Ey Peygamber! De ki: "Bana, sadece tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadet etmem emredildi. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, bu emri sadece Peygamberine (s.a.v.) verdi ki, diğer kimselerin bunu yapmasının daha gerekli olduğuna dikkat çeksin. Yani bu, başkalarını bir nevi teşvik gibidir.

12. وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ Yine bana, bu ümmetin ilk müslümanı olmam emredildi. Kurtubî şöyle der: Böyle de oldu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), babalarının dinine muhâlefet edenlerin, putperestliği yıkıp putları kıranların kendini Allah'a teslim edip O'na iman ve ibadet edenlerin ilkidir.[20]

13. قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ De ki: Allah'ın emrine isyan ettiğim takdirde, kıyamet gününde beni Cehennem ateşiyle cezalandırmasından korkarım. Sâvî şöyle der: Bundan maksat, başkalarının günah işlemesine engel olmaktır. Çünkü Rasulullah (s.a.v.), tertemiz ve masum olmasına rağmen, Allah'ın azabından korkunca, başkasının korkması daha uygundur. Bu, peygamberlerin ve sâlihlerin âdetidir. Zira onlar kendi taşıdıkları vasıfları başkalarına bildirirler ki, onlar da kendileri gibi olsunlar.[21]

14. قُلْ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي Ey Peygamber! Onlara de ki: Ben, tek olan Allah'tan başkasına ibadet etmem. İtaat ve ibadetimi her türlü kirden arındırıp O'na tahsis ederim. Bu bir tekrar değildir. Çünkü birincisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Allah'a ibadet etmekle emrolunduğunu, ikincisi ise, emrine isyan ettiği takdirde Allah'ın azabından korktuğunu, üçüncüsü de onun, sadece Allah'ın emrine sarıldığını bildirmektedir. Peygamber (s.a.v.) sanki şöyle der: Sadece Allah'a ibadet eder, O'ndan başka hiçbir kimseye ibadet etmem.

---

17 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 3/192.
18 Sâvî Hâşiyesi, 3/368.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/215.
20 Kurtubî, 15/242.
21 Sâvî Hâşiyesi, 3/369.

15. فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ Bu, tehdit ve korkutma ifâde eden bir emir kipidir. Yani, Allah'tan başka dilediğiniz putlara ibadet edin. İnkârınızın âkibetini göreceksiniz. Bu, Yüce Allah'ın "dilediğinizi yapın"[22] meâlindeki âyetine benzer. قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ De ki: Asıl ziyan, kendilerine ve aile fertlerine zarar verenlerin ziyanıdır. Zira onlar ebedî Cehenneme gitmişlerdir. Kıyamet gününde onun alevli ateşine gireceklerdir. İşte bunlar, tam ziyanda onların ta kendileridir. İbn Abbas şöyle der: Her bir kişi için Cennette bir ev, aile ve hizmetçiler vardır. Allah'a itaat ederse, bunlar ona verilir. Yok eğer Cehennemliklerden olursa, bundan mahrum kılınır. İşte bu şahıs hem kendini, hem ailesini hem de evini zarara sokmuştur.[23] أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ Ey insanlar! Dikkat edin ve bilin ki, bu, apaçık bir hüsrân olup bundan öte bir hüsrân yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, hüsrânı bir kaç şekilde vurgulayarak açıkladı: Birincisi, uyarı edatı olan ألا ile, ikincisi, ذلك edatıyla işaret ederek, üçüncüsü, hasr edatı olan هو ile, dördüncüsü, ال takısı ile mârife yaparak; beşincisi, en basit bir şekilde düşünen kimseler için dahi "apaçık" bir hüsrân الخسران المبين olduğunu bildirerek vurguladı.[24] Yüce Allah onların dünyadaki ziyanlarını anlattıktan sonra, ahiretteki durumlarını ve âkibetlerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

16. لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ Cehennem ateşi onları üstlerinden ve altlarından sarar ve her taraflarından kuşatır. Zulel, Cehennemin ateş tabakalarıdır. Buna zulel (gölgeler) denilmesi, onlarla alay etmektir. Çünkü ateş yakıcıdır, gölge ise sıcaktan korur. ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ Yüce Allah, bu korkunç ve şiddetli azabı, kullarını korkutmak için anlatıyor ki, haramlardan ve günahlardan sakınsınlar. يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِي Ey kullarım! Azabımdan korkun. Öfkemi gerektiren şeyleri yapmayın. Zemahşerî şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın, kullarına bir öğüdü ve etkili bir nasihatıdır.[25] Ateşin hallerini anlatmadaki hikmet, Rablerine itaat etmek sûretiyle ateşten korunmaları için mü'minleri korkutmaktır.

17. وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا Yüce Allah, putlara tapanları tehdit ettikten sonra, şirk ve isyandan sakınan fazilet ve ihsan sahiplerine olan vaadini anlattı ki, vaat ve tehdit bir arada olsun da, teşvik ve sakındırma tam olarak hâsıl olsun. Yani, putlara tapmaya ve şeytana ibadet etmeye son verenler ve onlardan tamamen uzaklaşanlar var ya... Ebussuûd şöyle der: طاغوت، رحموت (çok merhametli), عظموت (çok büyük) gibi aşırılık ifade edip son derece taşkın demektir. Bundan maksat

22 Fussilet sûresi, 41/40.
23 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/256.
24 el-Bahr, 7/420.
25 el-Keşşâf, 4/93 .

şeytandır. Aşırılık ifade etmesi için bu sıfatla nitelenmiştir.[26] وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ Ve Allah'a ibadete ve itaate dönenler var ya! لَهُمُ الْبُشْرَى İşte onların, Naîm Cennetlerinde büyük kazançlar elde edeceklerine dair sevindirici müjde vardır. فَبَشِّرْ عِبَادِي Takvâ sahibi kullarımı müjdele.

18. الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ Onlar, sözü dinler ve o sözün en güzel olanına uyarlar. İbn Abbas şöyle der: Bu öyle bir kimsedir ki, sözün güzelini de çirkinini de dinler. Güzel olanını konuşur. Çirkin olanından sakınıp onu konuşmaz.[27] Bu, mü'minlerin basiretlerinin keskinliği ve sözün en güzelini ayırt etmeleri sebebiyle, Yüce Allah'tan onlara bir övgüdür. Onlar bir söz duyduklarında iyice incelerler ve onunla amel ederler. Sözün en güzeli Allah'ın sözü, yolun en iyisi de Muhammed (a.s.)'in yoludur. Yüce Allah kullarını şereflendirmek ve onlara değer vermek için, "فبشرهم onları müjdele" şeklindeki zamir yerine "فبشر عباد kullarımı müjdele" şeklinde zahir ismi kendine izâfe etti. أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ Bu yüce vasıfları taşıyan o kimseler, Allah'ın, razı olduğu şeylere ulaştırdığı ve rızasını elde etmeyi nasip ettiği kimselerdir. وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ İşte onlar, selim akıl ve doğru fıtrat sahibi kimselerdir.

19. أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ Yüce Allah tarafından kendisine bedbahtlık yazılan kimseyi sen hidayete erdirebilir misin? Elbette hayır. Bu cevap, daha sonra gelen cümleden anlaşıldığı için âyette söylenmemiştir. أَفَأَنْتَ تُنقِذُ مَنْ فِي النَّارِ Ey Peygamber! Sen, sapıklık ve helâk içinde olan kimseyi kurtarabilir misin? Kurtubî der ki: Rasulullah (s.a.v.) kavminin iman etmesini çok istiyordu. Halbuki, daha önce Allah tarafından, onların bedbaht olacaklarına dair hüküm verilmişti. İşte bu âyet, onun hakkında indi. İbn Abbas da şöyle der: Yüce Allah burada, Ebû Leheb'i, oğlunu ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aşîretinden iman etmeyenleri kastediyor. Söz uzadığı için, pekiştirme maksadıyla "أفأنت sen mi?" sorusunu tekrarladı. Yani, kendisine azap hükmü gerçekleşmiş olan kimseyi sen mi kurtaracaksın?[28]

20. لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ Fakat dünyada Allah'tan korkan, O'nun dinine sarılıp itaat eden iyi mü'minler var ya, لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ işte onlar için Cennette, zebercet ve yakuttan yapılmış, üst üste yüksek köşkler ve yüce makamlar vardır.[29] تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ O Cennet köşklerinin ve ağaçlarının altından Cennet ırmakları yataksız akar. وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ Allah onlara bunu sağlam bir vaat ile söz vermiştir. Bunun bozulması mümkün değildir. Çünkü bu, Azîz ve güçlü olan Allah'ın vaadidir.

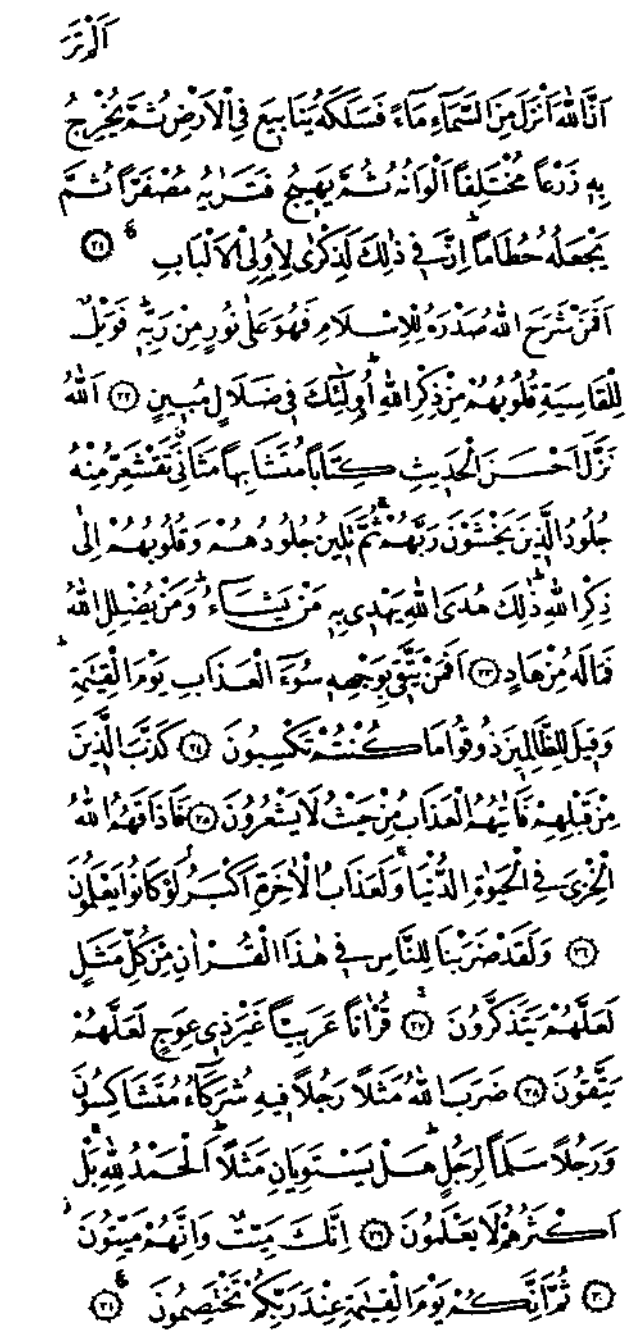
---

26 Ebussuûd, 4/305.
27 Kurtubî, 15/144.
28 Kurtubî, 15/244. Bu ikinci görüş, İbn Cüzeyy'in tercih ettiği görüştür.
29 Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür.

BİR UYARI

Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah'ın, "sözü dinleyen ve en güzeline uyanlar" meâlindeki kelâmı şunu ifâde eder: Mü'minlerin, din hususunda iyiyi kötüden ayıracak şekilde meseleleri tenkit süzgecinden geçirmeleri ve güzel ile en güzeli ve üstün ile en üstünü birbirinden ayırt edecek nitelikte olmaları gerekir. Mezhepler ve onların, delili en sağlam, alâmeti en açık olanını seçmek de bu hükme girer. Mü'minlerin, mezhepleri konusunda, "bağlanarak emre uyan deve gibi olma!" ata sözünde söylendiği gibi olmamaları gerekir.[30]

30 el-Keşşâf, 4/93.

21. Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını

görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.

22. Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa, ve o, Rabbinden bir nur üzere bulunuyorsa, (Bu kimse, kalbi kör kimse gibi midir?) Allah'ı anma hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.

23. Allah, âyetleri birbirine benzeyen ve mükerrer gelen kitabı, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların, bu kitaptan derileri ürperir. Sonra hem derileri, hem de kalpleri, Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu kitâp, Allah'ın, dilediğini onunla doğru yolu ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.

24. Zalimlere "Kazandığınızın cezasını tadın" denilirken, kıyamet günü yüzünü o feci azaptan kim koruyacak?

25. Onlardan evvelkiler de yalanladılar ve farkına varmadıkları yerden onlara azap çattı.

26. Bu sûretle Allah, dünya hayatında rezilliği tattırdı. Ahiret azabı daha büyüktür. Bunu bilselerdi!

27. Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali, belki öğüt alırlar diye verdik.

28. Pürüzsüz Arapça bir Kur'ân indirdik ki böylece korunsunlar.

29. Allah, çekişip duran bir çok ortakların sahip olduğu bir adam ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah'a mahsusdur. Fakat onların çoğu bilmezler.

30. Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31. Sonra şüphesiz siz de, kıyamet günü, Rabbiniz'in huzûrunda muhâkeme olacaksınız.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde müşriklerin hallerini ve Allah'tan başkasına ibadetleri hususundaki sapıklıklarını anlattıktan sonra ardından burada birliğinin delillerini anlattı. Sonra da, indirilmiş semâvî kitapların en üstünü olan Kur'ân-ı Kerîm'i anlattı. Müşrikler'in, Kur'ân'ın fesâhat ve mucizeliğini ikrar etmelerine rağmen, yine de yalanlayanlar onu yalanlamıştı. Daha sonra Yüce Allah, müşrik ile Allah'ı birleyen için, son derece açık bir misal getirdi.

KELİMELERİN İZAHI

سلكه : Onu soktu.

ينابيع : Yenâbî', يَنْبوع kelimesinin çoğuludur. Yenbû', yerden fışkıran su kaynağı demektir.

يهيج : Kurur. Asmaî şöyle der: Yerin bitkisi kuruduğunda هاجت الأرض denir. Geniş zamanı تهيج gelir Cevherî de şöyle der: Bitki kuruduğunda هاج النبت denir. Masdarı هياجاً dir. Yeryüzünün bitkileri kuruduğu veya sarardığı zaman, o yere ارض هائجة denir.[31]

حطاماً : Hutâm, çer-çöp, kırıntı demektir. Dal, kuruluktan dolayı ufaldığında kullanılan, تحطم العود sözünden alınmıştır.

شرح : Açtı, genişletti.

قاسية : Kâsiye, sert demektir. Kalp sertleştiğinde قسا القلب denir. عتا ve عسا fiilleri de bunun gibidir. İncelmeyen ve yumuşamayan sert kalbe, قلب قاسٍ denir.

مثاني : Mesânî, içinde hikmetler, öğütler ve misaller tekrarlanmış olan.

تقشعر : Korkudan titrer, ürperir.

الخزي : Hızy, zillet ve horluk demektir.

متشاكسون : Müteşâkisûn, birbirileriyle ihtilâfa düşen ve çekişenler. Kötü huylu ve geçimsiz kimseye رجل شكس denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً Ey akıl sahibi insan! Allah'ın, kudretiyle buluttan yağmur indirdiğini görmedin mi? فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الأَرْضِ Onu, yerin içindeki su yollarına ve kaynaklara yerleştirdi ve orada akıttı. Tefsirciler şöyle der: Bu gösteriyor ki, kaynakların suların yağmurdandır. Yer onu tutar, sonra da azar azar çıkarır. İbn Abbas şöyle der: Gökten inenlerin dışında yeryüzünde hiçbir su yoktur. Fakat, yer yüzündeki damarlar onu değiştirir.[32] ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ Sonra Allah gökten inen ve yerden fışkıran bu suyla, şekilleri ve renkleri farklı, kırmızı, beyaz, sarı, cinsleri farklı buğday, pirinç, mercimek ve diğer çeşitli ekinler bitirir. Beyzâvî şöyle der: مختلفاً ألوانه dan maksat, "buğday, arpa ve diğer farklı türleri" demektir. Ya da

31 Bkz. Cevherî, es-Sıhâh, ilgili madde. Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-muhît.
32 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/217.

yeşillik, kırmızılık ve diğer renkleri farklı demektir.[33] ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا Sonra kurur. Daha önce yeşilken sen onu sararmış görürsün: ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا Sonra da ufalanıp kırpıntı ve çer-çöp haline gelir. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ Şüphesiz bu anlatılanlarda aydın akıl sahipleri için bir öğüt, ibret ve Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren bir delil vardır. Bu âyette, insan hayatı dünya hayatına benzetilmiştir. İnsanın ömrü ne kadar uzarsa uzasın, mutlaka sona erecektir. Yemyeşil ve parlak ekin gibi rengi sararacak, azaları kırılıp dökülecek, sonunda ölecektir. İbn Kesîr şöyle der: Dünya da böyledir. Önce yeşil, parlak ve güzel olur. Sonra çirkin bir ihtiyar kadına döner. Genç erkek de bunun gibidir. Neticede o da yaşlı ve zayıf, bir ihtiyar haline gelir. Bütün bunlardan sonra da ölüm gelir. Bahtiyar, ölümden sonraki hali iyi olandır.[34]

22. أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ Allah'ın, İslâm için göğsünü genişlettiği ve nuru ile kalbini aydınlattığı, neticede kalbinde İslâmın yerleştiği ve sabit kaldığı, فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ dolayısıyle, din hususunda basiret ve sağlam iman ve hakkın, kalbini aydınlatması sebebiyle Rabbinden bir hidayet üzere olan kimse... Âyette hazif vardır. Bu, kelâmın akışından anlaşılmaktadır. Takdiri şöyledir: İşte bu kimse, kalbi kör ve İslâm'dan yüz çeviren kimse gibi olur mu? Taberî şöyle der: Dinleyenler bilmiş olduğu ve âyetin devamı da delalet ettiği için cevap zikredilmemiştir. Takdiri şöyledir: Bu kimse, Allah'ın, kalbini katılaştırdığı ve zikirsiz bıraktığı, neticede kalbi, hakkı dinlemek ve hidayete uymayı kabul etmeyecek derecede daralan kimse gibi olur mu?[35] فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ Allah anıldığında kalpleri yumuşamayan ve itaat etmeyen kimselere yazıklar olsun. ذكر الله tan maksat, Allah'ın, kulları için bir öğüt olsun diye indirdiği Kur'ân'dır. أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ İşte o kalpleri katılaşmış kimseler, açık bir şekilde haktan uzaktadırlar. Yüce Allah bunu açıkladıktan sonra, ardından Kur'ân'ın nur, hidayet ve şifanın meydana gelmesine bir sebep olduğunu gösteren delilleri anlattı:

23. اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ Allah bu yüce Kur'ân'ı en güzel söz olarak indirdi. Ebû Hayyân şöyle der: Âyetin Allah adıyla başlaması ve "نزّل indirdi" fiilinin onun yerini tutan bir zamire isnat edilmesi, indirilen şeyin büyüklüğünü ve kıymetinin yüceliğini ifade eder. Nitekim şöyle dersin: "الملك اكرم فلاناً Filan kimseye melik ikram etti." Bu söz "أكرم الملك فلاناً Melik filan kimseye ikram etti" sözünden daha vurguludur. Bunun hikmeti, söze daha üstün olanı söyleyerek başlamaktır.[36] كِتَابًا مُتَشَابِهًا Çelişki ve tenâkuz olmaksızın, birbirine uygunlukta, fesâhat ve belâgatta bir

33 Beyzavî, 2/154.
34 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/217.
35 Taberî, 23/134.
36 el-Bahr, 7/422.

kısmı diğer kısmına benzeyen Kur'ân'ı indirdi. مَثَانِيَ Bıkma ve usanma olmaksızın o kitapta öğütler, hükümler, helâl ve haramlar, kıssalar ve haberler tekrar edilir. Taberî şöyle der: O Kur'ân'da haberler, kaza, hükümler ve deliller tekrar edilir.[37] تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ Allah'tan korktukları ve kelâmına saygı gösterdikleri için, Kur'ân âyetleri okunurken mü'minleri bir korku sarar ve bir ürperme alır. ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ Sonra, kalpleri ve derileri Allah'ın zikrine yatışır ve sükûnet bulur. Tefsirciler şöyle der: Mü'minler rahmet ve ihsan âyetlerini işittiklerinde derileri ve kalpleri yumuşar. Ârifler şöyle der: Azamet âlemine baktıklarında akılları başlarından gider. Cemâl âleminden bir eser görünürse akılları başlarına gelir.[38] İbn Kesîr şöyle der: Bu, Cebbâr olan Allah'ın kelâmını işittiklerinde iyi kimselerin sıfatıdır. Onlar tehdit ve korkutma âyetlerini okuduklarında korkudan derileri ürperir. Rahmet âyetlerini okuduklarında derileri ve kalpleri yumuşar. Çünkü onlar Allah'ın rahmetini ve lütfunu umar ve arzularlar.[39] ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ İşte bu özelliği taşıyan Kur'ân, Allah'ın hidayetinin ta kendisidir. Allah onunla, mahlukatından dilediğini doğru yola iletir. وَمَنْ يُضْلِلْ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ Allah kimi yardımsız bırakır, kalbini katı ve karanlık yaparsa, artık Allah'tan sonra onun için ne bir mürşit vardır, ne de bir yol gösterici.

24. أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" Yüzünü, Cehennemin şiddetli azabına karşı kalkan yapan kimse... Bu cümlenin haberi zikredilmemiştir. Takdiri şöyledir:.. Böyle bir kimse, azaptan emin olan kimse gibi olur mu? Tefsirciler şöyle der: Yüz, uzuvların en şereflisidir. İnsan tehlikeli bir duruma düştüğünde, elini yüzüne kalkan yapar. Halbuki, kıyamet gününde kâfirlerin elleri bağlanmıştır. Onlar Cehenneme atılınca, yüzlerinden başka kendilerini koruyacak bir şey bulamaz. وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ Cehennem bekçileri kâfirlere şöyle der: "Dünyada kazanmış olduğunuz inkâr ve isyanın vebâlini tadın".

25. كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ Onlardan önce de geçmiş milletlerden yalanlayanlar oldu. Azap onları, akıllarına gelmeyen bir yerden yakalayıverdi.

26. فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Allah onlara dünyada zillet, horluk ve aşağılık tattırdı. وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ Onlar için hazırlanmış olan ahiret azabı ise, dünya azabından çok daha büyüktür. لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Eğer bunu bilip anlasalardı, yalanlamazlardı.

27. وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ Bu Kur'ân'da biz insanlara ihtiyaçları

37 Taberî, 23/135.
38 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/272.
39 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/217.

olan her faydalı misal ve açık haberi mutlaka açıkladık. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Umulur ki bu misal ve yasaklamalardan ibret ve öğüt alırlar.

28. قُرآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ Halbuki o, kendisinde herhangi bir ihtilaf, çelişki ve zıtlık bulunmayan Arapça bir Kur'ân' dır. لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Allah'tan korksunlar ve haramlardan uzak dursunlar diye onu indirdik.

Bundan sonra Yüce Allah, kendisine ortak koşan ile birleyen için bir misal getirdi.

29. ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ Ey insanlar! Allah size şu misali getirdi: Bir köle düşünün. Onda kötü huylu birçok efendi ortaktır. Aralarında ihtilaf ve çekişme vardır. Hepsi köleyi kendi ihtiyaçlarında kullanmak ister. Biri ona bir emir verir, öbürü aksini söyler. Köle kimin dediğini yapacağını şaşırmış, hayrette kalmıştır. Hangisini razı edeceğini bilememektedir. وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ Bu bölüm misalin devamıdır. Yine bir başka adam düşünün ki, ona ahlâkı güzel tek bir şahıs sahiptir. O, bir tek efendinin kölesidir. Ona samimiyetle hizmet eder ve işinde bütün gayretiyle çalışır. Efendisinden iyilikten başka birşey görmez. هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا Bu ikisi, gönül rahatlığı ve iyi durum bakımından eşit olur mu? İşte bunun gibi, Allah'ı birleyen mü'minle, çeşitli ilahlara tapan müşrik de bir olmaz. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, müşrikle samimi mü'min için misal olarak getirilmiştir.[40] Fahreddin Râzî de şöyle der: Bu âyet, şirkin çirkinliğini ve Allah'ı birlemenin güzelliğini ifadede son derece güzel bir darb-ı meseldir.[41] الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Misal, son derece açık ve parlak olunca, Yüce Allah âyeti hamd ile sona erdirdi. Yani, onlara karşı delil getirildiğinden dolayı Allah'a hamd olsun. Ancak o müşriklerin çoğu hakkı bilmezler. Aşırı câhilliklerinden dolayı Allah'a ortak koşarlar.

30. إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ Ey Peygamber! Onlar nasıl ölecekse sen de öleceksin. Bu dünyada hiç kimse ebedî kalmayacak.

31. ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ Sonra da ahirette Allah'ın huzurunda toplanacak ve aranızdaki zulümler, din ve dünya işleri hususunda tartışacaksınız. Hâkimler Hâkimi de sizin aranızda hükmünü verecek.

40 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/219.
41 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/277.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۚ
أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِي جَاءَ
بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُم مَّا
يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ
عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِي
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ
بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾
وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي
انتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَأَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ
أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي
بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۚ قُلْ حَسْبِيَ
اللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ
مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾
إِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ۖ
﴿٤١﴾ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي
مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ
إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ
وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ
نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم
مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
كَسَبُوا ۚ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ
سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

32. Allah'a karşı yalan uyduran, kendisine gelen gerçeği yalan sayandan daha zalim kimdir? Kâfirlere Cehennemde bir yer yok mu?

33. Doğruyu getiren ve onu doğrulayanlar var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır.

34. Onlar için Rableri yanında diledikleri her şey vardır. İşte bu, iyilik edenlerin mükâfatıdır.

35. Böylece Allah, onların geçmişte yaptıkları en kötü hareketleri bile örtecek ve yaptıklarının en güzeline denk olarak mükâfatlarını verecektir.

36. Allah kuluna kâfi değil mi? Seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah, kimi saptırırsa artık onun yolunu doğrultacak biri yoktur.

37. Allah; kime de hidâyet ederse, artık onu saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç sâhibi ve intikam alıcı değil midir?

38. Andolsun ki onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Allah'tır" derler. De ki: "Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar onun bu rahmetini önleyebilirler mi?" De ki: "Bana Allah yeter. Güvenip dayanacaklar, ancak O'na güvenip dayanırlar."

39, 40. De ki: "Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, doğrusu ben de yapacağım. Kendisini rezil edecek azap kime gelecek kime sürekli azap inecek, yakında bileceksiniz!"

41. Şüphesiz biz bu Kitab'ı sana, insanlar için hak olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir, kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde vekil değilsin.

42. Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu sûretle hakkında ölümle hükmettiği rûhu tutar, ötekini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şüphe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır.

43. Yoksa onlar Allah'tan başkasını şefâatçiler mi edindiler? De ki: "Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (şefâatçı edineceksiniz?)"

44. De ki: "Bütün şefâat Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümrânlığı O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz."

45. Tek olan Allah anıldığı zaman, ahirete inanmayanların kalpleri tiksinir. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

46. De ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi de âşikârı da bilen Allah! Kullarının arasında, ayrılığa düştükleri şeyin hükmünü ancak Sen vereceksin."

47. Eğer yerde ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet gününde azabın fenâlığından (kurtulmak için) elbette bunları fedâ ederlerdi. Halbuki o gün onlar için, Allah tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır.

48. Onların kazandıkları kötülükler açığa çıkmış, alaya aldıkları şey, kendilerini sarmıştır.

49. İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize yalvarır. Sonra, kendisine tarafımızdan bir nimet verdiğimiz vakit, "Bu bana ancak bir ilim sayesinde verilmiştir" der. Hayır o, bir imtihandır, fakat çokları bilmezler.

50. Bunu onlardan öncekiler de söylemişti; ama kazandıkları şeyler, onlara fayda vermedi.

51. Bunun için yaptıkları kötülüklerin vebâli onları yakaladı. Bunlardan da zulmedenlerin işledikleri kötülükler, başlarına gelecektir. Bu hususta Allah'ı âciz bırakamazlar. .

52. Bilmiyorlar mı ki Allah, rızkı dilediğine bol bol verir, dilediğinden de kısar. Şüphesiz bunda inanan bir kavim için ibretler vardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, yaratıkların, öleceklerini, mü'minlerle kâfirlerin Rableri katında tevhid ve şirk hususunda tartışacakları ve Yüce Allah'ın, bunların arasında hükmedeceğini bildirdikten sonra, burada, her iki grubun, yaptıklarına karşılık olarak alacakları mükâfat ve cezayı anlattı. Ardından da müşriklerin çirkin davranışlarını ve putların şefaatlerine itibar ettiklerini anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

مثوى : Mesvâ; barınak, makam demektir. Bu kelime, bir yerde ikamet etti manasına gelen **ثوى** fiilinden türemiştir.

يخزيه : Onu horlar, zelil eder.

اشمأزت : Nefret etti, tiksindi.

فاطر : Fâtır, yaratan, yoktan var eden.

يحتسبون: Sanırlar, ümit ederler. "Musibet ona, beklemediği bir yerden geldi" anlamında جاءه الأمر من حيث لا يحتسب denir.

حاق بهم : İndi ve onları her taraftan kuşattı.

خولناه : Lütuf ve ikram olsun diye ona karşılıksız verdik.

معجزين : Mucizîn, azaptan kurtulanlar.

يقدر : Daraltır, azaltır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

32. فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ Bu soru, istifhâm-ı inkârî olup olumsuzluk ifâde eder. Allah'a ortak ve oğul nisbet ederek O'na karşı yalan söyleyenden daha zalim hiç kimse yoktur. وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ O, kendine Kur'ân ve şeriat geldiğinde, düşünüp incelemeden onları yalanladı: Yani, durumu bu olan kimseden daha zalim kimse yoktur. O, her zalimden daha zalimdir. أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ O yalanlayıcı kâfirler için, Cehennemde, kalacakları bir yer ve sığınak yok mudur? Buradaki soru, istifhâm-ı takrîrîdir. Yani, evet, onların Cehennemde barınak ve yerleri vardır.

33. وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ Doğruyu getiren peygamberlere ve onu tasdik edip peşinden giden mü'minlere gelince أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ İşte bu güzel sıfatlarla nitelenen o kimseler her türlü ikram ve ihsana hak kazanan muttakî ve sâlih kimselerdir.

34. لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ Cennette onlar için hûrîler, köşkler, lezzetli şeyler, nimetler, istedikleri her şey vardır. ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ Onların elde edecekleri bu nimetler, bu dünyada güzel iş yapan herkese verilecek sevaptır. Tefsircilerden biri şöyle der: "الذي جاء بالصدق doğruyu getiren" den maksat, Muhammed (a.s.)'dir. "وصدق به Onu tasdik eden"den maksat, Ebû Bekir (r.a.)'dir.[42] Tercih olunan görüş, âyetin umum ifade etmesidir ki, bütün peygamberler ve onlara tâbi olanlardan imân ve inancından dolayı doğruya çağıran herkes bu sıfatta ortak olsun. Nitekim, çoğul kipiyle gelmiş olan "اولئك هم المتقون İşte kötülükten sakınanlar onlardır" bölümü de bunu gösterir. Bu mana, İbn Atıyye'nin tercihidir.

35. لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا Peygamberler'i tasdik eden o kimseler var ya, Allah onların geçmişte işledikleri kötü amellerini bağışlayacak, yaptıklarından dolayı

42 Bu mana, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Tercih edilen görüş ise, âyetin, bütün peygamberler ve mü'minler hakkında oluşudur.

onları cezalandırmayacaktır. وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ Allah dünyadaki itaatlarından dolayı, kendisinden bir lütuf ve ikram olarak, yaptıklarının en güzeline göre onlara sevap verecektir. Tefsirciler şöyle der: Adalet, iyi amellerin de, kötü amellerin de hesap edilmesi, sonra karşılığının verilmesidir. Lütuf ise, Allah'ın takvâ sahibi kullarına yaptığı muameledir. Allah onların kötü amellerini örter, onların terazilerinde o kötü amellerin herhangi bir hesabı kalmaz. Allah onlara amellerinin en güzellerine gerçek karşılıklarını verir. Böylece güzel amelleri çoğalır ve yükselir ve terazinin kefesi ağır basar. İşte bu, lütuf ve ihsanın arttırılmasıdır.

36. أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ Burada soru edatı olan hemze takrîr içindir. Yani Allah, kulu ve rasulü Muhammed (s.a.v.)'e, ona kötülük yapmak isteyenlerin kötülüğüne karşı kâfi değil midir? Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, Kureyş'in Rasulullah (s.a.v.)'a söylediği şu söze karşılık onu teselli etmektedir: Ya ilahlarımıza sövmekten kesinlikle vaz geçersin, ya da sana onlardan delilik veya cinnet isabet edecektir.[43] Ebû Hayyân da der ki: Kureyş şöyle dedi: Muhammed, ilahlarımıza sövmekten ve bizi ayıplamaktan vazgeçmezse, mutlaka ilahları onlara musallat kılacağız; dolayısıyla ona delilik, isabet edecek ve kötülük gelecektir. Bunun üzerine Yüce Allah, أليس الله بكاف عبده âyetini indirdi. Yani Allah, kuluna kâfidir. Abd (kul)'in Allah'a izafeti, Peygamber (s.a.v.) için büyük bir şereflendirmedir.[44] وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ Ey Peygamber! Seni, o zararı ve yararı olmayan putlarla korkutuyorlar. و من يضلل الله فماله من هاد Allah kimi saptırır ve bedbaht kılarsa, kim olursa olsun, hiç kimse onu doğru yola iletemez.

37. وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ Allah kimin mutlu olmasını ister de onu doğru yola iletirse ve doğru yola erenlerin yoluna girmeye muvaffak kılarsa, hiçbir kimse onu saptıramaz. أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ Yüce Allah koruyucudur, O'nun kapısına sığınana zulüm edilemez. Onun, dostlarının intikamını düşmanlarından almaya gücü yeter. Çünkü o galiptir, mağlup edilemez." Düşmanlarından intikam alma gücüne sahiptir. Bu âyette müşrikler için bir tehdit, mü'minler için de bir vaat vardır.

38. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ Bu âyet, putperestlerin yolunun batıl olduğuna dâir getirilmiş bir delildir. Yani, ey Peygamber! O müşriklere, gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan, mutlaka onları yaratan Allah'tır derler. Çünkü O'nun yaratıcılıkta tek olduğuna dair delil açıktır. Râzî şöyle der: Herşeye gücü yeten ve hikmet sahibi olan ilahın varlığını bilme hususunda, insanların çoğunluğu arasında ihtilaf yoktur. Aklın fıtratı da bu bilginin doğruluğuna şahittir. Zira kim, göklerin ve yerin harikulade hallerini, bitkilerin ve hayvanların enteresan durumlarını, insan bedenini ve onda bulunan güzel hikmet nevilerini ve hayret verici menfaatleri inceleyip düşünürse, güçlü, hikmet ve merhamet sahibi bir ilahın

43 Ebussuûd, 4/310.
44 el-Bahr, 7/429.

varlığını itiraf etmenin gerekli olduğunu mutlaka anlar. İşte bunun içindir ki, müşrikler Allah'ın varlığını ikrar etmişlerdir.[45] قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey Peygamber! Kınamak ve susturmak maksadıyla onlara de ki: Bu kâinatın yaratıcısının Allah olduğunu kesin olarak anladıktan sonra, ondan başka taptığınız şu ilahları bana bildirin. إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ Bildirin bana, eğer Allah bana bir sıkıntı veya musibet vermek isterse, putlar o sıkıntı ve zararı benden savabilirler mi? أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ Yahut Allah bana nimet ve bolluktan bir yarar vermek isterse, o putlar bu faydayı benden engelleye bilirler mi? Bu sorunun cevabı, ifadeden anlaşıldığı için söylenmemiştir. Yani, onlar: "Hayır, o sıkıntıyı gideremez, o faydaya da engel olamazlar" diyeceklerdir. قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ De ki: Allah bana yeter. Ondan başkasına iltifat etmem. Güvenenler sadece O'na güvenirler. Bundan maksat, zarar veremeyen ve yarar sağlayamayan şeylere ibadet hususunda müşriklerin aleyhine ve Allah'ın bir olduğuna delil getirmektir.

39, 40. قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ De ki, ey kavmim! Hile, tuzak ve aldatma usüllerinize göre amel ediniz. إِنِّي عَامِلٌ Ben de kendi usulümle çalışacağım. Allah'a çağırıp O'nun dinini açıklayacağım. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ■ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ İnsanı rezil ve zelil eden azabın kime geleceğini yakında anlayacaksınız. وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ Kesilmeyen sürekli azap yani Cehennem azabı kime incecek? Bu azap bana mı inecek, yoksa size mi inecek göreceksiniz. Bundan maksat tehdit ve korkutmadır. Ebussuûd şöyle der: Bu âyette şiddetli bir tehdit ve Rasulullah (s.a.v.)'in sürekli olarak Allah'ın yardım ve desteğiyle kuvvetlendiğine işaret vardır. Düşmanların rezil olmasında, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in galip geleceğine bir delil vardır. Nitekim Yüce Allah Bedr gününde düşmanlarını cezalandırmış ve rezil etmiştir.[46]

41. إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ Ey Peygamber! İfadesi mucize ve delili parlak olan bu Kur'ân'ı sana, bütün insanlar için apaçık hak ile indirdik. O hakka batıl karışmaz. فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا Kim doğru yolu bulursa, faydası ona aittir. Kim de doğru yoldan çıkarsa, bu sapmasının zararı kendisinden başkasına ait değildir. وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ Sen onlara bir vekil değilsin ki, onları imana zorlayasın. Sâvî şöyle der: Bu âyette, Hz. Peygamber (s.a.v.) teselli edilmektedir. Yani, onların doğru yola gelmeleri senin elinde değildir ki, onları buna zorlayasın. O ancak Bizim elimizdedir. Dilersek onları doğru yola iletir, dilersek içinde bulundukları sapıklıkta bırakırız.[47]

42. اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا Yüce Allah, ecelleri geldiğinde ruhları bedenlerden alır. Bu, büyük ölümdür. وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا Yine Allah, ölmemiş olan ruhları da,

45 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/282.
46 Ebussuûd, 14/310.
47 Sâvî Hâşiyesi, 3/374.

uykularında öldürür. Bu da küçük ölümdür. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet, ibret alınmak içindir. Yani, Allah ruhları iki şekilde alır. Biri gerçek manada tam bir alıştır ki Buna "ölüm" denir. Diğeri ise uyku ölümüdür. Çünkü uykudaki kimse, görememek ve işitememek hususunda ölü gibidir. Yüce Allah'ın, "geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan) O'dur"[48] meâlindeki âyeti de bu manayadır. Âyetin son bölümü, önceki bölüm üzerine atfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "وتوفى الأنفس التي لم تمت في منامها Ölmemiş olan ruhları da uykusunda alır".[49] İbn Kesîr de şöyle der: Yüce Allah, kendisinin, varlık âleminde dilediği gibi tasarruf edici olduğunu, bedenlerden ruhları alan melekleri göndermek sûretiyle büyük ölümle, uykuda da küçük ölümle ruhları aldığını bildirdi.[50] فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ Sahibini öldürüp de aldığı ruhu tutar, bedene geri göndermez. وَيُرْسِلُ الأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Uyuyan kimselerin ruhlarını ise, uyandığında, belli bir zamana kadar bedenlerine iade eder. O belirli zaman, gerçek ölüm zamanıdır. İbn Abbas şöyle der: Dirilerin ve ölülerin ruhları uykuda karşılaşır. Allah'ın onlar için dilediği kadar tanışıp konuşurlar. Ruhlar bedenlerine dönmek istediklerinde, Allah, ölülerin ruhlarını katında tutar. Dirilerin ruhlarını bedenlerine gönderir.[51] Kurtubî şöyle der: Bu âyette, Yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne, tek ilah olduğuna öldüren ve diriltenin kendisi olduğuna, dilediğini yaptığına ve bunları Ondan başkasının yapamayacağına dikkat çekilmektedir.[52] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ İşte bu harikulade işlerde, onları düşünüp ibret alan bir kavim için, Allah'ın ilminin ve gücünün sonsuzluğunu gösteren açık ve kesin alâmetler vardır.

43. أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ Âyetteki ام edatı idrâb içindir. Yani, onlar düşünmediler, aksine putlardan kendileri için şefaatçiler edindiler. Onların şu kara câhilliğine bak ki, aslâ hiçbir şeye sahip olamayan varlıkları, kendileri için Allah katında şefaatçiler edindiler. İbn Kesîr şöyle der: Bu, Allah'ı bırakıp da, putları kendilerine şefaatçi edinmelerinden dolayı müşrikler için bir kınamadır. O putlar, onların, delilsiz ve hüccetsiz, kendiliklerinden şefaatçi edindikleri şeylerdir. Halbuki onlar, hiçbir şeye sahip değillerdir. Ne anlayacakları akılları, ne işitecekleri kulakları, ne de görecekleri gözleri vardır. Aksine onlar, birçok hayvandan daha kötü durumdaki cansızlardır.[53] قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلا يَعْقِلُونَ Bu soru kınama ifade eder. Yani, ey Peygamber! Onlara de ki: O putlar bu sıfatları taşısalar, hiçbir şey yapamayan cansız, akılsız ve şuursuz varlıklar olsalar da onları şefaatçiler edinecek misiniz?

44. قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا Onlara de ki: Şefaat, tek olan Allah'a mahsustur. Allah'tan

48 En'âm sûresi, 6/60.
49 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 13/196.
50 Muhtasaru İbn Kesîr 3/222.
51 Kurtubî, 15/260.
52 Kurtubî, 15/263.
53 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/222.

başka hiç kimse ona sahip olamaz. Onun izni olmadan hiç kimse şefaat edemez. لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde tasarruf eden O'dur. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah bütün mülkün sahibidir. Onun izni ve rızası olmadan hiçbir kimse, herhangi bir konuda konuşamaz.[54] ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Sonra kıyamet gününde dönüşünüz sadece O'na olacaktır. O, adaletiyle aranızda hükmedecek ve herkese yaptığının karşılığını verecektir.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin çirkin fiillerinin bir başka türünü anlatarak şöyle buyurdu:

45. وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ Sadece Allah anılıp da O'nunla birlikte ilahları anılmadığında ve yanlarında "la ilahe illallah" denildiğinde, اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ Aşırı nefretlerinden dolayı o müşriklerin kalpleri tiksinir. وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ **Putlar** anıldığında, hemen sevinir, neşelenirler. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, müşriklerin çirkin davranışlarının bir başka türüdür. Sen, bir olan Allah'ı anıp da لا اله الا الله وحده لا شريك له Bir olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O'nun ortağı da yoktur" dediğinde, yüzlerinde ve kalplerinde nefret alâmetleri, putları andığında da kalplerinde ve göğüslerinde sevinç ve neşe alâmetleri görünür. Bu, câhillik ve aptallığa delâlet eder. Çünkü Allah'ı anmak mutlulukların ve iyiliklerin başıdır. Cansız putları anmak ise, câhillik ve aptallıkların en büyüğüdür. Müşriklerin, Allah'ın anılmasından nefret etmeleri, ve putların anılmasından sevinmeleri kara câhilliğin ve koyu aptallığın en kuvvetli delillerindendir.[55]

46. قُلْ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ De ki: Ey Allahım! Ey göklerin ve yerin yoktan yaratıcısı! عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Ey gizliyi ve açığı bilen! Ey kendisine gözlerin gördüğü veya görmediği hiçbir şey gizli **kalmayan!** أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Sen, adâletin ve hükmünle yaratıklar arasında hüküm verirsin. Benimle bu müşrikler arasında hükmet. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah müşriklerin, Allah'ın (c.c.) anılmasından duydukları tiksinti ve putların anılmasından duydukları sevinçten dolayı, akıllarının az olduğunu bildirdikten sonra, Rasulü'ne kendisiyle düşmanlarının arasını ayırması için Allah'a, kudret ve ilim gibi yüce isimleriyle dua etmesini emretti. Bunda müşrikler için bir tehdit, Peygamber (a.s.)'i de teselli etme vardır.[56] Sâvî şöyle der: Yani, Rabbine dua ve yakarışta bulunarak sığın. Çünkü O herşeye kâdirdir.[57]

47. وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ Kur'ân ve Peygamber'i yalanlamak sûretiyle kendilerine zulmeden o müşrikler, yer yüzünde bütün mallara sahip olsalar

54 Beyzâvî, 2/154.
55 et-Tefsîru'l-kebîr, 26/286.
56 el-Bahr, 7/432.
57 Sâvî Hâşiyesi, 3/375.

ve onunla birlikte bir o kadarını daha elde etseler. لا فْتَدَوْا بِه مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününde o şiddetli azaptan kurtulmak için, mutlaka ellerinde bulunan bütün mallarını ve stoklarını kendileri için fidye olarak verirler. وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ Hiç hesaplarında olmayan türlü türlü cezalar onlara görünür. Ebussuûd şöyle der: Bu son derece şiddetli bir tehdittir. Artık ondan ötesi yoktur. Vaad konusunda bunun benzeri de yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez"[58] âyetidir.

48. وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا O korkunç günde, işlemiş oldukları kötü amelleri kendilerine görünür. وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Kendisiyle alay ettikleri şeyin cezası inip onları her taraftan kuşatır. İbn Kesîr şöyle der: Dünyada kendisiyle alay ettikleri azap ve ceza onları kuşatır.[59]

49. فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا O kâfir kimseye, sıkıntı ve musibetten az bir şey dokunduğunda, Allah'a döner, O'na yalvarır, ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا sonra lütuf ve ikram olsun diye ona Bizden bir nimet verdiğimizde قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ o inkârcı kimse, "bu mal bana ancak, kazanç ve ticaret yollarını bildiğim için verildi" der. بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ İş, onun zannettiği gibi değildir. Aksine o nimet, onun için bir imtihan ve denemedir. Kendisine verdiğimiz nimetler hususunda, itaat mı edecek yoksa isyan mı edecek diye onu denemek için verdik. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, kendilerine bu malın verilmesinin bir imtihan ve deneme olduğunu bilmezler, dolayısıyle şımarırlar.

50. قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ O kelime ve sözleri, onlardan önceki Kârûn ve benzeri kâfirler de söylemişti. Kârûn şöyle demişti: "O servet bana ancak, bendeki bilgi sayesinde verildi".[60] فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Ne biriktirdikleri mallar, ne de kazandıkları servet onlara hiçbir fayda vermedi.

51. فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا Kötü amellerinin cezasını çektiler. وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ O müşriklerden, yani Kureyş kâfirlerinden zulmedenler var ya, سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا Ötekilerinin çektiği gibi, onlar da çirkin amellerinin cezasını çekeceklerdir. Beyzâvî şöyle der: Onlar bu cezayı çektiler. Zira onlara yedi sene kıtlık geldi de sonunda leş yediler ve ileri gelenleri Bedir'de öldürüldü.[61] وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ Onlar Bizim azabımızdan kaçamazlar. Kaçıp da elimizden kurtulamazlar. Bundan sonra Yüce Allah, onlara verilen mal ve zenginlik hususundaki iddialarını reddetmek üzere şöyle buyurdu:

---

58 Secde sûresi, 32/17. Ebussuûd, 4/311.
59 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/224.
60 Kasas sûresi, 28178.
61 Beyzâvî, 2/156.

52. أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ O müşrikler bilmiyorlar mı ki, Allah bir topluluğa rızkı bol verir, diğerinin rızkını daraltır. Rızık işi, insanın zekasının azlığına veya çokluğuna bağlı değildir. O ancak, Allah'ın hikmetine ve taksimine bağlıdır. **إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ** Bu anlatılanlarda, Allah'ın âyetlerine inanan bir kavim için elbette ibret ve deliller vardır. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah burada sadece mü'minleri zikretti. Çünkü âyetleri düşünen ve onlardan yararlanan mü'minlerdir. Mü'minler, rızkın genişliğinin bazan yavaş yavaş helâke götürmek için olduğunu, daraltılmasının da bazan yüceltmek için olduğunu bilirler.[62]

62 Kurtubî, 15/267.

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ
اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾ وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوْٓا
اَحْسَنَ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَّاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿٥٥﴾ اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ يّٰحَسْرَتٰى عَلٰي
مَا فَرَّطْتُّ فِيْ جَنْۢبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ﴿٥٦﴾
اَوْ تَقُوْلَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰىنِيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُوْلَ
حِيْنَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِيْ كَرَّةً فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٨﴾
بَلٰى قَدْ جَاۗءَتْكَ اٰيٰتِيْ فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ
مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى
اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ۭ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ ۚ لَا
يَمَسُّهُمُ السُّوْۗءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۡ
وَّهُوَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿٦٢﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٣﴾
قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ
اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَىِٕنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ
مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۡ وَالْاَرْضُ
جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ
بِيَمِيْنِهٖ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٧﴾

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ
إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ
﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ
بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾
وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا
فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ
يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا
قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾
قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا
حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ
مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾
وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ
وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

53. De ki: "Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

54. Size azap gelip çatmadan önc Rabbinize dönün, O'na teslim olun, sonra size yardım edilmez.

55. Siz farkında olmadan, ansızın başınıza azap gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline tâbi olun.

56. Kişinin: "Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdenim!" dememesi.

57, 58. Veya: "Allah bana hidâyet verseydi, elbette sakınanlardan olurdum" dememesi yahut azabı gördüğünde "Keşke benim için bir kez (dönüş) imkânı bulunsa da iyilerden olsam!" dememesi için, (indirilene uyun).

59. Evet, âyetlerim sana gelmişti de sen onları yalanlamış, kibirlenmeye kalkışmış ve inkârcılardan olmuştun.

60. Kıyamet gününde Allah hakkında yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Kibirlenenler için Cehennemde bir barınak yok mudur?

61. Allah, takvâ sâhiplerini başlarından ötürü kurtuluşa erdirir. Onlara hiçbir fenâlık dokunmaz. Onlar mahzûn da olmazlar.

62. Allah her şeyin yaratanıdır. O, her şeye vekildir.

63. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler var ya, işte onlar hüsrâna uğrayanlardır.

64. De ki: "Ey câhiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?"

65. Sana da senden öncekilere de vahyolunmuştur ki: Andolsun, Allah'a ortak koşarsan, işin şüphesiz boşa gider ve hüsrânda kalanlardan olursun!

66. Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

67. Onlar Allah'ı hakkıyla takdir etmediler. Halbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir.

68. Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere göklerde ve yerde, ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de bakarsın ki onlar ayağa kalkmış bakıyorlar.

69. Yeryüzü, Rabbinin nuru ile aydınlanır, kitap konulur, peygamberler ve şahitler getirilir ve aralarında hakkâniyetle hüküm verilir. Onlara aslâ zulmedilmez.

70. Herkes ne yaptıysa, karşılığı tastamam verilir. Allah, onların yaptıklarını en iyi bilendir.

71. O küfredenler, bölük hâlinde Cehenneme sürülür. Nihayet oraya geldikleri zaman kapıları açılır, bekçiler onlara: "Size, içinizden Rabbiniz'in âyetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtâr eden peygamberler gelmedi mi?" derler. "Evet geldi" derler ama, azap sözü kâfirlerin üzerine hak olmuştur.

72. Onlara, "İçinde ebedî kalacağınız Cehennemin kapılarından girin, kibirlenenlerin yeri ne kötü!" denilir.

73. Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük Cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: "Selâm size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya" derler.

74. Onlar: "Bize verdiği sözde sâdık olan ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu Cennet yurduna vâris kılan Allah'a hamdolsun. İyi amelde bulunanların mükâfatı ne güzelmiş!" derler.

75. Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrâfını kuşatmışlardır. Artık aralarında adâletle hükmolunmuş ve "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun" denilmiştir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde müşriklerin hallerini anlattı ve ahirette, içinde bulunacakları zillet ve horluğu açıkladı. Burada da mü'minleri, vakti geçmeden tevbe edip Allah'a dönmeye çağırdı. Sûreyi, Yüce Allah'ın o büyük haşir günündeki azametini anarak sona erdirdi. O gün ilahî adâlet ve doğru ölçü tecellî edecektir. İyiler bölük bölük Cennete, kötüler de bölük bölük Cehenneme sevkolunacaktır: "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük Cennete sevkedilir..."

KELİMELERİN İZAHI

بغتة : Bağteten, ansızın.

مثوى : Mesvâ, kalınacak yer. Bir kimse bir yerde kaldığında, **ثوى بالمكان** denir.

مقاليد : Mekâlîd, hazineler, anahtarlar demektir.

زمرا : Zümerâ, grup grup demektir. Bu kelime, cemaat manasına gelen **زُمْـــرَة** kelimesinin çoğuludur.

خزنتها: Hazenetuhâ, orada görevlendirilmiş bekçiler demektir.

نتبوأ : Konaklarız. Bir kimse bir yere inip orada konakladığında **تبوأ المكان** denir.

حافين : Hâffin, kenarlarından ve yanlarından kuşatanlar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

53. قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ Ey Peygamber! Günahları işlemek sûretiyle kendilerine kötülükte aşırı giden o mü'min kullarıma bildir ki, **لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ** Allah'ın bağışlamasından ve rahmetinden ümit kesmeyin. **إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا** Şüphesiz Yüce Allah, dilediği kimsenin, deniz köpüğü kadar da olsa, bütün

günahlarını örter. إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Çünkü O'nun, merhameti bol, affı geniştir. Âyetin zâhiri, mü'minleri Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeye çağırmaktadır. Zira Yüce Allah "قل يا عبادي De ki, ey kullarım!" buyurmuştur. İbn Kesîr şöyle der: Bu, âyet, kâfir olsun olmasın bütün âsileri tevbeye Allah'a yönelmeye bir çağrı ve Yüce Allah'ın günah ne kadar çok olursa olsun, günahlardan dönen ve tevbe eden kimselerin bütün günahlarını bağışlayacağına dâir bir bildiridir.[63]

54. وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ Allah'a dönün, itaat, ibadet ve iyi amelle O'na teslim olun. مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ Yüce Allah'ın azabı size gelmeden önce O'na dönün. ثُمَّ لا تُنْصَرُونَ Sonra O'nun azabından sizi koruyacak kimse bulamazsınız.

55. وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ Emirlerine sarılmak, yasaklarından sakınmak sûretiyle Kur'ân-ı Kerîm'e uyun. Size indirilmiş olan en güzel kitaptan ayrılmayın. Kurtuluş ve mutluluğunuz ondadır. مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لا تَشْعُرُونَ Siz gaflet içindeyken, azabın size ansızın gelmesinden önce kitaba uyun. Azabın ne zaman geleceğini bilemezsiniz ki, tedbir alıp hazırlık yapasınız.

56. أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَاحَسْرَتَا عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ İsyanda ileri giden bazı kimselerin, "Allah'a itaat ve O'nun hakkını gözetme hususunda kusur ve eksikliklerinden dolayı vay halime, bana yazıklar olsun" dememesi için kitaba uyun. Mücâhid şöyle der: "Allah'ın emirlerini yerine getirmediğimden dolayı yazıklar olsun.[64] وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ Durum şu ki, ben Allah'ın din ve şeriatıyla alay edenlerden idim. Katâde şöyle der: Allah'a itaatı yerine getirmemek ona yetmedi, hattâ getirenlerle alay etti.

57. أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ Buradaki أو edatı tür ifade eder. Yani, kâfir ve günahkâr, ya öyle der veya böyle der. Buna göre âyetin manası şöyledir: Eğer Allah beni doğru yola iletmiş olsaydı, ben mutlaka doğruyu bulur, Allah'a itaat eder ve iyi kullarından olurdum. İbn Kesîr şöyle der: Suçlu pişmanlık duyar ve Allah'a itaat eden samimi kullardan ve güzel iş yapan kimselerden olmuş bulunmayı ister.[65]

58. أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ O kâfir nefis, azabı gördüğü zaman, "Allah'a itaat etmem ve iyi bir yaşayışta bulunmam ve güzel amel işlemem için, keşke benim dünyaya dönme imkânım olsa" diyecektir.

59. بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي Bu âyet, "لو أن الله هداني Allah beni doğru yola iletmiş olsaydı" âyetinin cevabıdır. Yani, evet peygamber göndermek ve kitap indirmek sûretiyle Allah'tan sana hidayet gelmişti de, فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ Sen o âyetleri yalanlamış, böbürlenip iman etmemiş ve inkârcılardan olmuştun. Sâvî şöyle der:

63 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/225.
64 Kurtubî, 15/271.
65 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/227.

Kâfir önce pişmanlık duyar, sonra geçersiz deliller getirir, sonra da dünyaya dönmeyi temenni eder.[66] Oysa dünyaya geri gönderilse mutlaka sapıklığına döner. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Eğer onlar dünyaya geri gönderilseler, yine de kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar.[67]

60. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ Ey muhatap! Kıyamet gününde, Allah'a ortak koşmak ve çocuk nisbet etmek sûretiyle O'na karşı yalan söyleyen kimseleri, bu yalanları ve iftiraları sebebiyle yüzleri kapkara olmuş görürsün. أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ Bu, istifhâm-ı takrîrîdir. Yani, kibirlenip Allah'a iman ve itaat etmeyen kimseler için Cehennemde bir yer ve barınak yok mudur? Evet, şüphesiz onlar için cehenem yurdunda bir yer ve barınak vardır. Allah'a karşı yalan söyleyenlerin durumu anlatıldıktan sonra, O'na karşı gelmekten sakınanların durumu anlatılır:

61. وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوا بِمَفَازَتِهِمْ Saadete ermeleri ve istedikleri iyiler yurdu olan Cenneti elde etmeleri sûretiyle Allah onları kurtuluşa erdirip mevkilerini yükseltir. لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ Onlara herhangi bir sıkıntı ve telâş gelmez ve ahirette üzülüp tasalanmazlar. Aksine onlar, "Kâdir-i mutlak olan Allah'ın (c.c.) huzurunda hak meclisinde"[68] emniyet içerisindedirler.

Bundan sonra Yüce Allah, etkili bir şekilde vaat ve tehditte bulunduktan sonra, ilahlık ve birliğe ait delilleri anlatmaya döndü.

62. اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ Yüce Allah herşeyin yaratıcısı, bütün mahlukatın var edicisi ve onlar üzerinde istediği şekilde tasarruf edendir. O'ndan başka ne ilah vardır, ne de rab. وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ O herşeyi idare edendir.

63. لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklere ve yere ait her bir hazinenin anahtarları o yüceler yücesi Allah'ın elindedir. Allah'tan başkası o hazinelerin işine sahip olamaz ve onlarda tasarruf edemez. İbn Abbas şöyle der: Mekâlîd anahtarlar demektir. Süddî de şöyle der: Göklerin ve yerin hazineleri O'nun elindedir.[69] وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ Kur'ân'ın apaçık âyetlerini ve parlak mucizeleri yalanlayanlar var ya, işte onlar en çok ziyana uğrayanların kendileridir.

64. قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ Ey Peygamber! De ki: Ey câhiller! Allah'ın birliğini gösteren apaçık delil ve alâmetler ortadayken, bana O'ndan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz? İbn Kesîr şöyle der: Müşrikler, câhilliklerinden dolayı Peygamber (s.a.v.)'i ilahlarına ibadete çağırdılar. Bu durumda kendileri de onunla birlikte onun ilahına tapacaklardı. Onun üzerine bu âyet indi.[70]

---

66 Sâvî Hâşiyesi, 3/377.
67 En'âm sûresi, 6/28.
68 Kamer sûresi, 54/55.
69 Kurtubî, 15/274.
70 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/228.

65. وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ Burada ل, mukadder bir yeminin cevabıdır. Yani, vallâhi sana ve senden önceki peygamberlere vahiy olunmuştur ki, Ey Peygamber! لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ Eğer Allah'a ortak koşarsan, mutlaka iyi amelin boşa çıkar ve bozulur. وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ Bu yüzden de, ahirette mutlaka ziyana uğrayanlardan olursun. Bu, takdir ve faraziye yoluyla söylenmiş bir ifadedir. Yoksa, Peygamber (a.s.)'i Yüce Allah korumuştur. Hâşâ, o, Allah'a ortak koşmaz. O, iman ve Allah'ın birliği kalesini kurmak için gelendir. Ebussuûd şöyle der: Bu söz, peygamberleri teşvik ve kâfirleri ümitsizliğe düşürmek, Allah'a ortak koşmanın son derece âdî ve çirkin bir şey olduğunu göstermek için, faraziye üslubuyla söylenmiştir.[71]

66. بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ Aksine, ibadeti tek olan Allah'a has kıl. O'ndan başka hiç kimseye ibadet etme. وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ Rabbinin verdiği nimete şükredenlerden ol.

67. وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ Allah'ı gerçek manada tanıyamadılar, O'na gereği gibi saygı gösterip yüceltmediler. Ebû Hâyyân şöyle der: O'na gereği gibi saygı gösterip yüceltmediler. O'nu kendilerince hakkıyle takdir edemediler. Başkasını O'na ortak koştular ve ibadette O'nunla taşları ve ağaçları eşit tuttular.[72] Yüce Allah bundan sonra kendisinin ve şanının yüceliğine dikkatlerini çekmek için şöyle buyurdu: وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Bu, hal cümlesidir. Yani, O'na gereği gibi saygı gösterip yüceltmediler. Halbuki O, yüceliğin son derecesi olan, bu engin kudret sıfatıyla nitelenmiştir. Yeryüzü, genişliğine ve yaygınlığına rağmen, kıyamet gününde O'nun eli ve kudreti altında olacaktır. وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ Gökler O'nun kudretiyle toplanıp dürülecektir. Zemahşerî şöyle der: Bu âyetten maksat, Allah'ın yüceliğini tasvir etmek ve O'nun azametinin künhünü bildirmekten başka bir şey değildir. Ancak bu, "قبضة kabza" ve "يمين yemin" ile, herhangi bir yön kastetmeksizin yapılan bir tasvirdir.[73] Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah yeri kabzasına alır, göğü de kudretiyle tutar. Sonra şöyle der: Melik benim. Yeryüzünün kralları nerde?[74] سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ Yüce Allah, müşriklerin kendisini niteledikleri âcizlik ve noksanlık sıfatlarından uzak ve temizdir. Bundan sonra Yüce Allah, ahiretteki korkunç olayları anlattı:

68. وَنُفِخَ فِي الصُّورِ Sûr'a üfürülür. Sûr, İsrafil (a.s.)'in, Allah'ın emriyle üfleyeceği bir boynuzdur. Buradaki üflemekten maksat, korku üflemesinden sonra meydana gelecek olan "ölüm üfürmesi"dir. İbn Kesîr şöyle der: Bu, üflediğinde, göklerde ve

71 Ebussuûd, 4/314.

72 el-Bahr, 7/439.

73 el-Keşşâf 4/110.

74 Bu hadisi Buhârî ve Müslim tahric etmiştir. Buhârî, Tefsîr-i sûre, 39-2; Müslim Münâfikûn, 23. Lafız Buhârî'nindir. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyetle ilgili birçok hadis vardır. Bunda ve benzeri âyetlerde yol Selef'in yoludur. Bu yol, keyfiyetini belirmeden ve tahrif etmeksizin, âyetleri geldiği gibi bırakmaktır.

yerdeki canlıların öleceği ikinci üfürmedir.[75] فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ Göklerde ve yerde olanların tümü ölü olarak düşer. إِلاَّ مَنْ شَاءَ اللَّهُ Ancak Arş'ı taşıyan melekleri, hûriler ve ğılmânlar gibi, Allah'ın, kalmalarını istediği kimseler hariç ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى sonra Sûr' a, başka bir üfleniş üflenecektir. Bu da, diriltme üfleyişidir. فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ O zaman bütün ölmüş olan mahlukat kabirlerinden kalkıp kendilerine verilecek emri beklerler.

69. وَأَشْرَقَتْ الأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا Kıyamet günü. Allah, kullar arasında hükmetmek için tecelli ettiği zaman, mahşer yeri O'nun nuruyla aydınlanır. وَوُضِعَ الْكِتَابُ Mahlukatın amel defterleri hesap için getirilir. وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ Güç ve kudret sahibi olan Yüce Allah'ın, ümmetlerinin kendilerine verdikleri cevabı sormak için peygamberler ve insanların yaptıklarına şahit olan hafaza melekleri (koruyucu melekler) getirilir.[76] Süddî şöyle der: Bunlar, Allah yolunda şehit edilenlerdir. وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ Bütün kullar arasında adâletle hükmedilir. وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ Ahirette amellerinin sevabını eksiltmek, veya cezasını arttırmak sûretiyle onlara azıcık da olsa zulüm yapılmaz. İbn Cübeyr şöyle der: Güzel amelleri eksiltilmez, kötü amelleri de arttırılmaz.

70. وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ Her insana, yaptığı iyi veya kötü amelin karşılığı ödenir. وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ Yüce Allah her insanın yaptığını en iyi bilendir. Ne yazıya ihtiyacı vardır, ne de şahide. Bununla birlikte, delille susturmak için, amel defterleri şahitlik eder.

Bundan sonra Yüce Allah, bütün bahtiyar ve bedbahtların varacağı yeri açıklamak üzere şöyle buyurdu:

71. وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا Bütün kâfirler, bölük bölük Cehennem ateşine sürülür. Bunların durumu, eşkiyanın dünyada zindana sevkedilmesine benzer. حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا Nihayet Cehenneme vardıklarında oranın kapıları, onları karşılamak için ansızın açılır. وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ Cehennem bekçileri, kınamak ve azarlamak için onlara şöyle der: Size, gökten indirilen kitapları okuyacak, insan peygamberler gelmedi mi? وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا Ve sizi o zor günün kötülüğünden korkutacak kimseler gelmedi mi? قَالُوا بَلَى Onlar, "Evet bize geldiler ve bizi uyardılar. Bize kesin deliller getirdiler. Fakat biz onları yalanladık ve muhâlefet ettik. Çünkü bizim

75 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/229.

76 Bu İbn Zeyd'in görüşüdür. En açık olan da budur. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen, "Herkes yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelmiştir (Kâf sûresi, 50/21) buyrulmuştur. Sürücü onu hesaba götürür, şahit de ona şahitlik eder. Bu şahit, insanın başında görevlendirilen melektir.

bedbaht olacağımıza daha önce hüküm verilmişti" derler. Kurtubî şöyle der: Bu, kendilerine delil getirildiğine dâir onların bir itirafıdır. كلمة العذاب Azap kelimesi"nden maksat, Yüce Allah'ın, "Andolsun ki, Cehennemi insanlar ve cinlerle toptan dolduracağım"[77] meâlindeki sözüdür.[78]

72. قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا Onlara, içinde ebedî kalmak üzere Cehennemin ateşine girin denir. Oradan ebediyyen ne ayrılmak, ne de başka bir yere geçiş vardır. فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ Kibirlenip de Allah'a iman etmeyen ve peygamberlerini doğrulamayanlar için Cehennem ne kötü bir makam ve barınaktır.

73. وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا Allah'ın emirlerine karşı gelmekten korkan iyi kimseler, en güzel binekler üzerinde bölük bölük Cennete sevkedilirler. Kurtubî şöyle der: Cehenneme gireceklerin sevkedilmesi, onların hor ve zelil olarak oraya atılmalarıdır. Bunlara yapılan işlem sultana karşı ayaklanan suçlulara yapılan işleme benzer. Cennete gideceklerin sevki ise, onların bineklerinin ikram ve rıza yurduna sevkedilmesidir. Çünkü onlar, ancak binekler üzerinde götürülürler. Onlara yapılan muamele de, krallara gelen heyete yapılan muâmeleye benzer. İki sevk arasında ne kadar da fark var![79] حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا Cennetin kapıları açık olduğu halde mü'minler Cennete geldiklerinde... Nitekim, "Kapıları yalnız onlara açılmış Adn Cennetleri vardır"[80] buyurulmuştur. Sâvî şöyle der: Önceki âyette فتحت kelimesinden önce و getirilmeyip burada getirilerek وفتحت denmesindeki hikmet şudur: "Hapishanelerin kapıları, suçlular oraya gelinceye kadar kapalı olur. Kapılar suçlular için açılır, sonra yine üzerlerine kapatılır. Sevinç ve mutluluk kapıları ise böyle değildir. Onlar, girecek kimseleri beklemek için açık tutulur. Dolayısıyle, öncekinde değil de burada و ın gelmesi uygun düşmüştür.[81] وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ Cennetin bekçileri onlara, "Selâm size, ey takvâ sahibi iyi kişiler! Günah ve masiyet kirinden temizlendiniz. Artık ebedîlik yurdu Cennete girin dediklerinde... Beyzâvî şöyle der: اذا edatının cevabı hazfedilmiştir. Çünkü önceki ifade, onlara yapılan ikram ve gösterilen hürmetin anlatılamayacak ve açıklanamayacak kadar çok olduğunu göstermektedir.[82] İbn Kesîr de şöyle der: Hazfedilen cevabın takdiri şudur: Bunlar yapılınca mutlu olurlar ve kendilerine verilen nimet miktarınca sevinir ve neşelenirler.[83]

74. وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ Cennete girip de orada yerleştiklerinde, "Bize vaadettiği Cennete girmemizi gerçekleştiren Allah'a hamd olsun" derler. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Yüce Allah'ın kullarımızdan takvâ sahibi kimselere verdiğimiz

77 Hud sûresi, 12/19.
78 Kurtubî, 15/284.
79 Kurtubî, 15/285.
80 Sâd sûresi, 38/50.
81 Sâvî Hâşiyesi, 3/381.
82 Beyzavî, 2/147.
83 Muhtasaru İbn Kesîr 3/232.

Cennet işte budur"[84] meâlindeki sözüyle müminlere verdiği vaade işaret etmektedir. وَأَوْرَثَنَا الأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ Ve bizi Cennet yurduna sahip kılan Allah'a hamd olsun. Orada, mülk sahibinin, mülkünde tasarruf ettiği gibi tasarrufta bulunur ve dilediğimiz yerde konaklarız. Orada hiç kimse bizimle münâkaşa etmez. فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ Allah'a itaat ederek amel işleyenlerin mükâfatı Cennet ne güzeldir.

75. وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ Ey Peygamber! Meleklerin, Rahman'ın Arş'ını kuşattıklarını ve her taraftan onu sardıklarını görürsün. يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ İbadet maksadıyla değil de, zevk için Allah'ı tesbih eder ve O'nu yüceltirler. وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ Kullar arasında adâletle hükmedilir. وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ "Hüküm ve adaletinden dolayı, âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun" denilir. Tefsirciler şöyle der: Hamd edenler, hem mü'minler, hem de kâfirlerdir. Mü'minler, lütfundan dolayı, kâfirler ise adâletinden dolayı Allah'a hamd ederler. İbn Kesîr şöyle der: Bütün kâinat, konuşanı ve konuşmayanı hüküm ve adâletinden dolayı Allah'a hamd eder. Bunun içindir ki Yüce Allah, bu hamd sözünü söyleyeni belirtmemiştir. Aksine onu mutlak olarak bırakmıştır. Bu ifade, bütün yaratıkların, hamd ederek O'na şahitlik ettiğini gösterir.[85]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "تكفروا İnkâr ederseniz ile تشكروا şükrederseniz يرجو umar ile يحذر sakınır فوقهم üstlerinde ile تحتهم altlarında, ضر zarar ile رحمة merhamet, الغيب gayb ile الشهادة açık, يبسط genişletir ile يقدر daraltır ve اهتدى doğru yolu buldu ile ضل sapıklığa düştü" araşında tıbâk vardır.

2. "يتوكل Tevekkül eder ile المتوكلون tevekkül edenler ve احسنوا iyi iş yaptılar ile حسنة iyi iş" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "لهم من فوقهم ظلل من النار Onların üstlerinde ateşten gölgeler vardır" âyetinde alay üslubu vardır. Zira ateşe gölge denmesi alaydır. Çünkü ateş yakıcıdır, gölge ise sıcaktan koruyucudur.

4. "وإذا ذكر الله وحده اشمأزت قلوب الذين لا يؤمنون بالآخرة Allah tek olarak anıldığı zaman, ahirete inanmayanların kalpleri tiksinir" âyetinde parlak bir mukâbele sanatı vardır. Zira bundan sonra gelen "وإذا ذكره الذين من دونه إذا هم يستبشرون Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen sevinirler" bölümü ona mukâbil zikredilmiştir. Yüce Allah, Allah'a karşılık putları, sevince karşılıkta tiksintiyi zikretmiştir. Aynı şekilde,

84 Meryem sûresi, 19/63.
85 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/233.

bahtiyarlarla bedbahtlardan bahseden şu iki âyet arasında da mukâbele vardır: "وسيق الذين كفروا إلى جهنم زمرا İnkâr edenler Cehenneme bölük bölük sevkedilir" âyetine karşılık Yüce Allah, "وسيق الذين اتقوا ربهم إلى الجنة زمرا Rablerinin emrine karşı gelmekten sakınanlar bölük bölük Cennete sevkedilir" âyetini zikretmiştir. Mukâbele, önce iki veya daha çok mananın, sonra da tertiple bunların karşılığının getirilmesi demektir. Bu güzelleştirici edebî sanatlardandır.

5. "أفمن شرح الله صدره للإسلام Allah'ın, göğsünü İslâma açtığı kimse.... mi?" âyetinde hazif yoluyla icaz vardır. Kelâmın akışından anlaşıldığı için haberi zikredilmemiştir. Takdiri: "Allah'ın, kalbini mühürlediği 'kimse gibi olur mu?" şeklindedir. "أمن هو قانت آناء الليل Geceleyin ibadet eden kimse... mi?" âyeti de bunun bir benzeridir: Yani, bu kimse, Rabbini inkâr eden kimse gibi midir?

6. "قل تمتع بكفرك De ki, küfrünle eğlene dur" cümlesindeki emir tehdit ifade eder. Bunun bir benzeri de "اعملوا على مكانتكم Usûlünüze göre amel edin" âyetidir. Bu da aşırı tehdit ifade eder.

7. "أفأنت تنقذ من في النار Ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah burada neticeyi zikretmiş, sebebi kastetmiştir. Çünkü sapıklık, ateşe girmeye sebeptir.

8. "له مقاليد السموات والأرض Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur" âyetinde istiâre vardır. Yani "göklerin ve yerin hayır anahtarları ve onların bereket madenleri" demektir. Burada Yüce Allah, hayır ve bereketleri hazinelere benzetti ve anahtarlar manasına gelen "mekâlîd" kelimesini onlar için müsteâr olarak kullandı. Buna göre âyetin manası, "Rahmet ve lütfunun hazineleri O'nun elindedir" şeklinde olur.

9. "والأرض جميعا قبضته يوم القيامة والسموات مطويات بيمينه Halbuki kıyamet günü bütün yeryüzü Onun "kabzasındadır. Gökler Onun sağ eliyle dürülmüştür" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah azametini, sonsuz gücünü ve büyüklüğü ile akılları hayrete düşüren ve fakat Yüce Allah'ın gücüne nisbetle küçük olan o cisimlerin küçüklüğünü, istiâre-i temsiliyye yoluyla, büyük bir şeyi avucuna alan ve gökleri sağ eliyle düren kimseye benzetti. Şerif Râdî şöyle der: Bu âyette istiâre vardır. Yani, Allah'ın kudreti altındaki arz, bir kimsenin elinde tuttuğu ve avucunun içine aldığı, mülküne sahip olduğu ve başkasının ortak olmadığı şey gibidir. Gökler de O'nun mülkünde toplanmış ve kudretiyle dürülmüştür. Zemahşerî de şöyle der: Bu âyet, "kabza" ve "yemin" ile herhangi bir yön kastetmeksizin, Allah'ın azametini tasvir etmek ve O'nun azametinin künhünü bildirmek içindir. Çünkü bundan maksat, O'nun engin gücünü göstermektir. Beyan ilminde, bu konudan daha ince, daha nazik ve daha latîf bir konu göremezsin.

10. "أن تقول نفس يا حسرتا على ما فرطت في جنب الله Kişinin, Allah'ın yanında kusur ve

eksikliğimden dolayı vay halime, bana yazıklar olsun dememesi için..." âyetinde kinaye vardır. Çünkü, Allah'ın yanı manasına gelen جنب الله Allah'ın hakkı ve O'na itaatten kinayedir. Bu, latîf kinayelerdendir.

11. "لا تقنطوا من رحمة الله Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin" cümlesinde, I. şahıstan III. şahsa dönüş vardır. Aslı, "لا تقنطوا من رحمتي Rahmetimden ümit kesmeyin" şeklindedir. Edebiyatçılar şöyle der: "قل يا عبادي الذين أسرفوا على انفسهم De ki, ey nefislerine zulmeden kullarım...!" âyet-i kerîmesinde, güzel edebî sanat türleri mevcuttur. Onlardan biri: Yüce Allah'ın, mahlukatına yönelmesi ve onlara seslenmesidir. Diğeri عبادي kullarım şeklindeki terkipte, عباد kullar, kelimesinin الله lafz-ı celîline muzâf olması onlara değer verilmesidir. Bir diğeri, I. şahıstan III. şahsa dönülerek من رحمتي yerine من رحمة الله denilmesidir Bir diğeri, rahmetin, bütün isim ve sıfatları kapsayan "Allah" lafzıyla tamamlanmasıdır. Bir diğeri de, hem mübtedâsı hem haberi marife olan ve إن ve "هو fasıl zamiri" ile pekiştirilmiş olan انه هو الغفور الرحيم cümlesinin getirilmesidir.

12. Ayet sonlarındaki harflerin birbirine uygunluğu; bu, son derece güzel ve parlaktır. Mesela Yüce Allah'ın şu âyetlerini oku:

ونفخ في الصور فصعق من في السموات ومن في الأرض الا من شاء الله ثم نفخ فيه أخرى فاذا هم قيام ينظرون ■ وأشرقت الأرض بنور ربها ووضع الكتاب وجيئ بالنبيين والشهداء وقضى بينهم بالحق وهم لا يظلمون ■ ووفيت كل نفس ما عملت وهو اعلم بما يفعلون ■ صدق الله العظيم

Bu ifade güzelliği, parlaklığı ve edasıyla seni etkilemiyor mu? Dolayısıyle dilin, kendiliğinden Allah'ı zikredivermiyor mu?!

Allah'ın yardımıyle Zümer sûresinin tefsiri bitti.

MÜ'MİN (ĞÂFİR) SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 85 âyettir.

Sûreyi Takdim

Mü'min (Ğâfir) sûresi Mekke'de inmiştir. Burada inen diğer sûreler gibi bu sûre de inanç konularına önem verir. Sûrenin en önem verdiği konu hemen hemen "hak ile batıl" ve "hidayet ile sapıklık" arasındaki savaştır. Bunun içindir ki, sûrenin havası sertlik ve şiddet ile dolu olarak gelmiştir. Bu hava, sanki yaralama ve çarpışmaların yapıldığı, sonra savaş dinip de azgınların serilip düştüğü yerler aydınlanınca onların üst üste yığılmış kırıntılar haline geldiğinin görüldüğü korkunç bir savaş havasıdır.

Bu mübarek sûre Yüce Allah'ın güzel sıfatlarının ve büyük alâmetlerinin yüceliğini anlatarak başlar. Sonra, Allah'ın varlığını gösteren deliller hakkında kâfirlerin mücadelesini anlatır. Hakk apaçık ve parlak olmasına rağmen cedelciler yine mücadele etmiş, kibirlenenler de onun hakkında kibirlenmişlerdir.

Sûre, ölen kâfirlerin yıkılışlarını açıklar. Yüce Allah onları, güçlü ve kuvvetli birinin yakalayışı gibi yakalamış ve onlardan hiçbiri kurtulamamıştır.

Bu korkunç hava arasında, Arş'ı taşıyan meleklerin, huzur ve huşû içerisinde Allah'a dua ettikleri sahne görünür

Sûre, bazı ahiret sahnelerini ve korkunç olayları anlatır. Bir de bakarsın ki kullar hesap için Yüce Allah'ın huzuruna çıkıp korku ve huşu içerisinde durmaktadırlar. O zaman kalpler hançereye gelir, şiddetli korku ve endişeden neredeyse yerinden kopmak üzere olur. O korkunç yer ve o zor günde insan yaptıklarının karşılığını alır. Ameli iyi ise karşılığı da iyi, kötü ise karşılığı da kötüdür.

Daha sonra söz, Musa (a.s.)'nın zorba ve azgın Firavun'u hakka davetinde misal gösterilen iman ve taşkınlık kıssasına gelir. Firavun, imanın toplum arasında yayılmasından korktuğu için, kibir ve zorbalığı ile Musa (a.s.)'yı ve ona uyanları öldürmek ister. Bu kıssa anlatılırken, daha önce Musa kıssasında anlatılmamış olan yeni bir halka ortaya çıkar. Bu da Firavun ailesinden, imanını gizleyen mü'min bir adamın ortaya çıkışıdır. Bu şahıs nezaketle ve çekinerek, açık ve seçik bir şekilde baş ağırtırcasına hakkı dile getirir. Kıssa, zorba ve taşkın Firavun'un, yardımcı ve destekçileriyle birlikte denizde boğularak yok olması ve hakk davetçisi o mü'min ile diğer mü'minlerin kurtulmasıyle sona erer.

Sonra bu sûre, müşriklerin ortak koştuğu ve kâfirlerin, âyetlerini inkâr ettiği o Yüce Allah'ın birliğini anlatan ve büyüklüğüne şahit olan bazı kevnî delilleri anlatır. Mü'min ile kâfire, gören ile körü misal getirir. Mü'min, Allah'ın nuru ve basireti ile görmektedir. Kâfir ise karanlık içerisinde bocalar.

Bu mübarek sûre, yalanlayanların, azgın ve zorba taşkınların yıkılışını ve gaflet içerisinde şaşkın şaşkın dururlarken kendilerini yakalayan azap sahnesini anlatarak sona erer.

İSMİ

Bu sûreye Ğâfir (bağışlayan) sûresi denilmesinin sebebi şudur: Yüce Allah, kendisinin güzel sıfatlarından olan bu sıfatı sûrenin başında zikretti: "غافر الذنب قابل التوب، Allah günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul edendir." Yüce Allah, o mü'min kişinin hakka davetini anlatırken, mağfireti (bağışlamayı) tekrar zikretti: "وأنا أدعوكم إلى العزيز الغفار Ben ise sizi, o Azîz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum". Firavun ailesinden mü'min bir kişinin kıssası anlatıldığı için, bu sûreye ayrıca "Mü'min" sûresi de denilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ① تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ② غَافِرِ الذَّنْبِ
وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ۖ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ اِلَيْهِ
الْمَصِيْرُ ③ مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَلَا يَغْرُرْكَ
تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ④ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّالْاَحْزَابُ
مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُوْلِهِمْ لِيَاْخُذُوْهُ وَجٰدَلُوْا
بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ
عِقَابِ ⑤ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا
اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ⑥ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ
يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ
لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ
لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ⑦
رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ِۨالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ
مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۙ
⑧ وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۚ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۚ
وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ⑨ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ
لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ
فَتَكْفُرُوْنَ ⑩ قَالُوْا رَبَّنَآ اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ
فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوْبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوْجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ ⑪
ذٰلِكُمْ بِاَنَّهٗٓ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهٗ كَفَرْتُمْ ۚ وَاِنْ
يُّشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُوْا ۚ فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيْرِ ⑫

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا
وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ
لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ
ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ
مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾
الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى
الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ
﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ
يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ
كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. Hâ, mîm.

2, 3. Bu Kitabın indirilmesi, mutlak galip, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka hiç bir ilah yoktur, dönüş ancak O'nadır.

4. İnkâr edenlerden başka hiç kimse Allah'ın âyetleri hakkında tartışmaz. Öyle ise onların şehirlerde gezip dolaşması, seni aldatmasın.

5. Onlardan önce Nuh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da yalanlamış, her ümmet kendi peygamberini öldürmeye azmetmişti. Batılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine Ben onları yakaladım. İşte, cezalandırmamın nasıl olduğunu gör.

6. İnkâr edenlerin Cehennem ehli olduklarına dâir Rabbinin sözü böylece gerçekleşti.

7. Arş'ı yüklenen ve bir de onun etrafında bulunan (melekler), Rablerini hamd ile tesbîh ederler, O'na iman ederler. Mü'minlerin de bağışlanmasını isterler: "Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tevbe eden ve yoluna gidenleri bağışla, onları Cehennem azabından koru!" (derler).

8. Rabbimiz! Onları da, onların atalarından, zevcelerinden, nesillerinden iyi olanları da, kendilerine vaadettiğin Adn Cennetlerine koy. Şüphesiz Azîz ve Hakîm olan Sensin!

9. Bir de onları, her türlü kötülüklerden koru. O gün sen kimi kötülüklerden korursan muhakkak ki onu rahmetine mazhar etmiş olursun. Bu en büyük kurtuluştur.

10. İnkâr edenlere şöyle seslenilir: "Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kötülüğünüzden elbette daha büyüktür. Zira siz imana davet ediliyorsunuz, fakat inkâr ediyorsunuz."

11. Onlar: "Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır?" derler.

12. Onlara, bunun sebebi şudur (denir) "Bir Allah'a çağrıldığı zaman inkâr ettiniz. O'na ortak koşulunca inanıp tasdik ediyorsunuz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır."

13. Size âyetlerini gösteren, sizin için gökten rızık indiren O'dur. Allah'a yönelenden başkası ibret almaz.

14. Haydi, kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah'a, Allah için dindar ve muhlis olarak dua edin!

15. Dereceleri yükselten, Arş'ın sâhibi Allah, kavuşma günüyle korkutmak için kullarından dilediğine vahyi indirir.

16. O gün onlar meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. "Bugün hükümrânlık kimindir?" "Kahhâr olan tek Allah'ındır."

17. Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah, hesâbı çarçabuk görendir.

18. Yaklaşan gün hususunda onları uyar! Çünkü o zaman yürekler, gamla dolu ve onlar yutkunur oldukları halde gırtlaklara dayanacaktır. Zalimlerin ne dostu, ne de dinlenecek şefâatçisi vardır.

19. Allah, hain gözleri ve kalplerin gizlediğini bilir.

20. Allah, adâletle hükmeder. O'nu bırakıp taptıkları ise, hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphesiz Allah, hakkıyla işiten ve görendir.

21. Onlar, yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin âkibetinin nasıl olduğunu görsünler? Onlar, kuvvet yönünden ve yeryüzünde eserler bakımından bunlardan daha üstündüler. Böyleyken Allah onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın azabından koruyan da olmadı.

22. Bunun sebebi, peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler getirdikleri halde, inkâr etmeleri idi. Allah da kendilerini tutup yakalayıverdi. Doğrusu O, kuvvetlidir; azabı da pek çetindir.

KELİMELERİN İZAHI

غافر : Ğâfir, bağışlayan demektir, **غَفْر** örtmek ve silmek manasınadır.

الطَوْل : Tavl, lütuf ve ihsan demektir.

يدحضوا : İptâl ederler, boşa çıkarırlar. "Batıl boştur" manasına **البـاطل** denir. Çünkü batıl, kayıp gider, bir yerde durmaz.

حقت : Gerekli oldu, vacip oldu.

مقت : Makt, aşırı kin manasınadır.

الروح : Rûh, vahy ve peygamberlik demektir. Bedenler ruhlarla dirilip canlandığı gibi, kalpler de vahiy ile canlandığı için ona "ruh" denmiştir.

التلاق : Telâk, mahşerde toplanmak demektir.

بارزون : Bârizûn, açıktadırlar, hiçbir şey onları örtmez.

الآزفة : Âzife, kıyametin ismidir. Kıyamet yakın olduğu için ona âzife denilmiştir. Bir şey yaklaştığında **أزف الشئ** denir.

واق : Vâk, onlardan azabı savacak olan şey demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucize oluşuna dikkat çekmek ve bu mucize Kur'ân'ın, bu alfabe harflerinin benzerlerinden meydana geldiğini göstermek içindir.[1]

2. تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ Bu Kur'ân, Allah'tan indirilmiştir. **الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ** O, mülkünde güçlü, yarattıklarını bilendir.

3. غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ O, kulların günahlarını bağışlayan ve âsilerden, tevbe ederek kendisine dönenlerin tevbesini kabul edendir. **شَدِيدِ الْعِقَابِ** Kibirlenip taşkınlık gösterenler ve Allah'a itaatten yüz çevirenler için azabı şiddetlidir. **ذِي الطَّوْلِ** Lütuf ve ihsan sahibidir. **لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ** Allah'tan başka gerçek ilah ve O'ndan başka Rab yoktur. **إِلَيْهِ الْمَصِيرُ** Mahlukatın dönüşü sadece O'nadır. O, onlara amellerinin kaşılığını verecektir. Allah, rahmetinin geniş olduğuna ve rahmetinin, azabından önce geldiğine işâret etmek için, mağfiret ve tevbeyi, azaptan önce zikretti. Bundan sonra Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'in âlemler için Allah'ın bir hidayeti olduğunu anlatınca, ardından inatçı cedelcileri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

4. مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلاَّ الَّذِينَ كَفَرُوا Kur'ân'ın âyetleri ve mucize oluşu apaçık ortaya çıktıktan sonra onun hakkında ancak, Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve peygamberlerine inatla karşı çıkanlar mücadele eder ve hakkı kabul etmez. **فَلا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلادِ** Ey akıllı! Bu dünyada onların evlerde, çiftliklerde, yurtlarda yaşamalarına, ticârî faaliyetlerde bulunduklarına ve bunlarda tasarruf etmelerine aldanma. Çünkü onlar insanların en bedbahtlarıdır. İçinde bulundukları nimet az bir mal ve geçici bir gölgedir. Kuşkusuz Ben, her ne kadar onlara mühlet versem de, onları ihmal etmem. Aksine, bu nimetlerin ardından, güçlü kuvvetli kişinin yakaladığı gibi onları yakalarım. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i teselli, kâfirleri ise şiddetli bir şekilde tehdit etmektedir.[2]

5. كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ Mekke kâfirlerinden önce de bir çok kavim, peygamberleri yalanlamıştı. Nuh (a.s.) kavmi onlardandır. Âd ve Semûd kavimleri, Firavun ve bunların benzeri, peygamberlerinin aleyhine birleşen ve Allah katından getirdiklerini kabul etmeyen milletler de onlardandır. **وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ** Yalanlayan milletlerden her biri peygamberlerini enseleyip öldürmeye kastettiler. İbn Kesîr şöyle der: Mümkün olan herşeyi yaparak peygamberi öldürmeye çalıştılar. Onlardan bazıları da peygamberlerini öldürmüştür.[3] **وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ** Apaçık hakkı gidermek ve onu boşa çıkarmak için, peygamberlere

---

1 Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bakara sûresinin başı. Ğâfir sûresi, "Hâmîm" harfleriyle başlayan yedi sûreden biridir. Bunlara "Yedi Hâmîmler" veya "Hâmîm ailesi" denir.

2 et-Teshîl, 4/2.

3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/235.

karşı batıl yolda mücadele ettiler. فَأَخَذْتُهُمْ Ben de onları korkunç bir ölümle yok ettim. فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ Bu, hayrete düşüren bir sorudur. Yani, işte onları cezalandırmam nasılmış, gör! Korkunç ve şiddetli değil miymiş!?

6. وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا Onlardan önce gelmiş olan kâfirler için azap gerekli olduğu gibi, senin kavminden o yalanlayanlara da aynı şekilde, azap sözü gerçekleşti. أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ Çünkü onlar Cehennemliktir. Taberî şöyle der: Peygamberlerini yalanlayan ümmetlere azabım gerçekleştiği ve başlarına geldiği gibi aynı şekilde azap sözü, senin kavminden Allah'ı inkâr edenler hakkında da gerçekleşmiştir. Çünkü onlar Cehennemliklerdir.[4]

Bundan sonra Yüce Allah, kâfirleri ve günahkârları anlatmasının ardından, tertemiz meleklerin ve iyi mü'minlerin hallerini anlattı.

7. الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ Arş'ı taşıyan o Allah'a yakın kullar ve Arş'ın etrafında bulunan büyük melekler, ki bunların sayısını Allah'tan başka kimse bilmez, sürekli olarak Allah'a ibadet halindedirler. O'nu noksan sıfatlardan uzak tutar, kemal sıfatlarıyle överler. وَيُؤْمِنُونَ بِهِ O'nun varlığına ve O'ndan başka hiç bir ilah olmadığına inanırlar. Kibirlenip O'na ibadeti terketmezler. Zemahşerî şöyle der: "Ârş'ı taşıyanların ve bütün meleklerin Allah'a inanması gizli değildir. Durum böyleyken "ويؤمنون به O'na inanırlar" sözünün ne faydası var?" dersen şöyle cevap veririm: Bu, imanın üstünlük ve şerefini ifade eder, ona teşviki açıklar.[5] وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا Melekler ibadet ettikleri ve Allah'ı tesbih ve yüceltmeye daldıkları bir haldeyken Allah'tan mü'minler için bağışlanma diler ve şöyle derler: رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا Ey Rabbımız! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah'ın, rahmet ve ilim sıfatlarıyle nitelenmesi ki bu, duadan önce bir övgüdür kullara, Allah'tan isteme ve dua etme edebini öğretmektir. Onlar dualarına edeple başlar ve kullar için Allah'ın lütuf, ihsan ve nimetini isterler.[6] فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ Şirk ve günahlardan tevbe edip peygamberlerinin getirdiği hak yola uyan o günahkâr ve kötü iş yapanları bağışla. وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ Onları, Cehennem azabından koru.

8. رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ Rabbimiz! Onları, kendilerine vaadettiği Naîm ve ikâmet Cennetlerine sok. وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ Babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanları da Naîm Cennetlerine sok ki, onlarla sevinçleri tamamlansın. İbn Kesîr şöyle der: Onları bir araya topla ki, Cennette birbirine

4 Taberî, 24/43.
5 el-Keşşâf, 4/118.
6 Bkz. el-Bahr, 7/451.

komşu evlerde toplanmak sûretiyle gözleri aydın olsun.[7] إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Kuşkusuz Sen, mağlûp edilmeyen, her istediğini yapan güçlü, yaptığı her şeyi bir hikmet ve maslahata göre yapan hikmet sahibisin.

9. وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ Bu, meleklerin duasının devamıdır. Yani, ey Rabbim! Onları, yapanları helâk eden çirkin ve kötü işleri yapmaktan koru. وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ Sen, kıyamet gününde kimi, o kötü fiillerin netice ve âkıbetlerinden korursan, ona lütfetmiş ve azaptan korumuş olursun. وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ Bu bağışlanma ve Cennetlere girme, benzeri olmayan büyük bir zaferdir. Yüce Allah, mü'minlerin durumlarını anlattıktan sonra bir miktar da kâfirlerin durumunu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

10. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ İnkâr edenler var ya, kıyamet gününde, melekler onları kınamak ve azarlamak üzere şöyle seslenir: Allah'ın dünyada size şiddetli öfkesi, sizin bugün kendinize olan öfkenizden daha büyüktür. إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ Siz imana çağrıldığınız zaman, kibir ve gururunuzdan dolayı inkâr ediyordunuz. Katâde şöyle der: Sapıklara dünyada iman teklif edilip de onu kabul etmeye yanaşmadıkları zaman Allah'ın onlara öfkesi, Allah'ın azabını gördükleri zaman kendilerine olan öfkelerinden daha büyüktür.[8]

11. قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ Kâfirler, sıkıntıları ve korkulu halleri gördüklerinde derler ki: Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا Dünyada işlemiş olduğumuz günahları itiraf ettik. فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ Sana, itaat etmemiz için bizi dünyaya geri çevirir misin? İyilerin yoluna girmemiz için bizi ateşten çıkarır mısın? Tefsirciler şöyle der: Birinci ölüm, dünyaya gelmeden önceki yokluk halleridir. İkinci ölüm ise, dünyada öldükleri zamanki halleridir. Birinci hayat, dünya hayatı, ikinci hayat ise, kıyamet günü tekrar diriltildikten sonraki hayattır. Bunlar, iki ölüm ve iki hayattır.[9] Kâfirler, azabı açıkça gördükten sonra, merhamet dileme ve Allah'ın rızasına tevessül yoluyla böyle söylerler. Halbuki onlar bu azabı inkâr ediyorlardı. Bunun içindir ki cevap şöyle gelmiştir:

12. ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ Bu azap ve Cehennemde ebedî kalmanız, kâfir olmanız ve Allah'a inanmamanız yüzündendir. Allah'ı birlemeye çağrıldığınız zaman siz O'nu inkâr etmiştiniz. وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا Lât, Uzzâ ve benzeri putlara çağrıldığınızda inanıp onların ilahlığını tasdik ediyordunuz. فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ Şu halde hüküm putların değil, tek olan Allah'ındır. Hiçbir kurtuluş yolunuz yoktur. Çünkü Allah, mahlukatına galiptir, mülkünde yücedir. Dilediğini yapar ve dilediği

7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/236.

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/237.

9 Bu İbn Mesud, İbn Abbas ve Katâde'nin görüşüdür. Onlar, "Bu âyet Yüce Allah'ın şu meâldeki sözüne benzer" derler: "Ey kâfirler! Siz ölü (henüz yok) iken sizi dirilten, dünyaya getiren Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? O sizi yine öldürecek, yine diriltecek (Bakara sûresi, 2/28).

hükmü verir. Yüce Allah önceki âyetlerde, müşrikler için şiddetli tehdidi gerektiren şeyleri anlattıktan sonra, ardından gücünün sonsuzluğunu ve hikmetini gösteren şeyleri anlattı ki, bu, putlara ibadet etmenin câiz olmadığını gösteren bir delil yerine geçsin:

13. هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ Ey insanlar! Yüce Allah, mahlukatında engin gücüne delâlet eden delilleri size gösterendir: Bu deliller, göklerde ve yerde, onları yaratan ve yoktan var edenin kemâlini gösteren delillerdir. وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا Allah gökten sizin için rızık sebebi olan yağmuru indirir. Onunla ekinleri ve meyveleri çıkarır. وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ Bu apaçık âyetlerden, ancak tevbe ile ve gösterişten, riyâdan uzak iyi amel işleyerek Allah'a dönenler ibret ve öğüt alır.

14. فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ Şu halde, Ey mü'minler! İbadet ve itaatı sadece Allah'a hâs kılıp O'na kullak edin. Onunla birlikte başkasına kulluk etmeyin. وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ Kâfirler istemese de böyle yapın. Bu âyet, vurgu ifade eder. Yani, Allah'a kulluk edin ve kalplerinizi sadece O'na hâs kılın. Hattâ bu, kâfirlerin hoşuna gitmese, samimiyetiniz onları kızdırsa ve bu yüzden sizi öldürseler de böyle yapın.

15. رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ O'nun şanı ve saltanatı yücedir. O, yüksek ve yüce makam sahibidir. O, mahlukatın en büyüğü olan ve Allah'ın mahlukatından hiçbirine benzemeyen yüce Arş'ın sahibidir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kendisinin büyüklüğünü ve yüceliğini ve yüce Arş'nın, bütün mahlukatının üstünde bir tavan gibi olduğunu anlattı. Arş'ın, kırmızı yakuttan olduğu ve genişliğini Allah'tan başka kimsenin bilmediği anlatılmıştır.[10] Ebussuûd da şöyle der: Gökleri ve yerin etrafını kuşatan yüce Arş'ın, Allah'ın mülkü ve kudret eli altında olması, O'nun şanının ve saltanatının yüceliğinin son derece büyük olmasını ve ondan öte bir büyüklük olmamasını gerektiren şeylerdendir.[11] يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ O, vahyi yarattıklarından dilediğine indirir. Risalet ve peygamberliği, kullarından dilediğine verir. Vahy kalplerde, ruhun vücutta dolaştığı gibi dolaştığı için ona ruh adı verilmiştir. Kurtubî şöyle der: Bedenler ruhlarla hayat bulduğu gibi, insanlar da küfür ölümünden vahiy sayesinde kurtulup hayat bulurlar. Bu sebeple Yüce Allah vahy"e "ruh" adını vermiştir.[12] لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِي Kendisine vahy edilen peygambere o büyük kıyamet gününe karşı insanları uyarması için vahyedilir. O gün, amellerinden dolayı hesaba çekilmeleri için bütün kullar toplanır. Hesap saatinde, Yaratan ile yaratılan karşılaşır. Katâde şöyle der: O gün, gök ehli ile yer ehli, Yaratanla yaratılan karşılaşır.[13]

16. يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ Onlar o gün açıkça ortaya çıkarlar, dağ, tepe veya bina nevinden hiçbir şey onları ne gizler, ne gölgeler, ne de örter. Çünkü onlar dümdüz bir yerde,

10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/238.
11 Ebussuûd, 5/5.
12 Kurtubî, 15/299.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/238.

mahşer yerindedirler. لا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ Onların ne hal ve amellerinden, ne de sırları ve gizli şeylerinden hiçbiri Allah'a gizli kalmaz. Sâvî şöyle der: Yüce Allah'tan, diğer günlerde de hiçbir şey gizli kalmamasına rağmen, bu durumun o güne tahsis edilmesindeki hikmet şudur: Kâfirler dünyada, mesela duvarlarda saklandıklarında Allah'ın göremeyeceğini sanıyorlardı. Oysa o gün bu şekilde düşünemezler.[14] لِمَنْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ İnsanlar mahşer yerinde göründüklerinde Yüce Allah, "Bu gün mülk kimindir?" diye seslenir. Yüce Allah'ın heybet ve korkusundan bütün mahlukat susar. Yüce Allah, لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ O tek, ve kahhâr olan Allah'ındır" diyerek kendisi cevap verir. Yani mülk, yegâne sahibi olan Allah'ındır. O, kendinden başka olan her şeyi mağlup ederek üstün gelendir. Hasan el-Basrî şöyle der: Soran da cevap veren de Yüce Allah'tır. Çünkü O bu sözü cevap vererek hiçbir kimsenin bulunmadığı zaman söyleyecek ve kendisi cevap verecek.[15]

17. الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ O gün, yani kullar arasında hüküm verildiği gün, herkese yaptığı iyilik veya kötülüğün karşılığı verilir. لا ظُلْمَ الْيَوْمَ O gün, ne sevabını eksiltmek, ne de cezasını çoğaltmak sûretiyle hiç kimseye en ufak bir şekilde zulmedilmez. إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Şüphesiz Allah'ın hesaba çekmesi hızlıdır. Hiçbir durum, O'nu diğer bir durumla meşgul olmaktan alıkoymaz. Bütün mahlukatı aynı anda hesâba çeker. Kurtubî şöyle der: Onlara aynı anda rızık verdiği gibi, aynı şekilde bir anda da hesaba çeker. Hadiste şöyle bildirmiştir: "Gündüz yarılanmadan, Cennet ehli Cennette istirahata çekilir. Cehennem ehli de Cehennemde yerini alır."[16]

18. وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ Onları, kıyamet günündeki o korkunç günden korkut. İbn Kesîr şöyle der: Âzife, kıyametin isimlerinden bir isimdir. Onun kopması yakın olduğu için ona bu isim verilmiştir. Nitekim, âyet-i kerîme'de Yüce Allah meâlen, "Yaklaşan yaklaştı"[17] buyurmuştur.[18] إِذْ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ Korku ve endişenin şiddetinden dolayı nerdeyse kalpler gırtlaklara ulaşmaktadır. كَاظِمِينَ Kederli kimsenin durumu gibi, üzüntü ve pişmanlık dolu olarak böyle olurlar. İbn Cüzeyy şöyle der: Yani, korkunun şiddetinden, kalpler göğüslerden yukarı doğru yükselmiş, gırtlaklara ulaşmıştır. Bu ifadenin hakikat olma ihtimali olduğu gibi, mecâz olma ihtimali de vardır. Yüce Allah, korkunun şiddetini bununla ifade etmiştir. Hançere, gırtlak demektir.[19] مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ Zalimlere fayda sağlayacak hiçbir dost yoktur. وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ Onları azabın şiddetinden kurtarmak için, şefaat edecek hiçbir şefaatçi de yoktur.

---

14 Sâvî Hâşiyesi 4/5.

15 Kurtubî, 15/300.

16 Kurtubî, 15/301. Hadiste geçen يقيل kelimesi öğleyin istirahat etmek manasına gelen "قَيْلولة kaylûle" kelimesindendir.

17 Necm Sûresi, 53/57.

18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/239.

19 et-Teshîl, 4/4.

19. يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ Yüce Allah harama hırsızlama bakmak sûretiyle hain olan gözü bilir. İbn Abbas şöyle der: O harama bakan kimse öyle bir adamdır ki, insanlarla beraber oturur. Yanlarından bir kadın geçtiğinde, onlara çaktırmadan kadına bakar. وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ Allah, göğüslerin gizlediği gizli sırları da bilir.

20. وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ Allah, adâletle hükmeder. وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ Allah'ı bırakıp da tapmış oldukları putlar ise لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ asla bir hüküm veremezler. O halde nasıl Allah'a ortak olurlar? Ebussuûd şöyle der: Bu, onlarla bir alaydır. Çünkü cansız varlık hakkında "O hükmeder" veya "hükmedemez" denilmez.[20] إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Şüphesiz Allah, kulların sözlerini işiten, yaptıklarını görendir.

21. أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ O müşrikler, yolculuklarında, yalanlayanların kalıntılarından gördükleriyle ibret almadılar mı? فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ Yalanlayanların başına gelen azap ve cezayı görmediler mi? Çünkü akıllı, başkasından ibret alandır. كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً Onlar, bu senin kavminin kâfirlerinden daha kuvvetli idiler. وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ Yeryüzündeki eserleri, yani kaleleri, köşkleri ve sağlam orduları daha kuvvetliydi. Bu büyük güç ve sağlam kuvvete rağmen, peygamberleri yalanladıkları için Allah onları yok etti. فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ Suç işlemeleri ve peygamberlerini yalanlamaları yüzünden Allah onları feci bir şekilde helâk etti. وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ Allah'ın azabını onlardan savacak ve O'nun azabından koruyacak hiç kimseleri yoktur. Bundan sonra Yüce Allah, onları niçin cezalandırdığını açıklayarak şöyle buyurdu:

22. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Bu azap, peygamberlerinin onlara apaçık mucizeler ve parlak deliller getirmesi فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ve onların bu apaçık delillere rağmen inkâr etmeleri sebebiyledir. Bu yüzden Allah onları helâk ve yok etmiştir. إِنَّهُ قَوِيٌّ Şüphesiz Yüce Allah güçlüdür, mağlup olmaz. Sağlam bir güç ve büyük bir kuvvete sahiptir. شَدِيدُ الْعِقَابِ kendisine isyan edene cezası şiddetlidir. Azabı da elem ve ağrı vericidir. Allah bizi cezasından korusun, azabından kurtarsın.

20 Ebussuûd, 5/7.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ
بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا
قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا
نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ
أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ
أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ
مِن رَّبِّكُمْ ۖ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ ۖ وَإِن يَكُ صَادِقًا
يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ
كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ
فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا ۚ قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ
إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي
آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۚ
وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ
عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۖ مَا لَكُم
مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾
وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ

مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ؕ حَتّٰۤى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ
رَسُوْلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ ﴿٣٤﴾
اَلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ؕ
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ كَذٰلِكَ
يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ
يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْۤ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ
السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰۤى اِلٰهِ مُوْسٰى وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا ؕ
وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيْلِ ؕ
وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِيْ تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذِيْۤ اٰمَنَ
يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يٰقَوْمِ
اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ۫ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰۤى اِلَّا مِثْلَهَا ۚ
وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُوْنَ فِيْهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾
وَيٰقَوْمِ مَا لِيْۤ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْۤ اِلَى النَّارِ ؕ ﴿٤١﴾
تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۖ
وَاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِيْۤ
اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَآ
اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٤٣﴾
فَسَتَذْكُرُوْنَ مَاۤ اَقُوْلُ لَكُمْ ؕ وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ
اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا

مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ النَّارُ
يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

23, 24. Andolsun ki biz Musa'yı mucizelerimiz ve apaçık hüccetle, Firavun, Hâmân ve Kârûn'a gönderdik. Onlar: "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır!" dediler.

25. İşte o tarafımızdan kendilerine hakkı getirince, "Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınları sağ bırakın!" dediler. Ama kâfirlerin tuzağı elbette boşa çıkar.

26. Firavun: "Bırakın beni, dedi. Musa'yı öldüreyim, varsın Rabbine yalvarsın! Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden, yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum."

27. Musa da: "Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz (olan Allah)'a sığındım" dedi.

28. Firavun ailesinden olup, imanını gizleyen bir mü'min adam şöyle dedi: "Siz bir adamı, "Rabbim Allah'tır" diyor, diye öldürecek misiniz? Halbuki o, size Rabbiniz'den apaçık mucizeler getirmiştir. Eğer o yalancı ise yalanı kendisinedir. Eğer doğru söylüyorsa sizi tehdit ettiği azabın, bir kısmı olsun sizi çarpar. Şüphesiz Allah haddi aşan, yalancı kimseyi muvaffak etmez.

29. Ey kavmim! bugün, bu yerde üstün olan kimseler olarak hükümrânlık sizindir. Ama Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa, kim bize yardım eder?" Firavun: "Ben size kendi görüşümden başkasını işaret etmiyorum. Ben size ancak doğru yolu gösteriyorum" dedi.

30, 31. İman etmiş olan dedi ki: "Ey kavmim! Doğrusu ben sizin için, Nuh kavminin, Âd, Semûd ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi, toplulukların uğradıkları bir günün benzerinden korkuyorum. Allah, kullarına bir zulüm dilemez.

32. Ey kavmim! Gerçekten sizin için o bağrışıp çağrışma gününden korkuyorum.

33. Arkanıza dönüp kaçacağınız günden... Sizi Allah(ın azabın)dan kurtaracak kimse olmaz. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek de yoktur."

34. "Andolsun ki (Musa'dan) önce Yusuf da size açık burhanlar

getirmişti de onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Hattâ o vefât edince de, " Allah ondan sonra peygamber göndermez" dediniz. İşte Allah o aşırı giden, şüphecileri böyle şaşırtır.

35. Kendilerine gelmiş hiçbir hüccet olmadığı halde Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenlerin mücadelesi gerek Allah yanında, gerekse iman edenler yanında büyük bir nefretle karşılanır. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler."

36, 37. Firavun: "Ey Hâmân, bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın Tanrısı'nı görürüm! Doğrusu ben onu, yalancı sanıyorum" dedi. Böylece Firavun'a, yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı tamamen boşa çıktı.

38. O iman eden kimse: "Ey kavmim! dedi, siz bana uyun, sizi doğru yola götüreceğim.

39. Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı, geçici bir eğlencedir. Ama ahiret, gerçekten kalınacak yurttur.

40. Kim bir kötülük işlerse, sadece onun kadar cezâ görür. Kim de kadın veya erkek, mü'min olarak faydalı bir iş yaparsa işte onlar, Cennete girecekler, orada onlara hesapsız rızık verilecektir.

41. Ey kavmim! Nedir bu hal? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz beni ateşe çağırıyorsunuz.

42. Siz beni, Allah'ı inkâr etmeye ve hiç tanımadığım nesneleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise, sizi, O Azîz ve çok bağışlayan Allah'a davet ediyorum.

43. Gerçek şu ki, sizin beni davet ettiğiniz şey, dünyada da ahirette de ibadete layık değildir, dönüşümüz Allah'adır, aşırı gidenler de ateş ehlinin kendileridir.

44. Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a bırakıyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir."

45. Nihayet Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden bu zâtı korudu, Firavun'un kavmini ise kötü azap kuşatıverdi.

46. Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de: "Firavun ailesini azabın en çetinine sokun!" (denilecek).

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, kâfirlerin başına gelen azap ve helâki anlattıktan sonra, burada da Musa'nın Firavun'la olan kıssasını anlattı. Bunu, karşılaştığı eziyet ve yalanlamalardan dolayı Rasulullah (s.a.v.)'ı ve zalimleri yok etme hususunda Allah'ın kanununu açıklamak için yaptı. Bundan sonra, Firavun ailesinden mü'min bir şahsın durumunu ve onun, kavmine yaptığı nasihatı açıkladı. Bunlar, azgınlığın karşısında yükselen kahramanlık durumlarıdır.

KELİMELERİN İZAHI

استحيوا : Hayatta bırakın, Yani, kızlarını öldürmeyip bırakın.

ضلال : Dalâl; boş, kayıp demektir.

عذت : Sığındım, korundum.

ظاهرين : Zâhirîn, galip ve üstün olarak.

بأس الله : Be'sullah, Allah'ın azabı ve intikamı.

دأب : De'b, âdet ve durum.

يوم التناد: Yevmu't-tenâd, kıyamet günü demektir. O gün mahşere çağrıldığı veya insanlar birbirine seslendiği için bu ismi almıştır. Ümeyye b. Salt şöyle der:

ربث الخلق فيها إذ دحاها فهم سكانها حتى التناد

Allah yeryüzünü yuvarlaklaştırdığında, onda mahlukatı yaydı. Onlar kıyamete kadar yeryüzünün sâkinleridir.[21]

عاصم : Âsım; koruyan, savan demektir.

صرح : Sarh; köşk, yüksek ve büyük bina manasınadır.

تباب : Tebâb; ziyan, helâk demektir.

لا جرم : Lâ cerem; gerçek, kuşkusuz demektir.

حاق : İndi, kuşattı.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

23. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ Buradaki ل mahzûf bir yeminin cevabıdır. Yani, Allah'a andolsun ki, elçimiz Musa'yı açık âyetler, deliller ve apaçık mucize yani el ve asâ mucizesi ile gönderdik.

24. إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ Zorba taşkın Firavun'a, veziri Hâmân'a, hazineler ve

21 Kurtubî, 15/310.

mallar sahibi olan Kârûn'a gönderdik. Ebû Hayyân şöyle der: Kârûn ile Hâmân'ın küfürde önemli yerleri olduğu ve Firavun'un en ünlü tâbileri oldukları için Yüce Allah özellikle onları zikretti.[22] فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ Onlar Musa hakkında, "O, gösterdiği mucizeler hususunda bir büyücü, onların Allah katından olduğu iddiasında da bir yalancıdır" dediler. "Kezzâb" kipi, mübâlağa ifâde eder.

25. فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا Musa onlara, doğruluğunu gösteren ve Allah'ın kendisini desteklediği parlak mucizeleri getirdiğinde قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ Dediler ki: Neslin çoğalmaması için erkekleri öldürün, dişileri hizmet için sağ bırakın. Sâvî şöyle der: Bu öldürme, birinciden başka bir öldürmedir. Çünkü Firavun, Musa (a.s.)'nın doğmasından sonra erkek çocukları öldürmeyi bırakmıştı. Musa (a.s.) peygamber olarak gönderilip de Firavun ona karşı çıkmaktan âciz kalınca, insanların Musa'ya inanmasını engellemek ve sayıları çoğalıp da ona tuzak kurmamaları için tekrar erkek çocukları öldürttü. Bunun üzerine Allah onlara kurbağa, bit, kan ve tufan gibi türlü azaplar gönderdi. Neticede Mısır'dan çıktılar. Yüce Allah da onları boğdu ve kazdıkları kuyuya düşürdü.[23] وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلاَّ فِي ضَلالٍ Kâfirlerin hile ve tuzağı, sadece ziyana ve yok olmaya mahkûmdur. Çünkü Allah, onların gayretlerini başarıya ulaştırmaz.

26. وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى Zorba Firavun dedi ki: Beni bırakın da size Musa'yı öldürüvereyim. وَلْيَدْعُ رَبَّهُ Rabbine dua etsin de, Rabbi onu benim elimden kurtarsın. Firavun bunu alay yoluyla söyledi. O sanki şöyle diyordu: Rabbi hakkında anlattıkları sakın sizi korkutmasın. Çünkü onun hakikatı yoktur. Sizin en yüce rabbiniz benim. Firavun'un bundan maksadı, kendisine uyanlara, onların duygularına riayet etmek için, onu öldürmekten vazgeçtiğini vehmettirmektir. Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan şudur ki, Allah'ın lanet ettiği Firavun, Musa'nın (a.s.) peygamber olduğunu, getirdiklerinin apaçık mucizeler olduğunu ve sihir olmadığını kesin olarak anlamıştı. Fakat tabiatında pislik ve zorbalık vardı. En basit bir şeyden dolayı çok insan öldürür, çok kan dökerdi. Tahtını yıkacağını ve mülkünü yok edeceğini hissettiği kimseyi nasıl öldürmez?! Fakat o Musa'yı (a.s.) öldürmeye kalkıştığı takdirde çabucak helâk olacağından korktu. Onun bu sözleri, kavmini aldatmak ve onlara, Musa'yı (a.s.) öldürmesine engel olanların onlar olduğunu vehmettirmek içindi. Oysa ona engel olan, sadece şiddetli korku ve endişeydi.[24] إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ Ben onun, sizi bana ibadetinizden kendi Rabbine ibadete çevireceğinden korkuyorum. أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الأَرْضِ الْفَسَادَ Yahut ülkenizde fitne ve anarşiyi körüklemesinden ve onun yüzünden karışıklık çıkmasından korkuyorum. Bu, şu darb-ı meselin dediğine benzer: "Firavun vâiz oldu".[25]

22 el-Bahr, 7/459.

23 Sâvî Hâşiyesi, 4/6.

24 el-Bahr, 7/459.

25 Merhûm Seyyid Kutub şöyle der: "Sapık Firavun'un Musa (a.s.) hakkında bu sözü söylemesinden daha garip bir şey var mı? Bu söz, her taşkın fesatçının her islâh edici davetçi

27. وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ Musa dedi ki: Beni koruması için Allah'tan emân diledim ve O'na sığındım. مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ Kibirlenip Allah'a inanmayan ve ahireti kabul etmeyen her inatçı zorbanın şerrinden Allah'a sığındım. İbn Cüzeyy şöyle der: Musa (a.s.) Firavun'un adını anmayarak "من كل متكبر her kibirliden" dedi ki, Firavun'u ve onun dışındakileri içine alsın ve bu ifade ile, Firavun'un dışındakiler de o çirkin sıfatla nitelenebilsin.[26]

28. وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir adam şöyle dedi: أَتَقْتُلُونَ رَجُلا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ Düşünüp kafa yormadan, günahsız bir adamı sadece "Rabbim Allah'tır" dediği için mi öldüreceksiniz? Bu, istifhâm-ı inkârî olup onları susturmak için söylenmiştir. Tefsirciler şöyle der: Bu adam, Firavun'un amca oğluydu. İmanını Firavun'dan gizleyen bir Kıptî idi. Musa'yı (a.s.) ölümle tehdit eden zorbanın sözünü işitince bu sözleriyle onlara nasihat etti. وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ Halbuki Musa size Rabbinizden, gördüğünüz apaçık mucizeleri getirmiştir. وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ Eğer o peygamberlik iddiasında yalancıysa, bunun zararı kendisinden öteye geçmez. Kurtubî şöyle der: Bu söz, onun Musa'nın (a.s.) peygamberliği ve doğruluğu hakkındaki kuşkusundan değildir. Sadece ondan el çekmelerini ve eziyet etmekten vaz geçmelerini nezâketle istemek içindir.[27] وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ Eğer iddiasında doğruysa, korkuttuğu azabın bir kısmı size gelebilir. إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ Kuşkusuz Yüce Allah, sapıklıkta aşırı giden ve Allah'a karşı çokça yalan söyleyene hidayet ve iman nasip etmez. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyette, Musa'nın (a.s.) şanının yüceltilmesine bir işaret vardır. Çünkü Allah ona doğru yolu göstermiş ve mucizelerle desteklemiştir. Bu âyette, Firavun'a da, Musa'yı (a.s.) öldürmeye azmetmekle aşırı gittiği ve ilahlık iddiasına cür'et etmekle de büyük bir yalancılığa yöneldiği için tariz vardır. Allah, durumu ve sıfatı böyle olan kimseyi doğru yola iletmez, aksine onu boşa çıkarır ve işini yıkar.[28] Ebû Hayyân da şöyle der: Bu, beyan ilminin sanat türlerinden bir türdür. Âlimlerimiz buna "İstidrâcu'l-muhâtap; muhatabı yavaş yavaş istediğine getirmek" sanatı derler. Şöyledir: Mü'min adam, Firavun'un Musa'yı (a.s.) öldürmeye, kavminin de onu yalanlamaya azmettiğini görünce, Musa'ya (a.s.) inandığını ve ona uyanlardan olduğunu Firavun'a ve kavmine karşı gizleyecek bir şekilde ona yardım etmek istedi. Dolayısıyla onlara gelip nasihat ve yumuşak bir sözle, "Bir adamı öldürecek misiniz?" dedi. Onlara Musa'yı (a.s.) tanımadığı vehmini vermek için, ismini söylemeyip "Bir adam" dedi. Sonra, "Allah'a inanan bir adam"

---

hakkında söylediği sözün aynısı değil mi? Bu söz, güzel yüzlü hakka karşı söylenmiş ekşi suratlı batılın sözü değil mi? Bu söz, sanki iman karşısında şüpheleri tahrik etmek için söylenmiş pis hileli sözün aynı değil mi. Tarih boyunca ve farklı yerlerde hak ile batıl, iman ile küfür, iyilikle taşkınlık her karşılaştıkça tekrarlanan aynı mantıktır. Kısa, zaman zaman ortaya çıkan eski bir kıssadır(Fî Zılâli'l-Kur'ân, 24/68).

26 et-Teshîl, 4/5.

27 Kurtubî, 15/307.

28 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/5 9.

veya "Allah'ın peygamberi olan bir adam olduğu için" demedi de; "Rabbim Allah'tır, dediği için" dedi. Çünkü öyle söyleseydi, onun Musa'ya inandığını anlarlar ve onun sözünü kabul etmezlerdi. Sonra, "Eğer yalancı ise" dedi. Burada onların görüşlerine uygun olsun diye, yalancılığı doğruluktan önce söyledi. Ardından, "O doğru söylüyor" demedi de, "Eğer doğru söylüyorsa" dedi. Aynı şekilde, "Tehdit ettiklerinin tümü başınıza gelir" demedi, "Sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelir" dedi. Eğer öyle söyleseydi, yine ona inandığını, peygamber olduğunu kabul edip onu tasdik ettiğini anlarlardı. Sonra ardından da kendisinin Musa'ya inanmadığı zaını veren bir söz söyledi: "Şüphesiz Allah, haddi aşan yalancı kimseyi doğru yola iletmez". Bu sözde Firavun'a tariz vardır. Çünkü o, Allah'a karşı son derece haddi aşan ve yalancı biridir. Zira ilahlık ve rablık iddiasında bulundu".[29]

29. يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الأَرْضِ Mü'min şahıs, nezâketle nasîhatı tekrarladı. Yani, siz Mısır'da İsrailoğullarına üstün ve galipsiniz. Bugün onları ezmiş ve köle edinmiş durumdasınız. فَمَنْ يَنصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا Allah'ın peygamberini öldürdüğünüz takdirde O'nun azabından bizi kim koruyup kurtaracak? dedi. Fahreddin Râzî şöyle der: O mü'min şahıs, "Bizi koruyacak" ve "bize gelirse" demesinin sebebi şudur: O, kendisinin onlardan olduğunu, ve nasihat ettiği şeylerde, kendisinin onlarla beraber olduğunu göstermek istiyordu.[30] İşte burada gurur Firavun'u günaha sevkeder ve ona zorbalık ve taşkınlık hâkim olur. قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلاَّ مَا أَرَى Firavun dedi ki: Fitnenin kökünü kesmek için, size söylediğim Musa'yı öldürme fikrinden başka, hiçbir görüş ortaya koymam. وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلاَّ سَبِيلَ الرَّشَادِ Bu görüşle ben size sadece doğru ve iyi yolu gösteriyorum.

30. وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَاقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الأَحْزَابِ İman eden şahıs dedi ki: Ey kavmim! Peygamberler'e karşı toplananların cezalandırıldığı o azap günlerinin benzerinin sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum.

31. مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ Bu âyet, peygamberlere karşı toplanan grupları açıklar. Yani, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin peygamberlerini yalanlamalarından dolayı başlarına gelen azap ve yok olmanın benzerinin size de gelmesinden korkuyorum. وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ Onlardan sonra, Lut kavmi gibi, peygamberlerini yalanlayanların başına gelenlerin de size gelmesinden korkuyorum. وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ Allah kullarını, suçsuz yere cezalandırmaz. Zemahşerî şöyle der: Onların yok edilmesi adalet idi. Çünkü onlar, yaptıklarıyla bunu hak ettiler. Bu âyette vurgu vardır. Zira Yüce Allah'ın zulmü istemediği ifade edilmiştir. Zulmü istemekten uzak olan[31] kimse, zulümden daha da uzak olur.

32. وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ Burada mü'min şahıs, onları dünya azabı ile

29 el-Bahr, 7/461.
30 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/59.
31 el-Keşşâf, 4/128.

korkuttuktan sonra ahiret azabıyla da korkuttu. Dedi ki, Ey kavmim! Ben o korkunç günde, o büyük haşr gününde başınıza bir şey gelmesinden korkuyorum. O gün suçlular, yazıklar olsun vah bize! diye sesleneceklerdir. "Orada yok oluvermeyi isterler".[32]

33. يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ O gün, Cehennem azabının korkusundan perişan bir halde kaçarlar. Tefsirciler şöyle der: Kâfirler, ateşin uğultusunu işitince dönüp kaçarlar. Nereye gitseler orada karşılarına çıkan melekleri bulurlar. Melekler onların yüzlerine vururlar. Bunun üzerine yerlerine dönerler ve Cehennem onları yakalar. مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ Allah'ın azabını sizden savacak, ne bir koruyucunuz olur, ne de bir savunucunuz. وَمَنْ يُضْلِلْ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ Allah kimi saptırırsa, onu doğru yola, kurtuluş yoluna iletecek kimsesi yoktur.

34. وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ Andolsun ki, Musa'dan önce de Yakup oğlu Yusuf apaçık mucizelerle gelmişti. فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ Siz hâlâ onun peygamberliği husûsunda kuşkulusunuz. Allah katından getirdiklerini inkâr etmektesiniz. Tefsirciler, "Maksat babaları ve atalarıdır" derler. حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولاً Nihayet Yusuf (a.s.) öldüğünde, bir delil ve hüccetiniz olmadan, sadece arzu ve temennî yoluyla: Yusuf'tan sonra peygamberlik iddia edecek her hangi biri asla gelmeyecek" dediniz. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, Yusuf'un peygamberliğini tasdik etmek değildir. Nasıl olsun ki, hâlâ onun hakkında kuşku içerisindedirler. Mana ancak şöyledir: Allah'ın, katından insanlara göndermiş olduğu herhangi bir peygamber yok artık. Bu ifadede hem peygamber, hem de peygamberlik görevi reddedilmektedir.[33] كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ Apaçık hüccet ve delillerden sonra, isyanda aşırı giden ve din hususunda kuşkuya düşen herkesi, Yüce Allah, bu âdî sapıklık gibi saptırır.

35. الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ Bu âyet, mü'min adamın sözlerinin devamıdır. Yani, kendilerine Allah katından gelmiş bir hüccet ve delil olmadığı halde, Allah'ın şeriatı hakkında mücadele edenler var ya, كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا Onların bu şekilde delilsiz mücadelelerine Allah katında da mü'minler katında da öfke büyük olmuştur. Ebû Hayyân şöyle der: Öğütçü mü'min, bu sözleri ansızın söylemiş olmamak için onlara hitap etmeyi bırakarak orda olmayan kimseler hakkında konuşmaya başladı. Bunu onlarla güzel güzel konuşmak ve kalplerini kazanmak maksadıyla yaptı. "كبر مقتاً Öfkesi büyük oldu" sözünde, bir nevi hayret ve onların mücadelelerini büyük görme manası vardır. Sanki bu davranış, buna benzer büyük günahların sınırını aşmaktadır.[34] كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ

32 Furkân sûresi, 25/13.
33 el-Bahr, 7/464.
34 el-Bahr, 7/465.

Allah mücadelecilerin kalplerini mühürlediği gibi, kibirlenip iman etmeyen ve kullara karşı zorba olan herkesin kalbini sapıklıkla mühürler de doğruyu anlamaz ve gerçeği kabul etmez. Kalp, kibir ve zorbalığın merkezi ve kaynağı olduğu için bu sıfatlarla nitelenmiştir. Kalp, organların sultanıdır. O bozulunca bütün azalar bozulur.

36. وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَاهَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا Firavun veziri Hâmân'a: "Benim için bir dev kule; çok yüksek bir bina yap" dedi. Kurtubî şöyle der: Firavun ailesinden olan o mü'min şahıs o sözleri söyleyip de Firavun, bu sözlerin, kavminin kalplerini etkilemesinden korkunca, Musa'nın (a.s.) getirdiği Allah'ın birliği inancını araştırıp incelemek istediği vehmini verdi ve veziri Hâmân'a, yüksek bir kule yapmasını emretti.[35] لَعَلِّي أَبْلُغُ الأَسْبَابَ Umulur ki, göklerin yollarına ve o göklere götüren diğer vasıtalara ulaşırım.

37. أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ Göklere giden vasıtalara ulaşırım. Olayının büyüklüğünü ifade etmek ve daha da açıklamak için bunları tekrarladı.[36] فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى Musa'nın ilahını açıkça görürüm. وَإِنِّي لأَظُنُّهُ كَاذِبًا Benden başka ilahı olduğuna dâir iddiasında Musa'nın yalancı olduğunu sanıyorum. Ebû Hayyân şöyle der: Göklere giden yollara ulaşmak mümkün değildir. Fakat Firavun konuyu dinleyenleri inandırmak için, yaldızlı sözlerle bunu mümkün bir şeymiş gibi gösterdi. Musa'nın ilahını açıkça görürüm deyince bu sözle, İlahın varlığını ikrar etmiş oldu. Bu sebeple, bu ikrar etmiş olduğu vehmini gidermek için" O'nun yalancı olduğunu sanıyorum" dedi.[37] وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ Onun bu yaldızlı sözleri gibi, kötü ameli de ona güzel gösterildi, neticede yaptıklarını iyi sandı. وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ Sapıklığı yüzünden doğru yola girmesine engel olundu. "وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلاَّ فِي تَبَابٍ Firavun'un tedbiri ve tuzağı, sadece ziyan ve helâk ile neticelendi. Boğulmak sûretiyle dünyada mülkünü, ateşte ebedî kalmak sûretiyle de ahirette nimetleri kaybetti.

38. وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَاقَوْمِ اتَّبِعُونِي أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ Firavun hanedanından olan mü'min şahıs, Firavun'un yaldızlı sözlerini dinledikten sonra nasihatını tekrarladı. Kavmini, bir olan Allah inanmaya çağırdı. Bu geçici hayatın değerini onlara açıkladı ve ebedî hayatın nimetlerini elde etmeye teşvik etti Allah'ın azabından onları sakındırdı. Yani, şöyle dedi: Ey kavmim! Emrimi tutun ve yoluma girin ki, kurtuluş ve zafer yolunu, yani Cennet yolunu size göstereyim.

39. يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ Ey kavmim! Kuşkusuz bu dünya hayatı ancak geçici bir eğlencedir. Devamlı ve sürekli değildir. وَإِنَّ الآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ Oysa ahiret yurdu, istikrar ve ebedîlik yurdudur. O zevalsizdir ve geçici değildir. Ahirette ya

35 Kurtubî, 15/314.

36 Zemahşerî şöyle der: Bir şey önce kapalı olarak anlatılır, sonra da açıklanırsa, bu onun şanının büyüklüğünü ifade eder. Firavun göklerin vasıtalarının büyüklüğünü ifade etmek isteyince, önce kapalı olarak söyledi, sonra da onları açıkladı. (el-Keşşâf, 4/66).

37 el-Bahr, 7/465.

nimetler içerisinde veya Cehennemde ebedî kalmak vardır. Kurtubî şöyle der: Ahiret yurdundan maksad, Cennet ve Cehennemdir. Çünkü onlar geçici değillerdir.[38]

40. مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلا يُجْزَى إِلاَّ مِثْلَهَا Kim bu dünyada kötülük yaparsa, ahirette Allah'ın kullara bir rahmeti olarak, herhangi bir arttırma olmakızın sadece kötülüğü kadar ceza görür. وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ İman etmiş olmak şartıyla, erkek olsun kadın olsun kim dünyada iyi iş yaparsa فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ İşte o iyi iş yapanlar var ya, onlar Naîm Cennetlerine girer ve kendilerine, yaptıklarının karşılığı ölçüsüz olarak verilir. Hattâ Allah'ın bir lütuf ve ikrâmı olarak kat kat fazla verilir. Çünkü onun lütfu, kötülüklerin değil, iyiliklerin karşılığının kat kat verilmesini gerektirir. İbn Kesîr şöyle der: "بغير حساب dan maksat şudur: Mükâfatı ölçülmez, aksine Yüce Allah ona, bitmez tükenmez çok büyük bir sevap verir.[39]

41. وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ Ey kavmim! Ne oluyor da ben sizi, Cennetlere götüren imana çağırıyorum, siz ise beni, Cehenneme götüren kâfirliğe çağırıyorsunuz? Bu soru, hayret ifade eder. O sanki şöyle diyor: Sizin bu halinize şaşıyorum. Ben sizi iyiliğe ve kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni kötülüğe ve Cehenneme çağırıyorsunuz. Daha sonra bu durumu şu sözüyle açıkladı:

42. تَدْعُونَنِي لأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ Siz beni Allah'ı inkâr etmeye, ilahlığı hususunda bir bilgim olmayan şeye, Firavun gibi ilah olmayan kimseye tapmaya çağırıyorsunuz. وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ Oysa ben sizi tek ve bir olan, güçlü olup yenilmeyen ve kulların günahlarını çokça bağışlayan Allah'a çağırıyorum.

43. لا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلا فِي الآخِرَةِ Gerçek şu ki, sizin, beni ibadet etmeye çağırdığınız kimse ibadet edilmeye layık değildir. Zira o, dua edenlerin seslenişine cevap veremez. Ne dünyada, ne de ahirette onların sıkıntısını gideremez. وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ Bizim dönüşümüz tek olan Allah'adır. O, herkese yaptığının karşılığını verecektir. وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ Sapıklık ve taşkınlıkta aşırı gidenler, kuşkusuz Cehennemde ebedî kalacaklardır.

44. فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ Size azap geldiğinde, sözümün doğru olduğunu anlayacaksınız. Bu bir tehdit ve korkutmadır. وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ Ben Allah'a dayanır ve işimi ona bırakırım. Kurtubî şöyle der: Bu söz gösteriyor ki, inanmayanlar, inanan bu şahsı tehdit edip öldürmek istemişlerdir.[40] إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ Allah, kulların yaptıklarını bilir. Onların hallerinden hiçbirşey Allah'a gizli kalmaz.

45. فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا Allah onu, tuzaklarının sıkıntısından ve yapmak

38 Kurtubî, 15/317.
39 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/245.
40 Kurtubî, 15/318.

istedikleri çeşitli azaplardan kurtardı. وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ Firavun ve grubunun başına en kötü azap yani dünyada boğulma ahirette de yanma cezası indi. Daha sonra Yüce Allah, bu azabın nasıl olduğunu şu sözüyle açıkladı:

46. النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا Onlar, sabah akşam o ateşte yakılırlar. Tefsirciler şöyle der: Burada ateşten maksat, kabir ateşi ve onların kabirlerde görecekleri cezalarıdır. Nitekim bundan sonra gelen şu bölüm bunu gösterir. وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ Kıyamet gününde meleklere şöyle denilir: "Firavun ve kavmini, dünya azabından daha kötü olan Cehennem ateşine sokun".

وَإِذْ يَتَحَآجُّونَ فِي النَّارِ
فَيَقُولُ الضُّعَفَٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ
﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُلٌّ فِيهَآ إِنَّ اللَّهَ
قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ
جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾
قَالُوٓا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَٰتِ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۖ
قَالُوا فَادْعُوا ۗ وَمَا دُعَٰٓؤُا الْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ ۗ
﴿٥٠﴾ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَٰدُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّٰلِمِينَ
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾
وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
الْكِتَٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَٰبِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَٰرِ ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ
اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ
مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِ ۚ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ
خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّٰلِحَٰتِ وَلَا الْمُسِيٓءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ
الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۚ
﴿٦٠﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ
مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ
شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ
الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ
لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ
رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي
وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

47. Kâfirler ateşin içinde birbirleriyle çekişirlerken zayıf olanlar, o büyüklük taslayanlara: "Biz size uymuştuk. Şimdi ateşin birazını bizden savabilir misiniz?" derler.

48. O büyüklük taslayanlar ise: "Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz. Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi" derler.

49. Ateşte bulunanlar Cehennem bekçilerine: "Rabbinize dua edin, bizden, bir gün olsun azabı hafifletsin!" diyecekler.

50. Bekçiler: "Size peygamberleriniz açık açık deliller getirmediler mi?" derler. Onlar da: "Evet getirdiler" derler. (Bekçiler ise): "O halde kendiniz yalvarın" derler. Halbuki kâfirlerin duası, sadece boşa gitmiştir.

51. Şüphesiz peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz.

52. O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz Artık lanet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!

53, 54. Andolsun ki biz Musa'ya hidâyeti verdik ve İsrailoğullarına, akıl sâhipleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan Kitab'ı mîras bıraktık.

55. Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbîh et.

56. Kendilerine gelmiş kat'î bir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında münakaşa edenler var ya, hiç şüphe yok ki, onların kalplerinde, asla yetişemeyecekleri bir büyüklükten başka bir şey yoktur. Sen Allah'a sığın. Kuşkusuz O, işiten ve görendir.

57. Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58. Körle gören, bir olmaz. İnanıp iyi amellerde bulunanla kötülük yapan da bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz!

59. Kıyamet günü mutlak gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna inanmazlar.

60. Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, size icâbet edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak Cehenneme gireceklerdir.

61. Allah, dinlenesiniz diye sizin için geceyi, görmeniz için de gündüzü yaratandır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lütufkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62. İşte O, herşeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah'dır. O'ndan başka tanrı yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz!

63. Allah'ın âyetlerini inatla inkâr edenler, işte böyle döndürülür.

64. Allah, yeri sizin için bir mesken, göğü de bina eden, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandırandır. İşte o, Rabbiniz Allah'dır, âlemlerin Rabbi Allah, yücelerden yücedir.

65. O dâima diridir; O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O halde dini O'na tahsis ederek O'na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

66. De ki: "Bana Rabbim'den apaçık deliller gelince, o sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmem bana yasaklandı ve (bana) âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, Firavun hanedanının başına gelen azabı ve yok olmayı anlatmıştı. Ardından burada, Cehennem ehli arasında cereyan edecek olan münâkaşa ve çekişmeyi suçluların, Cehennem azabına girmiş bir haldeyken yardım dilemelerini onların bu dileklerine cevap verilmediğini anlattı. Yüce Allah daha sonra, müşriklerin aleyhine delil getirmek için, birliğini ve gücünü gösteren hüccet ve delilleri anlattı.

KELİMELERİN İZAHI 1

يتحاجّون: Çekişirler.

خزنة : Hazene, bir şeyi korumak ve kollamakla görevlendirilmiş kimse manasına gelen **خازن** kelimesinin çoğuludur.

الأشهاد : Eşhâd, **شاهد** kelimesinin çoğuludur. Buradaki Şahid, başkasının aleyhine delille şahitlik edendir.

داخرين : Dâhırîn, zelîller ve boyun eğenler.

تؤفكون : İmandan inkâra döndürülüyorsunuz.

قراراً : Karâr; mesken demektir.

أسلم : Boyun eğiyorum, itaat ediyorum.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

47. وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ İleri gelenlerle, bunlara tâbi olanların Cehennem ateşinde tartışacakları zamanı düşün. **فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا** Zayıf olan tâbiler, kibirlenip iman etmeyen ve peygamberlere uymayan önderlerine o gün şöyle derler: Dünyada biz, hizmetçi gibi sizin tâbileriniz idik. Emirlerinize boyun eğiyor, bizi çağırdığınız inkâr ve sapıklık hususunda size uyuyorduk. **فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ** Siz, içinde bulunduğumuz bu azaptan birazını bizden savabilir misiniz? Fahreddin Râzî şöyle der: Onlar, önderlerin bu azabı onlar için hafifletemeyeceklerini biliyorlardı. Onların bu sözden maksatları sadece önderleri daha çok utandırmak ve kalplerine daha çok elem vermektir. Çünkü önderler, kendilerine tâbi olanları türlü sapıklıklara düşürmeye çalışmışlardı.[41]

48. قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا Önderler onlara cevap olarak dediler ki: Biz hepimiz Cehennem ateşindeyiz. Eğer sizden azabı giderecek gücümüz olsaydı onu kendimizden de savardık. **إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ** Kuşkusuz Yüce Allah, mü'minlerin

41 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/74.

Cennete, kâfirlerin de Cehenneme gireceğine dair, geri döndürelemeyecek kesin bir hükümle hükmünü verdi. Artık sizin için elimizden bir şey gelmez.

49. وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ Cehennemdekiler birbirlerinden ümit kesince, kendilerinden azabın hafifletilmesini istemek üzere Cehennem bekçilerine sığındılar. Beyzâvî şöyle der: Burada, daha çok korkutmak ve durumun kötülüğünü ifade etmek için, "لخزنتها onun bekçilerine" yerine, açık isim olarak, "لخزنة جهنم Cehennemin bekçilerine" denildi.[42] ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ Bu azaptan tek bir gün kadar da olsa, bizden hafifletmesi için, Allah'a dua edin" dediler.

50. قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Melekler kınama ve azarlama yoluyla onlara şöyle cevap verdiler. Peygamberler size apaçık mucizeler getirdi de onları inkâr edip yalanlamadınız mı? قَالُوا بَلَى Kâfirler: "Evet, bize getirdiler" dediler. قَالُوا فَادْعُوا Bunun üzerine melekler onlara: "Öyleyse, Allah'a siz kendiniz dua edin. Çünkü biz buna cür'et edemeyiz, dediler. Fahreddin Râzî şöyle der: "Dua edin" şeklindeki sözleri bir yararı olacak ümidiyle söylenmiş değildir. Bu ancak, onların hüsrânda olduğunu göstermek için söylenmiştir. Zira, Allah'a yakın olan meleklerin duası kabul edilmezse, kâfirlerin duası nasıl kabul edilir.[43] Bundan sonra, kâfirlerin duasının herhangi bir tesirin olmayacağını açıklamak üzere şöyle derler: وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ Sizin duanız fayda sağlamaz. Çünkü kâfirlerin duası, boş ve beyhûdedir.

51. إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Biz bu dünya hayatında deliller, zaferler ve suçlu kâfirlerden intikamlarını almak sûretiyle, peygamberlere ve mü'minlere mutlaka yardım ederiz. وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ Ahirette, kulların yaptıklarına şahitlik edecek melek, peygamber ve mü'min şahitlerin geldiği günde de onlara yardım ederiz. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyet, dünya hayatında da, ahirette de, Yüce Allah'ın düşmanlarına karşı peygamberine yardım edeceğine dair bir vaadidir.[44]

52. يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ O gün suçlulara, özür dilemeleri fayda vermez. İbn Cerîr şöyle der: Müşriklere, özür beyan etmeleri fayda vermez. Çünkü onlar sadece batıl şeylerle mazeret beyan ederler.[45] وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ Onlar için, Allah'ın rahmetinden kovulma vardır. وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ Ve onlar için en kötü dönüş ve varış yeri olan Cehennem vardır. İbn Abbas şöyle der: "سوء الدار" kötü âkibet demektir.

53. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى Vallahi, İmrân oğlu Musa'ya, din hususunda kendileriyle doğru yol bulunan mucizeler, sahifeler ve şeriatler vermiştik.[46] وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

42 Beyzâvî, 3/154.
43 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/75.
44 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/75.
45 Taberî, 24/52.
46 Ebussuûd, 5/12.

الْكِتَـابَ İsrailoğullarını faydalı ilme ve doğru yola ileten kitaba yani Tevrat'a vâris kıldık.

54. هُدًى وَذِكْرَى لأُولِي الأَلْبَابِ Tevrat, akl-ı selîm sahipleri için bir hidayet rehberi ve öğüttür.

55. فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Ey Peygamber! Müşriklerin eziyetlerine sabret. Allah'ın sana ve sana uyanlara, düşmanlara karşı zafer vaadi haktır, ondan dönülmesi mümkün değildir. Çünkü Allah, sözünden dönmez. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, peygamberlerine yardım edeceğini açıklayıp bu husuta Musa'nın (a.s.) durumunu misal getirdikten sonra, "Sabret, çünkü Allah'ın vaadi haktır" sözüyle Rasulü'ne (s.a.v.) hitap etti. Bundan maksat şudur: kuşkusuz Allah, önceki peygamberlere yardım ettiği gibi, sana da yardım edecektir. Onlar hakkında verdiği sözü yerine getirdiği gibi, sana verdiği sözü de yerine getirecektir.[47] وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ Daha üstün ve daha iyi olanı yapmayı terketmek sûretiyle, işlediğin kusurdan dolayı Rabbinden bağışlanmanı dile. Sâvî şöyle der: Bu emirden maksat, bunu ümmete öğretmektir. Yoksa Allah'ın Rasulünün, gerek peygamberlikten önce ve gerekse peygamberlikten sonra, küçük ve büyük bütün günahlardan ma'sum olduğu tahakkuk etmiştir.[48] İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, ümmeti istiğfâra teşvik etmektedir.[49] وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالإِبْكَارِ Sabah akşam Rabbini tesbih etmeye devam et. Fahreddin Râzî şöyle der: Bundan maksat, iyi meleklerin zümresine girinceye kadar Allah'ı zikre devam etmeyi ve dilin bunu bırakmamasını emretmektir. O iyi melekler, "Ara vermeden, gece gündüz Allah'ı tesbih ederler"[50] Tesbihten maksat, Allah'ı, ona layık olmayan herşeyden uzak tutmaktır.[51] Bundan sonra Yüce Allah kâfirleri batıl yolları kullanarak mücadeleye iten sebebe dikkat çekti:

56. إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ Allah'tan kendilerine gelmiş herhangi bir delil ve hüccetleri yokken, inen âyetler hakkında tartışanlar var ya إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلاَّ كِبْرٌ Kalplerinde, onları sana uymaktan ve sana itaat etmekten alıkoyan kibir ve böbürlenmekten başka bir şey yoktur. مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ Onlar, Allah'ın nurunu söndürme arzularına ulaşacak değillerdir. Sana üstün gelme emellerine de kavuşamayacaklardır. فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Öyleyse, onların tuzaklarından Allah'a sığın ve onunla korun. Allah, onların kötülüğünü senden savar. Zira, O, onların sözlerini işiten, hallerini bilendir. Bundan sonra Yüce Allah, birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattı:

57. لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ Bu âyetin başındaki ل başlangıç lâmıdır.

---

47 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/77.
48 Sâvî Hâşiyesi, 4/11.
49 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/248.
50 Enbiyâ sûresi, 21/20.
51 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/78.

Yani, Allah'ın, gökleri ve yeri yaratması ve hiçbir şey olmadıkları halde onları yaratıp meydana getirmesi, insanı yaratmasından daha büyüktür. Büyüklüklerine rağmen gökleri ve yeri yaratabilen, onlardan daha basit ve daha küçük olanı yaratmaktan nasıl âciz olabilir? İbn Cüzeyy şöyle der: Maksat, öldükten sonra dirilmeye delil getirmektir. Çünkü, büyüklüklerine rağmen gökleri ve yeri yaratan Allah, yok olduktan sonra bedenleri tekrar diriltebilir.[52] وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu bunu bilmez. Çünkü onlar, cehâletlerine yenik düştüklerinden, aşırı gafletleri ve arzularına uymalarından dolayı bunu düşünemezler.

58. وَمَا يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ Mü'min ile kâfir bir olmaz. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلا الْمُسِيءُ İman edip iyi işler yapanlar ile kötü iş yapanlar, yani iyi ile kötü de eşit olmaz. قَلِيلا مَا تَتَذَكَّرُونَ Bu misallerden, ne de az öğüt alıyorsunuz. İbn Kesîr şöyle der: Bundan maksat şudur: Hiçbir şey göremeyen kör ile, gözünün ulaşabildiği yeri gören eşit olmayacağı gibi, aynı şekilde iyi mü'minler ile kötü kâfirler de eşit olmaz. İnsanların çoğu, ne de az öğüt alıyor.[53]

59. إِنَّ السَّاعَةَ لآتِيَةٌ لا رَيْبَ فِيهَا Kuşkusuz kıyamet gelecektir. Bunda ne bir şüphe vardır, ne de bir kuşku. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُونَ Fakat insanların çoğu, onun geleceğine inanmazlar. Bu nedenle, öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr ederler. Fahreddin Râzî şöyle der: "İnsanların çoğu"ndan maksat, öldükten sonra dirilmeyi ve kıyameti inkâr eden kâfirlerdir.[54]

60. وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin, size istediğinizi vereyim. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kullarını, kendisine duaya çağırdı ve kendisinden bir lütuf ve ikrâm olarak, dualarına cevap vereceğine söz verdi.[55] إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ Kibirlenip de Allah'a ibadeti terkedenler var ya, onlar hor ve hakir olarak Cehenneme gireceklerdir.

Bundan sonra Yüce Allah, birliğinin ve gücünün alâmetlerinden, ibadet ve şükrün, sadece kendisine yapılmasını gerektirecek şeylerden bahsetti:

61. اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا Yüce Allah, gündüzün çalışma yorgunluğunu gidermeniz için, hikmet ve kudreti ile geceyi karanlık kılan, rızık sebepleri ve geçiminizi temin edeceğiniz şeyleri aramak maksadıyla dolaşmanız için gündüzü aydınlık kılandır. إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ Yüce Allah kullarına karşı lütfedicidir. Cömerttir ve onlara iyilik edicidir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَشْكُرُونَ Fakat insanların çoğu, iyiliğine karşı Allah'a şükretmez, onun lütuf ve ihsanını inkâr ederler.

---

52 et-Teshîl, 4/8.

53 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/249.

54 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/80.

55 Müfessirlerin çoğuna göre, "dua"dan maksat ibadettir. Kurtubî şöyle der: Yani beni birleyin ve bana ibadet edin ki, ibadetinizi kabul edeyim ve sizi bağışlayım... Bizim yukarda açıkladığımız görüş, İbn Kesîr'in tercihidir. En açık olan da budur. Şihâb da böyle demiştir. Fahreddin Râzî de bunu tercih etmiştir.

62. ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ İşte, yaratma ve ihsan etmede tek olan o zât, Rabbiniz Allah'tır. O, her şeyin yaratıcısıdır. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ O'ndan başka mabût yoktur. فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ Yaratan ve her şeye sahip olana ibadeti bırakıp nasıl putlara ibadete çevriliyorsunuz?

63. كَذَلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bu şekilde, hak ve hidayetten çevriliyorlar. Sâvî şöyle der: Bu, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektedir. Yani, ey Peygamber! Kavminin seni inkâr etmesine üzülme. Onlardan öncekiler de böyle yapmıştı.[56] Bundan sonra Yüce Allah daha çok açıklamak ve kudret delillerini daha çok göstermek için şöyle buyurdu:

64. اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ قَرَارًا Yüce Allah, hayatınızda da, ölümünüzden sonra da, yeri sizin için karargâh kılandır. İbn Abbas şöyle der: O, yeri, hayattayken de, öldükten sonra da sizin için bir konaklama yeri yaptı.[57] وَالسَّمَاءَ بِنَاءً Gökleri de üstünüze yükseltilerek yapılmış bir kubbe gibi, korunmuş bir tavan yaptı. وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ Size, en güzel biçimi verdi ve sizi, uzuvları birbirine uygun olarak en güzel şekilde yarattı, başı aşağıya dönük, dört ayak üzerine yürüyen hayvanlar gibi yapmadı. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, şekli insandan daha güzel hiçbir canlı yaratmadı.[58] Bu, Yüce Allah'ın, "Biz, insanı en güzel biçimde yarattık"[59] meâlindeki sözüne benzer. وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ Sizi, türlü lezzetli rızıklarla rızıklandırdı. ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ İşte bu şeyleri yapan ve bu nimetleri veren, Rabbinizdir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Kendisinden başkasına ilahlık layık olmayan, bütün mahlukatın Rabbi yücedir ve noksan sıfatlardan uzaktır.

65. هُوَ الْحَيُّ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ O Yüce Allah, hakikî zâtî hayat sıfatında tektir. O bâkidir, ölmez. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ O halde, gizli ve âşikâr olarak, ibadet ve itaatı sadece O'na tahsis edin. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ diyerek dua edin. Yani, övgü ve şükür, hiçbir şeye sahip olmayan putlara değil, bütün mahlukatın sâhibi olan Allah'a mahsûstur. Yüce Allah, celâl ve azamet sıfatlarını anlattıktan sonra, Allah'tan başkasına ibadet etmeyi yasaklayarak şöyle buyurdu:

66. قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey peygamber! De ki: "Yüce Rabbim, sizin taptığınız o putlara tapmayı bana yasakladı." Sâvî şöyle der: Yüce Allah, peygamberlerine, kavmini puta tapmaktan men etmek için, onlara böyle hitap etmesini emretti. Zira onlar, aklî naklî deliller ortaya çıktıktan sonra da, Allah'tan

56 Sâvî Hâşiyesi, 4/13.
57 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/84.
58 el-Keşşâf, 4/137.
59 Tîn sûresi, 95/4.

başkasına ibadete devam ediyorlardı.[60] لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي Bana O'nun katından, birliğini gösteren apaçık deliller geldikten sonra, puta tapmak bana yasaklandı. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu deliller şunlardır: Âlemin ilahının celâl ve azamet sıfatıyla sıfatlanmış olduğu sabittir. Akl-ı selîm, ibâdetin ondan başkasına layık olmadığına şahitlik eder. Yontulmuş taşları ve şekillendirilmiş ağaçları ilahlıkta O'na ortak kılmayı açık akıl kabul etmez.[61] وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ Bana, bir olan Allah'a itaat edip boyun eğmem, dini sadece O'na tahsis etmem ve kendimi, başkasına ibadetten arındırmam emredildi.

60 Sâvî Hâşiyesi, 4/13.
61 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/85.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا
شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ
وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ
فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ
يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ
اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا
كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾
ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا
عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا
فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم
مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا
آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ
يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي
قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

67. O, sizi topraktan, sonra bir meniden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan) yaratandır. Sonra bebek olarak çıkarır, sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz, sonra da ihtiyarlamanız için yaşatır. İçinizden kimi de, daha evvel öldürülmektedir. (Allah) belli bir vakte ulaşmanız ve aklınızı kullanmanız için (böyle yapar).

68. O, hem dirilten, hem de öldürendir. O, herhangi bir işin olmasını dilediği zaman ona yalnız "Ol!" der, o da oluverir.

69. Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlara bakmadın mı? Nasıl döndürülüyorlar.

70. Onlar, kitab'ı ve peygamberlerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlardır. Onlar yakında anlayacaklar.

71, 72. Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde, sıcak suya sürüklenecekler sonra da ateşte yakılacaklardır.

73, 74. Sonra onlara: "Allah'ı bırakıp da koştuğunuz ortaklar nerede?" denilecek. Onlar da, "Bizden uzaklaştılar, zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk" diyecekler. İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır.

75. Bu, sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede böbürlenmenizden ötürüdür.

76. İçinde ebedî kalmak üzere Cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin dönüp gidecekleri yer ne çirkindir!

77. Onun için, sen sabret! Şüphesiz Allah'ın vâ'di gerçektir.

Onlara söz verdiğimiz azabın bir kısmını ya sana göstereriz, yahut seni kendimize alırız. (Nasıl olsa) onlar bize döneceklerdir.

78. Andolsun senden önce de peygamerler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var. Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyeti kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır. İşte burada Allah'ın nizamını yıkmaya uğraşanlar hüsrâna uğrarlar.

79. Allah, kimine binesiniz, kimini yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

80. Onlarda sizin için daha nice faydalar vardır. Gönüllerinizdeki bir arzuya onlara binerek ulaşırsınız. Onlar ve gemilerin üstünde taşınırsınız.

81. Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi, Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr edersiniz?

82. Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuştur, baksınlar? Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından daha sağlam idiler. Fakat kazandıkları şeyler onlara aslâ fayda vermemiştir.

83. Peygamberleri onlara apaçık mucizeleri getirince, kendilerinde bulunan bilgi ile gururlandılar. Alaya aldıkları şey kendilerini kuşatıverdi.

84. Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman: "Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik" derler.

85. Fakat, azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir. Allah'ın, kulları hakkında cârî olagelen âdeti budur. İşte o zaman kâfirler hüsrana uğrayacaklardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Bu mübarek âyetler, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren delilleri anlatmaya devam eder. Yüce Allah, hariçteki kudret delillerini anlattıktan sonra, ardından içteki kudret delillerini anlattı. Sonra, müşriklerin kıyamet günündeki durumlarından bahsetti. Bu mübarek sûreyi, kâfir ve sapıkları tehdit edip korkutarak bitirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الأغلال : Ağlâl, bukağılar demektir. Eli boyuna bağlayan bukağı manasına gelen غُلّ kelimesinin çoğuludur.

الحميم : Hamîm, son derece sıcak su demektir.

يسجرون : Onlarla ateş yakılır. "Tandırı yaktı" manasına سجر التنور denilir.

تمرحون : Şımarıp azarsınız.

مثوى : Mesvâ; barınak, kalma yeri demektir. Bir kimse bir yerde kalıp ikamet ettiğinde ثوى بالمكان denilir. Mesvâ kelimesi bundan alınmıştır.

خلت : Geçti.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

67. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ Bu âyet, insan yaratılışının geçirdiği safhaları açıklamaktadır. Yani, ey insanlar! Kudretiyle sizi yoktan var eden, Yüce Allah'tır. O atanız Adem'i topraktan yarattı. Sonra soyunu nutfeden yani meniden, sonra da katı kan olan embriyodan, yarattı. Daha sonra da diğer aşamaları tamamladı. ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً Cenin, annesinin karnından ayrıldıktan sonra çocuk olur. ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ Kuvvet ve akıl hususunda olgunluk çağı olan kırk yaşına varmanız için gereken imkânı verdi. ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا Sonra ihtiyârlık çağına ulaşmanız için fırsat verdi. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah insan ömrünü çocukluk, olgunluk ve ihtiyarlık olmak üzere üç bölüme ayırdı. Bu, akla uygun bir sıralamadır. Çünkü insan, ömrünün ilk döneminde gelişme ve büyüme içinde olur. Buna çocukluk denilir. Bu gelişme, kendisine bir zafiyet gelmeksizin, tamamlanıncaya kadar devam eder. Bu, olgunluk çağıdır. Sonra gerilemeye başlar, kendisinde zafiyet ve noksanlık baş gösterir. Bu da ihtiyarlık çağıdır.[62] وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ Sizden, dünyaya gelmeden önce ölenler de vardır. Bu düşüktür. Mücâhid şöyle der: "ihtiyarlık çağından önce ölenler de vardır". وَلِتَبْلُغُوا أَجَلاً مُسَمًّى Her şahıs için tayin edilmiş olan vakte yani ölüme ulaşmanız için yaşatır. وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ Ve kudretinin delillerini anlamanız ve O'nun tek olduğuna inanmanız için size bu imkânları verir.

68. هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ Diriltmeye ve öldürmeye gücü yeten O'dur. فَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ O herhangi bir şeyi istediğinde yorulup meşakkat çekmez. O şey gecikmeksizin hemen oluverir. Ebussuûd şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın gücünün sonsuzluğunu ifade eden bir temsil ve eşyanın bir emir ve memur olmadan hemen

62 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/85.

meydana geldiğini anlatan bir tasvirdir.[63] Bundan sonra Yüce Allah tekrar, âyetleri hakkında batıl yollarla mücadele edenleri kınadı:

69. أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ Bu soru muhatabı hayrete düşürmek için yöneltilmiştir. Yani, ey Muhatab! Allah'ın apaçık âyetleri konusunda mücadele eden o inatçı kibirlilerin halini görüp de şaşmıyor musun? Onların akılları nasıl hidayetten sapıklığa çevriliyor? Bundan sonra Yüce Allah, onların kim olduğunu şu sözüyle açıkladı:

70. الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا Onlar Kur'ân'ı ve diğer semâvî kitapları ve şeriatları yalanlayanlardır. فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Yalanlamalarının âkıbetini ileride görecekler. Bu bir tehdit ve korkutmadır.

71. إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ Onlar bukağılar ve zincirlerle elleri boyunlarına bağlı olarak Cehenneme girdikleri zaman يُسْحَبُونَ Cehenneme sürüklenirler.

72. فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ Onlar o zincirlerle, Cehennem ateşinde kaynatılmış sıcak suyun içine sürüklenirler. Sonra da orada yakılırlar. İbn Kesîr şöyle der. Yani, zincirler bukağılara bitişik olup Zebânîlerin ellerindedir. Zebânîler onları bazen yüzüstü kaynar suya, bazen Cehenneme çekerler. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyrulmuştur: "Onlar Cehennemle kaynar su arasında dolaşır dururlar".[64]

73, 74. ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ■ مِنْ دُونِ اللَّهِ Sonra susturmak için onlara şöyle denilir: Kendilerine ibadet ettiğiniz ve Allah'a ortak koştuğunuz o putlar nerede? قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا Onlar şöyle derler: Gözlerimizden kayboldular. Onları ne görebiliyoruz, ne de onlardan şefaat dileyebiliyoruz. بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا Bilakis biz, daha önce hiçbir şeye ibadet etmemiştik. Tefsirciler şöyle der: Müşrikler putlara taptıklarını inkâr ederler. Şaşkınlıkları ve heyecanlarından dolayı böyle derler. كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ Yüce Allah, o yalancıları saptırdığı gibi bütün kâfirleri saptırır.

75. ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ Bu azap, dünyada günah işlemeye, mal çokluğuna ve onu haram yerlerde harcamaya gösterdiğiniz sevinçten dolayıdır. Şımarmanız, azmanız ve kibirinizden dolayıdır. Sâvî şöyle der: Bu âyet her ne kadar kâfirleri kınama hakkında ise de, Allah'a isyana dalan herkesi ilgilendirir. Onun da bu tehditten bir payı vardır.[65]

76. ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا İçinde ebedî kalmak üzere Cehennemin yedi kapısından size ayrılmış olan kapıdan girin. فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ Cehennem, Allah'ın âyetlerine karşı kibirlenen iman ve Allah'ın birliği delillerinden yüz çevirenler için ne kötü bir karargâh ve yaşama yeridir. Âyet-i kerîme'de, nazmın gereği olan,

63 Ebussuûd 5/14.
64 Rahman sûresi, 55/44. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/251.
65 Sâvî Hâşiyesi. 4/14.

"kibirlenenlerin gireceği yer" denilmeyip te, "kalacakları yer" denilmesinin sebebi şudur: Giriş devam etmez. Ancak, barınacak ve kalınacak yer devamlı olur. Onun içindir ki, Yüce Allah özellikle oranın kötü olduğunu bildirdi.

77. فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Ey Peygamber! Kavminin seni yalanlamasına karşı sabırlı ol. Allah'ın, onları cezalandıracağına dâir verdiği söz, kesinlikle gerçekleşecektir. Sâvî şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın, Peygamberi'ni tesellisidir. Ayrıca düşmanlarına karşı ona yardım edeceğine dair güzel bir vaadidir.[66] فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ Onları tehdit ettiğimiz azabın bir kısmını sana gösterirsek... Bu şartın cevabı söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: İstenen odur. Ya da cevap, "senin gözünün aydın olması içindir" şeklinde olur. أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ Ya da ey Peygamber! Onlara azabı indirmeden önce seni öldürürüz. Kıyamet gününde onların dönüşü sadece bize olacaktır. O zaman onlardan çetin bir şekilde intikam alacağız. Bundan sonra Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için ona peygamberlerin haberlerini bildirdi:

78. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ Allah'a andolsun ki, ey Peygamber! Senden önce birçok peygamber göndermiş ve onları açık mucizelerle desteklemiştik. Kavimleri onlarla mücadele etmiş ve onları yalanlamıştı. Başına gelen şeylere sabretme hususunda o peygamberleri örnek al. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, ondan önce peygamberlerin karşılaştığı şeyleri anlatarak onu teselli etti.[67] مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ O peygamberlerden, kavimleriyle olan kıssalarını sana anlattıklarımız da vardır, kıssa ve haberlerini sana anlatmadıklarımız da. وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ Peygamberler'den hiçbiri için, Allah'ın emri olmadan, kavmine herhangi bir mucize getirmesi sahih ve doğru olmaz. Bu, Kureyş'e bir cevaptır. Zira onlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, "Safâ tepesini bizim için altın yap" demişler ve bundan başka tekliflerde bulunmuşlardı. فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ Cezalandırılmaları için belirlenen vakit geldiğinde Allah onları yok edecektir. وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ İşte o zaman, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenler ve peygamberi güç duruma düşürmek için mucizeler isteyen inatçılar ziyâna uğrayacaklardır. Bundan sonra Yüce Allah onlara nimetlerini hatırlatmak üzere şöyle buyurdu:

79. اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ İlahlığa, kendisinden başka kimsenin layık olmadığı Yüce Allah, deve, sığır ve koyun gibi hayvanları sizin emrinize verendir. O, bu hayvanları, yararlanmanız maksadıyla sizin için yaratmıştır. لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ O hayvanların bazısının sırtına binmeniz, bazılarının da etlerinden yemeniz ve sütlerinden içmeniz için onları yarattı.

80. وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ O hayvanlarda, yani onların tüylerinde, yünlerinde, kıllarında,

66 Sâvî Hâşiyesi, 4/15.
67 Kurtubî, 14/334.

süt, yağ ve iç yağlarında sizin için birçok faydalar vardır. وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ Bir de uzak mesafelere yolculuk esnasında, yüklerinizi taşımak sûretiyle, gönüllerinizdeki bir arzuya kavuşmanız için onları yarattı. وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ Karada o develer üzerinde, denizde gemilerde taşınırsınız. Yüce Allah, aralarında sıkı bir ilgi bulunduğu için, develerle gemileri bir arada zikretti. Hattâ bu ilgiden dolayı develere, kara gemileri denilmiştir.

81. وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ Ey insanlar! Allah, birliğini gösteren iç ve dış delilleri size göstermesi için böyle yaptı. فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ Çokluklarına ve apaçık olmalarına rağmen bu açık ve engin delillerden ve mucizelerden hangi birini inkâr ediyorsunuz? Zira bu deliller, açık oldukları için, inkârı kabul etmezler. Bu âyet, delillerin çokluğu ve açıklığına rağmen Allah'ın birliğini inkâr etmelerinden dolayı kâfirler için bir kınamadır.

82. أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ Bu bir istifhâm-ı inkârîdir. Yani, o müşrikler azgın kibirlilerin sonunun ne olduğunu ve kendilerinden önceki toplumların kalıntılarını görüp tanımak için yeryüzünün her tarafını dolaşmadılar mı? İnkârları ve yalanlamalarından dolayı onların başına gelen azap ve helâki görmediler mi? كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ Onlar Mekke halkından, sayıca daha çok, kuvvetçe daha üstün idiler. Onlardan sonra kalıntıları yani binalar, köşkler ve büyük yapıların kalıntıları hâlâ durmaktadır. فَمَا أَغْنَى عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ Onların kazanmış oldukları mallar ve yapmış oldukları binalar kendilerine ne bir fayda sağladı, ne de onlardan azabı savdı.

83. فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberleri onlara açık mucizeler ve deliller getirdiklerinde فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ kâfirler, hidayet ve vahiy nurundan uzak dünyevî ilimlerinden dolayı şımarık bir şekilde sevindiler ve o ilme aldandılar. وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Peygamberleri ve mucizeleri inkâr ve onlarla alay etmelerinin cezası başlarına indi.

84. فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ Azabın çetinliğini ve sıkıntılarını açık bir şekilde gördüklerinde, "Bir olan Allah'a inandık, وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ibadette Allah'a ortak koşmuş olduğumuz putları inkâr ettik" dediler.

85. فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا Azabı gördüklerinde, bu imanları onlara fayda verecek değildir. Çünkü o zorla yapılan imandır. سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ Azabı gördüklerinde imanın fayda vermeyeceği kanunu Allah'ın, kulları hakkında koyduğu geçmişten bu yana süre gelen bir kanunudur. وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ İşte o zaman, Rablerinin ve Yaratıcıları'nın birliğini inkâr eden o kâfirler hüsrâna uğramışlardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الذنب Günah" ile "التوب tevbe" , "أمتنا bizi öldürdün" ile "أحيتنا bize hayat verdin", "صادقاً doğru" ile "كاذباً yalancı", "غدوا sabah" ile "عشيا akşam", "يُحيي diriltir" ile "يُميت öldürür" ve "الأعمى kör" ile "البصير gören" arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "ذلكم بأنه إذا دعى الله وحده كفرتم وإن يشرك به تؤمنوا Bu şunun içindir ki, Allah'ı birlemeye davet edildiğinizde inkâr ettiniz, O'na ortak koşulursa inanıyorsunuz. Yüce Allah kendisini birleme ve ortak koşmaya mukâbil inkâr ve imanı zikretti. Aynı şekilde "يا قوم انما هذه الحياة الدنيا متاع وان الآخرة هي دار القرار Ey kavmim! Kuşkusuz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Fakat ahiret gerçekten kalma yurdudur" âyetinde mukâbele vardır. Yüce "Allah dünya hayatı ve geçici eğlenceye karşılık, ahireti ve kalma yurdunu zikretti. Bu güzelleştirici edebî sanatlardandır.

3. "وينزل لكم من الماء رزقاً Sizin için gökten bir rızık indiriyor" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah "rızkı" zikretmiş, "yağmur"u kastetmiştir. Çünkü su, bütün rızıkların sebebidir. Bu, neticeyi söyleyip sebebi kastetme türündendir.

4. "وما يستوى الأعمى والبصير Kör ile gören bir olmaz" âyetinde latîf bir istiâre vardır. Yüce Allah kâfir için körü, mü'min için de göreni müsteâr olarak kullandı.

5. "والنهار مبصراً Gündüzü aydınlık kıldı" âyetinde mecâz-ı aklî vardır. Bu, bir şeyi, zamanına isnat etme türündendir. Çünkü gündüz, aydınlanma zamanıdır.

6. "يلقى الروح من أمره Kendi emrinden vahyi indirir" âyetinde kinaye vardır. Burada ruh, vahyden kinayedir. Çünkü vahy, bedendeki ruh gibidir

7. ... كذّاب ، جبار ، سميع ، بصير ، عليم Kelimeleri, aşırılık ifade eden mübâlağa sîgalarıdır.

8. "تفرحون Sevinip şımarırsınız" ile "تمرحون böbürlenirsiniz" arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Aynı şekilde "صوّركم size şekil verdi" ile "صوركم sizin şekilleriniz" arasında da cinâs-ı nâkıs vardır.

9. "إن الساعة لآتية Kıyamet mutlaka kopacaktır" cümlesi, إن ve ل ile pekiştirilmiştir.

10. "ما يجادل في آيات الله الا الذين كفروا Allah'ın âyetleri hakkında, inkâr edenlerden başka hiç kimse tartışmaz" cümlesinde hasr ifadesi vardır.

11. "أرسلنا رسلا Peygamberler gönderdik" cümlesinde, "ارسلنا" ile "رسلاً" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

12. "منهم من قصصنا عليك Onlardan sana kıssalarını anlattıklarımız vardır" ile

"ومنهم من لم نقصص عليك kıssalarını sana anlatmadıklarımız da vardır" cümleleri arasında tıbâk-ı selb vardır.

13. Çok güzel secî ve akılları alan bir ifâde ile birlikte, âyet sonları birbirine uygun olmuştur. Firavun hanedanından olan mü'minden, şu ilahî ve muciz ifâde ile bahseden Kur'ân'ın sözüne dikkat et ve ifadedeki parlaklığa bir bak:

ويا قوم ما لي ادعوكم إلى النجاة وتدعونني إلى النار ■ تدعونني لأكفر بالله وأشرك به ما ليس لي به علم وانا أدعوكم إلى العزيز الغفار

Bu âyet-i kerîmeler inci dizilerinden daha parlaktır.

Allah'ın yardımıyle Ğâfir (Mü'min) sûresinin tefsiri bitti.

FUSSILET SÛRESİ

Mü'min Sûresi'nden sonra Mekke'de inmiştir. 54 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre Mekke'de inmiştir: Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesap gibi İslâmî inançları ele alır. Bu inançlar, imanın rükünlerine önem veren, diğer Mekkî sûrelerin de esas hedefleridir.

Bu mübarek sûre, Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu gösteren apaçık delillerle Allah katından inmiş olan Kur'ân'dan söz ederek başlar. Kur'ân, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ebedî mucizesidir.

Sûre vahy ve peygamberlik konusunu anlatır. Peygamber'in hakikatını, onun bir insan olduğunu, Yüce Allah'ın ona vahiy verdiğini ve peygamberlik lütfettiğini, Allah'a çağırmak ve dosdoğru dinini tebliğ etmek için, diğer mahlukat arasından onu seçtiğini açıklar.

Bundan sonra sûre, hayatın ilk yaratılış sahnesini, yani göklerin ve yerin, bu ince ve sağlam şekille yaratılmasını anlatmaya geçer. Bu ince ve sağlam şekil, Allah'ın âyetlerinden yüz çevirenlerin, bakma, düşünme ve tefekkür etmeye dikkatlerini çeker. Fakat küfür karanlıkları, onlarla iman arasında bir engel olur. Bütün kâinat, Allah'ın yüce olduğunu söylemekte ve O'nun birliğine şahitlik etmektedir.

Bu sûre, yalanlayanların helâk oluşlarını hatırlatır. Buna, milletlerin en kuvvetlisi ve en kibirlisinden, yani, "kim bizden daha kuvvetlidir?" diyecek kadar ileri derecede zorba olan Âd kavminden örnekler getirir. Taşkınlıkta devam edip Allah'ın peygamberlerini yalanladıkları için Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen genel ve açık helâki anlatır.

Suçluları anlattıktan sonra, Allah'ın dini ve şeriatı üzerinde dosdoğru yürüyen, dolayısıyle kendilerine Allah'ın, Cennetlerde peygamberler, sıddîklar, şehîtler ve sâlihlerle birlikte, emniyet içinde yaşamayı lütfettiği takvâ sahibi mü'minlerden bahseder.

Daha sonra sûre, bu geniş ve hikmetler ve enteresan şeylerle dolu kâinatta dikkatlere sunulmuş kevnî âyetlerden ve Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve o her türlü apaçık âyetleri görmezlikten gelen inkârcıların durumunu anlatır.

Sûre, Kur'ân'ın haber verdiğinin doğru olduğuna delil getirsinler diye âhir zamanda, bu kâinatın bazı sırlarını insanlara göstereceğine dâir Allah'ın onlara verdiği sözle sona erer: "Ufuklarda (dışta) ve kendi nefislerinde insanlara âyetlerimizi

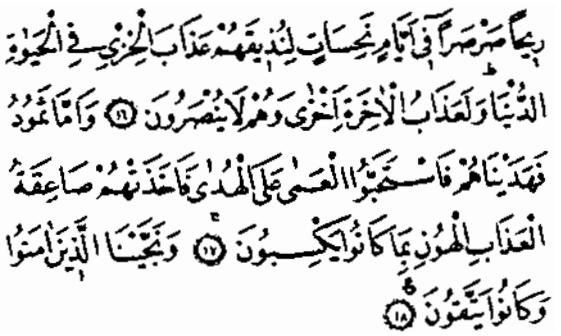
göstereceğiz ki, O Kur'ân'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?..

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede âyetleri açıkladığı, birliğini ve kudretini gösteren delilleri izah ettiği, varlığına, yüceliğine ve Allah'ın azametini ve saltanatının yüceliğini konuşan bu güzel kâinatı yarattığına kesin deliller getirdiği için bu sûreye "Fussılet" sûresi ismi verilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ① تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ② كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا
لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ③ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ④
وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِيْٓ اَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ وَفِيْٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَّمِنْ بَيْنِنَا
وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ⑤ قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ
اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِيْمُوْٓا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ
⑥ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ⑦
اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ⑧ قُلْ اَئِنَّكُمْ
لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِيْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِيْ يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗٓ اَنْدَادًا
ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ⑨ وَجَعَلَ فِيْهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ
فِيْهَا وَقَدَّرَ فِيْهَآ اَقْوَاتَهَا فِيْٓ اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِيْنَ
⑩ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ
ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَآ اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ ⑪
فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا وَزَيَّنَّا
السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ وَحِفْظًا ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ⑫
فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ ⑬
اِذْ جَآءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ
قَالُوْا لَوْ شَآءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ
كٰفِرُوْنَ ⑭ فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَقَالُوْا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ
اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ⑮ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Hâ, mîm.

2. (Kur'ân) Rahman ve Rahîm olan Allah katından indirilmiştir.

3. (Bu) bilen bir kavim için, Arapça Kur'ân olarak âyetleri açıklanmış bir Kitap'tır.

4. Bu Kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler.

5. Ve dediler ki: "Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık var. Bizimle senin aranda bir engel var. Onun için Sen (istediğini) yap, biz de yapıyoruz."

6. De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın bir tek ilah olduğu vahy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay hâline!"

7. Onlar zekât vermeyenlerdir. Ahireti inkâr edenler de onlardır.

8. Şüphesiz iman edip iyi iş yapanlar için tükenmeyen bir mükâfat vardır.

9. De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir.

10. O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve müddetini soranlar için, orada dört tam günde, rızıklar takdîr etti.

11. Sonra buhar hâlinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: "İsteyerek veya istemeyerek, gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler.

12. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın semâyı kandillerle

donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, o Azîz, Alîm Allah'ın takdîridir.

13. Eğer onlar yüz çevirirlerse, de ki: "İşte sizi Âd ve Semûd'un başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgadan sakındırıyorum."

14. Peygamberler onlara, önlerinden ve arkalarından gelerek "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin" dedikleri zaman, "Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi. Onun için biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz" demişlerdi.

15. Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve "Bizden daha kuvvetli kim var?" dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi inkâr ediyorlardı.

16. Bundan dolayı biz de onlara dünya hayâtında zillet, azabını tattırmak için o uğursuz günlerde soğuk bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha çok rüsvây edicidir. Onlara yardım da edilmez.

17. Semûd'a gelince, onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü, doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükler yüzünden alçaltıcı azabın yıldırımı onları çarptı.

18. İnananları kurtardık. Onlar Allah'dan korkuyorlardı.

KELİMELERİN İZAHI

فصلت : Açıklandı, izah edildi.

أكنة : Ekinne, örtü manasına gelen كِنان kelimesinin çoğuludur.

وقر : Vakr, kulağın işitmesini engelleyen ağırlık, sağırlık.

ممنون : Memnûn, kesilmiş demektir. Bir kimse, ipi kestiğinde منت الحبل der. Memnûn kelimesi bundan alınmıştır. Şâir der ki:

إني لعمرك ما بابي بذي غلق على الصديق ولا خيري بممنون

Ömrüne yemin ederim ki, kapım, dostuma kapalı değildir. İhsanım da kesilmiş değildir.[1]

صرصر : Sarsar, şiddetli sesle birlikte soğuk fırtına demektir.

نحسات: Nahisât, uğursuzlar manasınadır. سعد Kelimesinin zıddı شؤم manasına gelen, نحس kökündendir. Şâir şöyle der:

1 Kurtubî, 15/341.

سـواء عليـه اي حين أتيـته أساعـة نحس تتسقي أم بأسـعـد

Ona ne zaman gelirsen gel, onun için farketmez. İster, kendisinden sakınılan uğursuzluk saatinde, ister uğurlu saatinde gel.[2]

أخزى : Ahzâ, daha hor ve daha zelil demektir. Horluk manasına gelen خـزى kökündendir.

الهون : Hûn, horluk ve zelillik manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hâ, Mîm. Hurûfu mukatta'a, Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğuna dikkat çekmek içindir.[3]

2. تَنزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ Bu yüce Kur'ân, Rahman ve Rahîm tarafından indirilmiştir. Yüce Allah onu, kullarına bir rahmet olsun diye indirdi. Yüce Allah, Kur'ân'ın inişini, en büyük nimetlerden olduğuna işaret etmek için, özellikle bu iki ismi yani er-Rahman ve er-Rahîm isimlerini zikretti. Kuşkusuz Kur'ân, kıyamet gününe kadar devam edecek olan bir nimettir.

3. كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ O, din ve dünya menfaatlerini kapsayan bir kitaptır. Manaları ve hükümleri kıssalar, öğütler, hükümler ve misaller yoluyla son derece güzel ve mükemmel olarak açıklanmış ve izâh edilmiştir. قُرْآنًا عَرَبِيًّا O, apaçık Arapça bir Kur'ân olarak inmiştir. لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ Âyetlerin açıklamalarını ve mucize olduğuna dâir delilleri anlayan bir kavim için inmiştir. Kuşkusuz Kur'ân, belâgatın en yüksek tabakasındadır. Onun sırlarından, ancak, Arap dilini bilen zevk alır.

4. بَشِيرًا وَنَذِيرًا O, mü'minlere Naîm Cennetlerini müjdeleyici, kâfirleri ise Cehennem azabıyla uyarıcı olarak gelmiştir. فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ Müşriklerin çoğu, kendi dilleriyle inmiş olmasına rağmen, onun âyetlerini düşünmekten yüz çevirdi. Onlar Kur'ân'ı, düşünüp tefekkür edecek şekilde dinlemezler. Ebû Hayyân şöyle der: Yani, ilim ehli olmalarına rağmen, o kavmin çoğu, ona tam manasıyle bakmadı ve yüz çevirdi. Onlar, yüz çevirdiklerinden dolayı, Kur'ân'ın ihtivâ ettiği hüccet ve delilleri işitmezler.[4] Kurtubî şöyle der: Bu sûre Kur'ân'ın mucizeliği hususunda Kureyş'i kınamak ve azarlamak için inmiştir. Çünkü onlar, Kur'ân'ı faydalanacakları bir şekilde dinlemezler.[5] Bundan sonra Yüce Allah, onların kibir ve sapıklıklarını bildirdi:

5. وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ Peygamber onları imana çağırdığında dediler ki: Kalplerimiz kalın örtüler içerisindedir. Senin bizi kendisine çağırdığın şeylerden

2 el-Bahr, 7/481.
3 Bilgi için, bkz. Bakara sûresinin başı.
4 el-Bahr, 7/483.
5 Kurtubî, 15/338.

hiçbiri, yani Allah'ı birleme ve iman, oraya ulaşamaz. وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ Kulaklarımızda da, söylediklerini anlamaya engel olan ağırlık ve sağırlık vardır. Sâvî şöyle der: Onlar işitme organlarını, kendisinde sağırlık bulunan kulaklara benzettiler. Şöyle ki, o kulaklar haktan hoşlanmaz ve onu dinlemeye eğilim göstermez.[6] وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ Ey Peygamber! Seninle bizim aramızda, söylediklerinden herhangi birisinin bize ulaşmasını önleyen bir engel vardır. Hem bizim, hem de senin cihetinden bir engel bulunduğu için, sana uymamakta mazeretimiz var. فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ Sen kendi yolunda çalış, biz de kendi yolumuzda. Sen kendi dininde devam et, biz de kendi dinimizde devam edelim.

6, 7. قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ Ey Peygamber! O müşriklere de ki: Ben, sizin gibi bir insandan başa bir şey değilim. Ancak Allah özel olarak bana peygamberlik ve vahiy verdi. Ben sizi, yaratıcınızı ve sizi meydana getireni birlemeye çağırıyorum. Aklî ve şer'î deliller O'nun varlığını ve birliğini göstermektedir. Beni yalanlamaya bir sebep yoktur. فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ Tevhid, iman ve amellerde samimiyet üzere doğruca O'na yönelin. Geçmiş günahlardan dolayı O'ndan bağışlanmanızı isteyin. وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ■ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ Hayır yapmayan, sadaka vermeyen ve Allah'a itaat yolunda malını harcamayan o müşrikler yok olsun, onlara yazıklar olsun. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, onları, erdemli kişilerin sakındıkları cimrilikle kınadı. Bu âyet, kâfirin inkârından dolayı gördüğü azabın yanısıra, zekatı vermediği için de azap göreceğine delâlet etmektedir.[7] İbn Abbas şöyle der: Bundan maksat, nefisleri temizlemektir. Yani onlar, Allah'ı birleyerek nefislerini, şirkten temizlemezler ve "la ilahe illallah" demezler.[8] وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ Onlar, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr ettiler. Hesabı ve amellerin karşılığının verileceğini yalanladılar. Sâvî şöyle der: Yüce Allah'ın burada sadece zekatı vermemeyi zikretmesi ve onu ahireti inkârla birlikte anlatmasının sebebi şudur: Mal, canın kardeşidir (yongasıdır). İnsan onu Allah yolunda harcayınca, bu onun, dindeki sebât ve kuvvetinin bir delili olur.[9]

8. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ Yüce Allah, kâfirlerin durumunu anlatıp onları tehdit ettikten sonra, ardından mü'minlerin durumunu ve onlara verilen güzel vaadi anlattı. Yani, Allah ve Rasulü'ne inanan ve iman edip iyi amel işleyenler var ya, onlar için ahirette, Rableri katında kesilmeyen, hattâ Cennetle birlikte devam eden bir mükâfat vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, bir olduğunu ve gücünü gösteren delilleri anlattı:

---

6 Sâvî Hâşiyesi, 4/17.

7 Kurtubî, 15/340.

8 İbn Kesîr'in anlattığı ve İbn Abbas'a nisbet ettiği, "Bundan maksat, nefislerin şirkten temizlenmesidir" şeklindeki bu görüş, zayıf bir görüştür. Sahih olan tefsircilerin anlattığı, "Bundan maksat, malın zekatıdır" şeklindeki görüştür. Taberî'nin tercihi de budur.

9 Sâvî Hâşiyesi, 4/17.

9. قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ Bu soru, kınama ve hayret ifade eder. Yani Allah'ı nasıl inkâr edersiniz'? Halbuki O, şanı yüce İlahtır. Herşeye gücü yeter. Yeryüzünü iki günde yaratmıştır. وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا Nasıl O'na ortaklar ve hcnzerler koşup, O'nunla birlikte onlara da ibadet ediyorsunuz? ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ Bu yaratan ve yoktan var eden, bütün âlemlerin Rabbidir. İlahlık ve mabudluk hususunda, âdî putları O'na ortak koşmak nasıl câiz olur? Sâvî şöyle der: "أئنكم siz mi?" sorusu, onların yaptığının çirkin olduğunu ifade etmek ve onları kınamak içindir. Yani, siz biliyorsunuz ki, gökte de yerde de O'nun hiçbir ortağı yoktur. Öyleyse O'na nasıl ortak koşuyorsunuz?[10]

10. وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا Yer, insanları sarsmasın diye orada sabit dağlar yarattı. وَبَارَكَ فِيهَا Orada sular, ekinler ve yürüyen hayvanlar yaratmak sûretiyle hayrını çoğalttı. وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا Orada yaşayanların rızıklarını ve maîşetlerini takdir etti. Mücâhid şöyle der: Orada nehirleri, ağaçları ve hayvanları yarattı. فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ Arzın ve içindekilerin yaratılış müddetini soranlar için, eksik ve fazla olmaksızın tam dört günde yaptı.[11]

11. ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ Sonra Yüce Allah, duman şeklindeki gökleri yaratmak ve düzeltmek istedi. İbn Kesîr şöyle der: Dumandan maksat, yer küresi yaratıldığı zaman ondan yükselen su buharıdır.[12] فَقَالَ لَهَا وَلِلأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا Yer ile göğe "gönüllü veya gönülsüz emrime icâbet edin" dedi. قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ Gökler ve yer: "Emrine gönüllü olarak geldik" dediler. Zemahşerî şöyle der: Bu, temsil yollu bir anlatmadır. Yani Yüce Allah, gökleri ve yeri yaratmak istedi, onlar buna karşı çıkmadılar. Bu hususta onlar, emrine itaat edilen âmirin emri geldiğinde, itaat eden memur durumundadırlar. Bundan maksat, Yüce Allah'ın, bir hitap ve cevap olmaksızın; yarattığı şeylerde, kudretinin eserini tasvir etmektir. Bunun bir benzeri de, şu sözdür: Duvar çiviye, "Beni niçin yarıyorsun?" demiş. Çivi de, "Onu, bana vurana sor" cevabını vermiş[13] İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunur: Yüce Allah, göğe: Gönüllü veya gönülsüz, güneşini, ayını ve yıldızlarını doğurt" dedi. Yere de: "Gönüllü veya gönülsüz nehirlerini yar, ağaçlarını ve meyvelerini çıkar" dedi. Onlar, "Emrine, gönüllü olarak geldik" dediler[14] Taberî, bu manayı tercih etmiştir.

12. فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ Gökleri de, iki gün olarak takdir edilen bir vakit içerisinde, yedi gök olarak yoktan yarattı. Böylece göklerin ve yerin yaratılışı altı günde tamamlandı. Dileseydi, elbette onları göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir süre içinde yaratırdı. Fakat kullarına, acele etmemeyi ve ağır başlı davranmayı

10 Sâvî Hâşiyesi, 4/18.
11 el-Keşşâf, 4/147.
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/257.
13 el-Keşşâf, 4/148.
14 Kurtubî, 15/343.

öğretmek istedi. وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا Her göğe, istediğini ve orada emrettiği şeyi vahyetti. İbn Kesîr şöyle der: Her gökte, o göğün muhtaç olduğu melekleri ve kendisinden başka hiçkimsenin bilemeyeceği orada bulunan şeyleri tertip etti. وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا Size yakın olan birinci göğü, parlak ve yeryüzündekiler üzerine doğan yıldızlarla süsledik. Onu, şeytanların o yüce topluluğu dinlemesinden koruduk: ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ Anlatılan bu yaratma ve eşsiz vücûda getirme hâdisesi, mülkünde güçlü olan, yarattıklarının yararına olanı bilen Allah'ın işidir.

13. فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ Bu açıklamadan sonra da imandan yüz çevirirlerse, onlara de ki: Ben sizi korkunç bir azap Âd ve Semûd kavimlerinin helâk oluşu gibi bir helâk iIe korkuturum.[15] Yüce Allah, gerçekleşip meydana geleceğine işaret etmek için, burada olayı geçmiş zaman kipiyle ifade etti.

14. إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ Peygamberler onlara her taraflarından gelip her yönden hidayetleri için çalıştıkları ve onlar için her türlü çareye başvurduklarında, onlardan kibir ve yüz çevirmeden başka bir şey görmediler. أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ Peygamberler onlara, "Tek olan Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" dediler. قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً Onlar da, o zaman, "Rabbimiz, herhangi bir peygamber göndermek isteseydi, bir insan değil, mutlaka bir melek gönderirdi" dediler. فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ Biz, sizin peygamber olduğunuza inanmıyoruz. Size uymayız, siz de bizim gibi bir insansız. Kâfirlerin, "بما ارسلتم sizin peygamber olduğunuza" sözünde, peygamberlerle bir nevi alay ve eğlence vardır.

15. فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Bu bölüm, Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen azabı açıklar. Yani, Âd kavmine gelince, onlar azdı, gururlandı, isyan ettiler. Büyüklenmeye ve kendini üstün görmeye hakları olmadığı halde, Allah'ın kullarına, yani Hud ve onunla birlikte iman edenlere karşı kibirlendiler. وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً Azap ile korkutulunca, kuvvetlerine aldanarak: Bizden daha kuvvetli hiç kimse yoktur. Gücümüzün çokluğu sayesinde azabı kendimizden savabiliriz, dediler. Ebussuûd şöyle der: Uzun boylu ve iri yaratılışlı idiler. O derece kuvvetli idiler ki, kayayı dağdan elleriyle çekip sökerlerdi.[16] أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً Bu, bir ara cümlesi olup, onların çirkin sözlerinden muhatabı hayrete düşürmek için söylenmiştir. Yani, Allah'ın gücünden gafil kaldılar. Onları da, kâinatı da yaratan o Yüce Allah'ın, onlardan daha güçlü ve kuvvetli olduğunu bilemediler. وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ Mucizelerimizi yalanlıyorlardı. Fahreddin Râzî şöyle der: Onlar, mucizelerin gerçek olduğunu biliyorlardı. Fakat, emanetçinin emâneti inkâr ettiği gibi inkâr ettiler.[17]

---

15 Zemahşerî şöyle der: Yani, yıldırımı andıran çok etkili bir azap ile korkuturum.
16 Ebussuûd, 5/21.
17 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/112.

16. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا Âd kavmine, çok soğuk ve çok gürültülü, hızlı esen bir rüzgâr gönderdik ki, gürültüsü ve soğukluğu ile öldürüyordu. فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ Mübarek olmayan, uğursuz günlerde gönderdik. لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Dünya hayatında onlara, rezil ve zelil eden azabı tattırmak için bunu yaptık. Fahreddin Râzî şöyle der: عذاب الخزي den maksat, zillet ve horluk azabıdır. Sebebi ise şudur: Onlar kibirlenip iman etmediler. Allah da buna mukâbil onlara zillet ve horluk verdi.[18] وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ Onların ahirette görecekleri azap, dünya azabından daha fazla zillete düşürücü ve rezil edicidir. Bu azabı onlardan savacak herhangi bir yardımcıları da yoktur.

17. وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى Semûd kavmine gelince, onlara da hidayet yolunu açıkladık ve mutluluk yolunu gösterdik. Fakat onlar, sapıklığı hidayete ve küfrü imana tercih ettiler. فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ Onları da, zillet ve horluğa düşüren yıldırım azabı yakaladı. بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Bunun sebebi, suç işlemeleri, taşkınlık göstermeleri ve Allah'ın peygamberi Sâlih (a.s.)'i yalanlamalarıdır. İbn Kesîr şöyle der: Allah onlara, Sâlih (a.s.)'i yalanlamaları ve deveyi kesmeleri yüzünden, bir gürültü, deprem, zillet, horluk, azap ve ceza gönderdi.[19]

18. وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ Sâlih'i ve ona iman edenleri bu azaptan kurtardık.

18 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/113.

19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/259.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ
وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾
وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۖ قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا
جُلُودُكُمْ وَلَٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ۖ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا
فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾
فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ
الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ
فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾
إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾
وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ
ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ
وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا
إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ
اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾

19. Allah'ın düşmanları, ateşe sürülmek üzere toplandıkları gün, hepsi bir araya getirilirler.

20. Nihayet oraya geldikleri zaman kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri şeye karşı onların aleyhine şahitlik edecektir.

21. Derilerine: "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Onlar da, "Her şeyi konuşturan Allah, bizi de konuşturdu. İlk defa sizi o yaratmıştır. Yine O'na döndürülüyorsunuz" derler.

22. Siz de ne kulaklarınızın, ne gözlerinizin, ne de derilerinizin aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz, yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.

23. Rabbiniz hakkında beslediğiniz zan var ya, işte sizi o mahvetti ve ziyâna uğrayanlardan oldunuz.

24. Şimdi eğer dayanabilirlerse, onların yeri ateştir. Ve eğer

Allah'ı razı etmek isterlerse, bilsinler ki, onlar kendilerinden razı olunacak kimselerden değillerdir.

25. Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik de, onlar önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bunlara süslü gösterdiler. Kendilerinden önce gelip geçmiş olan cinler ve insanlar için uygulanan azap, onlara da gerekli olmuştur. Kuşkusuz onlar hüsrâna düşenlerdi.

26. İnkâr edenler: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki galip gelirsiniz" dediler.

27. O inkâr edenlere şiddetli bir azabı tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezâlandıracağız.

28. İşte bu azap, Allah'ın düşmanlarının cezasıdır, ateştir. Âyetlerimizi inkâr etmelerinden dolayı, orada onlara ceza olarak ebedîlik yurdu Cehennem vardır.

29. Kâfirler Cehennemde: "Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Onlar, en aşağıda kalanlardan olsunlar!" diyecekler.

30. Şüphesiz, "Rabbimiz Allah'tır" deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara, "Korkmayın, üzülmeyin, size vaadolunan Cennetle sevinin!" derler.

31, 32. "Biz dünya hayâtında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Ğâfûr ve Rahîm olan Allah'ın ikrâmı olarak orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve istediğiniz her şey orada sizin için hazır."

33. Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve "Ben müslümanlardanım" diyenden kimin sözü daha güzeldir?

34. İyilikle kötülük bir olmaz. Sen en güzel bir tavırla önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki yakın bir dost olur.

35. Bu haslete ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak büyük payı olan kimse kavuşturulur.

36. Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın, Çünkü O, işiten, bilendir.

37. Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Eğer Allah'a ibâdet etmek istiyorsanız, güneşe de aya da secde etmeyin. Onları yaratan Allah'a secde edin!

38. Eğer insanlar büyüklük taslarlarsa (bilsinler ki) Rabbinin yanında bulunan (melekler) hiç usanmadan, gece gündüz O'nu tesbih ederler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde Âd ve Semûd kavimlerinin kıssalarını ve taşkınlıkları ve suç işlemeleri yüzünden dünyada başlarına gelen azabı anlattıktan sonra burada da, bütün kâfirlerin ahirette başlarına gelecek azap ve helâki anlattı ki, bundan günah işlemekten ve Allah'ın nimetlerine nankörlük etmekten sakındımıa ve kaçındırına hususunda tam bir ibret hâsıl olsun.

KELİMELERİN İZAHI

يوزعون : Sonrakiler gelip hepsi toplanıncaya kadar öncekiler tutulur.

تستترون: Gizlenirsiniz. Gözlerden gizlenmek manasına gelen استتار kökündendir.

أرداكم : Sizi tehlikelere düşürdü ve yok etti.

يستعتبوا: Allah'ın rızasını isterler.

المعتبين : el-Mu'tebîn, "isteği kabul olunan" manasındaki "معتب kelimesinin çoğuludur. Nâbiğa şöyle der:

فإن تك ذا عتبي فمثلك يعتب فإن أك مظلوما فعبد ظلمته

Eğer ben mazlum isem, senin zulmettiğin bir köleyim. Eğer senden bir rıza talebinde bulunulursa, senin gibileri bu isteği yerine getirir.[20]

قيضنا : Hazırladık.

نزلا : Nüzül; ziyâfet, ikrâm demektir.

يسأمون : Bıkarlar, usanırlar

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Mesud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir. Beytullah'ın yanında ikisi Kureyşli biri Sakîfli üç kişi bir araya gelmişlerdi. Bunların kafalarında anlayış az, karınlarının yağı çoktu. Onlardan birisi dedi ki: Ne dersiniz, Allah bizim söylediklerimizi işitir mi? Bir diğeri: Açık konuşursak işitir, gizli konuşursak işitmez, dedi. Üçüncüsü de, Açık konuştuğumuzda işitirse, gizli konuştuğumuzda da işitir" dedi. Bunun üzerine yüce Allah, "Siz kulaklarınızın, gözleriniz ve derilerinizin aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz" meâlindeki âyeti indirdi.[21]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

19. وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ Allah'ın suçlu düşmanlarının, Cehenneme sevkedilmeleri için mahşer yerinde toplanacaklan günü hatırla. فَهُمْ يُوزَعُونَ

20 Kurtubî, 15/354.
21 Müslim, Münafıkûn, 5; Kurtubî, 15/351.

Toplanıp birikmeleri için, sonrakiler gelinceye kadar evvelkiler tutulur. İbn Kesîr şöyle der: Zebânîler, öncekileri sonrakilerle birlikte toplar. Neticede hepsi bir araya gelirler.[22]

20. حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا Nihayet hesap için ayakta durup beklediklerinde, شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Uzuvları konuşur ve işlemiş oldukları suç ve günahlardan dolayı aleyhlerinde şahitlik ederler. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kişinin ağzı mühürlenir. Sonra, uzuvlarına, "Konuş!" denilir. Uzuvları da yaptıklarını söyler. Sonra kişi, konuşmak için serbest bırakılır. O zaman şöyle der: "Canınız Cehenneme! Lanet olsun! Ben sizi savunuyordum".[23]

21. وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا Suçlular bu garip işe şaştıkları için azalarını ve derilerini kınamak üzere şöyle derler: Niçin aleyhimizde ikrarda bulundunuz ve yaptıklarımıza şahitlik ettiniz? Halbuki biz sırf sizin için mücadele ediyor ve sizi savunuyorduk? قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ Uzuvlar, mazeretlerini bildirerek şöyle cevap verirler: İş bizim elimizde değildir. İnsanları, hayvanları ve cansızları konuşturan Allah, bizi de kudretiyle konuşturdu. Biz de, yaptığınız çirkin işler hakkında aleyhinizde şahitlik ettik. وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ O sizi yoktan vücûda getirdi, siz daha önce hiçbir şey değilken size hayat verdi. İşte buna gücü yeten, bizi de konuşturabilir. وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Öldükten sonra dirilerek, sadece tek olan Allah'a döndürüleceksiniz. Ebussuûd şöyle der: Yani, her canlıyı konuşturan Allah'ın gücü yanında bizim konuşmamız şaşılacak bir iş değildir. Çünkü ilk önce sizi yaratabilen ve yoktan var edebilen ve ikinci olarak da tekrar diriltip hesap için geri çevirebilenin uzuvlarınızı konuşturmasına şaşılmaz.[24]

22. وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ Dünyada, o çirkin işleri yaparken bu şahitlerden gizli hareket etmiyordunuz. Çünkü, aleyhinize şahitlik edeceklerini sanmıyordunuz. Beyzâvî şöyle der: Siz, çirkin işleri yaparken, rezil oluruz korkusuyla insanlardan gizli yapıyordunuz. Uzuvlarınızın, aleyhinize şahitlik yapacağını sanmıyor ve dolayısıyle onlardan gizlenmiyordunuz. Burada, mü'minin, her halinde, üzerinde bir gözetleyicinin bulunduğuna dikkat çekilmektedir.[25] وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ Fakat, zannettiniz ki, Allah, gizli işlenen çirkin fiillerden birçoğunu bilmez. Bu nedenle günah işlemeye cür'et ettiniz.

23. وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ Âlemlerin Rabbi hakkında, "O, gizli şeylerden birçoğunu bilemez" şeklindeki o çirkin zannınız var ya, işte o, sizi helâk ve yok edip sonra da ateşe götüren şeyin kendisidir. فَأَصْبَحْتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ Neticede hem

22 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/260.

23 Bu, Müslim'in rivayet ettiği uzun hadisin bir parçasıdır. (Bkz. Müslim, Zühd, 17). Bu hadiste, insanın uzuvlarının, kıyamet gününde kendi aleyhine şahitlik edeceğine delâlet vardır. Allah'ın herşeye gücü yeter.

24 Ebussuûd, 5/22.

25 Beyzâvî, 2/156.

kendinizi, hem de aile efrâdınızı hüsrâna uğrattınız ve mutluluğunuzu kaybettiniz. Bu tam bir hüsrân ve bedbahtlıktır.

24. فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ Eğer azaba sabredebilirlerse, bilsinler ki, onların makamı ve konağı Cehennemdir. Onlar için oradan kaçıp kurtuluş yoktur. وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ Allah'ı razı etmek isterlerse, bilsinler ki, onlar, kendilerinden razı olunan kimselerden değillerdir. Kurtubî şöyle der: Utbâ, kınanan şahsın, kendisini kınayanı razı edecek şeye dönmesidir. "Onun razı olmasını istedim. O da bu isteğimi yerine getirerek beni razı etti" manasına استعتبه فاعتبني dersin.[26]

25. وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ Müşrikler için, şeytanlardan ve insanları saptıranlardan kötü arkadaşlar hazırladık ve bu arkadaşlığı onlar için kolaylaştırdık. فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ Arkadaşları onların, şimdi yaptıkları ve gelecekte yapacakları çirkin işlerini kendilerine güzel gösterdiler. İbn Kesîr şöyle der: Amellerini onlara güzel gösterdiler. Dolayısıyla onlar kendilerini, sadece güzel iş yapanlar olarak gördüler.[27] وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ Onlar hakkında azap hükmü, yani, bedbaht olacaklarına dâir kesin hüküm gerçekleşti. فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ Bu hüküm, onların yaptıkları gibi yapan cinlerden ve insanlardan, onlardan önce gelip geçmiş bütün suçlu bedbaht milletler hakkında verilmiştir. إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ Bu bölüm, suçluların azaba müstehak olmalarının sebebini açıklamaktadır. Bu kısmın manası şöyledir. Çünkü onlar dünya ve ahirette hüsrâna uğrayanlardandır. İşte bunun için ebedî azaba müstehak olmuşlardır.

26. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ Yüce Allah, Âd, Semûd ve diğer kavimlerin inkâr etmelerini anlattıktan sonra, Kureyş müşriklerini ve onların Kur'ân'ı yalanlamalarını anlattı. Yani, kâfirler birbirlerine dediler ki: Kur'ân okuduğu zaman Muhammed'i dinlemeyin. Onu bırakıp başka şeyle meşgul olun. وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ okurken, kimse işitemeyecek şekilde seslerinizi yükseltin ki, onun dinine galip gelesiniz. İbn Abbas şöyle der: Ebû Cehil dedi ki: Muhammed, Kur'ân okurken yüzüne karşı gürültü yapın da ne diyeceğini bilemesin.[28]

27. فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا Vallâhi, Kur'ân'la alay eden o kâfirlere, hafiflemeyen ve kesilmeyen şiddetli bir azabı tattıracağız. وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ Onlara, yaptıkları en kötü amel ve işlerinin karşılığında, en kötü ve en çirkin cezayı vereceğiz.

28. ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ En kötü ceza olan o şiddetli azap, Allah ve Rasulü'nün

26 Kurtubî, 15/354.
27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/261.
28 Kurtubî, 15/356.

düşmanı, o suçluların cezası olan Cehennem ateşidir. لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ Onlar için Cehennemde, kalacakları yurt vardır. Oradan ebediyyen çıkamazlar. جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ Bu, Kur'ân'ı inkâr etmelerine ve Allah'ın âyetleriyle alay etmelerine karşılık onlara ceza olarak verilmiştir. Fahreddin Râzî şöyle der: Onların Kur'ân karşısındaki boş söz ve gürültülerine "cuhûd" yani "inkâr" denilmesinin sebebi şudur: Onlar, Kur'ân'ın büyük bir mucize olduğunu anlayınca, insanlar onu dinlerlerse inanırlar diye korktular, dolayısıyle bu fâsit yola başvurdular. Bu da gösteriyor ki, onlar, Kur'ân'ın mucize olduğunu biliyorlar, ancak kıskandıkları için onu inkâr ediyorlardı.[29]

29. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلاَّنَا مِنْ الْجِنِّ وَالإِنْسِ Kâfirler Cehenneme girdiklerinde şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizi azdıran ve saptıran her cin ve insanı bize göster". Olay kesinlikle gerçekleşeceği için, gerçekte gelecek zaman kipiyle bildirilmesi gerektiği halde, ibare, geçmiş zaman kipiyle yani "وقال dedi" şeklinde gelmiştir.

Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan şudur ki, "اللذين o ikisi"nden maksat, kendileriyle cins kastedilen kimselerdir. Yani, "bu iki türden olan her azdıran kimseyi bize göster" demektir.[30] نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا İntikam almak ve yüreklerimizi soğutmak için, onları ayaklarımızla çiğneyelim. لِيَكُونَا مِنْ الأَسْفَلِينَ Çiğneyelim de, Cehennemin dibinde olsunlar. Bu, en şiddetli Cehennem azabıdır. Çünkü orası münafıkların yeridir. Yüce Allah, suçlu bedbahtların durumunu anlattıktan sonra, ardından mutlu mü'minlerin durumunu anlattı:

30. إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا Doğru bir imanla Allah'a inananlar ve sırf O'nun için amel edenler, sonra da Allah'ı birleme ve O'na itaat hususunda dosdoğru yürüyenler ve ölünceye kadar bundan ayrılmayanlar var ya...!

Hz. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre o, minberde bu âyeti okuduktan sonra şöyle demiştir: Vallâhi onlar, Allah'a itaat için yolda dosdoğru yürüdüler. Tilkiler gibi, zikzak yapmadılar.[31] Bundan maksat şudur: Onlar davranış, ahlâk, söz ve fiillerinde, Allah'ın şeriatı üzere dosdoğru yürüdüler. Onlar gerçek mü'min ve sâdık müslüman idiler. Âriflerden birine, kerâmetin tarifi soruldu. O, "doğru yolda yürümek kerâmetin ta kendisidir" diye cevap verdi. Hasan el-Basrî'den rivayet edildiğine göre, o şöyle derdi: "Allahım! Sen bizim Rabbimizsin. Bize doğru yolda yürümeyi nasip et." تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمْ الْمَلاَئِكَةُ أَلاَّ تَخَافُوا وَلاَ تَحْزَنُوا İşte o samimi müminlere, ölüm anında, rahmet melekleri inip şöyle derler: Daha önce yapıp ahirete gönderdiğiniz şeylerden dolayı, kıyamet hallerinden korkmayın. Dünyada bıraktığınız aile efrâdı, mal ve çocuk için de tasalanmayın. Bu konuda, biz sizin yerinizi alacağız. وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ Allah'ın, peygamberlerin diliyle size

29 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/120.
30 el-Bahr, 7/495.
31 Kurtubî, 15/358.

vaadettiği ebedîlik Cennetiyle sevinin. Şeyhzâde şöyle der: Melekler, ölüm anında mü'minlerin yanına şu müjde ile inerler: Ölüm sıkıntısından korkmayın. Kabir sıkıntısı ile kıyamet günü sıkıntılarından da korkmayın. Mü'min, başucunda duran iki koruyucu meleğe bakar. Onların şöyle dediklerini duyar: Artık bugün korkma ve üzülme. Sana vaadolunan Cennetle sevin. Şüphesiz sen bugün, daha önce benzerini görmediğin şeyler göreceksin. Bunlar seni korkutmasın. Onlar senden başkaları için yapılmaktadır.[32]

31. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ Melekler onlara der ki: Biz dünyada da, ahirette de sizin yardımcılarınız. Her iki dünyada da, sizin yararınıza ve mutluluğunuza olan şeyleri gösteririz. وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ Cennette sizin için, canınızın istediği, gözünüzün aydın olacağı her türlü lezzetli ve iştah çekici şeyler vardır. Sizin için orada istediğiniz ve arzu ettiğiniz her şey vardır.

32. نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ Bunlar, takvâ sahibi kulları için rahmeti bol ve bağışlaması çok olan bir Rab'dan ziyâfet ve ikrâm olarak verilir.

33. وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ İnsanları, sözü, davranışı ve fiilleriyle, Allah'ı birlemeye ve ona itaata çağıran, iyi işler yapan ve İslâm'ı kendisine din ve yol edinen kimseden daha güzel sözlü kim vardır. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, kendisi doğru yolda olduğu halde başkalarını hayra çağıran herkes hakkında geneldir.[33] Zemahşerî de şöyle der: Bu âyet, şu üç şeyi birlikte yapan herkes hakkında geneldir: 1. İslâm dinine inanan biri olması, 2. İyi amel yapan olması, 3. Başkalarını bu iyi amele davet edici olması. Bunlar, ilmiyle amel eden âlimler zümresinden başkası değildir.[34]

34. وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ Güzel iş yapmak, kötü iş yapmakla bir olmaz. Aksine, karşılığını almak ve güzel sonuç bakımından aralarında büyük fark vardır. ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ Sen, kötü olanı, en güzel hasletle sav. Mesela, öfkeyi sabırla, câhilliği ağırbaşlılıkla kötülüğü af ile sav. İbn Abbas şöyle der: Sana karşı câhillik edenin cehâletini, olgunluğunla sav.[35] فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ Böyle yaptığın zaman düşmanın, sana karşı sevgi ve muhabbetinde samimi olan yakın arkadaşın gibi olur.

35. وَمَا يُلَقَّاهَا إِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا Ve bu yüce makamı ve güzel hasleti ancak, öfkesine engel olmak ve eziyetlere katlanmak sûretiyle, nefsiyle cihât eden kimse elde eder. وَمَا يُلَقَّاهَا إِلاَّ ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ Onu ancak, hayır ve mutluluktan bol nasibi olan elde eder.

36. وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ Eğer şeytan, sana emredilen "en güzeli ile sav" emrini bırakma vesvesesini verir ve seni, yakalayıp intikam almaya teşvik

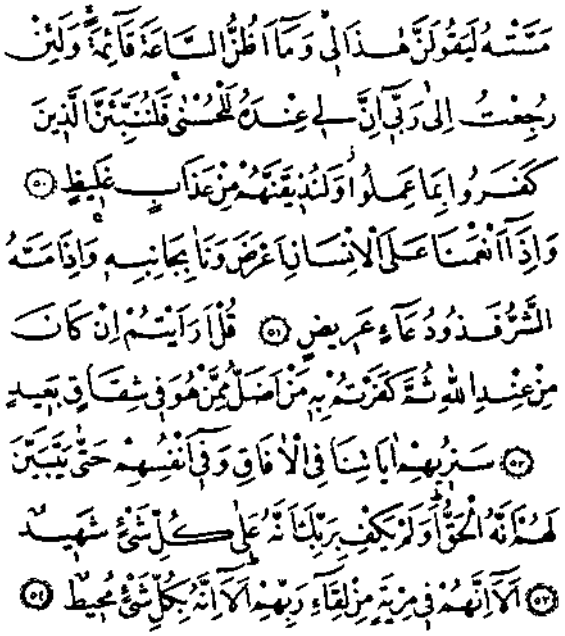
32 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/261.
33 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/264.
34 el-Keşşâf, 4/156.
35 Kurtubî, 15/361.

etmek isterse, onun tuzağından ve şerrinden Allah'a sığın. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Şüphesiz Allah, kulların sözlerini işiten, fiil ve davranışlarını bilendir. Bundan sonra Yüce Allah, sonsuz gücü ve engin hikmetinin delillerini anlatarak şöyle buyurdu:

37. وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ Şunlar, O'nun birliğini ve gücünü gösteren alâmetlerdendir: Gece ile gündüzün ardarda gelmesi ve güneş ve ayın, insanların faydalarına verilmesi.. لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ Aya ve güneşe secde etmeyin. Yani, yaratılmışlara secde etmeyin. Onları yoktan yaratan Allah'a secde edin. إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Sadece O'na ibadet edeceksiniz, O'ndan başkasına secde etmeyin.

38. فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا Eğer kâfirler, kibirlenip Allah'a secde etmezlerse, فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Onun emrine itaat eden melekler, gece gündüz O'na ibadet ederler. وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ Onlar, Allah'a ibadetten usanmazlar.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنَّكَ تَرَى ٱلْأَرْضَ خَٰشِعَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ
وَرَبَتْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِىٓ أَحْيَاهَا لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰٓ ۚ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۗ أَفَمَن يُلْقَىٰ فِى ٱلنَّارِ
خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِىٓ ءَامِنًا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ ٱعْمَلُوا۟ مَا شِئْتُمْ ۖ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِٱلذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ
عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ
مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَّا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ
مِن قَبْلِكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ
جَعَلْنَٰهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا۟ لَوْلَا فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥٓ ۖ ءَا۬عْجَمِىٌّ وَعَرَبِىٌّ ۗ
قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ هُدًى وَشِفَآءٌ ۖ وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍۭ
بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَٱخْتُلِفَ فِيهِ ۗ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ
لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ
وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾
إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَٰتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
أَيْنَ شُرَكَآءِى ۖ قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ
عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾
لَّا يَسْـَٔمُ ٱلْإِنسَٰنُ مِن دُعَآءِ ٱلْخَيْرِ ۖ وَإِن مَّسَّهُ ٱلشَّرُّ فَيَـُٔوسٌ
قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ

39. İşte senin yeryüzünü kupkuru görmen de O'nun âyetlerindendir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, harekete geçip kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kâdirdir.

40. Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp eğriliğe sapanlar bize gizli kalmaz. O halde, ateşin içine atılan mı daha iyidir, yoksa kıyamet günü güvenle gelen mi? Dilediğinizi yapın! Kuşkusuz O, yaptıklarınızı görendir.

41. Kendilerine kitap geldiğinde onu inkâr edenler var ya, şüphesiz (onlar, cezalarını çekeceklerdir). Halbuki o, eşsiz bir Kitap'tır.

42. Ona önünden de, ardından da batıl gelemez. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah'tan indirilmiştir.

43. Sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki senin Rabbin, hem mağfiret sahibi, hem de acı bir azap sâhibidir.

44. Eğer biz onu, yabancı (dille) okunan bir kitap kılsaydık, diyeceklerdi ki: "Âyetleri tafsîlatlı şekilde açıklanmalı değil miydi? Muhatapları Arap olduğu halde Arapça olmayan bir kitap mı geldi?" De ki: O, inananlar için bir kılavuz ve şifâdır. İnanmayanlara gelince onların kulaklarında bir

ağırlık vardır ve Kur'ân onlar için bir körlüktür. (Sanki) onlara uzak bir yerden bağırılıyor.

45. Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik, onda da ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında derhal hükmedilirdi. Onlar Kur'ân hakkında şüpheci bir tereddüt içindedirler.

46. Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir.

47. Kıyamet gününün ilmi, O'na havâle edilir. O'nun ilmi dışıda hiçbir meyva kabuğundan ayrılmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara: "Ortaklarım nerede?!" diye seslendiği gün: "Buna dâir bizden hiçbir şahit olmadığını sana arzederiz" derler.

48. Böylece önceden yalvarıp durdukları onlardan uzaklaşmıştır. Kendilerinin kaçacak yerleri olmadığını anlamışlardır.

49. İnsan hayır istemekten usanmaz. Fakat kendisine bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşer, üzülüverir.

50. Andolsun ki, kendisine dokunan bir zarardan sonra biz ona bir rahmet tattırırsak: "Bu, benim hakkımdır, kıyametin kopacağını sanmıyorum, Rabbime döndürülmüş olsam bile muhakkak, O'nun katında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Biz, inkâr edenlere yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve muhakkak onlara ağır azaptan tattıracağız.

51. İnsana bir nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve kibirlenir. Fakat ona bir şer dokunduğu zaman da çokca dua eder.

52. De ki: Gördünüz mü, eğer o Allah tarafından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz o zaman (haktan) uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim vardır?

53. Âfâkta ve kendi nefislerinde insanlara âyetlerimizi göstereceğiz ki o Kur'ân'ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?

54. Dikkat edin, onlar, Rablerine kavuşmaktan şüphe içindedirler. İyi bilin ki! O, her şeyi kuşatmıştır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde iyi mü'minlerin sıfatlarını anlattı. Ardından varlığını, birliğini ilminin ve hikmetinin sonsuzluğunu gösteren delilleri anlattı. Burada da önce, bu görülen kâinat sahnelerinden, öldükten sonra dirilme ve haşre delâlet eden şeyleri anlattı. Ardından, âyetlerini inkâr eden ve peygamberlerini

yalanlayan kâfirleri zikretti. Bu mübarek sûreyi, Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr eden bedbaht suçluların durumlarını açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

يلحدون: Haktan ve doğru yolda yürümekten sapıyorlar. **إلحـــــــاد** Eğilmek, sapmak demektir. Bir kimse, Allah'ın dininden başka yöne meylettiğinde **ألحد في دين الله** denilir.

أعجميا : A'cemî, Arap olmayanın dili.

وقر : Vakr, işitmeye engel, sağırlık.

أكمام : Ekmâm, meyve tomurcuğu manasına gelen **كُـمّ** veya **كِـمّ** kelimesinin çoğuludur.

محيص : Mahîs, kaçış, firâr. Bir kimse kaçtığında **حـاص** denilir. Geniş zaman mastarı **حيصا** dır.

نأى : Uzaklaştı, yüz çevirdi.

الآفاق : Âfâk, göklerin ve yerin köşe ve bucaklarıdır.

مرية : Mirye, büyük şek ve şüphe demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

39. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الأَرْضَ خَاشِعَةً Allah'ın birliğini ve gücünün sonsuzluğunu gösteren alâmet ve delillerden biri de şudur: Sen, yeryüzünü kupkuru, çorak ve bitkisiz bir halde görürsün. Zelil ve boynu bükük insana benzer. **"فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ"** Üzerine yağmur indirdiğimizde canlı bir şekilde harekete geçer, kabarır ve bitkileri yükseltir. Her türlü ekin ve meyveleri çıkarır. **إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى** İşte, ölmüş olan yeryüzünü dirilten İlah var ya, ölüleri diriltip kabirlerinden çıkaracak olan O'dur. **إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** Kuşkusuz O'nun her şeye gücü yeter, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Çorak yerden ekin ve meyveleri çıkardığı gibi, ölüleri de diriltebilir. Bundan sonra Yüce Allah, varlığının delil ve alâmetleri ortaya çıktığı halde âyetlerini, inkâr edenleri tehdit etti:

40. إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا Âyetlerimizi tahrif etmek, yalanlamak ve inkâr etmek sûretiyle kötüleyenler var ya, onların işi bize gizli kapalı değildir, biz onları gözetlemekteyiz. Bu âyette, tehdit ve korkutma vardır. Katâde şöyle der: İlhâd, inkâr ve inat demektir. İbn Abbas da şöyle der: İlhâd, kelâmı değiştirip onu, yerinden başka bir yere koymak demektir.[36] **أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ**

36 Kurtubî, 15/366.

Korku ve dehşet içinde Cehenneme atılan mı daha üstündür, yoksa, kıyamet günü Allah'ın azabından emin bir şekilde Cennette bulunan mı? Râzî şöyle der: Bundan maksat, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp inkâr edenlerin Cehenneme atılacaklarına, Allah'ın âyetlerine inananların ise, kıyamet gününde emniyet içinde olacaklarına dikkat çekmektir. Bu ikisi arasında ne kadar büyük fark var![37] اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ Bu hayatta dilediğinizi yapın. Bu bir tehdittir. Yoksa tehdit gölgesine bürünmüş bir serbestliği ifade etmez. Bundan sonra gelen bölüm bunun delilidir: إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Şüphesiz Yüce Allah amellerinizden haberdârdır. Hallerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O, yaptıklarınızın karşılığını verecektir.

41. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ Kendilerine Allah katından Kur'ân geldiğinde, onu yalanlayanlar var ya.... Olayın korkunçluğunu ifade etmek için, إن nin haberi zikredilmemiştir. Sanki şöyle denilmiştir: Yalanlamaları sebebiyle, kötülüğü ve korkunçluğundan dolayı anlatılamayacak bir ceza ile cezalandırılacaklardır.[38] وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ Şüphesiz Kur'ân, delil kuvvetiyle üstün bir kitaptır. Kapsadığı mucizelerden dolayı onun benzeri yoktur. Onu inkâr edip kötüleyen her inkârcıyı savar. Her inatçıyı ezer.

42. لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ Ona hiçbir taraftan batıl gelemez. Onu yaralama imkânı yoktur. İbn Kesîr şöyle der: Batıl ona yol bulamaz. Çünkü o, âlemlerin Rabbi katından indirilmiştir.[39] تَنزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ O, kanun koymasında, hallerinde ve fiillerinde hikmet sahibi, nimetlerinin bolluğundan dolayı, yarattıkları tarafından övülmüş bir ilah tarafından indirilmiştir. Bundan sonra Yüce Allah, peygamberinin başına gelen, kâfirlerin eziyetlerinden dolayı onu teselli etmek üzere şöyle buyurdu:

43. مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ Kavminin kâfirleri sana, önceki kâfirlerin, peygamberlere söyledikleri eziyet verici sözlerden ve Allah'ın indirdiklerini ayıplama ve onlarda kusur bulmadan başka bir şey söylemediler. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, peygamberini, kavminin yalanlama ve eziyetlerine karşı taziye ve teselli etmektedir.[40] إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ Ey Peygamber! Şüphesiz Rabbin, mü'minlerin günahlarını çokça bağışlayan; kâfirleri de şiddetli bir şekilde cezalandırandır. Öyleyse sen işini O'na bırak. O senin intikamını düşmanlarından alır. Bundan sonra Yüce Allah, kâfirlerin inatçılıklarını ve hak ortaya çıktıktan sonra, kibirlenip onu kabul etmemelerini anlattı:

---

37 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/131.

38 Bu, tefsircilerin çoğunun görüşüdür. Ebû Hayyân, إن'nin haberinin mezkûr olduğu görüşünü tercih eder ki bu haber de "لا يأتيه الباطل من بين يديه Ona önünden batıl gelemez..." cümlesidir. Fakat haberde, mübtedâya gidecek olan zamir hazfedilmiştir: (bkz. el-Bahru'l-muhît). Birinci görüş daha açıktır.

39 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/265.

40 Kurtubî, 15/367.

44. وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا Biz bu Kur'ân'ı, Arapça olmayan bir dille indirseydik لَقَالُوا لَوْ لا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ elbette müşrikler şöyle diyecekti: Onun âyetleri, anlayacağımız bir dille açıklansa ve bizim dilimizle inseydi ya! أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ Bu, istifhâm-ı inkârîdir. Yani, Arapça olmayan bir Kur'ân ve Arap bir Peygamber mi? Râzî şöyle der: Peygamber'in (s.a.v.) zor duruma düşmesini istedikleri için, kâfirlerin: "Kur'ân, Arapça olmayan bir dille inseydi ya dediklerini anlatmışlardır. Onlara cevap verildi ki: İş sizin teklif ettiğiniz gibi olsaydı, yine itirazı bırakmazdınız. Daha sonra Râzî şöyle der: Bana göre, gerçek şudur: Bu sûre baştan sona birbiriyle bağlantılı tek bir kelamdır. Yüce Allah, sûrenin başında onların, "Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir" dediklerini anlatmıştı. Burada Yüce Allah onlara şöyle cevap verdi: Eğer bu Kur'ân'ı, Arapça olmayan bir dille indirseydi, "Arapça olmayan bir kelâmı, Arap bir kavme nasıl gönderdin?" diyebilirlerdi. O zaman, elbette, "bizi çağırdığın şeye, kalplerimiz örtüler içindedir", çünkü "onu anlayamıyor ve manasını kavrayamıyoruz" demeleri doğru olurdu. Oysa Kur'ân Arapça inmiştir. Onlar da Arapça konuşanlardır. Artık öyle söylemeleri nasıl mümkün olur? Şimdi anlaşıldı ki, bu âyet, nazım vecihlerinin en güzeli ile inmiştir.[41] قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ Ey Peygamber! Onlara de ki: Bu Kur'ân, mü'minler için sapıklıktan kurtarıcı, cehalet, şek ve şüpheye karşı da bir şifâdır. وَالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ Bu Kur'ân'a inanmayanlar var ya, onların kulaklarında, işitmelerine engel sağırlık vardır. Bundan dolayı, Kur'ân okunurken gürültü yapmayı birbirlerine tavsiye ettiler. وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى Kur'ân, mü'minler için bir rahmet olduğu gibi, kâfirler için bir bedbahtlık ve helâk sebebidir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Biz Kur'ân'dan öyle bir şey, indiriyoruz ki o, mü'minler için şifâ ve rahmettir. Zalimlerin ise, yalnızca ziyânlarını arttırır".[42] Şeyhzâde şöyle der: Âyetlerinin açıklığı, delillerinin parlaklığı sebebiyle Kur'ân, hakka iletici, şek ve şüpheyi giderici ve cehâlet, küfür ve kuşku hastalıklarına karşı şifâdır. Onun hakkında kim kuşkuya düşer de ona inanmazsa, onun kuşkusu ancak, nefsanî arzulara aşırı derecede uymasından ve kendisini kurtarıp mutluluğa ulaştıracak şeyleri araştırmamasından kaynaklanmıştır.[43] أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ Kur'ân'ı inkâr eden o kâfirler, kendilerine uzaktan seslenilen kimseler gibidir. Çünkü uzaktaki kişi, kendisine söylenenleri ne işitir, ne de anlar. Bu bir temsîlî anlatımdır. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, onların, çağrı ve seslenmeden başka bir şey anlamayan hayvanlar gibi olduğunu anlatmak istiyor.[44]

41 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/133. Fahreddin Râzî'nin anlattığı bu görüş, en açık görüştür. Çünkü onlar, Kur'ân'ın, Arapça olmayan bir dille inmesini teklif etmediler."O Kur'ân'ı, Arapça olmayan bir dille indirseydik, şöyle derlerdi:.." âyeti, bunun varsayım yollu olduğunun delilidir. Bizim tercih ettiğimiz bu görüş, büyük âlim Kurtubî'nin görüşüdür. Zira o bu âyeti tefsir ederken şöyle der: Yani, bu Kur'ân'ı Arapça'dan başka bir dille gönderseydik, onlar elbette, "onun âyetleri bizim dilimizle açıklansaydı ya, şüphesiz biz Arabız. Arapça olmayan bir dili anlamayız" derlerdi. Yüce Allah Kur'ân'ı onların diliyle indirdi ki, icazın manası anlaşılsın. Çünkü Araplar, kelâmın nazım ve nesir türlerini en iyi bilenlerdir. Onlar, Kur'ân'ın benzerini getirmekten âciz kalınca, bu, onun Allah katından indiğini gösteren en kuvvetli delil olur.

42 İsra sûresi, 17/82.

43 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/265.

44 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/134.

45. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ Allah'a andolsun ki, Musa'ya da Tevrat'ı vermiştik. Bir kısmı inanan, bir kısmı yalanlayan olmak üzere, kavmi onun hakkında ihtilâfa düştü. Kur'ân karşısında senin kavminin, durumu da öyledir. Kurtubî şöyle der: Bu, Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmektir. Yani, kitabın hakkında kavminin ihtilafa düşmesi seni üzmesin. Çünkü onlardan öncekiler de kitapları hakkında ihtilâfa düşmüşlerdi. Bir grup ona inanmış, bir grup da yalanlamıştı.[45] وَلَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ Eğer Yüce Allah, mahlukatın hesap ve cezasının kıyamete kadar ertelenmesine hükmetmemiş olsaydı, onları mutlaka dünyada cezalandırır ve yok ederdi. وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ Akılları ermediği ve basiretleri de görmediği için, o kâfirler, Kur'ân karşısında bir kuşku içindedirler. Bu kuşku onları şiddetli bir şüphe ve tereddüte düşürmektedir.

46. مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا Kim bu dünyada iyi işlerden birini yaparsa, onun faydası kendisine aittir. Kim de bu dünyada kötülük yaparsa, onun zarar ve vebâli de ona aittir. وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ Rabbin zalim değildir ki, kötülük yapmadan ceza versin. O Yüce Allah, hiç kimseye günahsız azap etmez; onu sadece günahı karşılığında cezalandırır. Tefsirciler şöyle der: ظلاّم sîgası burada mübâlağa ifâde etmez. O ancak عطّار (koku satan), نجّار (marangoz) ve تمّار (hurmacı) gibi nisbet kipidir. Eğer aşırılık ifade etseydi, Allah'ın çok zalim olmadığını, fakat zaman zaman zulmettiğini vehmettirirdi. Âyet, bu manada değildir. Çünkü Allah'ın zulmetmesi imkânsızdır.

47. إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ Kıyametin kopma zamanının ilmi, bir olan Allah'a aittir. O'ndan başkası bunu bilmez. Fahreddin Râzî şöyle der: Bizzat, kıyametin kopma zamanını Allah'tan başkası bilmez. Bu âyetin öncekilerle münâsebeti şudur: Yüce Allah, "Kim iyi bir iş yaparsa o kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir" meâlindeki kelâmıyla kâfirleri tehdit etti. Yani, herkesin yaptığının cezası, kıyamet günü kendine ulaşır. Burada sanki birisi şöyle bir soru sormuştur: O gün, ne zaman olacak? Bunun üzerine Yüce Allah açıkladı ki, o günün ne zaman olacağını Allah'tan başkası bilmez.[46] وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا Onun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuğundan ve kılıfından çıkmaz. وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلا تَضَعُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ Onun ilmi dışında hiçbir dişi karnında cenîn taşımaz ve onu doğurmaz. Yerlerde ve göklerde, zerre ağırlığında bir şey onun bilgisinden uzak olmaz.[47] وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي Kıyamet gününde Allah müşriklere, "ilah olduklarını iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?"

---

45 Kurtubî, 15/370.

46 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/136.

47 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: İnsan aklı gidip de tomurcuklardaki meyveleri, rahimlerdeki ceninleri araştırıyor, yeryüzünün her tarafında, sayılamayacak kadar tomurcukları dolaşıp gözetliyor ve hayal edilemeyecek kadar çok ceninleri düşünüyor ve gönlünde, Allah'ın ilminin parlak şekli resimleniyor. İnsan kalbinin, sınırsız gerçeği tasavvur edebileceği kadar tasavvur ediyor. (Bkz. Fî Zılâli'l-Kur'ân, 24/140).

diye seslenir. Bu âyette azarlama ve alay manası vardır. قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ Müşrikler der ki: Şimdi sana gerçeği bildiriyor ve haber veriyoruz. Senin herhangi bir ortağın olduğuna bugün bizden şahitlik edecek herhangi bir kimse yoktur: Tefsirciler şöyle der: Kıyameti gördüklerinde, onlar putlardan, putlar da onlardan uzaklaşır ve imanın bir fayda vermediği bir zamanda, iman ettiklerini ve Allah'ı birlediklerini ilân ederler.

48. وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ Dünyada kendilerine ibadet ettikleri ilah oldukları sanılan o şeyler onlardan kaybolup gitmişlerdir. وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ Allah'ın azabından kaçıp kurtulacakları bir yerlerin olmadığını iyice anladılar.

49. لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ İnsan kendisi için mal, sıhhat, izzet ve güç gibi iyilikleri istemekten ve bunun için dua etmekten bıkmaz. وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ Ona fakirlik veya hastalık gibi bir kötülük geldiğinde, hemen büyük bir ümitsizliğe kapılır, Allah'ın rahmetinden ümit keser.

50. وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي Eğer sıkıntı ve musîbetten sonra ona zenginlik ve sağlık verirsek mutlaka, bu, benim çalışma ve gayretimle olmuştur der. Ebû Hayyân der ki: Nimet, Allah'ın rahmetinin alâmetlerinden olduğu için, Allah ona "rahmet" dedi.[48] وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً Kıyametin kopacağına inanmıyorum. وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى Kıyametin kopacağını farzetsek bile, Rabbim bana dünyada ihsan ettiği gibi, o zaman da mutlaka ihsan eder. İbn Kesîr şöyle der: Kıyamete kesin olarak inanmadığı ve kötü amel işlediği halde, Allah'ın kendisine ihsanda bulunacağını umuyor.[49] فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا Vallahi o kâfirlere, amellerinin hakikatını mutlaka bildirecek ve yaptıkları kötü işleri kesinlikle kendilerine göstereceğiz. وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ Onları mutlaka en şiddetli azapla cezalandıracağız ki o da Cehennem ateşinde ebedî kalmaktır.

51. وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ İnsana nimet verdiğimizde Rabbine şükürden yüz çevirir, kibirlenip onun emirlerine uymaz. Kibir ve gururundan burnu büyür. وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ Ona bir kötülük geldiğinde, çokça dua eder. Devamlı olarak yalvarıp yakarır. İşte insanın tabiatı böyledir: İnkâr ve nankörlük. Belâ anında Rabbini tanır, refah anında onu unutur. Râzî şöyle der: Çok dua yerine "عريض şiddetli azap yerine de غليظ kelimesi müsteâr olarak kullanılmıştır.[50]

52. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ Ey Peygamber! Onlara de ki: Ey müşrikler topluluğu! Söyleyin bana, bu Kur'ân Allah katından ise, siz de düşünüp tefekkür etmeden onu yalanladıysanız, haliniz ne olur? مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ Bu olumsuz

48 el-Bahr, 7/504.
49 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/267.
50 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/138.

mana da istifhâm-ı inkârîdir. Yani, aşırı derecede düşmanlık ve muhalefetinizden dolayı, sizden daha sapık hiç kimse yoktur. Ebussuûd şöyle der: Onların halini açıklamak ve sapıklıklarının artmasının sebebini bildirmek için منكم zamiri yerine من أضل ism-i mevsulu getirilmiştir.[51]

53. سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ O müşriklere, Kur'ân'ın Allah katından indirilmiş bir gerçek olduğuna dâir, göklerde ve yerlerde bulunan güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, bitkiler ve diğer harika hüccet ve delillerimizi göstereceğiz. وَفِي أَنْفُسِهِمْ Allah'ın, onları yaratma ve meydana getirmesindeki harikulade gücünün alâmetlerini göstereceğiz. Kurtubî şöyle der: Kendilerindeki delillerden maksat, ince sanat ve eşsiz hikmettir. Hatta küçük ve büyük abdest yolları dahi bu sanat ve hikmetin eseridir. Kişi, bir yerden yer içer, bu yiyip içtikleri iki yerden dışarı çıkar. Onun eşsiz sanat ve hikmetlerinden biri de insanın bir damla su olan iki gözündedir. İnsan o gözlerle, yerden göğe doğru 500 yıllık mesafeye bakar. Aynı hikmet kulaklarında da vardır. Onlarla kişi, farklı sesleri birbirinden ayırır. İnsanda bundan başka Allah'ın eşsiz hikmetleri vardır.[52] حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ Neticede Kur'ân'ın hak olduğu onlar için ortaya çıkacak. أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Senin doğru olduğuna delil olarak onlara Rabbin yetmez mi? Gökte ve yerde hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O herşeyden haberdârdır. Hiçbir şey O'na gizli değildir.

54. أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ Edatı, söylenecek şeye muhatabın dikkatini çekmek için söze başlarken kullanılan bir edattır. Yâni, ey kavim! Dikkat edin ve bilin ki, o müşrikler, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza hakkında kuşku içindedirler. Dolayısıyle ne düşünürler, ne de iman ederler. أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ Dikkat edin ve bilin ki, Yüce Allah'ın ilmi, bütün eşyayı anahatları ve detaylarıyla kuşatmıştır. O, inkârlarından dolayı onları cezalandıracaktır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. بشيرا Müjdeleyen ile نذيرا uyaran, طوعا gönüllü ile كرها gönülsüz, ما بين ايديهم önlerindeki ile وما خلفهم arkalarındakiler, "الحسنة iyilik ile السيئة kötülük, مغفرة bağışlama ile عقاب cezalandırma, أعجمي Arapça olmayan ile عربي Arap, تحمل hamile olur ile تضع doğurur ve الخير hayır ile الشر kötülük arasında tıbâk vardır.

2. "لا تسجدوا للشمس Güneşe secde etmeyin" ile "واسجدوا لله Allah'a secde edin" arasında tıbâk-ı selb vardır. Aynı şekilde, "للذين آمنوا iman edenler için" ile "والذين لا يؤمنون iman etmeyenler" arasında tıbâk-ı selb vardır.

51 Ebussuûd, 5/27.
52 Kurtubî, 15/375.

3. "قل أئنكم لتكفرون De ki, siz mi inkâr ediyorsunuz?" âyetinden sonra , "فان أعرضوا Eğer yüz çevirirlerse" gelmesinde iltifat sanatı vardır. Bu, ikinci şahıstan üçüncü şahsa dönüş (iltifat) tür. Onlar haktan yüz çevirdikleri için, onlara hitaptan yüz çevirmek uygun düşmüştür. Bu, güzel bir uygunluktur.

4. "فقال لها وللأرض ائتيا طوعا او كرها Ona ve yerküreye" isteyerek veya istemeyerek gelin" dedi" âyetinde, istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, gücünün göklerde ve yerdeki tesirini, sultanın, tebâsından veya kölelerinden birine herhangi bir konuda verdiği emre ve bu emre hemen uyulmasına benzetti.

5. "وقالوا قلوبنا في أكنة فيما تدعونا إليه وفي آذاننا وقر Dediler ki, bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Zira, burada hakikî olarak, onların söylediklerinden herhangi bir şey yoktur. Onlar bu sözü, işittikleri Kur'ân'ın uyarıları ve kapsamlı açıklamalarını ağır bulduklarını gösterme makamında söylemişlerdir. Kur'ân'a karşı aşırı nefretlerinden, sanki onların kulakları, anlamalarına engel olacak şekilde sağır olmuş, kalpleri de ilme engel olacak şekilde kapanmıştır.

6. "اولئك ينادون من مكان بعيد Onlara, uzak bir yerden bağrıldığı" âyetinde de istiâre vardır. Onların, öğütleri kabul etmeme ve Kur'ân'dan ve içindekilerden yüz çevirme hususundaki halleri, kendisine uzaktan seslenilen kimsenin haline benzetilmiştir. Kendisine seslenileni ne işitir, ne de anlar. İkisi arasındaki alâka, herbirindeki anlayışsızlıktır.

7. "اعملوا ما شئتم Dilediğinizi yapın" emri tehdit ifâde eder. Burada emir, asıl manasından çıkarılarak, tehdit ve korkutma manasında kullanılmıştır.

8. "كأنه ولي حميم Sanki o samimi bir dost olur" âyetinde mürsel mücmel teşbîh vardır. Teşbîh edatı zikredilmiş, vech-i şebeh (benzetme yönü) zikredilmemiştir. Bu da mücmel ve mürseldir.

9. Dil, Kur'ân üslubunun güzelliğindeki belâgatı tasvîr etmekten âcizdir. Sen, Yüce Allah'ın şu âyetindeki ifade parlaklığını düşün: "ومن آياته أنك ترى الأرض خاشعة فاذا انزلنا عليها الماء اهتزت وربت إن الذي أحياها لمحيي الموتى انه على كل شئ قدير İşte senin yeryüzünü kupkuru görmen de onun âyetlerindendir. Biz onun üzerine su indirdiğimiz zaman harekete geçip kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. Onun herşeye gücü yeter" Bu anlatım ve üsluptaki sanatsal diziyi düşün. Ölü toprak için خشوع (boyun-eğme), اهتزاز (harekete geçme) ve انتفاخ (kabarma) kelimelerinin kullanılışını bir düşün. Allah, ölüleri diriltip kabirden çıkartacağı gibi, arzı da diriltiyor. Bu hava, öldükten sonra diriltme, çıkartma ve can verme havasıdır. Bu kalpleri çelen ne parlak bir tasvirdir! ! ...

Allah'ın yardımıyla Fussilet sûresinin tefsiri bitti.

ŞÛRÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 53 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre Mekke'de inmiştir. Konusu, iman Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme, konularını ele alan ve Mekke'de inen diğer sûrelerin konularının aynıdır. Sûrenin, en çok üzerinde durduğu konu "vahy ve peygamberlik"tir. Bu mübarek sûrenin asıl hedefi budur.

Sûre vahyin ve peygamberliğin kaynağını açıklayarak başlar. Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah, nebîlere ve rasullere vahyi indirendir. İnsanlığı şirk ve sapıklık karanlıklarından hidayet ve iman nuruna çıkarsınlar diye kullarından dilediğini peygamber olarak seçen de O'dur.

Sonra bu sûre, bazı müşriklerin durumunu ve onların Allah'a çocuk ve zürriyet isnat etmelerini açıklar. Bu o kadar kötü bir isnattır ki, o çirkin sözün dehşetinden neredeyse gökler çatlar. O müşrikler, sapıklıkları içinde bocalarlarken, o anda yüce topluluk, Allah'ı tesbih etme ve onu yüceltme hususunda kendilerinden geçerler. Bu, yeryüzündekilerin inkârı ve taşkınlığı ile, göktekilerin imanı ve itaatını mukâyese etmek içindir.

Daha sonra bu sûre vahy ve peygamberliğin hakikatını tekrar anlatır. Dinin, Allah'ın, peygamberlerine gönderdiği tek din olduğunu, her ne kadar peygamberlerin şeriatları değişse de, dinlerinin bir olduğunu, bunun da Nuh, Musa, İsa ve diğer değerli peygamberlere gönderilen İslâm dini olduğunu açıklar: Bu hususta şöyle buyurulur: "Din olarak Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size kânûn yaptı."

Sûre, Kur'ân'ı yalanlayan, öldükten sonra dirilme ve hesabı inkâr edenlerden söz etmeye geçer. Onları, başların ağaracağı ve şiddetinden dolayı kalplerin hoplayacağı gündeki şiddetli azap ile uyarır. Oysa onlar dünyada alay ediyor ve kıyametin çabucak kopmasını istiyorlardı.

Sûre, bu görünen âlemdeki iman delillerini anlattıktan sonra, -ki bu âlem, Allah'ın engin sanatının, hikmet ve kudretinin eserlerinden bir eserdir- İnsanları, mal ve dostun fayda vermeyeceği o zor gün âniden başlarına gelmeden önce Allah'ın davetine icâbet etmeye ve O'nun hükmüne boyun eğip teslim olmaya çağırır: "Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız bir gün gelmeden önce, Rabbinize uyun".

Kelâm, sözün başlangıç ve bitiminde birbirine uygun olsun diye, bu sûre, başta

başladığı gibi, vahy ve Kur'ân'dan söz ederek sona erer: "İşte böylece, sana da emrimizle Kur'ân'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin..."

İSMİ

İslâm'da meşveret yerinin yüceliğini ifade etmek ve mü'minlere, hayatlarını bu en yüce ve mükemmel metot yani "meşveret metodu" üzerine yürütmelerini öğretmek için, sûreye "Şûrâ" ismi verildi. Çünkü meşveretin, fert ve toplum hayatında büyük ve yüce bir yeri vardır: Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Onların işleri, aralarında istişâre (danışma) iledir" buyurmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ ۙ اللّٰهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ
عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا
عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ
فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَلٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ وَالظّٰلِمُونَ مَا لَهُم
مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَآءَ ۖ
فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۖ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللّٰهِ ۚ
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾
فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُم
مِّنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا وَالَّذِيٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا
وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللّٰهُ يَجْتَبِيٓ
إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِيٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوٓا

إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟
ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ
وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾
وَٱلَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِى ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا ٱسْتُجِيبَ لَهُۥ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ
عِندَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾
ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ وَٱلْمِيزَانَ ۗ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا ٱلْحَقُّ ۗ أَلَآ
إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ فِى ٱلسَّاعَةِ لَفِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Hâ, mîm, ayn, sîn, kaf.

3. Azîz ve Hakîm olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.

4. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O, yücedir, büyüktür.

5. Nerdeyse gökler üstlerinden çatlayacaklar! Melekler de Rablerini hamd ile tesbih ediyorlar ve yerdekiler için mağfiret diliyorlar. İyi bilin ki Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

6. Allah'tan başka dostlar edinenleri Allah dâima gözetlemektedir. Sen onlara vekil değilsin.

7. Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplama

günüyle onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik. (İnsanların) bir kısmı Cennette, bir kısmı da çılgın alevli Cehennemdedir.

8. Allah dileseydi onları bir tek millet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimlerin ise hiçbir dostu ve yardımcısı yoktur.

9. Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Halbuki dost yalnız Allah'tır. O ölüleri diriltir, O herşeye Kâdir'dir.

10. Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah'a mahsustur. İşte, bu Allah, benim Rabbimdir. O'na dayandım ve O'na yönelirim...

11. O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler, ve sizin için hayvanlardan da çift çift yaratmıştır. Bu sûretle çoğalmanızı sağlar. O'nun benzeri hiçbirşey yoktur. O, işitendir, görendir.

12. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. dilediğine rızkı bol verir, dilediğinden de kısar. O, her şeyi bilendir.

13. "Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin" diye, din olarak Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size genel kanun yaptı. Fakat onları kendisine çağırdığın bu (nizam) Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.

14. Onlar kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar Rabbinden bir (erteleme) sözü geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitaba vâris kılınanlar da ondan şüphe ve tereddüt içindedirler.

15. İşte onun için sen davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği Kitab'a inandım ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz'dir. Bizim işlediklerimiz, bize sizin işledikleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışmayı gerektiren bir durum yoktur. Allah hepimizi bir araya toplar, dönüş de O'nadır.

16. İnsanlarca kabul edildikten sonra, Allah'ın dini hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur. Onlar üzerine bir gazap ve onlar için çetin bir azap vardır.

17. Allah, kitabı ve mizânı hak olarak indirendir. Ne bilirsin, belki de kıyamet saati yakındır?

18. Ona inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.

KELİMELERİN İZAHI

يتفطَّرْن : Yarılırlar, çatlarlar. فطور Çatlak, yarık demektir. وما لها من فطور "Onda bir çatlaklık yoktur" sözü bundandır.

فاطر : Fâtır; yaratan, vücuda getiren ve yoktan var eden.

يوم الجمع: Yevme'l-cem'i, kıyamet günü demektir. O gün mahlukat toplandığı için ona bu isim verilmiştir.

أمّ القرى : Ümmü'l-kurâ, Mekke-i Mükerreme'dir.

يذرؤكم : Sizi yaratır ve çoğaltır.

مقاليد : Mekâlîd, anahtarlar demektir. إِقْليد Kelimesinin kâide dışı çoğuludur.

شرع : Açıkladı, kanun koydu, izah etti.

كبر : Büyük ve zor geldi.

ينيب : Günahından dönüp tevbe eder.

مريب : Mürîb, şüphe ve tereddüte düşüren.

داحضة : Dâhida; batıl, geçici demektir. Bir kimsenin delili boşa çıktığında دحضت حجته denilir. Ayağı kaydığında da دحضت رجله denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. حم ■ عسق Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf. Hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmek[1], ilk harflerle ve alışılmamış bir başlama ile insanın iyice dikkat etmesini sağlamak içindir.

3. كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Ey Peygamber! Rabbinin bu Kur'ân'ı sana vahyetmesi gibi, senden önceki peygamberlere de, indirilen kitaplarda vahyetti. Allah, mülkünde güçlü, sanatında hikmet sahibidir.

4. لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Kâinatta ne varsa hepsi O'nun mülkü, O'nun mahluku ve kuludur. **وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ** O, mahlukatının üstünde yücedir, büyüklük ve azamette tektir.

1 Geniş bilgi için. Bakara sûresinin başına bakınız.

5. تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ Allah'ın azametinden ve müşriklerin, "Allah çocuk edindi" şeklinde söyledikleri sözün kötülüğünden neredeyse gökler yarılacaktı. وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ Oysa iyi melekler, daima Allah'ı tesbih etmekte, layık olmayan şeylerden O'nu uzak tutmaktadırlar. وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ Yeryüzünde bulunan mü'minlerin, günahlarının bağışlanmasını isterler. İbn Cüzeyy şöyle der. Bu âyet, umumî olup bununla husûsîlik kastedilmektedir. Çünkü melekler, yeryüzündekilerden sadece mü'minlerin bağışlanmasını isterler. Bu âyet, Yüce Allah'ın, "Mü'minlerin bağışlanmasını isterler"[2] meâlindeki sözüne benzer[3] أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Ey kavim! Dikkat edin ve bilin ki, Allah, kullarının günahlarını bağışlayan ve onları esirgeyendir. Zira inkârlarına ve isyanlarına rağmen onları hemen cezalandırmaz. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah başlangıçta heybetli ve azametli başladı. Sonuçta yumuşak davrandı ve müjdeledi.[4]

6. وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ Allah'a şirk ve ortak koşanlar bilsinler ki, اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ Yüce Allah, onların davranışlarını ve yaptıklarını gözetlemektedir. Onlardan hiçbiri Allah'ın gözetlemesinden kaçıp kurtulamaz. Allah, onları, amellerinden dolayı hesaba çekecektir. وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ Ey peygamber! Sen onların amellerinin başına görevli kılınmadın ki, onları imana zorlayasın. Sen sadece bir uyarıcısın.

7. وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا Ey Peygamber! Senden önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da, Arapça mucize bir Kur'ân vahyettik. O, Arap dili ile indirilmiş olup onda herhangi bir kapalılık yoktur. لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا Mekke ve civarındaki beldelerin halkını uyarman için o Kur'ân'ı indirdik. Fahreddin Râzî şöyle der: Ümmü'l-kurâ, şehirlerin anası yani Mekke'dir. Yüceltmek için ona bu isim verilmiştir. Çünkü Mekke'de Beytullah ve Makâm-ı İbrahim vardır. Araplar, her şeyin aslına, "onun anası (umm)" derler. Hattâ, bir şâirin önemli bir kasidesi için, "Bu kaside, filanın kasidelerinin analarındandır" manasına, هذه القصيدة من أمهات قصائد فلان derler.[5] وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ İnsanları, o korkunç günden, yani, mahlukatın hesap için bir yerde toplandıkları günden korkutasın diye vahyettik. لَا رَيْبَ فِيهِ O günün geleceğinde hiçbir kuşku yoktur. O mutlaka vukû bulacaktır. فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Onlardan bir grup, yani mü'minler Naîm Cennetlerindedir. Bir grup da, yani kâfirler, Cehennemin alt tabakalarındadır. Şöyleki, insanlar ahirette, hesaptan sonra, bedbahtlar ve bahtiyarlar olmak üzere kısımlara ayrılırlar. Âyet-i kerîme'de meâlen, "Onlardan kimi bedbahttır, kimi de mutlu"[6] buyrulmuştur.

2 Mü'min sûresi, 40/7.
3 et-Teshîl, 4/17.
4 Kurtubî, 16/5.
5 et-Tesîru'l-kebîr, 27/147.
6 Hud sûresi, 11/105.

8. وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً Allah dileseydi, bütün insanları hidayete ermiş, tek bir dine ve tek bir millete yani İslâm dinine mensup kılardı. Dahhâk şöyle der: Allah dileseydi, insanları tek bir dine, yani sapıklığa veya hidayete mensup kılardı.[7] وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ Fakat o, hikmet sahibidir. O sadece, ne faydalı ise onu yapar. Kimin hidayeti seçeceğini bilirse, onu hidayete erdirir ve bu sebeple onu Cennetine sokar. Kimin de sapıklığı seçeceğini bilirse, onu saptırır ve böylece onu Cehenneme sokar. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurmuştur: وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ Kâfirlere gelince, kıyamet günü onların ne kendilerine dostluk edecek kimseleri vardır, ne de onları Allah'ın azabından koıuyacak bir yardımcıları... Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, kavminin inkârından duyduğu sıkıntılara karşı peygamberi teselli etmekte ve bunun, Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu bildirmektedir. Lâkin, daha önce mutluluğuna hükmedilmiş kimseyi rahmetine, yani İslâm dinine sokar.[8]

9. أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ Bu, istifhâm-ı inkârîdir. Yani, bilakis müşrikler, Allah'tan başka ilahlar edindiler. Onlardan yardım diliyor ve onların destek ve şefaatlerini istiyorlar. فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ Mü'minlerin gerçek dost ve yardımcısı tek olan Allah'tır. O'ndan başka dost yoktur. وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتَى Ölüleri diriltemeye gücü yeten, fayda ve zarar veremeyen o putlar değil, Yüce Allah'tır. وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ O'nun her şeye gücü yeter. Yani, hiçbir şey O'nu acze düşüremez. Dost edinmeye layık olan başkası değil O'dur.

10. وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ Ey mü'minler! Din veya dünya işlerinden herhangi bir hususta ihtilaf ettiğinizde, onun hükmü Allah'a aittir. Allah (c.c.) o konuda ya kitabı ile veya o peygamberinin sünnetiyle hükmedicidir. ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي İşte bu sıflatlarla nitelenen Yüce Allah, benim tek Rabbim, dostum ve işimin sâhibidir. Kurtubî şöyle der: Burada hazif vardır. Yani, ey Peygamber! Onlara de ki: İşte ölüleri dirilten ve ihtilaf edenler arasında hükmeden o Allah, benim Rabbimdir.[9] عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ Bütün işlerimde sadece O'na dayandım وَإِلَيْهِ أُنِيبُ Önüme çıkan bütün müşkil ve zorluklarda, O'ndan başka hiçkimseye değil, sadece O'na başvururum. Râzî şöyle der: Bu ibare, hasr ifade eder. Yani, "sadece O'na dayanır ve sadece ona başvururum" demektir. Bu, Allah'tan başkasını dost edinen kimsenin tuttuğu yolun değersiz olduğuna işarettir.[10] Bundan sonra Yüce Allah, ilahlığının delil ve alâmetleri olan kudsî ve yüce sıfatlarını açıkladı:

11. فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ O, gökleri ve yeri, daha önce benzerleri yokken yaratıp vücûda getirendir. جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا Kudretiyle, kendi cinsinizden yani

7 Kurtubî, 16/6.
8 el-Bahr, 7/509.
9 Kurtubî, 16/7.
10 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/149.

Ademoğlu'ndan sizin için eş olarak kadınlar yarattı. وَمِنْ الأَنْعَامِ أَزْوَاجًا Aynı şekilde sizin için, deve, sığır, koyun ve keçiden erkek ve dişi türler yarattı. يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ Bu sebeple, çoğaltım yoluyla sizi çoğaltıyor. Eğer O (c.c.), erkeği ve dişiyi yaratmasaydı, ne üreme, ne de doğum olurdu. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ Yüce Allah'ın ne benzeri vardır, ne de eşi. Ne zatında, ne sıfatlarında, ne fiillerinde benzeri yoktur. O birdir, tektir, her şey O'na muhtaçtır O hiçbir şeye muhtaç değildir. Bundan maksat, Yüce Allah'ı mahlukata benzemekten tenzih etmektir. Buradaki (kâf), olumsuzluğu pekiştirmek içindir. Yani, hiçbir şey O'nun benzeri değildir. İbn Kuteybe şöyle der: Arap, bir şeyin benzerini, o şeyin kendisi yerine kor ve şöyle der: "مثلي لا يقال له هذا Benim gibisine bu söylenmez" yani, "bana bu söylenmez". Buna göre, âyetin manası şöyledir: "Hiçbir şey Allah gibi değildir".[11] Kurtubî de şöyle der: Bu konuda inanılacak şey şudur: Yüce Allah büyüklük ve azametinde, hükümranlığında ve isimlerinin güzelliğinde, yarattıklarından hiçbirşeye benzemez. Hiçbir şey de O'na benzetilemez. Şeriatın, hem yaratıcı hem de yaratılanlar hakkında söylediği sıfatlar arasında hakiki manada bir benzerlik yoktur. Çünkü ezelî olanın sıfatları, sonradan yaratılmışların sıfatlarına benzemez. Yaratılmışların sıfatları geçiciliklerden ve ihtiyaçlardan uzak olmaz. Halbuki Yüce Allah, bundan münezzeh ve yücedir. Bazı araştırmacı ilim adamları şöyle der: Tevhîd, zâtlara benzetilemeyen ve sıfatlardan da soyutlanmayan bir zâtın varlığını isbâttır. Vâsıtî buna şunu ilâve eder: Onun ne zâtı gibi bir zât, ne ismi gibi bir isim, ne de fiili gibi bir fiil vardır. Bu ehl-i hakkın, yani Ehl-i sünnet ve'l-cemaatın mezhebidir.[12] وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Yüce Allah, kulların sözlerini işiten, fiillerini görendir.

12. لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerin ve yerin hazinelerinin, yani yağmur, bitki ve diğer ihtiyaçların anahtarları Yüce Allah'ın elindedir. يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ İlahî hikmete göre, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğininkini de daraltır. إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Bu bölüm, önce geçen kısmın sebebini açıklamaktadır. Yani, Allah'ın ilmi her şeyi kuşattığı ve herşeyi kapsadığından dolayı, kul için zenginliğin mi, yoksa fakirliğin mi daha hayırlı olduğunu bilir.

13. شَرَعَ لَكُمْ مِنْ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ Ey mü'minler! Allah yüce şeriatten ve Hanîf dininden, Nuh ve Muhammed (s.a.v.) gibi şeriat sahibi meşhur peygamberlere emrettiği şeyleri size açıkladı ve kanun olarak koydu. وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى Şeriatların asıllarından ve ahkâmdan, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya "yapın" diye emrettiğimiz şeyleri de sizin için kanun yaptık. Sâvî şöyle der: Bunlar, peygamberlerin büyüklükleri (Ulu'l-azm) ve büyük şeriatleri olan peygamberler oldukları için Yüce Allah bunları özellikle zikretti. Bu

11 Cemel Hâşiyesi, 4/55.
12 Kurtubî, 16/8.

peygamberlerden her birinin yeni bir şeriatı vardır. Bunların dışındakiler ise, kendilerinden önceki şeriatı tebliğ ile görevli olarak gönderilirlerdi. Bu iş, devamlı olarak, bir peygamberin peşinden diğeri, bir şeriatın arkasından bir diğer şeriat gönderilmek üzere rasullerle pekiştirilmiş ve nebîlerle desteklenmiştir. Nihayet Yüce Allah, dinlerin en hayırlısı, peygamberlerin en üstünü bizim Peygamberimiz'in (s.a.v.) dini ile bu işi sona erdirmiştir. Buradan anlaşıldı ki, bizim, yani Muhammed ümmetinin şeriatı, temel itikatlar ve hükümler konusunda, geçmiş bütün şeriatları içine almıştır.[13] Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu: أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ Onlara, hak dinin yani "İslâm dininin emirlerini yerine getirin, bu hususta ayrılığa düşmeyin" diye emrettik. İslâm, Allah'ı birlemek, O'na itaat etmek kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilme ve hesaba inanmaktır. Kurtubî şöyle der: Bundan maksat şudur: Dinin asıllarında ihtilaf ve tefrikaya düşmeden, onu devamlı koruyun ve yaşatın. Bu esaslarda bütün şeriatler aynıdır. Bunlar, Allah'ı birleme, namaz, oruç, zekât, hacc ve diğer esaslardır. Bunların hepsi, bir ve tek din olarak meşru kılınmıştır.[14] كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ Müşrikleri, kendisine çağırdığın şey, yani Allah'a ibadet ve O'nu birleme, onlara ağır geldi. اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ Allah, Kendisini birlemek ve iman etmek için, kullarından dilediğini seçer. O'na itaata döneni, hak dinine iletir. Kendisinden bir rahmet ve lütuf olarak onu dinine muvaffak kılar ve kendisine yaklaştırır.

14. وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ Yahudi, Hıristiyan ve diğerlerinden, çeşitli din mensupları, kendilerine gönderilen peygamberlerden, aleyhlerine hüccet ve deliller geldikten sonra ayrılığa düştüler. بَغْيًا بَيْنَهُمْ Aralarındaki zulüm, haddi aşma, kıskançlık ve inattan dolayı bu hale geldiler: وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Eğer Allah, azaplarının kıyamet gününe ertelenmesine hükmetmemiş olsaydı, لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ mutlaka dünyada köklerini kesmek sûretiyle onları çabucak cezalandırırdı. İbn Kesîr şöyle der: Eğer, Allah'ın, kulların kıyamet gününe kadar bekletileceğine dair geçmiş bir sözü olmasaydı, mutlaka onları hemen cezalandırırdı.[15] وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ Geçmiş seleflerinden sonraya kalıp Peygamber (a.s.)'in muâsırı olan Ehl-i Kitap ise, "لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ Tevrat ve İncîl hakkında kendilerini derin kuşku ve şaşkınlığa düşürecek bir şüphe içindedirler. Çünkü onlar dinleri ve kitapları hakkında, kesin bilgi ve imana sahip değillerdi. Onlar sadece, hüccetsiz ve delilsiz bir şekilde, babalarını ve atalarını taklit eden kimselerdi. Beyzâvî şöyle der: Onlar, kitaplarını olduğu gibi bilmezler ve ona hakkıyle inanmazlar. Onlar, derin bir şüpheye düşürecek kuşku içindedirler.[16]

13 Sâvî Hâşiyesi, 4/32.
14 Kurtubî, 16/11.
15 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/272.
16 Beyzâvî, 2/173.

15. فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ Ehl-i Kitapta meydana gelen bu ayrılıktan dolayı, ey Peygamber! İnsanları önceki bütün peygamberlere emrettiğimiz yüce Hanîf dinine çağırmanı sana emrettik. O halde ey Muhammed! Ona çağır ve Rabbinin sana emrettiği gibi sapmadan yürüyerek doğru yolda devam et. وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ Seni çağırdıkları, Allah'ı birlemeye deveti terketmek hususunda müşriklerin batıl arzularına uyma. وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ De ki, Allah'ın indirdiği bütün kitaplara inandım. Râzî şöyle der: Yani, "bütün semâvî kitaplara inandım" de. Çünkü dinleri hususunda ayrılığa düşen Ehl-i Kitap, bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmişlerdir.[17] وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ Rabbim bana, aranızda hükmederken adâletli olmamı emretti İbn Cüzeyy şöyle der: Yani, dâvâyı ona getirdiklerinde hüküm verirken adâleti emretti.[18] اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ Allah, hepimizin yaratıcısı ve işlerimizin sahibidir. لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ Dolayısıyla sadece O'na ibadet etmemiz icâbeder. Hayır olsun, şer olsun amellerimizin karşılığı bizim, sizin amellerinizin karşılığı sizindir. Biz sizin, ne iyi amellerinizden istifade ederiz, ne de kötü amellerinizden zarar görürüz. İbn Kesîr şöyle der: Bu, Ehl-i Kitaptan uzaklaşmaktır. Yani, biz sizden uzağız. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Onlar seni yalanlarlarsa, de ki: Benim işim bana, sizin işiniz size aitir. Siz, benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım"[19] لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ Sizinle aramızda herhangi bir tartışma ve münâzara yoktur. Çünkü hak, gündüz kuşluk vaktindeki güneş gibi ortaya çıkmıştır. Oysa siz, kibirlenip inat ediyorsunuz. اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ Allah, hükmetmek için, kıyamet gününde bizi bir araya getirecektir. Dönüş, yalnız O'na olacaktır. O, herkesin, iyi veya kötü amelinin karşılığını verecektir. Sâvî şöyle der: Maksat şudur: Şüphesiz, hak ortaya çıkmış, deliller gelmiş, artık inattan başka bir şey kalmamıştır. İnattan sonra, delile ve tartışmaya gerek yoktur. Kıyamet gününde Allah, mahlukat arasında hükmedecek ve herbirine amelinin karşılığını verecektir.[20]

16. وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ Allah'ın çağrısına cevap verip dinine girdikten sonra, insanların inanmasını engellemek için Allah'ın dini hususunda tartışanlar var ya, حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ Allah katında onların delilleri yoktur ve batıldır. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, insanları İslâm'dan döndürmek, onları saptırmak ve batıl yolla onlarla tartışmak isteyen İsrailoğullarından bir grup hakkında inmiştir.[21] وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ Dünya'da onlar için büyük bir hışım, ahirette ise çetin bir azap vardır.

17. اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ Allah, Kur'ân'ı ve diğer ilahî kitapları , hükümlerinde, haberlerinde ve koyduğu kanunlarda kesin bir doğruluk ve parlak bir hak ile

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/158.
18 et-et-Teshîl, 4/19.
19 Yunus Sûresi, 10/41. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/273.
20 Sâvî Hâşiyesi, 4/33.
21 el-Bahr, 7/513.

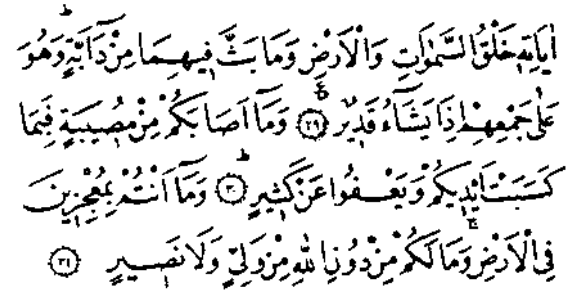
indirmiştir. وَالْمِيزَانَ Mizan'ı yani adalet ve eşitliği de o indirmiştir. Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Tefsirciler şöyle der: Adalet ve eşitlik mizan ile meydana geldiği için, adâlete "mîzân" adı verilmiştir. Bu, bir şeyin, sebebinin ismiyle isimlendirilmesi türündendir. وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ Ey muhatap! Sen nerden biliyorsun? Belki de kıyamet saati yakındır. Akıllı kimse için gerekli olan ondan sakınmak ve onun için hazırlık yapmaktır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyetin, öncekilerle münâsebet yönü şudur: Kıyamet, hesap günü demektir. Sanki şöyle denilmiştir: Allah'ın sizi hesaba çekeceği ve amellerinizi tartacağı gün size ansızın gelmeden önce, o size adaleti ve eşitliği emretti.[22]

18. يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِهَا Kıyamete inanmayan ve alay yollu, "o ne zaman kopacak?" diyen müşrikler, onun çabucak gelmesini isterler. وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا Ona inanan mü'minler ise, onun kopmasından korkarlar. وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ Onun, mutlaka meydana geleceğini bilirler. أَلا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلالٍ بَعِيدٍ Dikkat edin ve bilin ki, kıyametin kopması işinde şüpheye düşüp mücadele edenler, Allah'ın hikmet ve adâletini inkâr ettikleri için, haktan uzak bir sapıklık içindedirler.

22 el-Bahr, 7/513.

آ اللّٰهُ

لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾
﴿٢٠﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ
كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ
مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢١﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ
يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَآءُونَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾
ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٤﴾ أَمْ
يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَإِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ
اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٥﴾
وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٦﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٧﴾ وَلَوْ
بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ
مَا يَشَآءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ
مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٩﴾ وَمِنْ

19. Allah, kullarına lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, güçlüdür.

20. Kim ahiret kazancını istiyorsa, onun kazancını arttırırız. Kim dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şey veririz. Fakat onun ahirette bir nasîbi olmaz.

21. Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği dini kendilerine koyup kâideleştiren ortakları mı var? Eğer kesin hüküm sözü olmasaydı, aralarında derhal hüküm verilirdi. Şüphesiz zalimlere can yakıcı bir azap vardır.

22. Yaptıkları şey başlarına gelirken zalimlerin, ondan korkup titrediklerini göreceksin. İman edip iyi işler yapanlar da Cennet bahçelerindedirler. Rablerinin yanında onlara diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur.

23. İşte Allah'ın, iman eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nimet budur. De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevâbını arttırırız. Şüphesiz Allah bağışlayan, şükrün karşılığını verendir.

24. Yoksa onlar, (senin için) "Allah'a karşı yalan uydurdu" mu derler? Allah dilerse senin kalbini mühürler, batılı da yok eder. Hakkı sözleriyle gerçekleştirir. Şüphesiz O, kalplerde olanları bilendir.

25. O, kullarının tevbesini kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

26. Allah, iman edip iyi işler yapanların tevbesini kabul eder, lütfundan onlara, fazlasını verir. Kâfirlere gelince, onlara da çetin bir azap vardır.

27. Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı. Fakat O, dilediği ölçüde indirir. Çünkü O, kullarından haberdârdır ve onları görendir.

28. O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakîkî dosttur, övülmeye layık olandır.

29. Gökleri, yeri ve bunların içine yaydığı canlıları yaratması da O'nun delillerindendir. O, dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da Kâdir'dir.

30. Başınıza gelen herhangi bir musîbet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Allah, çoğunu affeder.

31. Yeryüzünde (O'nu) âciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dostunuz ve bir yardımcınız da yoktur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde kıyameti ve o koptuğunda, iyi amel işleyen mü'minlerle kötü amel işleyen kâfirlerin karşılaşacakları hesap ve cezayı anlattıktan sonra, burada kendisinin, kullarına lutf ile muâmele edici olduğunu, azaba müstehak olmalarına rağmen, âsileri cezalandırmada acele etmediğini bildirdi. Sonra da takvâ sahipleri ile günahkârların, ahirette, o adâlet ve hesap yurdundaki âkıbetlerini anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

لطيف : Latîf, İyi davranan, yumuşak muâmele eden, merhametli.

حرث الآخرة: Harse'l-âhire, ahiret kazancı. حـــــرث Aslında, tohumu yere atmak demektir. Tohumdan elde edilen ekine de "hars" denir. Daha sonra, istiâre yoluyla, amellerin meyveleri ve neticeleri için kullanılmıştır.

الفصل : Fasl, daha önce verilmiş hüküm.

يقترف : Kazanır.

روضات : Ravdât, رَوْضَة kelimesinin çoğuludur. Ravda; park, bağ, bahçe ve benzeri, çiçekleri, meyveleri ve ağaçları çok olan yer demektir.

الغيث : Gays, yağmur demektir. Mahlukata yardım ettiği için, yağmura "gays" ismi verilmiştir.

قنطوا : Ümitsizliğe düştüler.

بث : Yaydı, dağıttı.

معجزين : Mucizîn, Allah'ın azabından kaçıp kurtulanlar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

19. اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ Allah, mahlukata iyi davranan, onlara acıyan ve onlara bolca ikram edendir. İsyanlarına rağmen, hayır ve bereketleri başlarından aşağı döker. Mukâtil şöyle der: İyiye de kötüye de lutf ile muâmele edicidir. Zira, isyanları sebebiyle onları aç bırakıp helâk etmez.[23] يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ Dilediğine bolca rızık verir. Kurtubî şöyle der: Allah'ın bir kavme fazla mal vermesinde hikmet vardır. Birbirlerine muhtaç olsunlar diye böyle yapar. Bu, Allah'ın, kullara lütuflarından bir lütuftur. Bir de, zengini fakirle, fakiri de zenginle imtihan etmek için böyle yapar. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Sizin bir kısmınızı diğer kısmınıza imtihan vesilesi kıldık. Bakalım sabredecek misiniz?"[24] وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ Yüce Allah, dilediğini yapabilen ve her şeye galip olandır. O'na kimse, galip gelemez ve onu savamaz.

Yüce Allah, kullara lutf ile muâmele ve onlara çokça ikram eden olduğunu açıkladıktan sonra, bu hayatta olduğu müddetçe, insanın, saadete giden yolları elde etmek için hayırlar peşinde koşması gerektiğine işaret etti ve şöyle buyurdu:

20. مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ Kim, ameli karşılığında ahiret sevabı ve nimetlerini isterse, onun iyi amellerine kat kat karşılık vererek, sevap ve mükâfatını arttırırız. وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا Kim de, amelinin karşılığında sadece dünya malı ve nimetlerini isterse, ona, istediklerinin bir kısmını, yani kendisi için takdir olunan bir miktar dünya malını veririz. وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ Artık onun ahirette, sevap ve nimetten bir payı yoktur. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, yarar sağlamak maksadıyla çalışan kimsenin yaptıklarına, mecâz yoluyla "hars" dedi ve ahiret için çalışan kimsenin iyi amellerinin karşılığının kat kat verileceğini, dünya için çalışanlara ise, istedikleri ve arzuladıkları değil, dünyalıktan bir miktar verileceğini bildirmek sûretiyle iki ameli birbirinden ayırdı.[25] İbn Cüzeyy şöyle der: Ahiret meyvesi, onun için yapılan amelden ibarettir. Dünya meyvesi de böyledir. Bu kelime, "tarlayı ekmek" manasına gelen حرث الأرض dan müsteârdır. Çünkü ekin eken çalışır ve çalıştığından fayda bekler.[26] Bundan sonra Yüce Allah, yaratıcı ve kullara lütfedici olmasına rağmen, kâfirlerin, kendisinden başkasına ibadet etmelerini kınamaya başladı.

21. أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ Bu soru, kınama ve takrîr ifade eder. Yani, o kâfirlerin şeytanlardan ortakları veya putlardan ilahları mı var da, onlar, Allah'ın emretmediği şirk ve isyanı onlara emrettiler. Şeyhzâde şöyle der: Cansız oldukları halde, "emretme"nin putlara isnadı, mecâzî isnad olup fiilin sebebe isnadı türündendir. Yüce Allah, müşâkelet ve alay ifade etmesi için, onların emrettiği,

23 el-Bahr, 7/514.
24 Furkân sûresi, 25/20; Kurtubî, 16/18.
25 el-Keşşâf, 4/171.
26 et-Teshîl, 4/17.

şeye din ismini verdi.[27] وَلَوْ لا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ Eğer Allah, sevap ve cezanın kıyamet gününde olacağına dair ezelde hükmetmemiş olsaydı, elbette zalimi çabucak cezalandırmak, ve mü'minin de sevabını vermek sûretiyle kâfirlerle mü'minler arasında hükmederdi. وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ İnkâr ve isyan ederek kendilerine zulmeden kâfirler var ya, onlar için acı ve elem verici bir azap vardır.

22. تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا Ey muhatap! Kıyamet gününde kâfirlerin, dünyada kazanmış oldukları kötü amellerin cezasından, şiddetli bir şekilde korktuklarını görürsün. وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ Oysa, korksalar da korkmasalar da fark etmez. Yaptıklarının cezası, kıyamet gününde mutlaka başlarına inecektir. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ İyi amel işleyen mü'minlere gelince, onlar Cennet bahçelerinde, onların en yüksek ve güzel yerlerinde nimetlerden faydalanacaklardır. لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ Kerem sahibi Rabbin katında, Cennetlerde onlar için istedikleri her türlü lezzetli şeyler, nimetler ve büyük sevap vardır. İbn Kesîr şöyle der: O nerde, bu nerde! Zillet ve horluk içinde olan nerde, Cennet bahçelerinde, istediği yiyecek, içecek ve lezzet verecek şeyler içinde bulunan nerde![28] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ İşte bu nimet ve mükâfat, hiçbir şeyin denk olmayacağı en büyük kazançtır. Kurtıbî şöyle der: Bu, anlatılamayacak ve niteliğinin hakikatına akılların eremeyeceği bir lütuftur. Zira, eğer Allâh Teâlâ "büyük" derse onun kıymetini kim takdir edebilir?[29]

23. ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Bu ikram ve ihsan, Allah'ın, takvâ sahibi mü'min kullarına verdiği müjdedir. Bu müjdeyi, çabucak sevinsinler ve Allah'a kavuşma arzuları artsın diye vermiştir. قُلْ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى Ey Peygamber! Onlara de ki: "Allah'ın emirlerini tebliğe karşılık sizden herhangi bir mal ve ücret istemiyorum. Ancak akrabalık hakkını korumanızı ve bana eziyet etmemenizi istiyorum ki, Rabbimin emirlerini tebliğ edeyim: İbn Kesîr şöyle der: Bu bildiri ve nasihat karşılığı sizden herhangi bir mal istemiyorum. Sadece, Rabbimin emirlerini tebliğ etmem için beni bırakmanızı, aramızda bulunan akrabalıktan dolayı bana eziyet etmemenizi istiyorum.[30] İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, Peygamber (a.s.)'in şöyle demesini emrediyor: "Ancak, benimle aranızdaki akrabalık bağını korumanızı ve akrabanız olduğum için bana eziyet etmemenizi istiyorum. "وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا Kim, herhangi bir itaatte bulunursa, onun sevabını kat kat veririz. إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ Şüphesiz Yüce Allah, günahları çok bağışlayan ve güzel iş yapanların iyiliğinin karşılığını verendir. Kişinin yaptığı O'nun katında

27 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/275.
28 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/275.
29 Kurtubî, 16/20.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/275.

zâyi olmaz. Dolayısıyle Yüce Allah, günahlardan çoğunu bağışlar ve iyi amellerin azını çoğaltır.

24. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا Yoksa Kureyş kâfirleri, "Muhammed Kur'ân'ı Allah'a nisbet ederek O'na karşı yalan uydurdu"mu diyorlar? Ebû Hayyân şöyle der: Bu, sözlerinden dolayı müşrikleri kınama ve inkâr ifade eden bir sorudur yani, daha önce doğruluğunu ve eminliğini itiraf ettiğiniz böyle birinin, Allah'a karşı yalan uydurduğu söylenemez.[31] فَإِنْ يَشَأِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ O suçluların iddia ettiği gibi, eğer Allah'a karşı yalan söyleseydin, mutlaka kalbini mühürler ve bu Kur'ân'ı sana unutturur, onu kalbinden soyar alırdı. Fakat sen, Allah'a karşı yalan uydurmadın. Bundan dolayı o seni destekledi ve kuvvetlendirdi. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, Yüce Allah'ın, "Eğer, bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette ondan kuvvetini alıverir, sonra da can damarını koparırdık"[32] meâlindeki sözüne benzer. Ebussuûd da şöyle der: Bu âyet, müşriklerin söylediklerinin batıl olduğuna bir şahittir. Zira bu âyet açıklıyor ki, eğer Peygamber (s.a.v.) Yüce Allah'a karşı iftira etseydi, kalbini mühürlemek sûretiyle Allah, bunu yapmasını kesinlikle engellerdi. Öyle ki, onun aklına, Kur'ân'ın manalarından hiçbir mana gelmez ve onun kelimelerinden hiçbirini söyleyemezdi.[33] وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ Allah, batılı tamamen giderir. وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ Hakkı da, indirilmiş olan kelâmı ve kesin hükmüyle isbât eder ve açıklar. İbn Kesîr şöyle der: "Kelimeleri"nden maksat, hüccet ve delilleridir. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Şüphesiz o, kalplerde olanı bilicidir. Kalplerin sakladığını ve sırların gizlediğini bilir. Kurtubî şöyle der: Maksat şudur: Eğer sen, kendi kendine, Allah'a iftira etmeyi içinden geçirsen, Allah onu mutlaka bilir ve kalbini mühürler.[34]

25. وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ Bu, Yüce Allah'ın, kullarına nimetlerini saymasıdır. Yani, kulları günahtan vazgeçip doğruluk ve samimi bir niyetle Allah'a döndüklerinde, O, lütuf ve keremiyle onların tevbesini kabul eder. وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ Dilediğinin, büyük olsun küçük olsun, günahlarını bağışlar. وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ Hayır veya şer, yaptıklarınızın hepsini bilir.

26. وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Allah, iyi amel işleyen mü'minlerin duasını kabul eder. Râzî şöyle der: Bu, ويستجيب للذين آمنوا şeklindedir. Ancak ل hazfedilmiştir. Nitekim, "واذا مالوهم Onlar için ölçtüklerinde..."[35] âyetinde de bu şekilde hazfedilmiştir.[36] Bu da مالوا لهم takdirindedir. وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ İstediklerinden ve hak ettiklerinden fazla olarak, Allah lütuf ve kereminden onlara verir. Çünkü o cömerttir,

31 el-Bahr, 7/516.
32 Hâkka sûresi, 69/44-46.
33 Ebussuûd, 5/34.
34 Kurtubî, 16/25.
35 Mutaffifîn sûresi, 83/3.
36 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/169.

kerem sahibidir, iyi davranan ve merhamet edendir. وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ Allah'ı inkâr edenlere gelince, Cehennemde onlar için acı ve elem verici azap vardır.

27. وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ Eğer Allah, kullarına bol bol rızık verse, mutlaka azarlar ve taşkınlık yaparlar, isyan edip günah işleyerek yeryüzünde fesat çıkarırlardı. Çünkü zenginlik, taşkınlık getirir. İbn Kesîr şöyle der: Eğer Allah onlara, ihtiyaçlarından fazla rızık verseydi, bu onları şımartarak, birbirlerine karşı azgınlığa ve taşkınlığa iterdi. Katâde şöyle der: Geçimin en hayırlısı, seni meşgul etmeyen ve azdırmayandır.[37] وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ Fakat Yüce Allah, kulların rızıklarını, hikmet ve menfaatin gerektirdiği kadar verir. Nitekim kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: Kullarımdan öylesi vardır ki, zenginlikten başkası ona yaramaz. Onu fakirleştirseydim, bu fakirlik onun dinini mutlaka bozardı. Yine kullarımdan öylesi vardır ki, ona fakirlikten başkası yaramaz. Onu zengin kılsaydım, bu zenginlik mutlaka onun dinini bozardı.[38] إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ Şüphesiz Allah, kullarınının hallerini ve onlara yarayan şeyleri bilendir. İlahî hikmet neyi gerektiriyorsa ona göre verir veya vermez, bollaştırır veya daraltır.

28. وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا Bu da, Yüce Allah'ın, kullarına nimetini saymasıdır. Yani, Yüce Allah, yağmurun yağmasından ümitlerini kestikten sonra, kuraklığa karşı onlara yardım eden yağmuru indirendir. وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ Kullarına hayır ve bereketlerini yayan da O'dur. وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ O, kullarının işini üzerine alan bir dosttur. Verdiği nimetlerden dolayı her dille övülmüştür.

29. وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Allah'ın birliğini gösteren hikmet hârikalarından ve gücünün delillerinden biri de, gökleri ve yeri bu eşsiz şekilde yaratmasıdır. وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ Göklerde ve yerde yayıp dağıttığı mahluklar da O'nun delillerindendir. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet melekleri, insanları, cinleri ve çeşitli renk, şekil, cins ve türdeki diğer hayvanları kapsar.[39] Mücâhid de şöyle der: Onlar sadece insanlarla meleklerdir. وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ Yüce Allah, dilediği bir zamanda, bütün mahlukatı haşir, hesap ve ceza için toplamaya kâdirdir.

30. وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ Ey insanlar! Canınıza veya malınıza gelen herhangi bir musibet, sadece işlemiş olduğunuz günahlar yüzündendir. Celâleyn tefsirinde şöyle denilmektedir: Fiillerin çoğu el ile yapıldığı için, Yüce Allah burada "eller" tabirini kullandı.[40] وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ Günahların birçoğunu da affedip onlardan dolayı sizi cezalandırmaz. Yaptıklarınızın hepsiyle sizi cezalandırsaydı, mutlaka helâk olurdunuz. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Ademoğlu'nun başına gelen bir

37 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/277.
38 İbn Kesîr bunu Enes'ten (r.a.) merfû olarak rivayet etmiştir.
39 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/278.
40 Celâleyn, 4/38.

kıymık batması veya ayağının sürçmesi, ya da damarının seğirmesi, sadece günahından dolayıdır. Allah'ın affettikleri ise daha çoktur."[41]

31. وَمَا أَنتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الأَرْضِ Ey müşrikler! Siz, yerin kaçılabilecek her tarafına kaçsanız da, Allah'ın azabından kurtulacak ve kazasından kaçabilecek değilsiniz. وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ Allah'tan başka, sizin işlerinizi üstlenecek ve menfaatlerinizi taahhüt edecek ne bir dostunuz, ne de O'nun azap ve intikamını sizden savacak yardımcınız vardır.

FAYDALI BİLGİLER

İnsanların başına gelen belâlar, onların günahlarına kefaret içindir. Peygamberlere gelince, onların derecelerini yükseltmek içindir. Çünkü onlar günah işlemekten korunmuşlardır.

BİR UYARI

Âlimlerden biri şöyle der: Gezegen yıldızlar ve göklerde meleklerin dışında, yerdeki mahlukata benzer mahlukların bulunması uzak görülmez. Oralarda, yerküremizdeki canlılara benzer canlılar bulunabilir. Nitekim astronomi delilleri, Merih'te hayatın varlığını gösternıektedir. Buna, şu meâldeki âyetle delil getirmişlerdir: "Gökleri, yeri ve bunların içinde üretip yaydığı canlıları yaratması da O'nun delillerindendir". Ben derim ki: Bu geniş uzayda, insandan başka canlı mahlukların bulunma ihtimâli vardır. İnsana gelince, biz kesin olarak diyebiliriz ki, o sadece yer küresinin üstünde bulunmaktadır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

قال فيها تحيون، وفيها تموتون، ومنها تخزجون

Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız".[42]

41 Ebû Hayvân da böyle demiştir. Bkz. el-Bahr, 7/518. İbn Kesîr, bu hadîsin, İbn Ebî Hâtim'in Hasan el-Basrî den mürsel olarak rivayet ettiği hadîslerden olduğunu söyler.

42 A'râf sûresi, 7/25.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ اِنْ يَّشَاْ يُسْكِنِ الرِّيٰحَ
فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿٣٣﴾
اَوْ يُوْبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوْا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيْرٍ ﴿٣٤﴾ وَّيَعْلَمَ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِنَا ؕ
مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَاۤ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَا
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ﴿٣٦﴾
وَالَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ ۙ وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ
يَغْفِرُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۪ وَاَمْرُهُمْ
شُوْرٰى بَيْنَهُمْ ۪ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِيْنَ اِذَاۤ اَصَابَهُمُ
الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٣٩﴾ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ
عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾
وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤١﴾
اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ وَيَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ
ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿٤٣﴾ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ
وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٤﴾
وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ
مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ؕ وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْۤا
اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَاۤ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ
مُّقِيْمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ
وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٦﴾ اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ
مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ

يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ
مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ
الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ
عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ
يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾
وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

32 . Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun delillerindendir.

33. Dilerse O, rüzgârı durdurur, gemiler denizin yüzünde durakalırlar. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

34. Yahut onların yaptıkları yüzünden gemileri helâk eder. Bir çoğunu da affeder.

35. Böylece âyetlerimiz üzerinde tartışanlar, kendilerine kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

36. Size verilen şey, yalnızca dünya hayatının geçimidir. Allah'ın yanında bulunanlar ise daha iyi ve daha süreklidir. Bu mükâfât iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir.

37. Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar, kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar...

38. Onlar, Rablerinin davetine icâbet ederler ve namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında istişâre (danışma) iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar.

39. Bir haksızlığa uğradıkları zaman intikam alırlar.

40. Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir: Doğrusu O, zalimleri sevmez.

41. Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, artık onlara (ceza vermek için) bir yol yoktur.

42. Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır.

43. Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer büyük işlerdendir.

44. Allah kimi saptırırsa, bundan sonra artık onun hiçbir dostu yoktur. Azabı gördüklerinde zalimlerin: "Dönmeye bir yol var mı?" dediklerini görürsün.

45. Ateşe arz olunurlarken onların, aşağılıktan başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını göreceksin. İnananlar da: "İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve âilelerini ziyâna sokanlardır" diyecekler. Kesinlikle biliniz ki zalimler, ebedî bir azap içindedirler.

46. Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onun için bir yol yoktur.

47. Allah'tan, geri çevrilmesi imkânsız bir gün gelmezden önce, Rabbinize uyun. Çünkü o gün, hiçbiriniz sığınacak yer bulamazsınız, inkâr da edemezsiniz.

48. Eğer yüz çevirirlerse biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen sadece duyurmaktır. Biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımız zaman ona sevinir. Ama elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir kötülük gelirse, işte o zaman insan pek nankördür!

49. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır Dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları dilediğine de erkek çocukları bahşeder.

50. Yahut onları, hem erkek hem kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O, herşeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

51. Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O, yücedir, hakîmdir.

52. İşte böylece sana da emrimizle Kur'ân'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.

53. (O yol) göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde göklerin ve yerin yaratılışında ve onlarda yaratıp yaydığı sayılamayacak kadar çok mahlukatta kendi birliğini gösteren delillerden bazılarını anlatmıştı. Ardından burada güçlü ve hikmet sahibi ilahın varlığını gösteren diğer bir delili anlattı ki o da, dağlara benzeyen büyük gemilerdir. Bu gemiler erzak ve yiyecek yüklü olarak denizin yüzünde Yüce Allah'ın kudretiyle yürürler. Yüce Allah bu mübarek sûreyi, vahyin isbâtını ve Kur'ân'ın doğruluğunu açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الجوار : el-Cevâr, gemi manasına gelen جارية kelimesinin çoğuludur. Gemi suda yüzdüğü için ona bu isim verilmiştir.

الأعلام : el-A'lâm, büyük ve yüksek dağ manasına gelen عَلَم kelimesinin çoğuludur. Hansâ şöyle der:

وإن صخرا لتأتم الهداة به كأنه علم في رأسه نار

Sahr öyle biridir ki, kılavuzlar mutlaka ona uyar. O, sanki başında ateş bulunan bir dağdır.

رواكد : Revâkid, yürümeyen, hareket etmeyen, sabit şeyler. Su, sakinleşip durduğu zaman ركد الماء denilir. Bu kelime, bundan alınmıştır.

محيص : Mahîs, azaptan kaçıp kurtulacak yer.

يوبقهن : Onları helâk eder. "Onu helâk etti" manasına أوبقه denir.

الفواحش: Fevâhış, فاحشة nin çoğuludur. Fâhişe; zina, öldürme, şirk ve benzeri son derece çirkin şeylerdir.

نكير : Nekîr, size inecek olan azabı inkâr edecek bir inkârcı.

عقيما : Akîm, doğurmayan.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

32. وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِي فِي الْبَحْرِ كَالأَعْلامِ Allah'ın sonsuz kudretini ve büyük gücünü gösteren alâmetlerden biri de denizde yüzen gemilerdir. Onlar büyüklüklerinden dolayı dağ gibidir.

33. إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ Allah dilese rüzgârı durdurur da o gemiler deniz üzerinde yürüyemez, sâkin ve sabit bir halde kalırlar. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ İşte onların yürütülmesinde, sıkıntılı anlarda sabreden, rahat anlarda şükreden her mü'min için öğüt ve ibretler vardır. Sâvî şöyle der: Belâlara çok sabreden, lütuflara çok şükreden için ibretler vardır.[43] Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah'ın, denizde yürüyen gemileri anlatmasının sebebi şudur: Onlarda kudretini gösteren büyük deliller vardır. Şöyleki, su, latif ve şeffâf bir maddedir. Ağır maddeler onda batar. Gemiler de yoğun ve ağır maddeler taşır. Bununla beraber, Yüce Allah suya öyle bir güç vermiştir ki, bu güçle su o ağır maddeleri taşır ve batmalarını önler. Sonra Allah gemilerin yürümesi için rüzgârı da bir sebep kılmıştır. Gemilerin durmasını istediğinde rüzgârı durdurur, böylece gemiler yerlerinden kımıldayamazlar.[44]

34. أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا Veya dilerse, rüzgarları fırtınalar haline getirir de o gemileri batırır ve içindekileri de, işlemiş oldukları suçlardan dolayı boğar. وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ Allah, günahların birçoğundan da vazgeçer ve dolayısıyle onları helâkten kurtarır.

35. وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ Allah'ın âyetlerine karşı batıl şeylerle mücadele eden kâfirlerin, onun azabından kaçıp kurtulacakları yerleri olmadığını bilmeleri için bunu anlatıyoruz. Kurtubî şöyle der: Kâfirler denizin ortasında kalıp da rüzgâr her taraftan kendilerini kuşattığında, Allah'tan başka sığınacakları bir yer olmadığını, Allah onları yok etmek isterse savunucularının bulunmadığını bilsinler de sadece O'na ibadet etsinler diye bunları anlatır.[45]

36. فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Ey insanlar! Dünya nimetlerinden ve onun geçici süsünden size verilen bir şey, sadece geçici bir nimettir. Yaşadığınız müddetçe ondan faydalanırsınız, sonra yok olup gider. وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى Allah katında bulunan sevap ve nimet ise, dünyadan ve onda bulunanlardan daha hayırlıdır. Çünkü ahiret nimeti ebedîdir. Öyleyse, geçici olanı ebedî olana tercih etmeyin. لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ Bu nimetler, Allah ve Rasulü'ne inanan, dünya lezzetlerini terketmeye sabreden ve bütün işlerinde yalnız Allah'a güvenen kimseler içindir.

37. وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ O mü'minler, şirk, öldürme, anababaya isyan ve zina gibi büyük günahlardan sakınan kimselerdir. İbn Abbas, "âyetteki fevâhiş'ten

43 Sâvî Hâşiyesi, 4/39.
44 el-Bahr, 7/520.
45 Kurtubî, 16/33.

maksat zinadır" der. وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ Onlar, kendilerine haksızlık yapan bir kimseye kızdıklarında affedip bağışlarlar. Sâvî şöyle der: Güzel ahlâktan biri de, öfkelenince affetmek ve yumuşak davranmaktır. Fakat bu yumuşaklığın, şahsiyeti ihlâl edici ve zarûrî olmaması şarttır. Mesela, Allah'ın emir ve yasakları çiğnendiğinde vacip olan, yumuşak davranmak değil, öfkelenmektir. Şâfiî'nin şu sözü de buna dayanmaktadır: Kim, kızmasını gerektirecek şeyler yapılır da kızmazsa, o eşektir. Şâir şöyle der: Yiğidin, yersiz yumuşak davranması cehâlettir.[46]

38. وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ O mü'minler, Rablerinin yaptığı Allah'ı birleme ve ibadet çağrısına uydular. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet, Ensâr (radıyallâhu anhum) hakkında inmiştir. Rasulullah (s.a.v.) onları imana dave etti, onlar da kabul ettiler.[47] وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ Namazı, şartları ve âdâbıyle yerine getirdiler, onu vakitlerinde kılmaya devam ettiler. وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ Onlar, iş yaparken acele etmez, istişâre ederler. Önemli din ve dünya işlerinden herhangi birine, ancak istişâreden sonra karar verirler. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ Allah'ın kendilerine verdiklerinden, onun mahlukatına da vererek Allah yolunda harcarlar.

39. وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerine zulmedildiğinde, zulmedenlerden intikam alırlar, zalimin zulmüne teslim olmazlar. İbrahim en-Nehaî şöyle der: Onlar, kendilerini zelil düşürüp de fasıkların onlara karşı cesaretlenmelerinden hoşlanmazlar.[48] Ebussuûd da şöyle der: Bu, mü'minlerin daha önce diğer faziletleri anlatıldıktan sonra, onları şecaatla nitelemektir. Bu, onların "bağışlama" vasıflarına aykırı değildir. Çünkü, her vasıf yerinde övülmüştür.[49]

40. وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا Zulmün cezası, zalime, yaptığından fazlasını yapmadan ondan intikam almaktır. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, "Bir haksızlığa uğradıkları zaman intikam alırlar" meâlindeki âyeti buyurduktan sonra, ardından bu intikamın, ancak misliyle kayıtlı olması, fazla olmaması gerektiğini gösteren âyeti indirdi. Kötülük, indiği kimseyi üzdüğü için, Yüce Allah ona "seyyie" dedi.[50] فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ Kim zalimi affeder ve kendisiyle düşmanı arasını düzeltirse, bilsin ki, buna karşılık Allah ona bol sevap verecektir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah adâleti emretti. Bu, kısâstır. Fazileti mendup kıldı. Bu da aftır. Kim affederse, Allah onun bu davranışını karşılıksız bırakmaz. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allah, aftan dolayı, kulunun izzetini arttırır".[51] إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ Yüce Allah, ilk önce zulmedenlere ve intikam alırken haddi aşanlara kızar.

---

46 Sâvî Hâşiyesi, 4/40.
47 Beyzâvî, 2/175.
48 Kurtubî, 16/39.
49 Ebussuûd, 5/36.
50 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/178.
51 Tirmizî, Birr, 82. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/280.

41. وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ Kendisine zulmedenden, ona haksızlık etmeden intikam alan kimseler cezalandırılmaz ve sorumlu tutulmazlar. Çünkü onlar, kendileri için mübah kılınan intikamı almışlardır.

42. إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ Ceza ve sorumluluk ancak, kinlerinden dolayı insanlara zulmeden zalimler içindir. وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Ve yeryüzünde zorbalıkla ve fesat çıkararak kibirlenen, günah işleyen ve insanların mal ve canlarına tecavüz eden kimseler içindir. أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ İşte o azgın zalimler için, zulümleri ve azgınlıkları yüzünden acı ve elem verici bir azap vardır.

43. وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ Eziyete sabreden ve Allah rızası için intikamı bırakan bilsin ki, bu sabır ve bağışlama, Allah'ın tekrar tekrar emrettiği güzel şeylerdendir. Sâvî şöyle der: Yüce Allah, sabrın önemini belirtmek, ona teşvik etmek ve sonucunun iyi olduğuna işaret etmek için sabrı tekrar etti.[52]

44. وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن وَلِيٍّ مِّن بَعْدِهِ Allah kimi saptırırsa, onun ne bir yardımcısı, ne de ona hakkı gösterecek bir rehberi vardır. وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ Kâfirler, Cehennem azabını gördüklerinde, onları يَقُولُونَ هَلْ إِلَى مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ gördükleri azaptan dolayı dünyaya dönmek isteyerek "dünyaya dönmemiz için bir yol var mıdır?" derken görürsün. Kurtubî şöyle der: Allah'a itaat etmek için, dünyaya geri döndürülmek isterler, fakat istekleri kabul edilmez.[53]

45. وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا Ey Muhatap! Onların ateşe arzedildiklerini görürsün. خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ Onlar, başlarına gelen zillet ve horluktan dolayı sefil ve alçak durumdadırlar. يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ Ateşten korktukları için, gizlice göz ucuyla ona bakarlar. Onların bu bakışı, kılıçla öldürülmek için götürülen kimsenin bakışına benzer. Çünkü o, kılıca tam manasıyla bakamaz. İbn Abbas şöyle der: Soluk ve zelil bir bakışla bakarlar. Katâde ve Süddî de şöyle derler: "Şiddetli korkudan dolayı, hırsızlama bakarlar"[54] وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Cennetteki mü'minler, kâfirlerin başına gelenleri gördüklerinde şöyle derler: Asıl ziyân, onların ulaştığı neticedir. Çünkü onlar, Cehennemde ebedî kalmak sûretiyle, hem kendilerine hem de aile fertlerine yazık etmişlerdir. أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ Dikkat edin ve bilin ki, kuşkusuz zalimler kesilmeyen, ebedî bir azap içindedirler.

46. وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَاءَ يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ Dünya'da umdukları gibi, Allah'ın azabına karşı onlara yardım edecek, yardımcı ve destekçileri yoktur. وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن سَبِيلٍ Allah kimi saptırırsa, dünyada onu hakka götürecek, ahirette de Cennete

.. Sâvî Hâşiyesi, 4/41.
53 Kurtubî, 16/46.
54 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/178.

iletecek herhangi bir yol yoktur. Çünkü kurtuluş yolu ona kapanmıştır. İbn Kesîr şöyle der: Allah kimi saptırırsa, onun için kurtuluş yoktur.[55]

47. اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ Ey insanlar! Hiç kimsenin geri çevirmeye gücü yetmeyeceği o korkunç gün gelmeden önce, Rabbiniz'in sizi çağırdığı iman ve itaat davetini kabul edin. Çünkü o günü savacak ve engelleyecek hiçbir güç yoktur. مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ O gün, kaçıp sığınacağınız bir yeriniz yoktur. وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ Başınıza gelecek azabı inkâr edecek bir inkârcınız da yoktur. Ebussuûd şöyle der: Yaptıklarınızı inkâr etme gücünüz yoktur. Çünkü yaptıklarınız amel defterlerinizde toplanmıştır. Âzâlarınız da onlara şahitlik edecektir.[56]

48. فَإِنْ أَعْرَضُوا Eğer müşrikler imandan yüz çevirip Allah'ın hidayetini kabul etmezlerse, فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا Ey Peygamber! Seni, ne onların amellerini gözetleyici, ne de hesaba çekici olarak gönderdik. إِنْ عَلَيْكَ إِلاَّ الْبَلاغُ Sana düşen, sadece Rabbinin emrini onlara ulaştırmaktır. Sen de bunu yaptın. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'ı tesellî etmekte, yatıştırmakta ve onlardan dolayı çektiği üzüntüyü gidermektedir.[57] Bundan sonra Yüce Allah, insan huyunun, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurdu: وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا Âyetteki "insan"dan maksat, insan cinsidir. "وان تصبهم Onlara isabet ederse" sözü, bunun delilidir. Yani, biz insana sağlık, zenginlik, emniyet ve diğer nimetlerden birini verdiğimizde şımarıp kibirlenir. وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الإِنْسَانَ كَفُورٌ İnsanlara, işledikleri günahları yüzünden kuraklık musibet, belâ ve sıkıntı gelirse, insan aşırı derecede nankör ve inkârcı olur. Nimeti unutur, belâyı hatırlar. Sâvî şöyle der: Nimetini, zaman bildiren اذا edâtıyle, belânın da şart edatı olan إن ile anlatılmasındaki hikmet, nimetin mutlaka gerçekleşeceğine, belânın böyle olmadığına işarettir. Çünkü Allah'ın rahmeti, gazabına üstündür.[58] Fahreddin Râzî şöyle der: Allah'ın dünyadaki nimetleri büyük de olsa, ahiret mutluluğuna nisbetle, denize göre damla gibidir. Bundan dolayı Yüce Allah, tatma manasına gelen ذوق kelimesini kullandı. Bununla Yüce Allah şunu açıkladı: İnsan dünyada bu kadar az bir şeyi elde ettiğinde ona sevinir, o yüzden büyük bir gurura kapılır, kibirlenir ve bütün arzuladıklarını elde ettiğini zanneder. Bu, onun dünya ve ahiret hallerini bilmediğindendir.[59]

49. لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ Yüce Allah, göklerin, yerin ve bütün kâinatın Mâliki, dilediği gibi yaratmak ve vücûda getirmek sûretiyle onlarda tasarruf

55 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/182.
56 Ebussuûd, 5/37.
57 el-Bahr, 7/525.
58 Sâvî Hâşiyesi, 4/41.
59 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/184.

sahibidir. Bu âyetten maksat, insanın, sahip olduğu mal ve mevkiye aldanmaması, onların hepsinin bir olan Allah'ın mülkü olduğunu ve göklerde ve yerlerde tasarruf yetkilerinin O'nun elinde bulunduğunu bilmesidir. O verir ya da vermez. O'nun hükmünü geri çevirecek ve bozacak hiç kimse yoktur. يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا kullarından dilediğine sadece kızlar verir, oğul vermez. وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ Dilediğine de kız vermez, sadece oğullar verir,

50. أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا Ya da, dilerse her iki türden çoçuklar verir. İnsana hem oğullar, hem de kızlar verir. وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا Dilediği bazı erkekleri kısır kılar, onun çocuğu olmaz. Bazı kadınları da kısır kılar, o da çocuk doğurmaz. Beyzâvî şöyle der: Çocuklar husûsunda kulların durumlarını, dilemesine göre farklı kılar. Bazısına erkek veya kızdan sadece bir cinsini verir, ya da her iki cinsi de verir. Diğer bir kısmını da kısır kılar.[60] Bu âyetten maksat, Yüce Allah'ın, kudretini kâinatta dilediği gibi uygulayacağını açıklamaktır. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ O, çok iyi bilendir, çok güçlüdür. Hikmet ve menfaat neyi gerektiriyorsa onu yapar. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah insanları dört kısma ayırdı. Bir kısmı sadece kız, bir kısmı, sadece oğul verdiği kimselerdir. Bir kısmı da erkek ve kızdan her iki cinsi verdiği kimselerdir. Bir kısmı da ne onu ne de bunu vermediği, kısır kılıp çocuksuz ve nesilsiz bıraktığı kimselerdir. Çok iyi bilen ve çok güçlü Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.[61]

Bundan sonra Yüce Allah.vahyi, onun çeşitlerini ve kısımlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

51. وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلاَّ وَحْيًا Kim olursa olsun, rüya veya ilhâm yoluyla olan, vahyin dışında, hiçbir şekilde Allah'ın bir insanla konuşması sahih olmaz. Çünkü peygamberlerin rüyası bu nevidendir: "Rüyada seni boğazladığımı görüyorum"[62] أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ Ya da, Musa (a.s.) ile konuştuğu gibi, insanla perde arkasından konuşur. أَوْ يُرْسِلَ رَسُولا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ Ya da bir melek gönderir. Melek, Allah'ın emriyle, onun tebliğ edilmesini dilediği şeyi, vahy yoluyla peygambere tebliğ eder. Cebrâil (a.s.)'in peygamberlere getirdiği vahiy böyledir. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah bu âyette, kullarıyla üç yolla konuştuğunu açıkladı. Birisi, ilhâm veya rüya yoluyla vahiydir. Diğeri, kuluna sözünü perde arkasından işittirmesidir. Üçüncüsü ise, melek vasıtasıyla vahiydir. Bu, peygamberlere mahsustur. İkincisi. Musa ile Muhammed (aleyhimusselâm)'a mahsustur. Çünkü Yüce Allah miraç gecesi onunla konuşmuştur. Birincisi ise, hem peygamberler hem de veli kullar için olur.[63] Sâvî şöyle der: Bazan ilhâm, peygamberlerin dışındaki insanlara da gelir. Veli kullar böyledir. Ancak veli kulların ilhamına bazan şeytan

60 Beyzâvî, 2/176.
61 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/283.
62 Sâffât sûresi, 37/102.
63 et-Teshîl, 4/24.

karışır. Çünkü onlar masum değillerdir. Peygamberler böyle değildir. Onlara gelen ilham şeytandan korunmuştur.[64] إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ Kuşkusuz, Allah, yaratılmışların sıfatlarından yücedir. İşlerinde ve yaptığında hikmet sahibidir. Onun fiilleri, hikmeti gereği cereyan eder.

52. وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا Ey Peygamber! Senden başka peygamberlere vahyettiğimiz gibi, bu Kur'ân'ı da sana vahyettik. Kur'ân, kişileri cehâlet ölümünden kurtarıp onlara hayat verdiği için, Yüce Allah ona "Rûh" ismini verdi. Mâlik b. Dinar şöyle derdi: Ey Kur'ân ehli! Kur'ân kalplerinize ne ekti? Yağmur, yeryüzünün baharı olduğu gibi, Kur'ân da kalplerin baharıdır.[65] مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ Ey Peygamber!. Vahy gelmeden önce sen, Kur'ân nedir bilmiyordun. İman, kânûn ve öğretilerinden de detaylı bir şekilde haberdar değildin. وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا Fakat o Kur'ân'ı biz, takvâ sahibi kullarımıza kendisiyle yol göstereceğimiz bir nur ve bir ışık kıldık. وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Ey Peygamber! Kuşkusuz sen, dosdoğru dine yani İslâm'a giden yolu gösterirsin.

53. صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Kendisinde eğrilik bulunmayan bu dine, yani kâinatta olan her şeyin sahibi, yaratıcısı ve mabudu olan Allah'ın dinine giden yolu gösterirsin. أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ Dikkat edin ve bilin ki, işler sadece bir olan Allah'a döner. Allah o işler hakkında, kulları arasında âdil ve kesin hükmüyle hükmeder.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لتنذر أم القرى Mekkelileri korkutman için..." cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Çünkü korkutma şehir için değil, halkı için olur. Bu âyette aynı zamanda "İhtibâk" sanatı vardır. Çünkü Yüce Allah, benzerlerin birinde zikrettiğini diğerinde hazfetmiştir. Takdiri şöyledir: "لتنذر أم القرى العذاب وتنذر الناس يوم الجمع Mekkelileri azapla korkutman ve insanları toplanma günüyle korkutman için (sana vahyettik)."

2. "ألا ان الله هو الغفور الرحيم Dikkat edin ve bilin ki, O Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." âyetinde, mübâlağa kalıpları ile birlikte peş peşe pekiştirme edatları gelmiştir. Bunlar, ألا ve إن edatlarıyla fasıl (ayırma) zamiridir.

3. الجنة Cennet ile السعير Cehennem, يبسط bollaştırır ile يقدر daraltır ve ذكرانا erkekler ile إناثا dişiler arasında tıbâk vardır.

4. "يستعجل بها الذين لا يؤمنون بها Ona inanmayanlar, çabuk gelmesini isterler" ile "والذين آمنوا مشفقون منها İnananlar da ondan korkarlar" arasında tıbâk-ı selb vardır.

64 Sâvî Hâşiyesi, 4/42.
65 Kurtubî, 16/55.

5. "من كان يريد حرث الآخرة Kim ahiret ürününü istiyorsa..." âyetinde istiâre vardır. Yüce Allah, ahiret için çalışmayı, istiâre-i temsîliyye yoluyla, meyve ve hubûbâtını toplamak için ekin eken kimseye benzetir. Bu, latîf istiârelerdendir.

6. "ويمح الله الباطل Allah batılı yok eder", "ويحق الحق بكلماته ve sözleriyle hakkı yerleştirir" arasında mukâbele vardır.

7. "ينزل الغيث من بعد ما قنطوا وينشر رحمته Allah, insanlar ümitlerini kestikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayandır" cümlesinde umûmî olan bir şeyin, (rahmetin) husûsî olan bir şeye (yağmura) atfı vardır. Çünkü غيث (yağmur) husûsî, rahmet ise umûmîdir.

8. "ومن آياته الجوار في البحر كالأعلام Denizde akıp giden dağlar gibi gemiler O'nun alâmetlerindendir" âyetinde mürsel mücmel teşbîh vardır. Gemiler büyüklük bakımından dağlara benzetilmiştir.

9. "يهب لمن يشاء إناثا، ويهب لمن يشاء الذكور، أو يزوجهم ذكرانا وإناثا Dilediğine kız, dilediğine de erkek çocuk bahşeder. Ya da hem erkek hem de kız çocuk verir" âyetinde taksim sanatı vardır.

10. "وما أصابكم Size isabet eden şey" ile "من مصيبة musibet" arasında da cinâs-ı iştikâk vardır.

11. "لكل صبار شكور Çok sabreden, çok şükreden herkes için" âyetinde mübâlağa sîgaları kullanılmıştır.

12. "وجزاء سيئة سيئة مثلها Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür." cümlesinde müşâkele sanatı vardır. İkincisi şekil bakımından birincisine benzediği için ona da "seyyie" adı verilmiştir.

13. Âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardan olup Kur'ân-ı Kerîm'de çoktur.

Allah'ın yardımıyla "Şûrâ sûresi"nin tefsiri tamamlandı.

ZUHRUF SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 89 âyettir.

Takdim

Zuhruf sûresi Mekke'de inmiştir. Burada inen diğer sûreler gibi, İslâmî inanç ve iman esaslarını, yani Allah'ın birliğine, peygamberliğe, öldükten sonra dirilme ve hesaba inanmayı ele alır.

Bu sûre, vahyin kaynağını ve bu Kur'ân'ın doğruluğunu isbât için deliller arzeder. O Kur'ân'ı Yüce Allah, Ümmî Peygamber'e (s.a.v.), en açık bir dil ve en parlak bir ifade ile indirdi ki O, Arap Peygamber (s.a.v.) için apaçık bir mucize olsun.

Sonra bu sûre, Yüce Allah'ın, bu geniş kâinata dağılmış, kudretinin ve birliğinin delillerini anlatır. Bu deliller gökte, yerde, dağlarda, çukurlarda, denizlerde, nehirlerde, gökten inen yağmurda, su üzerinde yürüyen gemilerde ve etlerini yemeleri ve sırtlarına binmeleri için, Allah'ın insanların emrine verdiği hayvanlarda mevcuttur.

Bu mübarek sûre, Câhiliyye toplumunun yaşadığı hurâfe ve putperestlikleri anlatır. Câhiliyye toplumu kız çocuklarından hoşlanmazlar, buna rağmen cehâletleri ve beyinsizliklerinden dolayı Allah için kızları tercih ederler ve meleklerin, Allah'ın kızları olduklarını iddia ederlerdi. Dolayısıyle bu âyetler, o sapmaları düzeltmek, ruhları ilk yaratılışlarına ve önceki kesin hakikatlere döndürmek için gelmiştir.

Bu sûre, özet olarak İbrahim'in (a.s.) davetini anlatır. Müşrikler kendilerinin onun soyundan geldiğini ve onun dini üzere olduklarını iddia ediyorlardı. Sûre, bu iddialarında onların yalancı olduğunu gösterdi. Âyeti kerimeler, İbrahim'in (a.s.), putlardan uzak duran ilk kişi olduğunu açıkladı.

Daha sonra sûre, müşriklerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği etrafında yaydıkları bozuk şüphenin yanlış olduğunu açıklamaya başladı. Müşriklere, peygamberliğin, Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi fakir bir yetime değil de, makam ve servet sahibi bir adama inmesini istediler. Bunun üzerine âyet-i kerîmelere, makam ve servetin, insanın değeri ve yüksek makam ve mevkilere hak kazanması için bir ölçü olmadığını, dünyanın hakir ve değersiz olduğunu açıklamak için geldi. Öyle ki, Allah dileseydi, dünyayı kâfirlere bol bol verir, mü'min kullarına vermezdi.

Bu sûre, az önce anlatılan o hakikatı pekiştirmek için Musa (a.s.) ile Firavun kıssasını anlatır. İşte, Kureyş reislerinin câhilleri Peygamber (s.a.v.)'e karşı üstünlük

tasladıkları gibi, Zorba Firavun da, mülkü ve saltanatıyla Hz. Musa'ya (a.s.) karşı üstünlük taslayıp övünüyor, âkıbeti boğulmak ve helâk oluyor.

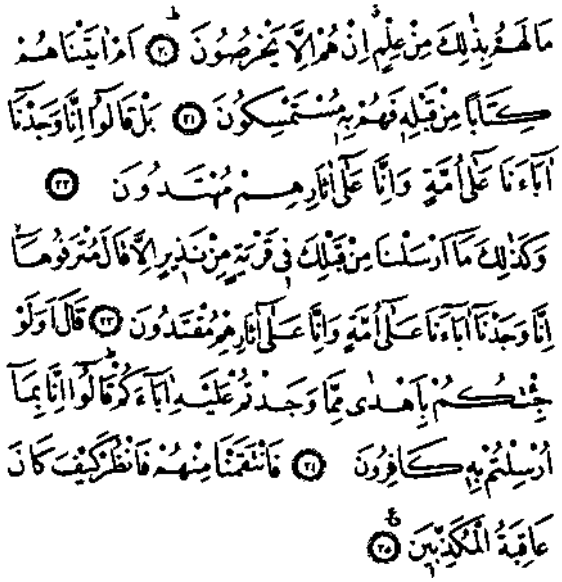
Bu mübarek sûre, ahiretin bazı hallerini, sıkıntı ve şiddetlerini, Cehennem sıkıntıları içinde halden hale geçen suçlu bedbahtların durumlarını açıklayarak sona erer.

İSMİ

Sûrede, dünyanın geçici malı ve aldatıcı parlaklığı, çok güzel bir şekli olan, insanların çoğunun aldandığı parlak yaldıza benzetildiği için, buna yaldız manasına gelen "Zuhruf" sûresi adı verilmiştir. Halbuki dünya malının, Allah katında, sinek kanadı kadar değeri yoktur. Onun içindir ki, Yüce Allah dünya malını iyilere de verir, kötülere de verir. Onu iyiler de elde eder, kötüler de. Ahirete gelince, Yüce Allah onu sadece takvâ sahibi kullarına verir. Dünya, geçici kalma yurdudur. Ahiret ise, ebedî yaşama yurdudur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ
تَعْقِلُوْنَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ
عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا
مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ
يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَآ اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَّمَضٰى مَثَلُ
الْاَوَّلِيْنَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
لَيَقُوْلُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ﴿٩﴾ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ مَهْدًا وَّجَعَلَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٠﴾
وَالَّذِيْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا
كَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ ﴿١١﴾ وَالَّذِيْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُوْنَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوٗا عَلٰى
ظُهُوْرِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوْا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُوْلُوْا سُبْحٰنَ
الَّذِيْ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِيْنَ ﴿١٣﴾ وَاِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُوْنَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوْا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا اِنَّ الْاِنْسَانَ
لَكَفُوْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّاَصْفٰىكُمْ
بِالْبَنِيْنَ ﴿١٦﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيْمٌ ﴿١٧﴾ اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ
فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِيْنٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ
عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا اَشَهِدُوْا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ
شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُوْنَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوْا لَوْ شَآءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنٰهُمْ

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Hâ, mîm.

2. Apaçık Kitâb'a andolsun ki,

3. Biz, düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur'ân yaptık.

4. O, katımızda bulunan ana kitapta mevcûd ve hikmetle dolu yüce bir Kitab'dır.

5. Siz, haddi aşan kimseler oldunuz diye, sizi uyarmaktan vaz mı geçelim?!

6. Daha önce gelen milletlere, nice peygamberler göndermiştik.

7. Onlar, kendilerine gelen her peygamberi mutlaka alaya alırlardı.

8. Biz de bunlardan kuvvetçe daha güçlü olanları helâk ettik. Öncekilerin örneği de geçmiştir.

9. Andolsun ki onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan; "Onları şüphesiz güçlü olan her şeyi bilen Allah yarattı" derler.

10. O, size yeri beşik kılmış ve doğru gidesiniz diye yeryüzünde size yollar vâretmiştir.

11. Gökten bir ölçü ile suyu indiren O'dur. Biz onunla kupkuru, ölü memlekete hayat veririz. İşte siz de böylece çıkarılacaksınız.

12, 13. Bütün çiftleri yaratan da O'dur. Ve size bineceğiniz

gemiler ve hayvanlar vâretmiştir ki, böylece onların sırtına binip üzerlerine yerleşince, Rabbinizin ni'metini anarak: "Bunu bizim hizmetimize vereni tesbîh ve takdîs ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik" diyesiniz.

14. "Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz"

15. Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16. Yoksa Allah, yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi ayırdı?!

17. Onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği kız çocuğuyla müjdelenince, hiddetlenerek yüzü simsiyah kesilir.

18. Süs içinde yetiştirilip, mücadelede delilini gösteremeyeni mi istemiyorlar?

19. Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.

20. Ve dediler ki: "Rahman dileseydi biz onlara tapmazdık." Onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar.

21. Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı tutunuyorlar?

22. Hayır! Sadece, "Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz" dediler.

23. Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek, mutlaka oranın varlıklıları "Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız" derlerdi.

24. Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz (din)den daha doğrusunu getirmişsem" deyince, dediler ki: "Doğrusu biz sizin gönderildiğiniz şeyi inkâr ediyoruz."

25. Biz de onlardan intikam aldık. Bak, yalanlayanların sonu nasıl oldu?

KELİMELERİN İZAHI

صفحا : Safh, yüz çevirmek demektir. Bir kimse bir şeyden yüz çevirip onu bıraktığında, ضربت عنه صفحا der.

بطش : Batş; kuvvet ve intikam demektir. Bir kimse birini şiddet ve zor kullanarak yakaladığında بطشه denir.

مهدا : Mehd; yatak, yaygı, beşik demektir.

أنشرنا : Dirilttik. نشور Öldükten sonra diriltmek demektir.

تستووا : Yerleşirsiniz, binersiniz.

مقرنين : Mukrinîn, güç yetirebilenler.

كظيم : Kezîm; gam ve öfke dolu.

يخرصون : Yalan söylüyorlar.

أمّة : Ümmet, din ve mezheb demektir.

مترفوها : Mütrefûhâ, varlıklı olanları demektir. مترف Şehevî arzularına dalan, nimet içinde yaşayan demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hâ, Mîm. Bu harfler (hurûf-i mukatta'a), Kur'ân'ın mucize olduğuna dikkat çekmek içindir.[1]

2. وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ Bu, Allah'ın yaptığı bir yemindir. Yani, apaçık, doğru yolu sapık yoldan ayıran ve insanlığa, muhtaç olduğu şer'î hüküm ve delilleri açıklayan bu Kur'ân'a yemin ederim.

3. إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا Bu, üzerine yemin edilen şeydir. Yani, onu Arap diliyle, son derece belâgat ve fesâhata sahip olarak sağlam bir üslup ve muciz bir ifade ile indirdik. **لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ** Ki, onun hükümlerini anlayasınız, manalarını düşünesiniz ve sağlam üslubunun beşer gücünün üstünde olduğunu idrak edesiniz. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah Kur'ân ile onu Arapça bir Kur'ân kıldığına yemin etti. Yemin ile, üzerine yemin edilen şeyin uygunluğundan dolayı, bu çok güzel edebî sanatlardandır. Kendisiyle yemin edilecek Kur'ân'dan daha üstün bir şey olmadığına dikkat çekmek için onunla yemin etmiştir. Bu, Kur'ân'ın, en belîğ ve en ince bir şekilde şeref ve üstünlüğünü gösterir.[2]

4. وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا O Kur'ân, katımızda Levh-i Mahfûz'da bulunmaktadır. **لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ** Kadri yüce, şanı büyüktür. Son derece hikmetli ve üstün bir mevkiye sahiptir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, yer yüzündekiler Kur'ân'a saygı göstersinler diye, onun, yüce toplum içindeki şerefini açıkladı. Yani, kuşkusuz Kur'ân, Levh-i Mahfûz'da katımızda, büyük bir makam, şeref ve üstünlüğe sahiptir.[3]

5. أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا Bu, bir istifhâm-ı inkârîdir. Yani, sizden yüz çevirip de uyarmaktan vaz mı geçelim? Sizi hayvan yerine koyup Kur'ân'la size öğüt vermeyelim mi? **أَنْ كُنتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ** Siz yalanlama ve isyanda ileri gidiyorsunuz diye böyle mi yapalım. Hayır, aksine biz, hak yola dönünceye kadar Kur'ân'la size öğüt

1 Konu hakkında geniş bilgi için, Bakara sûresinin baş tarafına bakınız.
2 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/288.
3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/284.

verip hatırlatma yapacağız. Katâde şöyle der: İlk muhataplar Kur'ân'ı reddettiklerinde, bu Kur'ân kaldırılsaydı mutlaka helâk olurlardı. Fakat Allah, rahmetiyle Kur'ân'ı onlara tekrar tekrar indirdi ve yirmi sene onları hak yola çağırdı.[4] İbn Kesîr de şöyle der: Katâde'nin sözü, cidden çok ince manalıdır. Onun sözünden anlaşılan şudur: Yüce Allah, mahlukatına acıdığı ve onlara lütfettiği için, her ne kadar haddi aşanlar ve Kur'ân'dan yüz çevirenler olsalar da, onları iyiliğe ve hikmet dolu Kur'ân'a çağırmayı bırakmaz. Bilakis bunu emreder ki, hidayetini takdir ettiği kimse onunla hidayet bulsun, bedbahtlığına hükmettiği kimseye karşı da delil getirilmiş olsun.[5]

6. وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ Geçmiş milletlere ne kadar çok peygamber gönderdik. Bu âyet, peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için inmiştir.

7. وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Onlara bir peygamber geldiğinde, onunla alay ettiler ve dalga geçtiler. Sâvî şöyle der: Bu, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek içindir. Yani, ey Peygamber! Teselli ol, üzülme. Çünkü, senin başına gelenler, senden önceki peygamberlerin başına da gelmiştir.[6]

8. فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا Biz bir kavmi helâk ettik ki, onlar Mekke kâfirlerinden daha kuvvetli, daha azgın ve daha taşkın idiler. وَمَضَى مَثَلُ الْأَوَّلِينَ Kur'ân'da onların yok ediliş haberleri daha önce anlatıldı ki, onlardan sonra gelen yalanlayıcılar için bir ibret ve bir öğüt olsunlar. Fahreddin Râzî şöyle der: Mekke kâfirleri, yalanlama ve inkâr etme hususunda, kendilerinden öncekilerin tuttuğu yolu tuttular. Bu yüzden, onların başına gelenlerin bir benzerinin kendi başlarına da gelmesinden sakınsınlar. Bunlar için onları misal olarak getirdik.[7]

9. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ Ey Peygamber! O müşriklere, gökleri ve yeri bu eşsiz şekilde kim yarattı? diye sorsan, لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ" Mutlaka onları tek ve mülkünde azîz olan, yarattıklarını bilen Allah yarattı" derler. Kurtubî şöyle der: Allah'ın yaratmasını ve vücuda getirmesini ikrar ettiler. Sonra da cehâlet ve beyinsizlikleri yüzünden, O'nunla birlikte başkasına ibadet ettiler.[8]

Bundan sonra Yüce Allah onlara kudret ve hikmetinin sonsuzluğunu gösteren yüce sıfatlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

10. الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا O yeryüzünü sizin için yayan ve beşik haline getirendir. Onun üzerinde yerleşir, çalışır ve uyursunuz. وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا Sizin için yeryüzünde, yolculuğunuz sırasında gideceğiniz yollar yarattı. لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ Ki, hikmet sahibi yaratıcı ve bu harikulade nizamı yerleştirenin gücünü anlayasınız.

---

4 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/195.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/285.
6 Sâvî Hâşiyesi, 4/44.
7 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/195.
8 Kurtubî, 16/64.

11. وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ Gökten yağmuru, belirli bir ölçüde, ihtiyaca göre ve yetecek kadar indiren O'dur. Beyzavî şöyle der: Fayda verecek ve zarar vermeyecek kadar indiren O'dur.[9] فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا Biz o suyla, ölmüş ve bitkisiz kalmış toprağı diriltiriz. كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ Ölmüş yerden bitkileri çıkardığımız gibi aynı şekilde sizi de kabirlerinizden çıkaracağız.

12. وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا Hayvan, bitki ve diğer bütün türleri yaratan O'dur. İbn Abbas şöyle der: الأزواج tan maksat; tatlı, ekşi, beyaz, siyah, erkek ve dişi gibi bütün sınıf ve türlerdir.[10] وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ Sizin için, yolculuklarınız sırasında denizlerde bineceğiniz gemileri, karalarda da develeri yaratan O'dur. İbn Kesîr şöyle der: Yani, etlerini yemeniz ve sırtlarına binmeniz için onlara boyun eğdiren, emrinize veren ve istifadenizi kolaylaştıran O'dur.[11]

13. لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ İster gemi olsun, ister deve olsun, bu bineklerin üzerine yerleşmeniz için, ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ Sonra da, üzerlerine yerleştiğinizde, Rabbiniz'in size verdiği yüce nimeti hatırlayıp kalplerinizle O'na şükredesiniz diye yarattı. وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ Bir de, bindiğinizde dillerinizle: "Bu binekleri emrimize verip onlara binmeyi bize kolaylaştıran Yüce Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Eğer bunları bizim emrimize vermemiş olsaydı, biz ne onlara güç yetirebilir, ne de binebilirdik" demeniz için onları sizin emrinize verdi.

14. وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ Biz öldükten sonra sadece Rabbimize dönecek ve O'na varacağız. Şeyhzâde şöyle der: Burada nimeti hâtırlamaktan maksat, onu zihinde tasavvur etmek ve hatıra getirmek değildir. Bilakis maksat, o nimetin, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen hikmet sahibi Yüce Allah'ın tedbiriyle meydana gelmiş bir nimet olduğunu ve kendisine itaatı ve şükrü gerektirdiğini hatırlamaktır. Çünkü, kim, insanın bindiği gemi veya hayvanların, insandan daha cüsseli ve daha kuvvetli olduğunu, bununla birlikte onun, üzerine binen insanın istediği tarafa çevirebileceği şekilde, emrine verilmiş olduğunu düşünürse; yine denizin ve rüzgarın yaratılışını ve onlardaki heybet ve korkulu hallere rağmen, her ikisinin de insanın emrine verilmiş bulunduğunu düşünürse, o zaman, Allah'ın büyüklük ve yüceliğinin, engin hikmet ve kudretinin idraki içinde vecde gelir. Bu vecd onu, Allah'ın büyüklüğü karşısında hayretle şöyle demeye sevkeder: "سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين" Onu, bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik...[12] Yüce Allah, müşriklerin, göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu itiraf ettiklerini anlattıktan sonra, ardından Allah'tan başkasına ibadet etmeleri hususundaki cehâlet ve beyinsizliklerini gösteren delilleri anlattı:

9 Beyzâvî, 2/177.
10 Cemel Hâşiyesi, 4/77.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/285.
12 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/291.

15. وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا Müşrikler, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyerek ona çocuk isnat ettiler. إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ Kuşkusuz bu inançta olan insan, aşırı kâfir olmuş, büyük bir inkâr ve taşkınlıkta bulunmuştur. Beyzâvî şöyle der: Böyle diyen insan apaçık kâfirdir. Çünkü Allah'a çocuk nisbet etmek, O'nu hiç tanımamak ve şanını küçük görmekten ileri gelmektedir.[13]

16. أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ Bu, inkâr ve onların hallerine şaşmayı ifade eden bir sorudur. Yani, Yüce Allah kendine kızlar edindi de, sizin için oğulları mı tercih ve tahsis etti? İbn Kesîr şöyle der: Bu, onları aşırı derecede kınamak demektir.[14]

Bundan sonra Yüce Allah, bu kınamanın devamını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

17. وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَانِ مَثَلًا Müşriklerden birine, "Allah kızlar edindi" diyerek Allah'a nisbet ettiği kız müjdesi verildiğinde, ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ üzüntü ve kederden yüzü sanki simsiyah olur. Müjdelendiği şeyin kötülüğünden dolayı, öfke ve kederle dolu olur. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyetten maksat, akıllarının azlığına ve fikirlerinin zayıflığına dikkat çekmektir. Çünkü durumu bu derece düşük olan bir varlığı, aklı olanın Allah'a isnat etmesi nasıl câiz olur? Bir Arap'tan rivayet olunmuştur ki, karısı bir kız doğurduğunda o, kadının bulunduğu evi terketmiştir.[15]

18. أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ Allah'a, zinet içerisinde beslenip büyütülenleri, yani kızları, mı isnat ediyorlar? وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ Halbuki o, zayıf görüşlü olduğu için, mücadele ederken delilini ortaya çıkaramaz. İşte böyle olan varlık, Yüce Allah'a isnat edilir mi? İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyenleri reddetmektir. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: Süs içerisinde büyütüleni yani zineti kullanarak büyüyüp gelişeni, Allah'a mı isnat ediyorsunuz? Bu, noksanlık sıfatıdır. Yüce Allah, bunun ardından başka bir noksanlık sıfatını anlattı: "Kız, aklı eksik olduğu için, tartıştığı ve konuştuğu zaman delilini açıklayamaz. Konuşurken sözü bozmayan, manayı karıştırmayan çok az kadın bulursun. Bu noksanlıkları, taşıyan bir varlık, Allah'a nasıl nisbet edilir?"[16] İbn Kesîr şöyle der: Kadın şekil ve manada eksiktir. Dış görünüşü ve şekilde bulunan eksiklik, süslenmek sûretiyle tamamlanır ki, ondaki eksiklik giderilsin. Nitekim bir şâir şöyle der:

وما الحلي إلا زينة نقصة يتمم من حسن اذا الحسن قصرا

Süslenmek, eksikliği gideren bir zinnettir. Güzellik eksik olduğunda, süslenmek onu tamamlar.

Kadının manadaki eksikliğine gelince, o, zayıftır ve intikam almaktan âcizdir. Nitekim, kendisine, "Kızın oldu" diye müjde verilen bir Arap şöyle demiştir: "O, iyi bir çocuk değildir. Yardımı ağlamak, iyiliği hırsızlıktır".[17]

13 Beyzâvî, 2/177.
14 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/286.
15 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/201.
16 et-Teshîl, 4/26.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/287.

19. وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَانِ إِنَاثًا Bu, kâfirlerin çirkin sözlerinin kapsadığı başka bir küfürdür. Yani, kâfir Araplar, Allah'ın en mükemmel ve değerli kulları olan meleklerin dişi olduklarına inandılar ve onlar hakkında bu hükmü verdiler. أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ Allah melekleri yaratırken hazır mı oldular da, onların dişi olduklarını bildiler.? Bu, onların câhil olduklarını göstermek ve onlarla alay etmektir. سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ Meleklere, onların yalancı şahitliklerini amel defterlerine yazmalarını emredeceğiz. Kıyamet gününde o şehadetlerinden sorguya çekileceklerdir. Bu, korkutucu, şiddetli bir tehdittir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, kâfir Araplar'ın üç çirkin sözünü nakletti. Birincisi, Allah'a çocuk isnat etmeleri. İkincisi, Allah'a oğulları değil de kızları isnat etmeleri. Üçüncüsü ise, delilsiz ve hüccetsiz, değerli meleklerin dişi olduklarına hükmetmeleridir. Kur'ân-ı Kerîm, onların bu sözlerinde yalancı olduklarını belirtmiştir. Bundan sonra sapıklık ve iftiraları daha da arttı ve bunun, Allah'ın rızasıyla olduğunu iddia ettiler:

20. وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَانُ مَا عَبَدْنَاهُمْ Alay ve eğlence yoluyla, "Allah dileseydi, biz ne o meleklere ne de o putlara tapardık. Bizim onlara tapmamız Allah'ın dilemesiyle olunca, o buna razı demektir" dediler. Kurtubî şöyle der: Bu onların, kendisiyle batıl murat edilen hak sözleridir. Çünkü her şey Allah'ın iradesiyle olur. Dilemek başka, razı olmak başka bir şeydir. "Dilemek"le delil getirmek doğru olmaz. Onlar, putların yerine Allah'a tapsalardı, bilirdik ki, Allah onların bunu yapmalarını murat etmiştir.[18] Yüce Allah onları şu sözüyle yalanlamıştır: مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ Bu hususta onların hiçbir hüccet ve delili yoktur. إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ Onlar sadece yalan söylüyor ve Allah'a karşı yalan uydurup iftira ediyorlar.

21. أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ Bu âyet, onlara verilmiş başka bir cevaptır. Yani, yoksa o müşriklere Kur'ân'dan önce bir kitap indirdik de, onlar o kitaba sarılıp onun yönlendirmeleriyle mi amel ediyorlar? Fahreddin Râzî, söyle der: Yani, onlar bu batılı, Kur'ân'dan önce indirilmiş bir kitapta buldular da, ona mı dayanıyor ve sarılıyorlar?".[19]

22. بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ Bu âyetteki edatı, bir sözden başka bir söze geçmek manasına gelen "idrâb" içindir. Yani, onlar iddialarına aklî veya naklî bir delil getiremediler. Aksine, câhil babalarını taklit etmekten başka dayanaklarının olmadığını itiraf ettiler. Ebussuûd şöyle der: Âyette geçen "ümmet", din ve mezhep demektir. Ona uyulduğu ve yönelindiği için bu isim verilmiştir.[20] وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ Biz, atalarımızın yolundan yürür ve onların izlerinden giderek doğru yolu buluruz.

18 Kurtubî, 16/73.
19 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/206.
20 Ebussuûd, 5/42.

23. وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ O kâfirler, babalarına hüccetsiz ve delilsiz uydukları gibi, onların önceki yalanlayanları da böyle yapmıştır. senden önce, ne zaman herhangi bir ümmete bir peygamber gönderdiysek, إِلاَّ قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ O toplumlarda, milletin kendilerini şımarttığı, zevk ve eğlencelerinin, hakkı talep hususunda meşakkate katlanmalarına engel olduğu varlıklı kimseler, "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk. Biz onların yolundan giderek onlara uyacağız" dediler. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet, Peygamberi teselli etmekte ve bu gibi konuda taklidin, eski bir sapıklık olduğunu göstermektedir. Aynı, zamanda atalarının, onlar için, nazar-ı itibâra alınacak bir senet olmadıklarını açıklar. Refah ve kahramanlık sevgisinin, onları tefekkürden kör taklide çevirdiğini bildirmek için, Yüce Allah مترفين (varlıklı kişiler)i özellikle zikretti.[21] Sanat yapmak için burada مقتدون yukarıda ise مهتدون denildi. Çünkü her ikisi de aynı manadadır.

24. قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ Her peygamber, kavmini Allah'ın azabına karşı uyardığında onlara şöyle dedi: Ben size, atalarınızın mensup olduğu dinden daha doğru bir din getirsem, yine de onlara mı uyacaksınız? قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ Kâfirler şöyle cevap verdiler: Biz sizin gönderildiğiniz Allah'ın birliği inancını, imanı, öldükten sonra dirilme ve haşir gibi her şeyi inkâr ediyoruz.

25. فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ Bunun üzerine biz, yalanlayıcı milletlerden, çeşitli azaplarla intikam aldık. Hallerinin ve âkibetlerinin nasıl olduğuna bir bak!

21 Beyzâvî, 2/178.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ
مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾
وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾
وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا۟
لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ
﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ
فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ
بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ
﴿٣٢﴾ وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ۚ
وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ
لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ
أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ
بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ
أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ
أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ
فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا
عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ ۖ

إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾
وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ
وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ
قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ
عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ
نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ
خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً
لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ
عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿٣٤﴾
وَزُخْرُفًا وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ
عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ
شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي
وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ
إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

26. Bir zaman İbrahim, babasına ve kavmine demişti ki: "Ben sizin taptıklarınızdan uzağım.

27. Ben yalnız beni Yaratan'a taparım. Ve O, beni doğru yola iletecektir."

28. Bu sözü, ardından geleceklere devamlı kalacak bir mîras olarak bıraktı ki insanlar dönsünler.

29. Doğrusu onları da, babalarını da kendilerine, hak ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar geçindirdim.

30. Fakat kendilerine hak gelince: "Bu bir büyüdür, biz onu tanımıyoruz" dediler.

31. Ve dediler ki: "Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"

32. Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların maîşetlerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için bazısını bazısına derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.

33. Şayet insanların bir tek inkârcı ümmet olması mahzûru bulunmasaydı, Rahman'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.

34. Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslanacakları koltukları da (hep gümüşten yapardık).

35. Ve onları altın zinetlere boğardık. Bütün bunlar sadece dünya hayâtının geçici faydalanılan şeyidir. Ahiret ise, Rabbinin katında takvâ sahiplerine mahsustur.

36. Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona arkadaş yaparız.

37. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.

38. O şeytan dostu kimse en sonunda bize gelince arkadaşına: "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın (sen!)" der.

39. Zulmettiğiniz için, bugün, azapta ortak olmanız size aslâ yarar sağlamaz.

40. Sen mi sağırlara işittireceksin; yahut körleri ve apaçık sapıklıkta olanları doğru yola sen mi ileteceksin?

41. Biz seni onlardan alıp götürsek de yine onlardan intikam alırız.

42. Yâhut onlara vaadettiğimiz azabı, sana gösteririz. Kuşkusuz bizim onlara gücümüz yeter.

43. Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen, dosdoğru yoldasın.

44. Doğrusu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüttür. İleride ondan sorumlu tutulacaksınız.

45. Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor! Rahman'dan başka tapılacak tanrılar yapmış mıyız?

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde müşriklerin, babalarını körükörüne taklit ettiklerini anlattıktan sonra burada da, tevhid dinine inanan hanîflerin önderi, Arapların mensup oldukları ve kendisiyle iftihar ettikleri Hz. İbrahim'i (a.s.) ve onun, kavminden ve putlara tapmaktan uzak oluşunu anlattı. Bunu, hidayet ile sapıklığı ve sağlam akıl mantığı ile heva, heves ve taklit mantığını mukâyese etmek için yaptı.

KELİMELERİN İZAHI

براء : Berâ, uzak manasına gelen bir mastardır. Bir kimse bir şeyi tamamen bırakıp uzaklaştığında تبرأت من الأمر der.

عقبه : Akıbehû; soyu, nesli demektir. İbn Şihâb şöyle der: Akib, çocuk ve çocuğun çocuğu manasınadır.

سخريًا : Suhriyyen, işte çalıştırılan ve istihdam edilen.

معارج : Meâric; asansörler, merdivenler. Bu, معراج kelimesinin çoğuludur. Mirâc, üzerinde insanın yukarı çıktığı basamak ve benzeri şey demektir.

يظهرون : Yükselirler, yukarı çıkarlar.

زخرف : Zuhruf, altın, gümüş ve benzerlerinden yapılan süs.

يعش : Yüz çevirir. Bu kelime aslında, "göz zayıfladı" manasına söylenen عشى البصر sözünden alınmıştır. İmam Halil şöyle der: اَلْعَشْو "Zayıf bir gözle bakmak" demektir.

ÂYETLERİN TEFSÎRİ

26. وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ Ey Peygamber! Hatırla ki bir zamanlar İbrahim, müşrik kavmi ve babasına, "Ben, sizin Allah'ı bırakıp da tapınış olduğunuz bu putlardan uzağım" demişti.

27. إِلاَّ الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ Fakat, beni yoktan yaratıp büyüten Rabbim, şüphesiz bana hak yolu gösterecek ve beni mutluluk yoluna iletecektir.

28. وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ İbrahim, bu kelimeyi, yani kelime-i tevhîdi, neslinde bâki kalıcı kıldı. Dolayısıyla onların içinde Allah'ı birleyenler dâima bulunur. لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ Onlardan şirk koşanların, imana dönmeleri ümidiyle böyle yaptı. Mücâhid şöyle der: وجعلها كلمة İbrahim, kelime-i tevhîdi, kıyamete kadar soyunda onu söyleyenlerin bulunacağı bir kelime haline getirdi.[22]

29. بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلاءِ وَآبَاءَهُمْ Doğrusu, İbrahim'in soyundan gelen Mekke halkını ve babalarını, ömürlerini uzatmak ve bolca nimetler vermek sûretiyle faydalandırdım. Fakat onlar verilen mühlete aldandılar ve kelime-i tevhîdi bırakıp nimetlerden faydalanma ve şehevî arzularının peşinden gitmekle meşgul oldular. حَتَّى جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ Nihayet kendilerine Kur'ân ve peygamberliği açık, Allah katından parlak mucizelerle desteklenmiş bir elçi geldi. Fahreddin Râzî şöyle der: Âyetin nazmından anlaşılan şudur: Onlar, babalarını taklide güvenip de delili düşünmeyince kendilerine verilen mühletin uzunluğuna ve Allah'ın onları dünya nimetleri içerisinde yaşatmasına aldandılar ve haktan yüz çevirdiler.

30. وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ Onları, düştükleri gafletten uyarmak ve Allah'ın birliğini onlara göstermek için Kur'ân gelince, kibir ve sapıklıkları arttı da, Kur'ân hakkında, "O bir sihirdir وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ "Ve biz onu inkâr edicileriz, onun Allah kelâmı olduğuna inanmıyoruz" dediler. Ebussuûd şöyle der: Kur'ân'a sihir dediler ve onu inkâr edip peygamberleri küçümsediler. Önceki kâfirliklerine, hakka karşı direnmeyi ve onu küçümsemeyi de eklediler.[23]

31. وَقَالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ Müşrikler dediler ki: "Bu Kur'ân Mekke veya Tâif'te büyük bir adama indirilseydi ya!" Tefsirciler şöyle der: Müşrikler'in, "Büyük adam"dan maksatları, Mekke'de Velîd b. Muğîre veya Tâif'te Urve b. Mes'ûd es-Sekafi'dir. Kureyş, Kur'ân'ın, fakir bir yetim olan Muhammed (s.a.v.)'e inmesini uzak gördü ve büyük kişi, mal ve mevkii olan kişi olduğunu zannettikleri için, Kur'ân'ın büyük ve reislerden birine inmesini istediler. Büyük olan kişinin, Allah katında büyük olan kişi olduğunu anlamadılar. Onlar, büyüklük ölçüsü olarak makam ve malı dikkate aldılar. Her zaman ve her yerde câhillerin görüşü budur. Allah ve akıllılar katında, gerçek büyüklük ölçüsü, sadece ruh

22 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/288.
23 Ebussuûd, 5/43.

büyüklüğü ve yüceliğidir. Kim, Abdullah oğlu Muhammed (s.a.v.)'den, ruhça daha büyük ve daha yücedir? Bunun içindir ki Yüce Allah onlara şu sözüyle cevap verdi:[24]

32. أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ Peygamberliği onlar mı veriyorlar ve onu kullardan dilediklerine onlar mı tahsis ediyorlar ki onun, insanlardan, filan zengine veya filan büyüğe verilmesini istiyorlar? نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Biz hikmetimizle bunu zengin, şunu da fakir kıldık. Mal ve rızık hususunda aralarında farklar yarattık. Basit bir şey olan geçim işini onlara bırakmayıp bilakis onun taksimini bizzat üzerimize aldığımız halde, önemli ve büyük bir şey olan peygamberlik işini, onların istek ve arzularına nasıl bırakırız? İbn Cüzeyy şöyle der: Dünya'da geçimi taksim ettiğimiz gibi, aynı şekilde dinî lütufları da biz taksim ettik. Geçici basit nasipleri ihmal etmediğimize göre, kalıcı ve şerefli nasipleri ihmal etmememiz daha uygundur. وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ Mahlukatı rızık ve yaşayış bakımından birbirinden farklı kıldık ve onlar için, bu zengin, şu fakir, öbürü orta halli şeklinde mertebeler takdir ettik. Ki لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا onlardan her biri diğeri için çalışır olsun ve birbirlerine hizmet etsinler de, hayat işi düzgün yürüsün. Sâvî şöyle der: İnsanların rızık konusunda birbirinden farklı kılınması, birbirlerinden yararlanmaları içindir. Bütün durumları eşit olsaydı, kimse kimseye hizmet etmezdi. Bu da dünyanın harap olmasına ve düzeninin bozulmasına sebep olurdu.[25] Ebû Hayyân da şöyle der: Yüce Allah'ın, "سُخْرِيًّا suhriyyen" sözü, bir hizmette kullanmak manasına gelen, "تسخير" kökündendir. "Alay etmek" manasına gelen, "سُخْرِيَّة suhriyye" kökünden değildir. Bundaki hikmet, insanların birbirlerinden faydalanmaları ve menfaatlerine kavuşmalarıdır. Her biri, bütün işleriyle bizzat kendisi meşgul olsa, buna gücü yetmez ve helâk olur. "Biz taksim ettik" cümlesi, bütün hırsıyla dünya malı peşinden koşmaktan uzaklaştırıcı ve Allah'a tevekküle yardımcıdır.[26] Katâde ise şöyle der: Sen kuvveti zayıf, çaresi az ve iyi konuşamıyan bir kimseye, bol rızık verilmiş olduğunu görürsün. Kuvvetli ve herşeye çare bulabilen ve iyi konuşabilen bir kimseyi de dar rızık içinde bırakılmış görürsün. İmam Şâfiî şöyle der:

ومن الدليل على القضاء وكونه بؤس اللبيب وطيب عيش الأحمق

Kaza ve onun varlığının delillerinden biri de, akıllının sıkıntı içinde olması, ahmağın yaşayışının ise güzel olmasıdır.[27]

وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ Rabbinin sana peygamberlik lütfetmesi, insanların topladığı geçici dünya malından daha iyidir. Bundan sonra Yüce Allah, dünyanın basitliğini ve Allah katında değerinin düşüklüğünü açıklamak üzere şöyle buyurdu:

24 et-Teshîl, 4/28.
25 Sâvî Hâşiyesi, 4/48.
26 el-Bahr, 8/13.
27 el-Bahr, 8/13.

33. وَلَوْ لا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَانِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ İnsanlar, kâfiri rızık bolluğu içinde gördüklerinde kâfirliğe rağbet edecek ve küfürde tek bir millet haline gelecek olmasalardı, mutlaka bu dünyayı kâfirlere tahsis eder ve onlara tavanları saf gümüşten, türlü türlü süs ve nakışlarla süslenmiş yüksek köşkler verirdik. وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ Onlar için, üzerlerinde yukarı çıkacakları ve yükselecekleri gümüş merdivenler ve asansörler yaratırdık.

34. وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا Refahlarını ve nimetlerini arttırmak çin evlerinin kapılarını ve divanlarını gümüş yapardık. عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ O gümüş divanlara oturup yaslanırlardı.

35. وَزُخْرُفًا Onlar için perdeler, yastıklar ve nakışlardan zinetler yaratırdık. İbn Abbas şöyle der: Zuhruf, altın demektir. Yani, onlara altın ve gümüşten tavan, kapı ve divanlar verirdik.[28] وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Kâfirlere verdiğimiz bütün bu dünya nimetleri, sadece değersiz ve geçici dünya hayatında kendisinden faydalanılan şeylerdir. وَالآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ Cennet ve ondaki çeşitli zevkler ve anlatılamayacak kadar bol nimetler, sadece takvâ sahibi mü'minlerindir. Bu hususta hiç kimse onlara ortak olmaz. Tefsirciler şöyle der: Âyetler, dünyanın basitliğini ve değerinin azlığını ve önemsiz olduğunu açıklamak için getirilmiştir. Şöyle ki, eğer fitne olmasaydı, Yüce Allah bütün bu nimetleri kâfirlere tahsis eder; evlerini, merdivenlerini ve tavanlarını altın ve gümüşten yapardı. Ahiretten bir nasibi olmadığı için, bu dünyada kâfire bütün bu nimetleri verirdi. Fakat Yüce Allah, kullarına çok merhamet edicidir. Dolayısıyle bazı kâfirleri zengin, bazılarını fakir kılmıştır. Mü'minlerin de bazılarını zengin bazılarını fakir kılmıştır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Eğer dünyanın, Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, Allah ondan kâfire, bir yudum su içirmezdi.[29] Zemahşerî de şöyle der: Eğer sen "Kâfirlere bolluk vermek, fitneye sebep olacağı için Allah onlara bolluk vermedi. Yani, insanlar dünyayı sevdikleri ve ona aşırı derecede düşkün oldukları için küfre düşerler diye bolluk vermedi. Öyleyse, insanların İslâm'a gelmeleri için, müslümanlara bolluk verseydi ya!" dersen, derim ki: Müslümanlara bolluk vermesi de, fesada sebeb olur. Çünkü bu da, insanların dünya için İslâm'a girmelerine sebep olur ki, bu da münafıkların tuttuğu yollardandır. Şu halde hikmet, Allah'ın takdir ettiğindedir. Öyle ki O, zenginler ve fakirler olarak insanları iki gruba ayırdı. Fakirliği zenginlikten üstün kıldı.[30]

36. وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ Kim, Kur'ân'dan ve Allah'a ibadetten yüz çevirir, gafil davranır ve görmemezlikten gelirse, نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا Onun için bir şeytan hazırlarız. Bu Şeytan ona devamlı vesvese verir ve onu azdırır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Görmedin mi, biz kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyana) sevkeden şeytanları gönderdik."[31] فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ Bu şeytan onun ayrılmaz bir arkadaşıdır.

---

28 Kurtubî, 16/87.

29 Tirmizî, Zühd, 13 (az farklı). Tirmizî, "Bu, hasen ve sahîh hadistir" der.

30 el-Keşşâf, 4/197.

31 Meryem sûresi, 19/83.

37. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ Şüphesiz o şeytanlar, bu sapık kâfirleri doğru yoldan alıkorlar. وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ Kâfirler kendilerinin yaptıkları işlerde doğruluk, basiret ve aydınlık üzere olduklarını zannederler.

38. حَتَّى إِذَا جَاءَنَا Nihâyet kâfir, arkadaşı ile birlikte bir zincire bağlanmış olarak geldiğinde قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ arkadaşına der ki, "Keşke benimle senin aranda, doğu ile batı arasındaki mesafe kadar uzaklık olsaydı." Taberî şöyle der: Bu, yani el-Meşrikayn (iki doğu) kelimesi, tağlîb yoluyla söylenmiştir. Nitekim güneş ile aya, "iki ay" manasına القمران Ebû Bekir (r.a.) ile Ömer'e (r.a.) İki Ömer" manasına عُمَران anne ve babaya "iki baba" manasına أَبَوان denilir. Burada da, مغرب، مشرق 'a galip kılındı ve المشرقين denildi.[32] فَبِئْسَ الْقَرِينُ Sen ne kötü arkadaşsın. Çünkü sen batılı bana süslü göstermekle, bedbahtlığıma sebep oldun. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle der: Kâfir diriltilip kabrinden çıkarıldığında, şeytanlardan olan arkadaşıyle eşleştirilir. Bu şeytan onu Cehenneme götürünceye kadar ondan ayrılmaz.

39. وَلَنْ يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ Azabı ortak çekmeniz size bir fayda ve yarar sağlamaz. Bu sizden hiçbir şeyi hafifletmez. Çünkü siz zulmettiniz. Herbiri azaptan nasibini bol bol alacaktır. İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat şudur: Onların, azabı beraber çekmeleri kendilerine fayda vermez. Dünyada sıkıntı çeken bir kimsenin kendi başına gelen musîbetin bir benzerinin başkasının da başına geldiğini gördüğünde, duyduğu tesellî rahatını bulamazlar.[33] Çünkü dünya musibeti yaygınlaştığında azalır. Yüce Allah, onların hep beraber azap çekmelerinin, belâlarını hafifletmeyeceğini bildirmek sûretiyle bu vehmi ortadan kaldırdı.

40. أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ Ey Peygamber! Kör ve sağır gibi olan o kâfirlere ve o apaçık sapıklık içinde bulunanlara sen mi işittireceksin? Bunu yapamazsın. O halde, inkâr ederlerse canın sıkılmasın. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmektedir. Zira o, müşrikleri imana çağırma hususunda elinden geleni yapıyor, oysa onların hakka karşı sadece körlükleri, azgınlıkları ve sapıklıkları artıyordu.

41. فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ Onlardan intikam almadan önce seni hemen öldürürsek, bilesin ki, biz senin ölümünden sonra onlardan intikam alırız.

42. أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ Ey Peygamber! Yahut da onlara vaadettiğimiz azabı hayatında sana mutlaka gösteririz. Bizim onlara gücümüz yeter. Onlar elimizdedirler, bizden kurtulamazlar. İbn Abbas şöyle der: Allah (c.c.) bunu Bedir gününde Peygamber'e (s.a.v.) gösterdi. İbn Kesîr de şöyle der: Yani, sen hayattayken veya ölümünden sonra onları cezalandırıp mutlaka intikam alırız. Yüce

32 Taberî, 25/44.
33 et-Teshîl, 4/29.

Allah, düşmanları hakkında peygamberinin gözünü aydın etmeden ve onların ileri gelenleri arasında onu hakem kılmadan ruhunu almadı.[34]

43. فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ Ey Peygamber! Sana vahyettiğimiz Kur'ân'ı a sarıl. إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Şüphesiz sen, Naîm Cennetlerine götüren dosdoğru yol ve apaçık hak üzeresin.

44. وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ Şüphesiz bu Kur'ân, senin için de kavmin Kureyş için de büyük bir şereftir. Çünkü Kur'ân Kureyş diliyle ve onlardan birine indirildi. İlerde bu nimetin şükründen sorumlu tutulacaklardır. İbn Cüzeyy şöyle der: Burada zikir, şeref manasınadır. Peygamber'in kavminden maksat da Kureyş ve diğer Araplardır. Kuşkusuz onlar, İslâm sayesinde dünya ve ahiret şerefini elde etmişlerdir. Dünyanın doğularını ve batılarını fethetmiş olmaları, hilâfet ve saltanatın, ellerine geçmiş olması sana yeter.[35] Bu Kur'ân, kendisine uyan herkes için bir şereftir. Bu âyet, Yüce Allah'ın, "Andolsun size öyle bir kitap indirdik ki onda şan ve şerefiniz vardır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?"[36] meâlindeki âyete benzemektedir.

45. وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا Bu, varsayım yoluyla yapılmış bir hitaptır. Sözde hazif vardır. Yani, ey Peygamber! Tevhîd konusunda şüpheli isen, senden önce gelen peygamberlere sor: أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَانِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ Allah'tan başkasına ibadete çağıran hiçbir peygamber var mıdır? Bu âyet, Yüce Allah'ın, "Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce o kitabı okuyanlara sor"[37] meâlindeki âyetine benzemektedir. Ebussuûd şöyle der: Âyetten maksat, peygamberlerin tevhîd inancı üzerinde icmâ ettiklerine şahit getirmektir. Ayrıca şuna dikkat çekmektedir ki, Kur'ân onun icât ettiği bir bid'at değildir ki, yalanlansın ve kendisine düşmanlık edilsin.[38] Ebû Hayyân da şöyle der: Anlaşılıyor ki, hitap, âyeti dinleyenedir. Buradaki sual, peygamberlerin dinlerine bakmak yerinde mecâz olarak kullanılmıştır. "Bak ki, peygamberlerin dinlerinden hiçbir dinde putlara ibadet var mıdır?" demektir. Bu, şâirlerin, yurtlara ve kalıntılara sormasına benzer. Araplar'ın, "Yere sor, nehirlerini kim açtı, ağaçlarını kim dikti, meyvelerini kim topladı?" O, konuşarak sana cevap veremese de, itibârî olarak cevap verir. Bütün bunlar mecâz türündendir.[39]

34 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/290.
35 et-Teshîl, 4/29.
36 Enbiyâ sûresi, 21/10.
37 Yunus sûresi, 10/94.
38 Ebussuûd, 5
39 el-Bahr, 8/19.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ
بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُمْ
بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهَ
السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ
﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾
وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا
الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ
مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ
قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾
فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾
فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ
مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ
مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا
عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ
لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾
وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ

قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

46. Andolsun biz Musa'yı âyetlerimizle Firavun'a ve onun ileri gelen adamlarına göndermiştik. Musa: "Ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim" demişti.

47. Onlara âyetlerimizi getirince, bunlara gülüvermişlerdi.

48. Bizim onlara gösterdiğimiz her âyet diğerinden daha büyüktü. Doğru yola dönerler diye onları azaba uğrattık.

49. Bunun üzerine dediler ki: Ey büyücü! Sana verdiği ahde göre bizim için Rabbine dua et; (Azabı kaldırınca) biz artık doğru yola gireceğiz.

50. Fakat biz onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.

51. Firavun kavmine seslendi ve dedi: "Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? Hâlâ görmüyor musunuz?

52. Yoksa ben, kendisi zayıf ve nerdeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?

53. Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardımcı melekler gelmeli değil miydi?"

54. Firavun bu şekilde kavmini küçümsedi, onlar da kendisine boyun eğdiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim idiler.

55. Böylece bizi öfkelendirince onlardan intikam aldık, hepsini suda boğduk.

56. Onları, sonradan gelenlere bir selef ve bir ibret örneği kıldık.

57. Meryem oğlu İsa, bir misal olarak anlatılınca senin kavmin hemen bağrışmaya başladılar.

58. "Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa o mu?" dediler. Bunu sana ancak tartışmak için söylediler. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur.

59. O sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarına örnek kıldığımız bir kuldur.

60. Eğer dileseydik, içinizden, yeryüzünde yerinize geçecek melekler yaratırdık.

61. Şüphesiz ki O (İsa), kıyamet için bir bilgidir. O vakitten hiç şüpheye düşmeyin ve bana uyun, çünkü bu, dosdoğru yoldur.

62. Sakın şeytan sizi yoldan çevirmesin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

63. İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim. Öyleyse Allah'tan korkun ve bana itâat edin.

64. Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz'dir. O'na ibadet edin. İşte bu, doğru yoldur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Rasulullah (s.a.v.)'in malsız ve makamsız bir fakir olmasından dolayı, Kureyş, peygamberlik konusunda ona itiraz edip, Kur'ân'ın, malı çok makamı yüce bir adama inmesini isteyince, Yüce Allah burada, o inat mantığı ile taşkınlık mantığının bir olduğuna işaret etmek için Musa (a.s.) ile Firavun'un kıssasını anlattı. Kuşkusuz Firavun, onlardan önce malı ve saltanatı sebebiyle zorbalığa başvurmuş ve kendisinin servet ve makam bakımından Musa (a.s.)'dan daha üstün olduğunu delil getirerek hak daveti kabul etmemişti. İşte bu âyet-i kerîmeler, bu sakat şüpheyi kesin delille reddetmektedir.

KELİMELERİN İZAHI

ينكثون: Bozuyorlar. Ahdi bozdu, manasına نكث العهد denir.

مهين : Mehîn, önemsiz, değersiz demektir.

آسفونا : Bizi kızdırdılar, öfkelendirdiler.

سلفا : Selef, önder demektir.

يصدون: Feryat ediyorlar, bağırıyorlar. يصدون Yüz çeviriyorlar, insanları imandan engelliyorlar, manasınadır. Cevherî şöyle der: صدّ Bağırdı, demektir. Geniş zamanı يصُد mastarı صديد gelir. Bir görüşe göre, يصُدّ şekli, "yüz çevirmek" manasına صديد kökündendir. يصدّ Şekli bağırmak manasına gelen صديد kökündendir.[40] Ferrâ, "Bunların ikisi de aynı manayadır" der.

40 Bkz. Cevherî es-Sıhâh; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab; Fîrûzâbâdî, el-Kamûs, ilgili maddeler.

لا تمترُنَ: Aslâ şüphe etmeyin. امتـــراء Şüphe etmek demektir. Bir kimse bir konuda şüpheye düşünce امترى في الأرض denir. مرية Şüphe demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Mücâhid'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Kureyş dedi ki: "Muhammed, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya taptıkları gibi bizim de kendisine tapmamızı istiyor". Bunun üzerine Yüce Allah, "Meryem oğlu İsa bir misal olarak anlatılınca senin kavmin hemen bağrışmaya başladılar" meâlindeki âyeti indirdi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

46. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Allah'a andolsun ki, Musa'yı, doğruluğunu gösteren apaçık mucizelerle Firavun'a ve onun kavmi olan Kıptîlere gönderdik. فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ Musa ona dedi ki: Ben, Allah'ın sana gönderdiği bir elçiyim. Seni ve kavmini, tek olan Allah"a çağırmam için beni gönderdi.[41]

47. فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ Peygamberliğini gösteren o açık mucizeleri onlara getirdiğinde alay ve eğlence ile güldüler. Kurtubî şöyle der: Onlar, kendilerine tâbi olanlara, bu mucizelerin sihir olduğu ve kendilerinin de bunları yapabilecekleri vehmini vermek için güldüler.[42]

48. وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلاَّ هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا Onlara gösterdiğimiz tufan, çekirge ve bit gibi azap mucizelerinden herbiri diğerinden daha büyük ve çok daha açıktı. Öyleki, sonra gelen mucize, öncekinden daha açıktı. Sâvî şöyle der: Her mucize, mucizelikte son derece ileriydi. Öyle ki, ona bakan, onun diğerlerinden daha büyük olduğunu zannederdi.[43] وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ İçinde bulunduklan inkâr ve yalanlamadan dönsünler diye onları her türlü çetin azapla cezalandırdık.

49. وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ Azabı görünce dediler ki: Bizim için Rabbine dua et de, bu belâ ve azabı bizden kaldırsın. بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ Duanı kabul edeceğine dair sana verdiği söz hürmetine dua et. إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ Duan sayesinde bizden azabı kaldırırsa, sana kesinlikle inanacağız. Tefsirciler şöyle der: Kâfirlerin, "ey büyücü!" şeklindeki sözü, kusur bulma yoluyla söylenmemiştir. İnançlarına göre, bu bir saygı ifade eder. Çünkü büyü, onların zamanının ilmi idi. Dolayısıyla kınanmış olmaz. Bununla Musa'ya (a.s.)' saygı yollu seslendiler. İbn Abbas şöyle der: Bunun manası, "Ey bilgin!"dir. Büyücü onlar içinde büyüktü, ona saygı gösterirlerdi.

50. فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ Musa'nın duası hürmetine onlardan azabı

41 Kurtubî, 16/102.
42 Kurtubî, 16/97.
43 Sâvî Hâşiyesi, 4/51.

kaldırdığımız zaman, ne görelim, onlar hemen ahdi bozuyor ve inkâr ve isyanda ısrar ediyorlar.

51. وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ Firavun Musa'nın apaçık mucizelerini görüp de halkının imana gelmesinden korkunca, Kıbt kavminin reisleri ve ileri gelenlerine övünerek ve kibirlenerek şöyle seslendi: قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي Bir geniş, uçsuz bucaksız Mısır ülkesi benim değil mi? Nil nehrinden ayrılıp köşklerimin altından akan su, haliçler ve ırmaklar benim değil mi? Kurtubî şöyle der: Nil'in en büyük kolları 4'tür. Bunlar Melik Irmağı, Tolon Irmağı, Dimyat Irmağı ve Tinnîs ırmağıdır.[44] Katâde de şöyle der: Mısır'ın bahçe ve nehirleri, onun köşkü altında uzanırdı.[45] أَفَلا تُبْصِرُونَ Büyüklüğümü ve mülkümün genişliğini, Musa'nın küçüklüğünü ve zelilliğini görmüyor musunuz?

52. أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ Aksine ben bu zayıf ve hakir, gücü, makamı ve saltanatı olmayan kişiden daha üstünüm. O, yani Musa, zayıflığı ve hakirliğinden dolayı ihtiyaçlarını karşılama için nefsini küçültüp zorlar. وَلا يَكَادُ يُبِينُ O neredeyse sözünü anlatamayacak ve maksadını açıklayamayacak durumdadır. Peygamberliğe nasıl elverişli olur? Ebussuûd şöyle der: Firavun bunu, Hz. Musa'ya (a.s.) iftira edip onu insanların gözünden düşürmek için söyledi. Bunu, daha önce dilinde bulunan tutukluğu dikkate alarak söyledi. Fakat Allah, Musa'nın (a.s.) duası sayesinde tutukluğu ondan giderdi: "Dilimdeki bağı çöz ki, sözümü anlasınlar".[46]

53. فَلَوْلا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ Bir ikram ve peygamberliğine bir delil olarak, Allah ona altın bilezikler verse ya! Mücâhid şöyle der: Kıptîler bir adamı kendilerine reis yapmak istediklerinde reislik alâmeti olarak ona iki altın bilezik ve bir kolye takarlardı.[47] أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ Veya ona hizmet etmek ve doğruluğuna şahitlikte bulunmak için, onunla birlikte, etrafını kuşatmış olarak melekler gelseydi ya! Ebû Hayyân şöyle der:

Firavun kendisini güçlü ve mülk sahibi olarak tanıtıp kendisiyle Musa (a.s.)'yı mukayese etti ve onu zayıf ve yardımcısı az olarak niteledikten sonra peygamberliğine itiraz ederek şöyle dedi: Eğer doğru söylüyorsa Rabbi onu melik yapıp bilezikler taksaydı ve melekleri ona yardımcı kılsaydı ya.[48]

54. فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ Kısa görüşlülüklerinden dolayı, kavminin akıllarını küçümsedi ve onları cehaletle itham etti. Bunun üzerirle kavmi, kendilerini çağırdığı sapıklıkta Firavun'a itaat ettiler. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ Allah'a itaattan çıkıp fâsık oldukları için onun çağrısına uydular.

55. فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ Bizi kızdırıp öfkelendirince, en şiddetli azap çeşitleriyle

44 Kurtubî, 16/98.
45 el-Bahr, 8/22.
46 Tâhâ sûresi, 20/27-28. Ebussuûd, 5/46.
47 Kurtubî, 16/100.
48 el-Bahr 8/22.

onlardan intikam aldık. فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ Firavun ve kavminin tamamını denizde boğduk. Hiçbirini bırakmadık. Tefsirciler şöyle der: Firavun, büyüklük, saltanat ve altından akan nehirlere aldandı. Allah da, kibirlendiği şeyin cinsiyle hem onu hem de kavmini helâk etti. Bu helâk deniz suyunda boğulmak sûretiyle gerçekleştirilmiştir. Burada, kim bir şey sayesinde kendisinin güçlü olduğunu iddia ederse, Allah'ın onu bu şeyle helâk edeceğine işaret vardır.

56. فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ Firavun kavmini, azap ve helâke müstehak olma hususunda, kendilerinden sonra geleceklere örnek ve ibret alacakları bir misal kıldık ki, onların başına da böyle bir şey gelmesin. Mücâhid şöyle der: Onları, Kureyş kâfirlerinden önce Cehenneme gidecek öncüler ve onlardan sonra gelenler için bir ibret ve öğüt kıldık.[49]

57. وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ Kur'ân'da Meryem oğlu İsa anlatıldığında ve Allah bırakılıp da tapılan ilahlar misal getirildiğinde, hemen Kureyş müşrikleri bağırıp feryadı basarlar. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.), "Siz ve Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler Cehennem odunusunuz"[50] meâlindeki âyeti okuyunca, İbn Zibe'râ: "Bu söz, sadece bizim ve ilahlarımız için mi, yoksa bütün ümmetler için mi? diye sordu. Rasulullah (s.a.v.) da: "Sizin, ilahlarınız ve bütün ümmetler için" dedi. İbn Zibe'ra: Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, seni mağlup ettim. Hıristiyanlar İsa'ya, Yahudiler Üzeyir'e tapmıyorlar mı? Falan oğulları da meleklere ibadet etmiyorlar mı? Eğer onlar Cehennemde ise, biz ve ilahlarımız onlarla beraber olmaya razıyız, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), gelecek vahyi beklemek üzere sustu. Müşrikler onun mağlup olduğunu zannettiler ve yüksek sesle bağrıştılar.[51] Bunun üzerine Allah, "Tarafımızdan kendilerine güzellik takdir ve tayin edilmiş olanlara gelince, işte onlar Cehennemden uzak tutulurlar"[52] meâlindeki ayeti indirdi. Kurtubî şöyle der: İbn Zibe'ra âyeti iyi düşünseydi itiraz etmezdi. Çünkü Yüce Allah, "ومن تعبدون İbadet ettiğiniz kimseler" demedi, "وما تعبدون İbadet ettiğiniz şeyler "dedi. Bununla sadece aklı olmayana putları ve benzerlerini kastetti. Yoksa, her ne kadar kendilerine tapılsa da, ne İsa'yı (a.s.) ne de melekleri kastetmedi.[53]

58. وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ Dediler ki, "Bizim ilahlarımız mı daha hayırlı , yoksa İsa mı? Eğer İsa ateşte ise, ilahlarımız da onunla beraber olsun. مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا Bu sözü sana, hakkı aramak için değil, cedelleşme ve büyüklük taslamak için söylediler. بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ Aksine onlar batıl yolu kullanarak şiddetle mücadele eden bir kavimdir. İbn Cüzeyy şöyle der: Onlar bu misali sana, sadece cedelleşme için getirdilir. Cedel, insanın, münâzara ettiği rakîbini yenmek istemesidir. Onu ister hak yolu, isterse batıl yolu kullanarak yensin, birdir. Çünkü İbn Zibe'ra ve benzerleri,

49 Kurtubî, 16/102.
50 Enbiyâ sûresi, 21/98.
51 Sâvî Hâşiyesi, 4/52; Ebussuûd, 5/47.
52 Enbiyâ sûresi, 21/101.
53 Kurtubî, 16/103.

Hz. İsa nın (a.s.) "Cehennem odunu" sözü içine girmediğini biliyorlardı. Fakat onlar demogoji yapmak istediler. Dolayısıyle Yüce Allah onları cedelci bir topluluk olarak niteledi.[54]

59. إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ İsa, sadece, diğer kullar gibi bir kuldu. Biz ona peygamberlik nimeti verdik ve onu peygamberlikle şereflendirdik. O, Hıristiyanların iddia ettiği gibi ne bir ilahtır, ne de bir ilah oğludur. وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ İsa'yı, İsrailoğullarına bir mucize ve ibret kıldık. Bu mucizeyle Allah'ın kudretine delil getirirler,, Zira o, bir anneden babasız olarak yaratıldı. Fahreddin Râzî şöyle der: Onu darb-ı mesel olarak, harikulade bir ibret kıldık. Zira onu, Adem'i yarattığımız gibi, babasız yarattık.[55]

60. وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلاَئِكَةً فِي الأَرْضِ يَخْلُفُونَ İsteseydik, sizin yerinize, yeryüzünde yaşayan ve size halef olacak melekler yaratırdık. Mücâhid şöyle der: Sizin yerinize, yeryüzünü imar edecek melekler yaratırdık.[56]

61. وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ Kuşkusuz İsa, kıyametin yaklaştığına bir alâmettir. İbn Abbas ve Katâde şöyle derler: İsa'nın çıkışı, kıyamet alâmetlerindendir. Çünkü Yüce Allah, kıyamet kopmadan az önce onu gökten indirecektir. فَلاَ تَمْتَرُنَّ بِهَا Kıyamet konusunda sakın şüpheye düşmeyin. O, şüphesiz kopacaktır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Meryem oğlu İsa'nın âdil bir hakem olarak aranıza inmesi yakındır..."[57] وَاتَّبِعُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ Ey Peygamber! Onlara de ki: Benim yoluma ve şeriatıma uyun. Kuşkusuz sizi kendisine çağırdığım bu din dosdoğru bir din ve dosdoğru bir yoldur.

62. وَلاَ يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ Şeytanın vesveselerine aldanmayın. Hakka uymanızı engellemesinden sakının. O sizin apaçık bir düşmanınızdır. Zira atanızı Cennetten çıkardı ve nur libâsını üzerinden çekip aldı.

63. وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ İsa, apaçık kanun ve mucizeler getirdiğinde, şöyle dedi: "Size ilahî hikmetin gereği olan kanunları getirdim, وَلأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ size, din konusunda ihtilafa düştüğünüz şeyleri açıklamak için geldim. İbn Cüzey şöyle der: Yüce Allah, "İhtilaf edilen konuların hepsini değil de, bazısını açıklamak için..." buyurdu, çünkü peygamberler, dünya işlerini değil, sadece din işlerini açıklarlar.[58] Taberî de şöyle der: Yüce Allah bundan, dünya ile ilgili işleri değil, din ile ilgili işleri kastediyor.[59] فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي Emirlerine sarılıp, yasaklarından sakınarak Allah'tan korkunuz. Size tebliğ ettiğim yükümlülüklerde emrime uyunuz.

---

54 et-Teshîl,.4/32.
55 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/222.
56 Kurtubî, 16/105.
57 Buharî, Buyû, 102; Mezâlim, 31 (değişik lafızlarla).
58 et-Teshîl, 4/32.
59 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/295. İbn Kesîr der ki: Taberî'in bu görüşü, çok güzeldir.

64. إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ Kuşkusuz Yüce Allah, kendisine ibadet edilen Rab'tır. O'ndan başka Rab yoktur. Öyleyse sadece O'na ibadet ve taat ediniz. İbn Kesîr şöyle der: Ben de siz de O'nun kullarıyız. O'na muhtacız. Hepimiz bir olan Allah'a ibadet ediyoruz.[60] هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ Bu, Allah'ı birlemek ve kanunlarıyla kulluk etmek, Naîm Cennetlerine ulaştıran dosdoğru bir yoldur.

60 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/295.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ
مِنْ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾
هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا
الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾
الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ
وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾
لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾
إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ
فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ
﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ ﴿٧٧﴾
لَقَدْ جِئْنَاكُم بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا
فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا
لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي
فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾
وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَعِندَهُ
عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ

مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾
وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾
فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

65. Aralarından çıkan gruplar, birbirleriyle ihtilafa düştüler. Elem verici bir günün azabından dolayı vay o zulmedenlerin hâline!

66. Onlar farkında değillerken kıyamet gününün kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?

67. O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar birbirlerine düşman kesilirler.

68, 69. "Ey âyetlerimize inanan ve müslüman olan kullarım! Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeyeceksiniz de.

70. Siz ve eşleriniz, ağırlanmış olarak Cennete giriniz!"

71, 72, 73. Onlara altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve kendilerine: "Siz, orada ebedî kalacaksınız, işte yaptıklarınıza karşılık size mîras verilen Cennet budur. Orada sizin için bol bol meyveler vardır, onlardan yersiniz" denilir.

74, 75. Şüphesiz suçlular cehenem azabında ebedî kalacaklar, azapları hafifletilmeyecektir. Onlar azap içinde kurtuluştan ümit kesmişlerdir.

76. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendileri zalim kimselerdir.

77. "Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin!" diye seslenirler. Mâlik de: "Siz böyle kalacaksınız!" der.

78. Andolsun biz size hakkı getirik, fakat çoğunuz haktan hoşlanmıyorsunuz.

79. Yoksa bir işe kesin karar mı verdiler? Doğrusu biz de kararlıyız.

80. Yoksa onlar, bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz yazmaktadırlar.

81. De ki: Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ben ona kulluk edenlerin ilki olurdum!?

82. Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah onların niteledikleri şeylerden yücedir, münezzehtir.

83. Sen bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar batıla dalsınlar, oynaya dursunlar.

84. Gökte de ilah O'dur, yerde de ilah O'dur. O, Hakîmdir, her şeyi bilendir.

85. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü kendisine âit olan Allah ne yücedir! Kıyamet saatini bilmek de O'na mahsustur. Siz sadece O'na döndürüleceksiniz.

86. Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar, şefâat edemezler. Ancak bilerek hakk'a şahitlik edenler bunun dışındadır.

87. Andolsun onlara "kendilerini kimin yarattığını" sorsan, elbette "Allah" derler. O halde nasıl döndürülüyorlar?

88, 89. Rasulullah'ın "Yâ Rabbi! Bunlar, iman etmeyen bir kavimdir" demesine karşı Allah: "Şimdilik sen onlardan yüz çevir ve size selâm olsun de. Yakında bilecekler!" buyurdu.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, Hz. İsa (a.s.) ve onun hak dine çağrısını anlattı. Ardından burada da Ehl-i Kitabın sapıklığından bahsetti. Şöyle ki, Ehl-i Kitab, İsa (a.s.) hakkında fırka ve gruplara ayrıldılar. Bir kısmı, onun ilah olduğunu; bir kısmı, ilahın oğlu olduğunu; bir diğer kısmı da "üçüncüsü" olduğunu söylediler. Daha sonra Yüce Allah, kıyamet hallerini ve onun şiddetlerini anlattı ve bu mübarek sûreyi, bir ve hak olan mabudun sıfatlarını anlatarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الأخلاء : Ehıllâ, samîmi arkadaş manasına gelen خليل kelimesinin çoğuludur.

تحبرون : Sevinirsiniz, neşelenirsiniz. Hubûr, ferah ve sevinç demektir.

أكواب : Ekvâb, kulpsuz kadeh manasına gelen كوب kelimesinin çoğuludur.

مبلسون: Müblisûn; rahmetten ümit kesenler, aşırı ümitsizlikten dolayı üzüntü içinde olanlar.

أبرموا : Sağlam yaptılar. Bir kavim, işlerini sağlam yaptığında أبرم القوم أمرهم denir. إبرام Sağlam yapmak demektir.

يؤفكون : Çevrilirler, döndürülürler. Bir kimse, birini bir şeyden döndürdüğünde **أفكه** denir. Mastarı **افك** gelir.

NÜZÛL SEBEBİ

Mukâtil'in şöyle dediği rivayet olunur: Müşrikler, Dâru'n-Nedve'de Peygamber (s.a.v.)'e tuzak kurdular. Ebû Cehil'in teklifi üzerinde fikir birliğine varınca, onu öldürmek üzere komplo hazırladılar. Ebû Cehil'in teklifi şuydu: Her kabileden bir adam gelip Hz. Peygamber (s.a.v.)'in öldürülmesine katılacak ve böylece kan davası gütme imkanı zayıflayacak. Bunun üzerine, "Yoksa bir işe kesin karar mı verdiler? Biz de kararlıyız" meâlindeki âyet indi.[61]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

65. فَاخْتَلَفَ الأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ Hıristiyan gruplar İsa'nın durumu hakkında ihtilafa düşüp çeşitli hizip ve fırkalara ayrıldılar. İbn Kesîr şöyle der: Hıristiyanlar, İsa (a.s.) hakkında gruplara ayrıldılar. Bir kısmı, onun, Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu itiraf eder. Gerçek olan da budur. Bir kısmı da, onun, Allah'ın oğlu olduğunu iddia eder. Başka bir kısım da onun, Allah olduğunu söyler. Allah, onların söylediklerinden yüce ve uzaktır.[62] **فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ** O günün, kıyamet gününün elem verici azabından dolayı vay o zalim kâfirlerin haline.

66. هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً O yalanlayıcı müşrikler, kıyametin ansızın gelivermesinden başka birşey beklemiyorlar. **وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ** Onlar, kıyametin geleceğinden gafil ve dünya işleriyle meşgul oldukları halde kıyamet onlara gelecek. İşte o zaman, pişmanlığın fayda vermediği zaman, pişman olacaklar. Bundan sonra Yüce Allah kıyamet hallerini anlattı:

67. الأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلاَّ الْمُتَّقِينَ Dost ve ahbaplar, kıyamet gününde birbirlerine düşman olacaklar. Ancak dostluk ve ahbaplığı Allah rızası için olanlar hariç. İbn Kesîr şöyle der: Allah'tan başkası için olan her türlü dostluk ve arkadaşlık, o gün, düşmanlığa dönüşecek. Ancak, Allah için olan hariç. Bu dostluk, o devam ettikçe devam edecektir.[63] İbn Abbas da şöyle der: Kıyamet günü, bütün dostluklar düşmanlığa dönüşecek. Ancak takvâ sahiplerinin dostlukları kalplerini hoş etmek ve onları şereflendirmek için, düşmanlığa dönüşmeyecektir.

68. يَا عِبَادِ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ Yüce Allah şöyle buyurur: Ey, Âlemlerin Rabbine gerçek kulluk eden mü'min kullarım! Bu zor günde sizin için bir korku yoktur. Dünyadan kaybettiklerinizden dolayı da üzülmeyeceksiniz. Sonra Yüce Allah, takvâ sahiplerinin kimler olduğunu şöyle açıkladı:

61 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/295.
62 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/295.
63 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/295.

69. الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ Onlar, Kur'ân'a inanan, Allah'ın hüküm ve emrine teslim olup itaat için boyun eğenlerdir.

70. ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ Onlara denilir ki: Siz ve mü'min karılarınız Cennete girin. Orada size nimetler verilecek ve öyle sevineceksiniz ki, sevincinizin eseri yüzlerinizde görülecektir.

71. يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ İçinde yemek bulunan altın kaplar ve içinde şarap dolu olan altın kadehlerle, Cennet ehline servis yapılır. Tefsirciler şöyle der: Cennet ehlinin, içinde yemek yedikleri kapların ve şarap içtikleri kadehlerin hepsi altın ve gümüştendir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Yanlarında gümüş kaplar ve billur kadehlerle onlara servis yapılır".[64] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "İpek ve canfes elbiseler giymeyin. Altın ve gümüş kaplardan içmeyin ve böyle kaplardan yemeyin. Çünkü bunlar, dünyada onların, ahirette ise sizindir."[65] وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ Cennette, canların istediği her çeşit lezzetli ve iştah çekici şeyler vardır. Ayrıca orada bakmaktan gözlerin sevineceği çeşitli güzel manzaralar ve güzel görüntüler vardır. وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Siz o Cennette dâimî kalacak, oradan aslâ çıkarılmayacaksınız. Ebussuûd şöyle der: Bu, nimetin ikmal edilmesi ve sevincin tamamlanmasıdır. Çünkü geçici olan her nimet, yok olma korkusunu gerektirir.[66] ... Yüce Allah, Cenneti ve onun sevinç yeri olduğunu belirttikten sonra, içindeki nimetleri anlattı. Önce yiyilecek şeyleri, sonra içilecek şeyleri anlattı. Bu tafsilattan sonra, "Orada canların istediği ve gözlerin hoşlandığı herşey vardır" sözüyle genel bir açıklama yaptı. Daha sonra, Naîm Cennetinde ebedî kalınacağını bildirerek nimetin tamamlanacağını belirtti. Bu ifâde, nimet türlerini tahsîs etmektedir. Çünkü nimetler, ya canların istediği ya da gözlerin hoşuna giden şeylerdir.[67]

72. وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Bu yüce nitelikleri taşıyan o Cennet, dünyada yapıp sunduğunuz iyi amellerinizden dolayı size verilmiştir. İbn Kesîr şöyle der: İyi amelleriniz, Allah'ın rahmetinin sizi kuşatmasına vesile oldu. Çünkü hiç kimse, kendi ameliyle Cennete giremez. Fakat Allah'ın rahmeti ve lütfuyla girer. Farklı dereceler, ancak sâlih amellere göre elde edilir.[68] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Herkesin Cennette bir makamı, Cehennemde de bir makamı vardır. Kâfir, mü'minin Cehennemdeki makamına, mü'min de kâfirin Cennetteki makamına vâris olur. İşte Yüce Allah'ın, "Yaptıklarınıza karşılık size miras verilen Cennet budur" meâlindeki âyeti bunu ifade eder..."[69]

73. لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ Cennette, yiyecek ve içecekten başka, size her

64 İnsân sûresi, 76/15.
65 Buhârî, Et'ime, 29; Müslim, Libâs, 4, 5.
66 Ebussuûd, 5/49.
67 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/304.
68 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/296.
69 Hadisi, İbn Ebî Hâtim tahrîc etmiştir.

türlü meyvelerden de bolca verilecektir. O meyvelerden, zevk ve lezzet almak için yiyeceksiniz. Tefsirciler şöyle der: Cennet ehli, bir kısım meyveyi yer. Diğerleri dâimâ ağaç üzerinde kalır. Bir an olsun meyvesiz kalmış bir ağaç görülmez. Ağaçlar dâimâ meyvelerle süslüdür. Çünkü yenilen her meyvenin yerine, bir başkası getirilir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Bir kimse Cennet meyvelerinden herhangi birini kopardığında, onun yerine, onun gibi iki tane biter.[70] Yüce Allah, bahtiyarların durumunu anlattıktan sonra, ardından suçlu bedbahtların durumunu anlattı:

74. إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ Suç işlemeye iyice dalan kâfirler, Cehennemde şiddetli azap içinde ebedî olarak kalacaklardır. Sâvî şöyle der: Burada mücrimlerden yani suçlulardan maksat kâfirlerdir. Çünkü burada onlar, mü'minlere karşılık anlatıldılar.[71]

75. لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ Azap onlardan bir an olsun hafifletilmez. وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ Onlar o azap içerisinde, her türlü iyilikten ümit keserler.

76. وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ Onları cezalandırmakla, biz zulmetmiş olmadık. Fakat onlar kendilerini ebedî azaba atarak, zalimler oldular.

77. وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ Kâfirler, Cehennemin bekçisi Mâlik'e, şöyle diyerek seslenirler: Allah bizi öldürsün de, şu azaptan kurtulalım. İbn Kesîr şöyle der: Ruhlarımızı alsın da bizi içinde bulunduğumuz sıkıntıdan kurtarsın. İbn Abbas şöyle der: "Mâlik onlara bin sene sonra cevap verecek"[72] قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ve: "Siz bu azapta ebedî kalacaksınız. Ne ölmek sûretiyle, ne de başka bir şekilde, sizin için bundan kurtuluş yoktur" diyecektir.

78. لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ Bu, kınama ve azarlama hitâbıdır. Yani, ey kâfirler! Şüphesiz size, apaçık hakkı getirdik. Fakat o, hevâ ve hevesinize, şehevî arzularınıza aykırı olduğu için Allah'ın dininden hoşlanmamakta ve ondan tiksinmektesiniz. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, önce anlatılanların sebebi mahiyetindedir. Maksat, onların Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Kur'ân'dan nefret ettiklerini ve hak dini kabulden şiddetle kaçındıklarını ifade etmektir.[73]

79. أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ Bu söz, Kureyş kâfirleri hakkındadır. Yani, yoksa o müşrikler, Muhammed (a.s.)'e sağlam bir tuzak mı kurdular? Şüphesiz biz de, ona yardım etme, koruma ve düşmanlarını helâk ve yok etme hususunda işimizi sağlam tutanlarız" Mukâtil şöyle der: Bu âyet, müşriklerin, Dâru'n-Nedve'de Peygamber(s.a.v.)'e tuzak kurmayı planlamaları hakkında inmiştir.[74]

80. أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ Yoksa o müşrikler, Bizim, kendi kendilerine söylenmelerini veya fısıldama yoluyla aralarında yaptıkları konuşmalan

70 Ebussuûd, 5/49.
71 Sâvî Hâşiyesi, 4/54.
72 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/296.
73 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/227.
74 Kurtubî, 16/118.

işitmediğimizi mi sanıyorlar? İbn Cüzeyy şöyle der: Sır, insanın kendisine veya başkasına gizlice anlattığı şeydir. Necvâ ise, aralarında konuştukları şeydir.[75] بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ Hayır öyle değil, Biz onların sırların da, açıkça konuşmalarını da işitiriz. Ayrıca koruyucu meleklerimiz de onların yaptıklarını yazarlar. Rivayete göre bu âyet, Ahnes b. Şüreyk ile el-Esved b Abdi Yeğûs hakkında inmiştir. Bu ikisi bir araya geldiklerinde Ahnes: Allah bizim gizli konuştuklarımızı işitir mi? Ne dersin? diye sormuş, öbürü: Aramızda gizlice konuştuklarımızı işitir ama sessizce konuştuklarımızı işitemez, demişti.[76]

81. قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَانِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ Ey Peygamber! O müşriklere de ki: Faraza Allah'ın çocuğu olsaydı, o çocuğa ilk ibadet eden mutlaka ben olurdum. Fakat Yüce Allah eşi ve çocuğu olmaktan uzaktır. Kurtubî şöyle der: Bu, münâzara ettiğin kimseye söylediğin şu söze benzer: "Senin söylediğin delille sabit olsa, ona ilk inanan ben olurdum". Bu, olayın vukuunu son derece uzak görmek ve bunu nazik bir şekilde ifade etmektir.[77] Taberî şöyle der: Bu, hitapta kibarlıktır. Beyzâvî de şöyle der: Bu sözden, Allah'ın çocuğu olmasının ve peygamberin (s.a.v.) ona ibadet etmesinin doğruluğu anlaşılmaz. Aksine bundan maksat, her ikisinin de olmadığını en vurgulu bir şekilde ifade etmektir. Peygamber (s.a.v.)'in, Allah'ın çocuğu olduğu iddiasını reddetmesi, inat ve şüpheden dolayı değildir. Bilakis, öyle bir şey olsaydı, onu itirafa insanların en lâyığının, Peygamber (s.a.v.) olduğunu açıklamaktır. Çünkü Peygamber (a.s.), Allah'ı ve ona layık olan ile olmayanı en iyi bilendir.[78]

82. سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ Göklerin ve yerin Rabbi, büyük Arş'ın sahibi Yüce Allah, kâfirlerin ona nisbet ettikleri çocuk edinme sıfatından uzaktır.

83. فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا Mekke kâfirlerini, cehâletleri ve sapıklıkları içinde bırak da, boş şeylere dalsınlar ve dünyaları ile oynasınlar. حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ Kendilerine vaadedilen o korkunç güne, yani kıyamet gününe kadar oyalansınlar. O zaman, halleri ve âkibetlerinin nasıl olacağını anlayacaklar.

84. وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ O Yüce Allah, gökte de mabuddur, yerde de. Çünkü, gökte ve yerde ibadete müstehak gerçek ilah O'dur. İbn Cüzeyy şöyle der: Yerdekilerin de, göktekilerin de ilahı O'dur.[79] İbn Kesîr de şöyle der: O, yerdekilerin de göktekilerin de ilahıdır. Her ikisinde bulunanlar O'na ibadet eder. Hepsi O'na

75 et-Teshîl, 4/33.

76 et-Teshîl, 4/33.

77 Kurtubî, 16/119.

78 Bu iyi bir görüştür. Âyetin manasına uygun olan da budur. Bir görüşe göre de buradaki ان، ما manasınadır. Buna göre mana şöyle olur: "Allah'ın herhangi bir çocuğu yoktur". Söz, burada tamamlanmıştır. Sonra yeniden söze başlanarak şöyle denilmiştir: فانا أول العابدين İbadet edenlerin ilki beninim". Bu, zayıf bir görüştür.

79 et-Teshîl, 4/33.

boyun eğer ve önünde eğilirler.[80] وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ O, yarattıklarını yönetiminde hikmet sahibi ve onların yararına olan şeyleri bilendir. Bu, Allah'ın birliğine delil mâhiyetindedir.

85. وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan insan, cin ve melekler gibi mahlukatın sâhibi olan Allah yüce ve uludur. O, yaratıcı ve herşeyin sahibidir. Hiçbir engel ve karşı koyma olmaksızın kâinatta tasarruf yetkisine sahiptir. وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Kıyametin kopma zamanına âit bilgi sadece O'nun katındadır. Hesap için mahlukatın dönüşü de, başkasına değil, yalnız O'na olacaktır. O, herkese amelinin karşılığını verecektir.

86. وَلا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ Allah'tan başka taptıklarından hiçbiri, Allah katında herhangi birine şefaat etme yetkisine sahip değildir. Çünkü o izin vermeden şefaat etme yoktur. إِلاَّ مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ Ancak hakka şahitlik eden ve ona bilerek ve basiretle iman eden hariç. Onun, Allah katında şefaati fayda verir. وَهُمْ يَعْلَمُونَ Onlar şefaatin, ancak Allah'ın izniyle olacağını bilirler. Tefsirciler şöyle der: "Hakka 'şahitlik edenler"den maksat, İsa, Üzeyir ve meleklerdir (aleyhimusselâm) Çünkü onlar, hakka ve Allah'ın birliğine şahitlik ederler. Her ne kadar, Allah'tan başka onlara da ibadet edilmişse de, onların şefaati mü'minlere fayda verir.

87. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ Ey Peygamber! Mekke kâfirlerine, kendilerini kimin yaratıp vücûda getirdiğini sorsan, elbette, "Bizi Allah yarattı" derler. Onlar, Allah'ın yaratıcı olduğunu itiraf eder, sonra da O'ndan başka hiç bir şey yapamayanlara taparlar. فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ Nasıl Allah'a ibadeti bırakıp putlara ibadete dönüyorlar?! Onlar aşırı bir cehâlet, beyinsizlik ve akılsızlık içerisindedirler.

88. وَقِيلِهِ يَارَبِّ إِنَّ هَؤُلاءِ قَوْمٌ لا يُؤْمِنُونَ Allah, Muhammed (s.a.v.)'in, Rabbine şikayet ederken söylediği şu sözünü de bilir: Ey Rabbim! Bunlar inatçı ve zorba bir kavimdir. Ne peygamberliğime, ne de Kur'ân'a inanıyorlar. Katâde şöyle der: Bu, peygamberinizin, kavmini Rabbine şikayet ederken söylediği sözdür.[81]

89. فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلامٌ Ey Peygamber! Onlardan yüz çevir, onlara karşı hoş görülü ol. Onlara, sana yaptıklarıyla karşılık verme. Sâvî şöyle der: Bu onlardan uzaklaşmadır. Yoksa, âyet, kâfirlere selâm vermenin meşru olduğunu göstermez.[82] Katâde de şöyle der: Rasulullah'a önce onları affetmesi emredildi. Daha sonra onlarla savaşması emredildi. Böylece "af" emri, "savaş" emriyle kaldırılmış oldu.[83] فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Suç işlemelerinin ve yalanlamalarının âkibetini göreceklerdir. Bu, müşrikleri tehdit, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektedir.[84]

80 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/298.
81 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/298.
82 Sâvî Hâşiyesi, 4/56.
83 Kurtubî, 16/124.
84 Ebussuûd, 5/51.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "جعل لكم الأرض مهدا Allah, yeryüzünü sizin için bir beşik kıldı" âyetinde teşbîh-i belîğ vardır. "beşik ve yatak gibi kıldı" demektir. Burada benzetme edâtı ile benzetme yönü (vech-i-şebeh) zikredilmemiş, böylece teşbîh-i belîğ olmuştur.

2. "فأنشرنا به بلدة ميتا Ölü bir beldeyi onunla dirilttik" cümlesinde istiâre-i tebeiyye vardır. Allah, yağmur yağmadan önceki yeryüzünü ölü insana benzetti, sonra yağmurla ona hayat verdi. Bunda istiâre-i tebeiyye vardır.

3. "إن الإنسان لكفور مبين Şüphesiz insan, apaçık bir nankördür" cümlesi, "inne", "lâm" ve "mübâlağa kalıbı" ile tekit edilmiştir. Çünkü فعول ve فعيل kalıpları, mübâlağa kalıplarındandır.

4. "أم اتخذ مما يخلق بنات وأصفاكم بالبنين Yoksa, yarattıklarından kendisi için kızlar edindi de oğulları size mi verdi?" âyetinde, kınama ve azarlama ifade etmesi için alay üslubu kullanılmıştır. Ayrıca بنات kızlar ile بنين oğullar kelimeleri arasında tıbâk vardır.

5. "وجعلها كلمة باقية في عقبه O sözü, ardından geleceklere devamlı kalacak bir miras bıraktı" sözünde mecâz-ı mürsel vardır. Kelimeden maksat إنني براء مما تعبدون Ben, sizin taptıklarınızdan uzağım" şeklinde söylediği cümledir. Bu kelimede mecâz vardır.

6. "أفأنت تسمع الصم او تهدي العمي Sen mi sağırlara işittireceksin? Yahut körleri doğru yola sen mi ileteceksin?" âyetinde istiâre vardır. Burada, istiâre-i temsîliyye yoluyla, kâfirler sağır ve körlere benzetilmiştir.

7. "أرسلنا gönderdik" ile "رسلنا elçilerimiz" arasında cinâs-ı iştikâk vardır. Zira, bu ikisi arasında şekil ve bazı harfler değişiktir.

8. "بصحاف من ذهب وأكواب Altın tepsiler ve kadehlerle.." terkibinde icaz yoluyla hazif vardır. "Altın tepsiler ve altın kadehlerle.." demektir. Kelâmın akışı bunu gösterdiği için hazfedilmiştir.

9. "يطاف عليهم بصحاف Onlara tepsilerle servis yapılır" sözünden sonra , "وفيها ما تشتهيه الأنفس Orada canların istediği şeyler vardır" denilmesi, husûsîden sonra umûmînin zikredilmesi kabîlindendir.

10. "سرهم Onların sırrı" ile "نجواهم onların fısıldamaları" arasında tıbâk vardır. Çünkü maksat, onların sırları ve açıkça konuşmalarıdır.

11. "لمنقلبون، تركبون، تخرجون" ve benzeri âyet sonlarında, akıcı sağlam bir secî vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımıyle Zuhruf sûresinin tefsiri bitti.

ISBN 975-355-481-8 (tk)

9 789753 554817

İZ YAYINCILIK 415

İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için

www.kitapyurdu.com